T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN BELİRLENMESİ (CAMİLİ BİYOSFER REZERVİ ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

İnci Zeynep AYDIN

Danışman
Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK

ARTVİN 2021

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne Doktora Tezi olarak sunduğum "Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi (Camili Biyosfer Rezervi Örneği)" başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK'ün sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/anketleri kendim topladığımı, anketleri/çözümlemeleri kendim yaptığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 19/11/2021

İnci Zeynep AYDIN

JÜRİ TEZ KABUL TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK danışmanlığında, İnci Zeynep AYDIN tarafından hazırlanan çalışma 08/11/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Orman Mühendisliği Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan **:** Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER İmza: ….…....……

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK İmza: ……...…..

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Sevim İNANÇ ÖZKAN İmza: …..……...

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ARDIÇ İmza: ……...…...

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK İmza: ……..……...

Yukarıda imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

…. / …. / ……

Prof. Dr. Hüseyin PEKER
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

"Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi (Camili Biyosfer Rezervi Örneği)" adlı bu çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak hazırlanmıştır.

Doktora tezimin başlangıcından sonuçlandırılmasına kadar her aşamasını titizlikle takip eden, hem akademik hem de gündelik hayatta her konuda bir bilimsel danışmandan çok daha fazla destek sağlayan ve değerli düşünce, katkı ve anlayışıyla çalışmamı yönlendiren Sayın Hocam Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK'e en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca, lisans, yüksek lisans tez danışmanı olarak yüksek lisans ve doktora eğitimim süresince kendisinden çok şey öğrendiğim, manevi desteğini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyerek engin bilgileriyle her zaman yol gösterici bir baba rolünde bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Hocam Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER'e gönülden teşekkür ederim.

Yine, doktora tez izleme komitemde bulunan ve tez çalışmalarım sırasında ilgi ve yardımlarını gördüğüm Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Sevim İNANÇ ÖZKAN ve İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ARDIÇ Hocalarıma şükranlarımı sunarım. Yoğun çalışma hayatlarından kıymetli zamanlarını ayırıp bilgi, görüş ve deneyimlerini paylaşarak, araştırmanın gerçekleştirilmesine hayati katkılar sağlayan başta Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi İdris DURUSOY ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Görevlisi Sayın Dr. Canan YILMAZ Hocalarım olmak üzere, Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÇEVİRGEN, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği'nden Sayın Ahmet DEMİRTAŞ ve Sayın Mustafa BEKTAŞ, Türkiye Ormancılar Derneği II. Başkanı Sayın Hüsrev ÖZKARA, Camili Macahel Dağ Evi Pansiyon İşletme Sahibi Sayın Bora YAVUZ, Macahel Biyosfer Rezerv Alanı Koruma ve Geliştirme Derneği Başkanı Sayın Orhan YAVUZ, Maral Köyü Muhtarı Sayın Metin BAYRAM, Samsun

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürü V. Sayın Said AYDIN, Kırsal Kalkınma Uzmanı Sayın Egemen ÇAKIR ve manevi desteğini her zaman hissettiğim Artvin Çoruh Üniversitesi Artvin Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ufuk DEMİRCİ ile farklı üniversitelerdeki çok değerli akademisyenler, çeşitli Bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatı yönetici ve çalışanları başta olmak üzere, daha ismini sayamadığım tüm katkı sağlayanlara teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, araştırmanın temellerinin atıldığı görüşmelerde uzmanların araştırmaya katkı sağlamaları için birebir iletişim sağlayarak ilgili kişilerle görüşmemi kolaylaştıran ve her zaman manevi desteğini yanımda hissettiğim Orman Mühendisi Sayın Sıtkı ERAYDIN'a ve araştırma anketlerini cevaplayan tüm katılımcılara gönülden teşekkür ederim.

Araştırmanın, ülkemiz korunan alanlarında gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin "sürdürülebilir" nitelik taşımasında bir nebze de olsa katkı sağlaması başlıca dileğimdir.

İnci Zeynep AYDIN
Artvin-2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ BEYANNAMESİ I
JÜRİ TEZ KABUL TUTANAĞI II
ÖNSÖZ III
İÇİNDEKİLER V
ÖZET X
SUMMARY XIII
TABLOLAR DİZİNİ XVI
ŞEKİLLER DİZİNİ XX
KISALTMALAR DİZİNİ XXIII
1 GİRİŞ 1
1.1 Genel Bilgiler 1
1.1.1 Araştırmanın Amacı, Ele Alınış Gerekçesi ve Kapsamı 6
1.1.2 Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları 8
1.2 Kavramsal Temeller 9
1.2.1 Korunan Alanların Doğuşu ve Gelişimi 9
1.2.1.1 Dünya'da Korunan Alanlar 12
1.2.1.2 Türkiye'de Korunan Alanlar 14
1.2.2 Biyosfer Rezervi 18
1.2.2.1 Biyosfer Rezervi Korunan Alan İlişkisi 21
1.2.2.2 Biyosfer Rezervinde Bölgeleme Sistemi 23
1.2.3 Sürdürülebilir Turizm 24
1.2.3.1 Sürdürülebilir Turizmin Amaçları ve İlkeleri 27
1.2.3.2 Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri 30
1.2.4 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetiminde Ölçüt ve Göstergeler 37
1.2.4.1 Sürdürülebilir Ekoturizm 37
1.2.4.2 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetiminde Ölçüt ve Göstergelerin Yeri 38
1.2.4.3 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Süreçler 40
1.2.4.4 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Gelişmelerin Türkiye'ye Yansımaları 42

1.2.4.5 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Uluslararası Kuruluşlar 43
2 MATERYAL VE YÖNTEM 48
2.1 Materyal 48
2.1.1 Araştırma Alanının Tanıtımı 48
2.1.1.1 İdari Yapı 49
2.1.1.2 Coğrafi Konum 52
2.1.1.3 Ekosistem Özellikleri 54
2.1.1.4 Sosyo-Ekonomik Yapı 58
2.1.1.5 Küresel Çevre Fonu Projesi 61
2.1.1.6 Camili Biyosfer Rezervi'nde Ekoturizm Etkinlikleri (Çeşitleri) 63
2.1.2 Araştırma Alanının Seçilme Gerekçeleri 64
2.1.3 Araştırmada Kullanılan Diğer Veri ve Belgeler 65
2.2 Yöntem 66
2.2.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Belirlenmesi 68
2.2.1.1 Delphi Yöntemi ve Kapsamı 69
2.2.1.2 Delphi Yönteminin Uygulanması 72
2.2.2 Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Camili Biyosfer Rezervine Uyarlanması 85
2.2.2.1 Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ve Kapsamı 86
2.2.2.2 Analitik Hiyerarşi Süreci Yönteminin Uygulanması 87
2.2.3 Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi 94
3 BULGULAR VE İRDELEME 97
3.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergeleri 97
3.1.1 Delphi Yöntemi Birinci Aşama 97
3.1.1.1 Başlangıç Seti Ölçütlerinin Önem Düzeyine İlişkin Uzman Görüşleri 97
3.1.1.2 Başlangıç Seti Göstergelerinin Önem Düzeyine İlişkin Uzman Görüşleri 99
3.1.1.3 Başlangıç Seti Ölçütleri Altında Uzmanlar Tarafından Önerilen Göstergeler 106

3.1.1.4 Başlangıç Setine İlaveten Uzmanlar Tarafından Önerilen Yeni Ölçütler ve Göstergeler 119
3.1.1.5 Delphi Yöntemi Birinci Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi 123
3.1.2 Delphi Yöntemi İkinci Aşama 126
3.1.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (B1) 126
3.1.2.2 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (B2) 128
3.1.2.3 Çevresel Eğitim ve Toplumu Bilinçlendirme (B3) 130
3.1.2.4 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (B4) 132
3.1.2.5 Yerel Katılım (B5) 134
3.1.2.6 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (B6) 135
3.1.2.7 Ziyaretçi Memnuniyeti (B7) 137
3.1.2.8 Kurumsal Çerçeve/Kapasite (B8) 138
3.1.2.9 Finansal Yapı ve Yönetim (B9) 140
3.1.2.10 Planlama ve Yönetim/Yönetişim (B10) 141
3.1.2.11 Taşıma Kapasitesi (B11) 142
3.1.2.12 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (B12) 143
3.1.2.13 Delphi Yöntemi İkinci Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi 146
3.1.3 Delphi Yöntemi Üçüncü Aşama 148
3.1.3.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (C1) 149
3.1.3.2 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (C2) 151
3.1.3.3 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (C3) 154
3.1.3.4 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (C4) 157
3.1.3.5 Yerel Katılım (C5) 158
3.1.3.6 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (C6) 161
3.1.3.7 Ziyaretçi Memnuniyeti (C7) 165
3.1.3.8 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (C8) 167
3.1.3.9 Finansal Yapı (C9) 169
3.1.3.10 Taşıma Kapasitesi (C10) 171
3.1.3.11 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (C11) 174

3.1.3.12 Delphi Yöntemi Üçüncü Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi 176
3.2 Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Camili Biyosfer Rezervine Uyarlanması 182
3.2.1 Ölçütlerin Camili Biyosfer Rezervi Özelinde Önceliklendirilmesi 182
3.2.2 Göstergelerin Camili Biyosfer Rezervi Özelinde Önceliklendirilmesi . 185
3.2.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (D1) Göstergeleri..... 185
3.2.2.2 Taşıma Kapasitesi (D2) Göstergeleri 187
3.2.2.3 Yerel Katılım (D3) Göstergeleri 188
3.2.2.4 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (D4) Göstergeleri... 189
3.2.2.5 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (D5) Göstergeleri 192
3.2.2.6 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (D6) Göstergeleri 193
3.2.2.7 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (D7) Göstergeleri . 195
3.2.2.8 Finansal Yapı (D8) Göstergeleri 197
3.2.2.9 Ziyaretçi Memnuniyeti (D9) Göstergeleri..... 199
3.2.2.10 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (D10) Göstergeleri..... 201
3.2.2.11 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (D11) Göstergeleri 203
3.3 Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Etkinliklerinin Sürdürülebilirliğinin Belirlenmesine İlişkin Bulgular ve İrdeleme 204
3.3.1 Ölçütler Temelinde Sürdürülebilirlik 204
3.3.2 Göstergeler Temelinde Sürdürülebilirlik 208
3.3.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (E1) Göstergeleri..... 208
3.3.2.2 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (E2) Göstergeleri 210
3.3.2.3 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (E3) Göstergeleri 212
3.3.2.4 Taşıma Kapasitesi (E4) Göstergeleri..... 214
3.3.2.5 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (E5) Göstergeleri 215
3.3.2.6 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (E6) Göstergeleri.. 218
3.3.2.7 Yerel Katılım (E7) Göstergeleri 220
3.3.2.8 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (E8) Göstergeleri ... 221
3.3.2.9 Finansal Yapı (E9) Göstergeleri..... 223

3.3.2.10 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (E10) Göstergeleri 225
3.3.2.11 Ziyaretçi Memnuniyeti (E11) Göstergeleri 227
4 SONUÇLAR ve ÖNERİLER 230
4.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerine İlişkin Sonuçlar ve Öneriler 231
4.2 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Camili Biyosfer Rezervinde Önceliklendirilmesine ve Sürdürülebilirlik Değerlendirmesinde Kullanımına İlişkin Sonuçlar ve Öneriler 240
5 KAYNAKLAR 252
EKLER 283
ÖZGEÇMİŞ 418

ÖZET

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ
ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN BELİRLENMESİ
(CAMİLİ BİYOSFER REZERVİ ÖRNEĞİ)

Son yıllarda hızlı sanayileşme ile birlikte doğal ve kültürel kaynaklarda da meydana gelen tahribatlar karşısında pek çok ülke sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemiş ve bu anlayışı farklı sektörlere uyarlama arayışına girmiştir. Bu süreçte özellikle turizm sektöründe; ekoturizm gibi sürdürülebilir turizm çeşitleri önem kazanmaya başlayarak ekoturizm amaçlı kullanımda birincil alanlar olarak görülen korunan alanlarda ekoturizm faaliyetlerinin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği daha fazla ön plana çıkmış ve sürdürülebilir ekoturizm kavramı da gündemde daha fazla yer almaya başlamıştır. Korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm faaliyetlerinin akılcı bir biçimde yürütülebilmesini sağlamak amacıyla, bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin betimlenmesi, ölçülmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmekte ve bunun için de ölçüt ve göstergelerden istifade edilmektedir.

Dünya genelinde pek çok ülkede sürdürülebilir ekoturizm yönetimi amacına hizmet edecek çok sayıda ölçüt ve gösterge seti geliştirilmiş olsa da ülkemizde hâlihazırda bu amaca hizmet edecek bir ölçüt ve gösterge seti geliştirilmemiştir. Bu çalışmanın amacı, ülkemize özgü ve ülkemizin kendine has sosyal, ekonomik ve ekolojik farklılıkları gözönüne alınarak ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi ve geliştirilen bu setin bir korunan alanın (Camili Biyosfer Rezervi) sürdürülebilir yönetiminde kullanım imkânlarının araştırılmasıdır.

Çalışmanın ulusal düzeyinin başlangıç noktası olarak, WTO ve UNWTO ölçüt ve gösterge setleri temel alınarak hazırlanmış olan 12 ölçüt ve 68 göstergeden oluşan setten istifade edilmiştir. Üç aşamalı Delphi yöntemi kapsamında uygulanan tekrarlı anketler ile ormancılık teşkilatı, akademisyenler, turizm sektörü sivil toplum kuruluşları ve ilgili bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) olmak üzere 4 öbekte toplanan uzmanların önerilerine dayalı ve uzlaşmayla sonuçlanan bir ölçüt ve gösterge setine ulaşılmıştır. Delphi yönteminin ilk aşamasında, uzmanlar mevcut başlangıç setine ilâveten yeni ölçüt ve

göstergeler de tanımlamıştır. İkinci aşamada, birinci aşama sonucunda benimsenen ölçütlere ilişkin göstergeler çözümlenerek, ilgili ölçüt ve göstergeler önem düzeyi ve ölçülebilirlik açısından değerlendirilmiştir. Delphi yönteminin ilk aşamasında belirlenen ölçüt ve gösterge setinde ekoturizm faaliyetlerinde en fazla önem verilen ve benimsenen doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması ölçütünün Delphi yönteminin ikinci aşamasında da en fazla önem verilen ve benimsenen ölçüt olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü ve son aşamada Delphi yöntemi sonlandırılarak, uzmanlara geri besleme yapılmıştır. Delphi yönteminde uzlaşma ölçütleri olarak; katılma yüzdesi, ortanca, çeyrekler arası genişlik, artimetik ortalama, standart sapma ve faktör çözümlemei yöntemlerinden birlikte yararlanılmıştır. Neticede, Türkiye'de korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan ulusal ölçüt ve gösterge seti elde edilmiştir.

Araştırmanın ulusal düzeyde belirlenen ölçüt ve gösterge setinin Camili Biyosfer Rezervi'ne uyarlanması amaçlanan ikinci bölümünde, AHS yönteminden istifade edilerek yerel yöneticiler ve GEF projesi çalışanları, STK ve tur operatörleri, doğrudan gelir elde eden Camili halkı ve akademisyenler olmak üzere, 4 öbekte toplanan yerel uzmanların görüşleri yardımıyla ilgili ölçüt ve gösterge setinin alan için önceliklendirilmesi yapılmıştır.

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir nitelikte gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemeyi amaçlayan son bölümünde ise; yerel yöneticiler, GEF projesi çalışanı, pansiyon sahibi, STK temsilcisi ve DOKA uzmanı olmak üzere 5 öbekte değerlendirmeyi yapacak ilgi öbeği temsilcilerinin görüşlerine göre alanın sürdürülebilirlik değerlendirilmesi yapılmıştır. Camili Biyosfer Rezervi'nde değerlendirmeye konu edilecek en önemli göstergelerin seçiminde, ortak sıralamada elde edilen normalleştirilmiş gösterge değerlerinin ortalaması alınarak, bu ortalama değere eşit ya da bu değerden yüksek normalleştirilmiş gösterge değerlerine sahip 46 gösterge belirlenmiştir.

Camili Biyosfer Rezervi'nde gerçekleştirilen ekoturizm etkinlikleri dikkate alınan göstergeler bağlamında toplamda 95.4 puan alarak %69.1'lik ortalama ile alandaki ekoturizm etkinliklerinin olumlu sürdürülebilir nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki ekoturizm etkinliklerinde mevcut 11 ölçütten; başta "alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" olmak üzere "yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar", "yerel katılım", "finansal yapı", "çevresel eğitim ve uygulamaları" ile "ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinde olumlu sürdürülebilir değişimler meydana gelmiştir. Ancak, Camili Biyosfer Rezervi'ndeki olumlu değişimlerin devamlılığı ve sürekliliği için alanda katılımcı bir yaklaşımla özellikle yerel halkla olan iletişimler ve eğitimler arttırılmalı, yerel halkın beklentileri ile ekoturizmden elde edilen gelir ve memnuniyet düzeyleri arasında bir denge kurulmalı ve Camili Biyosfer Rezervi'ndeki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetiminde görevli personellerin, merkezi otoritenin, ziyaretçi merkezinin ve finansman yapısının oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Korunan alanlar, Sürdürülebilir ekoturizm yönetimi, Ölçüt ve göstergeler, Delphi yöntemi, AHS yöntemi, Camili Biyosfer Rezervi.

SUMMARY

DETERMINATION OF CRITERIA AND INDICATORS FOR SUSTAINABLE ECOTOURISM MANAGEMENT IN PROTECTED AREAS (CAMILI BIOSPHERE RESERVE)

In recent years, many countries have adopted the concept of sustainable development in the face of the destruction of natural and cultural resources along with rapid industrialization and have sought to adapt this understanding to different sectors. In this process, especially in the tourism sector, sustainable tourism types such as ecotourism have started to become important. Ecotourism is a type of tourism that protects wildlife and vegetation, supports providing employment and income generation of local people with the income obtained, and causes the least negative effect on the environment and local people. Furthermore, the applicability and sustainability of ecotourism activities in protected areas that are considered the primary areas to be used for ecotourism purposes have also started to become more prominent, and the concept of sustainable ecotourism has also started to be on the agenda more frequently. To ensure that sustainable ecotourism activities in protected areas can be carried out rationally, the sustainability of these activities needs to be described, measured, monitored and evaluated, and the criteria and indicators are used to this end.

Although many sets of criteria and indicators that will serve the purpose of sustainable ecotourism management have been developed worldwide, a set of criteria and indicators that will serve this purpose has not been developed yet in Turkey. This study aimed to develop a set of criteria and indicators for sustainable ecotourism management at the national level by considering Turkey's unique and specific social, economic, and ecological differences and to investigate the opportunities to use this developed set in the sustainable management of a protected area (Camili Biosphere Reserve).

As the starting point of the national level of the study, a set of 12 criteria and 68 indicators prepared based on the sets of criteria and indicators of the WTO and UNWTO was used. With the repeated questionnaires applied within the scope of the

three-stage Delphi method, a set of criteria and indicators, which was based on the recommendations of experts gathered in 4 groups, including forestry organization, academicians, tourism sector non-governmental organizations (NGOs) and the relevant ministries (Ministry of Culture and Tourism, and Ministry of Environment and Urbanization), and resulted in consensus, was achieved. At the first stage of the Delphi method, the experts defined new criteria and indicators in addition to the existing starting set. At the second stage, the indicators related to the criteria adopted as a result of the first stage were analyzed, and the relevant criteria and indicators were evaluated in terms of significance level and measurability. It was determined that the criterion of the protection of natural resources and biological diversity, which was mostly emphasized and adopted in ecotourism activities, in the set of criteria and indicators determined at the first stage of the Delphi method was also the criterion which was mostly emphasized and adopted at the second stage of the Delphi method. At the third and final stage, the Delphi method was terminated, and feedback was provided to the experts. The percentage of participation, median, interquartile range, arithmetic mean, standard deviation, and factor analysis methods were used as the consensus criteria in the Delphi method. Eventually, a set of national criteria and indicators consisting of 11 criteria and 101 indicators was defined for sustainable ecotourism management in protected areas in Turkey.

In the second part of the study in which it was aimed to adapt the set of criteria and indicators determined at the national level to the Camili Biosphere Reserve, the relevant set of criteria and indicators was prioritized for the area through the opinions of local experts gathered in 4 groups, including local administrators and GEF project workers, NGOs and tour operators, the people of Camili who earn direct income, and academicians by using the AHP method.

In the last part aimed at determining whether the ecotourism activities in the Camili Biosphere Reserve were carried out sustainably, the sustainability assessment of the area was performed based on the opinions of the relevant group of representatives who would perform the assessment in 5 groups, including local administrators, GEF project workers, hostel owners, NGO representatives, and DOKA experts. In the selection of the most important indicators in the Camili Biosphere Reserve, the indicators that would represent the area were determined by averaging the normalized indicator

values obtained in the common ranking and by deciding on the selection of indicators with normalized indicator values equal to or higher than this average value.

Within the context of the indicators considering the ecotourism activities carried out in the Camili Biosphere Reserve, it was concluded that the ecotourism activities in the area were positively sustainable with a total score of 95.64 and with an average of 69.1% and that the sustainable management of the area was successful. It was observed that positive sustainable changes occurred in the criteria of socio-economic benefits provided to local people, local participation, financial structure, environmental education and practices and visitor satisfaction, especially the level of awareness and perception of the area among 11 criteria in the ecotourism activities in the Camili Biosphere Reserve. However, local people with the public, communications must be made, a balance must be struck between the locally preferred and the income and selection from ecotourism and should be geared towards institutional and financial education.in the Camili Biosphere Reserve.

Keywords: Protected areas, Sustainable ecotourism management, Criteria and indicators, Delphi, Analythic hierarchy process, Camili Biosphere Reserve.

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Geçmişte ve günümüzde korunan alanlarla ilgili yaklaşımlar 11
Tablo 2. IUCN korunan alan yönetim sınıflarının ana yönetim amaçları 12
Tablo 3. IUCN korunan alan yönetim sınıflarının farklı hedeflere uygunluğu 13
Tablo 4. Türkiye'de korunan alanların yasal ve yönetsel durumu 15
Tablo 5. Ülkemizdeki korunan alanların sayısal ve alansal dağılımı 15
Tablo 6. Korunan alanlar ile biyosfer rezervleri arasındaki farklar 22
Tablo 7. Biyosfer rezervi bölgelerinin koruma, kullanım ve alansal dağılım durumları 24
Tablo 8. Sürdürülebilirlik boyutları ile sürdürülebilir turizmin amaçları ilişkisi .. 28
Tablo 9. Ekoturizm çeşitlerinin özellikleri itibariyle kıyaslanması 35
Tablo 10. Camili Biyosfer Rezervi'nin sahip olduğu koruma statüleri 50
Tablo 11. Camili Biyosfer Rezervi'ndeki yönetim bölgelerinin alansal dağılımı ... 50
Tablo 12. Camili Biyosfer Rezervi arazisinin eğim gruplarına dağılımı 53
Tablo 13. Camili Biyosfer Rezervi'ne ait işlevsel plan ünitesi alansal dağılımı 54
Tablo 14. Camili Biyosfer Rezervi arı kovanı ve işletmeci sayıları 60
Tablo 15. Delphi yöntemine davet edilen uzman öbeklerindeki kişi sayısı 74
Tablo 16. Delphi birinci aşama anketi uzman sayılarının dağılımı 77
Tablo 17. Delphi yöntemi II. aşama anketi uzman sayılarının dağılımı 79
Tablo 18. Delphi yöntemi III. aşama uzman sayılarının dağılımı 80
Tablo 19. Delphi aşamalarına göre veri toplama süreci 80
Tablo 20. Delphi çalışmalarında kullanılan başlıca uzlaşma yöntemleri 81
Tablo 21. Delphi aşamalarında kullanılan uzlaşma ölçütleri 82
Tablo 22. Kritik faktör yükleri ve ÇAG değerlerine göre elde edilen gösterge sayıları 83
Tablo23. Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemindeki uzman öbekleri ve uzman öbeklerindeki kişiler 88
Tablo 24. Saaty 1-9 puanlı önem ölçeği 91
Tablo 25. Rassal indeks değerleri (RI) tablosu 92
Tablo 26. Başlangıç seti ölçütlerinin önem düzeyine göre sıralanması 97
Tablo 27. A1 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması 99
Tablo 28. A2 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması 100

Tablo 29. A3 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 101
Tablo 30. A4 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 101
Tablo 31. A5 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 102
Tablo 32. A6 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 102
Tablo 33. A7 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 103
Tablo 34. A8 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 104
Tablo 35. A9 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması..... 104
Tablo 36. A10 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması.... 105
Tablo 37. A11 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması.... 105
Tablo 38. A12 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması.... 106
Tablo 39. A1 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 107
Tablo 40. A2 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 108
Tablo 41. A3 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 109
Tablo 42. A4 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 110
Tablo 43. A5 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 111
Tablo 44. A6 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 112
Tablo 45. A7 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 112
Tablo 46. A8 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 114
Tablo 47. A9 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 115
Tablo 48. A10 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 117
Tablo 49. A11 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 117
Tablo 50. A12 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler 118
Tablo51. Başlangıç setine ilâveten uzmanlar tarafından önerilen ölçütler ve göstergeler 120
Tablo 52. Nihai ölçütlerin oluşumu 123
Tablo 53. Başlangıç setindeki nihai tabloların şekillenmesi 125
Tablo 54. B1ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 127
Tablo 55. B2 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama) 129
Tablo 56. B3 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama) 131

Tablo 57. B4 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 133
Tablo 58. B5 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 135
Tablo 59. B6 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 136
Tablo 60. B7 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 138
Tablo 61. B8 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 139
Tablo 62. B9 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)..... 141
Tablo 63. B10 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama) 142
Tablo 64. B11 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama) 143
Tablo 65. B12 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama) 144
Tablo66. Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlerle ilgili genel görüş değerlendirmeleri 146
Tablo 67. Delphi ikinci aşama nihai ölçütlerin oluşumu 147
Tablo68. Delphi birinci aşama ölçüt ve gösterge setindeki nihai tabloların şekillenmesi..... 148
Tablo 69. C1 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 149
Tablo 70. C2 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 152
Tablo 71. C3 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 155
Tablo 72. C4 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 157
Tablo 73. C5 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 159
Tablo 74. C6 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 162
Tablo 75. C7 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 165
Tablo 76. C8 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 167
Tablo 77. C9 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 169
Tablo 78. C10 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları..... 172

Tablo 79. C11 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları 174
Tablo 80. Delphi üçüncü aşama nihai set ölçütlerin önemliliğine göre sıralanması 177
Tablo 81. Uzman öbeklerine göre ölçütlere ilişkin görüş farklılıkları 177
Tablo 82. Camili Biyosfer Rezervi için öncelikli ölçütlerin istatistiki çözümlemeleri 183
Tablo 83. Camili Biyosfer Rezervi özelinde önceliklendirilen ölçütlerin sıralanması 184
Tablo 84. Camili Biyosfer Rezervi'nin ilgi öbeği temsilcilerine göre sürdürülebilirlik değerlendirmesi 204

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Ülke yüzölçümlerine göre korunan alan oranları 18
Şekil 2. Biyosfer rezervlerin bölgeleme sistemi (UNESCO, 2000) 24
Şekil 3. Sürdürülebilir turizm ile diğer kavramlar arasındak ilişki 31
Şekil 4. Sürdürülebilir ekoturizm amaçları ve ilkeleri model 38
Şekil 5. Camili Biyosfer Rezervi 48
Şekil 6. Camili Biyosfer Rezervi bölgeleme haritası 52
Şekil 7. Camili Biyosfer Rezervi'ndeki köylerin yıllara göre nüfus dağılımı 58
Şekil 8. Doktora tezi çalışmaları işleyiş süreci 67
Şekil 9. Delphi yöntemi akış süreci 68
Şekil 10. Delphi yönteminin temel adımları 71
Şekil 11. AHS yöntemi akış süreci 86
Şekil 12. Analitik Hiyerarşi Süreci yönteminde karar hiyerarşi deseni 90
Şekil 13. Camili Biyosfer Rezervi'nin sürdürülebilirlik değerlendirilmesine ilişkin akış süreci 94
Şekil 14. Başlangıç setindeki ölçütlerin uzman öbek puanlarına göre dağılımı 98
Şekil 15. B1 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 127
Şekil 16. B2 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 128
Şekil 17. B3 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 130
Şekil 18. B4 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 132
Şekil 19. B5 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 134
Şekil 20. B6 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 135
Şekil 21. B7 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 137

Şekil 22. B8 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 139
Şekil 23. B9 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 140
Şekil 24. B10 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 141
Şekil 25. B11 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 143
Şekil 26. B12 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması 144
Şekil 27. Delphi ikinci aşamaya ilişkin ölçütlerin önemlilik puanlarının karşılaştırılması 146
Şekil 28. Delphi yöntemi aşamalarındaki ölçütlerin isim ve sayı olarak değişimleri 179
Şekil 29. Camili Biyosfer Rezervi özelindeki ölçütlerin satır aralığı değerlerine göre dağılımları 183
Şekil 30. D1 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 186
Şekil 31. D2 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 187
Şekil 32. D3 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 188
Şekil 33. D4 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 190
Şekil 34. D5 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 192
Şekil 35. D6 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 193
Şekil 36. D7 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 195
Şekil 37. D8 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 197
Şekil 38. D9 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 199
Şekil 39. D10 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 201
Şekil 40. D11 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları 203
Şekil 41. E1 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 209
Şekil 42. E2 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 210
Şekil 43. E3 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 213
Şekil 44. E4 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 214
Şekil 45. E5 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 216
Şekil 46. E6 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi 218

Şekil 47. E7 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi..... 220
Şekil 48. E8 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi..... 222
Şekil 49. E9 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi..... 224
Şekil 50. E10 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi..... 225
Şekil 51. E11 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi..... 228

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHS	Analytic Hierarchy Process (Analitik Hiyerarşi Süreci)
BÇS	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
CBR	Camili Biyosfer Rezervi
ÇAG	Çeyrekler Arası Genişlik
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
DKMPGM	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi)
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
GEF	Global Environment Facility (Küresel Çevre Fonu)
GEF-II	Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi
GEKYA	Gen Koruma ve Yönetim Alanları
GSTC	Global Sustainable Tourism Council (Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi)
IBP	International Biological Program (Uluslararası Biyolojik Programı)
ITTO	The International Tropical Timber Organization (Uluslararası Tropikal Kereste Örgütü)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)
IUPN	International Union for the Protection of Nature (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
MaB	Man and Biosphere Program (İnsan ve Biyosfer Programı)
MaB-ICC	International Co-ordinating Council of the Man and the Biosphere Programme (İnsan ve Biyosfer Programı Uluslararası Koordinasyon Konseyi)

MP	Milli Park
OBM	Orman Bölge Müdürlüğü
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OİM	Orman İşletme Müdürlüğü
OİŞ	Orman İşletme Şefliği
ÖBA	Önemli Bitki Alanı
ÖÇK	Özel Çevre Koruma
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
REC	Regional Environmental Center (Bölgesel Çevre Merkezi)
SOY	Sürdürülebilir Orman Yönetimi
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TIES	The International Ecotourism Society (Uluslararası Ekoturizm Derneği)
TODEG	Türkiye Ormancılar Derneği Ekoturizm Grubu
TÜGEM	Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNCSD	United Nations Conference on Sustainable Development (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı)
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNEPWCMC	United Nations Environment Programme World Conservation Monitoring Centre (Birleşmiş Milletler Çevre Programı Dünya Koruma İzleme Merkezi)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNWTO	United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)
WB	World Bank (Dünya Bankası)
WCED	World Commission on Environment and Development (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)
WCPA	World Commission on Protected Areas (Dünya Korunan Alanlar Komisyonu)
WDPA	World Database on Protected Areas (Dünya Korunan Alanlar Veri Tabanı)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WRI	World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü)
WTO	World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)
WTTC	World Travel & Tourism Council (Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi)
WWF	World Wildlife Fund (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

1 GİRİŞ

1.1 Genel Bilgiler

İnsanoğlu yaradılışından beri doğa ile ilişki içerisindedir. Bu ilişki her ne kadar insanın doğayı ve doğanın da insanı etkilediği bir süreç olarak tanımlansa da ilişkinin temelinde insan varlığının devamlılığının doğaya bağımlı olması öne çıkmaktadır. Nitekim öteden beri bu ilişkide insanın kendi ihtiyaç ve istekleri baskın olmuş ve doğanınkiler göz ardı edilmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte başlayan yoğun sanayileşme süreci ve bu sürecin tetiklediği kentleşme ve demografik sorunların neticesinde, doğa hızlıca tahrip edilmiş, doğal yaşam sekteye uğramış ve doğadaki dengenin bozulması gibi pek çok çevresel sorun ortaya çıkmıştır (Gül, 2013).

Bu bozulmalar ve tahribatlar karşısında sadece ekonomik kalkınmaya yönelik politikaların gerçekleştirilmesinin yetersiz olduğunun farkına varılmış ve bu politikaların ötesinde değişimlerin yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir (Şener, 2009; Cinnioğlu, 2015). Böylelikle, ekonomik kalkınmanın yanında çevresel faaliyetlere yönelik politikaların da gerçekleştirilmesinin gerekliliğinin farkına varılmış ve zengin ekosistemlere ve biyoçeşitliliğe sahip alanların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik girişimler önem kazanmıştır.

Bunun üzerine, ormanların ve diğer doğal kaynakların devamlılığı ve sürekliliği konusunda uluslararası düzeyde çözümler aranmaya başlanılmıştır. İlki 1972 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'ndan başlayarak günümüze kadar uluslararası anlamda birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development-WCED) tarafından 1987 yılında yayımlanan "Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu)", sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı ilk belge olma özelliğini taşımaktadır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma; "gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak" olarak tanımlanmıştır (UNWCED, 1987). Sürdürülebilir

kalkınma anlayışında çevreye verilen zarar en az seviyeye indirgenmeye çalışılmış ve çevresel unsurların sürdürülebilirliği temel amaç edinilmiştir (Cinnioğlu, 2015).

Sürdürülebilir kalkınmanın etkisiyle birlikte, birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de değişimler kaçınılmaz hale gelmiştir. Turizm sektörü, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunan önemli ve kritik sektörlerden biri olarak istihdam oluşturma, döviz girdisi sağlama vb. birçok olumlu etkileri barındırmaktadır (Hidinger, 1996; Murphy ve Price, 2005). Nitekim, 1980 yılında yaklaşık 285 milyon kişi turizm amaçlı seyahat ederken, 2019 yılında bu sayı 1,5 milyar kişiye ulaşarak, kırk yıllık süreçte dünya turist sayısı 5 kat artmış ve turizm gelirleri de bu gelişmeye paralel olarak yaklaşık 15 kat artış göstermiştir (Anonim, 2020).

Turizm sektöründeki hızlı büyümenin etkisiyle, ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma amaçlarını gerçekleştirme konusunda kalkınma planlarında turizm politikalarına ön sıralarda yer vermeye başlamışlardır. Ancak, turizm sektörünün sağladığı ekonomik faydaları kadar, sosyo-kültürel ve çevresel sorunlara sebep olma potansiyeli de bulunmaktadır. Çoğu turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği yerlerdeki doğal ve sosyo-kültürel çevre sorunlarının ihmal edilerek planlamaların gerçekleştirilmesi neticesinde; trafik, kalabalıklaşma, fiziksel taşıma kapasitesi sınırlarını aşma, katı atıklar, hassas alanlarda yapılaşma, erozyon, emisyon ve sera gazı oluşumu, aşırı avlanma vb. doğal çevreye zarar veren birçok faaliyetlerin varlığı turizm alanlarındaki çevresel tahribatı daha da arttırmıştır (Çoğalmış, 2019).

Özellikle, turizm amaçlı istifade edilen ormanların ve diğer doğal kaynakların korunması ve korunurken de sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında, ilgili alanlarda yaşayan insanların da alan yönetim sürecine dahil edilerek faydalanmalarının sağlanması düşüncesinden hareketle, bu tür alanlara milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, tabiat anıtları, tohum meşcereleri, gen koruma alanları, tohum bahçeleri, biyosfer rezerv alanları vb. alanlara korunan alan statüleri kazandırılmıştır (Coşkun ve ark., 2018).

Günümüzde dünya karasal alanlarının yaklaşık %13,2 büyüklüğüne denk gelen ve 19.61 milyon km²'lik alan kaplayan 113.707 adet korunan alan bulunmakta iken (IUCN ve UNEP-WCMC, 2016); bu oranın ülkemizdeki korunan alanların karasal

yüzeye oranı (%8,7) dünya ortalamasının altında bir değerde bulunmakta ve 7778.411 ha'lık alan kaplayan 4224 adet korunan alanı bulunmaktadır.

Bu alanların ilgili kaynak değerlerini korumak amacıyla ayrılmış ve bu amaçla yönetiliyor olması, ülkemiz ormancılığının sürdürülebilir yönetimi ya da işletmeciliği açısından durumunu destekler bir nitelikte olmasına rağmen (Durusoy ve ark., 2005); yine de korunan alan statüsündeki alanlarda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde yaşanan sorunlar bir türlü aşılamamıştır. Sürdürülebilirlik ve yerel halkla yaşanan çatışmalar, bu alanlarda ortaya çıkan en temel sorunlar olmuştur. Bu nedenle, sürdürülebilirlik anlayışı içinde alanın korunmasını destekleyecek kullanımların daha fazla hayata geçirilebilmesi kadar alanın içerisinde yaşayan yerel halkın da kalkınmasına yardımcı olacak bir turizm çeşidi olarak ekoturizm kavramı gündemde yer almaya başlamıştır. Ekoturizm, korunan alanlar içinde veya yakınında yaşayan halkın kalkınmasını temel alan, koruma politikalarının devamlılığını hedefleyen, ziyaretçi memnuniyetini gözeten, korunan alanın çevresindeki doğal ve kültürel değerlere olumlu katkılar sağlayıp bu değerlerin sürdürülebilirliğini gerçekleştiren ve korunan alanların turizm amaçlı hizmetlere yönelik planlamalarında doğal ve kültürel değerlerin en doğru şekilde kullanımını savunarak ekonomik dengeyi ve biyolojik çeşitliliği gözeten bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2006; Akgün, 2009).

Özellikle korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirlik ilkesiyle bütünleştirilmesi sürdürülebilir ekoturizm yaklaşımını gündeme getirmiştir. (Erdoğan ve Yağcı, 2002). Bu bağlamda, korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinde plan hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığı, etkinlikler esnasında alanın ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel sürdürülebilirliğinin sağlanma düzeyinin tespiti, bir başka ifadeyle korunan alanlarda ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin ölçülmesi son derece önemli ve bir o kadar da zorluklar içeren bir süreçtir. Korunan alanların kendi içinde belli bir sınıflandırmaya tabi tutulması, korunan alanların karmaşık ve birbirleriyle çelişen karar verme süreçlerini içermesi bu zorlukların başında yer almaktadır (Abidin, 1999; Choi ve Sirakaya, 2006; Chandoll, 2007; Bender, 2008; Gürer, 2009; Varnacı Uzun, 2012). Bu noktada, korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğini ölçmeye, izlemeye ve değerlendirmeye katkı sağlayacak araçlar olarak ölçüt ve göstergelerden yaygın şekilde istifade edilmesi

gerektiği vurgulanmaktadır (Hollenhorst ve Gardner, 1994; Farsari ve Practacos, 2001; Sirakaya ve ark., 2001; Peng ve ark., 2002; Gough ve ark., 2008; Durusoy, 2009; Goushegir ve ark., 2009). Bunlardan ölçütler, kavramsal seviyede biyosfer rezerv alanı ve milli parklardan oluşan korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğini farklı açılardan tanımlayan soyut araçlar olarak ifade edilirken, her bir ölçüt için ayrı ayrı tanımlanan göstergeler ise, yine söz konusu korunan alanlar için ölçütlere somutluk kazandıran, ileri düzeyde betimleme işlevi gören ve nicel değerlerle ölçütlerde meydana gelebilecek değişimleri saptamaya katkı sağlayan araçlar olarak tanımlanabilir (Wijewardana vd., 1997). Dolayısıyla ölçütler korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinde sürdürülebilirlik değerlendirmesinin neye göre yapılacağını belirten ve ölçülemeyen genel kurallar iken, göstergeler ise her bir ölçütün ne olduğunu, ne anlama geldiğini, her bir ölçüte ilişkin ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmek, izlemek ve değerlendirmek için kullanılan ve sayısal olarak ifade edilen araçlardır.

Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization-WTO) ve Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (World Travel & Tourism Council-WTTC) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından turizmin sürdürülebilirliğini belirlemeye yönelik ölçüt ve gösterge setinin oluşturulmasına dair çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Ceron ve Dubois, 2003; URL-1). Ayrıca ekolojik kapsama alanı, taşıma kapasitesi, sürdürülebilir toplumsal turizm göstergelerine yönelik birçok çalışma da yapılmıştır (Miller, 2001; Choi ve Sirakaya, 2006; Hunter ve Shaw, 2007). Ancak, turizm sektöründekiturizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğine katkı sağlama amaçlanarak, sürdürülebilir turizm göstergeleri ile ilgili yazında yapılan en kapsamlı çalışma Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization -UNWTO) tarafından 2004 yılında hazırlanan "Turizm Destinasyonları için Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Rehberi" adlı çalışmadır. Bu çalışma ile, ölçülebilmesi daha kolay ve veri bulunabilme olasılığı daha yüksek nitelikte olan ve sürdürülebilir turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel belirleyicilerini de kapsayan 12 temel ölçüt ve 140 gösterge sistemine sahip olan bir rehber ortaya konulmuştur (WTO, 2004).

Son yıllarda alanda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerine olan ilgi giderek artmaktadır. Yazında bölgesel sürdürülebilir turizm göstergelerini konu edinen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Dymond, 1997; Tosun, 1998; Abidin, 1999; Modinos, 2000; Farsari ve Prastacos, 2001; Miller, 2001; Sarı, 2001; Mrosek, 2002; Wolfslehner ve ark., 2005; Choi ve Sirakaya, 2005; Yalçınalp, 2005; Amelung ve Viner, 2006; Choi ve Sirakaya, 2006; Urieste- Stone ve ark., 2006; Uslu ve Kiper, 2006; Banerjee, 2007; Chandoll, 2007; Bender, 2008; Schianetz ve Kavanagh, 2008; Tokmak, 2008; Atasoy ve ark., 2009; Dezendorf, 2009; Erdoğan ve Tosun, 2009; Gürer, 2009; Schweinsberg, 2009; Ceron ve Dubois, 2010; Gürer ve Eke, 2012; Varnacı Uzun, 2012; Azpillaga ve ark., 2013; Çalık, 2014).

Yine, uluslararası düzeyde geliştirilen sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergelerinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylere uyarlanması gerektiği ile ilgili çalışmalara da rastlanılmıştır (Schmolt ve ark., 1994; Kurtilla ve ark., 1999; Mendoza ve Prabhu, 2000a; Mendoza ve Prabhu, 2000b; Miller, 2001; Yılmaz, 2005; Strauss, 2006 ; İzgi, 2007; Akten, 2009; Durusoy, 2009; Akyol, 2010; Gallaher, 2010; Barzekar ve ark., 2011; Yu ve ark., 2011; Tali ve ark., 2012; Khadka ve Vacik, 2013).

Ülkemizde 1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma dönemiyle birlikte; çeşitli kalkınma planları (sekizinci, dokuzuncu ve onuncu) ile bunların özel ihtisas komisyonu (ÖİK) raporları, Türkiye Ulusal Ormancılık Programı, I. Çevre ve Ormancılık Şurası Kararları, II. Ormancılık ve Su Şurası Kararları ve III. Tarım Orman Şurası vb. makro düzeydeki belgelerde korunan alanlarda ekoturizmin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik politika ve stratejilere yer verilmiştir (DPT, 2000; DPT, 2001; ÇOB, 2004; ÇOB, 2005; DPT, 2006; DPT, 2007; Kalkınma Bakanlığı, 2013; Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Yine 1990'lı yıllardan itibaren ekoturizmin yoğun olarak yapıldığı korunan alanlar bağlamında; Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Bitki Genetik Çeşitliliğinin Yerinde Korunması Ulusal Planı, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetim Projesi (GEF-II), Tehdit Altındaki Bitki Türlerinin Bulundukları Ekosistemlerin Korunması ve Yönetimi Projesi, Natura 2000 Korunan Alanlar Ağına Yönelik Çalışmalar ve Korunan Alanlar

İş Programı'nda gerçekleştirilen çalışmalar bu alanda atılan önemli adımlar olarak dikkat çekmektedir.

Tüm bunların yanında ülkemizde korunan alanlar, sürdürülebilir turizm, ekoturizm ve ölçüt gösterge setlerine ilişkin yapılan araştırmalar (Choi ve Sirakaya, 2006; Gürer, 2009; Varnacı Uzun, 2012; Çalık, 2014) incelendiğinde, bu araştırmalarda çalışma konusu olan bölgelerin ekoturizm potansiyelinin ortaya konulduğu ve ekoturizmin/sürdürülebilir turizmin bölgeye kattığı olumlu etkilerine yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Ancak yazında, ülkemize özgü korunan alanlar özelinde sosyal, ekonomik ve ekolojik farklılıkları dikkate alan sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge seti oluşturulmasına yönelik ulusal ve bölgesel ölçekte bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1.1.1 Araştırmanın Amacı, Ele Alınış Gerekçesi ve Kapsamı

Araştırmanın temel amacı ülkemizde korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirlik temeline dayandırılmasına katkı sağlayacak olan ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi ve geliştirilen bu setin yerel düzeyde seçilen bir korunan alan (Camili Biyosfer Rezervi) örneğinde sürdürülebilir ekoturizm yönetiminde kullanım imkânlarının araştırılmasıdır.

Ulusal ve uluslararası öneme sahip korunan alanlar, günümüzde yoğun şekilde ekoturizm etkinliklerine konu edilmektedir. Korunan alanlarda ekoturizm etkinliklerinin doğal kaynaklara zarar vermeksizin yürütülmesi ve doğal kaynakların ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanması, söz konusu etkinliklerin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi ile mümkündür (Aydın ve ark., 2017).

Bu noktada, ekoturizm etkinlikleri sonucu korunan alanlarda ortaya çıkan değişimlerin ya da etkilerin takip edilebilmesi için, bahse konu alanların sürdürülebilirliğinin ölçülmesi ve izlenmesini sağlayacak ölçüt ve göstergelerden istifade edilebilmektedir. Bu sayede korunan alanların ekoturizm amaçlı yönetimine ilişkin gerekli düzenlemelerin ya da iyileştirmelerin yapılması mümkün olabilmektedir. Her ne kadar

bazı ülkelerde korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerine ilişkin sürdürülebilirliğin belirlenmesi ve izlenmesinde ihtiyaç duyulan ölçüt ve gösterge setleri mevcut olsa da, ülkemizde hâlihazırda böyle bir çalışma bulunmamaktadır. Ülkemizdeki korunan alanlar çeşitli uluslararası sözleşmelerin (Ramsar, Bern, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeler vb.) yanı sıra ulusal mevzuatımız (2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu vb.) kapsamında da farklı korunan alan sınıflarına ayrılmıştır. Söz konusu sınıflardan başlıcalarını; biyosfer rezervleri, milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları, tabiat anıtları, muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, tohum meşcereleri, orman içi dinlenme yerleri, özel çevre koruma (ÖÇK) bölgeleri, doğal sit alanları vb. şeklinde sıralamak mümkündür.

Gerek yazın/kaynakça taraması ve gerekse bugüne kadar korunan alanlara yönelik hazırlanan uluslararası sözleşmeler ve bu konuda etkinlik gösteren kurumların faaliyetleri incelendiğinde, tüm dünyada ekoturizm etkinliklerinin en yoğun şekilde gerçekleştirildiği korunan alanların milli parklar ve biyosfer rezervleri olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yer alan korunan alan sınıflarından milli parklar ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) tarafından belirlenen biyosfer rezervleri esas alınmış ve bu iki korunan alan çeşidine yönelik ulusal ölçekte sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesine karar verilmiştir. Ulusal düzeyde geliştirilen setin yerele uyarlanması ve korunan alanının sürdürülebilirlik değerlendirmesinde kullanım imkânlarının araştırılması aşamasında ise örnek korunan alan olarak ülkemizin ilk ve tek biyosfer rezervi olan Camili Biyosfer Rezervi (CBR) seçilmiştir.

Ülkemizdeki korunan alanlar geleneksel anlamda salt korumacılık anlayışı ve merkeziyetçi bir yaklaşımla yönetilmektedir. Bu alanlar yasa ile ve uluslararası sözleşmeler ile korunan alan ilân edilmelerine rağmen genellikle etkin yönetim ve denetim mekanizmalarına sahip olunmadığından korunan alanlarla yerel halk arasında zaman zaman çatışmalar söz konusu olmaktadır (Güneş, 2011). Bu çalışma, korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimini tesis etmeye katkı sağlamak amacıyla kullanılabilecek ölçüt ve gösterge setinin ulusal

düzeyde geliştirilerek, geliştirilen bu setin yerel düzeye (CBR'ye) uyarlanması bileşenlerinden oluşmaktadır. Bahse konu ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesinde ulusal ve yerel düzeyde başta ormancılık olmak üzere konu ile ilgili diğer sektörlerdeki bakanlıklar, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar), yerel yöneticiler, alanla ilgili doğrudan gelir elde eden yerel halk ve tur operatörleri gibi farklı kesim temsilcilerinin görüşlerinden istifade edilmiştir.

1.1.2 Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Araştırmada ulusal düzeyde ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesinde Delphi; bahse konu setin yerel düzeye uyarlanmasında ise, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) yöntemlerinden istifade edilmiştir. Her iki araştırma yönteminin uygulanma sürecinde geliştirilen anketler (sormacalar) yardımıyla uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda zaman ve maliyet planlamasına bağlı olarak araştırmada öne çıkan başlıca sınırlılıklar;

- Ölçüt ve gösterge setinin ulusal düzeyde geliştirilmesi kapsamında korunan alanların biyosfer rezerv alanı ve milli parklar ile ulusal setin yerel düzeye uyarlanmasında ise Camili Biyosfer Rezervi ile temsil edilmiş olması,
- Ulusal ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi sürecinde dört farklı uzman öbeği (ormancılık teşkilatı, diğer sektörlerdeki ilgili bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı), akademisyenler ve turizm sektörü STK'ları temsilcilerinin görüşlerinden istifade edilmiş olması,
- Yine ulusal ölçüt ve gösterge setinin yerel düzeye uyarlanmasında da dört farklı yerel uzman öbeği (yerel yöneticiler ve GEF projesi çalışanları, STK ve tur operatörleri, doğrudan gelir elde eden Camili halkı ve akademisyenler) temsilcilerinin görüşlerinden istifade edilmiş olması,
- Yerel düzeyde sürdürülebilirlik değerlendirilmesinde ise, alan için sadece son 4-5 yıllık zaman dilimi dikkate alınarak öne çıkan göstergelerle ve beş farklı yerel öbeği (yerel yöneticiler, GEF projesi çalışanı, pansiyon sahibi, STK temsilcisi ve DOKA uzmanı) temsilcilerinin görüşlerinden istifade edilmiş olması

şeklinde sıralanabilir.

Araştırma amacına ulaşmak için bazıları yukarıda sıralanan sınırlılıkları aşmaya yönelik başlıca varsayımlar ise şunlardır:

- Delphi yöntemi uzman görüşlerine bağlı olarak ulusal düzeyde korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesinde, AHS ise ilgili setin yerel düzeyde önceliklendirilmesinde kullanılmaya elverişli yöntemlerdendir.
- Anket (sormaca) soruları, uygulamalar öncesinde yapılan hazırlıklar (ön anketler, uzman görüşleri, geçerlilik ve güvenirlik çözümlemeleri) sayesinde araştırma amacına uygun hale getirilmiştir.
- Delphi ve AHS sürecine dahil edilen uzmanlar; anket (sormaca) çalışması için istekli olup, soruları doğru algılayarak tüm sorulara tarafsız ve samimi cevaplar vermiştir.
- Araştırmada öbekler itibariyle anket (sormaca) uygulanarak görüşlerine başvurulan kişiler ilgili öbekleri temsil yeterliliğine sahiptir.

1.2 Kavramsal Temeller

1.2.1 Korunan Alanların Doğuşu ve Gelişimi

İnsanların hayatta kalabilmek için yaşam mücadelesi verdikleri çok eski yıllarda, barınma, beslenme ve savunma gibi temel ihtiyaçları hep doğadan karşılanmıştır. Zaman içerisinde temel ihtiyaçların artış göstermesiyle doğaya olan talep artmış ve üzerindeki baskılar sonucunda doğada çeşitli tahribatlar meydana gelmeye başlamıştır. Tahribatları müteakip doğayı korumaya ve tekrar geri kazanmaya ilişkin çabaların gündeme gelmesiyle doğa koruma[1] kavramı ortaya çıkmıştır (Yeşil, 2009). Dünyada

[1] İnsanoğlu, sahip olduğu doğanın değerini ilk başta anlayamamış olsa da zamanla doğada meydana gelen tahribatlar karşısında "doğa koruma" olgusu önem kazanmıştır. Akabinde, çevre bilincinin gelişmeye başlaması, doğal kaynakların ve doğanın korunması konusundaki uluslararası çalışmalara ağırlık verilmesiyle 1970'li yıllarda "milli park" anlayışı ortaya çıkmıştır. Yine ABD'de Grand Teton Milli Parkı'nda 1972 yılında gerçekleştirilen 2. Dünya Milli Parklar Konferansı'nda IUCN tarafından 10 koruma kategorisi belirlenmiştir. Bunu takiben, Bali'de (Endonezya) 1982 yılında gerçekleştirilen "3. Dünya Milli Parklar Konferansı'nda da toplumların kalkınmasında *korunan alanların* rolü tartışılmış ve çevre koruma, doğayı korumadan daha çok gündemde yer almıştır. Ulusal ve uluslararası yasa, sözleşme vb. düzenlemelerde ise, 1990'lı yıllarda insan merkezli koruma anlayışından ziyade çevre ve ekolojiyi merkeze alan bir doğa koruma anlayışı benimsenerek "korunan alan kavramı" yazında yer edinmiştir (Taze (2008)'den revize edilmiştir). Bu bağlamda doğa koruma kavramında sadece manzara değerlerinin korunması öncelik iken, korunan alanlarda manzara değerlerinin

doğa koruma kavramına ait kuramsal temeller 17. yüzyıl'da gündem de yer alsa da özellikle 1850'li yıllardan sonra Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin yerel çaplı çalışmaları ile doğa koruma faaliyetleri dünyanın gündemine girmiştir. ABD'nin Yellowstone bölgesinde avcılıkla geçinen bir grup insan tarafından, bölgenin jeolojik yapısı ve gayzerlerin oluşturduğu estetik görüntülerinin gelecek kuşaklara bırakılması gereken bir miras olarak görülmesinin ardından hayvan ve bitki varlığının korunması gerektiği düşüncesinden hareketle ilk olarak 1877 yılında 8.670 km^2 büyüklüğündeki Yellowstone bölgesi "Milli Park" olarak ilan edilmiştir. Özellikle 19. yüzyıl korunan alan oluşturulmaya yönelik bu çalışmaların hız kazandığı bir dönem olmuştur (Satılmış, 2015).

Korunan alan oluşturma süreci, ilk önce sadece doğayı koruma, doğanın ve doğal kaynakların korunması anlayışı ile başlamış olsa da devamında korunan alanlar insanların faydalı ve hoş vakit geçirecekleri alanlar olarak da tanımlanarak bir gelişim göstermiştir (Eagles ve ark., 2002).

Korunan alanların temel olarak; bilimsel araştırmalara zemin hazırlaması, yaban hayatını korumaya destek olması, alandaki bitki türü ve genetik çeşitliliğini koruması, alandaki çevresel hizmetlerin sürdürülmesine imkân tanıması, alandaki doğal ve kültürel özellikleri koruması, doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını sağlaması, kültürel ve geleneksel niteliklerin devamlılığını sağlaması, alan içerisindeki turizm ve rekreasyon etkinliklerine imkân tanıması ve eğitime destek olması gibi farklı amaçları bulunmaktadır (Thomas, 2006). Haliyle, korunan alanlar çok amaçlı faydalar elde edilebilmesine imkân tanımasıyla sürekli gündemde yer almakta ve geçmişten günümüze korunan alanlarla ilgili yaklaşımlarda da farklılıklar meydana gelmektedir (Tablo 1).

korunması kadar bu alanların bilimsel, ekonomik ve kültürel nedenlerle de korunması ve iyileştirilmesi önemlilik arz etmektedir. Ayrıca, doğa korumada sadece doğayı muhafaza etmek öncelikli iken, korunan alanlarda doğanın sosyal ve ekonomik amaçlar da göz edilerek yönetilmesi söz konusudur.

Tablo 1. Geçmişte ve günümüzde korunan alanlarla ilgili yaklaşımlar

Temel özellikler	Geçmişte Korunan Alanlar	Günümüzde Korunan Alanlar
Amaç	Temel olarak doğa koruma için kurulması	Bilimsel, ekonomik ve kültürel nedenlerle kurulması
	Koruma esas	Koruma ve yenileme esas
Yönetim	Merkezi hükümet tarafından yönetim	Birçok hükümet ortağı tarafından yönetim (ortaklaşa yönetim)
	İnsanlardan gelecek tehlikelere karşı yönetim ve planlama	Bazen insanların yararına bazen de insanlardan gelecek tehlikelere karşı yönetim ve planlama
	Ziyaretçiler için yönetim	Yerel halk ile birlikte yönetim
Daha geniş bağlamda yönetim	Her bir alanın ayrı ayrı düşünülmesi ve "adalar" halinde yönetilmesi	Ulusal, bölgesel ve uluslararası korunan alan sistemlerinin parçası olarak planlanması ve korunan alanın yeşil koridorlarla bağlantılı ve tampon alanlarla beraber yönetilmesi
Algı	Yalnızca ulusal bir sorun olarak algılanması	Uluslararası bir sorun olarak da algılanması

Kaynak: Beresford ve Phillips, 2000

1933 yılından günümüze kadar korunan alanlarla ilgili birçok örgüt tarafından uluslararası sınıflandırmalar yapılmıştır. Ancak, bu sınıflandırmalardan genel geçerliliği olan ve halen de kabul göreni 1948 yılında BM'in bir organı olan UNESCO'nun girişimi ile kurulan Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for the Protection of Nature-IUPN)'nin yaptığı çalışmadır. IUPN'nin kuruluş amacı, bütün dünyadaki doğal kaynakların çeşitliliğini ve bütünlüğünü korumak, ekolojik devamlılığını sağlamak, kaynakların amaçlara uygun bir şekilde kullanımına ve ülkelerin koruma alanları konusunda bilgi alışverişlerine ve birbirlerini daha iyi anlayabilmelerine olanak vermektir. Sonrasında, 1958 yılında Atina'daki 6. Genel Kurul toplantısında bu birliğin adı Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) olarak değiştirilmiştir. IUCN kısaltması aynen kalarak birliğin yeni adı 1990 yılında "Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature-IUCN)" olmuştur (Yücel ve Babuş, 2005).

IUCN'nin 2008 yılında yapmış olduğu tanıma göre korunan alanlar; doğanın ilişkili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerle uzun vadede korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan, yönetilen ve açıkça tanımlanmış bir coğrafi alan olarak tanımlanmaktadır (Dudley, 2008; URL-2).

IUCN ile oluşturulan ağ sayesinde, korunan alanların anlamı da değişmiştir. IUCN, özellikle tehlike altındaki bitki ve hayvanların korunmasında, milli park ve diğer koruma alanlarının oluşturulmasında, tür ve ekosistemlerin koruma statülerinin belirlenmesinde ve bunların yenilenmesinde uzmanlaşmıştır (Arda, 2003).

1.2.1.1 Dünya'da Korunan Alanlar

IUCN tarafından 1962 yılında ABD'nin Seattle şehrinde ilk Dünya Milli Parklar Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta, doğal alanlarla ilgili milli parklar, milli koruma alanları, doğa anıtları, yaban hayatı mutlak koruma alanları ve göçmen kuşların bulunduğu alanlarla ilgili terimlerin tanımlanması ve milli park hareketlerinin gelişmesi için çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır. ABD Grand Teton Milli Parkı'nda 1972 yılında Dünya Milli Parklar Konferansı'nın ikincisi düzenlenmiştir. Bu konferansta, IUCN ve Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (World Commission on Protected Areas-WCPA) işbirliğiyle "Korunan Alanlar İçin Sınıflandırma, Amaçlar ve Kriterler" adı altındaki çalışmayla korunan alanlar için 10 yönetim sınıfı (bilimsel rezervler, milli parklar, doğa anıtları, doğa koruma rezervleri, peyzaj koruma alanları, kaynak rezervleri, antropolojik rezervler, çok yönlü kullanım alanları, biyosfer rezervleri ve dünya miras alanları) belirlenmiştir (Yücel ve Babuş, 2005).

Bu sınıflandırmanın zaman içerisinde bazı sorunları çözmede yetersiz kalması ve sınıflar arasında kesin bir ayrım yapılamaması gibi nedenlerle sınıflandırmanın yeniden düzenlenmesi gereği duyulmuştur. Bunun üzerine sözkonusu sınıflandırma IUCN tarafından 1994 yılında yeniden gözden geçirilerek 6 yönetim sınıfı olarak belirlenmesine karar verilmiş ve yürürlüğe girmiştir (IUCN, 1997; Chape ve ark., 2003; Kaplan, 2003; Dudley, 2008). IUCN'nin Koruma Alanları Yönetimi Sınıflandırma Rehberi'nde yer alan korunan alan yönetim sınıfları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. IUCN korunan alan yönetim sınıflarının ana yönetim amaçları

Korunan Alan		Yönetim Alanı /Amacı
Sınıfı	**Adı**	
Ia	Mutlak Doğal Rezerv Koruma Alanı	Bilimsel koruma amacıyla yönetilen korunan alanlar
Ib	Mutlak Yaban Hayatı Koruma Alanı	Yaban hayatını koruma amacıyla yönetilen korunan alanlar
II	Milli Park	Ekosistem koruması ve rekreasyon amacıyla yönetilen korunan alanlar
III	Tabiat Anıtı	Belirli doğal özelliklerin korunması amacıyla yönetilen korunan alanlar
IV	Habitat/Türlerin Yönetim Alanı	Habitat ve tür devamlılığına yönetim müdahaleleri yoluyla koruma amacıyla yönetilen korunan alanlar

V	Kara/Deniz Peyzajı Koruma Alanı	Kara/deniz peyzajlarının korunması ve rekreasyon amacıyla yönetilen korunan alanlar
VI	Koruma Amaçlı Kaynak Yönetim Alanı	Doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı amacıyla yönetilen korunan alanlar

Kaynak: IUCN, 1997

Tablo 2'de yer alan en önemli değişiklik, Biyosfer Rezerv Alanları ve Dünya Miras Alanlarına ilişkindir. Bahsi geçen alanlar, IUCN'nin 1978 yılı korunan alanlar sınıflandırmasında korunan alan statüsünde iken, 1994 yılı korunan alanlar sınıflandırmasında bir statü olmaktan çıkarılmışlardır. Ayrıca, bu alanlar, küresel ölçekteki program ve sözleşmelerin "uygulama aracı" olarak tanımlanmış ve genellikle korunan alan sınıflandırmasında yer alan korunan alan tiplerini de kapsamasına karar verilen uluslararası öneme sahip alanlara dönüştürülmüşlerdir (Dudley, 2008).

IUCN'nin tanımına göre, korunan alanlardaki her sınıflandırma için planlamada gözetilecek birincil, ikincil, potansiyel uygulanabilir ve uygun olmayan amaçlar her planlama hedefine göre farklılık göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3. IUCN korunan alan yönetim sınıflarının farklı hedeflere uygunluğu

Planlama Hedefleri	**Korunan Alan Sınıfları**						
	Ia	**Ib**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**
Bilimsel araştırmalar	1	3	2	2	2	2	3
Yaban hayatı koruma	2	1	2	3	3	X	2
Türlerin korunması ve genetik çeşitlilik	1	2	1	1	1	2	1
Çevresel hizmetlerin sürdürülmesi	2	1	1	X	1	2	1
Belirli doğal /kültürel özelliklerin korunması	X	X	2	1	3	1	3
Turizm ve rekreasyon	X	2	1	1	3	1	3
Eğitim	X	X	2	2	2	2	3
Doğal ekosistemlerden elde edilen kaynakların sürdürülebilir kullanımı	X	3	3	X	2	2	1
Kültürel/geleneksel özelliklerin sürdürülmesi	X	X	X	X	X	1	2

Kaynak: IUCN, 1994 (Tablodaki 1 birincil, 2 ikincil, 3 potansiyel uygulanabilir ve X uygun olmayan amacı temsil etmektedir.)

Tablo 3'teki sınıflandırmaya göre, IUCN korunan alan sınıflandırması ile planlama hedefleri arasındaki temel ayrım, korunan alan sınıflarının yönetim alanları/amaçlarındaki insan müdahalesinin etki düzeyine göre şekillenmesidir. IUCN korunan alan sınıflandırılmasındaki V. sınıf, insanların çevrelerindeki kara/deniz peyzajlarının korunması ve rekreasyon amacıyla yönetilen korunan alanlar iken; VI. sınıf doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı amacıyla yönetilen korunan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, V. sınıftaki insan müdahaleleri VI. sınıfa göre daha fazla gerçekleşmektedir. Ayrıca VI. sınıf tanım gereği, III. ve IV. sınıflar arasında

kalmaktadır. Bu nedenle tablo ile ilgili yorumlamalarda I. sınıf ve V. sınıf arası esas alınmaktadır. Buna göre, I. sınıftan V. sınıfa doğru gidildikçe kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik amaçlarında artışlar gözlemlendiği ve V. sınıftan I. sınıfa doğru gidildikçe de tür, ekosistemler ve doğal süreçlerin korunması ile bilimsel araştırma gibi amaçların ağırlık kazandığı gözlemlenmektedir (Eagles ve ark., 2002; ÇOB, 2006; Dudley, 2008).

Ayrıca, korunan alanlar; Dünya Miras Alanları, Ramsar Alanları, Gen Koruma ve Yönetim Alanları (GEKYA), Biyogenetik Rezerv Alanları, Biyosfer Rezerv Alanları, Önemli Doğal Alanlar, Jeolojik Miras Alanları, Zümrüt Ağı Alanları gibi daha fazla uluslararası ağların bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla, ulusal sınırlarını aşarak dünyaya mal olan alanların korunması da eskisinden çok daha hassas olmayı gerektirmektedir (Koca ve ark., 2016).

UNESCO Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı'nda her biri biyosfer rezervi olarak kabul edilen ve insan ile doğa arasında sürdürülebilir ve dengeli bir ilişki kurma amacıyla belirlenmiş korunan alanlar bulunmaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık'ta korunan alanlar ve Galler bölgesi Dyfi'de Ynyslas Beach alanındaki korunan alanlar, aslında biyosfer rezervi olarak bilinmektedir (UNESCO, 2021).

1.2.1.2 Türkiye'de Korunan Alanlar

Korunan alanlar, uluslararası boyutlarda kabul gören koruma kategorilerinden olan IUCN Koruma Alanları Kategorileri, UNESCO Biyosfer Rezervleri ve Dünya Miras Alanları, Ramsar Alanları ve Sınır Aşan Koruma Alanları gibi statülerle tanımlanabildiği gibi, her ülkenin kendi mevzuat ve kurumsal yapılarına bağlı olarak da tanımlanabilmektedir (UNESCO, 1996; Özyavuz, 2008).

Nitekim, Türkiye'de korunan alan kavramı mahiyet itibariyle ilk olarak 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesindeki "milli park" kavramıyla kendine yer bulmuştur. Bu kanunun uygulanmaya başlamasıyla 1958'de Yozgat Çamlığı Türkiye'nin ilk milli parkı olarak ilân edilmiştir. Bu kanundan sonra milli parkların tespiti ile ilgili çalışmaların sayısı hızla artmış ve 2021 yılı itibariyle milli park sayısı 45'e ulaşmıştır (URL-3). Söz konusu alanların daha iyi korunabilmesi için ayrı bir yasal ve yönetsel düzenleme gerekliliği ortaya çıkınca, 1983 yılında 2873

sayılı Milli Parklar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, ulusal ve uluslararası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının belirlenmesi, belirlenen alanların özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesine ilişkin hususları düzenlemektedir (Cırık, 2007). Ayrıca, ülkemizde 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında da korunan alanlarla ilgili çeşitli düzenlemeler yer almaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Türkiye'de korunan alanların yasal ve yönetsel durumu

Kanun Adı (Numarası)	Başlıca Sorumlu Kurum	Korunan Alanın Ormanla İlişkisi	Korunan Alan Statüleri
Milli Parklar Kanunu (2873)	Tarım ve Orman Bakanlığı	Orman rejimi içinde	Milli Parklar Tabiat Parkları Tabiat Anıtları Tabiatı Koruma Alanları
Kara Avcılığı Kanunu (4915)	Tarım ve Orman Bakanlığı	Orman rejimi içinde	Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863)	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Orman rejimi dışında	Doğal Sitler
	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Orman rejimi dışında	Tarihi ve Arkeolojik Sitler Kentsel Sitler
Çevre Kanunu (2872)	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Orman rejimi dışında	ÖÇK Bölgeleri

Kaynak: Çolakkadıoğlu (2012)'den revize edilmiştir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Türkiye'de korunan alanların yönetiminde farklı Bakanlıklar (Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı) sorumluluk sahibidir. Özellikle, orman rejimi içinde yer alan korunan alanlardan Tarım ve Orman Bakanlığı sorumlu olup, Bakanlık bu sorumluluğunun gereklerini Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM) ile Orman Genel Müdürlüğü (OGM) aracılığıyla yerine getirmektedir. Ülkemizde koruma statüleri 2019 yılı itibariyle korunan alanların sayıları ve alan büyüklüğüne ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Ülkemizdeki korunan alanların sayısal ve alansal dağılımı

Sorumlu Bakanlık	Koruma Statüsü	Sayı	Alan (ha)*
Tarım ve Orman	Milli Park	44	868.428
	Tabiat Parkı	247	106.836
	Tabiatı Koruma Alanı	30	46.726
	Tabiat Anıtı	116	9.389
	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	82	1.159.480
	Ramsar Alanı	14	184.487
	Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan	56	800.588
	Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan	12	13.719
	Muhafaza Ormanı	55	251.493
	Şehir (Kent) Ormanı	134	10.198

	Gen Koruma Ormanı (in-situ)		325	43.016
	Tohum Meşceresi (in-situ)		315	41.567
	Tohum Bahçesi (ex-situ)		202	1.471
	Ara Toplam	***Brüt***	***1632***	***4.706.267***
		Tek Yüzey Haline Getirilmiş	***1632***	***3.407.566***
Çevre ve Şehircilik	Özel Çevre Koruma Bölgesi		18	2.586.774
	Doğal Sit		2.574	1.784.071
	Ara Toplam	***Brüt***	***2592***	***4.370.845***
		Tek Yüzey Haline Getirilmiş	***2592***	***3.369.780***
	Genel Toplam	***Brüt***	***4224***	***9.077.112***
		Tek Yüzey Haline Getirilmiş	***4224***	***6.777.346***

Kaynak:URL-4 (**Tarım ve Orman Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığınca 2019 yılı için hesaplanan korunan alan büyüklüğü brüt ve tek yüzey olarak ayrı ayrı hesaplanmıştır)*

Tablo 5'te görüldüğü gibi, Tarım ve Orman Bakanlığı uhdesinde 44 milli park olmak üzere, toplamda 1632 korunan alan bulunmakta ve bu alanlar 3.407.566 ha'lık bir alanı kaplamaktadır. Mülga Çevre ve Şehircilik Bakanlığı uhdesindeki korunan alanlar ise, Özel Çevre Koruma Bölgesi ve Doğal Sitler olmak üzere, toplamda 2592 korunan alan bulunmakta ve bu alanlar 4.370.845 ha'lık bir alanı kaplamaktadır.

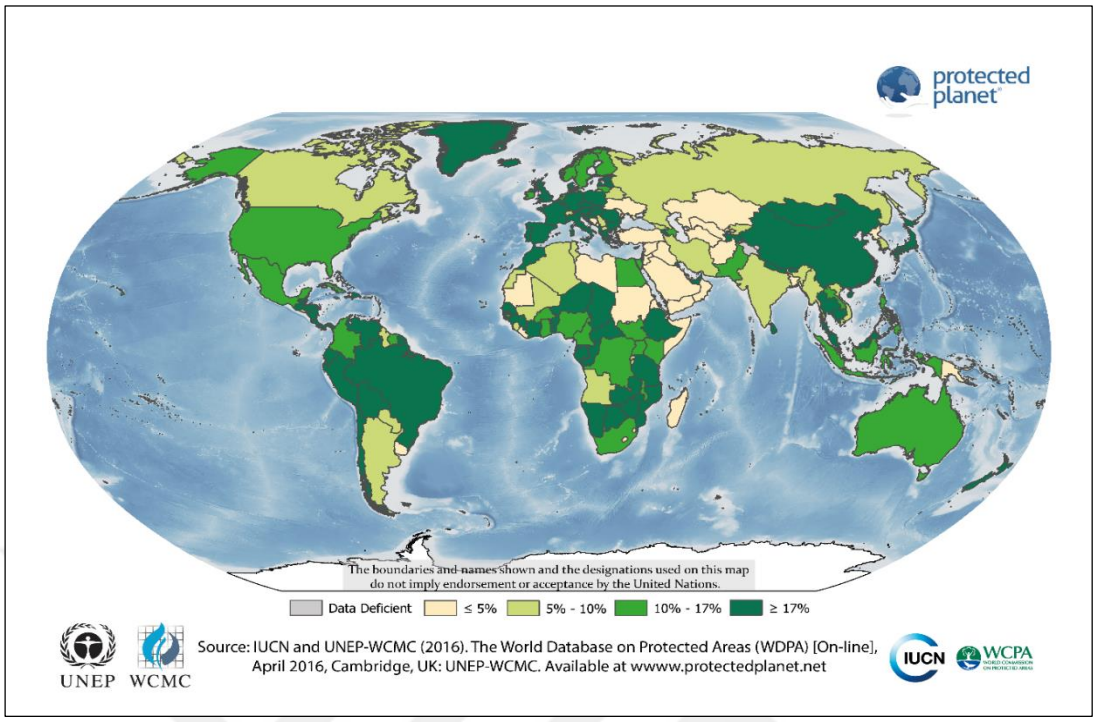
Genel olarak, korunan alanların yönetiminde en çok karşılaşılan sorunlar; korunan alanların farklı kategorilerinin (milli parklar, tabiat parkları, rezerv alanlar ve tabiat anıtları) ve bunların tanımlarıyla ilgili karışık ve anlaşılması zor kanunların bulunması, biyolojik çeşitlilikle ilgili amaçların ihmal edilmesi, güncelleştirilmiş bir yönetim planının bulunmaması, doğal kaynakların ve alanların yerel halk tarafından yanlış kullanılması, birbiriyle çelişen mevzuat nedeniyle hükümetlerin bakanlıkları arasında yetki alanlarının çakışması ve uzun dönemli finansal planlamaların düzgün bir şekilde yapılmaması olarak sıralanabilir (Thomas, 2006).

Her ne kadar ülkemizdeki eylem planları incelendiğinde, korunan alanlar için, süregelen korumacılık anlayışının yıllar içerisinde olumlu bir değişime uğradığı gözlemlense de korunan alanların yönetimi, planlanması ve denetimi konusunda tam olarak etkin bir sistemin oluşturulamadığı görülmektedir. Ayrıca, bazı alanların birden fazla koruma statüsüne sahip olmasına bağlı olarak meydana gelen mevzuat karışıklıklarından dolayı da kurumlar arasında yetki karmaşası ve çakışması yaşanmakta ve eşgüdüm sağlanamamaktadır. Kaldı ki bir alanın koruma amaçlı yönetimine karar verme konusu da ayrı bir süreçtir. Bu nedenle, bu tür anlaşmazlıklara çözüm bulmak oldukça önemli ve elzem bir konudur.

Bazı alanların birden fazla koruma statüsüne sahip olması, kurumlar arasında yetki karmaşasına yol açabilmekte ve uygulanacak mevzuat konusunda belirsizlikler yaşanmaktadır. Bu nedenle, doğanın korunması ve korunan alanların yönetimiyle ilgili tüm yasal düzenlemelerin, uluslararası sözleşmeler kapsamındaki yeni tanımlar, kavramlar ve yaklaşımlarla birlikte, bir çerçeve kanun altında toplanarak, birbiriyle çelişen hükümlerin uyumlu hale getirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

IUCN'nin de içerisinde yer aldığı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı Dünya Koruma İzleme Merkezi (United Nations Environment Programme World Conservation Monitoring Centre-UNEP WCMC) tarafından yönetilen, kara ve deniz koruma alanlarındaki en kapsamlı küresel veritabanı çalışmalarına sahip olan Dünya Korunan Alanlar Veritabanı (World Database on Protected Areas-WDPA) verilerine göre, günümüzde dünya karasal alanlarının yaklaşık %13,2 büyüklüğüne denk gelen ve 19.61 milyon km²'lik alan kaplayan 113.707 adet korunan alan bulunmaktadır (IUCN ve UNEP-WCMC, 2016). Bahse konu veri tabanına göre korunan alanların ülke yüzölçümlerine göre oransal dağılımı Şekil 1'de yer almaktadır.

Buna göre, dünyadaki korunan alanların dünya yüzölçümüne oranı %12,83 iken; Türkiye'deki korunan alanların ülke yüz ölçümüne oranı %5'in altında yer alarak dünya ortalamasının çok gerisinde kalmaktadır (URL-5). Yine Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund-WWF) Türkiye raporundaki verilere göre ise, dünya genelinde korunan alanların karasal yüzeye oranı 2020 yılında %13.2'ye ulaşmıştır. Aynı raporda hâlen AB ortalaması %25.9 ve Polonya, Almanya, Yunanistan gibi ülkelerde %30'un üzerinde olarak ifade edilen korunan alan oranının, Türkiye'de 2020 yılı itibariyle %8.7'ye yükselebildiği ifade edilmektedir (URL-6).

Şekil 1. Ülke yüzölçümlerine göre korunan alan oranları

1.2.2 Biyosfer Rezervi

Dünya genelinde farklı korunan alan sınıflarının yönetim sürecinde zamanla çeşitli sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bu sorunlar içerisinde özellikle korunan alan içinde ya da yakın çevresinde yaşayan yerel halkın dahil edilmediği planlamalar ve yerel halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik doğal kaynaklardan yararlanması alternatiflerinin oluşturulmaması ön plana çıkmıştır. Hatta, planlama sürecinde korunan alanlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bütün kesimlerle de çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların çözümüne yönelik çeşitli çözüm yolları aranmaya başlanmış ve böylece biyosfer rezervi kavramı ortaya çıkmıştır (Özyavuz, 2008; Dönmez, 2013).

Biyosfer rezervi, uluslararası öneme sahip ve İnsan ve Biyosfer Programı (Man and the Biosphere Programme) içerisinde yer alan karasal ve kıyı ekosistemlerine sahip yerlerdir. Biyosfer rezervleri doğa ile yöre halkının alan kullanımlarını birlikte dikkate alan, insancıl yaklaşımın esas olduğu (koruma-kullanma dengesi) ve bu iki öğe arasında sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu bir ilişki kurarak bölgesel ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Özetle, biyosfer rezervleri;

biyolojik çeşitlilik, ekonomik kalkınma ve kültürel değerlerin korunmasına dönük uygulamaların denendiği, seçildiği, sunulduğu ve geliştirildiği alanlardır (UNESCO, 2020).

UNESCO'nun liderliğinde 1968 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü (United Nations Organization), Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO), IUCN ve Uluslararası Biyolojik Programı (International Biological Programme-IBP)'nın Paris'te yaptıkları Biyosfer Konferansı'nda "Küresel Ekoloji Programı" hazırlanmıştır. Akabinde, 23 Ekim 1970'te de 16. UNESCO Genel Konferansı'nda İnsan ve Biyosfer Programı (MaB) kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. MaB programı, biyosfer rezervleri sayesinde ulusal düzeyde biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve doğal kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine uyumlu bir şekilde kullanılmasına destek vermekte ve bu konulardaki çalışmaları düzenlenmektedir (UNESCO, 1996; Altan, 1998; Altan ve ark., 2004).

Yine, Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te 1983 yılında UNESCO, UNEP, FAO ve IUCN'nin katılımıyla bir kongre gerçekleştirilmiş ve bu kongrede "Biyosfer Rezervi Eylem Planı" geliştirilmiştir. Bu kongrede, biyosfer rezervlerin çekirdek bölgelerinin korunmasında yerel halkın gelişiminin önemli olduğu vurgulanmıştır (UNESCO MaB, 1985; UNESCO, 1996). Sonrasında Rio de Janerio'da 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında BM tarafından "Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma" konferansı düzenlenerek Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BÇS) hazırlanmış, biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının ancak yerel halkının katılımı ile sağlanabileceğine tekrardan değinilmiştir. Bu sayede, biyosfer rezervler yerel halkın ve diğer ilgi gruplarının yönetime faal katılımını özendirmesi bakımından önemli bir model olmuştur (UNESCO MaB, 1985; UNCED, 1992).

Biyosfer rezervleri ile ilgili en önemli gelişme, İspanya'nın Sevilla kentinde 20-25 Mart 1995 tarihleri arasında düzenlenen "Sevilla Stratejisi ve Biyosfer Rezervleri Ağının Yasal Çerçevesi" adıyla gerçekleştirilen konferansta olmuştur. Bu konferansta, biyosfer rezervler için geliştirilecek yeni yaklaşımlarda geçmiş deneyimlerden yararlanılıp biyosfer rezervlerin üç amacına da (koruma, kalkınma, lojistik) hizmet edecek ve geleceğe yönelik gelişimini sağlayacak bir "Biyosfer Rezerv Bilgi Ağı

Sistemi Çerçevesi"nin gerekli olduğu ifade edilmiş ve bu amaca hizmet edecek çalışmalar gerçekleştirilmiştir (UNESCO MaB, 1985; UNESCO, 1996; UNESCO, 2000; Lass ve Reusswig, 2002).

Günümüzde ise, biyosfer rezervleriyle ilgili UNESCO tarafından uygulanan birçok eylem planları ve stratejiler bulunmaktadır. Bu strateji programlarından birisi de 2015-2025 MaB Stratejisi Programıdır. Bu program, 8-12 Haziran 2015 tarihlerinde Paris'te düzenlenen UNESCO'nun 27. oturumunda İnsan ve Biyosfer Programı Uluslararası Koordinasyon Konseyi (International Coordinating Council of the Man and the Biosphere Programme-MaB-ICC) tarafından kabul edilmiş ve 3-18 Kasım 2015 tarihlerinde Paris'te düzenlenen UNESCO'nun 38. oturumunda UNESCO Genel Konferansı tarafından onaylanmıştır (UNESCO, 2017).

Lima'da 14-17 Mart 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen 4. Dünya Biyosfer Rezervleri Kongresi'nde, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile 2015 yılı sonrası kalkınma gündemi öne çıkmıştır. Kongrede biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması, kapasite geliştirilmesi ve işbirliği fırsatlarının arttırılmasına yönelik ülkelere tavsiyelerde bulunan Lima Deklarasyonu ile biyosfer rezervlerin yönetimi konusunda geçmişte karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik tedbirleri, eylemleri ve yeni yaklaşımları da içeren 2016-2025 yıllarını da kapsayan on yıllık Lima Eylem Planı kabul edilmiştir (UNESCO, 2018). Bu eylem planı, UNESCO'nun MaB Programı ve Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı (2016-2025) için kapsamlı bir içerik barındırmaktadır. 2015-2025 MaB Stratejisi ile Lima Eylem Planı (2016-2025)'nın her ikisinin temelleri de yine 1995 yılında İspanya'nın Sevilla kentinde gerçekleştirilen "Sevilla Stratejisi ve Biyosfer Rezervleri Ağının Yasal Çerçevesi" adlı konferansta atılmıştır (UNESCO, 2017).

Ayrıca, ilk defa 4. Dünya Biyosfer Rezervi Kongresi'nde gündeme gelen ve 18-23 Eylül 2017 tarihinde, UNESCO Venedik Ofisi ve Paris'teki MaB Sekretaryası tarafından organize edilen bir gençlik forumu da düzenlenmiştir. Bu forumda genç bilim insanları, MaB ve Lima Eylem planı ile ilişkili olarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri konusunda ülkelerindeki biyosfer rezervlerde yaptıkları çalışmaları anlatmışlardır. Forum süresince 85 ülkeden 282 kişinin katılımı gerçekleşmiş, 50'ye

yakın çalıştay düzenlenmiş ve ayrıca İtalya'nın "Po Deltası Biyosfer Rezervi" ziyaret edilmiştir (UNESCO, 2018).

Biyosfer rezervleri doğrudan bir koruma statüsü gibi anılsa da UNESCO'nun tanımlamasına göre bir "kalkınma modeli" yapısı sergilemektedir. Ayrıca, biyosfer rezervleri ulusal düzeyde uygulanan koruma statüleri değil, içerisindeki uluslararası programlar ve sözleşmelerin doğa koruma sistemleri uygulama aracı olarak değerlendirilmektedir (IUCN, 1994).

UNESCO Dünya Biyosfer Rezervleri Ağında 2021 yılı itibariyle 21 sınır ötesi bölge de dahil olmak üzere, 129 ülkede toplam 714 biyosfer rezervi bulunmaktadır (URL-7).

1.2.2.1 Biyosfer Rezervi Korunan Alan İlişkisi

Biyosfer rezervleri, koruma, gelişme ve lojistik gibi birçok amaçları olan bir doğa koruma alanıdır ve diğer koruma alanlarının hiçbiri bu kadar çok yönlü amaçları içermemektedir. Genel olarak doğa koruma alanları, biyosfer rezervlerin bir parçası olarak gözükmektedir (Bioret, 2001). Bu nedenledir ki biyosfer rezervleri mevcut doğa koruma alanlarının üzerine bir elbise gibi giydirilmektedir. Ancak, biyosfer rezervlerin alan olarak daha geniş yayılım göstermesiyle elbise, mevcut doğa koruma alanlarına bol gelmektedir (Zal, 2006).

Bu bağlamda, bir alanın biyosfer rezervi olarak seçilmesinde bazı temel ölçütlere dikkat etmek gerekmektedir. Öncelikle, biyosfer rezervin dünyanın biyo-coğrafik özelliklerinden birini temsil etmesi ve çok az zarar görmüş doğal ekosistemleri içermesi gerekmektedir. Sonrasında alanın doğal olması, bulunduğu ekosistemi temsil etmesi, ender türleri içermesi ve biyolojik çeşitlilik açısından zengin olması biyosfer rezervi alan seçiminde dikkate alınan ölçütlerdendir. Buna göre; tehlike altında olan doğal ya da doğala yakın özelliklere sahip ekosistemler, bilimsel amaçlar için gerekli olan doğal özellikler, genetik kaynaklar, sürdürülebilir kalkınmayı sağlayıcı nitelikleri taşıyabilecek alanlar, alan kullanımlarının geleneksel örneklerini içeren alanlar ve biyosfer rezervlerin üç temel işlevini *(koruma, kalkınma, lojistik destek*) yerine getirebilecek yeterli ölçüde büyüklüğe sahip alanlar (en az 10-25 bin ha arasında)

biyosfer rezervi seçiminde öncelikli alanlar olmaktadır (Altan, 1998; UNESCO, 2000).

İlk bakışta biyosfer rezervleri ile diğer koruma statüleri arasında pek fazla bir farklılık görülmese de (Bioret, 2001), özellikle yönetim amaçları ve bu alanlardan beklenen işlevler birbirlerinden oldukça farklılık arz etmektedir (Özyavuz, 2008). Tablo 6'da korunan alanlar ve biyosfer rezervleri arasındaki farklar karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 6. Korunan alanlar ile biyosfer rezervleri arasındaki farklar

No	Korunan Alanlar	Biyosfer Rezervleri
1	Tek bir amaç için belirlenmiş küçük alanlar *(Sadece doğa koruma vb.)*	Farklı amaçlarla yönetilen arazilerin oluşturduğı alanlar (*Koruma, Kalkınma vb.)*
2	Tek bir amaç ya da işlevsel koruma	Farklı tipteki amaç ya da işlevlerin uyumlaştırılması (*Koruma, Kalkınma,Lojistik Destek)*
3	İlgili (hedeflenen) tek bir özellik (*Doğal, Kültürel, Peyzaj, Tarihi)*	Çoktaraflılık (*Tarım, Ormancılık, Balıkçılık, Turizm, Bilim Kuruluşları, Yerel ve Ulusal Kurumlar)*
4	Tek bir yönetici	Birbirinden farklı yöneticilerin birleşimi
5	Basit bölgeleme	Karmaşık bölgeleme
6	Yasal ve teknik düzenlemelerle alan koruma	Farklı düzenlemelerle alan koruma (*Sözleşmeler, Antlaşmalar, Tutanaklar vb.)*
7	Yönetim planı (*Sınırları kesin olarak tanımlanmış bir alana tek senaryolu bir planın hazırlanıp uygulanması)*	Biyosfer rezervi eşgüdüm rehberi *(Sınırları esnek olarak tanımlanmış bir alana alternatif senaryolu planların hazırlanıp uygulanması)*
8	Basit ekosistem yaklaşımı (*Populasyon, ekosistem işlevsellik)*	Peyzaj ekolojisi yaklaşımı (*Karmaşık ekosistemler*)
9	Yönetici	Yürütücü (Koordinatör)

Kaynak: Bioret, 2001

Biyosfer rezervlerin korunan alanlardan genel anlamıyla farkları; koruma ve gelişme arasındaki sorunlara gerçekçi çözümleri içermesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması, bölge halkının yaşamsal ihtiyaçlarını sağlamaya yardımcı olması, uluslararası düzeyde tanınmaları ve bilgi ağı sistemini içermeleri olarak sıralanabilir (Battise, 1997). Dolayısıyla, hiçbir doğa koruma alanında biyosfer rezervlerde olduğu gibi bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesini ve bu bölgede yaşayan halkın yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak gibi amaçlar bulunmamaktadır (Özyavuz, 2008).

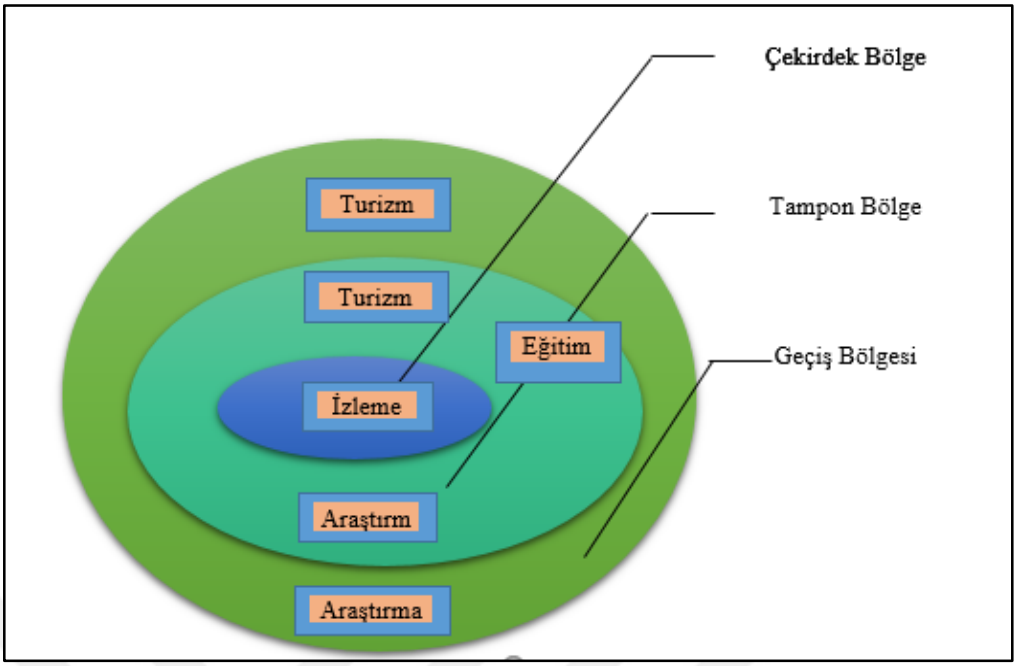
1.2.2.2 Biyosfer Rezervinde Bölgeleme Sistemi

Bir alan biyosfer rezervi olarak ilan edilirken; biyosfer rezervlerin çekirdek bölgesinin o ülkenin koruma statülerinden biri (milli park, tabiatı koruma alanı vb.) ile yasal olarak koruma altına alınmış olması ve ilgili alanda UNESCO İnsan ve Biyosfer Programı (UNESCO Man and the Biosphere (MAB) Programme-UNESCO-MaB)'nın koymuş olduğu ilkelere uygun bir şekilde planlamaların gerçekleştirilerek bölgelere (zonlara) ayrılmış olması gerekmektedir. Biyosfer rezervlerin bölgelere ayrılmasında; çekirdek bölge (*core zone*), tampon bölge (*buffer zone*) ve geçiş bölgesi *(transition zone*) olmak üzere, 3 temel bölgeleme sistemi bulunmaktadır (UNESCO, 1996; UNESCO, 2000) (Şekil 2):

Çekirdek Bölge: IUCN tarafından önerilen ulusal düzeydeki doğa koruma alanı statülerinden bir ya da birkaçını kapsayan alanlardır. Çekirdek bölge, tüm alanın en az %3'ünü kapsamaktadır. Bu bölgede çoğunlukla biyolojik çeşitlilik korunmakta, bilimsel araştırma ve izlemeler yapılmaktadır. Bu bölgeyi çevreleyen ikinci halka, tampon bölge olarak tanımlanmaktadır.

Tampon Bölge: İlgili tarafların ekolojik yaklaşımla işbirliği içerisinde alan yönetimine katıldıkları bir bölgedir. Tampon bölge, tüm alanın en az %10'unu kapsamaktadır.

Geçiş Bölgesi: Bu bölge, genelde en dışta yer almaktadır ve çoğunlukla esnek bir geçiş alanı özelliğinde olmaktadır. Bu bölge yöre halkı, araştırma kurumları, kamu kurumları, kültürel öbekler (gruplar), ekonomik açıdan bu alanla ilgisi olan kesimler ve yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Geçiş bölgesi, tüm alanın en az %50'sini içermektedir.

Şekil 2. Biyosfer rezervlerin bölgeleme sistemi (UNESCO, 2000)

Ayrıca, biyosfer rezervlerin bölgeleme sistemindeki biyosfer rezervi bölgelerinin koruma, kullanım durumlarının ve alansal dağılımlarının nasıl olduğu Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Biyosfer rezervi bölgelerinin koruma, kullanım ve alansal dağılım durumları

Biyosfer Rezervi Bölgeleri	Koruma	Kullanım	Alansal Dağılım
Çekirdek Bölge	Katı koruma	Kullanım yok	Küçük alan
Tampon Bölge	Doğa koruma amaçlı sınırlamalar	Yoğun olmayan kullanım	Büyük alan
Geçiş Bölgesi	Biyolojik çeşitliliği koruma amaçlı önlemler	Yoğun kullanım	En büyük alan

Kaynak: UNESCO, 2000

1.2.3 Sürdürülebilir Turizm

İnsanoğlu her zaman seyahat etme, değişik yerleri keşfetme ve farklı kültürlerle karşılaşma arzusu duymuştur. Antik Yunanlılar zamanında, Romalılar, termal banyolarda yıkanmak ve rahatlamak için Mısır ve Yunanistan'a ve Herodot (M.Ö.484-425) gibi gezginler de kendi ülkeleri dışındaki ülkeleri merak ettikleri için başka ülkelere gitmişlerdir. Orta Çağda ise, insanlar esas olarak dini amaçlar için seyahat etmişlerdir. Rönesanstan sonraki zamanlarda, insanlar zevk, eğitim ve bilgi için daha çok seyahat etmeye başlamışlardır. Böylelikle, turist terimi ilk kez 1800'lü yıllarda tanımlanmış ve "meraktan seyahat etmeyi seven bir birey" anlamında kullanılmıştır.

İngilizler 1850'li yıllarda İsviçre'yi "keşfetmiş" ve zevk için hatırı sayılır yolculuklar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde turizmde hem ilk ciddi çevresel etkiler görülmeye başlanmış hem de yerel halkın kültürel değerleri ve ekonomilerinde sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Bu sıkıntılara rağmen, gelişmekte olan ülkelerde turizm her derde deva niteliğinde olan ve ülkenin döviz kazancını artırabilen "dumansız" bir endüstri olarak kabul edilmiştir. Ancak çevreyle ilgili sıkıntıların gün geçtikçe artış göstermesiyle turizm kavramının yeniden incelenmesi gerekli görülmüş ve turistlerin beklentilerinin değişimi ve farklılaşmasına paralel olarak turizmde yenilik ve çeşitlilik arayışları daha da artmaya başlamıştır (Ceballos-Lascurain, 1996; Çalık, 2014).

Turizm, dünya ekonomisi içerisinde petro-kimya ve otomotiv ile birlikte, en fazla gelir oluşturan üç sektör arasında yer almaktadır. UNWTO'nun verilerine göre, turizm 2020 yılındaki COVID-19 salgını nedeniyle %72 oranında azalma gösterse de; 2017 yılında %7, 2018 yılında %6 ve 2019 yılında %4 oranında büyüme gerçekleştiren önemli bir sektördür (UNWTO, 2021). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizm, bilhassa gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde en önemli kalkınma seçenekleri arasında gösterilmiş ve bölgesel ekonomileri çeşitlendiren bir sektör olarak kabul edilmiştir (Ayaz, 2015). Bu gerekçelerle, birbirinden farklı sektörlerde olduğu gibi turizm sektörü de etkinliklerini sürdürülebilirlik yaklaşımına göre yeniden tanımlama gereği duymuştur (Hinch, 1996; Çıracı ve ark., 2008).

Sürdürülebilir turizm ile ilgili olarak ilk resmi çalışma, 1992 yılında Vancouver'da düzenlenen "Global İş Dünyası ve Çevre" konulu konferanstır. Sonrasında, 1996 yılında WTO tarafından sürdürülebilir turizm ilk kez tanımlanmıştır. WTO'ya göre sürdürülebilir turizm, "*insanın etkileşim içinde bulunduğu çevrenin bozulmadan korunarak kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ev sahibi bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şekli*" olarak açıklanmıştır (Sarkım, 2008).

Ceballos-Lascurain'a (1996) göre sürdürülebilir turizm, "*gelişim ve yönetim şekilleri ile turizm etkinliklerinin uzun ömürlü olmasını sağlayan, turizm ürünlerinin korunan miras kaynaklarının devam ettirilmesi ile ilişkili olması için doğal ve kültürel olarak turizmin yükselmesini destekleyen, sürdürebilir gelişmeye katkı sağlayan ve turizmin tüm tiplerini kapsayan bir turizm çeşidi*" olarak tanımlanmıştır (Abidin, 1999).

UNWTO'ya göre sürdürülebilir turizm, "*günümüzdeki turistlerin ve ziyaret edilen bölgelerin ihtiyaçlarının karşılanması esnasında bu bölgelerin gelecek için de korunması ve fırsatlarının iyileştirilmes*i" olarak tanımlanmıştır (UNEP ve UNWTO, 2005).

Bu bağlamda sürdürülebilir turizm, doğal veya kültürel olsun bir şekilde miras kaynağına odaklanan tüm turizm etkinliklerinin süresiz olarak devam ederek gelişebileceği bir turizm türüdür. Sürdürülebilir turizmde koruma çabalarından uzaklaşmamak ve yerel kaynakların korunması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ziyaretçilerin ve yerel halkın ihtiyaçlarının gelecek nesilleri de düşünülerek karşılanması ve çevreye uygun turizm tesislerinin kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Ceballos-Lascurain, 1996; Baran ve Sat, 2015).

Özetle turizm doğal ve kültürel kaynaklara ihtiyaç duyarken; doğal ve kültürel kaynaklar da iyi bir yönetim anlayışına ve iyi bir yönetim anlayışı da sürdürülebilirlik kavramına ihtiyaç duymaktadır. Turizm denildiğinde sürdürülebilirlik, yerel halk ve çevre uyumunun her birinin birbirini tamamlayan kavramlar olduğu ortaya çıkmakta ve bu kavramların birleşimi de sürdürülebilir turizm olmaktadır. Bu kavramlardan birinin eksikliği turizmin sürdürülememesi sonucunu doğurabilecektir (Ulaş, 2019). Sürdürülebilir turizm kavramı; çevreye duyarlı turizm, yumuşak turizm, sorumlu turizm, alternatif turizm, kültür turizmi, kırsal çiftlik turizmi ve ekoturizm gibi birçok farklı terim ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bahse konu terimlerin her biri sürdürülebilir turizm ile ilişkili olsa da sürdürülebilir turizmle eş anlamlı olarak kullanılmamaktadır (Swarbrooke, 1999). Örneğin, ekoturizm doğa temelli turizm etkinliklerine odaklanırken; sürdürülebilir turizm turistik destinasyonlardaki tüm turizm türlerini kapsamaktadır (Gordon, 2005). Ayrıca, ekoturizmin sürdürülebilir turizmden ayrı olarak ekonomik ve sosyal yönleri de bulunmaktadır. Hatta, ekoturizm, sürdürülebilirlik kavramının temel olduğu tek turizm çeşidi niteliğindedir. Diğer bir

ifadeyle, tüm turizm çeşitlerinin sürdürülebilir bir anlayışla gerçekleşmesi beklenirken, ekoturizm için bu özellik bir zorunluluk haline gelmektedir. Dolayısıyla, ekoturizm sürdürülebilir turizm yerine kullanılmaktan çok, sürdürülebilir turizmin bir aşaması olmakta ve sürdürülebilir turizme bir giriş niteliği taşımaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002; Kahraman ve Türkay, 2014). Bu bağlamda, sürdürülebilir turizmde yer alması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir (Kahraman ve Türkay, 2014):

- Sürdürülebilir turizme konu doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar, hem günümüzdeki hem de gelecekteki toplumlara fayda sağlaması için korunmaktadır.
- Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyo-kültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanmakta ve yönetilmektedir.
- Gereksinim duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmekte ve geliştirilmektedir.
- Yüksek oranda bir ziyaretçi doyumu yaşanabilmesi için, turistik alanın pazarlanabilirliğinin ve bilinirliğinin (popülerliğinin) devam ettirilmesi gerekmektedir.
- Turizmden elde edilen fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılmaktadır.

1.2.3.1 Sürdürülebilir Turizmin Amaçları ve İlkeleri

Sürdürülebilir turizmin amaçları; kalkınma amaçları ve sürdürülebilirlik amaçları olmak üzere, iki temel başlık altında toplanmaktadır. Kalkınma amaçları; insanların yaşam kalitesini yükseltmek (eğitim, yaşam süresi beklentisi, potansiyel fırsatlar), temel ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal kararlarda özgür düşünme ve özgüven gelişimine destek olup içsel gelişmeyi sağlayarak farkındalığını arttırmaktır. Sürdürülebilirlik amaçları sürdürülebilir nüfus düzeyini sağlamak ve yenilenemeyen doğal kaynakların en az tüketimi ile sürdürülebilir kullanımına imkân vermesini sağlamaktır (Sharpley, 2000).

Ayrıca, sürdürülebilir turizmin toplamda 12 amacı bulunmaktadır. Bunlar (UNEP ve UNWTO, 2005; TÜSİAD, 2012);

- Ekonomik süreklilik,
- Yerel kalkınma,
- İstihdam kalitesi,
- Sosyal eşitlik,
- Ziyaretçi memnuniyeti,
- Yerel kontrol,
- Toplumsal refah,
- Kültürel zenginlik,
- Fiziki bütünlük (*çevrenin bozulmasını engellemek*),
- Biyolojik çeşitlilik,
- Kaynak verimliliği,
- Çevresel temizlik (*ziyaretçilerden kaynaklanan hava, su ve kara kirliliğini ve atık üretimini asgariye indirmek*)

olarak sıralanmaktadır.

Sürdürülebilir turizmin yukarıda sıralanan amaçları incelendiğinde, esasen bu amaçların sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu ilişki Tablo 8'de özetlenmiştir (UNEP ve UNWTO, 2005; UNWTO, 2016):

Tablo 8. Sürdürülebilirlik boyutları ile sürdürülebilir turizmin amaçları ilişkisi

Sürdürülebilirlik Boyutları	**Sürdürülebilir Turizm Amaçları**	**Yaklaşım**
Ekonomik Boyut	-Ekonomik süreklilik -Yerel kalkınma -İstihdam kalitesi	Toplumun tüm kesimlerinde refahı sağlama, üretim maliyetlerini en elverişli ve en uygun düzeyde tutma ve bunların devamlılığını uzun döneme yayan yaklaşımlar
Sosyal Boyut	-Sosyal eşitlik -Ziyaretçi memnuniyeti -Yerel kontrol -Toplumsal refah -Kültürel zenginlik	Turizmin gelecek nesillere aktarılmasını dikkate alan yaklaşımlar
Çevresel Boyut	-Fiziki bütünlük -Biyolojik çeşitlilik -Kaynak verimliliği -Çevresel temizlik	İnsan etkinliklerini içerisinde barındıran doğal çevre ile ilişkili yaklaşımlar

Dolayısıyla, sürdürülebilir turizmin çevresel olarak doğal kaynaklara, biyolojik çeşitliliğe ve korunan alanlara zarar vermemesi; sosyal ve kültürel olarak yerel halkın katılımı, ziyaretçilerin memnuniyeti ile yerel halkın sosyal yapısına ve kültürüne zarar vermemesi, yerel halkın ekonomik refahına katkıda bulunması, yerel halkın eğitimine önem vermesi ve ekonomik olarak da sürdürülebilir nitelikte olması, adil gelirler oluşturması, yerel halka istihdam imkânı sağlaması gibi özellikleri bulunmaktadır. Bu üç boyut altında yer alan amaçlar, daha geniş alanlarda sürdürülebilir turizm ile ilgili politika ve stratejiler geliştirilmesine imkân vererek, turizmin sürdürülebilir şekilde gelişebilmesi için yol gösterici bir niteliğe sahip olmaktadır.

Ancak, turizmde sürdürülebilirlik yaklaşımının doğru şekilde uygulanabilmesi için bazı ilkelerin benimsenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmin ilkeleri ise, bugün sahip olunan değerlerden gelecek nesillerin de faydalanmasını sağlayabilmek için uyulması gereken kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Sürdürülebilir turizmin ilkelerinde sürdürülebilir turizmin amaçlarına uygun olacak şekilde, turizmin sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etki boyutları esasına dayanarak, bu üç boyut arasındaki ilişkiyi dengede tutacak kararlar alınması gerekmektedir (Sonuç, 2016).

Turizm ve insan hakları konusunda çalışmalar gerçekleştiren ve 1989 yılında kurulan Tourism Concern adlı sivil toplum kuruluşu tarafından sürdürülebilir turizm ilkeleri aşağıdaki şekilde 10 başlık altında sıralanmıştır (Garrod ve Fyall, 1998; Hassan, 2000; Fennell, 2001):

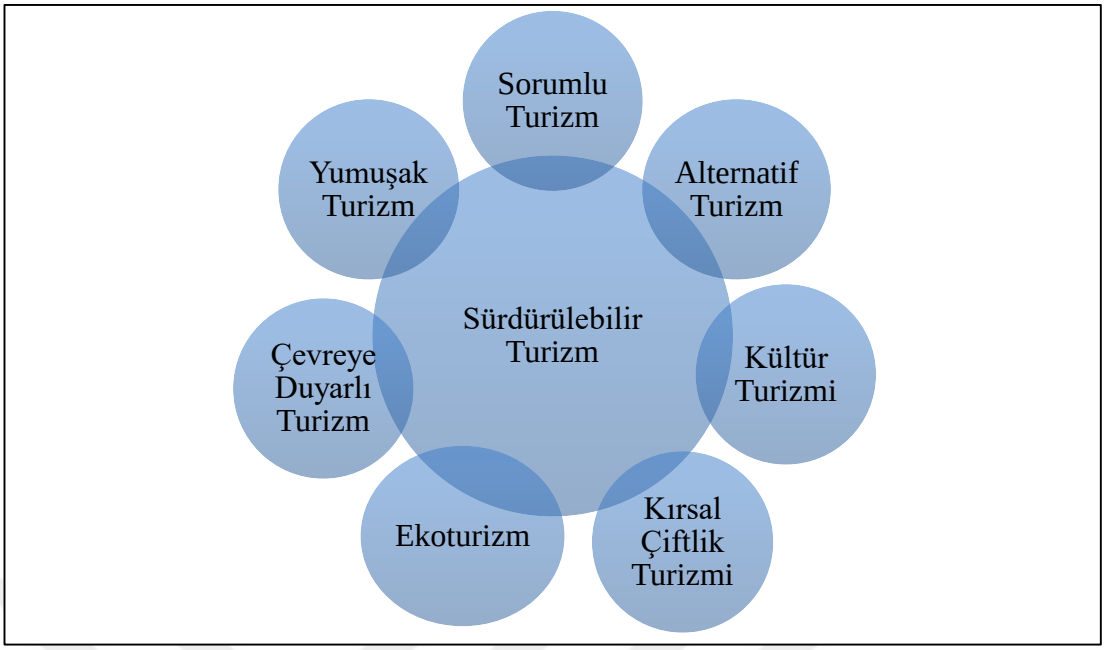
- Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanılması ve korunması,
- Turistik alanlarda aşırı tüketimin ve atıkların azaltılması,
- Turistik çeşitliliğin korunması,
- Turizmin ulusal ve yerel bir stratejik planlama kapsamına alınması,
- Yerel ekonomilerin korunması ve desteklenmesi,
- Yerelin ekonomik etkinliklere tam katılım göstermesinin sağlanması ve kalitenin arttırılması,
- Kararlarda paydaşlara ve yerel halka danışılması,
- Personelin eğitilmesi,
- Turizmin güvenilir ve sorumlu bir şekilde pazarlanması,

- Sürekli gelişim ve araştırma yapılması.

Sürdürülebilir turizm ilkeleri turizmin tüm kaynaklarında çevre ve ekonomik dengeyi gözeterek korumayı ve aynı zamanda turizmden fayda sağlayan tüm paydaşların çıkarlarını da koruyarak turizmden en üst düzeyde fayda sağlamayı hedeflemektedir. Örneğin bir bölge turizme açılırken, sürdürülebilirlik ilkeleri ışığında planlanma yapılmaz ve olaylar kendi akışına bırakılırsa; zaman içerisinde artan turizm hareketine paralel olarak yerel halkta turizme karşı toplumsal tepki oluşabilecektir. Nitekim önceleri hoş karşılanan turizm hareketi; yerel halkın zamanla ziyaretçilerden rahatsızlık duymasına sebebiyet verebilecektir (İzgi, 2007). Bu nedenle sürdürülebilir turizm gelişimini sağlayabilmek için, turizmde sürdürülebilirliğin ilke olarak benimsenmesi ve turistik etkinliklerin sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Hinch, 1996).

1.2.3.2 Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri

Sürdürülebilir turizm kavramının benimsenmesi ve turizm sektöründe pazar payı bulması ile birlikte çevreye duyarlı turizm, yumuşak turizm, sorumlu turizm, alternatif turizm, kültür turizmi, kırsal çiftlik turizmi ve ekoturizm gibi terimler yazında yer almaya başlamıştır (Şekil 3). Bu turizm türlerinin hepsinin temelinde; doğayı koruma, doğaya verilen zararı en aza indirme, doğal kaynakları bilinçli kullanma ve yerel toplumların kalkındırılmasına yardımcı olma yaklaşımları yer almaktadır (Akgün, 2009; Kahraman ve Türkay, 2014; Ocampoa ve ark., 2018).

Şekil 3. Sürdürülebilir turizm ile diğer kavramlar arasındak ilişki (Swarbrooke, 1999)

Çevreye Duyarlı Turizm

Turizm sektöründe sürdürülebilirliğin sosyal etkilerinden ziyade; 1970 sonları ile 1980'lerin ilk yıllarında sürdürülebilir turizmde çevresel değişim ve ziyaretçi davranışlarına yaklaşımların da gerekliliğiyle çevreye duyarlı turizm kavramı önem kazanmıştır (Seyhan ve Yılmaz, 2010).

Yumuşak Turizm

Turizm sektöründeki çevreye duyarlı uygulamaların gitgide önem kazanmasıyla birlikte 1980'li yılların başında üzerinde hassasiyetle durularak, turizm alanlarındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve doğal yapıya dokunmadan, yerel halkın kültürel ve yöresel ekonomi üzerinde köklü değişimlere neden olmadan ve pahalı-lüks turistik tesislerin yapımına olabildiğince izin verilmeden çevreye duyarlı yaklaşımlarla gerçekleştirilen turizm etkinlikleridir (Kılıçözlü, 1995).

Sorumlu Turizm

Turizm etkinliklerinde eğitimin ön planda tutulmasını ve turizmdeki her bir ilgili kesimin bu eğitimlere tabi olması gerekliliğini savunan bir turizm yönetim şeklidir (State ve Bulin, 2016).

Alternatif Turizm

Zamanla turizmin kitleler halinde yapılarak bireyselliğe dönüşmesi ve farklı arayışları olan ziyaretçilerin istek ve beklentilerini karşılamak amacıyla oluşturulan, çevreye karşı sorumlu ve kırsal alanların korunmasına yönelik bir anlayışın hakim olduğu turizm çeşididir (Arslaner ve Erol, 2017).

Kültür Turizmi

Turizm alanlarındaki ziyaretçilerin ilgi ve amacına göre gerçekleştirdikleri gezilerde, gittikleri kültürlerdeki yerel halkın yaşam biçimlerini merak etmeleriyle gelişim gösteren, ziyaretçilerin kültürel ve tarihi mirasa dair bilincini arttıran ve diğer taraftan da ilgili alandaki yerel halkın yaşam kalitesini yükselten ve geleneksel yaşam tarzlarını korumasını amaçlayan bir turizm türüdür (Cave ve ark., 2001).

Kırsal Çiftlik Turizmi

Kırsal turizmin özel bir türü veya niş pazar olarak da değerlendirilen kırsal çiftlik turizmi, kırsal kesimin gelir kaynaklarını artırmak ve yerel ekonomiyi canlandırmak amaçlarıyla uygulanan sürdürülebilir bir kalkınma modelidir (Gössling ve Mattsson, 2002).

Ekoturizm

Ekoturizm kavramının kökeni Yunanca "oikos" (ev) ve "logos" (kelime)' kelimelerine dayanmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a). Ekoturizm kavramı ilk kez 1983 yılında Hector Ceballos-Lascurain tarafından "*doğadan tat alma ve doğanın değerinin farkına varmak*" olarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu ilk ekoturizm tanımı Hector Ceballos-Lascurain tarafından 1987 yılında biraz daha da ayrıntılandırılarak "*çevre üzerinde mümkün olduğunca az etki bırakarak peyzajı, yaban hayatını, kır olgusunu inceleme, gözlemleme ve yaşama gibi özel amaçlar ile bozulmamış ya da kirlenmemiş doğal alanlara yapılan gezileri içeren bir turizm şekli"* haline dönüştürülmüştür (Diamantis, 1999; Honey, 1999).

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (United Nations Economic and Social Council- ECOSOC), 2002 yılını "Uluslararası Ekoturizm Yılı" ilan etmiş ve

19-22 Mayıs 2002'de UNEP önderliğinde Dünya Ekoturizm Zirvesi Quebec'te toplanmıştır. Bu zirvede ekoturizm etkinliklerinin geliştirilmesi ile ilgili öneriler sunularak, ekoturizm ile ilgili tüm ülkelerin benimsediği ortak bir tanım yapılmıştır. Buna göre ekoturizm, "*yeryüzünde bulunan doğal kaynakların sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bununla birlikte yerel halkın ekonomik kalkınmasına destek olurken, yerel halkın sosyal ve kültürel bütünlüklerini ve birliklerini koruyup gözeten bir bakış açısı*" olarak ifade edilmiştir (URL-8; Güngör, 2017).

Uluslararası Ekoturizm Derneği (The International Ecotourism Society-TIES) ekoturizm kavramını "*doğal alanlara yapılan, yerel toplumların refahını arttıran ve çevreyi koruyan sağduyulu/sorumlu bir seyahat olmakla birlikte; yerel toplumlar, alan yöneticileri ve ziyaretçilere yönelik eğitimleri de içeren bir turizm şeklidir"* olarak tanımlamıştır (TIES, 2018).

Özetle, ekoturizm, doğal alanlar ve bu alanlarda farklı deneyimlerin tercih edildiği, yerel halkın iş gücüne katıldığı, gelirin önemli bir kısmının yerel toplumda kaldığı, yerel halk ile samimi ilişkilerin ve iletişimin olduğu, yerel halkın geleneklerine karşı sorumlu bir şekilde hassas olunduğu, genellikle küçük ölçekli işletmelerin çalıştığı, yürüyüş, balıkçılık, kampçılık gibi bina dışı sınırsız etkinliklerin yer aldığı bir sürdürülebilir turizm çeşididir (Kahraman ve Türkay, 2004; Taşdemir, 2016). Ekoturizm, günümüz rekreasyonel turizm kaynakları olan doğal ve kültürel kaynakları tahrip etmeden, kalkınmayı hedefleyen ve sürdürülebilir kalkınmanın turizme yansıması olan bir sürdürülebilir turizm çeşididir (Alçıtepe, 2002).

Günümüzde en hızlı gelişen turizm çeşidi, ekoturizmdir. Nitekim, Dünya Turizm Ağı (The World Tourism Network) da %5'lik büyüme oranı ile dünya gayri safi hasılasının %6'sını ve toplam tüketici harcamalarının %11.4'ünü temsil eden ekoturizmi, turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen sektörlerden biri olarak değerlendirmektedir. Kaldı ki, küresel pazarın 77 milyar dolarlık kısmını oluşturan ekoturizmin, turizm sektöründeki payı özellikle küresel ısınma kaygılarının yanı sıra, Kyoto Protokolü ve karbon kredilerine uyum çalışmaları ile de gittikçe büyümektedir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund-WWF)'na göre, 1988'de gelişmekte olan ülkeler turizmden 55 milyar dolar gelir elde etmiş ve bunun 12 milyar doları ekoturizmden sağlanmıştır (Cater ve Lowman, 1994). Günümüzde ise, turizm yıllık %6-7

seviyelerinde büyüme gösterirken; ekoturizm tanım farklılıklarına bağlı olarak %20-30 büyüme göstermektedir. Dünya Kaynakları Enstitüsü (World Resources Institute-WRI) tahminlerine göre ekoturizm, uluslararası turizm pazarının %7'sine ulaşmıştır (BAKA, 2012).

Türkiye'de 2023 Turizm Stratejisi Eylem Planı'nda ekoturizme yönelik çeşitli tespitler sözkonusudur. İlgili planda koruma-kullanma dengesi gözetilerek var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik bakış açısı içinde yeniden planlanması, turizm gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi, ekoturizm, kırsal turizm, agro turizm gibi sürdürülebilir turizm türleri hakkında kamu-özel ve sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın bilinçlendirilmesi, karar verme süreçlerinde merkezi-yerel ve sivil aktörlerin beraber çalışması, doğa temelli turizmin planlı gelişimi doğrultusunda ekoturizm bölgelerinin oluşturulması ve yerel mimari değerlerinin korunması ile ilgili hususlara değinilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Turizm içinde bu denli önemli bir yere sahip olan ekoturizm etkinliklerinin planlanması ve uygulanmasında dikkate alınması gereken çeşitli hususlar söz konusudur (Wight, 1993; Ceballos-Lascurain, 1996; UNESCO MaB, 2002). Buna göre bahse konu süreçte ekoturizm ile;

- Ziyaretçilere yönelik çevre etiğine uyumlu ve çevreye duyarlı bilinçli davranışlar teşvik edilmelidir,
- Doğal kaynaklar tahrip edilmemelidir,
- Dışsal değerlerden ziyade içsel (özgün) değerlere yoğunlaşılmalıdır,
- Bölgeye gelen ziyaretçilerin doğal çevrenin kendi koşullarını kabul etmeleri ve doğal çevrenin kendi beklentilerine göre değiştirilmemesini talep etmeleri sağlanmalıdır,
- Yaban hayatı ve doğal çevreye zarar verilmemelidir,
- Fiziksel başarı veya macera arayışından çok, eğitim ve/veya hayranlık uyandıracak etkinliklerle ziyaretçilerin memnuniyet derecesini arttırmalıdır.

Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin temel amaçları ise, WTO tarafından şöyle sıralanmıştır (Wood, 2002):

- Doğal geleneksel çevreye verdiği zararı en alt düzeye indirmek,
- Ziyaretçilere ve yerel halka doğanın ve sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitimler vermek,
- Ekoturizmin yerel halkın gereksinimlerini karşılayan, yerel yönetim ve yerel halkla işbirliği içerisinde gelişen sorumlu bir turizm türü olduğu bilincini geliştirmek ve ilgili alanda ekoturizm etkinliklerine yönelik ticaretin özendirilmesini sağlamak,
- Koruma kapsamındaki doğal ve sosyo-kültürel alanların yönetimi için finansal kaynak ayırmak,
- Sosyo-kültürel çevreye yönelik uzun dönemli izleme ve değerlendirme programlarını desteklemek,
- Yerel halkın geçimine katkıda bulunacak şekilde etkinliklerin geliştirilmesini sağlamak,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve doğa yaşamını koruyan turizm altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek.

Ekoturizm planlaması ve yönetimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; doğal ortam çeşitliliği ile büyüklüğü, ziyaretçi beklentileri, ziyaretçi öbekleri ve ziyaretçilerin ulaşım ve altyapıya yönelik farklılıkları gibi özelliklere göre, farklı ekoturizm çeşitleri tanımlanmaktadır. Sözkonusu farklılıklar dikkate alındığında; bağımsız ekoturizm, küçük öbek ekoturizmi ve popüler ekoturizm olmak üzere, 3 ekoturizm çeşidinden söz edilebilmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Ekoturizm çeşitlerinin özellikleri itibariyle kıyaslanması

Özellik	**Ekoturizm çeşidi**		
	Bağımsız Ekoturizm	**Küçük Öbek Ekoturizmi**	**Popüler Ekoturizm**
Gidilen alan	Nisbeten uzak ve az kullanılan alanlar	Ziyaretçilerin bulundukları noktaya uzak olan ve ilgi duyulan alanlar	Ülkenin en bilinen ve en popüler doğal çekim alanlarına veya bu alanlara yakın yerler
Öbekteki kişi sayısı	10 ya da daha az	15 ya da daha az	10 kişiden daha fazla (büyük gruplar)

Ulaşım	Motorlu ulaşım araç yolu olmayan yollar (genellikle yürüyüş yolları)	Motorlu ulaşım araçları	Yüksek taşıma kapasitesine sahip motorlu ulaşım araçları (otobüs gibi)
Kişilerin özgüven durumu	Fazla özgüven ve altyapı eksikliklerini destekleyici donanıma sahip olma	Kişisel meydan okuma ve özgüven denemelerine sahip olma	Özgüven gereksinimi ve meydan okuma derecesinin düşük olması
Kişilerin kişisel özellikleri	Açık havada yaşamlarını sürdürebilme becerilerini denemek ve zor şartlara meydan okuma duygusunu tatmak	Açık havada özel bir yaşam becerisi gerektirmeden yaşamlarını sürdürebilme becerilerini denemek	Desteklenmiş altyapı hizmetlerine (örn, ziyaretçi merkezi, yiyecek ve içecek alanları, tuvaletler vb.) gereksinimleri oldukça fazla olduğundan; botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri ile kendi doğal alanlarından uzak bitki ve hayvan türlerine yönelik sergileri ziyaret etmek
Deneyim	Zor ve alışılmışın dışında yaşam koşullarına uyum sağlayabilecek her yaş grubuna uygun	Her yaş grubuna uygun	Yaş ve fiziksel kapasite durumlarına bakılmaksızın her yaş grubuna uygun

Kaynak: Page ve Dowling, 2002.

Ayrıca, ekoturizm alanına gelen ziyaretçiler ile alan arasındaki etkileşime göre de iki farklı ekoturizm çeşidinden bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi doğa ile kullanıcı arasında kuvvetli ve uzun süreli bir etkileşimin söz konusu olduğu, altyapı hizmetlerinin veya imkânlarının hemen hemen hiç bulunmadığı, çoğunlukla bozulmamış doğal alanlar veya yabanıl yerleşimler içinde meydana gelen ve alanın sürdürülebilirliği için gerekli özeni en yüksek derecede gösteren çevrecilerin yer aldığı (botanikçiler, arkeologlar ve uzman turistler) sert ekoturizm tipidir. İkincisi ise doğa ile kullanıcı arasında dolaylı ve kısa süreli bir etkileşimin söz konusu olduğu, alanla ilgili çevresel deneyimlerin fazla olduğu, genelde doğal oluşumun daha az olduğu alanlar (doğal manzaralı gözlem evleri, kuşları seyretme, foto safariler, yaban hayatı parkları gibi) içinde meydana gelen ve alanın sürdürülebilirliği için daha az sorumluluğa sahip olan kişilerin yer aldığı yumuşak ekoturizm tipi olarak adlandırılan ekoturizm çeşididir (Weaver, 1998; Page ve Dowling, 2002).

Özetle, amacına uygun şekilde gerçekleştirilen ekoturizm etkinlikleri, hassas ekosistemleri korumakta, ilgili bölgedeki nüfusun sosyo-ekonomik gelişimi için kaynak oluşturabilmekte ve ilgili ülkenin ekonomik büyümesi için fırsatlar oluşturabilme potansiyeline sahip olmaktadır (Yürik, 2003; Polat, 2006). Bu nedenle, doğada yapılan etkinliklerin ekoturizm etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilmesi

sağlanmalı ve gerçekleştirilecek etkinliklerde ekoturizmin amaçlarına ve ilkelerine dikkat etmek gerekmektedir. Bunun için de, ekoturizmde doğal kaynak temeline dayalı politikalar izlenmeli ve ekoturizmin varlığını tehlikeye atmayan kararların alınması sağlanmalıdır (Demir ve Çevirgen, 2006a).

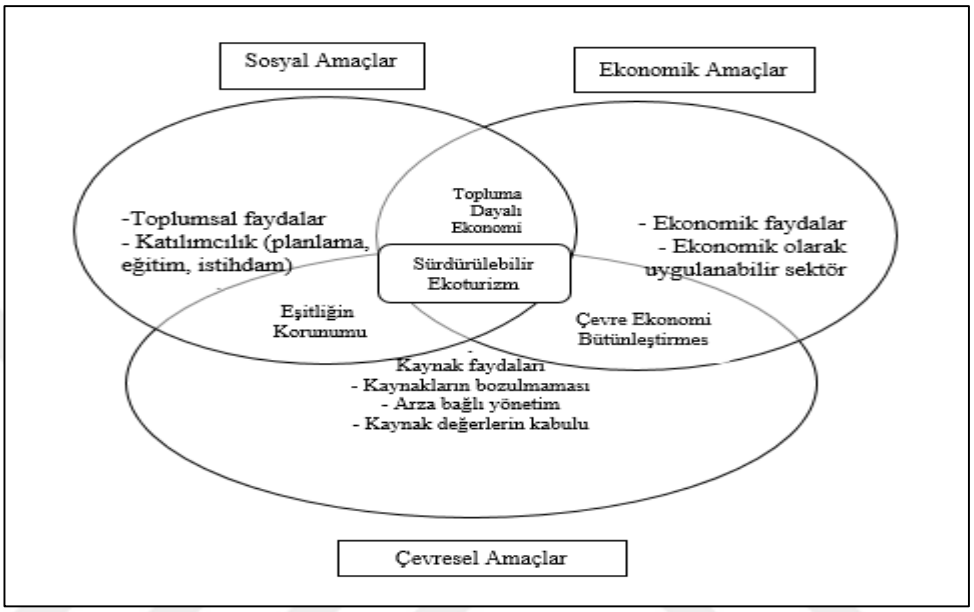
1.2.4 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetiminde Ölçüt ve Göstergeler

1.2.4.1 Sürdürülebilir Ekoturizm

Ekoturizm, yerel insanlara sosyo-ekonomik faydalar sağlaması yanında alanın biyolojik çeşitliliğinin devam ettirilmesi ve korunması için de gereklidir. Nitekim, ekoturizm alanla ilişkili paydaşları finanse etmek ve korunan alanların değerlerini tanıtmak için bir fırsat olarak da değerlendirilebilmektedir (Ok, 2006). Korunan alanların sürdürülebilir yönetimi, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan şimdiki neslin ihtiyaçlarını da karşılayabilen bir yönetimin ideal bir tanımıdır (Borchers, 2002). Korunan alanlardaki ekoturizm ise, ilgili alanlardaki ekoturizme ilişkin etkinliklerinin sürdürülebilir yönetiminin sağlanması ve biyolojik çeşitliliğinin korunmasına katkıda bulunması kadar yerel halka doğrudan ve dolaylı olarak istihdam sağlaması ve yerel ekonomileri çeşitlendirmesi gibi sosyo-ekonomik faydalarının da bir hayli fazla olduğu bir sürdürülebilir turizm çeşididir (Hoşcan, 2008).

Ancak, zaman içerisinde ekoturizmin temelinde yatan sürdürülebilirlik kavramından uzaklaşıldığı, ekoturizm kavramının daha fazla sorgulandığı ve turizmde yeni çözüm yolları arayışlarına girildiği görülmüştür. Böylece, "*sürdürülebilir ekoturizm*" kavramı yazında yer almaya başlamıştır (URL-9). Sürdürülebilir ekoturizm, doğa koruma için bir umut olmasının yanı sıra korunan alanlar için gelir üreten, yeni eğitim imkânları sunan ve toplumsal farkındalık oluşturabilen bir turizm çeşididir. Sürdürülebilir ekoturizm zaman içerisinde kırsal alanların kalkındırılmasında, yoksulluğun azaltılmasında, yerel toplumdaki insanların mensup oldukları sosyal ve ekonomik sınıf, yaptıkları iş vb. bakımından çeşitliliğinin korunmasında ve korunan alanlardan sağlanan sosyo-ekonomik faydaların çoğaltılmasında önemli bir yaklaşım haline gelmiştir (Borchers, 2002; Hughes, 2002; Anonim, 2007a).

Sürdürülebilir ekoturizm hem ekoturizm kavramında vurgulanan örgütlenme, eğitim, sorumluluk ve yerel planlama konularına biraz daha fazla ağırlık vermekte hem de geleneksel ve dağ kültürlerine dayanan yeni turizm ürünlerinin üretilmesine öncülük etmektedir. Buna göre ideal bir sürdürülebilir ekoturizm modeli, Şekil 4'te sunulmuştur (Wight, 1995).

Şekil 4. Sürdürülebilir ekoturizm amaçları ve ilkeleri model

1.2.4.2 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetiminde Ölçüt ve Göstergelerin Yeri

Ekoturizm etkinliklerinin uzun dönemde sürdürülebilir niteliğini kaybetmemesi için yapılacak çalışmalarda dikkatli bir şekilde planlama, yönetim ve izleme etkinliklerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, etkinliklerde geri dönüşü mümkün olmayan olumsuz etkilerin meydana gelmesi kaçınılmazdır (Anonim, 2007a). Bu nedenle sürdürülebilir ekoturizm planlamalarının hazırlık aşamasında bazı ölçütlere ve onların altında göstergelere ihtiyaç vardır. Bahse konu ölçütlerin oluşturulabilmesinde doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik ile yerel halk üzerinde en az olumsuz etki yapacak bir kullanım tarzının belirlenmesi, alanın doğal ve kültürel sistemine karşı bilinci arttırma, yasal olarak yönetilen korunan alanlar ve diğer doğal alanların yönetim ve korunmasına katkıda bulunma, yerel halkın katılımını sağlama, yerel ekonomik faydalar sağlama gibi belli başlı ilke ve kurallar temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Tüm bunların ekoturizm yönetiminde hiyerarşik olarak planlama sürecine dahil edilmesi (Bora, 2018) ve sürdürülebilirliğin izlenmesinde ölçüt ve

göstergelerden faydalanılması gerektiği görüşü birçok araştırmacı tarafından sıklıkla dile getirilmiştir (Abidin, 1999; Ceron ve Dubois, 2003; Choi ve Sirakaya, 2006; Bender, 2008; Miller, 2001; Miller ve Twining-Ward, 2005; WTO, 2004; Hickey ve Innes, 2008; Wijewardana, 2008).

Amaca giden bir yol haritası niteliğinde olan ölçütler, sürdürülebilir ekoturizmin gelişimiyle ulaşmak istenilen hedefleri ifade ederek, hedeflere ulaşma durumuna göre alandaki ekoturizmin gelişip gelişmediğine karar verilmesini sağlayan önemli ve bilinen araçlardan biridir (Wijewardana, 2008). Ölçütler, esasen göstergeler sayesinde elde edilen bilgilerin bir araya getirilerek yoruma dayalı değerlendirmeye konu edildiği ara noktalardır (Prabhu ve ark., 1996; FAO, 1996; Mendoza ve ark., 1999; CIFOR, 1999; Mendoza ve Prabhu, 2000a; FAO, 2003a; Castaneda, 2009; Durusoy, 2009; Akyol, 2010).

Göstergeler ise Gündem 21 başlıklı Eylem Planı'nda stratejik bir hedef olarak nitelendirilmiş ve bir sistemin tanımlanması ve geliştirilmesine ilişkin seçeneklerin belirlenmesinde ve bu seçeneklerin kullanılarak sergilenen performansın ölçülmesinde yararlanılan basit araçlar olarak tanımlanmışlardır (URL-10). En basit tanımıyla göstergeler, değişimi gösteren özellikler veya rakamlar şeklinde ifade edilebilir (Prabhu ve ark., 1996; Wijewardana, 2008). Göstergeler, özellikle kalkınma politikalarının belirlenmesinde, öncelikli uygulama alanlarının saptanmasında ve karar verme süreçlerinde mevcut durumun ortaya konularak, gelecekte oluşabilecek potansiyel riskleri önceden saptayarak, planlanan eylemlerin uygulama sürecinde sürdürülebilirlik açısından ciddi tehditler oluşturmadan çevresel, ekonomik ve sosyal tahribatların zamanında engellenebilmesinde ve gerekli önlemlerin erken alınabilmesinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ile ilgili bilgileri sağlayan araçlar olarak tanımlanmaktadır (UN, 2006). Diğer bir ifadeyle, belirli bir ölçütle bütünleşen göstergeler, ölçütlerin ne olduğunu ve ne anlama geldiğini daha iyi tanımlamaya yardımcı olmaktadır.

Sürdürülebilir ekoturizm göstergeleri ise, ekoturizmin gelişimi ve yönetimi için önem taşıyan değişiklikleri ölçmek amacıyla oluşturulan bilgi kümeleri olarak ifade edilebilir. Sürdürülebilir ekoturizm göstergeleri, sadece sürdürülebilir unsurların ölçülmesinde kullanılmamaktadır. Çevresel ve sosyal problemlerin belirlenmesi, doğal

ve sosyo-kültürel taşıma kapasitesinin belirlenmesi, sürdürülebilir gelişim hedeflerinin ve en uygun yönetim stratejilerinin tanımlanması ve uygulayıcılara yardımcı olunması ile doğal ve sosyo-kültürel çevrenin sürdürülebilirliğinin izlenmesi için de göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır (Schianetz ve Kavanagh, 2008).

Bunlardan ekonomik göstergeler, korunan alan ortamında turizm hizmetlerinde yerel istihdam gibi ekoturizm etkinliklerine yanıt olarak değişen ve ekonomiyle ilgili olan değişkenlerdir. Çevresel göstergeler, korunan alan ortamında toprak erozyonu gibi insan etkinliklerine ve davranışlarına karşılık olarak değişen biyofiziksel unsurlardır. Sosyal göstergeler ise, korunan alan ortamında insan etkileşimi ve patikalarda veya kamp alanlarında karşılaşma gibi etkinliklere karşılık olarak değişen ziyaretçi ile ilişkili değişkenlerdir (Abidin, 1999).

Her ölçütün en az bir ya da birden fazla göstergeye sahip olması; göstergelerin ise, kolay anlaşılabilir, mevcut tekniklerle kolayca ölçülebilir, kabul edilebilir, esnek, uygulanabilir ve düşük maliyetli olmaları gerekmektedir (FAO, 1996; Gebhard ve ark., 2009). Bu nedenle, sürdürülebilir ekoturizm göstergelerinin oluşturulması sürecinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Bossel, 1999):

- Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin göstergeler her seviyede (köy, kasaba, kent, bölge, ülke ve dünya) geliştirilecek politikalara ve alınacak toplumsal kararlara rehberlik edebilmelidir,
- Gösterge setinin belirlenmesinde, sistematik bir yaklaşım izlenmelidir,
- Göstergelerin sayısı mümkün olduğunca az tutulmalı ancak gerekenden de az olmamalıdır. Bir başka deyişle, gösterge seti kapsamlı ve yoğun olmalı ve aynı zamanda gerekli tüm konuları kapsamalıdır,
- Gösterge setinin oluşturulması süreci katılımcı mekanizmalar ile desteklenmeli, geliştirildiği bölge için toplumsal değerlerin ve vizyonun dahil edilmesi sağlanmalıdır.

1.2.4.3 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Süreçler

Korunan alanlara yönelik olarak 1991 yılında "*Koruma Alanlarında Sürdürülebilir Turizm için Avrupa Beyannamesi"* hazırlanmıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı tarafından 1992 yılında Rio'da kabul edilen "Gündem-

21 Eylem Planı" ile ilgili beyannamedeki; korumaya öncelik vermek, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak, korunan alanlarla ilgili tüm paydaşları planlamalara dahil etmek, sürdürülebilir turizmi etkin bir şekilde planlamak ve sürekli iyileştirme peşinde koşmak ilkeleri doğrultusunda korunan alanlarla ilgili sürdürülebilir turizm çalışmalarının gerçekleştirilmesine ve gerçekleştirilen hedeflerin ne kadarının karşılanabildiğine dair karar verebilmek için ölçüt ve göstergelerden istifade edilmesi gerektiğine karar verilmiştir (UNCED, 1992; Barzekar ve ark., 2011).

BM tarafından 2015 yılında yayımlanan, "Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri" kapsamında tüm insanlar için daha iyi bir dünya elde etme amacına yönelik birbirleriyle bağlantılı 17 asıl ve 167 alt hedef belirlenmiştir. Burada belirlenen asıl hedefler şu şekildedir (URL-11):

- Yoksulluğa son vermek,
- Açlığa son vermek,
- İnsanların sağlıklı yaşamalarını ve herkesin her yaşta refahını sağlamak,
- Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim sağlamak,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak,
- Herkes için temiz su ve kçözümlemeasyon hizmetlerinin ulaşılabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak,
- Herkes için erişilebilir ve sürdürülebilir temiz enerji sağlamak,
- İnsan onuruna yakışır işleri yaygınlaştırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak,
- Dayanıklı altyapılar inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi yaygınlaştırmak ve yenilikçiliği teşvik etmek,
- Ülkelerin içinde ve ülkeler arasında bulunan eşitsizlikleri azaltmak,
- Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli ve sürdürülebilir hale getirmek,
- Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini temin etmek,
- İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele etmek,
- Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını muhafaza etmek ve sürdürülebilir şekilde kullanmak,
- Karasal ekosistemleri korumak, yenilemek ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek,

toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve tersine çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak,

- Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları yaygınlaştırmak, herkesin adalete erişimini sağlamak,
- Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel işbirliğine canlılık kazandırmak.

Öte yandan, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri'nin politikalara yansıtılmasında bazı ihmallerin yaşanması neticesinde, ulusal ve uluslararası düzeylerde yeni yönetim arayışlarına başlanılmıştır (Brilha ve ark., 2018; Ulaş, 2019).

1.2.4.4 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Gelişmelerin Türkiye'ye Yansımaları

Türkiye'de doğa koruma ve biyolojik çeşitliliğin korunması alanındaki çalışmalar dünyadaki ivmeye paralel olarak, 1992 Rio Zirvesini takiben hız kazanmıştır. Türkiye, Rio Zirvesi'ndeki sonuç belgelerini kabul etmiş, sözleşme kapsamında koruma alanları hakkında verilen taahhütlere taraf olmuştur. Bu amaçla Türkiye BM BÇS'ye de taraf olarak, biyolojik çeşitliliğin küresel ve ulusal ölçekte korunması, yaşamsal ve sosyo-ekonomik değer ve önemi için belirlenmiş olan hedeflerine ulaştırmayı kabul etmiş ve gerekli sorumlulukları üstlenmiştir. Ayrıca, uluslararası sözleşmelere taraf olmasının yanı sıra, Türkiye'de ulusal düzeyde korunan alanlar ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan (*Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Gündem 21 Belgesi, Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Çölleşme ile Mücadele Eylem Planı, Türkiye Bitki Genetik Çeşitliliğin Yerinde Korunması Ulusal Planı, BÇS Ulusal Koordinasyon Birimi, Karadeniz Ulusal Eylem Planı, Karadeniz Komisyonu, Akdeniz Stratejik Eylem Programı, Ulusal Ormancılık Programı*) birçok strateji, program ve eylem planları ile ilgili de çalışmalar gerçekleştirmiştir (Demirayak, 2006).

Ulusal düzeyde, korunan alanlarla ilgili olan sözleşmelerde uygulanan strateji ve politikalarda korunan alanların sayısının artırılması ve alanların büyütülmesi adına yoğun çabalar gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye de devam edilmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde korunan alanlardaki biyolojik çeşitliliğin korunması, çevresel

bozulmanın önlenmesi ve yerel halka alternatif gelir kaynaklarının oluşturulmasına hizmet eden sürdürülebilir turizm ile ilgili çalışmalar da önem kazanmaya başlamıştır.

Bununla birlikte korunan alanların yönetiminde planlama aşamasında alınan kararlar doğrultusunda talebin karşılanamaması, yeterli tesislerin oluşturulamaması, etkinlik çeşitliliğinin sınırlı ya da yasak olması, kaliteli hizmet sunulamaması, tanıtımın, bilgilendirme levhalarının ve el kitapçıklarının yetersizliği, optimum koruma-kullanma dengelerini oluşturma, katılımcılığı sağlama vb. nedenlerle korunan alanlardan beklenen ekonomik ve sosyal faydaların sağlanamaması, farklı kurumlar tarafından değişik mevzuat ile yürütülmesine bağlı uyum sorunlarının varlığı, bütçe ödeneklerine bağlı finansman sorunları ve korunan alanların sürdürülebilirliğinin takibi konusundaki çalışmalar da bir ivme gözükmemektedir (Geray, 1998; Durusoy ve ark., 2005; Alkan ve Korkmaz, 2009).

1.2.4.5 Sürdürülebilir Ekoturizmle İlgili Uluslararası Kuruluşlar

Ekoturizm konusunda özellikle 1990'lı yıllardan beri uluslararası anlamda birçok toplantı düzenlenmiş, kararlar alınmış, ilkeler saptanmış ve programlar geliştirilmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, BM Sürdürülebilir Kalkınma Programı (United Nations Development Programme- UNDP) öncülüğünde WTO ve UNEP gibi uluslararası büyük kuruluşlar ekoturizm etkinliklerini bir kalkınma aracı olarak değerlendirip özellikle gelişmekte olan ülkelerde teşvik etmekte, ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğine hizmet edici nitelikte ölçüt ve gösterge saptama çalışmalarında görev almakta ve bu amaçla yapılacak çalışmalara destek vermektedirler. Bu bağlamda dünya genelinde sürdürülebilir ekoturizmi sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunan başlıca kurumlar aşağıda tanıtılmıştır:

Dünya Turizm Örgütü

Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization-WTO), seyahat ve turizm konusunda küresel sorumluluğa sahip ilk hükümetlerarası kuruluşlardan birisidir. WTO, BM tarafından dünya turizminde "belirleyici ve merkezi bir kuruluş" olarak kabul edilmiştir. WTO, 1979 yılında koruma konularını ele almak amacıyla Çevre Komitesi kurmuştur. Bu komite aracılığıyla WTO, UNEP ile birlikte kurumsal ilişkilerinin güçlendirilmesi çalışmalarına ağırlık vererek 1982 yılında Turizm ve

Çevre Ortak Bildirgesi'ni yayımlamış ve bu bildirgede bazı ilkeleri kabul etmiştir (Ceballos-Lascurain, 1996).

WTO, dünyanın birçok farklı bölgesinde farklı çalışmalar yapmış, sürdürülebilir turizmi teşvik eden çalışmalara imza atmış ve sürdürülebilir turizme referans ve ilk kaynak noktası niteliğinde olabilecek 11 adet ölçütten oluşan bir ölçüt ve gösterge seti belirlemiştir. Sözkonusu ölçütler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (WTO, 1996):

- Alan koruması,
- Stres yönetimi,
- Kullanım yoğunluğu,
- Sosyal etki,
- Turizm gelişiminin kontrolü,
- Katı atık yönetimi,
- Planlama süreci,
- Kritik ekosistemler,
- Tüketici memnuniyeti,
- Yerel memnuniyet,
- Turizmin ekonomiye katkısı.

Sürdürülebilir turizm alanlarında gerçekleştirilen etkinliklerde bazı olumsuzlukların baş göstermesiyle WTO, 5 çalıştay ve örnek olay incelemeleri gerçekleştirmiştir. Örnek alan çalışmalarında seçilen yerler genelde geçmişte turizm etkinliklerinin yoğun olarak yaşandığı yerler olup ana planlama çalışmalarına yönelik etkinliklerin de başarısızlıkla sonuçlandığı yerlerden olmasına dikkat edilmiştir. Haliyle, bu çalışmalar diğer çalışmalar için öncü bir role sahip olmuşlardır. Çalışmaların sonucunda, uzun vadeli programlarda paydaş katılımının tam olarak gerçekleştirilemediği yerlerde alanın sürdürülebilirliğini sağlamada da sıkıntıların yaşandığı tespit edilmiştir (Miller ve Twining-Ward, 2005). Ayrıca, gösterge belirleme sürecinde birçok farklı değişkenin değerlendirilmesi gerektiği de fark edilmiştir. Örneğin, sürdürülebilir turizm için kırsal turizm kaynaklarının ön plana çıktığı bir bölgeye yönelik sürdürülebilir turizm göstergeleri belirleme süreci ile kitle turizm etkinliklerinin yoğunlaştığı bölgeye yönelik sürdürülebilir turizm göstergeleri belirleme süreci farklılık gösterebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

Turizm alanında lider uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nation World Tourism Organization-UNWTO) turizmi, ekonomik büyüme, kapsayıcı kalkınma ve çevresel sürdürülebilirliğin itici gücü olarak desteklemekte ve dünya çapında bilgi ve turizm politikalarının geliştirilmesinde sektöre liderlik ve destek sunmaktadır. UNWTO, turizmin sosyo-ekonomik katkısını en üst düzeye çıkarmayı ve olası olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaç edinmiştir. Örgüt tarafından 2004 yılında, sürdürülebilir turizm sektöründe yaşanan sorunların neticesinde sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergelerinin güncellenmesi gerekli görülmüştür. Bunun neticesinde UNWTO, "Turizm Destinasyonları için Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Rehberi" adlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, sürdürülebilir turizm göstergeleri ile ilgili yazındeki en kapsamlı eser niteliğine sahiptir (WTO, 2004).

Bahse konu rehberde, 1993 ve 1996 yıllarında yapılan çalışmalarda kullanılan izleme teknikleri ve uygulamalar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, ölçülebilmesi daha kolay ve veri bulunabilme olasılığı yüksek 12 adet ölçüt ve 140 adet göstergeden oluşan bir ölçüt ve gösterge seti belirlenmiştir. Sette yer alan ölçütler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (WTO, 2004; Çalık, 2014);

- Turizmden yerel memnuniyet,
- Turizmin toplum üzerindeki etkileri,
- Turist memnuniyetinin sürdürülebilirliği,
- Turizmin mevsimselliği,
- Turizmin ekonomik faydaları,
- Enerji yönetimi,
- Su kalitesi ve korunması,
- İçme suyu kalitesi,
- Atık su yönetimi,
- Katı atık yönetimi,

- Turizm gelişiminin kontrolü,
- Turizm kaynaklı kullanım yoğunluğu.

Ayrıca, UNWTO gösterge setinin (Ek-1); 38 adedi ekonomik, 48 adedi sosyal ve 54 adedi çevresel göstergelerden oluşmaktadır (Kuntay, 2004).

Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi

Rainforest Alliance, BM, UNEP ve UNWTO öncülüğünde, 2007 yılında 27 ortağın birlikteliği ile Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (Global Sustainable Tourism Council-GSTC) kurulmuştur. Bu konseyin amacı, sürdürülebilir turizm uygulamalarının anlaşılmasını, evrensel sürdürülebilir turizm ilkelerinin benimsenmesini ve sürdürülebilir turizm ölçütleri konusunda dünyanın her yerinde kabul edilebilir nitelikte bir çerçeve oluşturabilmesini sağlamayı amaç edinmiştir. Bu konseyde 80.000'e yakın kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarından turizm paydaşları ile, 60'dan fazla hala geçerliliğini koruyan sertifikasyon kararları ve 1500'den fazla gönüllü kişiden gelen 4.500'den fazla ölçüt ve göstergeleri dikkate alarak çözümlemeler gerçekleştirmiş ve yorumlamalarda bulunulmuştur. Bu ölçüt ve göstergelere ilişkin ilk örnek Ekim 2008'de kamuoyuna sunulmuş ve Nisan 2011 tarihine kadar göstergeler yorumlamalar için kamuoyuna açıklanmıştır. Böylelikle, sürdürülebilir turizm planlamalarında kullanılabilecek 4 temel ve 18 alt ölçüt ile 18 alt ölçüte bağlı olarak, 78 göstergeden oluşan bir ölçüt ve gösterge seti 2008 yılında geliştirilmiştir. GSTC, alınan tüm yorumların her birine yanıt vermiş ve ölçütleri bu bilgiler doğrultusunda güncellemiştir. GSTC ölçüt ve göstergeleri; destinasyon ölçütleri (GSTC-D) ve otel (turistik işletmeler) ve tur operatörleri ölçütleri (GSTC-H ve GSTC-TO) olmak üzere iki çeşit olarak belirlemiştir. GSTC tarafından yapılan çalışmalarda sürdürülebilir turizmin dört temel boyutu toplumsal refah, doğal ve kültürel çevrenin korunması, ürün kalitesi ve ziyaretçi memnuniyeti ve yönetim/izleme olarak belirlenmiş ve bunların altında alt ölçüt ve göstergelere yer verilmiştir (Ek-2). Böylelikle GSTC, küresel temel standartları yönetme konusunda önemli bir rol oynayan, sürdürülebilirliğin tüm turizm paydaşları için zorunlu olduğunu ifade eden, bağımsız ve tarafsız bir kuruluş olma özelliğini kazanmıştır (Gebhard ve ark., 2009; Bora, 2018).

Küresel sürdürülebilir turizm ölçütleri, günümüzde sürdürülebilir turizmin karmaşık yönlerini daha iyi anlamak ve sürdürülebilirliği seyahat, öğrenme ve iş yapma şekillerinde temel metodoloji haline getirmek amacıyla tüm Dünyadaki işletmeler ve kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır. Aynı zamanda ölçütler, sürdürülebilir turizm konusunda ortak bir anlayışa varmak ve her turizm kuruluşunun yerine getirmek için çaba göstermesi gereken asgari şartları oluşturmak amaçlarıyla da kullanılmaktadır (URL-11).

2 MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

2.1.1 Araştırma Alanının Tanıtımı

Araştırmanın son aşamasında ulusal ölçüt ve gösterge setinin yerele uyarlanması amacıyla araştırma alanı olarak seçilen Camili Biyosfer Rezervi, Artvin ili Borçka ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. Alan, UNESCO-MaB tarafından 29.06.2005 tarihinde Türkiye'nin ilk ve tek Biyosfer Rezervi olarak ilan edilmiştir. Camili bölgesi; bakir doğası, yaban hayatı ve içe kapalı, kendi kültürünü ve yaşam tarzını koruyan bir toplumu barındırması özellikleri ile, Türkiye'deki ender yerlerden biri olma özelliğine sahiptir (Şekil 5).

Şekil 5. Camili Biyosfer Rezervi

Ülkemizde, uluslararası düzeyde kabul görmüş korunan alan statülerini içeren alanlar, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre yönetilmektedir. Bununla birlikte, biyosfer rezervleri ile ilgili ulusal mevzuatımızda halihazırda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, korunan alanlara özgü pek çok özelliği barınıdıran biyosfer rezervleri, ülkemizde henüz yasal bir dayanağa sahip olmasa da tüm ilgi öbeklerinin bir arada bulunduğu bir yönetim yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Ulusal düzeyde resmi bir korunan alan statüsüne sahip olmaması nedeniyle alanın yönetimi tek bir resmi kurumun ya da kuruluşun yetki ve sorumluluğuna girmemektedir. Biyosfer rezerv alanının sınırları ile Artvin Orman Bölge Müdürlüğü (OBM) Borçka Orman İşletme Müdürlüğü (OİM) Camili Orman İşletme Şefliği (OİŞ)'nin sınırları tam anlamıyla örtüşse de, alanın tamamına ait idari statü henüz netleştirilmemiştir. Mevcut durumda bu alanın yönetiminde OGM ve DKMPGM sorumlu olup, UNESCO kuruluş sözleşmesinin 7. maddesi gereğince, alana ilişkin çalışmalar Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bulunan UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından yürütülmektedir (Anonim, 2007b).

Camili Biyosfer Rezervi, Gürcistan ile Türkiye arasındaki kara sınırı boyunca Birinci Derece Askeri Yasak Bölge alanıdır. Bu bölgenin idare ve güvenliği Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı görev yapan askeri birliklerin sorumluluğunda olduğundan bölge içindeki herhangi bir etkinlik, askeri birliklerden izin almadan gerçekleştirilememektedir (Anonim, 2007b).

Efeler köyündeki kemer köprü ve cami altındaki kilise kalıntıları, Maral köyü'ndeki İremit Camii ve Maral-İremit mahallesindeki 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşlarındaki Acara-Batum çevresi hapishanesi, Uğur köyü'ndeki kilise ve Tamara köprüsü ile Camili köyü Şahankaya Tepesi'ndeki "Hasihvari" hapishanesi CBR'deki önemli arkeolojik ve tarihi kalıntılardır (Adem, 2003; Anonim, 2007b).

2.1.1.1 İdari Yapı

Camili Biyosfer Rezervi alandaki biyolojik çeşitliliğin korunması, ekonomik kalkınma ve kültürel değerlerin devamlılığı açılarından oldukça önemli bir alan özelliğindedir. Dolayısıyla, Camili Biyosfer Rezervi sadece biyosfer rezervi olarak anılmamakta, alan içerisinde başka koruma statüleri ve tanımlamalarını da bünyesinde barındırdığından,

alan özelinde çeşitli kurum ve kuruluşların (ulusal ve uluslararası) yetki ve sorumluluğu söz konusudur (Tablo 10).

Tablo 10. Camili Biyosfer Rezervi'nin sahip olduğu koruma statüleri

Düzeyi	Koruma statüsü	Başlangıç tarihi	İlişkili kurum ve kuruluşlar
Uluslararası	Camili Biyosfer Rezervi	2005	UNESCO
	Önemli Orman Alanı (Karçal Dağları)	--	WWF
	Önemli Bitki Alanı (Karçal Dağları)	--	WWF
	Önemli Kuş Alanı (Kuzeydoğu Türkiye)	--	Bird Life International
Ulusal	Efeler Tabiatı Koruma Alanı	1998	DKMPGM
	Gorgit Tabiatı Koruma Alanı	1998	DKMPGM
	Gen Koruma Alanı	2001	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Mülga)

Kaynak: Demirci, 2017.

Camili Biyosfer Rezervi sınırları içerisinde, 1998 yılında kabul edilmiş olan toplamda 1943.50 ha'lık alanı kaplayan Camili-Gorgit (490.5 ha) ve Camili-Efeler (1453 ha) Tabiatı Koruma Alanları bulunmaktadır. Bu alanlar, DKMPGM (Tarım ve Orman Bakanlığı) tarafından 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre yönetilmektedir (Adem ve Gürsan, 2006).

Camili havzası biyosfer rezervi olarak ilân edildikten sonra, alan için 2007 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) (Mülga) DKMPGM tarafından "Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi" kapsamında CBR Yönetim Planı hazırlanmıştır. Bu yönetim planında ilgi öbeklerinin katılımına dayalı bir yönetim modeli geliştirilmeye çalışılmış ve biyosfer rezervlerin IUCN Kategori-V (peyzaj koruma alanı) olarak benimsenmesi gerektiği öngörülmüştür (Anonim, 2007b). Bu bağlamda CBR'de yerel halkın ihtiyaçları da gözönüne alınarak;

- Mutlak Koruma Bölgesi,
- Hassas Kullanım Bölgesi,
- Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi

olmak üzere, üç farklı yönetim bölgesine ayrılarak alanda bir bölgeleme (zonlama) yapılmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. Camili Biyosfer Rezervi'ndeki yönetim bölgelerinin alansal dağılımı

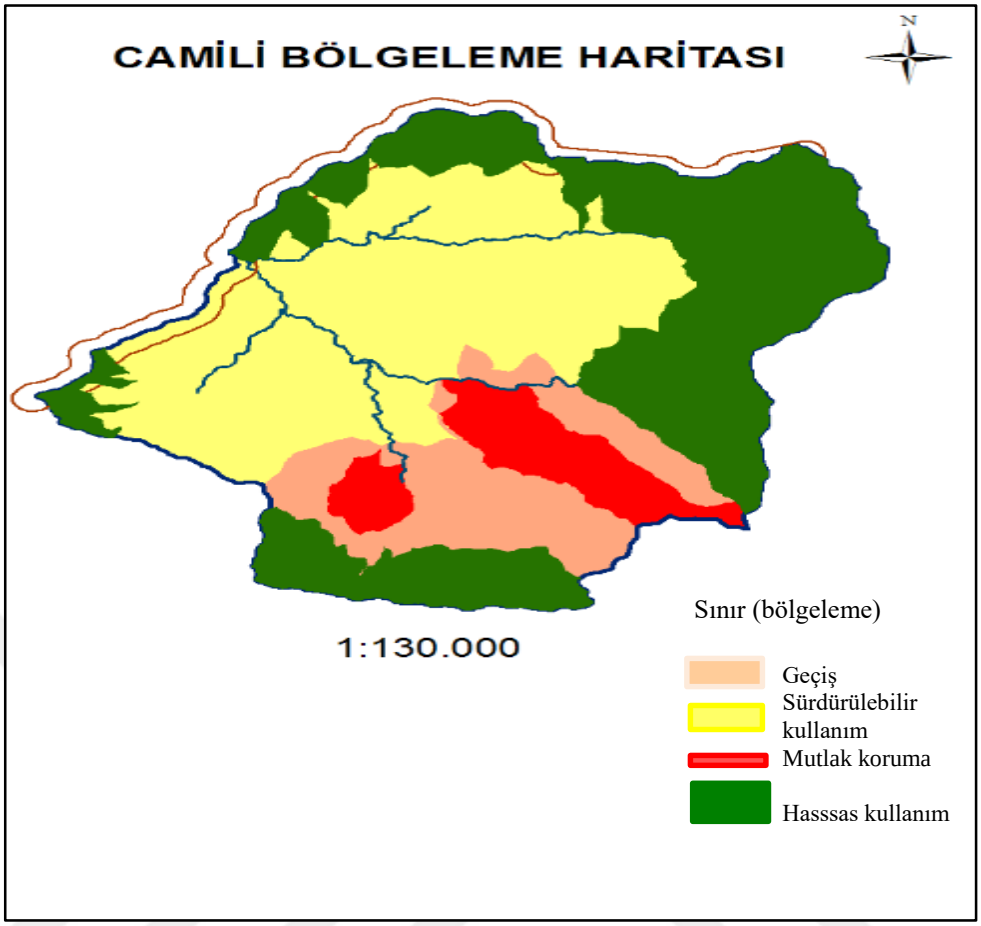
Bölge Adı		Alan (ha)	(%)
1	Mutlak koruma bölgesi	1943.50	7.65
2	Hassas kullanım bölgesi	10227.00	40.27
2a	*Mutlak koruma etkileşim alt bölgesi*	*3244.00*	*12.77*

	2b	*Biyolojik çeşitlilik ve yaşam alanı koruma alt bölgesi*	*4872.00*	*19.18*
	2c	*Alpin ve subalpin koruma alt bölgesi*	*1820.50*	*7.17*
	2d	*Çığ koruma bölgesi*	*290.50*	*1.14*
3	Sürdürülebilir kullanım bölgesi		13225.10	52.08
Genel Toplam			***25395.60***	***100***

Yapılan bölgelemede, tabiatı koruma alanları mutlak koruma bölgesi (çekirdek bölge) içinde yer almakta olup, bölge toplam alanın %7.65'lik kısmını kaplamaktadır.

Camili Biyosfer Rezervi'nde hassas kullanım bölgesinde, mutlak koruma etkileşim bölgesi, baskın olarak doğal yaşlı ormanlar, alpin ve subalpin çayırlar ve çığ koruma bölgeleri bulunmakta ve bu alanlar toplam alanın %40.27'sini oluşturmaktadır. Bu bölge için genel yaklaşım, ilgili alanı doğal durumda bırakmak ve doğal süreçlerin kesintisiz işlemesini sağlamaktır.

CBR'nin toplam alanın %52.08'lik kısmını kapsayan sürdürülebilir kullanım bölgesi olarak adlandırılan ormanlardan ve özel mülkiyet alanlarından oluşan bölge oluşturmaktadır. Bu bölgede, köy yerleşimleri ve tarım alanları bulunmaktadır. Bu bölgedeki ormancılık etkinlikleri, Borçka OİM tarafından gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2007b; Anonim, 2008). Ayrıca, Şekil 6'da CBR'ye ait bir bölgeleme haritası da bulunmaktadır (OGM, 2004).

Şekil 6. Camili Biyosfer Rezervi bölgeleme haritası

2.1.1.2 Coğrafi Konum

Camili Biyosfer Rezervi Artvin ili Borçka ilçesine bağlı, merkezde Camili köyü olmak üzere civarındaki 5 köyün (Düzenli, Efeler, Kayalar, Maral ve Uğur köyleri) birleşimiyle "Macahel" olarak da adlandırılan, Gürcistan'a sınırı bulunan ve ilçe merkezinden 45 km uzaklıkta olan bir bölgedir. Macahel'in anlamı, beş parmaklı bilek ile el ayası olarak açıklanmaktadır. Camili Biyosfer Rezervi'ne Borçka ilçesinden geçilerek rakımı 1870 m olan "Macahel Küçük Yayla Cankurtaran geçidi" üzerinden ulaşılmaktadır (Anonim, 2007b).

Türkiye'nin kuzeydoğusunda, özellikle de Avrupa-Sibirya fitocoğrafik alanının Kolşik alt bölgesinde yer alan CBR'de yükseltileri ortalama 1000 m ile 2500 m arasında değişen birçok dağlık ve tepelik alan mevcuttur. Gürcistan sınırı ile Karçal Dağları arasında 25395.60 hektarlık alanı kaplayan CBR'nin kuzeyinde Gürcistan

Devleti, doğusunda Şavşat ilçesi, güneyinde ve batısında ise, Borçka ilçesi ile sınırları bulunmaktadır (Anonim, 2007b).

Camili Biyosfer Rezervi'nin coğrafik yapısı gereği kışları sert ve yoğun kar yağışlı olup yoğun kar yağışının olduğu zamanlarda, yollar ulaşıma 6 ay boyunca kapalı kalabilmektedir. Camili halkı, yolların kapalı olduğu acil durumlarda protokol gereği sınır komşusu olan Gürcistan'a geçiş iznini kullanarak, ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir (Kaymaz, 2012).

Camili Biyosfer Rezervi'nde toplam alanın %50.27'si sarp eğimli alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, CBR'nin sarp eğimli ve tepelik bir yapıda olması, yükseklik farkının ve derelerin sayıca fazla olmasına neden olmuştur. Bunu takiben, toplam alanın %28.18'sini dik eğimli alanlar takip etmektedir. Camili Biyosfer Rezervi'nde az eğimli (%0.08) ve orta eğimli (%0.73) alanlar oldukça azdır. Camili Biyosfer Rezervi'nde tarım ve yerleşmeye en uygun yerleri oluşturan düz alanlar ise, toplam alanın %2.84'lük kısmını oluşturmaktadır (Tablo 12). Bu nedenle, CBR'deki yerleşim birimlerinin her biri, tarım alanları ve fındıklıklar tarafından çevrilen dağınık yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Camili Biyosfer Rezervi'nde toplam yerleşim alanı 1870.70 ha olup, bu alan içerisinde yaklaşık 1189 ha'lık tarım alanı, 7200 ha'lık mera ve ağaçsız ormanlık alan ve 765 ha'lık da otlatma alanı bulunmaktadır (Anonim, 2007b; OGM, 2004).

Tablo 12. Camili Biyosfer Rezervi arazisinin eğim gruplarına dağılımı

Arazi türü	**Alan (ha)**	**Oran (%)**
Düz	720.94	2.84
Az eğimli	20.16	0.08
Orta eğimli	185.19	0.73
Çok eğimli	2081.87	8.20
Dik eğimli	7156.35	28.18
Sarp eğimli	12766.38	50.27
Pek sarp	2464.71	9.70
Toplam	***25395.60***	***100***

Kaynak: OGM, 2004.

Camili Biyosfer Rezervi'nde Efeler, Uğur-Maral ve Düzenli köylerindeki dereler alanın önemli ana su kaynaklarıdır. Bu dereler Camili köyü sınırları içinde sınıra yakın bir noktada birleşerek sınırın karşı tarafına doğru akmaktadır (Anonim, 2007b).

2.1.1.3 Ekosistem Özellikleri

Camili havzası ekosisteminin en önemli bileşenlerinden biri, ormanlardır. CBR'deki ormanlar 2005-2024 dönemi için hazırlanan Camili OİŞ Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planı ile yönetilmektedir. Bu planda, alandaki ormanların ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlara ve fonksiyonlara (işlevlere) göre ayrımı yapılmış ve 11 adet işletme sınıfı belirlenmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Camili Biyosfer Rezervi'ne ait işlevsel plan ünitesi alansal dağılımı

Boyut	Fonksiyon	İşletme Sınıfları	Alan (ha)			Oransal Dağılım (%)
			Ormanlık	Ormansız	Genel	
Ekonomik	Orman Ürünleri Üretimi	Ladin üretim	507.1	76.0	583.1	2.3
	Orman Ürünleri Üretimi	Kayın üretim	4254.6	546.4	4801.0	18.9
	Orman Ürünleri Üretimi	Karışık yapraklı üretim	2783.6	592.0	3452.8	13.6
		Toplam	*7.545.3*	*1.214.4*	*8836.9*	*34.8*
Ekolojik	Rehabilitasyon	Ekosistem iyileştirme	850.5	669.2	850.5	3.3
	Koruma	Yüksek dağ ekosistemi	259.0	1039.6	1298.6	5.1
	Koruma	Biyolojik çeşitlilik koruma	1736.2	2779.5	4515.7	17.8
	Koruma	Tabiatı koruma	1245.4	893.3	2138.7	8.4
	Koruma	Ekolojik geçiş bölgesi	1945.7	1321.3	3267.0	12.9
	Koruma	Koruma (Su, yol, erozyon, çığ)	2977.3	884.9	3862.2	15.2
		Toplam	*9014.1*	*7587.8*	*15932.7*	*62.7*
Sosyal	Koruma	Ulusal savunma	306.5	30.4	336.9	1.3
	Koruma	Özellikli alanlar (Göl, şelale, ekoturizm)	128.0	160.9	288.9	1.2
		Toplam	*434.5*	*191.3*	*625.8*	*2.5*
		Genel Toplam	***16993.9***	***8993.5***	***25395.4***	***100***

Kaynak: OGM, 2004.

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki Ormanların Ekonomik Boyutu

Camili Biyosfer Rezervi'nin ekonomik boyutunda orman ürünleri üretimi fonksiyonunda ladin, kayın ve karışık yapraklı üretim ormanları olmak üzere, toplamda 7545.3 ha'lık bir ormanlık alan bulunmakta ve bu alanın toplamda %34.8'lik kısmını ekonomik işlevler oluşturmaktadır. Camili Biyosfer Rezervi'nde korumaya ayrılan işletme sınıflarında hemen hemen hiçbir şekilde odun üretimine yer verilmemektedir. Sadece koruma altındaki alanlarda iyileştirme alanları sözkonusuysa, ilgili alandaki asli ağaç türlerinde doğal türlere öncelik vermek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilebilmektedir (OGM, 2004) (Tablo 13).

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki Ormanların Ekolojik Boyutu

Camili Biyosfer Rezervi'nin ekolojik boyutundaki rehabilitasyon fonksiyonunda ekosistem iyileştirme işletme sınıfı ve koruma fonksiyonunda yüksek dağ orman

ekosistemi, biyolojik çeşitlilik koruma (doğal yaşlı ormanlar), tabiatı koruma, ekolojik geçiş bölgesi, koruma (su, yol, erozyon, çığ) olarak ayrılan 6 işletme sınıflı ve toplamda 9014.1 ha'lık ormanlık alan bulunmaktadır. Ayrıca, bu alanın toplamda %62.7'lik kısmını ekolojik işlevler oluşturmaktadır (OGM, 2004) (Tablo 13).

Camili Biyosfer Rezervi'nin bu boyutundaki tabiatı koruma işletme sınıfında Camili-Gorgit Tabiatı Koruma Alanı ile Camili-Efeler Tabiatı Koruma Alanı yer almaktadır. Artvin DKMP Şube Müdürlüğü'nden edinilen bilgilere göre, Camili-Gorgit Tabiatı Koruma Alanı'nda toplam alanın yaklaşık 474.5 ha (%97)'ını kaplayan en büyük doğal yaşlı orman ekosistemlerine ve her biri anıt özelliğine sahip lâdin, göknar ve kayınlardan oluşan ağaçlara rastlanmaktadır. Bu alanda, çok sayıda geniş yapraklı türün oluşturduğu karışık bir orman yapısı hakimdir. Örneğin, Doğu Kayınının egemen olduğu kısımlarda anıtsal özelliklere sahip Doğu Ladini, Doğu Karadeniz Göknarı, Huş (*Betula medwediewii*), Karayemiş (*Laurocerasus officinalis Roemer*.), Üvez (*Sorbus aucuparia*) ve Mürver (*Sambucus ebulus L.*)'e rastlanmaktadır. Camili-Gorgit Tabiatı Koruma Alanında Kaya Kartalı (*Aquila chrysaetus*), Kara Akbaba (*Aegypus monachus*) ve Doğan (*Falco peregrinus*) gibi "nadir" yırtıcı türlere rastlanmakta ve yırtıcı kuşlar açısından önemli bir göç yolu üzerinde bulunmaktadır. Camili-Gorgit'in bu özelliği Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi (Bird Life International) tarafından, dünya üzerinde korunmada öncelikli 217 alandan biri olarak seçilmesindeki nedenlerden birkaçını oluşturmaktadır. Ayrıca, Gökçegüvercin (*Columba oenas*), Ortanca Ağaçkakan (*Dendrocopos medius*), Aksırtlı Ağaçkakan (*Dendrocopos leucotos*), Çalış Kamışçını (*Acrocephalus palustris*), Çizgili Ötleğen (*Sylvia nisoria*) ile Alaca Sinekkapan (*Ficedula semitorquata*) alanda çokça rastlanan kuş türlerindendir (Anonim, 2008; Çağlar, 2009). Bu nedenle, Camili- Gorgit Tabiatı Koruma Alanı, zengin bitki ve hayvan türlerinin yanı sıra organik sertifikalı tarım için potansiyel oluşturması, Saf Kafkas Arısı için gen koruma havzası özelliğinde olması ve ekoturizm alanı olarak ekonomik kalkınma potansiyeline sahip bir yer olmasıyla oldukça önem arz etmektedir (OGM, 2004).

Camili-Efeler Tabiat Koruma Alanı ise, sadece ülkemizin değil, neredeyse bütün Avrupa'nın insan eli değmemiş orman ekosistemlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Burada yer yer Gürgen (*Carpinus betulus L.*), Anadolu Kestanesi (*Castanea sativa Miller*.), Akçaağaç (*Acer cappadocium ve A. campestre)*, alanın batı

ve güneybatısındaki sırtları (1300 m) ile güneydoğusu doğrultusunda, ortalama 1600-1700 m'lere çıkıldıkça, Saf Doğu Ladini ve Doğu Ladini+Doğu Kayını karışık ormanlarına rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra, birçok farklı meşe ağaç türleri de bulunmaktadır. Ayrıca, Camili-Efeler Tabiat Koruma Alanı yabani kuş türlerinin göç rotasında da yer almaktadır (Çağlar, 2009; Atalay ve Efe, 2015; URL-12).

CBR'nin yüksek dağ ekosistemi işletme sınıfında CBR'nin bir parçasını oluşturan Karçal Dağları yer almaktadır. Karçal Dağları; Doğu Ladini, Doğu Kayını, Kestane ve Kafkas Ihlamuru gibi eski ve karışık ılıman yağmur ormanlarının varlığı nedeniyle "Önemli Orman Alanı" olarak belirlenmiştir. CBR, ülkemizin 144 Önemli Bitki Alanı (ÖBA)'ndan birisi olan Karçal Dağları ÖBA'nın büyük bir kısmını oluşturmakta ve ülkemizin en önemli kuş alanlarından biri olan "Kuzeydoğu Türkiye Önemli Kuş Alanı" içerisinde bulunmaktadır (OGM, 2004; Anonim, 2007b; Eminağaoğlu, 2012).

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki Ormanların Sosyal Boyutu

Camili Biyosfer Rezervi'nin sosyal boyutunda koruma fonksiyonunda ulusal savunma, özellikli alanlar (göl, şelale, ekoturizm) olmak üzere iki işletme sınfı bulunan ve toplamda 434.5 ha'lık bir alanı kapsayan ormanlık alanı mevcuttur. Bu ormanlık alanın toplamda %2.5'lik kısmını sosyal işlevler oluşturmaktadır (OGM, 2004) (Tablo 13).

Camili Biyosfer Rezervi'nin Biyolojik Çeşitliliği

Camili Biyosfer Rezervi, dünyadaki üç önemli arı ırkından Saf Kafkas Arı Irkının (*Apis mellifera caucasica*) saflığının bozulmadan kaldığı tek yer konumundadır. Bu nedenle, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Mülga) tarafından 2001 yılında Gen Koruma Alanı olarak ilân edilmiştir (Adem ve Gürsan, 2006). CBR'nin kendine özgü iklim koşulları ve sahip olduğu bitki örtüsü özelliğinden dolayı UNEP, Dünya Bankası (World Bank-WB) ve Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility-GEF) tarafından dünyanın biyolojik çeşitlilik açısından en zengin ve aynı zamanda tehlike altındaki en önemli 25 karasal "*ekolojik bölge*"sinden biri olarak da tanımlanmıştır. Avrupa-Sibirya Floristik Bölgesi'nin "Kolşik" kesiminde yer alan Kafkasya, Batı Avrasya'daki Üçüncü Zaman'a ait ormanların en önemli sığınak ve relikt alanı niteliğindedir. Kafkasya, dünya üzerinde ılıman ormanların Üçüncü Zaman'dan bu

yana kesintiye uğramadan varlığını sürdürdüğü bölgedir (Thomas ve Middleton, 2003; Adem ve Gürsan, 2006; Anonim, 2007b).

Camili Biyosfer Rezervi'nde 110 familya ve 432 cinse ilişkin toplam 990 vasikular bitki taksonu saptanmıştır. Ayrıca CBR'deki bu bitkilerin 23 adeti endemik olup, bu bitkilerin CBR'de bulunma durumu (endemizm oranı), %2.4'tür. Buna ilâveten, endemik ve endemik olmayan 72 adet nadir bitki taksonu da uluslararası IUCN tehlike kategorilerine göre sınıflandırılmıştır. CBR'de 4 farklı vejetasyon tipine ait 13 bitki birliği tanımlanmakla birlikte, bunlardan bir tanesi bilim dünyası için yenidir (Eminağaoğlu, 2004; Eminağaoğlu, 2012).

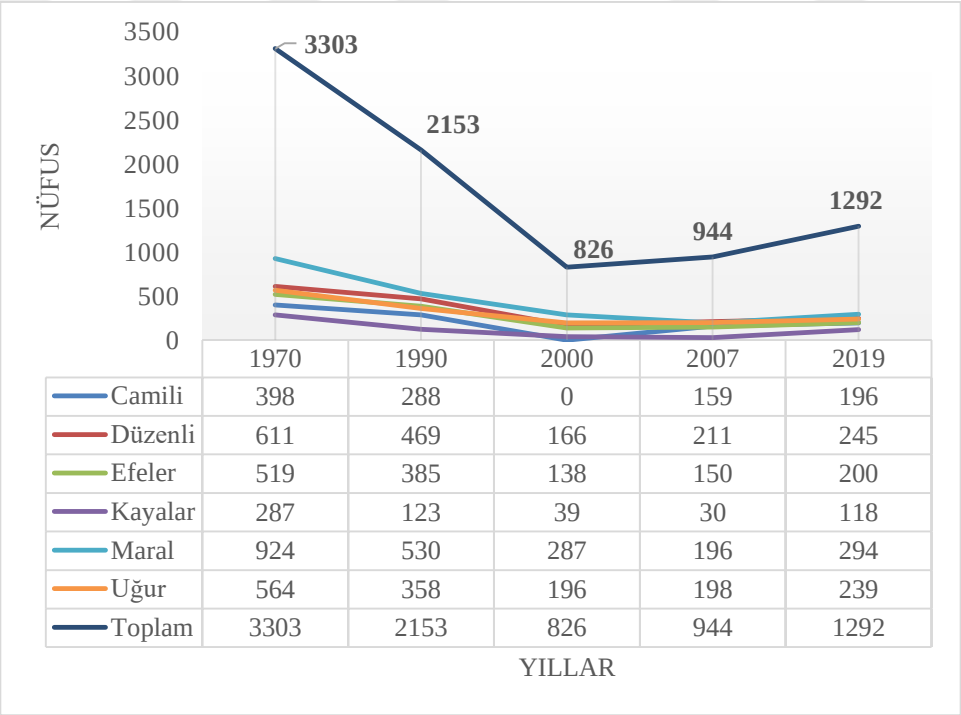
Özetle, CBR'de; deniz seviyesinden 400-1000 m yükseklik aralığında Doğu Kayını (*Fagus orientalis*), Kestane (*Castanea sativa*), Kafkas Ihlamuru (*Tilia rubra ssp. Caucasicus*), Fındık *(Corylus ssp*.), Huş (*Betulus)*, Akçaağaç (*Acer spp*.) ve Meşe (*Quercus spp*.)'den oluşan yaprağını döken karışık ormanlar; 1000-1800 m yükseklik aralığında Doğu Kayını (*Fagus orientalis*), Doğu Ladini (*Picea orientalis*) ve Doğu Karadeniz Göknarı (*Abies nordmanniana ssp. nordmanniana*) türlerinin yer aldığı doğal yaşlı ormanlar; deniz seviyesinden 1800-2400 m yukarısında alpin çayırlar ile birçok endemik tür ve 2200-3415 m yükseklik aralığında ise kısa formlu çalı türleri ve otsu bitkiler yayılış göstermektedir (Anonim, 2007b).

Ayrıca, CBR'de Mavi Meyveli Ayı Üzümü (*Vaccinium myrtillus*), Siklamen (*Cyclamen coum),* Adi Ceviz (Juglans regia), Ahududu (Rubus idaeus), Acı Çiğdem (*Colchium speciosum*), Kekik (*Thymus praecox ve Thymus pseudopulegioide*s), Tomora (*Trachystemon orientalis*), Gümüşdüğme (*Tanacetum parthenium*) ve Lambert Fındığı (*Corylus maxima*) gibi birçok tıbbi ve ekonomik bitkiler de bulunmaktadır. Ancak, yerel halkın bu doğal bitkileri kullanma kültürü oldukça zayıftır. Bunların dışında, Anadolu kestanesi (*Castanea sativa*), Barut ağacı (*Frangula alnus*), Kafkas Ihlamuru (*Tilia rubra subsp. caucasica*), Mor Çiçekli Orman Gülü (*Rhodendron ponticum*), Beyaz Komar (*Rhodendron ungernii),* Kafkas Orman Gülü (Rhodendron caucasicum), Keçi Söğüdü (*Salix caprea*), Kiraz (*Prunys spp*.), Kafkas Hanımelisi (*Lonicera caucasica*), Sarmaşık (*Hedera ssp*.) ve Akçaağaç (*Acer spp.)* türlerinden de özellikle arıcılıkta yaygın olarak istifade edilmektedir (OGM, 2004).

2.1.1.4 Sosyo-Ekonomik Yapı

Camili Biyosfer Rezervi'nde yaşayan insanlar alanın kendine özgü coğrafi şartları altında yaşamlarını sürdürmekte ve kendi kendilerine yeten geleneksel bir ekonomik yapıya sahip bulunmaktadırlar. CBR'de her haneye ait; ev, ahır, serender, samanlık, bostan, mısır tarlaları, çayırlık ve ormanlık alanlar ile yayla evi bulunmaktadır. Bunların dışında bazı hanelerin değirmenleri de mevcuttur ve bu değirmenler ortak kullanıma açıktır. Camili Biyosfer Rezervi'nde köy evlerinin mimarisi ve yapılış tarzı eski geleneklerin izlerini taşımaktadır (URL-13).

Camili havzasındaki köylerin tümünde 1970'li yıllardan itibaren göç edenler İstanbul, Bursa, İzmit ve Ankara illerine yerleşmişler ve özellikle 1990'lı yıllarda bu iç göç hızı daha da fazla artmıştır. Camili'nin nüfusu 1970 yılında 3303 kişi iken; yaklaşık 30 yıllık zaman diliminde toplam nüfusun %75 oranında azalarak 2000 yılında 826'ya düşmüştür. Sonrasında, GEF-II projesi kapsamında yürütülen ve 2000'li yıllardan itibaren başlayan çalışmaların da etkisiyle 2007 yılında Camili'de nüfus 944 kişiye yükselmiş ve bu artış devam ederek 2019 yılında 1292'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2019) (Şekil 7).

	1970	1990	2000	2007	2019
Camili	398	288	0	159	196
Düzenli	611	469	166	211	245
Efeler	519	385	138	150	200
Kayalar	287	123	39	30	118
Maral	924	530	287	196	294
Uğur	564	358	196	198	239
Toplam	3303	2153	826	944	1292

Şekil 7. Camili Biyosfer Rezervi'ndeki köylerin yıllara göre nüfus dağılımı

Bu alandaki yerel halkın temel geçim kaynakları başta ekoturizm ve arıcılık olmak üzere, tarım ve hayvancılık etkinliklerinden sağlanmaktadır. Camili Biyosfer Rezervi'nde tarım, arazinin engebelli ve eğimli, buna karşılık düzlük alanların oldukça az olmasından dolayı arazi ekonomik olarak bir özellik taşımamakta, sadece fındık bahçelerinden gelir elde edilmektedir. Camili Biyosfer Rezervi'nde her hane kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tarımla uğraşmakta ve üretilen ürünlerin %85'i organik ürün niteliğini taşımaktadır (Türker ve ark., 2014). Camili Biyosfer Rezervi'nde sulu tarım, tarım arazilerinin sınırlı ve Camili'nin genelde yağışlı olmasından dolayı uygulanamamaktadır. Camili'de yetişen başlıca tarla bitkileri; mısır, fındık, fasulye, lahana ve kabak sebzeleri ile ceviz ve kiraz meyveleridir (OGM, 2004).

Camili Biyosfer Rezervi'nde hayvancılık nerdeyse yok denecek kadar azdır. Mevcut durumda 1650 civarında büyükbaş ve 300 civarında küçükbaş hayvan bulunmaktadır (Anonim, 2017a). Camili halkı genel olarak et ve süt ürünleri üretimiyle sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Anonim, 2007b).

Camili Biyosfer Rezervi'nde arıcılık etkinlikleri, önemli bir ekonomik etkinliktir. Camili Biyosfer Rezervi, 1998 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Mülga) Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) tarafından dünyadaki üç önemli arı ırkından biri olan Saf Kafkas Arı Irkı'na ait olduğunun anlaşılmasıyla, izole bölge olarak ilân edilmiş ve her türlü arı ve arı ürünleri girişine kapatılmıştır. Aynı tarihlerde Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) tarafından gerçekleştirilen araştırma ve geliştirme projeleri sayesinde ana arı üretimi, kara kovan ve fenni kovan arıcılık etkinlikleri alanda oldukça gelişim göstermiştir. Ayrıca, TEMA öncülüğünde 1998-2008 tarihleri arasında "Artvin İli Borçka İlçesi Camili (Macahel) Havzası Doğal Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi" hazırlanarak ve uygulamalarını Macahel Arıcılık Turizm Nakliyat ve Ticaret Anonim Şirketi sağlayarak Camili halkı ana arı ve organik bal üretim teknikleri konularında eğitilmiştir (URL-14). Böylelikle, arıcılık CBR'de önemli bir gelir ve istihdam kaynağı haline gelmiştir.

Camili Biyosfer Rezervi'nde 2016 yılında altı köyde toplam 97 kişi faal olarak arıcılık yapmakta iken, bu sayı 2017 yılında 77'ye gerilemiştir. Ayrıca, 2016 yılında toplam kovan sayısı 5141 iken; 2017 yılında faal kovan sayısı 3954'e gerilemiştir (Tablo 14). Camili Biyosfer Rezervi'nde mevsimsel şartlara göre bal üretim veriminin değişmesi neticesinde, bazı durumlarda arı kovanlarında sönmeler meydana gelmektedir. Bu nedenle Camili de arıcılıkla uğraşan hane sayısı da değişse de, arıcılık etkinliklerinden bir yılda ortalama 15-30 kg/kovan bal üretimi ile yaklaşık 9 milyon TL gelir elde edildiği tahmin edilmektedir (Demirci, 2017).

Tablo 14. Camili Biyosfer Rezervi arı kovanı ve işletmeci sayıları

Köyler	**Arıcılık yapan kişi sayısı**		**Kovan sayısı**	
	2016	**2017**	**2016**	**2017**
Camili	22	13	1937	1201
Düzenli	11	9	366	287
Efeler	23	17	1058	690
Kayalar	10	6	308	179
Maral	12	10	657	500
Uğur	19	22	815	1097
Toplam	***97***	***77***	***5141***	***3954***

Kaynak: Artvin İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (Mülga), 2017; Macahel Arıcılık A.Ş., 2017.

Demirci (2017) tarafından gerçekleştirilen doktora tezi çalışmasında CBR'nin ekonomik değerinin tahmin edilmesinde kullanım değerlerine göre, öne çıkan işlevlerin; %51.89 ile arıcılık ve bal üretimi, %21.48 ile karbon tutma ve %16.93 ile rekreasyon hizmetlerinden sağlandığı tespit edilmiştir.

UNESCO tarafından Türkiye'nin ilk biyosfer rezervi ilân edilinceye kadar Camili'ye gelen ziyaretçi sayısı oldukça sınırlı iken; 2005 yılında alanın biyosfer rezervi olarak ilânının ardından ekoturizm etkinliklerine bağlı pansiyonculukta önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır (OGM, 2004; Anonim, 2007b). Camili havzasında 2000'li yıllarda Camili köyünde sadece TEMA Vakfı'na ait 47 yataklı bir bina ile 2 adet pansiyon bulunmasına rağmen, GEF küçük hibe programları sayesinde 2005-2007 yılları arasında toplam pansiyon sayısı 13'e ve yatak kapasitesi de 150'ye çıkarılmış ve 2017 yılı verilerine göre ise, pansiyon sayısı 16'ya ve yatak kapasitesi de 450'ye yükselmiştir (Anonim, 2008; Albayrak, 2010; Aydın, 2010; Anonim, 2017b; Kaymaz, 2018).

Ayrıca, GEF küçük hibe programları desteğinde 2005-2007 yılları arasında 48 tane proje (arıcılık, ekoturizm, balıkçılık projesi, pekmez-marmelat üretimi, süt koyunculuğu, meyve fidanlığının kurulması, Camili köy konağının yenilenmesi vb. projeler) daha faaliyete geçirilmiştir (Anonim, 2008). Bu projelerden ekoturizm amaçlı yenileme desteği amacıyla 13 köy konağının her birine ev pansiyonculuğu için 6000-6500 $ destek verilmiştir (Albayrak, 2010). Bu pansiyonlara gelen toplam ziyaretçi sayısı 2006 yılında 2200 kişi, 2011 yılında 6500 kişi ve 2014 yılında ise sayısı yaklaşık 30000 kişiye ulaşmıştır (Ertürk, 2015).

CBR'de yerel halk tarafından yürütülen başta ekoturizm etkinlikleri olmak üzere arıcılık, organik bal, fındık üretimi, pansiyonculuk ve yürüyüş rehberliği etkinlikleri sayesinde alanın tanınırlığının artması ve ziyaretçilerde artış yaşanması ile bu etkinliklerin ekonomik getirisinin yüksek olması neticesinde alan dışında ikametlerini devam ettiren kişilerin alana geri döndükleri ve iç göçün nisbeten azaldığı görülmüştür (Aydın, 2010; Aydın ve Türker, 2010).

2.1.1.5 Küresel Çevre Fonu Projesi

Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi; UNDP, UNEP ve WB tarafından yönetilen, küresel çevrenin korunması misyonuyla küresel çevre faydaları sağlamak amacıyla biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği, uluslararası sular ve ozon tabakasının delinmesi odaklı projelere fon sağlayan, katılımcı bir anlayışla böyle projelerin yapılmasına destek veren ve bu alanda eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına yardımcı olan bir kuruluştur (Anonim, 2008).

Ürdün hükümetinin desteği ile 1994 yılında başlayan ve 1998 yılında Dana bölgesinin Ürdün'ün ilk Biyosfer Rezervi olarak ilan edilmesine zemin hazırlayan Küresel Çevre Fonu Projesi (Global Environment Facility-GEF), Ortadoğu'da yürütülen katılımcı doğa koruma çalışmaları bakımından örnek bir proje olma özelliğindedir. Bu proje sayesinde, koruma çalışmalarında yerel halk ve diğer ilgi öbekleriyle işbirliğinin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği ve finansal sürdürülebilirliğin nasıl sağlanabileceği ile ilgili oldukça önemli kazanımlar elde edilmiştir (URL-15).

Ülkemizde GEF'in hibe katkısı ile ÇOB (Mülga) ve WB işbirliğiyle, "Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi" hibe antlaşması hazırlanmıştır. Bu antlaşma, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından imzalanarak 1 Ağustos 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Anonim, 2006; Anonim, 2008). GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, biyolojik çeşitliliğin planlanması ve yönetimi, doğal kaynakların sürdürülebilir planlanması ve kullanımı ile halkın bu iki alanda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Ülkemizde 2000 yılından itibaren Sultansazlığı (Kayseri), İğneada (Kırklareli), Camili (Artvin) ve Köprülü Kanyon (Antalya) yöresinde, dört farklı ekosistem alanında proje etkinlikleri gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2007c).

Camili Biyosfer Rezervi'nde de gerçekleştirilen bu projenin amacı Camili'deki turizmin sürdürülebilir gelişimini, yerel halka ekonomik katkıyı ve yerel halk ile alana gelen ziyaretçilerin algılarında koruma-kullanma bilincinin oluşturulmasını sağlamak olmuştur (Adem, 2003). Ayrıca, CBR'de doğal bozulmanın az olması ve ekoturizm yönünden yerel halka ekonomik faydalar sağlayacak kapasitede olması gibi önemli özellikleri, Camili'nin ulusal ve uluslararası öneme sahip olduğunu ortaya koymuş ve uluslararası bir projenin pilot uygulama alanı olarak seçilmesinde önem arz etmiştir (Sivrikaya ve ark., 2005).

Camili Biyosfer Rezervi'nde yerel halkın GEF-II proje çalışmalarına katılım göstermesinde başlangıçta ciddi sorunlarla karşılaşılmıştır. Sonrasında, her köyde, köyler özelinde, yerel halk ikna edilerek GEF-II proje çalışmalarına katılım göstermeleri sağlanmış ve sonrasında mevcut sivil toplum örgütleri de çalışmalara katılım göstererek daha geniş çaplı çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2006).

Öncelikle, GEF-II proje çalışmaları kapsamında, İstanbul'da yaşayan ve proje alanından göç edenlerce kurulan Macahel Vakfı'nın sivil toplum örgütü olarak kabul görmesi ve vakfın bir şubesinin yeni üyelerin katılımı ile proje alanında açılması ile ilgili çalışmalarda bulunulmuştur. Bu çalışmalar kapsamında, her köyden temsilciler seçilmiştir. Ancak, vakıf merkezinin ya da vakıf mütevelli heyetinin alana taşınması veya alanda vakfın bir şubesinin oluşturulmasında hukuki sorunlarla karşılaşılmıştır. Bunun üzerine çalışmalar, köyler birliği kurmaya doğru yönlendirilmiştir. GEF-II proje çalışmaları, birlik tüzüğünün oluşturulması ve kuruluş için resmi prosedürlerin

yerine getirilmesi sonucunda, proje alanında bulunan 6 köyü içine alacak şekilde "Camili Köyler Birliği'' kurulmuştur. Proje alanında, daha önceden kurulmuş olan, Camili Çevre Geliştirme ve Koruma Derneği, Köy Tüzel Kişilikleri, Tarımsal Kalkındırma Kooperatifleri, TEMA, Arıcılık şirketleri, köylerde sözü geçen lider kişiliklerle yapılan karşılıklı görüşmelerle proje çalışmalarına katılımları sağlanmıştır (Anonim, 2006).

2.1.1.6 Camili Biyosfer Rezervi'nde Ekoturizm Etkinlikleri (Çeşitleri)

Dünya genelinde genel olarak ekoturizm faaliyetleri kapsamında; doğa yürüyüşleri, atlı doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, botanik turizmi, rafting-kano gibi adrenalin içeren sporlar, dağ tırmanışı, mağara turizmi vb. çok farklı etkinlik türleri söz konusudur. Camili Biyosfer Rezervi özelinde ise sahip olunan zengin kaynak değerleri ve bu sayede öne çıkan başlıca ekoturizm etkinlik türlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Albayrak, 2010; Aydın, 2010; Demirci, 2017);

- Arıcılık ve bal üretimi (Saf Kafkas arısı),
- Doğa gözlemi,
- Kuş gözlemi,
- Doğa yürüyüşleri (Özellikle Karçal Dağları'nın CBR içerisinde kalan kısımdaki Devtoban, Napaksuvar, Naçişgrev, Merata, Siyahkuş, Damksuvar, Nayuvar, Lodivake, Sakunder, Fındık, Çamdalı-Gorgit ve Beyazsu yaylalarına yürüyüş programları),
- Botanik turizmi,
- Olta balıkçılığı,
- Ahşap evler, ahşap camiler (İremit Camisi), ahşap köprüler, su değirmenleri ve serender ziyaretleri,
- Fotoğraf çekimi,
- Maral Şelalesi ziyareti,
- Rehberlik hizmetleri,
- Ahşap işçiliği,
- Pansiyon işletmeciliği,
- El sanatları yapım-satımı,

- Yöresel yemekler ve ürünler (bal, pekmez, konserve vb.),
- Tur gezileri.

2.1.2 Araştırma Alanının Seçilme Gerekçeleri

Araştırma kapsamında korunan alanlar için ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesini müteakip, söz konusu setin yerel düzeyde örnek bir korunan alana uyarlanması amacı doğrultusunda, örnek korunan alan (araştırma alanı) olarak Camili Biyosfer Rezervi'nin seçilmesinin temel gerekçelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Camili Biyosfer Rezervi ülkemiz korunan alanları içerisinde ilk ve tek biyosfer rezerv alanı olma özelliği ile, önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Son yıllarda bu alandaki ekoturizm faaliyetlerine olan ilgi giderek artmış ve alan bir çok proje ve bilimsel araştırmaya da konu edilmiş/edilmektedir. Ancak yürütülen çalışmaların çoğunluğu alandaki ekoturizmin potansiyeli, mevcut durumu ve sorunları üzerine odaklanırken, sürdürülebilir ekoturizm yönetimini sağlamaya yönelik izleme araçlarının geliştirilmesi ve kullanım imkânlarının araştırılmasına yönelik bilimsel çalışmalar yürütülmemiştir.

Camili Biyosfer Rezervi, hem uluslararası hem de ulusal birçok koruma statüsünü (*Önemli Bitki Alanı, Önemli Kuş Alanı, Efeler Tabiatı Koruma Alanı, Gorgit Tabiatı Koruma Alanı, Gen Koruma Alanı*) ve kaynak değerlerini bünyesinde barındırmaktadır. CBR'nin barındırdığı koruma statüleri ve kaynak değerlerinin çeşitliliği alanın, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde ekoturizme konu edilebilme potansiyelini arttırmaktadır. Ancak Camili Biyosfer Rezervi'nin henüz ulusal ölçekte yasal statüsünün belirlenmemiş olması, alandaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Bu anlamda ekoturizm yönetiminin sürdürülebilirliğinin bütüncül olarak tespiti, izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından CBR önemli bir fırsat alanı oluşturmaktadır.

Alanda sosyal/kültürel, ekolojik/çevresel ve ekonomik/finansal etkinlik çeşitliliğinin mevcudiyeti, CBR'de sürdürülebilir ekoturizm yönetimini sağlamaya yönelik ölçüt ve göstergelerin tespiti ve izlenmesi için uygun bir çalışma ortamı oluşturmaktadır.

Araştırma alanı olan Camili Biyosfer Rezervi'nde daha önceden Demirci (2017) tarafından CBR'deki orman kaynaklarının sahip olduğu birden çok işleve (odun üretimi, odun dışı orman ürünleri üretimi, rekreasyon, vb.) hizmet ederek alanın toplam ekonomik değerinin belirlenmesine ilişkin bir doktora tezi çalışması bulunmaktadır.

Ayrıca, araştırma alanı olarak seçilen Camili Biyosfer Rezervi'nde daha önce araştırmacı tarafından ekoturizmin orman köylerinin kalkınmaları üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerine ilişkin bir yüksek lisans tez çalışması tamamlanmıştır. Bu anlamda araştırmacının seçilen araştırma alanını iyi tanımasının yanı sıra araştırmanın sınırlı süresi ve bütçe imkânları dikkate alındığında araştırmacının görev yaptığı Artvin il merkezinden alana ulaşımın nisbeten kolay ve düşük maliyetle sağlanabilme imkânı da CBR'nin araştırma alanı olarak seçiminde etkili olmuştur.

2.1.3 Araştırmada Kullanılan Diğer Veri ve Belgeler

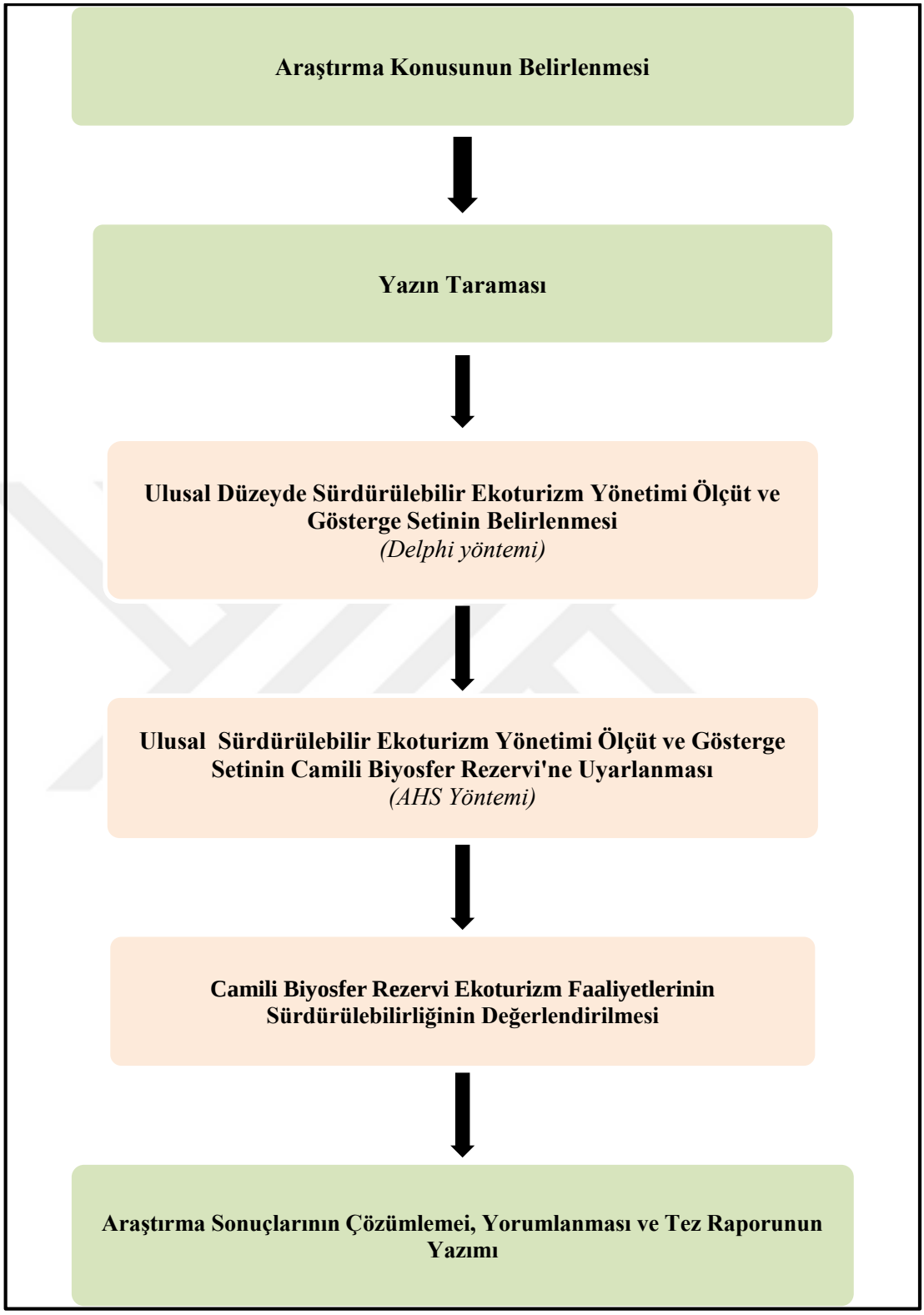
Araştırma kapsamında Delphi yöntemi aracılığıyla ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi, AHS yöntemi aracılığıyla ulusal düzeyde geliştirilen setin Camili Biyosfer Rezervi'ne uyarlanması ve son olarak Camili Biyosfer Rezervi'nin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesine yönelik yürütülen çalışmaların her biri için ayrı ayrı uygulanan anketlerden elde edilen veriler, birincil veri kaynağını oluşturmuştur (Bkz Ek-4, Ek-6, Ek-7, Ek-10, Ek-13).

Tez çalışmasının ikincil veri kaynakları olarak, araştırma konusuna ve alanına yönelik; kitaplar, lisansüstü tezler, proje raporları, makaleler ve diğer bilimsel çalışmalardan istifade edilmiştir. Ayrıca, araştırmaya katkı sağlayacak veri ve istatistiki bilgilerin yer aldığı çeşitli kurum ve kuruluşlara ait ağ sayfaları (TÜİK, ÇOB, DKMPGM, FAO, IUCN, OGM, UNDP, UNEP, UNESCO, UNWTO, WTO) da, bir diğer ikincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Araştırma alanı olarak seçilen CBR ve alandaki ekoturizm etkinlikleri kapsamında ayrıntılı bilgi sahibi olmak amacıyla, alanın yer aldığı Camili OİŞ'ne ait orman amenajman planı, CBR (2007-2011) Nihai Taslak Yönetim Planı ile GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi de bu çalışma için irdelenmiştir.

2.2 Yöntem

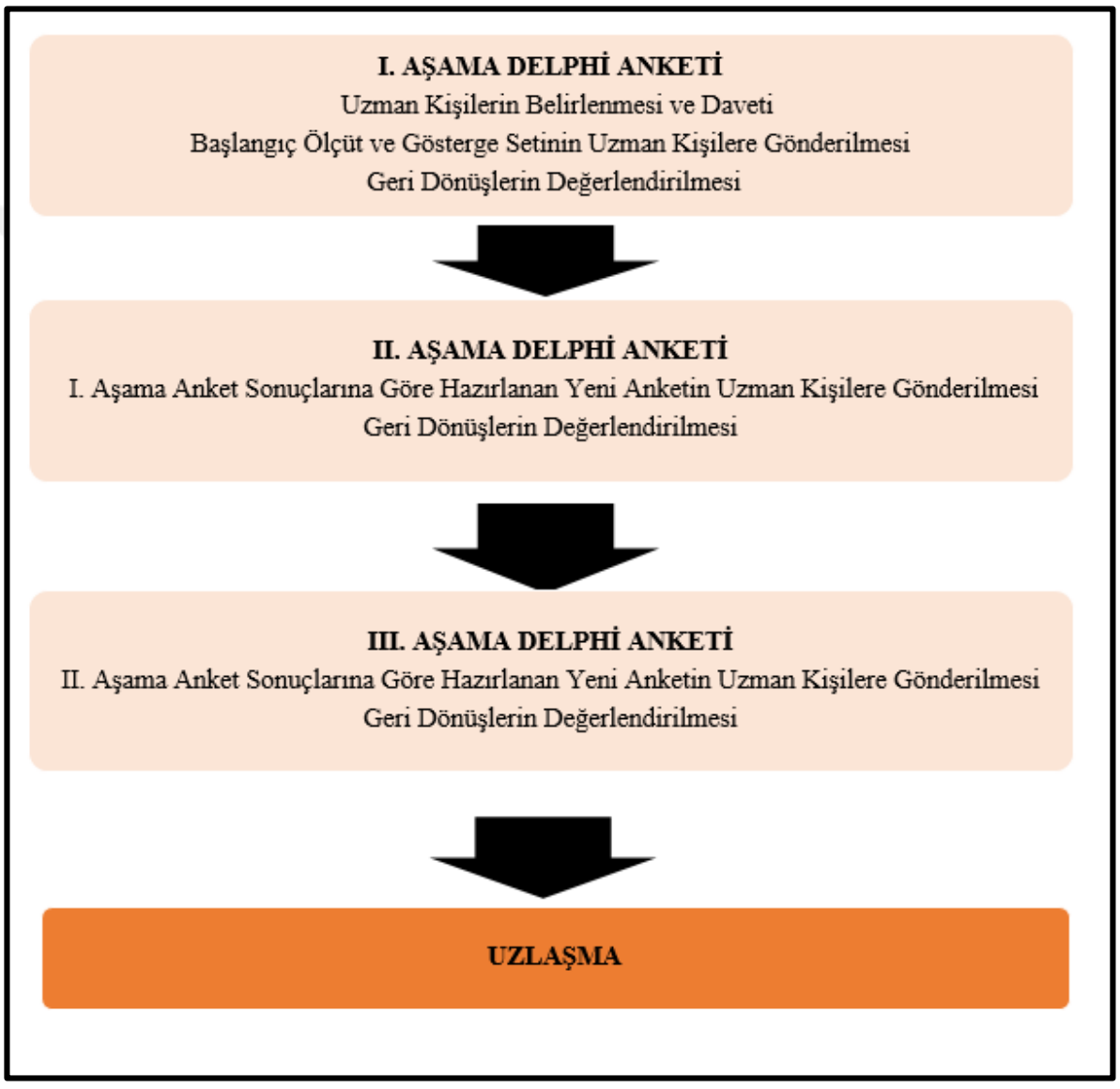
Daha önce belirlenen araştırma amacı doğrultusunda, doktora tez çalışmasının yürütülmesinde esas itibariyle üç aşamalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Benimsenen yaklaşımlara bağlı olarak çalışmada kullanılan yöntemler bu bölümde; ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi, ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin Camili Biyosfer Rezervi'ne uyarlanması ve Camili Biyosfer Rezervi ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi olmak üzere, üç başlık altında ele alınmştır (Şekil 8).

Şekil 8. Doktora tezi çalışmaları işleyiş süreci

2.2.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Belirlenmesi

Araştırma amacı doğrultusunda ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi için uzmanların görüşlerine bağlı olarak üç aşamalı Delphi yönteminden istifade edilmiştir (Şekil 9). Delphi yöntemi ve uygulama süreci aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmıştır.

Şekil 9. Delphi yöntemi akış süreci

2.2.1.1 Delphi Yöntemi ve Kapsamı

Delphi yöntemi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de RAND (Research and Development) Şirketi adına acil savunma ve dünya ekonomik durumu konularında, konu ile ilgili seçilmiş uzmanların, bir soruna farklı açılardan bakan bireylerin ve grupların yüz yüze gelmeden ortak görüşlerinin alınarak geleceğe ilişkin tahminlerde bulunması amacıyla Olaf Helmer, Norman Dalkey, Ted Gordon ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve bireyler ile grupların uzlaşması üzerine odaklanan bir yöntemdir (Dalkey, 1969; Woudenberg, 1991; Şahin, 2001; Linstone ve ark., 2002; Tsaur ve ark., 2006; Şahin, 2009; Tanaş, 2013; Green, 2014; Şenferah, 2015). Yöntemin adı olan Delphi'nin antik Yunan'da, geleceğe ilişkin kehanetlerde bulunan ünlü bir kahinin yaşadığı yere atfen kullanıldığı ifade edilmektedir (Aydın, 1999; Grisham, 2009).

Delphi yönteminde konuyu tartışanlar uzman kişilerdir ve tartışılan konu ise geleceğin nasıl olacağıdır. Görüşmeler yüz yüze değil, yazılı bir şekildedir. Tartışmayı yönetenler, belli bir anketteki soru ya da önermelere pek çok uzman kişinin cevap vermesini sağlamaktadır. Buradaki cevaplar, tüm cevap veren uzman kişilere geçici bir sonuç olarak duyurulmaktadır. Bu sonuçlar içerisinde oluşan ortak fikirler de bulunmaktadır. Ancak fikirlerin kimlere ait olduğu belli edilmemektedir. Bu yüzden, kişisel tartışmalar yaşanmamaktadır. Fikirler, tartışmayı yönetenler tarafından tekrar tekrar gözden geçirilmekte, aynı anket birkaç kere uzman kişiler tarafından yeniden doldurulmaktadır. En sonunda, konu ile ilgili ortak fikir ve hemfikir olunamayan hususlar tespit edilebilmektedir (Aktan, 1999; Alpkan, 2002; Çimen, 2002).

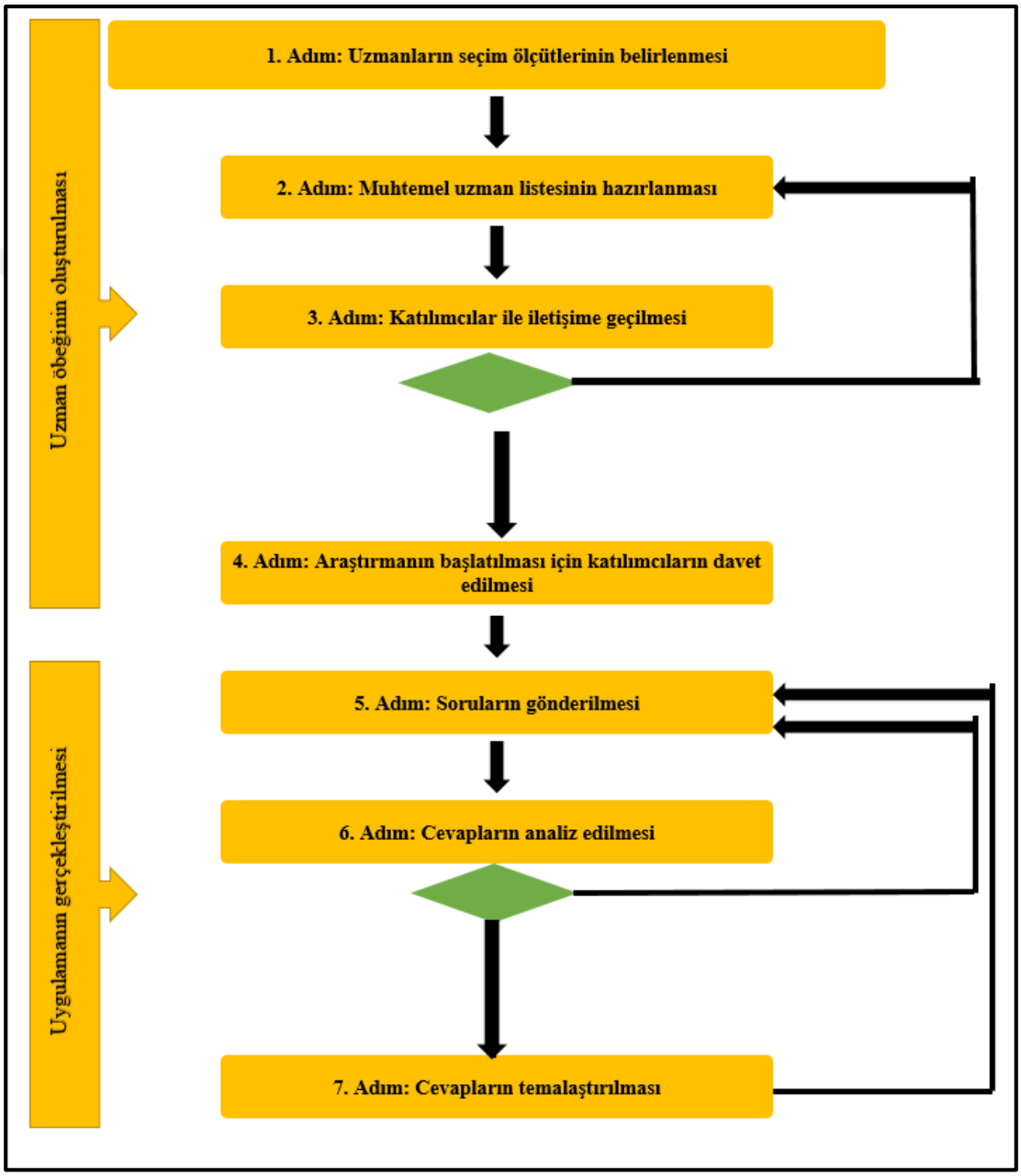
Özellikle, kapsamlı ve karmaşık bir problemin incelenmesinde farklı deneyim ya da uzmanlıklara sahip bireylerin görüşlerine ihtiyaç duyulduğunda, zaman ve maliyete bağlı olarak öbek toplantılarının sık yapılması engellendiğinde, belirsizliklerin hakim olduğu koşullarda, konu ile ilgili yeterli araştırmanın olamadığı durumlarda, fiziksel olarak başka yerlerde bulunan uzmanların görüşlerine ihtiyaç duyulduğunda, politik ya da duygusal ortamlarda karar verme durumunda kalındığında veya kararların güçlü öbekler tarafından etkilenme olasılığının olduğu durumlarda etkili bir veri toplama yöntemi olarak önerilmektedir. Dolayısıyla, Delphi yöntemi uzman kişiler için de güdüleyici ve eğitici bir rol üstlenmektedir (Şahin, 2001; Çimen, 2002; Linstone ve ark., 2002; Powell, 2003; Koçdar ve Aydın, 2013; Green, 2014).

Bu yöntem, özellikle askeri konularda, teknoloji, yönetim, tıp ve eğitimin çeşitli alanlarında gelecekle ilgili öngörülerde bulunma, olayları ve eğilimleri kestirme, amaç ve öncelikleri belirleme, standart oluşturma, politika geliştirme, karar verme, sorun saptama, sorunlara çözüm bulma, program geliştirme ve değerlendirme gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır (Clayton, 1997; Linstone ve ark., 2002; Karacaoğlu, 2008; Koçdar ve Aydın, 2013).

Rowe ve Wright (1999), Delphi yönteminin; katılımda gizlilik, ardışık uygulama, grup cevaplarının istatistiksel çözümlemei ve kontrollü geri bildirim olmak üzere 4 temel özelliğe sahip olduğundan bahsetmektedir. *Katılımda gizlilik*, Delphi turları boyunca, çalışmaya katılan uzmanların kimliklerinin gizli tutulmasıdır. Delphi yönteminin başarısının anahtarı olarak görülen katılımda gizlilik özelliği sayesinde bireylerden çok fikirlerin öne çıkması sağlanmaktadır. Görüşlerin hangi uzmana ait olduğunun gizli tutulması, katılımcıların etki altında kalmadan görüşlerini ifade edebilmelerini mümkün kılmaktadır. Böylece uzmanlar, görüşlerini serbestçe, grup baskısı hissetmeden verebilmekte ve Delphi turları ilerledikçe grup baskısı hissetmeden fikirlerini değiştirebilmektedirler (Sackman, 1974). *Ardışık uygulama*, görüş birliğine ulaşana kadar anketlerin tekrar tekrar gönderilmesi sürecidir. Uzmanlar, turlar halinde gönderilen anketler yardımıyla grubun eğilimi hakkında bilgilendirilmekte ve bu yolla kontrollü geri bildirim sağlanmaktadır. *İstatistiksel sonuçlar* yardımıyla da konuyla ilgili maddelerde uzlaşmanın ya da görüş ayrılıklarının hangi düzeyde olduğu uzmanlara bildirilmektedir. Bu sayede uzmanlar kendi görüşlerini grubun genel eğilimi doğrultusunda tekrar gözden geçirme imkânı bulmaktadırlar. Son turda yani görüşlerin değişmeme aşamasına gelindiğinde ise, istatistiksel olarak üzerinde güçlü uzlaşma sağlanan maddeler grup görüşü olarak alınmaktadır. *Kontrollü geri bildirim ise*, delphi turlarından elde edilen grup görüşünün istatistiksel özet ile uzmanlara sunulmasıdır (Dalkey ve Helmer, 1969; Turoff, 1971; Abidin, 1999; Şahin, 2001; Linstone ve ark., 2002; Çimen, 2002; Korkmaz ve Erden, 2013).

Delphi yönteminde uzman öbeğin oluşturulması ve uygulamanın gerçekleştirilmesi gibi iki temel aşama ve bu aşamalar altında toplam yedi alt basamak bulunmaktadır. Basit bir anlatımla, Delphi yönteminin uygulanması için ilk olarak detaylı bir hazırlık aşaması gerçekleştirilmekte, sonrasında uygulama sürecine geçilerek süreç sonlandırılmaktadır (Şekil 10). Delphi yönteminin uygulanmasında hazırlık

aşamasında hedeflenen uzman öbeğe ulaşılamaması durumunda sürecin tekrar en başa dönerek uzman öbeğin yeniden belirlenmesi ve uygulamanın gerçekleştirilmesi aşamasında uzlaşmaya varılamaması veya istenilen tema sonuçlarının elde edilememesinde tekrar anketlerin uzman öbeklerine gönderilmesi gerekebilmektedir (Adıgüzel, 2019; Yakar, 2019).

Şekil 10. Delphi yönteminin temel adımları

2.2.1.2 Delphi Yönteminin Uygulanması

Delphi yönteminin uygulanmasında aşamaların sayısı, çözümleme yöntemi, uzlaşma ölçütleri ve katılımcıların örneklem büyüklüğü konularında bazı sınırlılıklar bulunmaktadır (Koçdar ve Aydın, 2013; Howard, 2015). Delphi yönteminde kullanılacak uzman kişi sayısını; Delbecq ve ark. (1975) 10-15, Linstone (1978) 7, Clayton (1997) 15-30, Şahin (2001) 7-100, Rowe ve Wright (1999) 5-20, Okoli ve Pawlowski (2004) 10-18, Skulmoski ve ark. (2007) 10-15 ve Grisham (2009) 15- 60 olarak önermektedir. Bununla birlikte, Delphi yönteminde asıl önemli olan çalışmaya katılan uzman kişi sayısının çokluğundan ziyade son aşama değerlendirmelerine gelindiğinde, çalışmada devam eden uzman sayısıdır. Dalkey ve Helmer (1969)'e göre Delphi yönteminde en son aşamaya gelindiğinde çalışmada en az 10 uzman kişinin yer alması gerekmektedir.

Delphi yönteminde uygulanma aşamasındaki zorluklar anket çalışmasındaki her konunun/maddenin ayrı ve uzak mekanlardaki uzman kişilerce aynı şekilde algılanmaması, anket çalışmasının doldurulmasının yoğun bir çaba gerektirmesi ve toplanan anket çalışmalarının çözümlemei ve yorumlanmasının uzun zaman alması olarak sıralanmaktadır (Çimen, 2002; Powell, 2003; Hung ve ark., 2008; Şahin, 2009). Delphi yöntemindeki bahsi geçen zorluklardan dolayı uzman kişilerin seçimi oldukça önemlidir. Bu nedenle, uzman kişilerin seçiminde rastgele seçimler yapılmamasına, seçilecek kişilerin ilgili konuya dair bilgi birikimlerinin fazla olmasına, konu hakkında tarafsız ve rasyonel davranmalarına ve çalışmaya katılımda istekli olmalarına dikkat etmek gerekmektedir (Delbecq, 1975; Nelson, 2002; Okoli ve Pawlovski, 2004). Bu kapsamda uzman öbeklerinin ve uzman öbeklerindeki kişilerin tespiti sürecinde izlenen yöntemler aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmıştır.

A.Uzman Öbekleri ve Kişilerinin Tespiti

Günümüzde başta orman kaynakları olmak üzere tüm doğal kaynaklardan elde edilen ürün ve hizmetlere yönelik taleplerin sayı ve çeşit olarak artması, bu kaynakların bulunduğu alanlardaki yönetim etkinliklerinin önemini daha da arttırmıştır. Doğrudan ya da dolaylı etkilenen/faydalanan birey ya da öbeklerin fazla olduğu bu tür alanların etkin şekilde yönetimi, karar süreçlerinde mümkün olduğunca bütün ilgi ve çıkar öbeklerinin katılımını gerekli kılmaktadır (Geray, 1998; Öztürk ve ark., 2003). Bu

nedenle, ülkemizde büyük bir bölümü orman ekosistemlerinin bir parçası olan korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimine ilişkin ölçüt ve gösterge setinin Delphi yöntemi yardımıyla ulusal düzeyde belirlenmesi sürecinde, bu faaliyetlerle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan öbeklere yer verilmiştir. Söz konusu öbekler; akademisyenler (A), ormancılık teşkilatı (O), turizm sektörü STK'ları ve diğer kuruluşları (T) ve ilgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) (KÇ)'da yer alan uzmanlar şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmada uzmanların nasıl şekillenmesi gerektiğine ilişkin yaklaşımda Schuster ve ark., (1985) ile Durusoy (2009)'un çalışmalarında kullanılan yaklaşım benimsenmiştir. Bu doğrultuda, korunan alanlar ve sürdürülebilirlik konusuyla ilgili ulusal ve uluslararası pek çok yayını olan ve aynı zamanda bu konularda lisansüstü tez danışmanlığı da bulunan Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER "başlangıç kişisi" seçilmiş ve kendisinden çalışma konusuyla ilgili uzmanlar listesi oluşturması istenmiştir. Akabinde başlangıç kişisinin listesinde yer alan uzmanlarla iletişime geçilmiş ve aynı süreç onlar için de tekrarlanmıştır. Bu şekilde uzman belirleme, listeye yeni (farklı) uzman isimler eklemesi sona erene kadar devam etmiştir.

Başlangıç kişisi eksenli uzman belirleme sürecinin yanında araştırmacı tarafından yapılan yazın taramaları doğrultusunda da *muhtemel uzmanlar* belirlenerek konuya ilişkin tüm uzmanların çalışmaya dahil edilmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda, belirlenmiş her uzman öbeğinden de başlangıç kişileri seçilerek aynı süreç onlar için de tekrarlanarak ilgili kişilerin uzmanlar listesi oluşturması istenmiştir. Buna göre, akademisyenler öbeğinden Prof. Dr. Mehmet SOMUNCU, Prof. Dr. Nazmiye ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÇEVİRGEN ve Doç. Dr. Emrah YALÇINALP; ormancılık teşkilatından Sıtkı ERAYDIN; Ersin YILMAZ, Osman ÖZTÜRK, Hüseyin Avni ÇATAL, Özgür ALAÇAM ve Kubilay ÖZYALÇIN; turizm sektörü STK'ları ve diğer kuruluşlardan Yıldıray LİSE, Bülent SARALOĞLU, Ahmet DEMİRTAŞ ve Mustafa BEKTAŞ; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan Said AYDIN ve Özlem AKSOY ile iletişime geçilmiştir (Tablo 15). Bu uzmanların önerdiği kişiler, diğer başlangıç kişileri ve daha önceki başlangıç kişisi tarafından önerilen listede yer almıyorsa listeye eklenerek, *muhtemel nihai uzman listesine* ulaşılmıştır. Başlangıç kişileri ile ön görüşmeler 07.12.2015 ile 25.12.2015

tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve anket çalışmasına katkı sağlayacağını bildiren uzmanlara da 22.12.2015 tarihi itibariyle anketler gönderilmeye başlanılmıştır.

Tablo 15. Delphi yöntemine davet edilen uzman öbeklerindeki kişi sayısı

Öbek	Başlangıç kişileri	Uzmanların dağılımı	Uzman sayısı
A	Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER Prof. Dr. Mehmet SOMUNCU Prof. Dr. Nazmiye ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÇEVİRGEN Doç. Dr. Emrah YALÇINALP	Orman Fakültesi (18) Turizm Fakültesi (22) Ziraat Fakültesi/Peyzaj Mimarlığı (14) İktisat ve Coğrafya (9)	63
O	Sıtkı ERAYDIN Ersin YILMAZ Osman ÖZTÜRK Hüseyin Avni ÇATAL Özgür ALAÇAM Kubilay ÖZYALÇIN	OGM (16) DKMPGM (24) Enstitü Müdürlükleri (4) Artvin OBM (4)	48
T	Yıldıray LİSE Bülent SARALOĞLU Ahmet DEMİRTAŞ Mustafa BEKTAŞ	UNESCO-MaB (1) WWF (4) UNDP (3) Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (1) TEMA (5) TÜRSAB (1) Doğa Koruma Merkezi (2) Doğa Derneği (4) Kent Konseyi Turizm Başkanı (1) TODEG (3) Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği (2) Orman Mühendisleri Odası (1) Fark Yaratanlar (Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği) (1) Anturia Çevre Eğitim Danışmanlık (1) Abelya Tur (1) Arnika Tur (1)	32
KÇ	Said AYDIN Özlem AKSOY	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (3) Kültür ve Turizm Bakanlığı (2)	5
		Toplam	***148***

A: Akademisyenler, O: Ormancılık Teşkilatı, T: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar, KÇ: İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)

Böylelikle, uzman öbeğinin *akademisyen öbeği* kapsamında orman, turizm, ziraat, iktisat ve coğrafya fakülteleri ile peyzaj mimarlığı bölümlerinde görev yapan, sürdürülebilir turizm, ekoturizm, korunan alanlar, ölçüt ve göstergeler vb. konularda ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalara sahip kişiler çalışma kapsamına dahil edilerek toplamda 63 kişi; ormancılık teşkilatı öbeği kapsamında OGM'de, DKMPGM'de, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlükleri'nde ve Artvin

OBM'nde müşavir, şube müdürü, genel müdür, genel müdür yardımcısı, daire başkanı, araştırma müdürü, işletme müdürü, işletme şefi gibi farklı yönetici pozisyonlarında olan ve konu ile ilgili alanlarda çalışan 48 kişi; turizm sektörü STK'ları ve diğer kuruluşlar öbeği kısmında turizm, ekoturizm ve korunan alanlarla ilgili ormancılık ve turizm ile ilgili UNESCO-MaB, WWF, UNDP, Uluslararası Ekoturizm Topluluğu, TEMA, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Doğa Koruma Merkezi, Doğa Derneği, Kent Konseyi, Türkiye Ormancılar Derneği Ekoturizm Grubu (TODEG), Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Orman Mühendisleri Odası, Fark Yaratanlar (Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği), Anturia Çevre Eğitim Danışmanlık, Abelya Tur ve Arnika Tur gibi turizm şirketlerinde çalışan 32 kişi ve ilgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) öbeği kapsamında 5 kişi olmak üzere toplamda 148 kişi ile iletişime geçilmiştir (Tablo 15).

Sonuç olarak, başlangıç kişilerinin önerileri ve yapılan yazın taramalarıyla tespit edilen kişilerle iletişime geçilerek yapılan yüz-yüze görüşmeler neticesinde 148 kişinin ismine ulaşılmış ve bahsi geçen kişiler çalışmaya davet edilmiştir.

B. Anketlerin Uygulanması

Delphi yönteminin uygulanmasında aşamaların sayısı konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Delphi yöntemi genellikle araştırmanın konusu ve amacına göre iki, üç veya beş aşama olacak şekilde tasarlanmaktadır. Birinci aşamada, uzmanların önemli gördükleri konuları yapılandırılmamış bir formda açıkça beyan etmeleri istenmektedir. İkinci aşamada, bu görüşler yapılandırılmış bir forma dönüştürülerek görüşlerin ölçülebilir sonuçları elde edilerek toplanan görüşlerin istatistiksel çözümlemei yapılarak sonuçlara ulaşılmaktadır. Daha sonra, bu sonuçlar uzmanlara tekrardan gönderilerek, ilgili uzmanların görüşlerini yeniden gözden geçirmeleri istenmekte ve elde edilen sonuçları önem sırasına göre yeniden önceliklendirmeleri istenmektedir. Böylelikle, uzmanların görüşlerinde uzlaşmaya varılıp varılmadığına bakılmaktadır (Rowe ve Wright, 1999; Skulmoski ve ark., 2007). Genelde uzmanların uzlaşmasında aşamaların sayısını ortaya koymak amacıyla, kaynakçadaki benzer çalışmalarda (Hasson ve ark., 2000; Linstone ve ark., 2002) evrensel olarak benimsenen bir uzlaşma düzeyinin olmadığı, ancak genelde üç aşamanın yeterli

olduğu ve aşama sayısının üçten fazla olması durumunda cevaplarda çok az değişiklik görüldüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışma başlangıçta üç aşamalı olarak planlanmış ve nitekim 2 seneye yakın bir süreç sonunda üçüncü aşamanın ardından uzlaşma sağlanmıştır.

İsimleri saklı kalmak kaydıyla araştırmaya katılan uzmanların kişisel bilgileri, anket gönderim ve dönüş tarihleri ile uygulanma şekillerine ilişkin ayrıntılar Ek-3'de sunulmuştur. Anket çalışmalarına katılan uzmanlara, gizlilik konusunda bilgilendirme yapılmış ve kimliklerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Sadece, kimliklerinin açıklanmasında sakınca görmeyen uzmanlar açık bir şekilde belirtilmiştir. Uzmanların kimlikleri gizli tutulduğundan bu doktora tez çalışmasına katılım, uzmanlar açısından herhangi bir ahlaki/etik sorun barındırmamaktadır.

B1. Delphi Birinci Aşama Anketi

Bu çalışmada, ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin Delphi yöntemi yardımıyla belirlenmesinde başlangıç ölçüt ve gösterge seti için öncelikli olarak korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerini temel alan lisansüstü tezlere ve diğer bilimsel araştırmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmalar sonucunda, yurtdışında WTO, UNWTO ve GSTC ölçüt ve gösterge seti çalışmalarını dikkate alan çeşitli lisansüstü çalışmalara (Abidin, 1999; Bender, 2008; Gebhard ve ark., 2009) rastlanırken; ülkemizde bu konu ile ilgili çalışmaların henüz başlangıç seviyelerinde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, Delphi birinci aşama anketi'nde WTO ve UNWTO ölçüt ve gösterge setlerini temel alarak Bender (2008) tarafından hazırlanan ve bu araştırma konusuyla büyük ölçüde örtüşen doktora tez çalışmasında kullanılan 12 ölçüt ve 68 göstergeden oluşan setin başlangıç seti olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Delphi yöntemi uzun zaman alan ve birden fazla tekrarlanma özelliği olan bir yöntem olması nedeniyle, uzmanların çalışmanın son aşamasına kadar yer alabilmesi oldukça önem teşkil etmektedir (Şahin, 2001; Woudenberg, 1991). Bu nedenle, hazırlanan birinci aşama anket çalışması (Ek-4) ile birlikte davet mektubunun (Ek-5) gönderilmesinde bazen uzmanlara e-mektup yolu ile birden fazla hatırlatma yapılmış bazen de uzmanlar bulundukları yerde ziyaret edilerek yüzyüze görüşmeler

gerçekleştirilmiş ve böylelikle uzmanların çalışmanın son aşamasına kadar çalışmada yer almaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Delphi birinci aşama anketinde ülkemizin korunan alanlarına uyarlanabilecek başlangıç ölçüt ve gösterge setine ilâve olarak uzmanlardan önemli olduğunu düşündükleri mümkünse 2 adet ölçüt ve önerilen her bir ölçüte ilişkin göstergeleri belirtmeleri, ayrıca her bir ölçüt ve göstergeyi neden önemli gördükleri ile ilgili açıklama yapmaları ve bunları gerekçeleri ile birlikte 1'den 10'a kadar değişen bir ölçek üzerinde puanlandırmaları istenmiştir. Ayrıca, başlangıç setinde yer alan ölçüt temelindeki göstergelere ilâveten uzmanların ilâve önerileri de toplanmıştır.

Ölçüt ve göstergelere ilişkin değerlendirmelerde öncelikle öneri olarak sunulan ölçütlerin ölçüt niteliği taşıyıp taşımadığı araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Eğer ilgili öneri ölçüt niteliğindeyse çalışmada ölçüt olarak dikkate alınmasına karar verilirken; ölçüt niteliğinde değilse gösterge olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğine bakılmıştır. Eğer, ilgili öneri gösterge olarak nitelendirilebilirse, "hangi ölçüt içerisinde yer almalıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Böylece, uzmanlar tarafından önerilen ölçüt ve göstergelerin değerlendirilmesinde ve sınıflandırılmasında da araştırmacı tarafından son derece yoğun ve titiz bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu aşamada başlangıç kişileriyle yapılan yüz-yüze görüşmeler neticesinde belirlenen Delphi birinci aşama anket çalışmasına davet edilen 148 uzmandan 16'sı (%10.81) ankete katılmayı kabul etmemiş, 49'u (%33.11) ise davete cevap vermemiştir. Böylece Delphi yöntemi birinci aşama anket çalışmasına katılmayı kabul eden 83 (%56.08) kişiden %39.19 oranında bir geri dönüş sağlanarak 58 uzmanla çalışmaya başlanmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Delphi birinci aşama anketi uzman sayılarının dağılımı

Öbek	**Davet edilen uzman sayısı**	**Davet sonuçları**			**Ankete geri dönüş yapanlar (I.Aşama)**
		Kabul etmeyen	**Cevap vermeyen**	**Kabul eden**	
A	63	4	28	31	18
O	48	6	11	31	25
T	32	6	10	16	10
KÇ	5	-	-	5	5
Toplam	***148***	***16***	***49***	***83***	***58***
Oran (%)	***100***	***10.81***	***33.11***	***56.08***	***39.19***

A: Akademisyenler, O: Ormancılık Teşkilatı, T: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar, KÇ: İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)

B2. Delphi İkinci Aşama Anketi

Delphi yönteminin ikinci aşamasında, birinci aşama sonuçlarına göre hazırlanan yeni anketin uzmanlara tekrar gönderilmesi ve geri dönüşlerin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Delphi yöntemi birinci aşamasındaki geri dönüşlere göre yapılan değerlendirmeler sonucu elde edilen 12 ölçüt ve 317 göstergeden oluşan yeni set üzerinde uzlaşmanın sağlanabilmesi için, Heiko (2012)'nun çalışmasında kullandığı likert ölçeği kullanılarak, Delphi yöntemi ikinci aşama anket çalışması hazırlanmıştır (Ek-6).

Delphi yöntemi ikinci aşama anketinde uzmanlardan, birinci aşama anket sonuçlarından hareketle göstergelerin önem ve ölçülebilirlik; ölçütlerin ise, önem düzeylerini likert ölçeği ile belirlemeleri istenmiştir. Ayrıca, bu aşamada her bir ölçüt temelinde ilâve edilmesini düşündükleri göstergeler ve mevcut ölçütlere ilâve etmek istedikleri yeni ölçütleri önermeleri için de imkân sağlanmıştır. Yine, uzmanlardan kendilerine sunulan 12 ölçütün "*Türkiye'de korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde sürdürülebilirlik boyutlarını yeterli düzeyde temsil etmektedir*" görüşüne katılma durumlarını likert ölçeği ile puanlandırmaları istenmiştir.

Ölçüt ve göstergelere ilişkin uzlaşma ölçütleri belirlenirken; katılma yüzdesinin en az %80, medyanın 4 ve yukarısı, çeyrekler arası genişliğin (ÇAG) 1,2 değerinden düşük olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca, elde edilen verilerdeki değişken sayısını azaltmak için faktör çözümlemeinden de yararlanılmıştır (Franklin ve Hart, 2007; Shelton, 2010; Şahin, 2010; Heyman, 2010; Kurubacak, 2011).

Bu bağlamda Delphi ikinci aşama anket çalışması hazırlanarak, uzmanlarla 25.04.2017- 14.07.2017 tarihleri arasında yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada anket geri dönüş oranının yüksek olmasını sağlamak amacıyla uzmanlarla yüzyüze görüşmeler yapmak üzere; Ankara, Antalya (Alanya), Konya, Düzce, Aksaray, Gümüşhane ve Trabzon illerine ziyaretlerde bulunulmuştur.

Sonuç olarak, Delphi ikinci aşamasına davet edilen 58 uzmandan 7'si (%12.07) anketi kabul edememiş, 4'ü (%6.89) anket davetine cevap vermemiş ve 1 (%1.72) uzman da Delphi yöntemi ikinci aşama anket çalışmasına ilâve edilmiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Delphi yöntemi II. aşama anketi uzman sayılarının dağılımı

Öbek	**I.Aşama**	**Davet sonuçları**			**Ankete geri dönüş yapanlar (II.Aşama?)**
		Kabul edemeyen	**Cevap vermeyen**	**İlave edilen**	
A	18	4	3	1	12
O	25	2	0	0	23
T	10	1	1	0	8
KÇ	5	0	0	0	5
Toplam	***58***	***7***	***4***	***1***	***48***
Oran (%)	***100***	***12.07***	***6.89***	***1.72***	***82.76***

A: Akademisyenler, O: Ormancılık Teşkilatı, T: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar, KÇ: İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)

Delphi yöntemi anket çalışmalarında sağlıklı yorumlar yapabilmek için %70-80 oranının üzerinde bir geri dönüşün gerçekleşmesi önem teşkil etmektedir (Büyüköztürk ve ark., 2014). Buna göre, Delphi yöntemi birinci aşama anketine katılan 58 uzmandan 48'inin (%82.76) ikinci aşama anket çalışmasından geri dönüş yapmış olması (Tablo 17), bu aşamada elde edilecek dönüşleri ve yapılacak değerlendirmeleri güvenilir kılmaktadır.

B3. Delphi Üçüncü Aşama Anketi

Delphi yönteminin üçüncü aşaması, ikinci aşama anket çalışması sonuçlarına göre hazırlanan yeni anketin uzmanlara tekrar gönderilmesi ve geri dönüşlerin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalardan oluşmaktadır. Delphi yöntemi ikinci aşamasındaki geri dönüşlere göre yapılan değerlendirmeler sonucu elde edilen 11 ölçüt ve 109 göstergeden oluşan ölçüt ve gösterge setine göre hazırlanan üçüncü aşama anket çalışması (Ek-7) yeniden uzmanların görüşlerine sunulmuştur.

Delphi yöntemi üçüncü aşama anketinde uzmanlardan, her bir ölçüt altında yer alan göstergelerin önemli olup olmadıklarını 5'li likert ölçeği yardımıyla belirlemeleri istenmiştir. Delphi yöntemi üçüncü aşama anketinin ikinci aşama anketinden en önemli farklılığı, Ek-7'de yer aldığı şekilde her bir göstergeye ilişkin veri çözümlemei sonuçlarının uzmanlarla paylaşılmasıdır.

Delphi yöntemi üçüncü aşama anket verileri ile ilgili çözümlemeler 28.12.2017–04.03.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, bu aşamada Delphi yönteminin ikinci aşamasındaki 48 uzmandan 2'si (%4) anketi kabul edemeyerek toplamda 46 uzmanın çalışmaya katılım sağlaması sonucu, %96 oranında bir geri dönüş sağlanmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Delphi yöntemi III. aşama uzman sayılarının dağılımı

Öbek	II.Aşama	Davet sonuçları			Ankete geri dönüş yapanlar (III. Aşama)
		Kabul edemeyen	Cevap vermeyen	İlave edilen	
A	12	0	0	0	12
O	23	1	0	0	22
T	8	1	0	0	7
KÇ	5	0	0	0	5
Toplam	***48***	***2***	***0***	***0***	***46***
Oran (%)	***100***	***4***	***0***	***0***	***96***

A: Akademisyenler, O: Ormancılık Teşkilatı, T: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar, KÇ: İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)

Özetle, ulusal düzeyde sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi amacıyla istifade edilen Delphi yönteminin her bir aşamasına yönelik veri toplama sürecindeki açıklayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 19).

Tablo 19. Delphi aşamalarına göre veri toplama süreci

	I.Aşama	**II.Aşama**	**III.Aşama**
Yapılan davet sayısı	148	58	48
Anketin cevaplanma sayısı	58	48	46
Anketin cevaplanma oranı (%)	39.19	82.76	96
Veri toplama aracı	Delphi yöntemi birinci aşama anketi	Delphi yöntemi ikinci aşama anketi	Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi
Veri toplama yolu	Genel görüşler	Beşli likert	Beşli likert
Ölçüt/Gösterge sayısı	12-68	12-317	11-109

C. Anket Verilerinin Çözümlemesi

Delphi yöntemi anket sonuçlarının çözümlemeinde IBM SPSS Statistics 20 Programı yardımıyla Delphi birinci aşama hariç, uzlaşma ölçütlerinden istifade edilmiştir.

Delphi yönteminin esasını teşkil eden uzmanlar arasında karar verme ve uzlaşmanın sağlanmasında kullanılan uzlaşma ölçütleri; kullanılan istatistiki yöntemler, anket aşamalarının sayısı, anket sonuçlarının türü ve katılımcıların sayısı gibi özelliklere göre değişiklik gösterebilmektedir (Woudenberg, 1991; Wicklein, 1993; Powell, 2003;

Heiko, 2012). Yine de Delphi çalışmalarında kullanılan başlıca uzlaşma ölçütleri olarak merkezi eğilim (aritmetik ortalama, medyan ve mod) ve merkezi dağılım ölçütleri (standart sapma ve ÇAG) öne çıkmaktadır (Green, 1982; Wicklein, 1993; Koçdar ve Aydın, 2003; Powell, 2003; Hatcher ve Colton, 2007; Franklin ve Hart, 2007; Hung ve ark., 2008; Durusoy, 2009; Rice, 2009; Zawacki-Richter, 2009; Arslan, 2010; Heyman, 2010; Shelton, 2010; Şahin, 2001; Şahin, 2010; Kurubacak, 2011). Bunun yanı sıra, uzlaşma için katılım yüzdesinden de yaygın şekilde istifade edilmektedir (Hassan, 2000; Koçdar ve Aydın, 2003; Powell, 2003; Shelton, 2010; Şahin, 2010) (Tablo 20).

Tablo 20. Delphi çalışmalarında kullanılan başlıca uzlaşma yöntemleri

Yazar/Yazarlar	**Uzlaşma Yöntemleri**						
	Soru Tipi	**Medyan**	**Mod**	**Aritmetik Ortalama**	**ÇAG**	**Standart Sapma**	**Katılım Yüzdesi (%)**
Wicklein (1993)	--	+	+	+	+	+	
Hasson (2000)	--						+
Şahin (2001)	7'li likert	+			+		
Koçdar ve Aydın (2003)	--	+		+	+		+
Powell (2003)	--			+			+
Hatcher ve Colton (2007)	4'lü likert	+	+	+	+	+	
Franklin ve Hart (2007)	5'li likert	+					
Hung vd. (2008)	4'lü likert	+			+		
Durusoy (2009)	4'lü likert			+		+	
Rice (2009)	5'li likert			+	+	+	
Zawacki- Richter (2009)	10'lu puanlama	+			+	+	
Arslan (2010)	7'li likert	+		+	+	+	
Heyman (2010)	5'li likert			+	+	+	
Shelton (2010)	5'li likert			+			+
Şahin (2010)	7'li likert	+			+		+
Kurubacak (2011)	5'li likert			+			
Green (2014)	4'lü likert	+			+		+

Delphi çalışmalarında yukarıda bahsedilen uzlaşma ölçütleri bağlamında evrensel olarak benimsenen bir uzlaşma düzeyi bulunmamaktadır (Hasson ve ark., 2000). Bununla birlikte bu çalışmada olduğu gibi 5'li likert tipi sorularla gerçekleştirilen Delphi çalışmalarında uzlaşma ölçütleri olarak; katılım yüzdesinin %60-80 arasında değiştiği (Shelton, 2010), ÇAG'ın küçük değer alması halinde uzlaşmanın sağlandığı (Şahin, 2010) ve ÇAG değerinin 1.2'den az olduğu maddelerin uzlaşma sağlanmış olarak (Heyman, 2010) ve aritmetik ortalamanın 3'ün altında olmasının zayıf uzlaşma olarak kabul edildiği (Kurubacak, 2011) ifade edilmektedir. Yine ortancanın 3.7 ve üstü olması (Franklin ve Hart, 2007) da uzlaşma olarak nitelendirilmektedir.

Bu araştırmada uzlaşma ölçütleri olarak; medyan, ÇAG, katılım yüzdesi ve aritmetik ortalama Delphi ikinci ve üçüncü aşamalarının her ikisinde, buna karşılık faktör çözümlemei sadece ikinci ve standart sapmadaki değişimler ise, sadece üçüncü aşamada kullanılmıştır (Tablo 21).

Tablo 21. Delphi aşamalarında kullanılan uzlaşma ölçütleri

Delphi Aşamaları	Ölçüt	Gösterge	Değerlendirme Araçları	Değerler
I.Aşama	**12**	**68**	**-**	**-**
II.Aşama	12	317	Medyan	4 ve 5
			ÇAG	1.2 >
			Katılım yüzdesi	%80 ≤
			Aritmetik ortalama	3.5 <
			Faktör yükü	0.6
III. Aşama	11	109	Medyan	4 ve 5
			ÇAG	1.2 >
			Katılım yüzdesi	%80 ≤
			Aritmetik ortalama	3.5 <
			Standart sapmadaki değişim	S2>S3

C1. Birinci Aşama Anketlerinin Değerlendirilmesi

Delphi yöntemi birinci aşama anketinde, bu araştırmayla büyük ölçüde örtüşen Bender (2008) tarafından hazırlanan doktora tezindeki ölçüt ve gösterge setinden hareketle uzmanların görüşleri de dikkate alınarak bir başlangıç seti oluşturulduğundan, bu aşamada uzlaşma ölçütleri kullanılmamıştır. Ancak, bu aşamada uzmanlara sunulan ve uzmanların önerdikleri ölçüt ve göstergelerin önem düzeyleri, en az önemden en fazla öneme kadar, 1-10 arası yapılan puanlandırmaların aritmetik ortalamaları sayesinde elde edilmiştir.

C2. İkinci Aşama Anketlerinin Değerlendirilmesi

İkinci aşamada uzlaşma ölçütleri yanında faktör çözümlemeinden de istifade edilmiştir. Değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkararak değişkenleri sınıflandırmak amacıyla kullanılan faktör çözümlemei (Kalaycı, 2006) bu çalışmada, ikinci aşama sonunda ortaya çıkan çok sayıda göstergenin (317 gösterge) sayısını azaltarak daha sağlıklı ve güvenilir değerlendirmelerle uzlaşma sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Bu amaçla, öncelikle

faktör çözümlemei öncesinde soruların güvenirlik ve geçerlikleri test edilmiştir. Buna göre ölçüt ve gösterge setine ait her bir ölçütün Cronbach Alpha (α) güvenirlik katsayıları 0.795-0.939 arasında (Ek-8) yani yüksek derecede güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ilgili ölçüt ve gösterge setindeki her bir ölçütün geçerlik katsayıları 0.90-1.00 arasında yani yüksek derecede geçerli olduğu belirlenmiştir (Kalaycı, 2006; Tabachnick ve Fidell, 2007; Karasar, 2020). Güvenirliği ve geçerliliği belirlenen veri setinin faktör çözümlemeine uygun olup olmadığını belirlemek için, Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Barlett küresellik testleri sonuçlarına bakılmıştır (Kalaycı, 2006). Sonuçta, KMO testinin sonuçları 0.5'den büyük ve Barlett testi önem düzeyleri 0.05'ten küçük çıktığından (Ek-8), veri setinin faktör çözümlemeine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Büyüköztürk, 2019).

Tüm bunlar sonucunda faktör çözümlemei için uygun bulunan gösterge setinde, değişken gösterge sayısını azaltmak amacıyla faktör yükü belirlenmiştir. Alan yazında bu amaçla, 0.3, 0.4, 0.5, 0.6 ve 0.7 değerlerin kullanıldığı görülmektedir (Geray, 1982; Daşdemir, 1996; Tabachnick ve Fidell, 2007).

Çalışma kapsamındaki faktör çözümlemeleri 0.5, 0.6 ve 0.7 kritik faktör yükü değerlerine göre gerçekleştirilmiştir (Ek-9). Değerlendirmeler sonucunda, ilgili ölçüt ve gösterge setinde 0.5 kritik faktör yükünde 165 gösterge, 0.6 kritik faktör yükünde 133 gösterge ve 0.7 kritik faktör yükünde 92 göstergenin yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle, çalışma için önemli olan göstergelerin ilgili ölçüt ve gösterge setinde kalmasını sağlamak amacıyla 0.6 kritik faktör yükü esas alınmış ve kritik faktör yükü 0.6'dan düşük olan göstergeler elenmiştir. Bununla birlikte, göstergelerin 0.6 kritik faktör yüküne tabi tutulmasıyla elde edilen sonuçlarda bazı sınırlı sayıdaki önemli göstergelerin de elenmesi nedeniyle, faktör yükleriyle birlikte ÇAG değerleri de kullanılmıştır (Tablo 22).

Tablo 22. Kritik faktör yükleri ve ÇAG değerlerine göre elde edilen gösterge sayıları

Ölçütler	**Gösterge (II. aşama)**	**Kritik faktör yükleri**			**ÇAG**
		0.5	**0.6**	**0.7**	
1	32	16	13	9	18
2	44	12	8	9	25
3	41	19	12	11	30
4	31	13	6	--	17
5	16	7	8	4	11
6	33	20	17	11	20
7	27	17	15	13	15
8	22	17	14	9	19

9	12	11	10	7	6
10	25	11	10	8	10
11	9	7	7	3	8
12	25	15	13	8	18
Toplam	***317***	***165***	***133***	***92***	***197***

Çalışma kapsamında uzlaşmaya varılan ölçüt ve göstergeleri belirlemede öncelikle kritik faktör yüküne göre değelendirmelerde bulunulmuş ve kritik faktör yükü 0.6'dan düşük olan göstergeler elenmiştir. Sonrasında elde kalan göstergelerin aritmetik ortalama (< 3.5), medyan (4 ve 5), katılım yüzdesi (≤ %80) ve ÇAG (<1.2) değerleri dikkate alınmış ve bu uzlaşma ölçütlerinden en az bir tanesi gerekli uzlaşma şartlarını sağlamadığı takdirde ilgili göstergenin çalışma kapsamındaki ölçüt ve gösterge setinde yer almamasına karar verilmiştir.

C3. Üçüncü Aşama Anketlerinin Değerlendirilmesi

Delphi yönteminin üçüncü aşama anket sonuçlarının çözümlemeinde de ikinci aşamaya benzer şekilde; uzlaşma ölçütleri olarak; medyan (4 ve 5), ÇAG (<1.2), katılım yüzdesi (≤ %80) ve aritmetik ortalamanın (< 3.5) dikkate alınmasının yanı sıra göstergelerin bir önceki ankette hesaplanan standart sapmalarındaki değişim oranları da dikkate alınmıştır.

Standart sapma, bir örnek grup içinde yer alan değerlerin grup ortalamasına göre farklarını gösteren bir değer olup (Kalaycı, 2006), çalışmadaki ölçüt ya da göstergenin standart sapması küçük ise bu durum uzman kişilerin ilgili ölçüt ya da göstergeye yönelik benzer görüşler bildirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Eğer ilgili ölçüt ya da göstergenin standart sapması büyük ise bu durum uzman kişilerin bahsi geçen ölçüt ve göstergeye yönelik görüşlerinin birbirinden oldukça farklı değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, ilgili ölçüt ya da göstergenin üçüncü anketteki standart sapması ikinci anketteki standart sapmasından küçük ise uzman kişilerin bahsi geçen ölçüt ve göstergeye yönelik görüş birliği oluşturduğu ve uzlaşmaya vardıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında bahsi geçen ölçüt ve göstergeye ilişkin değerlendirmelerde ilgili ölçüt ya da göstergenin üçüncü anketteki standart sapma değeri ikinci anketteki standart sapma değerinden küçük ve diğer ilgili uzlaşma ölçütleri (aritmetik ortalama, medyan, katılım yüzdesi ve ÇAG) şartları sağlanıyorsa görüş birliğinin sağlanıp uzlaşmanın olduğuna karar verilmiştir. Buna karşın; ilgili

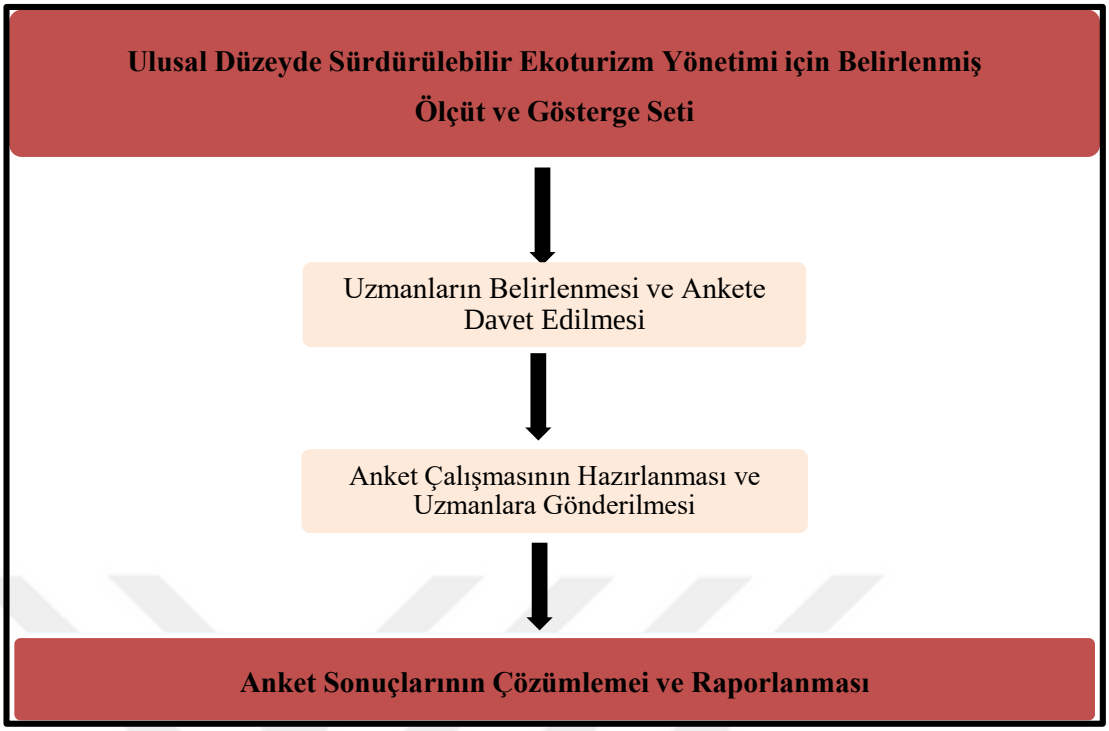
ölçüt ya da göstergenin üçüncü anketteki standart sapma değeri ikinci anketteki standart sapma değerinden küçük olmasına rağmen; diğer uzlaşma ölçütlerinden (aritmetik ortalama, medyan, katılım yüzdesi ve ÇAG) herhangi birinde gerekli uzlaşma şartları sağlanamıyorsa, ilgili göstergede uzlaşma sağlanamadığına karar verilmiştir.

C4. Kruskal-Wallis Testi

Delphi anketi uygulamalarında, 4 öbeğe ayrılmış olan uzmanların, ölçütlere ve ölçütlere ait göstergelere verdikleri puanların istatistiki olarak birbirlerinden farklı olup olmadığı sorgulanmak istenmiştir. Bu amaçla, parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis Testi uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak, bu testin her bir ölçüt ve gösterge temelinde uygulanması durumunda çok fazla sayıda istatistik çözümleme yapılarak çok fazla sonuç çıkacağı, yorumlamaların sağlıklı olarak yapılmasının güçleşeceği için sadece ölçütler temelinde istatistiki çözümlemelerinin yapılmasına karar verilmiştir.

2.2.2 Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Camili Biyosfer Rezervine Uyarlanması

Araştırmanın ikinci aşamasında, ilk aşamada geliştirilen ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin Camili Biyosfer Rezervi'ye uyarlanması amacıyla AHS yönteminden istifade edilmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. AHS yöntemi akış süreci

2.2.2.1 Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ve Kapsamı

Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemi ilk olarak 1968 yılında Myers ve Alpert tarafından ortaya atılan, 1970'li yıllarda Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen ve 1977 yılında bir model haline dönüştürülerek karar verme problemlerinde çözüm yolunu kolaylaştıran, ikili karşılaştırmaya dayalı ve kriterlerin ağırlıklarının uzman görüşüne bağlı olarak belirlendiği bir yapılandırma, ölçüm ve sentezleme yöntemidir (Saaty, 1990; Yaralıoğlu, 2001; Saaty, 2008; Erol ve Kılkış, 2012).

Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemi diğer çok kriterli karar verme yöntemlerinden farklı olarak, kriterleri ikişerli olarak karşılaştırmakta ve karşılaştırmaların tutarlı olup olmadığını ölçmektedir. Bu üstünlüğü ve çok seçenekli problemlerin sonuca ulaşmasında karar vericiye önemli yardımlar sağlaması nedeniyle AHS yöntemi pek çok uygulamada özellikle kriter ağırlıklarının belirlenmesinde tercih edilmektedir (Saaty, 1990; Tayyar ve ark., 2014).

Genellikle bir veya daha fazla karar vericinin bulunduğu grup ve bireyin önceliklerini dikkate almaktadır. Böylelikle, nitel ve nicel faktörleri belirleme imkânı bularak, belirlilik veya belirsizlik içeren ortamlarda çok fazla alternatif ile kriterin bulunduğu

karar problemlerinde kullanım kolaylığını sağlayan bir metot olmaktadır. Yine, karar vericinin sezgi ve içgüdülerini çözüm sürecine katabilmesine, farklı fikirler arasında uzlaşma sağlamasına, karar vericilerin birlikte hareket edebilmesine imkân tanıması ve birçok faktörü bir hiyerarşide sentezleyebilmesine imkân tanıması diğer faydaları arasında sayılmaktadır (Saaty, 1990; Doğan, 2004).

Bir karar vericiye birden çok alternatif ve her bir alternatifin içeriğinde birden çok kriterin değerlendirileceği bir anket verilip, bu ankette en uygun alternatifin hangisi olduğu sorulursa, karar verici kolaylıkla bir cevap veremez. Ancak, aynı karar vericiye aşamalı olarak birden çok alternatiften iki alternatifi ele alarak hangisini tercih ettiği veya iki kriterden hangisinin daha önemli olduğu sorulursa, kolaylıkla bir cevap verebilir ve ilgili altenatifin içerisinde yer alan kriterleri de diğer alternatifleri de bu şekilde daha kolay değerlendirebilir. İşte AHS yöntemi de karmaşık bir karar problemini (çoklu alternatif ve çoklu kriter) ikili karşılaştırmalara indirgeyerek ve buradan sonuca ulaşmaya çalışan, oldukça esnek bir karar verme yöntemi olmaktadır (Saaty, 2008). Bu nedenle, pazarlamadan, kamu politikalarına, finanstan müşteri hizmetlerine, kalite yönetiminden sağlığa kadar birçok farklı sektörde uygulama alanı bulmaktadır (Baran, 2017).

2.2.2.2 Analitik Hiyerarşi Süreci Yönteminin Uygulanması

Bu çalışmanın bir önceki aşamasında korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için geliştirilen ulusal ölçüt ve gösterge setinin CBR'ne uyarlanması amacıyla, sözkonusu ölçüt ve göstergelerin ilgili alan özelinde önceliklerini ortaya koymak üzere AHS yönteminden istifade edilmiştir.

Çalışmada AHS yöntemin uygulanması, yerel uzman öbekleri ve kişilerinin tespiti ile uygulama sürecine açıklık getiren AHS adımları olmak üzere aşağıdaki iki başlık altında açıklanmıştır.

A-Yerel Uzman Öbekleri ve Kişilerinin Tesbiti

Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemiyle ulusal ölçüt ve gösterge setinin CBR'ye uyarlanması bir diğer ifadeyle, alan özelinde ölçüt ve göstergelerin önceliklerinin tespiti için yerel uzman öbeklerinin görüşlerinden istifade edilmiştir. Bu nedenle, yerel

uzman öbeklerinin belirlenmesi amacıyla benzer çalışmalar irdelenmiştir (Björk, 2000; Eagles ve ark., 2002; WTO, 2004; Miller ve Twinning-Ward, 2005; Demir ve Çevirgen, 2006b). Bu çalışmalarda; yerel halk, kamu kurum/kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, ziyaretçiler, işletme sahipleri (konaklama ve hizmet sunanlar), tur operatörleri, turizmle ilgili sektörler, alan yöneticileri (koruma görevlileri, idari personel vb.), akademik kurumlar ve araştırma enstitüleri, uluslararası finans kuruluşları, eğitim birimleri, basın, ulusal ve yerel yöneticiler (valilik, kaymakamlık, belediye ve muhtarlık gibi) en önemli yerel uzman öbekleri olarak sayılmaktadır.

Alan yazında belirtilen uzman öbekleri ile birlikte, araştırma amacı ve araştırma alanının özellikleri de dikkate alınarak, AHS yöntemine veri sağlamada kullanılacak 4 uzman öbeği; yerel yöneticiler ve GEF projesi çalışanları (YYG), STK ve tur operatörleri (STO), doğrudan gelir elde eden Camili halkı (DGH) ve akademisyenler (AKD) olarak belirlenmiştir.

Benzer nitelikli AHS çalışmalarda uzman öbeklerinde yer alan uzman sayıları incelendiğinde; Yenginol (2000)'de 4, Sağır Özdemir (2002)'de 6, Dağdeviren ve ark., (2004)'da 6 ve Varnacı Uzun (2012)'da 7 uzmandan istifade edilmiştir. Gerek alan yazındaki uzman sayıları ve uzman sayılarının nisbeten düşük tutulması yönündeki tespitler, gerekse AHS yöntemini uygulayan akademisyenlerle yapılan görüşmeler neticesinde her öbekten en az 1-2 uzmanının yer almasının yeterli olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Tablo 23'te belirtildiği şekilde 4 uzman öbeğinden toplam 19 uzmana AHS anketleri uygulanmıştır.

Tablo 23. Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemindeki uzman öbekleri ve uzman öbeklerindeki kişiler

Uzman Öbekleri	Görevi/Unvanı	Adı Soyadı*	Kodu
Yerel Yöneticiler ve GEF Projesi Çalışanları	Borçka Kaymakamı	Hasan MEŞELİ	YYG1
	Camili Köyü Muhtarı	Altan GÜLBİN	YYG2
	Maral Köyü Muhtarı	Metin BAYRAM	YYG3
	Camili İşletme Şefi	Mehmet BİÇERER	YYG4
	Tarım ve Orman Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Artvin Şube Müdürü	Yunus AYDEMİR	YYG5
	Camili Köyü Doktoru	Ahmet BİLGİN	YYGY
	Orman Mühendisi (OGM-GEF Çalışanı)	Sıtkı ERAYDIN	YYG7
	Orman Mühendisi (OGM-GEF Çalışanı)	Mahir KÜÇÜK	YYG8
	Orman Mühendisi (Trabzon OBM–GEF Çalışanı)	Caner AKGÜL	YYG9
STK ve Tur Operatörleri	Macahel Biyosfer Rezerv Koruma ve Geliştirme Derneği Baş.	Orhan YAVUZ	STO1
	Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği	Ahmet DEMİRTAŞ	STO2
	TÜRSAB Denetim Kurulu Üyesi ve Bukla Tur Operatörü	Bülent SARALOĞLU	STO3
Doğrudan Gelir Elde Eden Camili Halkı	Pansiyon Sahipleri	Bora YAVUZ	DGH1
		Hamdi ÖZDEMİR	DGH2
	Bal Üreticisi	Kemal ÖZDOĞAN	DGH3
	Taşımacı/Yerel Rehber	Kenan YAVUZ	DGH4

Akademisyenler	KTÜ Orman Fakültesi (Prof. Dr.)	Mustafa Fehmi TÜRKER	AKD1
	AÇÜ Orman Fakültesi (Prof. Dr.)	H. Ahmet YOLASIĞMAZ	AKD2
	AÇÜ Artvin Meslek Yüksekokulu (Dr. Öğr. Üyesi)	Ufuk DEMİRCİ	AKD3

*Uzmanların isimlerinin kullanılmasında sakınca olmadığına dair olurları alınmıştır.

B-Analitik Hiyerarşi Süreci Adımları

Çok nitelikli bir sorunun AHS ile çözümlenmesinde sırasıyla gerçekleştirilen adımlar;

- Alternatifler, ana ve alt kriterler belirlenerek karar elemanlarından oluşan bir karar hiyerarşik yapısının kurulması,
- Karar elemanlarının ikili karşılaştırılmasının yapılması,
- Karar elemanlarının göreceli önceliklerinin tahmin edilmesi,
- Karar elemanlarının göreceli öncelik değerlerine göre alternatiflerin genel öncelik değerlerinin ve sıralamalarının belirlenmesi

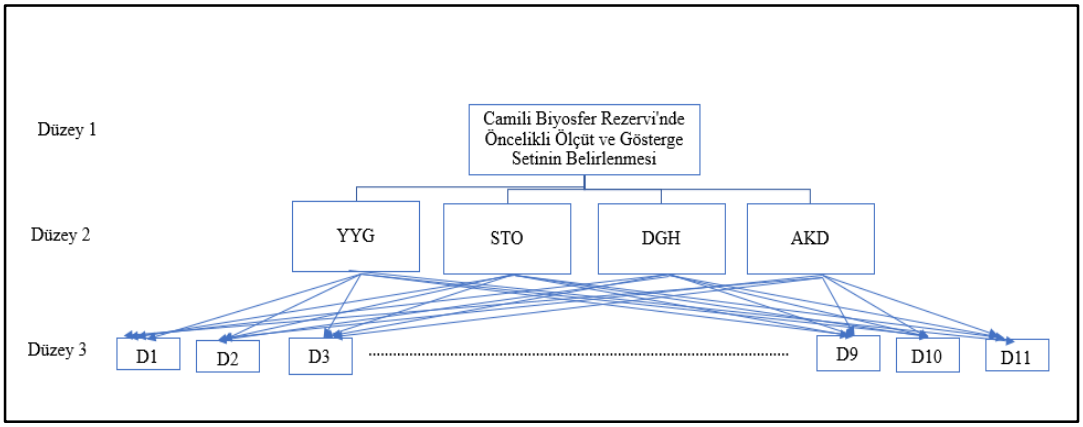
olarak sıralanmaktadır (Zahedi, 1986; Saaty, 2000; Arıbaş ve Özcan, 2016).

B1-Karar Elemanlarından Oluşan Karar Hiyerarşisinin Kurulması

Aynı anda dikkate alınması zor, çok sayıda ve ortak özelliği bulunan elemanlardan oluşan sistemler incelenirken, bu sistemleri alt sistemlere bölmek, yapılan işi kolaylaştırmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda hiyerarşinin oluşturulmasıyla her biri çeşitli sayıda eleman bulunduran sıralı düzeylerden oluşan bir sistemin tanımlanması mümkün hale gelebilecektir (Yılmaz ve ark., 2004).

Analitik Hiyerarşi Süreci yönteminin uygulanmasında hiyerarşik yapının oluşturulmasında öncelikle araştırma amacının belirlenmesi ve ana ölçütlerin oluşturulması, sonrasında hiyerarşinin kaç seviyeden oluşacağına karar verilerek her ana ölçüte ait alt ölçütler ve her alt ölçütlere ait alternatiflerin belirlenmesi gerekmektedir (Belton, 1986; Zahedi, 1986; Kuruüzüm ve Atsan, 2001; Saaty ve Peniwati, 2008; Arıbaş ve Özcan, 2016).

Camili Biyosfer Rezervi'nde öncelikli ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi için Şekil 12'deki karar hiyerarşi deseni oluşturulmuştur.

Şekil 12. Analitik Hiyerarşi Süreci yönteminde karar hiyerarşi deseni

Buna göre, karar hiyerarşisinin en üst düzeyi olan birinci düzeyde Camili Biyosfer Rezervi'nde öncelikli ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi amacı bulunmaktadır. Amaç düzeyinin altında genel olarak ölçütler bulunmasına rağmen; karar verme probleminin gerektirdiği biçimde bu düzeyin değiştirilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla, karar vermede etkili olan faktörlerin bir düzey olarak modele katılabilmesi sözkonusudur (Yılmaz ve ark., 2004). Bu çalışmada da yerel uzman öbekleri ve kişileri karar hiyerarşisine bir düzey olarak katılarak ikinci düzeyi oluşturmuş (*YYG, STO, DGH ve AKD*) ve CBR'nin öncelikli ölçüt ve göstergelerinin belirlenmesi kararına katkıda bulunmuşlardır. Kurulan karar hiyerarşisinin üçüncü düzeyinde bu çalışmanın bir önceki aşamasında korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için geliştirilen ulusal ölçüt ve gösterge setindeki 11 ölçüt (*D1, D2, D3, D4, D5, D6, D7, D8, D9, D10 ve D11)* "karar ölçütleri" olarak yer almıştır.

B2-Karar Elemanlarının İkili Karşılaştırılması

Analitik Hiyerarşi Süreci yönteminde ikinci adım, değerlendirme aşamasının dayanağı olan alternatiflerin ve kriterlerin kendi aralarında karşılaştırılmasına imkân tanıyan ikili karşılaştırma karar matrislerinin oluşturulmasıdır. Karar matrislerinin oluşturulmasındaki amaç, ana kriterler ile alt kriterler arası önem derecelerinin belirlenmesidir (Zahedi, 1986; Saaty, 1990; Kırdağlı, 2010). Daha özet olarak ifade edilirse, ikili karşılaştırmaya sunulan konu hakkında yargıya varabilmek amacıyla uzman kişi kendisine sunulan kriterlerden iki kriteri birbiriyle karşılaştırmakta ve bu işlemi yaparken diğer kriterleri işleme katmamakta neticede tüm kriterler hakkında ayrı ayrı yargı sahibi olabilmektedir (Kırdağlı, 2010; Ömürbek ve ark., 2015).

Ulusal düzeyde belirlenen sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin CBR'ye uyarlanmasında yereldeki uzman kişilerin görüşlerini ortaya koymak suretiyle, AHS yöntemindeki ikili karşılaştırmalar karar matrisinin oluşturulması kapsamında iki bölümden oluşan bir anket çalışması hazırlanmıştır (Ek-10). İlgili anket çalışmasının birinci bölümünde 101 göstergenin birbiri ile karşılaştırıldığı 374 farklı ikili karşılaştırma sorusu yer alırken, anket çalışmasının ikinci bölümünde 11 ölçütün birbiri ile karşılaştırıldığı 55 farklı ikili karşılaştırma sorusu yer almaktadır. Bu sayede, her bir gösterge ve ölçütün birbirleriyle ikili karşılaştırması sonucu birbirlerine göre öncelik durumları tespit edilmiştir.

Anket çalışmasındaki göstergelerin ve ölçütlerin karşılaştırılmasında Tablo 24'te gösterildiği gibi, Saaty tarafından geliştirilen 1-9 puanlı önem ölçeği tercih edilmiştir (Saaty, 1987; Saaty, 1990).

Tablo 24. Saaty 1-9 puanlı önem ölçeği

Önem Ölçeği	**Tanım**	**Açıklama**
1	Eşit önemli	Her iki faktör aynı öneme sahiptir.
3	Biraz önemli	Bir faktör diğerine göre biraz önemlidir.
5	Önemli	Bir faktör diğerine göre önemlidir.
7	Fazla önemli	Bir faktör diğerine göre daha fazla önemlidir.
9	Çok fazla önemli	Bir faktör diğerine göre çok daha fazla önemlidir.
2,4,6,8	Yargı içermeyen değerler	İki faktör arasında küçük farklar olduğunda kullanılmaktadır.
Karşılıklı Değerler	i, j karşılaştırılırken bir değer olarak x atanmış ise; j, i ile karşılaştırılırken atanacak değer 1/x olmalıdır.	

Kaynak: Saaty, 1990.

Tablo 24'te Saaty'nin önem ölçeği önem derecesinde yargı içermeyen değerler olarak 2, 4, 6 ve 8 değerleri bulunmaktadır. Bu değerler, ikili karşılaştırması yapılan iki ölçütten/göstergeden hangisinin ne kadar önemli olduğu yargısında bir uzlaşma sağlanamadığında seçilecek olan değerleri temsil etmektedir.

B3-Karar Elemanlarının Göreceli Önceliklerinin Tahmin Edilmesi

Analitik Hiyerarşi Süreci yönteminin bu adımında ikili karşılaştırma sonucu elde edilen matrisin her bir sütunu ayrı ayrı toplanmakta, her değerin bulunduğu sütun değeri kendi sütun toplamına bölünmekte ve neticesinde normalize edilmiş matris elde edilmektedir. Elde edilen normalize edilmiş matristen sonra, her bir satırın ortalaması alınarak her bir kriter, alt kriter ve alternatifin ağırlıkları veya öncelik vektörü (w) elde edilerek, her bir kriterin göreceli öncelikleri belirlenmektedir (Saaty, 1987).

Göreceli öncelikler vektörünün doğruluğunun tahmin edilmesinde karşılaştırma matrisinin tutarlılığına bakılmaktadır. Eğer karşılaştırma matrisi tutarlıysa w değeri kabul; karşılaştırma matrisi tutarlı değil ise, veriler tekrardan gözden geçirilmekte ve tutarlılık çözümlemelerinin yeniden yapılması gerekmektedir. Tutarlılık çözümlemei, ikili karşılaştırmalar matrisindeki her bir alternatife ait değerlerin ilgili olduğu göreceli öncelikler vektörü ile çarpılması sonucunda elde edilmektedir. Tutarlılık çözümlemeinde sırasıyla her alternatifin satır toplamı, tutarlılık vektörü ve tutarlılık oranı hesaplanmaktadır. Tutarlılık oranı hesaplanmasında kullanılan denklem şu şekildedir (Baran, 2017):

$$CR = CI/RI \quad \text{(Denklem 1)}$$

Denklemde;

CR: Tutarlılık oranını,

CI: Tutarlılık göstergesini ve

RI:Rassal indeks değerini (n kriter sayısına bağlı olarak belirlenen değerler önem ölçeğinden yararlanılmakta) ifade etmektedir (Tablo 25).

Tablo 25. Rassal indeks değerleri (RI) tablosu

n	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
RI	0.00	0.00	0.58	0.90	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49	1.51	1.53	1.56	1.57	1.59

Tutarlılık göstergesinin hesaplanmasında kullanılan denklemler ise şu şekildedir (Baran, 2017):

$$CI = (\lambda max - n)/(n-1) \quad \text{(Denklem 2)}$$

$$\lambda max \text{ (En büyük özdeğer)} = \text{Tutarlılık vektörü toplamı}/n \quad \text{(Denklem 3)}$$

λmax, karşılaştırma matrisindeki her sütuna ait elemanlar sütunun toplam değerine bölünerek ve matris normalize edilerek hesaplanmaktadır. Yani, göreceli öncelikler vektörü hesaplanmasında alınan her satırın ortalaması ile en başlangıçta yer alan karşılaştırma matrisi çarpılarak "Tüm Öncelikler Matrisi (Ağırlıklandırılmış Toplam Matris)" hesaplanmaktadır. Tüm öncelikler matrisinin elemanlarının da her satıra ait

elemanların satır toplamları alınarak ilgili olduğu göreceli öncelikler vektörü değerlerine bölünmektedir. Bu öncelikler vektörü elemanlarının aritmetik ortalaması da λmax' ı vermektedir (Timor, 2001).

Bütün bu hesaplamaların ardından CR hesaplanabilmekte ve bu oranın %10'dan küçük olması beklenmektedir. Eğer bulunan tutarlılık oranı %10 ve altındaysa yapılan karar matrisi tutarlı, aksi takdirde karar matrisi tutarsız denilmektedir (Saaty, 1987).

Bu amaçla çalışma kapsamında öncelikle yerel uzmanların her birinin anketlerinde vermiş oldukları cevapların tutarlı olup olmadığı incelenmiştir. Anket çalışmalarından elde edilen sonuçlar AHS yönteminde girdi olarak kullanılarak her bir anket çalışmasının ağırlıkları ve tutarlılık oranları hesaplanmıştır. Buna göre tutarlılık oranı %10'dan büyük olan anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Sonucunda, yerelde toplam 17 uzmanın görüşlerine dayalı olarak değerlendirmeler yapılmıştır (Ek-11).

Birden fazla uzman kişinin (karar verici) olduğu durumda uzman kişilerin anket çalışmalarına vermiş oldukları cevaplarda ortak bir yapıya gidebilmek için benzer çalışmalarda (Saaty, 2000; Tam ve Tummala, 2001; Dağdeviren ve ark., 2004; Güryeli, 2016; Arıbaş ve Özcan, 2016; Şahin, 2017) uzman kişilerin değerlendirmelerinin birleştirilerek tek bir yargı elde edilerek, kişi öbek kararının benimsendiği geometrik ortalama yönteminin benimsendiği görülmüştür. Bu çalışmada da yereldeki uzmanların görüşlerinin geometrik ortalaması alınarak her bir tablo için tek bir ikili karşılaştırma matrisi elde edilmiştir. Sonrasında sırasıyla; bu ortak görüş üzerinden ölçütlerin normlanmış matris değerleri, öncelik değerleri ve ölçütlerin tutarlılık çözümlemelerine ilişkin hesaplamalar gerçekleştirilmiş ve cevapların tutarlılığına bakılmıştır.

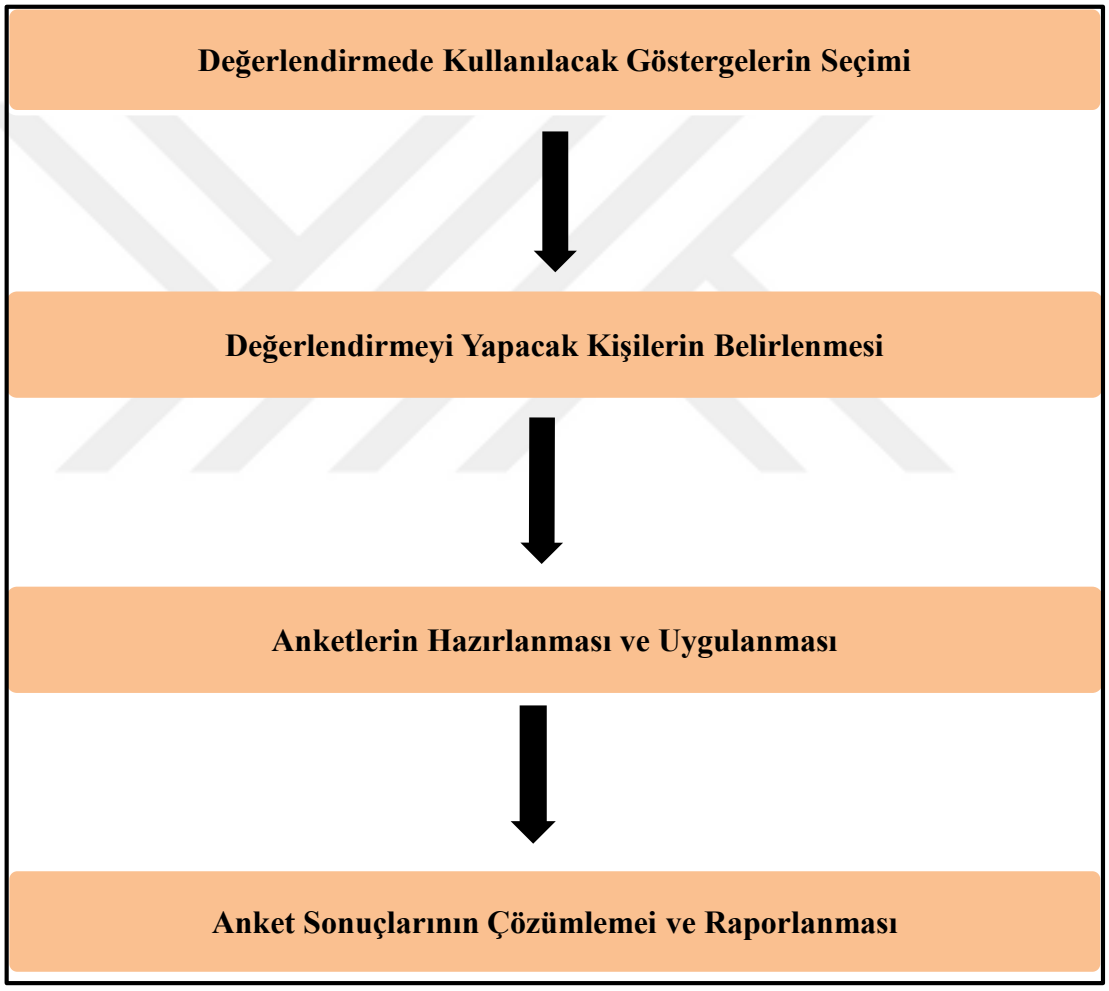
B4-Karar Elemanlarının Göreceli Öncelik Değerlerine Göre Alternatiflerin Genel Öncelik Değerlerinin ve Sıralamalarının Belirlenmesi

Analitik Hiyerarşi Süreci'nin son adımı, alternatiflerin genel puanlarının elde edilmesidir. Bunun için kriterlerin önem ağırlıkları ile her bir kritere ait alternatiflerin önem ağırlıklarının çarpılarak her bir alternatife ait öncelik değeri bulunmakta ve böylelikle kriterlerin "önem ağırlıkları matrisi" elde edilmektedir. Bu matristeki değerlerin toplamının bire eşit olmasına dikkat edilmektedir. Elde edilen sonuçlarda,

alternatifler arasından en yüksek değere sahip olan değer, karar problemi için en iyi alternatif özelliğinde olan değeri temsil etmektedir (Dağdeviren ve Eren, 2001).

2.2.3 Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında bir önceki aşamada CBR'ye uyarlanan göstergeler yardımıyla yereldeki uzmanların görüşlerine bağlı olarak alandaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Camili Biyosfer Rezervi'nin sürdürülebilirlik değerlendirilmesine ilişkin akış süreci

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde alan özelinde önceliklendirilen göstergelerden en önemlileri esas alınmıştır. Bu amaçla çeşitli araştırmalardaki sürdürülebilirlik değerlendirmelerinde en önemli göstergelerin seçilmesi amacıyla kullanılan bir kuraldan istifade edilmiştir

(Choi ve Sirakaya, 2006; Erol ve Özmen, 2008). Buna göre ortak sıralamada elde edilen normalleştirilmiş gösterge değerlerinin ortalaması alınarak, bu ortalama değere eşit ya da bu değerden yüksek normalleştirilmiş gösterge değerlerine (w) sahip göstergeler esas alınmış ve böylece 46 gösterge CBR için en önemli gösterge olarak belirlenmiştir (Ek-12).

CBR'deki sürdürülebilirliğin değerlendirilmesine yönelik hazırlanan ankette, uygulanacak toplam kişi sayısını ve kişilerin görev/ünvanlarını belirlemek için aynı konuda ülkemizde ve yurtdışında gerçekleştirilmiş olan bilimsel çalışmalar irdelenmiştir. Bir alanın sürdürülebilirliğini değerlendirmede seçilecek kişileri ve sayısını; Thorsten Mrosek (2002) araştırmacı-1 kişi, Çavdar (2012) araştırmacı-1 kişi, Mrosek ve ark., (2006) akademisyenler-3 kişi, Mendoza ve ark. (1999) ilgili alandaki milli parktan sorumlu yönetici, alanın tarihçesini bilen bir akademisyen ve araştırmacının kendisi-3 kişi ve Ersoy ve Daşdemir (2016) araştırmacının kendisi, DKMP İl Şube Müdürü ve alandan sorumlu Milli Park Şefi-3 kişi olarak belirlemişlerdir. Bu bağlamda çalışmada CBR'de sürdürülebilirliği ölçmek üzere tespit edilen 11 ölçüt ve 46 göstergeye ilişkin değişimleri tespit etmek amacıyla, 5 başlık altında ilgi öbeği temsilcilerinin oluşturulmasına karar verilmiştir. Böylelikle, yerel yöneticiler (YY), STK temsilcisi (ST), GEF projesi çalışanı (GÇ), doğrudan gelir elde eden pansiyon işletmecisi (DP) ve DOKA uzmanı (DU)'ndan oluşan ilgi öbekleri belirlenmiştir. Böylece yerel yöneticilerden (Camili Orman İşletme Şefi, Camili muhtarı, DKMP müdürü, Borçka Orman İşletme Müdürü)-4 kişi, STK temsilcisinden 1 kişi, GEF projesi çalışanından 1 kişi, Camili halkından doğrudan gelir elde eden pansiyon işletmecisinden 1 kişi ve DOKA uzmanından 1 kişi belirlenerek toplamda 8 kişi ile iletişime geçilmiş ve bu kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İlgi öbeği temsilcilerinin CBR'deki ekoturizm etkinliklerini son beş yıllık (2015-2019) süreç içerisindeki değişimlerine göre değerlendirmeleri istenmiştir.

Değerlendirmede Mrosek (2002) ve Mrosek ve ark. (2006) tarafından benzer amaçlarla kullanılan puanlandırma ve başarı belirleme sisteminden istifade edilmiştir. Buna göre; ilgili çalışmalarda alan için belirlenen göstergeler;

- 1 puan : negatif (olumsuz) değişim,
- 2 puan : nötr/yansız değişim,
- 3 puan: pozitif (olumlu) değişime karşılık gelecek şekilde puanlamaya konu edilmiştir.

Değerlendirme sürecinde görüşlerine başvurulan öbek temsilcilerinden anket formu yardımıyla (Ek-13) her bir gösterge için alanda; olumsuz değişim gerçekleşmişse 1 puan, herhangi bir olumlu/olumsuz değişim gerçekleşmemişse yani değişim nötr/yansız ise 2 puan ve olumlu değişim gerçekleşmişse 3 puan vermeleri istenmiştir.

Sonuçta seçilen 46 göstergeden her birinin 3 puan alması halinde alanın toplamda (46x3) 138 puanla %100'lük bir başarı yüzdesine sahip olunacağı kabul edilmiştir. Böylece ilgi öbekleri itibariyle sürdürülebilirlik;

- 0-46 arası puan (< %33) ile olumsuz,
- 47-92 arası puan (%34-67) ile nötr/yansız,
- 93-138 arası puan (%68-100) ile olumlu şeklinde değerlendirilmiştir.

3 BULGULAR VE İRDELEME

3.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergeleri

3.1.1 Delphi Yöntemi Birinci Aşama

Bu aşamada, başlangıç seti ölçüt ve gösterge setinden (12 ölçüt/68 gösterge) hareketle ölçüt ve göstergelerin uzmanlarca puanlanması ve görüşlerinin değerlendirilmesine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1.1.1 Başlangıç Seti Ölçütlerinin Önem Düzeyine İlişkin Uzman Görüşleri

Başlangıç setindeki 12 adet ölçütün uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar Tablo 26'da sunulmuştur.

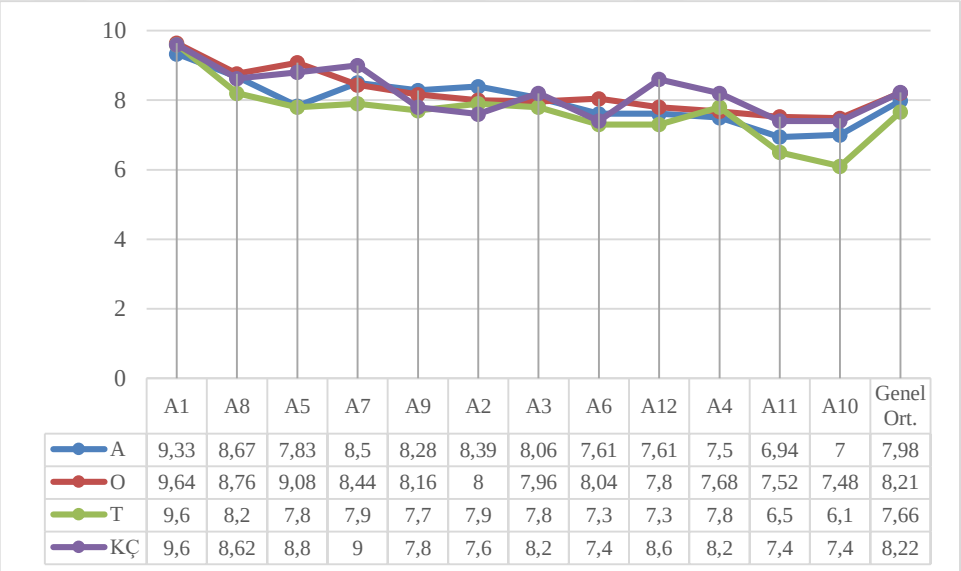
Tablo 26. Başlangıç seti ölçütlerinin önem düzeyine göre sıralanması

No	Ölçütler	Uzman Öbekleri Görüş Puanı						
		En düşük	En yüksek	Ort.	A	O	T	KÇ
1	A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	3	10	9.53	9.33	9.64	9.60	9.60
2	A8-Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar	3	10	8.62	8.67	8.76	8.20	8.62
3	A5-Kültürel kaynakların korunması	2	10	8.45	7.83	9.08	7.80	8.80
4	A7-Yerel katılım	1	10	8.41	8.50	8.44	7.90	9.00
5	A9-Toplumu bilinçlendirme	1	10	8.09	8.28	8.16	7.70	7.80
6	A2-Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	3	10	8.07	8.39	8.00	7.90	7.60
7	A3-Çevresel yönetim uygulamaları	3	10	7.98	8.06	7.96	7.80	8.20
8	A6-Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	1	10	7.72	7.61	8.04	7.30	7.40
9	A12-Kurumsal çerçeve/kapasite	1	10	7.72	7.61	7.80	7.30	8.60
10	A4-Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini	1	10	7.29	7.50	7.68	7.80	8.20
11	A11-Ekoturizm deneyiminin yönetimi	1	10	7.15	6.94	7.52	6.50	7.40
12	A10-Tüketici/turist memnuniyeti	1	10	7.09	7.00	7.48	6.10	7.40
	Genel Ortalama	***1***	***10***	***8.01***	***7.98***	***8.21***	***7.66***	***8.22***

Buna göre, uzmanlar tarafından "Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması" ölçütü 9.53 puan ile en önemli ölçüt olarak öne çıkarken, "Tüketici/turist memnuniyeti" ölçütü 7.09 puan ile en az önemli ölçüt olarak belirlenmiştir.

Uzman öbekleri tarafından verilen puanlar genel olarak değerlendirildiğinde; "A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması" ölçütüne en yüksek puan O öbeği tarafından verilirken; en düşük puanı ise, A öbeği vermiştir. Bununla birlikte, A1 ölçütü tüm öbekler tarafından en yüksek puan ile en fazla önem verilen ölçüt olarak dikkat çekmektedir. Uzman öbekleri tarafından nisbeten az önem verilen ölçüt "A10-Tüketici/Turist memnuiyeti" olup, bu ölçüte de en fazla puan O, en az puan ise T öbeği tarafından verilmiştir (Tablo 26).

Sonuç olarak, başlangıç aşamasındaki ölçütler önem düzeylerine göre uzman öbeklerindeki kişiler tarafından genel olarak değerlendirildiğinde, olumlu görüşler sırasıyla; KÇ (ort. 8.21), O (ort. 8.21), A (ort. 7.98) ve T (ort. 7.66) uzman öbeğindekiler şeklinde sıralanmıştır (Şekil 14).

	A1	A8	A5	A7	A9	A2	A3	A6	A12	A4	A11	A10	Genel Ort.
A	9,33	8,67	7,83	8,5	8,28	8,39	8,06	7,61	7,61	7,5	6,94	7	7,98
O	9,64	8,76	9,08	8,44	8,16	8	7,96	8,04	7,8	7,68	7,52	7,48	8,21
T	9,6	8,2	7,8	7,9	7,7	7,9	7,8	7,3	7,3	7,8	6,5	6,1	7,66
KÇ	9,6	8,62	8,8	9	7,8	7,6	8,2	7,4	8,6	8,2	7,4	7,4	8,22

Şekil 14. Başlangıç setindeki ölçütlerin uzman öbek puanlarına göre dağılımı

Uzmanların, başlangıç setinde önem düzeylerine ilişkin puanlandırdıkları ölçütlerin her birinin önemliliğine ilişkin görüşlerinin özeti Ek-14'de sunulmaktadır. Buna göre, uzmanlarca en fazla önem verilen A1 ölçütü gerek uluslararası gerekse ziyaretçilerin

dikkatini çeken bitki ve hayvan türleriyle birlikte ekoturizmin temel bileşenine işaret etmesi sebebiyle önemli görülmekte ve öne çıkarılmaktadır.

3.1.1.2 Başlangıç Seti Göstergelerinin Önem Düzeyine İlişkin Uzman Görüşleri

Bu başlık altında başlangıç setinde yer alan göstergelerin uzmanların puanlandırmalarıyla (1:en az önemli ve 10: en fazla önemli) elde edilen önem düzeyleri, başlangıç seti ölçütleri (12 ölçüt) itibariyle alt başlıklar halinde sunulmuştur. Göstergelerin önem düzeylerinin ortaya çıkmasında etkili olan uzman görüşlerinin özetleri Ek-15'de yer almaktadır.

Doğal Kaynakların ve Biyoçeşitliliğin Korunması (A1) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması ölçütüne ilişkin 7 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 27'de sunulmuştur. Buna göre, uzmanlar "Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması" göstergesini 9.27 puan ile en önemli gösterge olarak öne çıkarırken, "Orman yönetim uygulamaları" göstergesi ise 7.29 puan ile en az önemli gösterge olarak belirlenmiştir. Ayrıca, A1 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 8.50 olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, A1 ölçütü tüm öbekler tarafından göstergelerine en yüksek puan ile en fazla önem verilen ölçüt olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 27. A1 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A1.1	Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması	58	2	10	9.27
A1.2.	Tehlike altındaki türlerin (bitki/hayvan) korunması	58	1	10	9.17
A1.3.	İzleme veritabanı ve envanter kaydı	58	2	10	8.67
A1.4.	Ekoturizmin ekosistemle uyumu	58	1	10	8.43
A1.5.	Koruma programlarının eylem planı ve uygulanması	58	2	10	8.38
A1.6.	Ekolojik bütünlük	58	1	10	8.33
A1.7.	Orman yönetim uygulamaları	58	1	10	7.29
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***8.50***

Uzman görüşleri incelendiğinde, en fazla önem verilen "Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması" göstergesinin, özellikle BERN ve BÇS hükümleri bağlamında kritik türlerin ve habitatların korunmasına hizmet edecek olmasından dolayı önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Çevresel Kaynakların Niteliği ve Niceliği (A2) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

Anket çalışmasına katılan uzmanların "Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği" ölçütünde yer alan göstergelere verdikleri puanlar incelendiğinde; "Destinasyon alanlarının doğallığı" göstergesinin 8.69 ortalama ile en fazla önem verilen gösterge olduğu görülmektedir. Bu göstergeyi sırasıyla; "Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği (8.62)" ile "Habitat ve tür çeşitliliği (8.59)" göstergeleri takip etmektedir. "Bitki ve hayvan türlerinin önemi (8.17)", "Alanın doğal güzelliği (8.07)" ve "Hayvan populasyonunun miktarı (kuş, balık, memeliler) (8.02)" göstergelerinin ise en az önem verilen göstergeler olduğu görülmektedir . Ayrıca, A2 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 8.37 olduğu görülmüştür Bununla birlikte, A2 ölçütü tüm öbekler tarafından göstergeleri en yüksek puan alan ikinci ölçüt olarak dikkat çekmektedir (Tablo 28).

Tablo 28. A2 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A2.1.	Destinasyon alanlarının doğallığı	58	1	10	8.69
A2.2.	Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği	58	4	10	8.62
A2.3.	Habitat ve tür çeşitliliği	58	4	10	8.59
A2.4.	Çevresel nitelik (su, hava vb.)	58	2	10	8.43
A2.5.	Bitki ve hayvan türlerinin önemi	58	1	10	8.17
A2.6.	Alanın doğal güzelliği	58	1	10	8.07
A2.7.	Hayvan populasyonunun miktarı (kuş, balık, memeliler)	58	3	10	8.02
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***8.37***

Çevresel Yönetim Uygulamaları (A3) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

Uzmanlar tarafından "Çevresel yönetim uygulamaları" ölçütüne ilişkin 10 adet göstergenin puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 29'da sunulmuştur. Uzmanlar, "Kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü (8.59)", "Zonlama sistemi ve yönetimi (8.21)" ve "Katı atık yönetimi (8.00)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Su, hava ve gürültü kirliliğinin kontrolü (7.59)", "Vandalizmin kontrolü (7.45)" ve "Kaynakların tesislerin iyileştirilmesi (rehabilitasyonu) ve bakımı (6.93)" göstergelerinin ise en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A3 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.80 olduğu görülmüştür.

Tablo 29. A3 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A3.1.	Kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü	58	1	10	8.59
A3.2.	Zonlama sistemi ve yönetimi	58	2	10	8.21
A3.3.	Katı atık yönetimi	58	1	10	8.00
A3.4.	Yapıların fiziksel ve kültürel peyzajla uyumu	58	1	10	7.91
A3.5.	Çevresel planlama ve etki değerlendirmesi	58	1	10	7.84
A3.6.	Çevresel etkiyi azaltma uygulamaları	58	1	10	7.77
A3.7.	Çevresel yönetimin ilkeleri/esasları	58	2	10	7.72
A3.8.	Su, hava ve gürültü kirliliğinin kontrolü	58	1	10	7.59
A3.9.	Vandalizmin kontrolü	58	1	10	7.45
A3.10.	Kaynakların tesislerin iyileştirilmesi (rehabilitasyonu) ve bakımı	58	1	10	6.93
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.80***

Çevresel Öğrenim ve Eğitim Fırsatlarının Temini (A4) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini" ölçütüne ilişkin 4 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 30'da gösterilmiştir. Uzmanların "Ziyaretçi bilgilendirme merkezi (8.21)" ve "Yön işaretleri (7.91)" göstergelerine en fazla önem verdikleri görülürken; "Bilgilendirici/açıklayıcı personel (7.91)" ve "Broşür/kitapçık (7.48)" göstergelerinin ise en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A4 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.88 olduğu görülmüştür.

Tablo 30. A4 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A4.1.	Ziyaretçi bilgilendirme merkezi	58	2	10	8.21
A4.2.	Yön işaretleri	58	2	10	7.91
A4.3.	Bilgilendirici/açıklayıcı personel	58	1	10	7.91
A4.4.	Broşür/kitapçık	58	1	10	7.48
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.88***

Kültürel Kaynakların Korunması (A5) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Kültürel kaynakların korunması" ölçütüne ilişkin 4 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 31'de gösterilmiştir. Uzmanlar "Koruma önlemleri ve eylemler (8.26)" ile "Ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalığının arttırılması (8.05)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınması ve kütüphaneler,

arşivler ve müzelerde saklanması (7.72)" ve "Uzman çalıştaylarda ve yerel toplantılarda kültürel korumanın desteklenmesi ve teşvik edilmesi (7.36)" göstergelerinin ise uzmanlarca en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A5 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.85 olduğu görülmüştür.

Tablo 31. A5 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A5.1.	Koruma önlemleri ve eylemler	58	1	10	8.26
A5.2.	Ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalığının arttırılması	58	1	10	8.05
A5.3.	Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınması ve kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanması	58	1	10	7.72
A5.4.	Uzman çalıştaylarda ve yerel toplantılarda kültürel korumanın desteklenmesi ve teşvik edilmesi	58	1	10	7.36
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.85***

Kültürel Kaynakların Niteliği ve Niceliği (A6) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

Anket çalışmasına katılan uzmanların "Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği" ölçütünde yer alan 3 göstergeye verdikleri puanlar topluca incelendiğinde; "Kültürel varlıkların önemi (8.31)" göstergesinin en fazla önem verilen gösterge olduğu görülmektedir. Bu göstergeyi sırasıyla; "Kültürel varlıkların çeşitliliği (7.88)" ve "Kültürel varlıkların miktarı (7.65)" göstergelerinin takip ettiği görülmektedir. Ayrıca, A6 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.95 olduğu görülmüştür (Tablo 32).

Tablo 32. A6 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A6.1.	Kültürel varlıkların önemi	58	1	10	8.31
A6.2.	Kültürel varlıkların çeşitliliği	58	1	10	7.88
A6.3.	Kültürel varlıkların miktarı	58	3	10	7.65
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.95***

Yerel Katılım (A7) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Yerel katılım" ölçütüne ilişkin 5 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 33'te gösterilmiştir. Uzmanlar, en önemli göstergeler olarak sırasıyla; "Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planı (8.05)", "Alan yönetimi ve yerel halk arasında açık iletişim (8.05)" ve "Yerel katılımla yapılan programların (festival, kurs, çalıştay vb.) sayısı (7.84)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği (7.74)" ve "Yerel halkın yer aldığı katılımcı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı (7.65)" göstergelerinin ise, en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A7 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.87 olduğu görülmüştür.

Tablo 33. A7 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A7.1.	Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planı	58	1	10	8.05
A7.2.	Alan yönetimi ve yerel halk arasında açık iletişim	58	1	10	8.05
A7.3.	Yerel katılımla yapılan programların (festival, kurs, çalıştay vb.) sayısı	58	1	10	7.84
A7.4.	Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği	58	1	10	7.74
A7.5.	Yerel halkın yer aldığı katılımcı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı	58	2	10	7.65
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.87***

Yerel Halka Sosyo-Ekonomik Faydalar (A8) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar" ölçütüne ilişkin 5 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 34'te gösterilmiştir. Uzmanlar, en önemli göstergeler olarak sırasıyla "Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı (8.52)", "Yerel halkla yaşanan çatışmalar (8.40)" ve "Yerel ürünlerin üretim miktarı (8.33)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "İstihdam yapısı (mevsimsel, tam zamanlı vb.) (8.10)" ve "Profesyonel tur rehberlerinin sayısı (6.98)" göstergelerinin ise en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A8 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 8.07 olduğu ve tüm öbekler tarafından göstergeleri en yüksek puan alan üçüncü ölçüt olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 34. A8 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A8.1.	Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı	58	2	10	8.52
A8.2.	Yerel halkla yaşanan çatışmalar	58	2	10	8.40
A8.3.	Yerel ürünlerin üretim miktarı	58	2	10	8.33
A8.4.	İstihdam yapısı (mevsimsel, tam zamanlı vb.)	58	2	10	8.10
A8.5.	Profesyonel tur rehberlerinin sayısı	58	1	10	6.98
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***8.07***

Toplumu Bilinçlendirme (A9) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Toplumu bilinçlendirme" ölçütüne ilişkin 4 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 35'te sunulmuştur. Buna göre, uzmanlar "Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması" göstergesini 8.24 puan ile en önemli gösterge olarak öne çıkarırken, "Eğitim yoluyla öğrenciler arasında koruma farkındalığının arttırılması" göstergesi ise 7.57 puan ile en az önemli gösterge olarak belirlenmiştir. Ayrıca, A9 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.81 olduğu görülmüştür.

Tablo 35. A9 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A9.1.	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	58	1	10	8.24
A9.2.	Tur operatörlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	58	1	10	7.83
A9.3.	Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	58	1	10	7.60
A9.4.	Eğitim yoluyla öğrenciler arasında koruma farkındalığının arttırılması	58	2	10	7.57
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.81***

Tüketici/Turist Memnuniyeti (A10) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Tüketici/Turist memnuniyeti" ölçütüne ilişkin 5 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 36'da gösterilmiştir. Uzmanlar, en önemli göstergeler olarak sırasıyla "Ziyaretçilerin başkalarına tavsiyeleri (8.48)", "Yeniden gelen ziyaretçiler (8.22)" ve "Turizm deneyimleri (8.09)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Şikayetlerin yapısı (7.65)" ve "Şikayetlerin sayısı (7.46)"

göstergelerinin ise, en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A10 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.98 olduğu görülmüştür.

Tablo 36. A10 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A10.1.	Ziyaretçilerin başkalarına tavsiyeleri	58	1	10	8.48
A10.2.	Yeniden gelen ziyaretçiler	58	1	10	8.22
A10.3.	Turizm deneyimleri	58	1	10	8.09
A10.4	Şikâyetlerin yapısı	58	1	10	7.65
A10.5.	Şikâyetlerin sayısı	58	1	10	7.46
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.98***

Ekoturizm Deneyiminin Yönetimi (A11) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Ekoturizm deneyiminin yönetimi" ölçütüne ilişkin 8 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 37'de gösterilmiştir. Uzmanlar, en önemli göstergeler olarak sırasıyla "Hizmet kalitesi (8.24)", "Doğa ile etkileşim (8.07)" ve "Ziyaretçi güvenliği (8.02)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Olumlu öğrenme deneyimlerinin teşvik edilmesi (7.67)", "Ekoturizm bilgisi (7.43)" ve "Yolların ulaşılabilirliği (6.84)" göstergelerinin ise, en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A11 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.73 olduğu görülmüştür. Yine, bu ölçütün uzman öbekleri tarafından göstergelere verilen puanlara göre en az önem verilen ölçüt olduğu da tespit edilmiştir.

Tablo 37. A11 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A11.1.	Hizmet kalitesi	58	2	10	8.24
A11.2.	Doğa ile etkileşim	58	1	10	8.07
A11.3.	Ziyaretçi güvenliği	58	1	10	8.02
A11.4.	Çevresel bilgilendirmelerin/açıklamaların mahiyeti ve sürekliliği	58	2	10	7.88
A11.5.	Turistler ile etkileşim	58	2	10	7.72
A11.6.	Olumlu öğrenme deneyimlerinin teşvik edilmesi	58	1	10	7.67
A11.7	Ekoturizm bilgisi	58	1	10	7.43
A11.8.	Yolların ulaşılabilirliği	58	1	10	6.84
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.73***

Kurumsal Çerçeve/Kapasite (A12) Ölçütüne İlişkin Göstergeler

"Kurumsal çerçeve/kapasite" ölçütüne ilişkin 6 adet göstergenin uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 38'de sunulmuştur. Uzmanlar, en önemli göstergeler olarak sırasıyla "Yönetim planı ve uygulanması (8.38)", "Politika, mevzuat ve yasaların uygulanması (8.05)" ve "Acenteler ve yerel halkın katılım süreci (7.76)" göstergelerini ön plana çıkarmışlardır. "Personel performansı ve teknik becerisi (7.71)", "Hizmet içi eğitim ve kapasite geliştirme (7.57)" ve "Turistlerin ahlak ilkeleri (7.26)" göstergelerinin ise, en az önem verilen göstergeler olduğu görülmüştür. Ayrıca, A12 ölçütüne ilişkin tüm göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, genel ortalamanın 7.79 olduğu görülmüştür.

Tablo 38. A12 ölçütüne ilişkin göstergelerin önem düzeyine göre sıralanması

No	Göstergeler	N	Görüş Puanı		Ort.
			En düşük	En yüksek	
A12.1.	Yönetim planı ve uygulanması	58	1	10	8.38
A12.2.	Politika, mevzuat ve yasaların uygulanması	58	1	10	8.05
A12.3.	Acenteler ve yerel halkın katılım süreci	58	1	10	7.76
A12.4.	Personel performansı ve teknik becerisi	58	2	10	7.71
A12.5.	Hizmet içi eğitim ve kapasite geliştirme	58	1	10	7.57
A12.6.	Turistlerin ahlak ilkeleri	58	1	10	7.26
	Genel Ortalama	***58***	***1***	***10***	***7.79***

3.1.1.3 Başlangıç Seti Ölçütleri Altında Uzmanlar Tarafından Önerilen Göstergeler

Bu bölümde başlangıç setinde kendilerine sunulan göstergelere ilâveten uzmanlar tarafından başlangıç seti ölçütleri temelinde önerilen göstergeler yer almaktadır. Bahse konu göstergeler; gösterge niteliği taşıyıp taşımadığı, gösterge niteliği taşıyorsa önerildiği ölçüt altında mı yoksa başka bir ölçüt altında mı yer alması gerektiğine dair değerlendirilmiştir. Göstergenin değerlendirilmesinde araştırmacının yanında uzmanların başka ölçütlerle ilişkili olduğuna ilişkin görüşleri de belirleyici olmuş ve bu şekilde göstergelerin ölçütler temelinde nihai dağılımı elde edilmiştir.

Doğal Kaynakların ve Biyoçeşitliliğin Korunması (A1)

Başlangıç seti A1 ölçütü altında yer alan 7 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler, Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 39. A1 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A1.8. Yerel halkın yoksulluğunun giderilmesi	+	A8
A1.9. Kültür varlıklarının korunması	+	A5
A1.10. Korunan alanlarda gençleştirme başarısı	+	A1
A1.11. Manevi - dini- tarihi özellikleri nedeniyle korunan alan	+	A5
A1.12. Korunan alanlar için orman teşkilatının yaptığı harcama (toplam harcama)	+	Finansal yapı ve yönetim
A1.13. Turistik girişimciler tarafından imar kurallarına saygı	-	
A1.14. İnsan faktörünü en aza indiren önlemlerin varlığı /etkinliği	+	Planlama ve yönetim/yönetişim
A1.15. Koruma programlarında kamu varlığının etkisi	+	Planlama ve yönetim/yönetişim
A1.16. Alana geliş ve gidişlerde bagaj kontrol çalışmaları	+	Planlama ve yönetim/yönetişim
A1.17. İstilacı türlerin varlığı /değişimi	+	A1
A1.18. Su ekosistemlerinin niteliğindeki değişim	-	
A1.19. Doğal yaşlı ormanların korunması	+	A1
A1.20.Ekolojik taşıma kapasitesi	+	Taşıma kapasitesi
A1.21. Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi	+	A4
A1.22. Korunan alanın kullanım yoğunluğu	+	Taşıma kapasitesi
A1.23. Alanda bulunan korunan türlerin biyolojileri hakkında bilgilendirme	+	A4
A.1.24. Bitki ve hayvan türlerinin yoğunluğu	+	A1
A1.25. Yeraltı kaynaklarının varlığı	+	A3
A1.26. Endemik türlerin miktarı	+	A1
A1.27. Aktif ve süregelen izleme projelerinin gerçekleştirilme düzeyi	+	Planlama ve yönetim/yönetişim
A1.28. Gönüllü etkinliklerin kontrollü olarak dahil edilme düzeyi	+	Planlama ve yönetim/yönetişim
A1.29. Kritik habitatların durumunu koruma derecesi	-	
A1.30. Korunan ve devamlılığını sağlayabilen tür sayısı	+	A1
A1.31. Mutlak korunan türe ait populasyon düzeyi	+	A1
A1.32. Mutlak korunan türe ait yayılış alanı	+	A1
A1.33. Koruyucu kanunların sayısı ve etki düzeyleri	+	A12
A1.34. Korumaya ekoturizmin finansal katkısı	+	Finansal yapı ve yönetim
A1.35. Korunan alanların ve çevresinin kullanım seviyesi	+	Taşıma kapasitesi

Tablo 39 incelendiğinde, A1 ölçütüne ilişkin 28 adet gösterge (A1.8-A1.35) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 3 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı değerlendirilmiştir. Bu göstergelerden 8 tanesinin ise, önerildiği şekilde A1 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 17 göstergenin ise, başlangıç setindeki A3, A4, A5, A8 ve A12 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen; "Taşıma kapasitesi", "Finansal yapı ve yönetim"

ve “Planlama ve yönetim/yönetişim” ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Çevresel Kaynakların Niteliği ve Niceliği (A2)

Başlangıç seti A2 ölçütü altında yer alan 7 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 40’da verilmiştir.

Tablo 40. A2 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A2.8. Topografyanın özgünlüğü	+	A3
A2.9. Ormanın yapısal özelliği	-	
A2.10.Çözünmüş oksijen miktarının değeri /miktarı	+	A3
A2.11.Çözünmüş azot miktarının değeri / miktarı	+	A3
A2.12.Çözünmüş fosfor oranının değeri /miktarı	+	A3
A2.13.Tuzluluk oranı	-	
A2.14.Anıtsal özellikteki birey/yer/tür sayısı	+	A1
A2.15.Göl sayısı	+	A3
A2.16.Odun üretimi /değeri	+	Finansal yapı ve yönetim
A2.17.Bitki örtüsü olmayan alanların oranı	+	A1
A2.18.Korunan alanlarda orman alanı oranı	+	A1
A2.19.Ekoturizm destinasyonlarında mera alanı	+	A1
A2.20.Korunan alanlardaki ormanlardaki eta	+	Finansal yapı ve yönetim
A2.21.Hidrolojik rezervlerin ve şebekenin bulunabilirliği	+	A3
A2.22.Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanılabilirliği	+	A3
A2.23.Hayvan populasyonunun artış ve azalışının envanteri	+	A1
A2.24.İlginç jeolojik oluşumların varlığı	+	A3
A2.25.Toprak çeşitleri	+	A3
A2.26.Toprak derinlikleri	+	A3
A2.27.Akarsu varsa akarsu niteliği / debisi	+	A3
A2.28.Nehir ekosistem çeşitliliği	+	A3
A2.29.Sosyolojik bitki toplumları	+	A3
A2.30.Habitat parçalanma indisleri	+	A3
A2.31.Kültürel destinasyon alanlarının varlığı ve yakınlığı	+	A5
A2.32.Alanda relikt/endemik bitki türlerinin varlığı	+	A1
A2.33.Alanda endemik hayvan türlerinin varlığı	+	A1
A2.34.Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin sayısı	+	A1
A2.35.Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin artış oranı	+	A1
A2.36.Alanın iklim değişikliği verileri	+	A3
A2.37.Ziyaretçilerden alanı güzel bulanların oranı	+	A10
A2.38.Sudaki siltasyon oranı	+	A3
A2.39.Hava kalite düzeyi	+	A3
A2.40.Erozyon oranı	+	A3
A2.41.Korunan alanda arazi kullanım etkinliklerinin uygun biçimleri	+	A3

A2.42.Korunan alanın etrafını saran arazi kullanım etkinliklerinin uygun biçimleri	+	A3

Tablo 40 incelendiğinde, A2 ölçütüne ilişkin 35 adet gösterge (A2.8-A2.42) uzmanlarca ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda önerilenlerden 2 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Diğer 33 göstergenin ise, başlangıç setindeki A1, A3, A5 ve A10 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Finansal yapı ve yönetim" ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Çevresel Yönetim Uygulamaları (A3)

Başlangıç seti A3 ölçütü altında yer alan 10 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41. A3 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A3.11. Çevre ile uyumlu altyapının varlığı	+	A3
A3.12. Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı	+	A3
A3.13. Yol ve enerji hattı yapımı	+	A3
A3.14. Bitki ve hayvan kaçırılma miktarı	+	A1
A3.15. Yöre halkının süreç içerisine katılma oranı	+	A7
A3.16. Toprak erozyonu	+	A3
A3.17. Su kirlilik düzeyleri	+	A3
A3.18. Yaya yolu, tesis, bina, yol vb. alanların toplam korunan alana oranı (yoğunluk)	+	Taşıma kapasitesi
A3.19. Yerel mimariyi koruma tedbirlerinin varlığı	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A3.20. Kçözümlemeasyon sistemi varlığı /kalitesi	+	A3
A3.21. Korunan alanlarda izin verilen diğer arazi kullanımları (maden, enerji, taş ocağı vb.)	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A3.22. Sürdürülebilir şekilde yönetilen ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları	+	A3
A3.23. Kirletici işletmeler, kirlenmenin sosyal ve mekansal yoğunlaşması	+	A3
A3.24. Yasalara uymayanlara karşı kontrol ve cezalandırma sayısı	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A3.25. Yerel halka tesislerin rehabilitasyonu için faizsiz verilen kredi imkanları durumu	+	Finansal yapı ve yönetim
A3.26. Mevcut geleneksel yapıları koruma ve bakım çalışmaları	+	A5
A3.27. Korunan alan içerisindeki iskan /tarım / mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı	+	A1
A3.28. Kritik alanların genel alana oranı	+	Taşıma kapasitesi
A3.29. Kritik alanların ekoturist taşıma kapasitesi oranı	+	Taşıma kapasitesi
A3.30. Kullanım kapasitesinin tek merkezden yönetimi	+	A12

A3.31. Ekoturist başına günlük atık ve tüketilen su miktarı	+	A3	
A3.32. Tesis başına günlük atık ve tüketilen su miktarı	+	A3	
A3.33. Alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranı	+	A3	
A3.34. Arıtılan atık su düzeyi	+	A3	
A3.35. Bakımı yapılan patika uzunluğu	+	Taşıma kapasitesi	
A3.36. Aktüel ziyaretçi / Taşıma kapasitesi oranı	+	Taşıma kapasitesi	
A3.37. Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan değer ve tesis düzeyi	+	A3	
A3.38. Ekoturistleri bilinçlendirme toplantıları (eğitimleri)	+		A4
A3.39. Atık su yönetim sistemlerine sahip turizm işletmelerinin oranları	+	A3	

Tablo 41 incelendiğinde, A3 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 29 adet gösterge (A3.11-A3.38) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan hepsinin gösterge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 14 tanesinin önerildiği şekilde A3 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 15 göstergenin ise, başlangıç setindeki A1, A4, A5, A7 ve A12 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Finansal yapı ve yönetim", "Taşıma kapasitesi" ve "Planlama ve yönetim/yönetişim" ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Çevresel Öğrenim ve Eğitim Fırsatlarının Temini (A4)

Başlangıç seti A4 ölçütü altında yer alan 4 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 42. A4 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A4.5. Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin aktif olarak hizmet verdiği süre	+	A4
A4.6. Alanı tanıtıcı haritaların varlığı ve sayısı	+	A4
A4.7. Ziyaretçi merkezi içinde kütüphane ve Herbaryum	+	A4
A4.8. Gelen ziyaretçiler için turizme yönelik endemik flora ve faunanın korunması için düzenlenen programların sayısı ve etkinliği	+	A4
A4.9. Alanı gezerken ziyaretçilerin teknolojik araçların varlığı	+	A4
A4.10. Alanı gezerken ziyaretçilerin teknolojik araçlar aracılığıyla alanla ilgili bilgilendirmeler	+	A4
A4.11. Uyarı levhaları	+	A4
A4.12. Kritik bilgilendirme noktaları ağı	+	A4
A4.13. Eğitim kurumlarında yapılan bilgilendirme sayısı	+	A4
A4.14. İnternet üzerinden yönlendirmenin etkinlik düzeyi	+	A4
A4.15. Alanı yaşatan belgesellerin sayısı	+	A4
A4.16. Ekoturizm ile ilgili koruma farkındalığının geliştirilmesine dair eğitimler	-	
A4.17. İzleme, değerlendirme ve uygulamalar	+	A4

Tablo 42 incelendiğinde, A4 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 13 adet gösterge (A4.5-A4.17) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 1 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 12 tane göstergenin ise uzmanlarca önerildiği şekilde A4 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Kültürel Kaynakların Korunması (A5)

Başlangıç seti A5 ölçütü altında yer alan 4 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43. A5 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**	
A5.5. Alandaki kültürel kaynakların kültürel miras listesine alınarak, tescillenme durumu	+	A5	
A5.6. Yerel halkın geleneksel yaşantılarındaki değişim oranı (%)	+	A5	
A5.7. Bölgeye ait somut olmayan kültürel miras unsurları ve sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki düzeyi	+	A5	
A5.8. Çağdaş, geleneksel ve anıtsal mirasın durumu	-		
A5.9. Alanda genel kültürü yaşatacak pilot yerlerin olması	-		
A5.10. Yerel festival etkinlikleri	+	A5	
A5.11. Kültürel taleplere hizmet eden tesislerin aktif çalışma süresi	+	A5	
A5.12. Koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi	+	Finansal yapı ve yönetim	
A5.13. Teorikten ziyade pratiğe yönelik koruyucu farkındalık uygulamaları sayısı	+		A4
A5.14. Teorikten ziyade pratiğe yönelik teşvik edici ve ilgi çekici değerlendirmelerin sayısı	+		A4

Tablo 43 incelendiğinde, A5 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 10 adet gösterge ilâve olarak önerilmiş (A5.5-A5.14) ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 2 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 5 tanesinin önerildiği şekilde A5 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülürken, diğer 3 göstergenin ise başlangıç setindeki A4 ölçütü ve ilâveten uzmanlarca önerilen "Finansal yapı ve yönetim" ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Kültürel Kaynakların Niteliği ve Niceliği (A6)

Başlangıç seti A6 ölçütü altında yer alan 3 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44. A6 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	Gösterge Niteliği	Nihai Ölçüt
A6.4. Kültürel kaynakların (varlıkların) restorasyonu ve niteliği	+	A5
A6.5. Kültürel varlıkların restorasyonu için ayrılacak bütçe miktarları	+	A5
A6.6. Kültürel envanter	+	A5
A6.7. Yerel örf ve gelenekler	+	A5
A6.8. Yerel yemekler	+	A5
A6.9. Yerel kültür ile ilgili işletmelerin sayısı (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler)	+	A5
A6.10. Yerel yerleşim alanlarında (köylerde) konaklama olanakları	+	A8
A6.11. Yerel ozanlar, türküler, edebiyat tanıtımları	+	A5
A6.12. Odun dışı orman ürünlerinin pazarlanması (Yerel halk tarafından)	+	Finansal yapı ve yönetim
A6.13. Kültürel varlıkların nadir bulunurluk oranı (%)	+	A5
A6.14. Kültürel varlıkların tanınırlığı	+	A5
A6.15. Kültürel varlıkların korunma düzeyi	+	A5
A6.16. Kötü restorasyon örneklerinin varlığı	+	A3
A6.17. Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi	+	Taşıma kapasitesi
A6.18. Kültürel varlıklarla bütünleşen doğal kaynaklar	+	A5

Tablo 44 incelendiğinde, A6 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 15 adet gösterge (A6.4-A6.18) ilâve olarak önerilmiş ve değerlendirmeler sonucunda önerilenlerin tamamının gösterge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerin başlangıç setindeki A3, A5 ve A8 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Finansal yapı ve yönetim" ve "Taşıma kapasitesi" ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Yerel Katılım (A7)

Başlangıç seti A7 ölçütü altında yer alan 5 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45. A7 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	Gösterge Niteliği	Nihai Ölçüt
A7.6. Rehberlik hizmetlerinin yerel halk tarafından yapılma oranı (%)	+	A7
A7.7. Yerel ürünler üretiminin istihdama katkısı	+	A8
A7.8. Alan yönetiminde yerel halka devredilen yetki sayısı	+	A7
A7.9. Kadın nüfusunun istihdam oranı (%)	+	A8
A7.10. Genç nüfusun istihdam oranı (%)	+	A8
A7.11. Alan yönetiminin her aşamasında yerel halkla beraber ortaklaşa kararlar almanın oranı	+	A7
A7.12. Yerel halkın turizm kaynaklı etkinliklerden elde ettiği gelir	+	A8

A7.13. Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planlarının uygulanabilirliği	+	Planlama ve yönetim / yönetişim	
A7.14. Kadın işgücü katılımı	+	A7	
A7.15. Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği	+	A7	
A7.16. Taraflara temsilde sağlanan adalet	+	A7	
A7.17. Yerel halkla yaşanan çatışmaların giderilme oranı (%)	+	A7	
A7.18. Korunan alan çevresindeki orman köyü katılımı	-		
A7.19. Yerel halka yönelik eğitim programlarının sayısı	+		A4
A7.20. Yerel halk örgütlenmesi	+		A12
A7.21. Birim zamanda işbirliği yapılan yerel kişi sayısı	-		
A7.22. Korunan alan yönetimine katılan yerel halkın oranı	-		
A7.23. Yeni uygulamalar yapmadan önce yerel halkın görüşlerinin alınma düzeyi	-		

Tablo 45 incelendiğinde, A7 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 18 adet gösterge (A7.6-A7.23) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 4 tanesinin (A7.18-A7.21-A7.22-A7.23) A7.11 ve A7.12 göstergeleriyle benzerlik göstermesinden dolayı gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 7 tanesinin A7 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 7 göstergenin ise, başlangıç setindeki A4, A8 ve A12 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Planlama ve yönetim/yönetişim" ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan göstergeler 3.74 ortalama ile PAYLASIM yani "Ziyaretçi paylaşımları ve sanal ziyaretçi sayısı" göstergesi ve 3.93 ortalama ile FAALHIZMET yani "Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin faal olarak hizmet verdiği süre" göstergesi olmuştur. Aynı zamanda, uzmanlarca Delphi 2 anketinde uzlaşmaya varılan bu göstergelerin Delphi 3 anketinde uzlaşmaya varılamayan göstergeler olduğu görülmüş ve bu göstergelerin C3 kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Yerel Halka Sosyo-Ekonomik Faydalar (A8)

Başlangıç seti A8 ölçütü altında yer alan 5 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46. A8 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	Gösterge Niteliği	Nihai Ölçüt	
A8.6. Yerel ürünlerin tüketim oranı	+	A8	
A8.7. Konaklama süresince tüketilen yerel gıda miktarı (süt, yumurta vb.)	+	A8	
A8.8. Turizm bölümlerinde okuyan öğrenci sayısı	+	A8	
A8.9. Yerel ürün satışı yapılabilecek alanlar	+	A8	
A8.10. Konaklama süresince tüketilen et/meyve/tahıl/sebze miktarı	+	A8	
A8.11. Konaklama süresince tüketilen su miktarı	+	A8	
A8.12. Geri dönüşüm sisteminin varlığı	+		A3
A8.13. Organik ürünlerin üretim yoğunluğu	+	A8	
A8.14. Yerel halkın göç oranı	+	A8	
A8.15. Yöre halkının ekoturizm etkinliklerinden faydalanma /faydalanmama oranı	-		
A8.16. Ziyaretçilerin gelir seviyesi	+		A10
A8.17. Ekoturizm için konaklanabilecek ev /hane sayısı (ve değişimi)	-		
A8.18. Turist sayısının ekoturizm etkinlik türüne (trekking vb.) göre dağılımı	-		
A8.19. Turistlerin satın alabileceği hediyelik eşya sayısı	+	A8	
A8.20. Hediyelik eşya satışından elde edilen gelir	+	A8	
A8.21. Odun dışı ürün üretimi /değeri	+	Finansal yapı ve yönetim	
A8.22. Ekoturizm hizmeti sunan işletme sayısı ve oranı (%)	-		
A8.23. Ekoturizm etkinliklerden memnun olan yerel halk oranı	+	A8	
A8.24. Ekoturizm yatırımları ile altyapısı gelişen yerleşim birimi /hane / nüfus sayısı	+	A8	
A8.25. Ekoturizm pazarının toplam büyüklüğü	+	A8	
A8.26. Turizm yoluyla yerel halkın bazı sosyal imkanlara kavuşması (yol, sinema, tiyatro vb.)	+	A8	
A8.27. Ulaşım işinde çalışan yerel halkın oranı (%)	+	A8	
A8.28. Pansiyonlarda çalışan yerel halkın oranı (%)	+	A8	
A8.29. Yerel halkın ekoturizm etkinliklerinin devamlılığı için sağlanan teşviklerin mali değeri	+	Finansal yapı ve yönetim	
A8.30. Bölgedeki nüfus yoğunluğu	-		
A8.31. Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı ve değişimi	+	A8	
A8.32. Yerel halka sağlanan faydaların sürekliliği	+	A8	
A8.33. Yerel halkın yaşam kalitesini arttırma düzeyi	+	A8	
A8.34. Alan kılavuzluğu yönetimi	-		
A8.35. Alan kılavuzluğunun istihdama katkısı	+	A8	
A8.36. Alan kılavuzluğu eğitimi sayısı	+		A4
A8.37. Yerel halkın girişim miktarı / yerel girişim miktarı	+	A8	
A8.38. Sürekli çalışan kişi sayısı	+	A8	
A8.39. Geçici çalışan kişi sayısı	+	A8	
A8.40. Birim zamanda yerel ürünlerden korunan alanda satılanların toplam değeri	+	A8	
A8.41. Ekoturizmin mevsimsellik göstergeleri (ziyaretçi/ay sayısı)	+	Taşıma kapasitesi	
A8.42. Ekoturizmden gelir elde eden aile sayısı	+	A8	
A8.43. Ekoturizm dışı sezondaki işsizlik sayısı	+	A8	

Tablo 46 incelendiğinde, A8 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 38 adet gösterge (A8.6-A8.43) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 6 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 26 tanesinin A8 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 6 göstergenin ise, başlangıç setindeki A3, A4 ve A10 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Taşıma kapasitesi" ve "Finansal yapı ve yönetim" ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Toplumu Bilinçlendirme (A9)

Başlangıç seti A9 ölçütü altında yer alan 4 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. A9 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A9.5. Kamu tarafından ulusal düzeyde yayınların ve kısa tanıtımcıkların yapılması	+	A4
A9.6. Tur operatörleri / Yerel rehberlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik programların sayısı	+	A4
A9.7. Kurumsal yapı ve personelin eğitim durumu	+	A12
A9.8. Ziyaretçilerin eğitim durumu	+	A10
A9.9. Yerel halka girişimcilik konusunda verilen eğitimlerin sayısı	+	A4
A9.10. Yerel halka ev pansiyonculuğu konusunda verilen eğitimlerin sayısı	+	A4
A9.11. Yerel halka hizmet kalitesi konusunda verilen eğitimlerin sayısı	+	A4
A9.12. Yerel halka alandaki endemik flora ve faunanın korunması için farkındalığın arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı	+	A4
A9.13. Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	+	A4
A9.14. Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	+	A4
A9.15. Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	+	A4
A9.16. Eğitim yoluyla koruma farkındalığı eğitimi verilen öğrenci sayısı	+	A4
A9.17. Okullarda düzenlenen eğitim ve tanıtım toplantıları	-	
A9.18. Okullara saha ziyaretlerinde sağlanan ayrıcalıklar	+	A4
A9.19. Alanı ziyarete gelen öğrenci sayısı	+	A4
A9.20. Yıllık ziyaretçi anket sayısı, anket sonuçları ve görülen değişimler	-	
A9.21. Ziyaretçi kayıt sistemi vb. araçlar ile ölçümler ve periyodik değerlendirmeler	-	
A9.22. Alandaki insanlara yapılan anketler ve görülen değişimler	-	

A9.23. Yıllık rehberlik toplantıları ve değerlendirme raporları	-		
A9.24. Koruma alanına ilişkin üretilen film sayısı	-		
A9.25. Koruma alanına ilişkin düzenlenen fotoğraf sergileri	+		A4
A9.26. Yerel halk için düzenlenen eğitim gezisi sayısı	+		A4
A9.27. Milli eğitim müfredatındaki yeri	-		
A9.28. Pansiyoncuların tutumlarının ölçülmesi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.29. Yerel halkın tutumlarının ölçülmesi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.30. Pansiyoncuların bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.31. Minibüsçülerin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.32. Ziyaretçilerin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.33. Yerel halkın bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.34. Kamu personelinin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.35. Kamu yöneticilerinin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	
A9.36. Kamu yöneticilerinin ilgi düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	

Tablo 47 incelendiğinde, A9 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 32 adet gösterge (A9.5-A9.36) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 7 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden geriye kalan 25 göstergenin hepsi başlangıç setindeki A4, A10 ve A12 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Tüketici/Turist Memnuniyeti (A10)

Başlangıç seti A10 ölçütü altında yer alan 5 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48. A10 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	Gösterge Niteliği	Nihai Ölçüt	
A10.6. Şikayet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı	+	A10	
A10.7. Yıllık /sezonluk ziyaretçi sayısı (turist/ekoturist dağılımı)	+	A10	
A10.8. Ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi	+	A10	
A10.9. Alana gelen ziyaretçilerin belli sürede edindiği bilgilerin oranı (%)	+	A10	
A10.10. Hizmet pazarlaması memnuniyet ölçümleri	+	A10	
A10.11. Ziyaretçi paylaşımları ve online ziyaretçi sayısı	+	A10	
A10.12. Ziyaretçilere düzenlenen anket sayısı	-		
A10.13. Ziyaretçi maliyetlerine ilişkin alınan geri dönüşler	+	A10	
A10.14. Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerine koyduğu katkılar	+		A4
A10.15. Ziyaretçilerin şikayet nedeni olan konularına çözüm oranı (%)	+	A10	
A10.16. Ziyaretçi harcamalarında artış miktarı	+	A10	
A10.17. Alanda m^2'ye düşen ziyaretçi sayısı	+	Taşıma kapasitesi	
A10.18. Yerel ürünler ve çekiciliklerinin türü ve sayısı	+		A6
A10.19. Turizm kaynaklı sosyal hizmet kapasitesi ve sayısı	+		A8

Tablo 48 incelendiğinde, A10 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 14 adet gösterge (A10.6-A10.19) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan 1 tanesinin gösterge niteliği taşımadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 9 tanesinin A10 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 4 göstergenin ise, başlangıç setindeki A4, A6 ve A8 ölçütleri ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen "Taşıma kapasitesi" ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Ekoturizm Deneyiminin Yönetimi (A11)

Başlangıç seti A11 ölçütü altında yer alan 8 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49. A11 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	Gösterge Niteliği	Nihai Ölçüt
A11.9. Alanı önceden ziyaret etmiş ekoturistin olup olmaması	+	A10
A11.10. Ekoturizm paydaşlarının dağılımı	+	A12
A11.11. Ekoturizm platformunun varlığı	+	A12
A11.12. Ziyaretçileri doğa içinde nasıl davranmaları gerektiği hakkında bilgilendirme	+	A4
A11.13. Ekoturistlerin korunan alana yol ağı olarak varış süresi	+	A10
A11.14. Güvenlik önlemi sayısı	+	A10
A11.15. Güvenlik hizmeti verme süresi	+	A10
A11.16. Yaşanan güvenlik sorunu sayısı	+	A10

Tablo 49 incelendiğinde, A11 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 8 adet gösterge (A11.9-A11.16) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunların hepsinin gösterge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerin de başlangıç setindeki A4, A10 ve A12 ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Kurumsal Çerçeve/Kapasite (A12)

Başlangıç seti A12 ölçütü altında yer alan 6 adet göstergeye ilâveten uzmanlar tarafından ilgili ölçüt altında önerilen ilâve göstergeler Tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50. A12 ölçütüne ilişkin önerilen göstergeler

Önerilen Göstergeler	**Gösterge Niteliği**	**Nihai Ölçüt**
A12.7. Paydaşların aktif katılımını sağlayacak örgütlerin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)	+	A12
A12.8. Paydaşların aktif katılımını sağlayacak örgüt sayısı	+	A12
A12.9. Seyahat acentaları ve turist rehberleri için etik ilkelerin varlığı	+	A12
A12.10. Meslek ahlakı ilke ve kurallarının olup olmaması	+	A12
A12.11. Mali ya da finansal politika, yapı ve araçlar	+	Finansal yapı ve yönetim
A12.12. Üst düzey planlarda ekoturizm ve korunan alanlarla ilgili hükümlerin varlığı	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A12.13. Yasalardan kaynaklanan engellerin kaldırılması	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A12.14. Yönetim planının yıllık olarak değerlendirilmesi	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A12.15. Ekoturizm gelirlerinin bölüşümünde adalet	+	A8
A12.16. Yerel halkın ahlak ilkelerinin uygulanabilirliği	+	A12
A12.17. Kalkınma ajansları tarafından bölgede desteklenen proje sayıları ve fon tutarları	+	Finansal yapı ve yönetim
A12.18. Korunan alan yönetimine katılan acentalar sayısı	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A12.19. Korunan alan yönetimine katılan yerel halkın katılım sayısı	+	Planlama ve yönetim / yönetişim
A12.20. Yöneticilerin ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi
A12.21. Yerel halkın ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi
A12.22. Çalışanların ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	+	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi

Tablo 50 incelendiğinde, A12 ölçütüne ilişkin uzmanlarca 16 adet gösterge (A12.7-A12.22) ilâve olarak önerilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu bunlardan hepsinin gösterge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerden 5 tanesinin önerildiği şekilde A12 ölçütü içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Diğer 11 göstergenin ise, başlangıç setindeki A8 ölçütü ile başlangıç setine ilâveten uzmanlarca

önerilen “Finansal yapı ve yönetim”, “Planlama ve yönetim/yönetişim” ve “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi” ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

3.1.1.4 Başlangıç Setine İlaveten Uzmanlar Tarafından Önerilen Yeni Ölçütler ve Göstergeler

Bu aşamada, 12 ölçüt ve 68 göstergeden oluşan başlangıç seti dışında uzmanlar tarafından ilâve olarak 27 ölçüt ve 55 gösterge önerilmiştir. Uzmanların önerilerinin ölçüt/gösterge niteliği taşıyıp taşımama özellikleri yanında ölçütlerin müstakil ölçüt olarak ele alınıp alınmaması ve göstergelerin ise hangi ölçüt kapsamında da ele alınabileceğine ilişkin yapılan değerlendirmelerin sonuçları Tablo 51’de sunulmuştur.

Tablo 51. Başlangıç setine ilâveten uzmanlar tarafından önerilen ölçütler ve göstergeler

Önerilen Ölçüt	ÖN	Ölçüt Türü		Ölçüt Altında Önerilen Gösterge	GN	Göstergenin Yer Aldığı Ölçüt	
		YÖ	BS			YÖ	BS
1. Koruma ve Gelişme Dengesi	+	Finansal yapı ve yönetim		1.1.Ziyaretçi giriş ücretlerinden alınan gelir	+		A8
				1.2. Otopark ücretlerinden elde edilen gelir	+		A8
				1.3. Rekreasyonel etkinliklerden elde edilen gelir	+		A8
				1.4. Yerel ürünlerin satışından elde edilen gelir	+		A8
				1.5.Geleneksel ekonomik etkinliklerin sürdürülmesi	+		A8
				1.6. Kültürel değerlerin yaşatılma düzeyi	+		A5
				1.7. Gelişmenin ölçeği	-		
				1.8.Ekoturizm işletmecileri için finansman imkanlarının varlığı	+	Finansal yapı ve yönetim	
				1.9. Ekoturizm sektöründe yatırım miktarı	+	Finansal yapı ve yönetim	
2. Ulusal ve Yerel Yöneticilerin Katılımı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi		2.1.Alanın Bakanlık seviyesinde turizm değerlendirme kapsamında olması	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
				2.2.Vali/Belediye Başkanlığı gibi yerel yöneticilerin alandaki turizm konusunda farkındalığı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
				2.3.Muhtarlıklar seviyesinde ekoturizm konusunda bilinç düzeyi	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
				2.4.Muhtarlıkların yerel halkın turizme katılımı konusundaki teşvikleri	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
				2.5.Sivil toplum kuruluşlarının alandaki turizmin sürdürülebilirliği konusundaki çalışmaların varlığı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
				2.6.Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
3. Kurumların Yürüttüğü Politikalar	–		A3	3.1.Kurumun yapısal durumundaki elemanların niteliği	+		A12
				3.2.Kurumsal yapının dönemsel çalışmaları	+		A12
				3.3.İşbirliği	–		
4.Yerel Örgütlenme	–		A12	4.1.Yerel örgütlenme modellerinin belirlenmesi	+		A12
				4.2.Örgütlenme modellerinin yönetim uygulamalarında çalışma sayısı	+		A12
5.Alanın Mevcut Durumunun Tespiti	–			5.1.Alanın sosyal mevcut durumu	-		
				5.2.Alanın kültürel mevcut durumu	-		
				5.3.Alanın ekonomik mevcut durumu	-		
				5.4.Alanın ekolojik mevcut durumu	-		
				5.5.Tespit edilen mevcut durumların çözümlemeinin yapılıp, stratejilerin belirlenmesi	–		
6.Yeterli Altyapının Varlığı	-			6.1.Kalifiyeli eleman varlığı	-		
7. Geleneksel Bilginin Korunması ve Sürdürülebilirliği	-		A5	7.1.Restore edilmiş geleneksel ahşap ev ya da ev planı sayısı	+		A5
				7.2.Restore edilmiş geleneksel samanlık sayısı	+		A5
				7.3.Geleneksel el sanatları sergi sayısı	+		A5
				7.4.Geleneksel yemekler envanteri	+		A5

8.Korunan Alanlarda İlgili Mevzuat	–		8.1.Koruma alanında diğer sektör etkinliklerine verilen izinlerin kapsamı	+		A12
			8.2.Katılımcılık konusunda mevzuatta yazılı düzenlemelerin etkinliği	+		A12
9. Yönetişim	+	Planlama ve Yönetim /Yönetişim	9.1.Taraflar arasında yapılan değerlendirme toplantılarının sayısı	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			9.2.Koruma konusunda taraflarca kabul edilmiş, net olarak belirlenmiş ilkelerin mevcudiyeti	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			9.3.Kritik konularda taraflarca oluşturulan çalışma grupları ve raporlarının paylaşımı	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			9.4.Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			9.5.Uzlaşmazlıkların çözümü için bağımsız hakemlerden oluşan komisyonların oluşturulma sıklığı	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
10. Mevzuat	+	Planlama ve Yönetim / Yönetişim	10.1.Uluslararası örnek medeni mevzuata göre yasalarımızın düzenlenmesi	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			10.2.Ülkede siyasi yapılanmaların yaklaşımları ve ilgileri	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
11. Tanıtım/ Reklam	+		11.1.Korunan alanın yazılı ve görsel medya da yer alma sayısı	+		A4
			11.2.Korunan alanın sosyal medya da yer alma düzeyi	+		A4
			11.3.Tanıtım veya reklam vasıtasıyla alana gelen ziyaretçi sayısı	+		A10
12.Alanın Toplum Üzerindeki Kişilerin Algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	12.1.Alanın yöre halkı tarafından algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
			12.2.Dış paydaşlar tarafından algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
			12.3.STK'lar tarafından algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
			12.4.Kamu kurum/kuruluşları tarafından algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
			12.5.Uluslararası perspektifler tarafından algısı	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
			12.6.Yönetim/Koruma statüsü durumu	+	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	
13.Korunan Alanlarda Zonlama /Planlama	+	Taşıma kapasitesi	13.1.Planlara altlık teşkil edecek olan biyolojik çeşitlilik araştırmalarının varlığı	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			13.2.Planlama esnasında katılımcı yaklaşım	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			13.3.Bölgesel toplantıların sayısı	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
			13.4.Tür habitat izleme değerleri ile zonların gözden geçirilmesi	+	Planlama ve Yönetim/Yönetişim	
14. Korunan Alan Yönetimi için Sağlanan, Tahsis Edilen Ekonomik Kaynak Düzeyi	+	Finansal yapı ve yönetim	14.1.Korunan alana yapılan yıllık bağış tutarı	+	Finansal yapı ve yönetim	
			14.2.Korunan alana kamu kaynaklarından ayrılan yıllık bütçe düzeyi	+	Finansal yapı ve yönetim	
			14.3.Birim zamanda korunan alanda çalışan gönüllü sayısı	+		A7
15.Ekoturizmde Etik İlkeler	-	A12				
16.Doğal Afetlere Karşı Önlem Alma	-	A3				

17.Çevre Kirliliğine Karşı Önlem Alma	-		A3
18.Alanın Taşıma Kapasitesi	+	Taşıma kapasitesi	
19.Kaynak Değerleri Üzerine Ziyaretçi Etkisi/ Ziyaretçilerin Kaynak Değerleri Üzerine Etkisi	–		A7
20. Sorumluluk Duygusu /Güdüsü	-		
21.Yasal Çerçevedeki Durum	-		A12
22.Kaynak Değerlere Ulaşımın Doğal Yollarla Yapılması	_		
23.Organizasyon Yapısı	–		A9
24.Yerel Üretimin Devam Etmesi	-		A8
25.Yerel Kültürün Korunması	-		A5
26.Mimari Üslup	-		
27.Kimyasal Kirliliğin Önlenmesi	-		

ÖN: Ölçüt niteliği- YÖ: Yeni ölçüt- BS: Başlangıç seti- GN: Gösterge niteliği

Tablo 51 incelendiğinde, başlangıç setine ilâveten uzmanlar tarafından önerilen 27 ölçüt ve 55 adet göstergeye yönelik yapılan değerlendirmeler sonucunda; önerilen ölçütlerden sadece 9 tanesinin ölçüt niteliği taşıdığı ve bunların başlangıç setine ilâveten yeni önerilen ölçütlerden "Finansal yapı ve yönetim", "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi", "Planlama ve yönetim/yönetişim" ve "Taşıma kapasitesi" ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Yine yapılan değerlendirmelerde önerilen fakat ölçüt niteliği taşımayan 18 tane ölçütten 11 tanesinin (%61.11) başlangıç setindeki "Çevresel yönetim uygulamaları", "Kültürel kaynakların korunması", "Yerel katılım", "Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar", "Toplumu bilinçlendirme" ve "Kurumsal çerçeve/kapasite" ölçütlerinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Ayrıca, başlangıç setine ilâveten uzmanlar tarafından önerilen 55 adet göstergeye ilişkin yapılan değerlendirmelerde de 47 tanesinin gösterge niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerin başlangıç setindeki "Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini", "Kültürel kaynakların korunması", "Yerel katılım", "Yerel halka

sosyo-ekonomik faydalar", "Tüketici/turist memnuniyeti" ve "Kurumsal çerçeve/kapasite" ölçütleri ve başlangıç setine ilâveten yeni önerilen ölçütlerden "Finansal yapı ve yönetim", "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ile "Planlama ve yönetim/yönetişim" ölçütleri içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür (Tablo 51).

3.1.1.5 Delphi Yöntemi Birinci Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi

Delphi birinci aşama için sunulan başlangıç seti ölçütleri ile bu ölçütlere ilâveten uzmanlarca önerilen ölçütlerin önceki alt başlıklarda değerlendirilmesi sonucu dağılımları, Tablo 52'de görülmektedir. Bu çerçevede başlangıç setinde yer alan ölçütlerden bazıları (A3, A7, A8, A10 ve A12) kısmi bazı değişiklikler dışında büyük ölçüde aynı şekilde; bazı ölçütler ise, birbirleriyle birleştirilerek (A1 ile A2, A4 ile A9 ve A5 ile A6) tek bir ölçüt haline dönüştürülerek ölçütlerden bir tanesi (A11) ise, tamamen çıkarılarak başlangıç setine dayalı birinci aşama nihai ölçütleri (B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8) belirlenmiştir. Bu şekilde başlangıç setinden elde edilen 8 ölçüte ilâveten, uzmanlarca önerilen 4 ölçütün (B9, B10, B11, B12) de dahil edilmesiyle, Delphi birinci aşama sonucunda toplam 12 adet ölçüt elde edilmiştir.

Tablo 52. Nihai ölçütlerin oluşumu

		İşlem	**B** **Delphi Birinci Aşama Nihai Set Ölçütler**
A-Başlangıç Seti Ölçütleri	A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması A2-Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	A1+A2	B1-Doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması
	A3-Çevresel yönetim uygulamaları		B2-Çevresel yönetim ve uygulamaları
	A4-Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini A9-Toplumu bilinçlendirme	A4+A9	B3-Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme
	A5-Kültürel kaynakların korunması A6-Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	A5+A6	B4-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu
	A7-Yerel katılım		B5-Yerel katılım
	A8-Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar		B6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar
	A10-Tüketici/turist memnuniyeti		B7-Ziyaretçi memnuniyeti

	A11-Ekoturizm deneyiminin yönetimi	-A11	--
	A12-Kurumsal çerçeve/kapasite		B8-Kurumsal çerçeve/kapasite
Başlangıç setine ilâveten uzmanlarca önerilen ölçütler			B9-Finansal yapı ve yönetim
			B10-Planlama ve yönetim/yönetişim
			B11-Taşıma kapasitesi
			B12-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi

Bu ölçütlerden A11 ölçütünün uzmanlar tarafından bir taraftan anlam ve içerik olarak tam anlaşılamaması diğer taraftan da en az önem verilen ölçütlerden biri olarak da yer almasına bağlı olarak, çalışma kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Abidin (1999) tarafından yapılan çalışmada, Delphi yönteminin birinci aşamasında uzmanların önerileri doğrultusunda ölçüt ve göstergeler belirlenmiş ve belirlenen ölçüt ve göstergeler Delphi yönteminin ikinci aşamasına altlık oluşturmuştur. Böylelikle, Delphi yönteminin ikinci aşamasında 24 ölçüt ve 117 göstergeden oluşan bir set ortaya çıkarak, uzmanların görüşlerine sunulmuş ve değerlendirmeler sonucunda 18 ölçüt ve 177 göstergeden oluşan bir ölçüt ve gösterge seti oluşturulmuştur. Bu ölçütlerden 9 tanesi (tüketici memnuniyeti, biyolojik çeşitliliğin korunması, çevresel koruma önlemleri, taşıma kapasitesi, eğitim ve yerel farkındalık, kurumsal çerçeve, yerel halka sosyal, kültürel ve bölgesel faydalar, yerel katılım, kültürel kaynakların korunması) bu çalışmadaki A1, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A10, A12 ölçütleriyle, 2 tanesi de (finansal yapı, alana yönelik bilinç ve algı düzeyi) bu çalışmada yeni önerilen ölçütlerle örtüşmektedir. Ayrıca, bu ölçütlerden 2 tanesi ise (ziyaretçi güvenliği, su-hava-gürültü kirliliğinin kontrolü), bu çalışmada gösterge olarak bulunmaktadır.

Bender (2008) tarafından yapılan çalışmada da, ikinci aşama anket değerlendirmelerinden sonra 12 ölçütten 7 ölçüt belirlenmiştir. Bu 7 ölçütün (doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, çevresel yönetim ve uygulamaları, çevresel öğrenme ve eğitim fırsatlarınını temini, kültürel kaynakların korunması, yerel katılım, yerel halka sosyo-ekonomik faydalar, tüketici/turist memnuniyeti) bu çalışmadaki A1, A3, A4, A5, A7, A8, A10 ölçütleri ile, hem ifade hem de içerik olarak örtüştüğü tespit edilmiştir.

Delphi birinci aşama için sunulan başlangıç seti ölçüt ve göstergeleri ile bu ölçüt ve gösterge setine ilâveten uzmanlarca önerilen göstergelerin önceki alt başlıklarda değerlendirilmesi sonucu dağılımları, Tablo 53'te görülmektedir. Bu çerçevede, başlangıç setinde yer alan 68 göstergede kısmi bazı değişiklikler sonucunda elenen, yer değiştiren ve yeni eklenen göstergeler neticesinde, 65 göstergenin belirlendiği ve buna müteakip uzmanların da başlangıç setine önerdikleri 256 göstergeye ait elenenler, yer değiştirenler ve eklenen göstergeler neticesinde, 181 göstergenin belirlendiği ve toplamda Delphi birinci aşamanın sonucunda 246 göstergenin elde edildiği görülmüştür. Ayrıca, başlangıç setinden elde edilen 8 ölçüte ilâveten, uzmanlarca önerilen 4 ölçüt (B9, B10, B11, B12) için belirlenen 71 göstergenin de dahil edilmesiyle Delphi birinci aşama sonucunda toplamda 12 ölçüt 317 gösterge elde edilmiştir.

Tablo 53. Başlangıç setindeki nihai tabloların şekillenmesi

Başlangıç seti ölçüt ve göstergelerine ait değerlendirmeler							**Uzmanların başlangıç setine önerdikleri göstergelere ait değerlendirmeler**						**Delphi 1. aşama ölçüt ve göstergelerin nihai sonuçları**	
Ö	**a_1**	**b_1**	**c_1**	**d_1**	**e_1**	**f_1**	**a_2**	**b_2**	**c_2**	**d_2**	**e_2**	**f_2**	**f**	**Ö**
A1	7	1	1	5	5	***10***	28	3	17	8	14	***22***	***32***	**B1**
A2	7	0	7	0	0	***0***	35	2	33	0	0	***0***	***0***	
A3	10	0	2	8	5	***13***	29	0	15	14	17	***31***	***44***	**B2**
A4	4	0	0	4	5	***9***	13	1	0	12	20	***32***	***41***	**B3**
A9	4	0	4	0	0	***0***	32	7	25	0	0	***0***	***0***	
A5	4	1	0	3	4	***7***	10	2	3	5	19	***24***	***31***	**B4**
A6	3	0	3	0	0	***0***	15	0	15	0	0	***0***	***0***	
A7	5	0	0	5	1	***6***	18	4	7	7	3	***10***	***16***	**B5**
A8	5	0	2	3	2	***5***	38	6	6	26	2	***28***	***33***	**B6**
A10	5	1	0	4	5	***9***	14	1	4	9	9	***18***	***27***	**B7**
A11	8	2	6	**0**	**0**	***0***	8	0	8	0	0	***0***	***0***	**--**
A12	6	0	1	5	1	***6***	16	0	11	5	11	***16***	***22***	**B8**
Toplam	***68***	***5***	***26***	***37***	***28***	***65***	***256***	***26***	***144***	***86***	***95***	***181***	***246***	**--**
													12	**B9**
													25	**B10**
													9	**B11**
													25	**B12**
											Toplam		***71***	
											G.Toplam		***317***	

Ö = Ölçütler
a_1 = Başlangıç setindeki gösterge sayısı
b_1 = Başlangıç setinden elenen gösterge sayısı
c_1 = Başlangıç setinde yer değiştiren gösterge sayısı
$d_1 = a_1 - b_1 - c_1$ (Başlangıç setinden kalan gösterge sayısı)
e_1 = Başlangıç setine eklenen gösterge sayısı
$f_1 = d_1 + e_1$ (Değerlendirmeler sonucu başlangıç setindeki gösterge sayısı)
a_2 = Başlangıç setine ilâve olarak önerilen gösterge sayısı

b_2 = Elenen gösterge sayısı
c_2 = Yer değiştiren gösterge sayısı
$d_2 = a_2 – b_2 – c_2$ (İlave önerilerden kalan gösterge sayısı)
e_2 = Eklenen gösterge sayısı
$f_2 = d_2 + e_2$ (Değerlendirmeler sonucu uzmanların önerilerine göre değişen gösterge sayısı)
$f = f_1 + f_2$ (Delphi 1 nihai gösterge sayısı)

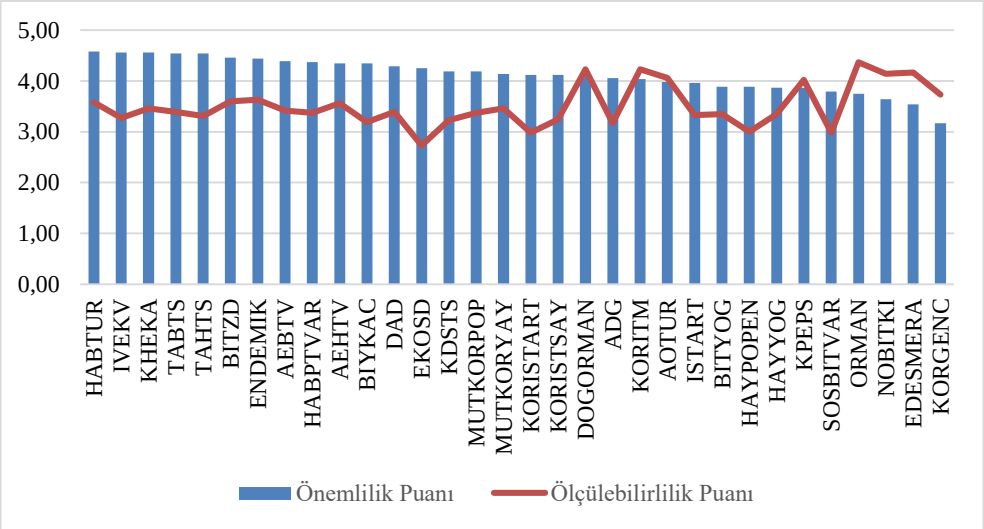
Başlangıç setinde yer alan 68 gösterge, 3.6 kat artarak Delphi birinci aşamadaki görüş ve değerlendirmeler sonucunda 246'ya çıkmıştır. Delphi birinci aşamada gösterge sayısındaki bu denli yükseliş, farklı kesimlerden çok sayıda uzmanların görüşüne başvurulmuş olması ve bu bağlamda ilgili uzmanların da ülkemizdeki korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetiminde yaşanan sorunlardan hareketle görüşlerini ayrıntılı şekilde paylaşmış olmalarıyla yakından ilişkilidir.

3.1.2 Delphi Yöntemi İkinci Aşama

Bu aşamada, Delphi yöntemi birinci aşama nihai ölçüt ve gösterge setinden (12 ölçüt/317 gösterge) hareketle ölçüt ve göstergelerin önemliliği ve ölçülebilirliğinin uzmanlarca değerlendirilmesine ilişkin bulgulara ölçütler itibariyle yer verilmiştir.

3.1.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (B1)

"Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirlikleri nisbeten düşük; önem düzeyi düşük olanların ise, ölçülebilirliklerinin nisbeten yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 15).

Şekil 15. B1 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlamaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B1 kapsamındaki 32 göstergeden 12 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 20 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 54). Uzlaşma sağlanan; KHEKA, IVEKY, TABTS, TAHTS, BITZD, ENDEMIK, HABPTVAR, BIYKAC, KORISTSAY, DOGORMAN, KORITM ve NOBITKI göstergelerinin önem düzeylerinin 3.64-4.56 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 3.19-4.14 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 54. B1ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

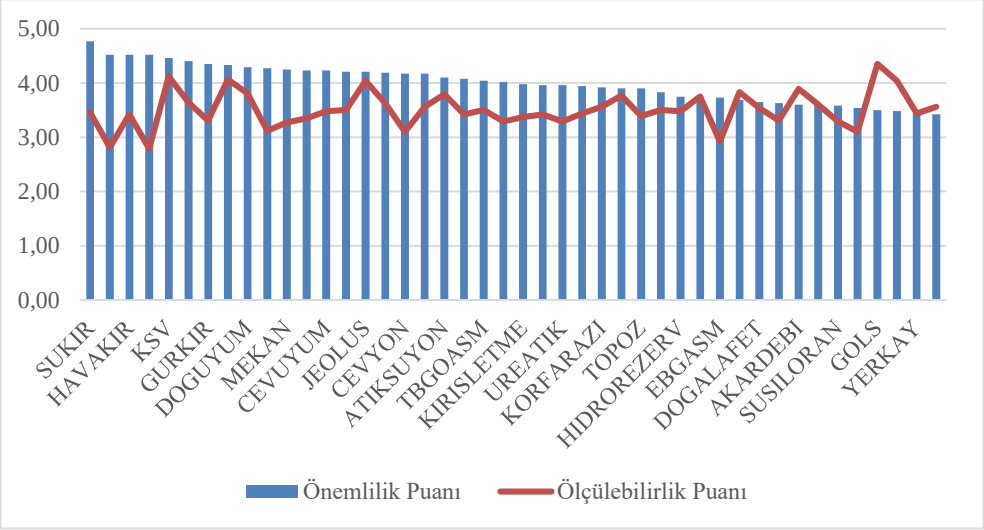
GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktor Yükü	Uzlaşma
HABTUR	4.58	5	95.8	5	4	1	.517	UY
KHEKA	4.56	5	95.8	5	4	1	.888	UV
IVEKV	4.54	5	95.8	5	4	1	.602	UV
TABTS	4.54	5	95.8	5	4	1	.933	UV
TAHTS	4.54	5	97.9	5	4	1	.891	UV
BITZD	4.46	4.5	95.8	5	4	1	.617	UV
ENDEMIK	4.44	5	75.9	5	4	1	.767	UV
AEBTV	4.39	4.5	91.7	5	4	1	.536	UY
HABPTVAR	4.37	5	89.6	5	4	1	.812	UV
AEHTV	4.35	4.5	89.6	5	4	1	.567	UY
BIYKAC	4.35	4.5	89.6	5	4	1	.835	UV
DAD	4.29	4	89.6	5	4	1	.317	UY
EKOSD	4.25	4	81.2	5	4	1	.343	UY
MUTKORPOP	4.19	4	87.5	5	4	1	.423	UY
KDSTS	4.19	4	89.6	5	4	1	.588	UY

MUTKORYAY	4.14	4	85.4	5	4	1	.504	UY
KORISTSAY	4.12	4	79.2	5	4	1	.837	UV
KORISTART	4.12	4	77.1	5	4	1	.323	UY
DOGORMAN	4.10	4	81.2	5	4	1	.613	UV
ADG	4.06	4	81.3	5	4	1	.523	UY
KORITM	4.04	4	81.2	5	4	1	.785	UV
AOTUR	3.98	4	87.5	4	4	--	.835	UY
ISTART	3.96	4	77.1	5	4	1	.835	UY
BITYOG	3.89	4	72.9	4	3	1	.760	UY
HAYPOPEN	3.89	4	79.2	4	4	--	.759	UY
KPEPS	3.87	4	75.0	4,75	3,25	1,5	.345	UY
HAYYOG	3.87	4	75.0	4	3,25	0,75	.723	UY
SOSBITVAR	3.79	4	73.0	4	3	1	.318	UY
ORMAN	3.75	4	75.0	4	3,25	0,75	.749	UY
NOBITKI	3.64	4	68.7	4	3	1	.817	UV
EDESMERA	3.54	4	54.1	4	3	1	.728	UY
KORGENC	3.17	3	43.8	4	2	2	.303	UY

UV: Uzlaşma var; UY: Uzlaşma yok

3.1.2.2 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (B2)

"Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirlikleri nisbeten düşük; önem düzeyi düşük olan göstergelerin ise, ölçülebilirliklerinin çok yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. B2 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B2 kapsamındaki 44 göstergeden 10 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 34 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 55). Uzlaşma sağlanan; SUKIR, EEU, KSV, CEVDUYAR, CEVYON, ATIKSUYON, TBGOASM, ZARARDEGER, KIRISLETME ve UREATIK göstergelerinin önem düzeylerinin 3.96-4.77 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı; ölçülebilirliklerinin ise, 2.81-4.12 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında bulundukları görülmektedir (Ek-16).

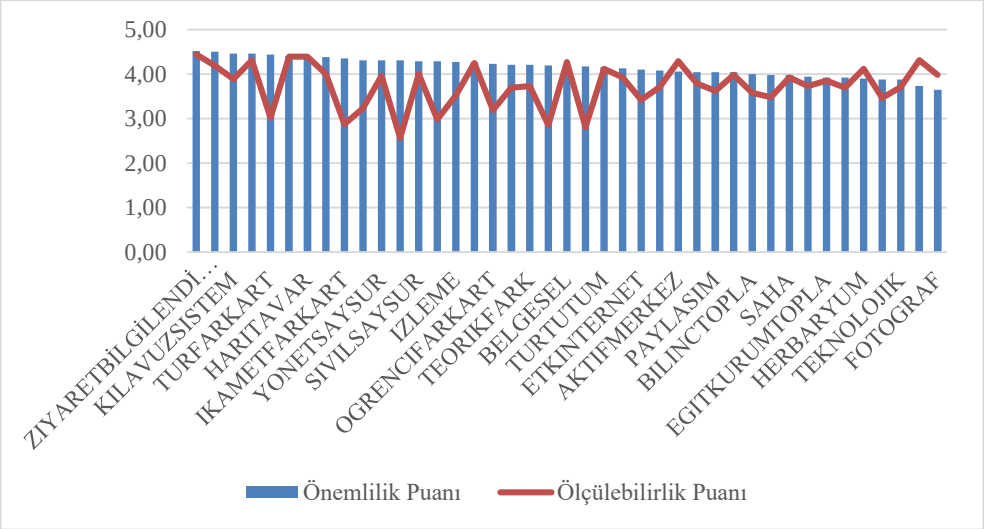
Tablo 55. B2 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	KatılımOranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
SUKIR	4.77	5	100	5	5	--	.662	UV
HAVAKIR	4.52	5	95.8	5	4	1	.327	UY
EEU	4.52	5	95.8	5	4	1	.780	UV
VANDAL	4.52	5	95.8	5	4	1	.506	UY
KSV	4.46	4	97.9	5	4	1	.738	UV
SUKIRDUZ	4.40	4	95.9	5	4	1	.621	UY
GURKIR	4.35	4	75.9	5	4	1	.380	UY
KATIYON	4.33	4	95.9	5	4	1	.367	UY
DOGUYUM	4.29	4	93.7	5	4	1	.322	UY
CPED	4.27	4	91.7	5	4	1	.386	UY
MEKAN	4.25	4	93.8	5	4	1	.314	UY
CEVUYUM	4.23	4	93.7	5	4	1	.385	UY
ARAZISUR	4.23	4	87.5	5	4	1	.326	UY
CEVDUYAR	4.21	4	87.5	5	4	1	.751	UV
JEOLUS	4.21	4	81.3	4	3	1	.398	UY
CEVREON	4.19	4	87.5	5	4	1	.770	UY
CEVYON	4.17	4	87.5	5	4	1	.685	UV
GERIDON	4.17	4	87.5	5	4	1	.321	UY
ATIKSUYON	4.10	4	87.5	4.75	4	0.75	.680	UV
HAVAKAL	4.08	4	87.5	5	4	1	.357	UY
TBGOASM	4.04	4	85.4	4	4	--	.766	UV
ZARARDEGER	4.02	4	81.3	5	4	1	.773	UV
KIRISLETME	3.98	4	85.4	4.75	4	0.75	.711	UV
UREATIK	3.96	4	85.4	4	4	--	.680	UV
NEHIREKO	3.96	4	73.0	5	3	2	.566	UY
EROZYON	3.94	4	72.9	5	3	2	.306	UY
KORFARAZI	3.92	4	77.1	5	4	1	322	UY
TBGOTSM	3.90	4	77.1	4	4	--	.580	UY
TOPOZ	3.90	4	77.1	5	4	1	.625	UY
ATIKSU	3.83	4	81.3	4	4	--	.864	UY
YOLENERJI	3.75	4	66.7	4	3	1	.910	UY
HIDROREZERV	3.75	4	68.8	4	3	1	.811	UY
EBGASM	3.73	4	70.8	4	3	1	.920	UY
SURAGAC	3.69	4	64.6	4	3	1	.723	UY
DOGALAFET	3.65	4	64.6	4	3	1	.802	UY
COOD	3.63	4	60.4	4	3	1	.766	UY
AKARDEBI	3.60	4	66.7	4	3	1	.354	UY

KOREARAZI	3.60	4	70.8	4	3	1	.755	UY
SUSILORAN	3.58	4	58.4	4	3	1	.731	UY
EBGTSM	3.54	4	62.5	4	3	1	.841	UY
GOLS	3.50	4	60.5	4	3	1	.577	UY
PATIKA	3.48	4	60.4	4	3	1	.365	UY
YERKAY	3.44	3.5	50.0	5	4	1	.368	UY
SUTUZ	3.42	4	52.1	4	3	1	.662	UY

3.1.2.3 Çevresel Eğitim ve Toplumu Bilinçlendirme (B3)

"Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde; önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirlikleri nisbeten düşük, önem düzeyi düşük olan göstergelerin ise ölçülebilirliklerinin nisbeten yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 17).

Şekil 17. B3 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B3 kapsamındaki 41 göstergeden 16 tanesinde uzlaşma sağlandığı; kalan 25 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 56). Uzlaşma sağlanan; ZIYARETBILGILENDIRME, BILGILIPERSONEL, YONVAR, BROSUR, YERELGIRSAYSUR, BILGILENDIRME, SIVILSAYSUR, KILAVUZEGITIM, MEDYA, TANITDESTEK, BELGESEL, YERELGEZI, YERELENDEGITIM, PAYLASIM, SAHA ve KOREGITIM göstergelerinin önem düzeylerinin 3.92-4.52 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı,

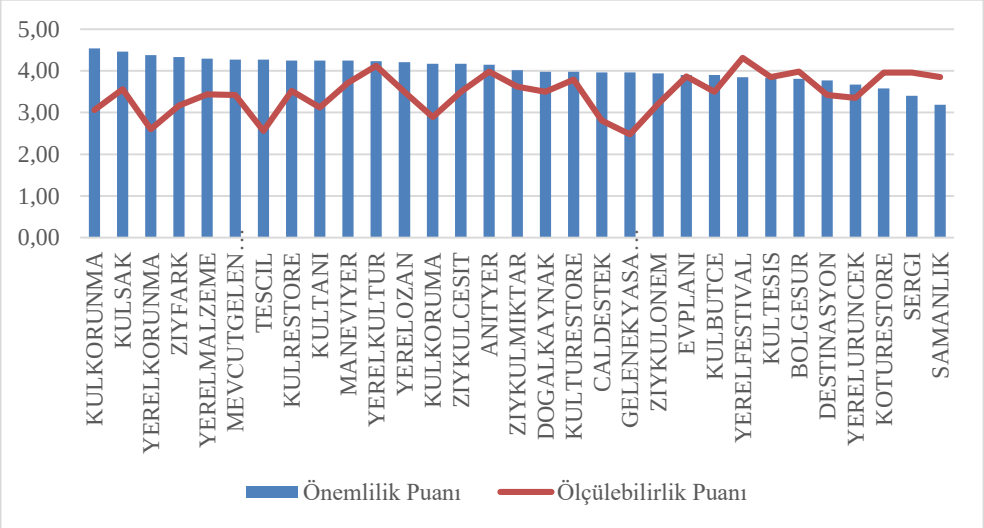
ölçülebilirliklerinin ise 2.81-4.44 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve çok kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 56. B3 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
ZIYARET BİLGİLENDİRME	4.52	5	98.0	5	4	1	.738	UV
BILGILIPERSONEL	4.50	4.5	100	5	4	1	.544	UV
YONVAR	4.46	4	97.9	5	4	1	.817	UV
KILAVUZSISTEM	4.46	4	97.9	5	4	1	.552	UY
TURFARKART	4.44	4	97.9	5	4	1	.446	UY
BROSUR	4.40	4	98.0	5	4	1	.652	UV
YERELGIRSAYSUR	4.38	4	93.7	5	4	1	.786	UV
HARITAVAR	4.38	4	93.7	5	4	1	.570	UY
IKAMETFARKART	4.35	4	97.9	5	4	1	.524	UY
ZIYARETFARKART	4.31	4	97.9	5	4	1	.512	UY
BILGILENDIRME	4.31	4	91.7	5	4	1	.733	UV
YONETSAYSUR	4.31	4	93.8	5	4	1	.569	UY
YERELDOGAL	4.29	4	93.8	5	4	1	.570	UY
SIVILSAYSUR	4.29	4	95.8	5	4	1	.863	UV
KILAVUZEGITIM	4.27	4	87.6	5	4	1	.830	UV
IZLEME	4.27	4.5	89.6	5	4	1	.561	UY
OGRENCIFARKART	4.23	4	89.6	5	4	1	.569	UY
MEDYA	4.21	4	89.6	5	4	1	.824	UV
TEORIKFARK	4.21	4	89.6	5	4	1	.586	UY
CEVRESELBILGI	4.19	4	91.7	5	4	1	.476	UY
TANITDESTEK	4.17	4	91.7	5	4	1	.857	UV
BELGESEL	4.17	4	89.6	5	4	1	.430	UV
TURTUTUM	4.15	4	91.7	5	4	1	.589	UY
YERELGEZI	4.13	4	83.3	5	4	1	.802	UV
ETKINTERNET	4.10	4	85.4	5	4	1	.507	UY
YERELENDEGITIM	4.08	4	87.6	5	4	1	.769	UV
AKTIFMERKEZ	4.06	4	75.5	5	4	1	.533	UY
GELENDUZEN	4.04	4	84.4	4	4	--	.534	UY
TANITIMCIK	4.04	4	75.5	5	4	1	.503	UY
PAYLASIM	4.04	4	83.3	4	4	--	.851	UV
BILINCTOPLA	4.00	4	85.5	4	4	--	.573	UY
KRITIKBILGI	3.98	4	79.2	4.75	4	0.75	.520	UY
SAHA	3.98	4	79.2	5	4	1	.733	UV
ZIYARETSAYSUR	3.94	4	81.2	4	4	--	.558	UY
EGITKURUMTOPLA	3.92	4	79.2	4	4	--	.689	UY
KOREGITIM	3.92	4	77.1	4.75	4	0.75	.679	UV
HERBARYUM	3.90	4	73.0	5	3	2	.502	UY
REKLAMGELEN	3.88	4	75.0	4.75	3.25	1.5	.503	UY
TEKNOLOJIK	3.88	4	72.9	5	3	2	.615	UY
ZIYARETEDENOGR	3.73	4	62.5	5	3	2	.564	UY
FOTOGRAF	3.65	4	64.6	4	3	1	.642	UY

3.1.2.4 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (B4)

"Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirliklerinin çok düşük; önem düzeyi düşük olan göstergelerin ise, ölçülebilirliklerinin yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 18).

Şekil 18. B4 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B4 kapsamındaki 31 göstergeden 7 tanesinde uzlaşma sağlandığı; kalan 24 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 57). Uzlaşma sağlanan; KULKORUNMA, KULSAK, YERELMALZEME, TESCIL, YERELKULTUR, YERELOZAN ve ZIYKULMIKTAR göstergelerinin önem düzeylerinin 4.02-4.54 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.56-4.12 puan aralığında değiştiği yani zor ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 57. B4 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
KULKORUNMA	4.54	5	100	5	4	1	.485	UV
KULSAK	4.46	5	93.8	5	4	1	.669	UV
YERELKORUNMA	4.38	4	91.6	5	4	1	.532	UY
ZIYFARK	4.33	4	97.9	5	4	1	.601	UY
YERELMALZEME	4.29	4	98.0	5	4	1	.548	UV
TESCIL	4.27	4	87.5	5	4	1	.463	UV
MEVCUTGELENEK	4.27	4	98.0	5	4	1	.466	UY
MANEVIYER	4.25	4	85.5	5	4	1	.423	UY
KULTANI	4.25	4	89.6	5	4	1	.536	UY
KULRESTORE	4.25	4	93.7	5	4	1	.548	UY
YERELKULTUR	4.23	4	89.6	5	4	1	.537	UV
YERELOZAN	4.21	4	89.6	5	4	1	.697	UV
KULKORUMA	4.17	4	89.6	5	4	1	.355	UY
ZIYKULCESIT	4.17	4	87.5	5	4	1	.376	UY
ANITYER	4.15	4	89.6	5	4	1	.432	UY
ZIYKULMIKTAR	4.02	4	83.3	4.75	4	0.75	.612	UV
KULTURESTORE	3.98	4	79.2	5	4	1	.388	UY
DOGALKAYNAK	3.98	4	85.4	4.75	4	0.75	.655	UY
CALDESTEK	3.96	4	79.2	4	4	--	.334	UY
GELENEKYASANTI	3.96	4	73.0	5	3	2	.343	UY
ZIYKULONEM	3.94	4	81.3	5	4	1	.455	UY
KULBUTCE	3.90	4	75.0	5	3.25	1.75	.566	UY
EVPLANI	3.90	4	85.0	4	4	--	.364	UY
YERELFESTIVAL	3.85	4	75.0	5	3.25	1.75	.545	UY
KULTESIS	3.83	4	79.2	4	4	--	.522	UY
BOLGESUR	3.81	4	68.7	4	3	1	.566	UY
DESTINASYON	3.77	4	77.1	4	4	--	.622	UY
YERELURUNCEK	3.67	4	70.9	4	3	1	.633	UY
KOTURESTORE	3.58	4	64.6	4	3	1	.311	UY
SERGI	3.40	4	62.5	4	3	1	.322	UY
SAMANLIK	3.19	4	52.1	4	2.25	1.75	.322	UY

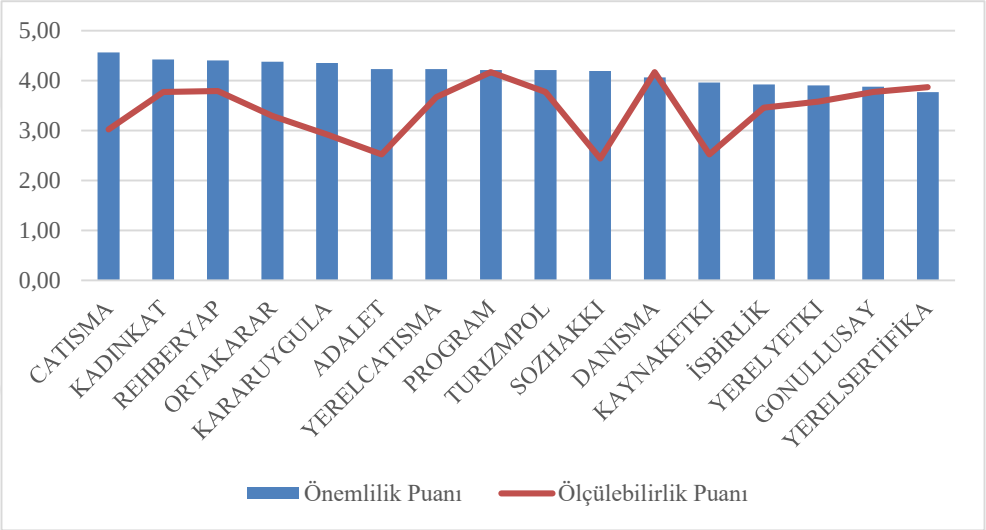
Bölgeye ait somut olmayan kültürel miras unsurları ve sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki düzeyi göstergesi, UNESCO tarafından kültürel, geleneksel ve popüler bir bütün olarak tanımlanan, geleneksel toplum yapısına dayalı yeni bir gösterge olarak tanımlanmıştır. Sözlü ve zaman içinde değişen hareketlerden, sözlü geleneklerden, dil, müzik, dans, festivallerden, ilâç ve geleneksel tedavi yöntemlerinden, dini inanışlardan vb. benzeri gibi birçok yöresel/yerel bilginin tamamı bu mirasın bileşenleri olmaktadır (Gürer, 2009).

Uzmanların önerileri doğrultusunda kültürel kaynakların korunması ölçütüne ilişkin göstergelerde yer alan "Yerel festival etkinlikleri" göstergesi, ekoturizm etkinliklerin sürdürülebilirliğini sağlamada önemli göstergelerden biri niteliğindedir. Örneğin, Aggtelek Biyosfer Rezervi bölgesi'nde her yıl temmuz ayının ikinci yarısında

gerçekleştirilen Gömör Torna Festivali sayesinde, bölgenin doğal ve kültürel varlıklarına ilişkin yerel halkın ve ziyaretçilerin farkındalığı artmaktadır (Gebhard ve ark., 2009).

3.1.2.5 Yerel Katılım (B5)

"Yerel katılım" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde, göstergelerin nisbeten önem düzeylerinin yüksek ve ölçülebilirliklerinin ise, nisbeten düşük olduğu görülmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. B5 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

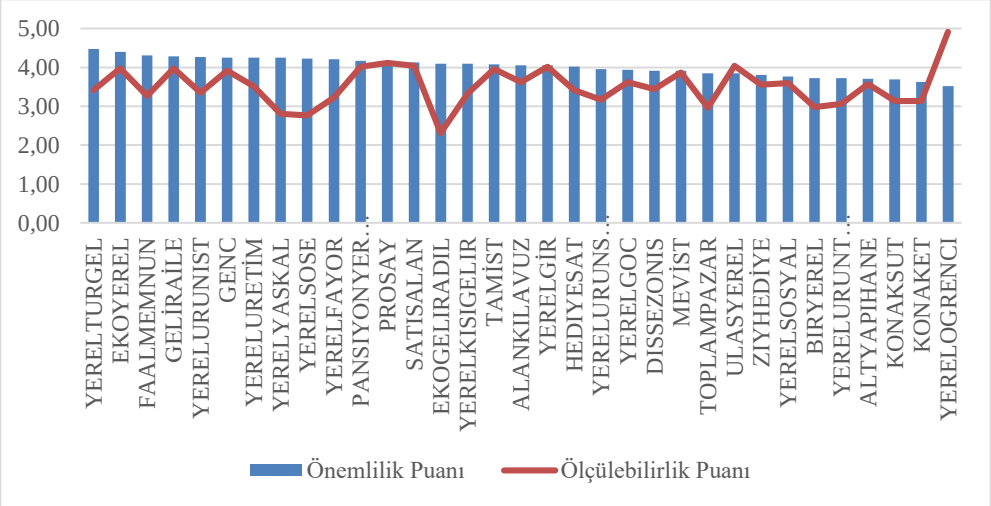
Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B5 kapsamındaki 16 göstergeden 6 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 10 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 58). Uzlaşma sağlanan; ORTAKARAR, KARARUYGULA, YERELCATISMA, PROGRAM, TURIZMPOL ve DANISMA göstergelerinin önem düzeylerinin 4.06-4.38 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise, 2.92-4.17 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 58. B5 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
CATISMA	4.56	5	97.9	5	4	1	.359	UY
KADINKAT	4.42	5	87.5	5	4	1	.549	UY
REHBERYAP	4.40	4	98.0	5	4	1	.511	UY
ORTAKARAR	4.38	4	91.7	5	4	1	.663	UV
KARARUYGULA	4.35	4	95.9	5	4	1	.887	UV
YERELCATISMA	4.23	4	89.6	5	4	1	.659	UV
ADALET	4.23	4	89.6	5	4	1	.356	UY
PROGRAM	4.21	4	93.8	5	4	1	.859	UV
TURIZMPOL	4.21	4	93.8	5	4	1	.740	UV
SOZHAKKI	4.19	4	87.5	5	4	1	.355	UY
DANISMA	4.06	4	85.4	4.75	4	0.75	.532	UV
KAYNAKETKI	3.96	4	70.9	5	3	2	.878	UY
İSBİRLİK	3.92	4	77.1	4.75	4	0.75	.887	UY
YERELYETKI	3.90	4	75.0	4	3.25	0.75	.548	UY
GONULLUSAY	3.88	4	79.2	4.75	4	0.75	.366	UY
YERELSERTIFIKA	3.77	4	66.7	5	3	2	.344	UY

3.1.2.6 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (B6)

"Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde göstergelerin önem düzeylerinin ve ölçülebilirliklerinin nisbeten yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 20).

Şekil 20. B6 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

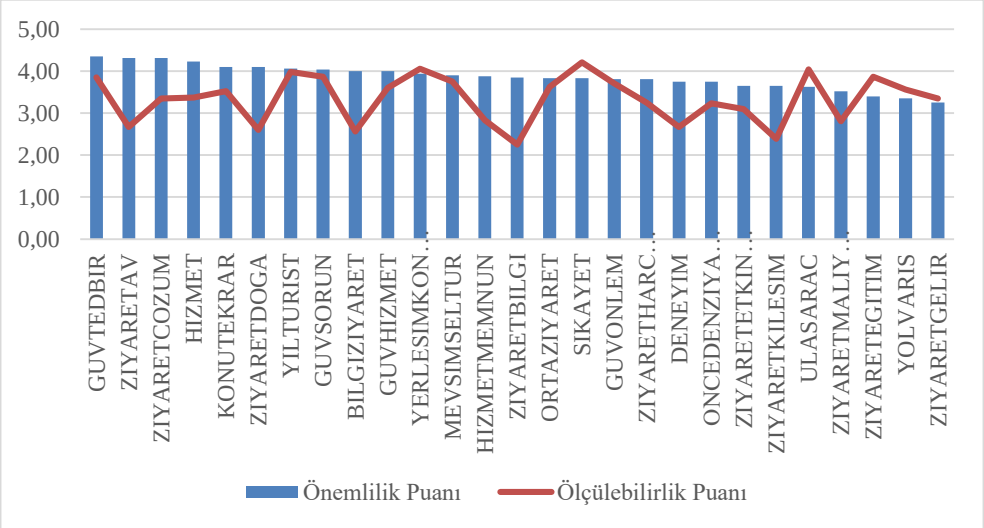
Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B6 kapsamındaki 33 göstergeden 12 tanesinde uzlaşma sağlandığı; kalan 21 tanesinde ise, sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 59). Uzlaşma sağlanan; YERELTURGEL, EKOYEREL, FAALMEMNUN, YERELURUNIST, YERELURETIM, YERELYASKAL, YERELSOSE, SATISALAN, YERELKISIGELIR, YERELGİR, YERELGOC ve ALTYAPIHANE göstergelerinin önem düzeylerinin 3.71-4.48 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.77-4.04 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 59. B6 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
YERELTURGEL	4.48	5	97.9	5	4	1	.883	UV
EKOYEREL	4.40	4.5	91.7	5	4	1	.821	UV
FAALMEMNUN	4.31	4	95.8	5	4	1	.765	UV
GELİRAİLE	4.29	4	93.8	5	4	1	.537	UY
YERELURUNIST	4.27	4	91.7	5	4	1	.624	UV
YERELURETİM	4.25	4	85.5	5	4	1	.724	UV
YERELYASKAL	4.25	4	89.6	5	4	1	.611	UV
GENC	4.25	4	91.7	5	4	1	.565	UY
YERELSOSE	4.23	4	89.6	5	4	1	.534	UV
YERELFAYOR	4.21	4	95.9	5	4	1	.611	UY
PANSIYONYEREL	4.17	4	89.6	5	4	1	.726	UY
PROSAY	4.13	4	87.6	5	4	1	.572	UY
SATISALAN	4.13	4	91.7	4	4	--	.766	UV
YERELKISIGELIR	4.10	4	91.7	4.75	4	0.75	.834	UV
EKOGELIRADIL	4.10	4	83.4	5	4	1	.343	UY
TAMİST	4.08	4	91.7	4	4	--	.355	UY
YERELGİR	4.06	4	81.2	5	4	1	.646	UV
ALANKILAVUZ	4.06	4	87.5	4.75	4	0.75	.626	UY
HEDIYESAT	4.02	4	87.5	4	4	--	.800	UY
YERELURUNSATIS	3.96	4	83.4	4	4	--	.566	UY
YERELGOC	3.94	4	77.1	4.75	4	0.75	.623	UV
MEVİST	3.92	4	83.3	4	4	--	.564	UY
DISSEZONIS	3.92	4	85.5	4	4	--	.528	UY
ULASYEREL	3.85	4	75.0	4	3.25	0.75	.801	UY
TOPLAMPAZAR	3.85	4	75.0	4	3.25	0.75	.582	UY
ZIYHEDIYE	3.81	4	77.1	4	4	--	.678	UY
YERELSOSYAL	3.77	4	77.1	4	4	--	.664	UY
BIRYEREL	3.73	4	75.0	4	3.25	0.75	.797	UY
YERELURUNTUKET	3.73	4	75.0	4	3.25	0.75	.734	UY
ALTYAPIHANE	3.71	4	72.9	4	3	1	.783	UV
KONAKSUT	3.69	4	66.7	4	3	1	.906	UY
KONAKET	3.63	4	62.5	4	3	1	.850	UY
YERELOGRENCI	3.52	4	58.3	4	3	1	.512	UY

3.1.2.7 Ziyaretçi Memnuniyeti (B7)

"Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirlikleri nisbeten düşük, önem düzeyi düşük olan göstergelerin ise ölçülebilirliklerinin yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 21).

Şekil 21. B7 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

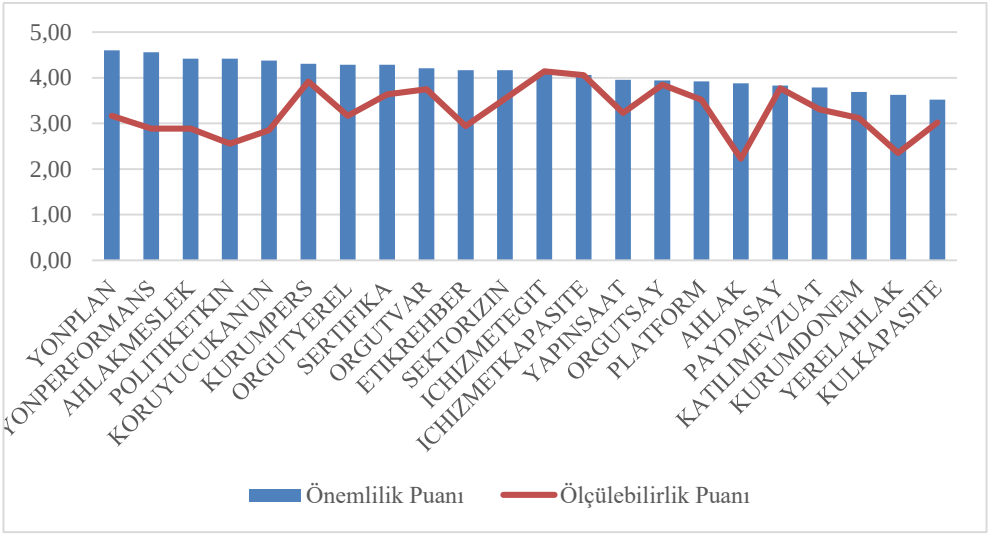
Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B7 kapsamındaki 27 göstergeden 8 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 19 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 60). Uzlaşma sağlanan; GUVTEDBIR, ZIYARETAV, ZIYARETCOZUM, HIZMET, KONUTEKRAR, YILTURIST, ORTAZIYARET ve ONCEDENZIYARETCI göstergelerinin önem düzeylerinin 3.75-4.35 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.25-4.21 puan aralığında değiştiği yani zor ve çok kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 60. B7 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
GUVTEDBIR	4.35	4	95.9	5	4	1	.777	UV
ZIYARETAV	4.31	4	95.8	5	4	1	.703	UV
ZIYARETCOZUM	4.31	4	93.8	5	4	1	.569	UV
HIZMET	4.23	4	89.6	5	4	1	.838	UV
ZIYARETDOGA	4.10	4	83.4	5	4	1	.509	UY
KONUTEKRAR	4.10	4	89.6	5	4	1	.848	UV
YILTURIST	4.06	4	85.4	4.75	4	0.75	.603	UV
GUVSORUN	4.04	4	85.4	5	4	1	.530	UY
BILGIZIYARET	4.00	4	85.4	4.75	4	0.75	.502	UY
GUVHIZMET	4.00	4	83.3	4	4	--	.566	UY
YERLESIMKONAK	3.94	4	87.6	4	4	--	.544	UY
MEVSIMSELTUR	3.90	4	83.4	4	4	--	.872	UY
HIZMETMEMNUN	3.88	4	77.1	4	4	--	.756	UY
ZIYARETBILGI	3.85	4	81.3	4	4	--	.343	UY
SIKAYET	3.83	4	81.2	4	4	--	.346	UY
ORTAZIYARET	3.83	4	81.2	4	4	--	.769	UV
GUVONLEM	3.81	4	75.0	4	3.25	0.75	.777	UY
ZIYARET HARCAMA	3.81	4	79.2	4	4	--	.669	UY
ONCEDEN ZIYARETCI	3.75	4	75.0	4	3.25	0.75	.788	UV
DENEYIM	3.75	4	66.7	4	3	1	.673	UY
ZIYARETKILESIM	3.65	4	64.6	4	3	1	.853	UY
ZIYARET ETKINLIK	3.65	4	75.0	4	3.25	0.75	.703	UY
ULASARAC	3.63	4	75.0	4	3.25	0.75	.797	UY
ZIYARETMALIYET	3.52	4	62.5	4	3	1	.838	UY
ZIYARETEGITIM	3.40	4	58.3	4	3	1	.713	UY
YOLVARIS	3.35	4	62.6	4	3	1	.672	UY
ZIYARETGELIR	3.25	3.5	50.1	4	2	2	.797	UY

3.1.2.8 Kurumsal Çerçeve/Kapasite (B8)

"Kurumsal çerçeve/kapasite" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde göstergelerin önem düzeyleri yüksek olmasına rağmen, ölçülebilirlikleri nisbeten düşük olduğu görülmektedir (Şekil 22).

Şekil 22. B8 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B8 kapsamındaki 22 göstergeden 7 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 15 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 61). Uzlaşma sağlanan; YONPLAN, AHLAKMESLEK, KORUYUCUKANUN, KURUMPERS, SERTIFIKA, SEKTORIZIN ve ICHIZMETKAPASITE göstergelerinin önem düzeylerinin 4.06-4.60 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.85-4.06 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

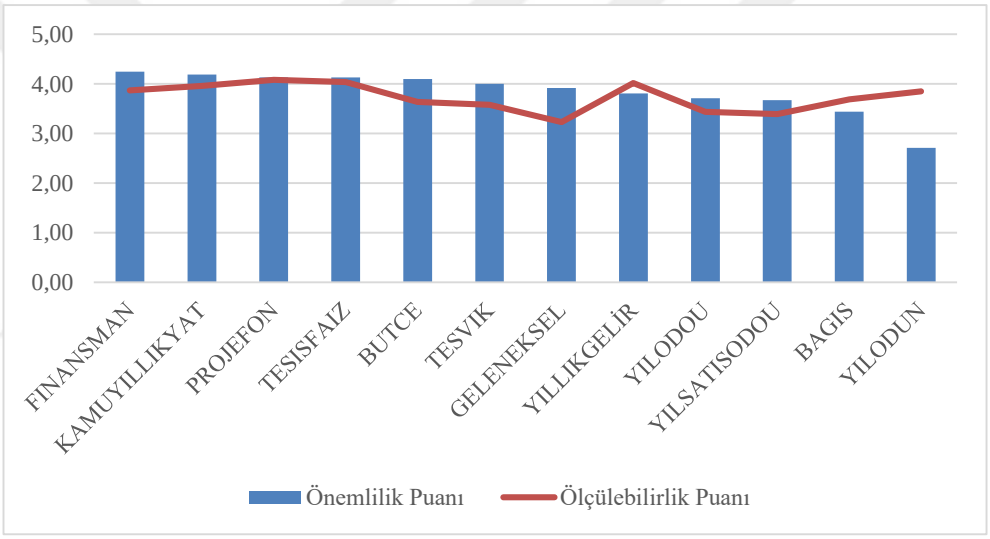
Tablo 61. B8 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
YONPLAN	4.60	5	100	5	4	1	.709	UV
YONPERFORMANS	4.56	5	97.9	5	4	1	.590	UY
POLITIKETKIN	4.42	4	95.8	5	4	1	.527	UY
AHLAKMESLEK	4.42	4	93.7	5	4	1	.741	UV
KORUYUCUKANUN	4.38	4	95.8	5	4	1	.727	UV
KURUMPERS	4.31	4	93.8	5	4	1	.678	UV
ORGUTYEREL	4.29	4	91.7	5	4	1	.580	UY
SERTIFIKA	4.29	4	87.5	5	4	1	.628	UV
ORGUTVAR	4.21	4	87.5	5	4	1	.521	UY
SEKTORIZIN	4.17	4	91.7	5	4	1	.752	UV
ETIKREHBER	4.17	4	89.6	5	4	1	.583	UY
ICHIZMETEGIT	4.08	4	85.5	5	4	1	.502	UY
ICHIZMETKAPASITE	4.06	4	83.4	5	4	1	.721	UV
YAPINSAAT	3.96	4	81.2	5	4	1	.587	UY
ORGUTSAY	3.94	4	81.3	5	4	1	.676	UY

PLATFORM	3.92	4	83.3	4	4	--	.566	UY
AHLAK	3.88	4	77.1	5	4	1	.861	UY
PAYDASAY	3.83	4	81.3	4	4	--	.872	UY
KATILIMEVZUAT	3.79	4	75.0	4	3.25	0.75	.600	UY
KURUMDONEM	3.69	4	68.8	4	3	1	.598	UY
YERELAHLAK	3.63	4	62.6	4	3	1	.749	UY
KULKAPASITE	3.52	4	58.4	4	3	1	.840	UY

3.1.2.9 Finansal Yapı ve Yönetim (B9)

"Finansal yapı ve yönetim" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde göstergelerin önem düzeylerinin ve ölçülebilirliklerinin çok yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 23).

Şekil 23.B9 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

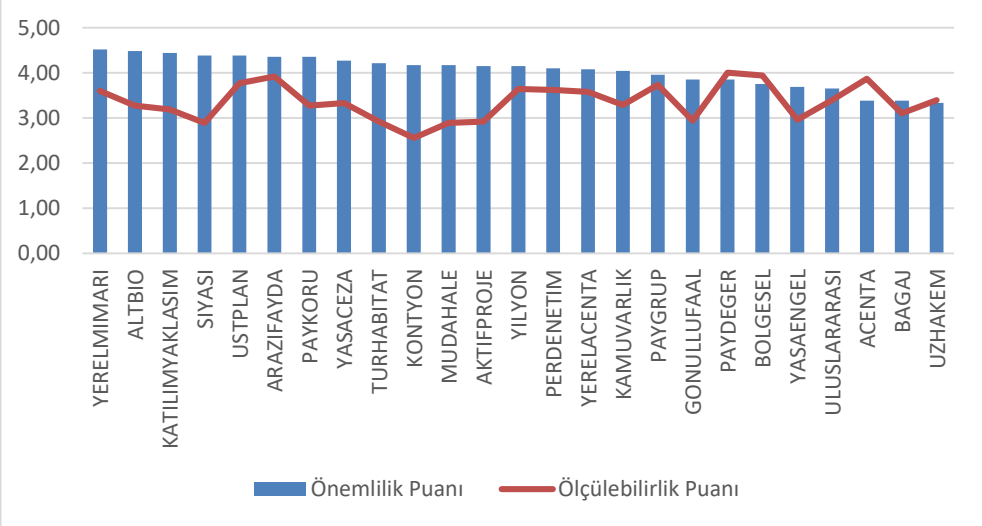
Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B9 kapsamındaki 12 göstergeden 6 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 6 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 62). Uzlaşma sağlanan; FINANSMAN, KAMUYILLIKYAT, TESISFAIZ, BUTCE, YILLIKGELIR ve BAGIS göstergelerinin önem düzeylerinin 3.44-4.25 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 3.64-4.04 puan aralığında değiştiği yani kolay ölçülebilir sınıfında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 62. B9 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
FINANSMAN	4.25	4	95.8	5	4	1	.825	UV
KAMUYILLIKYAT	4.19	4	91.6	5	4	1	.765	UV
TESISFAIZ	4.13	4	89.6	5	4	1	.707	UV
PROJEFON	4.13	4	89.6	5	4	1	.518	UY
BUTCE	4.10	4	93.8	4	4	--	.822	UV
TESVIK	4.00	4	81.4	4.75	4	0.75	.598	UY
GELENEKSEL	3.92	4	75.0	5	3.25	1.75	.722	UY
YILLIKGELİR	3.81	4	75.0	5	3.25	1.75	.702	UV
YILODOU	3.71	4	75.0	4	3.25	0.75	.896	UY
YILSATISODOU	3.67	4	72.9	4	3.00	1	.781	UY
BAGIS	3.44	4	58.4	4	2.25	1.75	.530	UV
YILODUN	2.71	2.5	27.1	4	2	2	.708	UY

3.1.2.10 Planlama ve Yönetim/Yönetişim (B10)

"Planlama ve yönetim/yönetişim" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde önem düzeyi yüksek olan göstergelerin ölçülebilirlikleri nisbeten düşük olduğu, önem düzeyi azaldıkça göstergelerin ölçülebilirliklerinin nisbeten yükseldiği görülmektedir (Şekil 24).

Şekil 24. B10 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B10 kapsamındaki 25 göstergeden 18 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 7 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 63). Uzlaşma sağlanan;

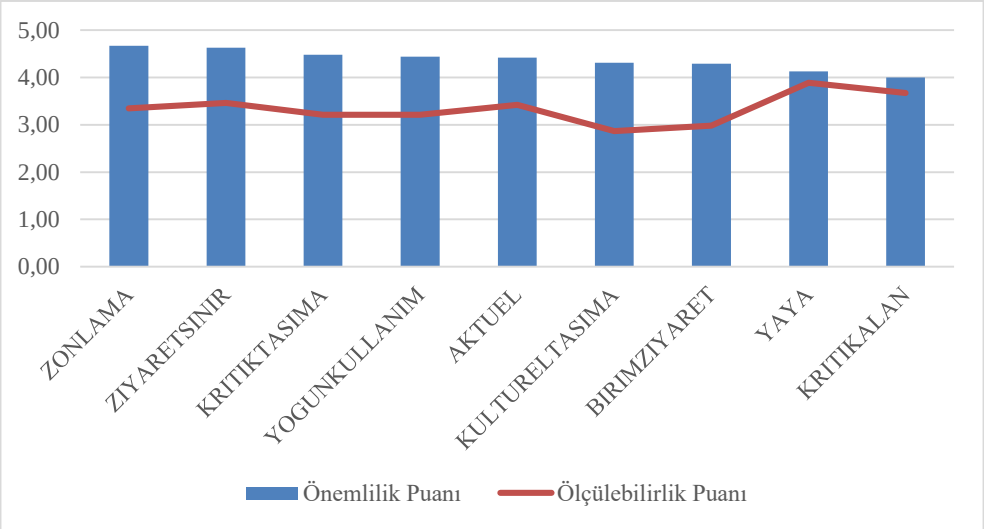
YERELMIMARI, ALTBIO, KATILIMYAKLASIM, USTPLAN, SIYASI, PAYKORU, ARAZIFAYDA, YASACEZA, TURHABITAT, MUDAHALE, KONTYON, YILYON, AKTIFPROJE, PERDENETIM, YERELACENTE, KAMUVARLIK, PAYGRUP ve PAYDEGER göstergelerinin önem düzeylerinin 3.85-4.52 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.56-4.00 puan aralığında değiştiği yani zor ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 63.B10 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
YERELMIMARI	4.52	5	100	5	4	1	.982	UV
ALTBIO	4.48	5	95.9	5	4	1	.825	UV
KATILIMYAKLASIM	4.44	4	95.8	5	4	1	.749	UV
USTPLAN	4.38	4	98.0	5	4	1	.854	UV
SIYASI	4.38	5	93.8	5	4	1	.607	UV
PAYKORU	4.35	4	97.9	5	4	1	.790	UV
ARAZIFAYDA	4.35	5	87.6	5	4	1	.762	UV
YASACEZA	4.27	4	89.6	5	4	1	.608	UV
TURHABITAT	4.21	4	87.5	5	4	1	.694	UV
MUDAHALE	4.17	4	85.4	5	4	1	.847	UV
KONTYON	4.17	4	89.6	5	4	1	.829	UV
YILYON	4.15	4	89.6	5	4	1	.798	UV
AKTIFPROJE	4.15	4	87.6	5	4	1	.617	UV
PERDENETIM	4.10	4	85.4	4.75	4	0.75	.623	UV
YERELACENTE	4.08	4	85.4	5	4	1	.645	UV
KAMUVARLIK	4.04	4	87.5	4	4	--	.860	UV
PAYGRUP	3.96	4	83.3	4	4	--	.863	UV
PAYDEGER	3.85	4	77.1	4.75	4	0.75	.794	UV
GONULLUFAAL	3.85	4	79.2	4	4	--	.637	UY
BOLGESEL	3.75	4	72.9	4	3	1	.345	UY
YASAENGEL	3.69	4	70.8	4	3	1	.356	UY
ULUSLARARASI	3.65	4	66.7	4	3	1	.324	UY
ACENTE	3.38	4	60.5	4	2	2	.321	UY
BAGAJ	3.38	4	56.3	4	2	2	.798	UY
UZHAKEM	3.33	4	54.2	4	2.25	1.75	.311	UY

3.1.2.11 Taşıma Kapasitesi (B11)

"Taşıma kapasitesi" ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16'da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde göstergelerin önem düzeylerinin yüksek, ölçülebilirliklerinin nisbeten düşük olduğu görülmektedir (Şekil 25).

Şekil 25. B11 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

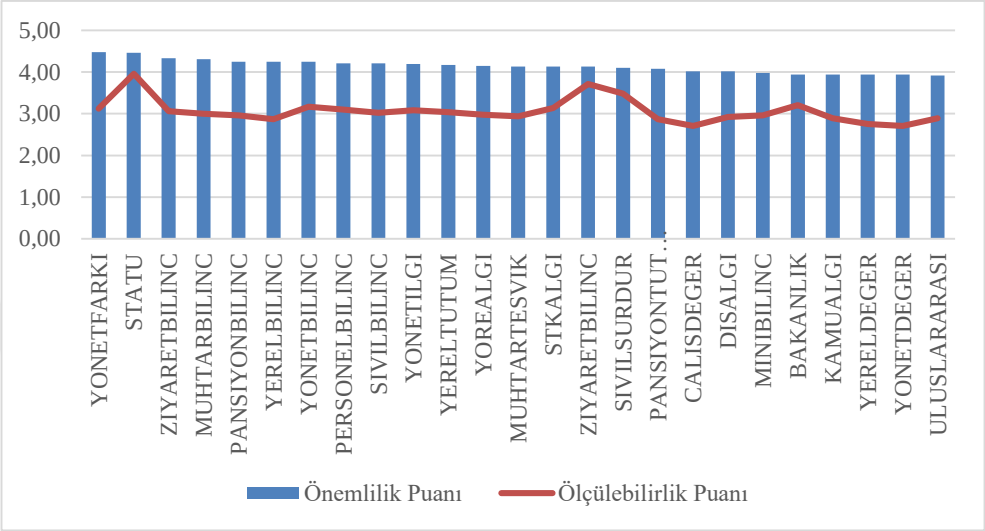
Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B11 kapsamındaki 9 göstergeden 6 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 3 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 64). Uzlaşma sağlanan; ZONLAMA, ZIYARETSINIR, YOGUNKULLANIM, KULTURELTASIMA, YAYA ve KRITIKALAN göstergelerinin önem düzeylerinin 4.00-4.67 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.87-3.89 puan aralığında değiştiği yani kararsız ve kolay ölçülebilir sınıflarında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

Tablo 64. B11 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
ZONLAMA	4.67	5	100	5	4	1	.639	UV
ZIYARETSINIR	4.63	5	98.0	5	4	1	.640	UV
KRITIKTASIMA	4.48	4	100	5	4	1	.521	UY
YOGUNKULLANIM	4.44	4	100	5	4	1	.828	UV
AKTUEL	4.42	4.5	93.8	5	4	1	.534	UY
KULTURELTASIMA	4.31	4	100	5	4	1	.662	UV
BIRIMZIYARET	4.29	4	95.9	5	4	1	.392	UY
YAYA	4.13	4	85.5	5	4	1	.817	UV
KRITIKALAN	4.00	4	79.2	5	4	1	.861	UV

3.1.2.12 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (B12)

“Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi” ölçütü kapsamında yer alan göstergelerin uzmanlarca puanlandırılması sonucu ortaya çıkan önemlilik ve ölçülebilirlik durumları, Ek-16’da yer almaktadır. Genel olarak incelendiğinde göstergelerin önem düzeylerinin yüksek olmasına rağmen ölçülebilirliklerinin nisbeten önem düzeylerine göre düşük olduğu görülmektedir (Şekil 26).

Şekil 26. B12 ölçütüne ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik puanlarının karşılaştırılması

Öte yandan, göstergelerle ilgili uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; B12 kapsamındaki 25 göstergeden 9 tanesinde uzlaşma sağlandığı, kalan 16 tanesinde ise sağlanamadığı anlaşılmaktadır (Tablo 65). Uzlaşma sağlanan; YONETFARKI, ZIYARETBILINC, MUHTARBILINC, PANSIYONBILINC, YERELBILINC, YONETBILINC, YERELTUTUM, DISALGI ve YERELDEGER göstergelerinin önem düzeylerinin 3.94-4.48 puan aralığında değiştiği yani önemli ve çok önemli sınıflarında yer aldığı, ölçülebilirliklerinin ise 2.75-3.17 puan aralığında değiştiği yani kararsız ölçülebilir sınıfında yer aldıkları görülmektedir (Ek-16).

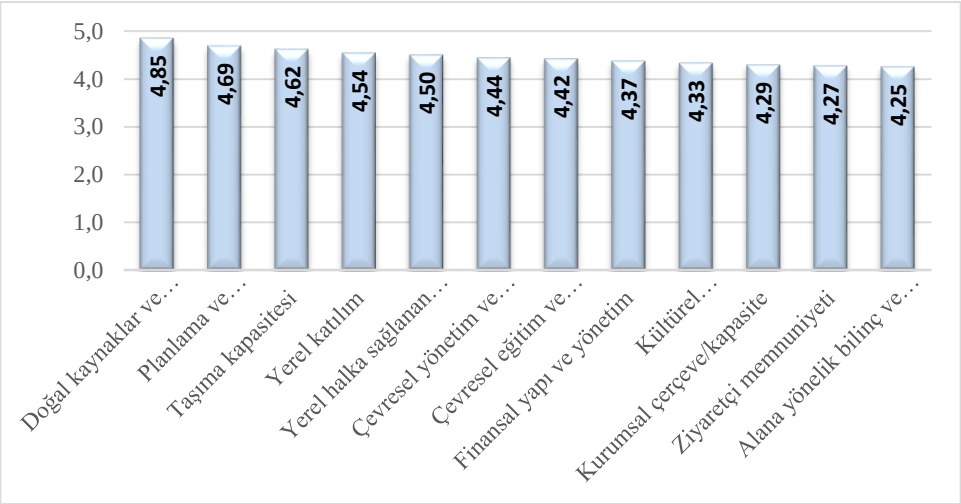
Tablo 65. B12 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları (Delphi yöntemi ikinci aşama)

GÖSTERGELER	Ort.	Medyan	Katılım Oranı (%)	Ç3	Ç1	ÇAG	Faktör Yükü	Uzlaşma
YONETFARKI	4.48	4.5	97.9	5	4	1	.770	UV
STATU	4.46	5	95.9	5	4	1	.563	UY
ZIYARETBILINC	4.33	4	93.7	5	4	1	.687	UV
MUHTARBILINC	4.31	4	97.9	5	4	1	.660	UV
PANSIYONBILINC	4.25	4	95.9	5	4	1	.699	UV

YERELBILINC	4.25	4	97.9	5	4	1	.629	UV
YONETBILINC	4.25	4	98.0	5	4	1	.629	UV
PERSONELBILINC	4.21	4	93.8	5	4	1	.511	UY
SIVILBILINC	4.21	4	91.7	5	4	1	.505	UY
YONETILGI	4.19	4	91.7	5	4	1	.585	UY
YERELTUTUM	4.17	4	97.9	4	4	--	.724	UV
YOREALGI	4.15	4	89.6	5	4	1	.590	UY
ZIYARETBILINC	4.13	4	93.8	4.75	4	0.75	.587	UY
MUHTARTESVIK	4.13	4	91.7	4	4	--	.558	UY
STKALGI	4.13	4	89.6	4.75	4	0.75	.567	UY
SIVILSURDUR	4.10	4	91.7	4	4	--	.573	UY
PANSIYONTUTUM	4.08	4	89.6	4	4	--	.576	UY
CALISDEGER	4.02	4	89.6	4	4	--	.542	UY
DISALGI	4.02	4	81.4	4.75	4	0.75	.841	UV
MINIBILINC	3.98	4	85.5	4	4	--	.532	UY
YERELDEGER	3.94	4	85.4	4	4	--	.670	UV
YONETDEGER	3.94	4	87.5	4	4	--	.537	UY
BAKANLIK	3.94	4	81.3	4	4	--	.502	UY
KAMUALGI	3.94	4	85.5	4	4	--	.523	UY
ULUSLARARASI	3.92	4	81.2	4	4	--	.518	UY

3.1.2.13 Delphi Yöntemi İkinci Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi

Delphi yöntemi ikinci aşamada sunulan 12 ölçütün uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 27'de sunulmuştur.

Şekil 27. Delphi ikinci aşamaya ilişkin ölçütlerin önemlilik puanlarının karşılaştırılması

Buna göre, uzmanlar "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliğin korunması" ölçütünü 4.85 puan ile en önemli ölçüt olarak öne çıkarırken, "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütü ise 4.25 puan ile en az önemli ölçüt olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Delphi yöntemi ikinci aşama anket çalışmasının sonunda 12 ölçütün tamamına ilişkin olarak kendilerine yöneltilen "*Türkiye'de korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde sürdürülebilirlik boyutlarını yeterli düzeyde temsil etmektedir*" yargısı ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar, Tablo 66'da görülmektedir.

Tablo 66.Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlerle ilgili genel görüş değerlendirmeleri

Yargılar	**Frekans**	**Yüzde**
Kesinlikle katılmıyorum	2	4.20
Katılmıyorum	--	--
Orta düzeyde katılıyorum	6	12.5
Katılıyorum	29	60.4
Kesinlikle katılıyorum	11	22.9
Toplam	***48***	***100***

Tablo 66'ya göre, Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlerin sürdürülebilirlik boyutlarını yeterli düzeyde temsil ettiğine ilişkin yargıya uzmanların %60.4'ünün katıldığı; %22.9'unun kesinlikle katıldığı, %12.5'inin orta düzeyde katıldığı ve %4.20'sinin kesinlikle katılmadığı tespit edilmiştir. Yani, Delphi yöntemi ikinci aşamanın sonunda ölçütlerin "*Türkiye'de korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde sürdürülebilirlik boyutlarını yeterli düzeyde temsil etmektedir*" yargısı ile ilgili olarak %83.3'lük bir görüş birliği bulunmaktadır. Yine, uzmanların ölçütlere ilişkin genel görüşleri değerlendirildiğinde bu ortalamanın 3.98 olduğu ve bu görüşe katıldıkları belirlenmiştir.

Delphi ikinci aşama için sunulan ölçütler ile bu ölçütlere ilâveten uzmanlarca önerilen ölçütlerin önceki alt başlıklarda değerlendirilmesi sonucu dağılımları, Tablo 67'de görülmektedir. Bu çerçevede Delphi birinci aşama nihai setteki ölçütlerden bazıları (B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B9, B11, B12) kısmi bazı değişiklikler dışında büyük ölçüde aynı şekilde; bazı ölçütler ise, birbirleriyle birleştirilerek (B8 ile B10) tek bir ölçüt haline dönüştürülerek Delphi yöntemi birinci aşama nihai setine dayalı Delphi yöntemi ikinci aşama nihai set ölçütleri (C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11) belirlenmiştir. Bu şekilde Delphi ikinci aşama sonucunda toplam 11 adet ölçüt elde edilmiştir.

Tablo 67. Delphi ikinci aşama nihai ölçütlerin oluşumu

		İşlem	**C** **Delphi İkinci Aşama Nihai Set Ölçütler**
B-Delphi Birinci Aşama Nihai Set Ölçütler	B1-Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması		C1-Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması
	B2-Çevresel yönetim ve uygulamaları		C2-Çevresel yönetim ve uygulamaları
	B3-Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme		C3-Çevresel eğitim ve uygulamaları
	B4-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu		C4-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu
	B5-Yerel katılım		C5-Yerel katılım
	B6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar		C6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar
	B7-Ziyaretçi memnuniyeti		C7-Ziyaretçi memnuniyeti
	B8-Kurumsal çerçeve/kapasite B10-Planlama ve yönetim/yönetişim	B8+B10	C8-Kurumsal kapasite/çerçeve
	B9-Finansal yapı ve yönetim		C9-Finansal yapı
	B11-Taşıma kapasitesi		C10-Taşıma kapasitesi
	B12-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi		C11-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi

Delphi ikinci aşama için sunulan Delphi birinci aşama nihai set ölçüt ve göstergeleri ile bu ölçüt ve gösterge setine ilâveten önerilen göstergelerin önceki alt başlıklarda değerlendirilmesi sonucu dağılımları, Tablo 68'de görülmektedir. Bu çerçevede Delphi yöntemi birinci aşama nihai setinde yer alan 317 göstergede kısmi bazı değişiklikler sonucunda aritmetik ortalama, medyan, katılım oranı, standart sapma, ÇAG ve faktör yükü değerlendirmelere göre elenen ve eklenen göstergeler neticesinde 117 göstergenin belirlendiği ve akabinde uzman önerileri de dikkate alındığında Delphi ikinci aşamanın sonucunda 109 göstergenin oluştuğu görülmüştür. Sonuçta, Delphi ikinci aşama sonucunda toplamda 11 ölçüt ve 109 göstergeden oluşan bir set elde edilmiştir (Tablo 68).

Tablo 68. Delphi birinci aşama ölçüt ve gösterge setindeki nihai tabloların şekillenmesi

Delphi I. aşama nihai set ölçüt ve göstergelerine ait değerlendirmeler				Uzmanların Delphi I. aşama nihai setine önerdikleri göstergelere ait değerlendirmeler			Delphi II. aşama ölçüt ve göstergelerin nihai sonuçları	
Ö	a_1	b_1	c_1	a_2	b_2	c_2	c	Ö
B1	32	20	12	0	0	0	12	C1
B2	44	34	10	0	1	-1	9	C2
B3	41	25	16	0	0	0	16	C3
B4	31	24	7	0	0	0	7	C4
B5	16	10	6	0	0	0	6	C5
B6	33	21	12	0	0	0	12	C6
B7	27	19	8	0	0	0	8	C7
B8	22	15	7	0	0	0	7	C8
B10	25	7	18	0	8	-8	10	
B9	12	6	6	0	0	0	6	C9
B11	9	3	6	1	0	1	7	C10
B12	25	16	9	0	0	0	9	C11
Toplam	***317***	***200***	***117***	***1***	***9***	***-8***	***109***	

Ö = Ölçütler
a_1 = Delphi birinci aşama nihai setteki gösterge sayısı
b_1 = Delphi birinci aşama nihai setten elenen gösterge sayısı
$c_1 = a_1 – b_1$ (*Değerlendirmeler sonucu Delphi birinci aşama nihai setinde kalan gösterge sayısı*)
a_2 = Uzmanların Delphi birinci aşama nihai setine önerdikleri gösterge sayısı
b_2 = Uzmanların Delphi birinci aşama nihai setine önerdiklerine göre elenen gösterge sayısı
$c_2 = a_2 – b_2$ (*Değerlendirmeler sonucu uzmanların önerilerine göre değişen gösterge sayısı*)
$c = c_1 + c_2$ (Delphi II nihai gösterge sayısı)

3.1.3 Delphi Yöntemi Üçüncü Aşama

Bu başlık altında, Delphi yöntemi ikinci aşama nihai ölçüt ve gösterge setinden (11 ölçüt 109 gösterge) hareketle, sadece göstergelerin uzlaşma durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda göstergelerin önem düzeyine ilişkin puanlardan hareketle elde edilen; ortalama, standart sapma, medyan, katılım oranı (%) ve ÇAG değerleri her bir alt başlık altında ilgili ölçüt için hazırlanan tablolarda yer

almaktadır. Bu tablolarda aynı zamanda aşamalar arasında standart sapmadaki değişimi görmek amacıyla, Delphi ikinci aşama standart sapma değerine de yer verilmiştir.

Ancak, bu başlık altında bir önceki başlıktaki Delphi yöntemi birinci aşama nihai ölçüt ve gösterge setinden (12 ölçüt 317 gösterge) hareketle ölçüt ve göstergelerin ölçülebilirliğinin uzmanlarca değerlendirilmesi gerçekleştirildiğinden, akabinde yeniden ölçüt ve göstergelerin ölçülebilirliğine ilişkin değerlendirmelere yer verilmemiştir. Bunun nedeni, ilgili ölçüt ve göstergelerin ismen değişmemiş olması ve geçen zaman içerisinde izlenebilirliklerin de değişimlerin meydana gelmemesi olarak sıralanabilir.

3.1.3.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (C1)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C1-Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C1 kapsamındaki 12 göstergeden 11 tanesinde, yani yaklaşık %92'lik bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 69).

Tablo 69. C1 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart Sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
TAHTS	4.72	0.62	0.45	5	100	1	UV
TABTS	4.67	0.65	0.47	5	100	1	UV
KHEKA	4.65	0.65	0.48	5	100	1	UV
ENDEMIK	4.56	0.71	0.58	5	95.7	1	UV
IVEKY	4.56	0.62	0.54	5	97.8	1	UV
HABPTVAR	4.48	0.81	0.62	5	97.9	1	UV
BITZD	4.33	0.58	0.70	4	87.0	1	UV
DOGORMAN	4.26	0.80	0.74	4	87.0	1	UV
KORISTSAY	4.24	0.84	0.56	4	97.9	1	UV
BIYKAC	4.19	0.78	0.65	4	91.3	1	UV
KORITM	4.00	0.99	0.67	4	87.0	--	UV
NOBITKI	*3.50*	*0.86*	*0.96*	*4*	*54.3*	*1*	*UY*

Tablo 69'a bakıldığında, TAHTS yani "Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı" götergesinin 4.72 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C1 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir. Yine 4.67 ortalama TABTS yani "Tehlike altındaki bitki türlerinin sayısı" göstergesi ikinci sırada; 4.65 ortalamaya sahip KHEKA yani "Kritik habitat ve

ekosistemlerin kapladığı alan" göstergesi üçüncü sırada yer almaktadır. Benzer şekilde, Abidin (1999), Gürer (2009) ve Fallah ve Ocampo (2020)'nun çalışmalarında da TAHTS, TABTS ve KHEKA göstergelerinin "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünde yer alan en önemli göstergeler olduğu ve bunların bir korunan alanın sürdürülebilir turizm/ekoturizm yönetimini izlemede kullanıldığı vurgulanmıştır.

C1'e olumlu katkıyı yapan göstergelerin sıralanmasında KHEKA göstergesini 4.56 ortalama ile ENDEMİK yani "Endemik türlerin miktarı" göstergesinin takip ettiği ve bu göstergenin de uzlaşmaya varılan göstergelerden biri olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan uzmanlarca, ziyaretçilerin bir yeri tercih etmesinde etkili olan en önemli faktörlerden birinin ilgili alandaki doğal değerlere ilişkin zenginliğin varlığı ve bu yöndeki beklentilerinin karşılanması olarak dile getirilmiştir. Bu sonuçlar, Demir (2010), Talay ve ark. (2010) ve Varnacı Uzun (2012) tarafından yapılan çalışmaların bulguları ile örtüşmektedir.

IVEKY yani "İzleme veritabanı ve envanter kaydının varlığı" göstergesi de 4.56 ortalama ile uzlaşmaya varılan göstergelerden bir diğeridir. Görmüş (2012)'ün korunan alanları ele alan çalışmasından eldeedilen sonuçlar da bu göstergenin önemliliğini destekler niteliktedir. Nitekim ilgili çalışmada korunan alanlarda yürütülen projelerdeki envanter çalışmalarının güncel olmaması ve envantere yönelik değerlendirme yapılacak hususların ölçülebilir nitelik taşımaması nedeniyle envanter çalışmalarından beklenen faydaların ve alanın sürdürülebilirliğini sağlamaya dönük sağlıklı önlem ve önerilerin geliştirilemediği ifade edilmiştir.

Üzerinde uzlaşma sağlanamayan ve 12 gösterge içinde en düşük ortalamaya sahip olan (3.50) gösterge NOBITKI yani "Bitki örtüsü olmayan alanların oranı" göstergesi olmuştur. Bu gösterge konusunda uzmanlarca Delphi 2 anketinde uzlaşmaya varılmasına rağmen, Delphi 3 anketinde bir önceki aşamaya göre hem standart sapmada artış yaşanması hem de katılım yüzdesinin oldukça düşük gerçekleşmesi uzlaşılamamaya neden olmuştur. Esasen bu gösterge üzerinde uzlaşma sağlanamamış olması göstergenin önemli olmamasından ziyade set içerisinde uzmanlarca daha önemli görülen ve üzerinde uzlaşılan bitki örtüsü olan alanlara ilişkin göstergelerin (ENDEMIK, DOGORMAN vb.) varlığından kaynaklanmış olma ihtimali

bulunmaktadır. Zira bitki örtüsü varlığı üzerine tanımlanan bu tür göstergelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi aynı zamanda alandaki bitki örtüsü yokluğu konusuna da ışık tutabilecektir.

Uzmanların KORITM yani "Korunan alan içerisindeki iskân/tarım/mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı" göstergesine verilen yanıtların ortalaması 4.00 olup, C1'e ilişkin göstergeler açısından en düşük ortalamaya sahip olan ikinci göstergedir. Bununla birlikte, Abidin (1999) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bu gösterge "Ekosistem işlevini koruma" ölçütü içerisinde yer almış ve en fazla önem verilen göstergelerden biri olmuştur. Bu çalışmada KORITM göstergesi diğerlerine oranla önem düzeyi nisbeten düşük olsa da uzlaşma açısından dikkate alınan standart sapma değişkeninin Delphi 2. aşamasına göre oldukça düşük gerçekleştiği yani katılımcılar arasındaki görüş farklılıklarının azalarak uzlaşma sağlandığı görülmektedir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan üçüncü gösterge ise, 4.19 ortalama ile BIYKAC yani "Biyo-kaçakçılığın varlığı" göstergesi olmuştur. Endemizm oranının ve genetik çeşitliliğin yüksek olduğu yerler, ilgili yerin ziyaretçilerce önemli bir cazibe merkezi haline gelmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, biyo-kaçakçılık ülkemizin hem biyolojik çeşitliliğini hem de ekonomik geleceğini tehdit eden bir unsurdur ve gittikçe daha da büyük bir sorun haline geleceği aşikardır. Uzmanlarca ilgili ölçüt göstergeleri içinde önem düzeyi nisbeten düşük değerlendirilmiş olsa da üzerinde uzlaşma sağlanan bu göstergenin korunan alanlardaki biyokaçakçılığın izlenmesi sayesinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimine doğrudan katkı sağlama potansiyeli bulunmaktadır.

3.1.3.2 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (C2)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C2-Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C2 kapsamındaki 9 göstergenin tamamında %100'lük bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 70).

Tablo 70. C2 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
SUKIR	4.54	0.57	0.50	5	100.00	1	UV
EEU	4.41	0.65	0.65	4.5	91.30	1	UV
CEVYON	4.39	0.81	0.61	4	93.50	0.25	UV
KIRISLETME	4.35	0.96	0.74	4	93.50	1	UV
KATIYON	4.28	0.63	0.62	4	95.70	1	UV
CEVDUYAR	4.28	0.65	0.62	4	91.70	1	UV
UREATIK	4.19	0.82	0.50	4	95.60	-	UV
ZARARDEGER	4.17	0.93	0.85	4	80.40	1	UV
TBGOASM	4.00	0.71	0.60	4	86.90	--	UV

Tablo 70'e bakıldığında, SUKIR yani "Su kirlilik düzeyi" göstergesinin 4.54 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C2 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir. Barzekar ve ark., (2011) tarafından yapılan çalışmada da bu göstergenin "Toprak ve su kaynaklarının korunması" ölçütünde yer alan en önemli göstergelerden biri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Abidin (1999) tarafından yapılan çalışmada da "Su, hava ve gürültü kirliliğinin kontrolü" biçiminde bir ölçüt olarak belirlendiği ve 4'lü likert ölçeğine göre yapılan değerlendirmelerde 3.81 ortalama ile önem sıralamasında üst sıralarda yer alan ölçüt olduğu belirlenmiştir. İlgili çalışmada bu ölçütün önemliliğinden hareketle, ölçüte yönelik ulusal/standart kaliteye göre hava kalitesi, su berraklığı-bulanıklık-renk ve koku durumu, su kalitesi/kirlilik indeksi, su yolunda gözlemlenebilir ve ölçülen kirliliğin sıklığı, kçözümlemeasyon arıtma ve geri dönüşüm tesisinin mevcudiyeti vb. 13 adet gösterge de tanımlanmıştır.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.41 ortalama EEU yani "Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu" göstergesi ikinci sırada; 4.39 ortalama ile CEVYON yani "Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu" göstergesi ise, üçüncü sırada yer almaktadır. Çevresel yönetim, biyolojik çeşitlilik ve ekolojik dengenin korunmasına yardımcı olan, insan faaliyetleri ile doğa arasında uygun ve işlerliği olan bir yönetim anlayışını oluşturarak, doğa-insan ilişkilerinin düzenlenmesidir. Dolayısıyla, ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirileceği korunan alanların sürdürülebilir yönetimi için hem ekoturizm faaliyetlerinin hem de doğal kaynakların sürdürürülebilirliğinde CEVYON göstergesine ait değerlendirmeler dikkate alınmalıdır. Céspedes-Lorente ve Burgos-Jiménez (2004) çalışmalarında, birçok işletmenin doğal kaynakları korumak amacıyla hem enerji hem de su tasarrufu yaparak

çevresel yönetim ilkelerine/esaslarına dikkat etmelerine rağmen; özellikle ziyaretçilerin her durumda doğrudan doğal kaynakların tahribi ve çevrede kirliliğine neden olabilecek etkinliklerde bulunabildiklerini ifade etmektedir. Bu nedenle, korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetiminde ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumuna dikkat edilerek, çevresel yönetim ve uygulamalara yönelik ilke/esasların belirlenerek hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan gösterge 4.00 ortalama ile TBGOASM yani "Tesis başına günlük ortalama atık su miktarı" göstergesi olmuştur. Ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlardaki pansiyonlar, önemli miktarda enerji ve su tüketmekte, dolayısıyla zaman içerisinde doğal kaynakların tüketilmesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca, atık su ve katı atığın da meydana gelmesi pansiyonların faaliyet göstermekte olduğu bölgelerinin sürdürülebilirliğine olumsuz etki oluşturabilmektedir (Kirk, 1998; Abidin, 1999; Mensah, 2004).

Uzmanlar ZARARDEGER yani "Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan değeri" göstergesine verilen yanıtların ortalaması 4.17 olup, C2 ölçütüne ilişkin göstergeler açısından en düşük ortalamaya sahip olan ikinci göstergedir. Akpınar (2018) tarafından Şehit Şerife Bacı Tabiat Parkı'nda yapılan çalışmada olduğu gibi turizm faaliyetlerinin çevre kirliliği doğurduğuna ilişkin yazında çeşitli tespitlere rastlanmaktadır. Ancak ZARARDEGER göstergesi bağlamında kirliliğin ya da zararın değerinin belirlenmesinin oldukça zor oluşu, bu göstergenin C2 ölçütü altındaki göstergeler arasında en düşük katılım yüzdesine ve son sıralarda yer almasına sebep olduğu ifade edilebilir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan üçüncü gösterge ise, 4.19 ortalama ile UREATIK yani "Alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranı" göstergesi olmuştur. Konaklama işletmeleri çevresel yönetime önem verseler de atık bertarafının getirdiği maliyetler, çevre yönetimi ile ilgili çevresel politikalar, yasal engeller vb. kısıtlarla karşılaşmaları, bu bağlamdaki işletme faaliyetlerinin etkinliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Konaklama işletmelerinin ancak çevre dostu yönetim anlayışına sahip olmaları durumunda sürdürülebilir turizme katkı vermeleri mümkündür. Haliyle, konaklama

işletmelerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına, atıkların azaltılmasına, su verimliliği ve su tasarrufunun sağlanmasına, çevre bilinci ve çevre duyarlılığının oluşturulmasına ve çevre dostu ürünlerin kullanımına özel önem verilmesi gerekmektedir (Bora, 2018). Bu bağlamda C2 ölçütü kapsamında uzlaşılan göstergelerin turizm tesisleri bağlamında sürdürülebilir ekoturizm yönetimi sürecinin izlenmesi ve etkinliğinin sağlanmasına önemli katkılar sağlayacağı uzmanlar tarafından da vurgulanmıştır.

3.1.3.3 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (C3)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C3-Çevresel eğitim ve uygulamaları" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C3 kapsamındaki 16 göstergeden 14 tanesinde yani %87.5'lik bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 71).

En basit tanımıyla doğal ortamların nasıl işlediği ve özellikle de insanların davranışlarının doğal ortamları ve ekosistemleri nasıl etkilediğinden hareketle, korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin nasıl yönetilebileceğini öğretmek için yürütülen faaliyetlerdir.

Tablo 71. C3 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
BILGILIPERSONEL	4.48	.50	.50	4	100	1	UV
YONVAR	4.46	.54	.50	4	100	1	UV
YERELSAY	4.41	.65	.72	5	91.3	1	UV
KILAVUZEGITIM	4.37	.79	.61	4	97.8	1	UV
ZIYARETBILINCLENDIRME	4.35	.81	.57	4	95.6	1	UV
SIVILSAY	4.35	.62	.71	4	91.4	1	UV
YERELGIRSAYSUR	4.33	.67	.70	4	91.3	1	UV
KOREGITIM	4.17	.75	.71	4	86.9	1	UV
YERELGEZI	4.15	.91	.70	4	91.3	1	UV
BROSUR	4.11	.53	.71	4	89.1	1	UV
TANITDESTEK	4.09	.72	.72	4	87.0	1	UV
SAHA	4.02	.86	.88	4	80.4	1	UV
BELGESEL	3.98	.72	.54	4	89.2	--	UV
FAALHIZMET	*3.93*	*.88*	*.80*	*4*	*73.9*	*1.25*	*UY*
MEDYA	3.74	.80	.88	4	73.9	1	UV
PAYLASIM	*3.74*	*.68*	*.88*	*4*	*71.7*	*1*	*UY*

Tablo 71'den de görüleceği üzere, sürdürülebilir ekoturizm yönetiminde C3 ölçütü açısından en önemli görülen gösterge 4.48 ortalama ile, BILGILIPERSONEL yani "Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı" göstergesi olup, bu gösterge aynı zamanda ilgili alanın başarılı şekilde planlanması ve yönetimi açısından da önem arz etmektedir. Ekoturizmle ilgilenen pansiyon sahibi kişi, kaliteli hizmeti hedeflemelidir ve buna ulaşabilmek için hem kendisinin hem de alandaki personellerin bilgili ve eğitimli kişiler olması gerekmektedir. Böylelikle, çift taraflı etkileşimle ve bilgi alışverişiyle dolaylı yoldan ilgili korunan alanın korunması ve sürdürülebilirliği sağlanabilecektir. Nitekim, Koca ve ark. (2016) tarafından Kaçkar Dağları Milli Parkı özelinde yürütülen çalışmada, yerel halkın alanla ilgili sorunların çözümü için muhatap yönetici bulamamaktan şikayet ettikleri ve neticesinde alanda yaşadıkları sorunların artan bir ivmeyle devam ettiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili alandaki personellerin de yerel halkın kendilerinden birilerinin olması, pansiyonlardaki hizmet kalitesinin de artmasını sağlamış olacaktır. Bu bağlamda, C3 ölçütü için bu gösterge oldukça önemli bir göstergedir.

Yine, en yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.46 ortalama ile YONVAR yani "Yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığı" göstergesi ikinci sırada; 4.41 ortalama ile YERELSAY yani "Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı" göstergesi üçüncü sırada yer almaktadır. Korunan alanlardaki yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığına dönük YONVAR göstergesi, Yıldız (2019) tarafından da Küre Dağları Milli Parkı için turizme dönük en

önemli yetersizlikler olarak sıralanan hususların tespiti ve izlenmesinde vurgulanmıştır.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan göstergeler 3.74 ortalama ile PAYLASIM yani "Ziyaretçi paylaşımları ve sanal ziyaretçi sayısı" göstergesi ve 3.93 ortalama ile FAALHIZMET yani "Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin faal olarak hizmet verdiği süre" göstergesi olmuştur. Aynı zamanda, uzmanlarca Delphi 2 anketinde uzlaşmaya varılan bu göstergelerin Delphi 3 anketinde uzlaşmaya varılamayan göstergeler olduğu görülmüş ve bu göstergelerin C3 kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Uzmanların C3 ölçütüne ilişkin göstergelere vermiş oldukları puanlara göre uzlaşma sağlanan ve en düşük ortalamaya sahip olan göstergenin 4.02 ortalama ile SAHA yani "Okullara/öğrencilere saha ziyaretlerinde sağlanan ayrıcalıkların varlığı" göstergesi olduğu görülmüştür. Bu gösterge, Barzekar ve ark. (2011) tarafından yapılan bir çalışmada "Eğitim ve kamu bilinci" olarak adlandırılan bir ölçüt altında ve önem sıralaması olarak da bu araştırmaya benzer şekilde sonlarda yer almıştır. Okullara/öğrencilere ayrıcalık sağlamaya dönük bu gösterge her ne kadar son sıralarda yer almış olsa da üzerinde uzlaşılan bir gösterge olduğundan korunan alanlardaki ekoturizm yönetiminin sürdürülebilriliğini izleme ve değerlendirmeye olumlu katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan ikinci gösterge 4.09 ortalama ile TANITDESTEK yani "Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi" ve üçüncü gösterge 4.11 ortalama ile BROSUR yani "Alana özgü broşür/kitapçık sayısı" göstergesi olmuştur.

3.1.3.4 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (C4)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C4- Kültürel kaynakların /varlıkların mevcut durumu" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C4 kapsamındaki 7 göstergenin tamamında %100'lük bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 72).

Tablo 72. C4 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
KULKORUNMA	4.71	0.50	0.54	5	95.7	0.25	UV
YERELMALZEME	4.54	0.50	0.58	5	95.7	1	UV
KULSAK	4.46	0.62	0.66	5	91.3	1	UV
TESCIL	4.33	0.84	0.79	4.5	84.8	1	UV
YERELOZAN	4.30	0.68	0.78	4	89.4	1	UV
YERELKULTUR	4.26	0.80	0.65	4	93.5	1	UV
ZIYKULMIKTAR	4.24	0.78	0.76	4	89.1	1	UV

Tablo 72'ye bakıldığında, KULKORUNMA yani "Kültürel varlıkların korunma durumu" göstergesinin 4.71 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C4 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.54 ortalama ile YERELMALZEME yani "Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanım oranı" göstergesi ikinci sırada yer almaktadır. Bu gösterge yerel ve geleneksel bilgi sermayesinin ve yapım tekniklerinin korunması yanında ilgili alanı peyzaj ile bütünleşmesine de katkı sağlamaktadır. Gösterge her ne kadar C4 ölçütü içerisinde yer alsa da bir ekoturizm alanında yapılacak yapılarda alana özgü gerekli inşaat malzemelerinin kullanımında taşınma maliyetlerini düşürme gibi bir etkisi ile ekonomik nitelikleriyle de öne çıkmaktadır (Gürer, 2009).

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında üçüncü sırada 4.46 ortalama ile KULSAK yani "Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu" göstergesi yer almaktadır. Kültürel değerler sürdürülebilir turizm/ekoturizm yaklaşımında önemli prensipler arasındadır. Bu bağlamda, Çalık (2014) tarafından Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sürdürülebilir turizme yönelik 2008-2021 yılları arasında yapılan yatırımların incelendiği doktora tezi çalışmasında, ülkemizde kültürel değerlere önem verildiği tespit edilmiş ve

kültürel değerlerin iyileştirilmesi ile korunmasına yönelik farklı bölgelerde önemli projelerin gerçekleştirildiğine değinilmiştir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan göstergeler 4.24 ortalama ile ZIYKULMIKTAR yani "Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların miktarı" ile 4.26 ortalama ile YERELKULTUR yani "Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı" göstergeleri olmuştur. Yine, uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan üçüncü gösterge ise, 4.30 ortalama ile YERELOZAN yani "Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı" göstergesi olmuştur.

Korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimini izlemede kullanılan C4 ölçütü ilgili doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik kadar korunan alandaki somut olmayan kültürel mirasının korunmasına da önemli katkıları olan bir ölçüt olarak dikkat çekmektedir. Barzekar ve ark. (2011) tarafından yapılan çalışmada da C4 ölçütüne benzer şekilde "Kültürel çeşitliliğin ve mirasın korunması" adlı bir ölçüt tanımlanmıştır. İlgili çalışmada sürdürülebilirliğe yönelik tanımlanan bu ölçüte ait 6 göstergeden 5 tanesinin (*Tarihi eserlerin korunması ve geliştirilmesi için programın varlığı, dini ve kutsal yerler inşa etmek, çeşitli geleneksel kıyafetlerin korunması ve canlandırılması için önlemler ve müzik, yerel ritüellerin bakımı, canlandırılması ve uygulanması ve festivaller*, *yerel mimari yapıların bakımı ve yönetimi ve yerel gıdaların sağlanması ve geliştirilmesi*) isim ve içerik olarak bu çalışmadaki C4 ölçütünde yer alan göstergelerle büyük ölçüde örtüşmektedir.

3.1.3.5 Yerel Katılım (C5)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C5-Yerel katılım" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C5 kapsamındaki 6 göstergenin tamamında %100'lük bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 73).

Tablo 73. C5 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
KARARUYGULA	4.71	0.54	0.50	5	97.8	1	UV
ORTAKARAR	4.65	0.70	0.57	5	95.7	1	UV
DANISMA	4.56	0.70	0.75	4	89.2	1	UV
TURIZMPOL	4.19	0.54	0.54	4	93.5	1	UV
CATISMA	4.19	0.54	0.54	4	93.5	1	UV
PROGRAM	4.04	0.73	0.84	4	87.0	1	UV

Tablo 73'e bakıldığında, KARARUYGULA yani "Alan yönetiminde yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi" göstergesinin 4.71 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve C5 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir. Bu göstergeyi takiben ikinci sırada 4.65 ortalama ile, ORTAKARAR yani "Alan yönetiminin her aşamasında yerel halkla beraber ortaklaşa kararlar almanın oranı" göstergesi yer almaktadır. Korunan alanların yönetiminde sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, yerel halk ve alan yöneticileri vb. paydaş öbekleri arasındaki sürekli ve karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin kurulması son derece önemlidir. Bu ilişkiler, ilgili korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinde yaşanan çatışmaların azalmasına da katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda, yerel halk başta olmak üzere, alanla bağlantılı tüm paydaşlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi adına danışma toplantıları, yönetim planları ve yerel katılıma dayalı plan ve programların sayısı arttırılmalıdır. Ancak, kamu kurum ve kuruluşlarınca yürütülen etkinliklerin kapsamı genellikle bir alanın ekoturizme kazandırılmasına ilişkin tanıtım çabalarına yoğunlaşmakta ve bu süreçte özellikle yerel halk ihmal edilebilmektedir. Bu ise, korunan alanda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm yönetimi etkinliklerinde çatışmalar ve sorunları beraberinde getirmektedir. Yazında özellikle yerel halkla yaşanan çatışmaların azaltılmasında alan yöneticileriyle yerel halk ve ilgili tüm paydaşların katılımıyla ortaklaşa kararlar almanın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Arias ve ark., 2000; Thomas ve Middleton, 2003; WWF, 2003). Bu anlamda C5 ölçütü içinde KARARUYGULA ve ORTAKARAR göstergeleri için sağlanan bu uzlaşma yazındaki tespitlerle uyumlu olduğu kadar alan yönetiminin sürdürülebilirliğini izleme açısından da önem arz etmektedir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında üçüncü sırada 4.56 ortalama ile DANISMA yani "Yerel halkın katıldığı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı" göstergesi yer almaktadır. Her ne kadar en düşük ortalamaya sahip olsa da DANISMA göstergesiyle benzerliği olan bir diğer gösterge ise PROGRAM yani "Yerel katılımla yapılan programların (şenlik, kurs, çalıştay vb.) varlığı" göstergesidir. Bilindiği gibi, ülkemizde korunan alanların sürekliliği ulusal mevzuatın yanında uluslararası sözleşmeler ve taahhütler ile de güvenceye alınmıştır. Özellikle uluslararası sözleşmeler kapsamında ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların destek ve yürütücülüğünde çeşitli projeler yapılmakta ve toplantılar düzenlenmektedir. Bu çerçevede başlıca alan kullanıcıları olan yerel halka da bilgilendirmeler yapılmaktadır. Ancak, tüm bu bilgilendirmelere rağmen bilgi eksikliği, bilgilerin yanlış yorumlanması ve yetersiz iletişimler sonucunda halkın dışlandığı koruma yaklaşımları oluşabilmekte ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Yazında (Aydın, 2010; Yıldız, 2019) ekoturizme yönelik yapılan bazı projelerde alan yöneticileri tarafından bilgilendirmelerin ya hiç yapılmadığı ya da yetersiz yapıldığı konusunda tespitler mevcut olup, uzmanlarca DANISMA ve PROGRAM göstergelerinde sağlanan uzlaşma bu tespitlerle örtüşür niteliktedir.

Uzmanların CATISMA yani "Yerel halkla yaşanan çatışmaların giderilme oranı" ve TURIZMPOL yani "Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planlarının sayısı" göstergelerine verilen yanıtların ortalaması 4.19 olup, her iki gösterge C5 ölçütüne ilişkin göstergeler açısından en düşük ortalamaya sahip ikinci ve üçüncü göstergelerdir. Aslında, ekoturizm etkinliklerine yönelik hazırlanan yönetim planlarındaki başlıca sorun yönetim planlarının karar verme aşamalarında yerel halkın beklentilerini dikkate almayan kararlardan kaynaklı yerel halk ile alan yönetimi arasında çıkan çatışmalardır. Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de korunan alanların planlama ve yönetimi süreçlerinde alınan kararlar genellikle kağıt üzerinde kalmakta ve uygulanamamaktadır. Böylece katı ve korumacı yaklaşımlar sonucu yerel yöneticiler ile yerel halk arasında çatışmalar yaşanmaktadır (Arı, 2003; Güneş ve Hens, 2007; Atasayan, 2010; Aydın ve Türker, 2010; Yıldız, 2019). Yine, yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi için desteklerinin değerlendirildiği çalışmalarda (Choi ve Murray, 2010; Huayhuaca ve ark., 2010; Duran, 2013; Lee; 2013) yerel halkın katılımının sürdürülebilir turizm gelişimi için kritik bir öneme sahip

olduğu, sürdürülebilir turizmin/ekoturizmin üç ana unsurunun uzun vadeli planlama, yerel halkın katılımı ve çevresel sürdürülebilirlik olduğu ifade edilmiştir. Dağlı (2018) tarafından Akçakoca'da yerel halkın sürdürülebilir turizmin gelişimine yönelik tutumlarının ölçüldüğü çalışmada, sürdürülebilir turizmin gelişiminde çevresel sürdürülebilirlik, planlama, halkın turizme katılımı, ekonomik fayda, algılanan maliyet ve ziyaretçi memnuniyeti şeklinde altı boyutun etkili olduğu ve araştırmaya katılanların demografik özellikleri ile sürdürülebilir turizmin gelişimine yönelik tutumları arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili göstergelerin korunan alanların sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede etkili olabilmesi için bahsi geçen bu üç unsura dikkat edilerek bilgilendirmelerin süreklilik arz etmesi gerekmektedir.

Ülkemiz genelinde ekoturizm faaliyetlerinin de ele alındığı Türkiye Turizm Stratejisi (2023)'nde de koruma-kullanma dengesi gözetilerek var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik bakış açısı içinde yeniden planlanması, turizm gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi, ekoturizm, kırsal turizm, agro turizm gibi sürdürülebilir turizm türleri hakkında kamu-özel ve sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın bilinçlendirilmesi, karar verme süreçlerinde merkezi-yerel ve sivil aktörlerin beraber çalışması, doğa temelli turizmin planlı gelişimi doğrultusunda ekoturizm bölgeleri oluşturulması, yerel mimari değerlerin korunması gibi temel unsurlara değinilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

3.1.3.6 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (C6)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C6 kapsamındaki 12 göstergeden 11 tanesinde yani %92'lik bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 74).

Tablo 74. C6 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
YERELTURGEL	4.69	0.59	0.51	5	97.8	1	UV
YERELSOSE	4.63	0.75	0.49	5	100	1	UV
EKOYEREL	4.54	0.71	0.58	5	95.7	1	UV
YERELREFAH	4.50	0.70	0.59	5	95.6	1	UV
YERELURUNIST	4.41	0.68	0.68	5	89.2	1	UV
FAALMEMNUN	4.35	0.55	0.64	4	95.6	1	UV
YERELURETIM	4.22	0.76	0.70	4	89.1	1	UV
SATISALAN	4.19	0.60	0.58	4	91.3	1	UV
YERELGIR	4.11	0.93	0.74	4	87.0	1	UV
YERELKISIGELIR	3.98	0.75	0.74	4	80.4	--	UV
ALTYAPIHANE	*3.69*	*0.80*	*0.76*	*4*	*69.6*	*1*	*UY*
YERELGOC	*3.65*	*0.88*	*0.67*	*4*	*63.0*	*1*	*UV*

Tablo 74'te YERELTURGEL yani "Yerel halkın turizm kaynaklı etkinliklerden (pansiyon, ulaşım, hediyelik eşya satışı vb.) elde ettiği gelir" ile YERELSOSE yani "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği" göstergeleri gerek mahiyetleri ve gerekse 4.69'luk ve 4.63'lük ortalama puanları ile yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaları belirleme ve izleme noktasında en fazla önem atfedilen göstergeler olmuştur. Yazındaki ekoturizm sayesinde yerel halkın gelirlerinde yaşanan artışın, yerel halkın ekoturizm etkinliklerine ve bu etkinliklerin sürekliliğine yönelik bakış açılarını olumlu yönde etkilediğine yönelik tespitler (Miller, 2000; Aydın, 2010; Yılmaz ve Surat, 2015) dikkate alındığında, YERELTURGEL ve YERELSOSE göstergelerinin korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede etkili göstergeler olacağı aşikâr bir şekilde gözükmektedir. Örneğin, Kuzey İngiltere'de bulunan 80 mil uzunluğundaki Hadrian Duvarı rotasının ekoturizm etkinlikleri kapsamında değerlendirilmesiyle 2003 yazında alanda 3,5 milyon sterlin gelir elde edilmiş ve 776 bin ziyaretçi alanı ziyaret etmiştir. Bu bölgede zaman içerisinde küçük ve orta ölçekli 750 turistik işletme açılarak 6.000 kişiye doğrudan istihdam sağlanmıştır (Lourens, 2007). Ayrıca, doğal güzellikleri ve kültürel zenginliği ile hem ekoturizm hem de kültür turizminde önemli bir potansiyele sahip olan Meksika, UNESCO tarafından koruma altına alınan turizm bölgeleri açısından liderliğini koruyarak, toplam işgücünün %13'ünden fazlasını turizm sektörü istihdamından sağlamaktadır. Bu gelişmelerin neticesinde, Meksika'da ekoturizm giderek daha fazla popüler hale gelmektedir (Anonim, 2020).

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında üçüncü sırada 4.54 ortalama ile EKOYEREL yani "Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı" göstergesi yer almaktadır. Ulaşım ve konaklama etkinlikleri hem ekoturistlerin ihtiyaçlarının karşılanması hem de iş sahası oluşturması açısından ekoturizmin temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Anonim, 2020). Sözkonusu etkinliklerin yanında rehberlik, hediyelik eşya satışı vb. etkinliklerde de yoksul yerel halka sağlanan iş imkânları, bu kesimlerde ekonomik iyileşme sağlamanın (Bhattacharya ve Kumari 2004; Aziz ve ark. 2015; Ocampo ve ark. 2018; Asadpourian, 2020) yanı sıra köylerden şehre doğru yaşanan göçü de kısmen yavaşlatmaktadır (Aydın, 2010; Kaypak, 2012). Özellikle ekoturizmin yoğun olarak yürütüldüğü alanlarda/kırsal kesimde yaşanan sosyo-ekonomik değişimi izleme ve değerlendirme noktasında ekoturizmde bir şekilde istihdam imkânı bulan yerel halkı tespit etmeye dönük EKOYEREL göstergesinin önemli bir izleme aracı olacağı düşünülmektedir.

C6 ölçütü kapsamındaki YERELREFAH yani "Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi" ile YERELURETIM yani "Yerel/organik ürünlerin üretim miktarı" göstergeleri üzerinde uzlaşılan yakından ilişkili göstergeler dikat çekmektedir. Refah; malların üretimi, değişimi ve gelir dağılımındaki eşitliği sağlayan ekonomik etkinlik olanaklarının incelenmesini esas almaktadır. Bir bölgenin refah düzeyinin yüksek olması, bölgenin ekonomisinde kullanılan üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerler için gerekli olan ihtiyaçların en uygun şekilde kullanıldığını ifade etmektedir (Anonim, 2020). Dolayısıyla ekoturizm etkinlikleri ekonomik kalkınmada refah oluşumuna katkı sağlarken, yerel ürünlerin ticari amaçlı kullanımları da yerel üretimin çarpan etkisi sayesinde ekonomik sistemin içsel büyüme potansiyelini arttırarak yerel ekonomiyi canlandıracaktır (Gürer, 2009). Dolayısıyla ekonomideki tüm bu gelişmelerin YERELREFAH ve YERELURETIM göstergeleri ile izlenmesi mümkün olabilecektir.

Uzman görüşleri çerçevesinde en düşük ortalamaya sahip olan ancak sürdürülebilirlik açısından üzerinde uzlaşılan gösterge, 3.65 ortalama ile YERELGOC yani "Yerel halkın göç oranı" göstergesi olmuştur. Bu gösterge her ne kadar düşük bir ortalamaya sahip olsa da göçün korunan alanlardaki doğrudan ya da dolaylı sosyal/ekonomik etkilerinin izlenebilmesi açısından önem arz etmektedir.

ALTYAPIHANE yani “Ekoturizm yatırımları ile altyapısı gelişen yerleşim birimi (köy, mahalle) nüfus büyüklüğü” göstergesi 3.69 ortalama ile en düşük öneme sahip ikinci gösterge ve C6 ölçütüne en az olumlu katkı yapan göstergelerden biridir. Bu gösterge uzman görüşleri doğrultusunda Delphi 2 anketinde uzlaşmaya varılamayan göstergeler arasında yer almasına rağmen, araştırma amacına hizmet edeceği düşünülerek araştırmacı tarafından bu aşamada elenmemiştir. Ancak gösterge konusunda Delphi 3 anketinde yapılan değerlendirmeler sonucunda yeniden uzlaşmaya varılamadığından çalışma kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan üçüncü gösterge ise 3.98 ortalama ile YERELKISIGELIR yani “Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı” göstergesi olmuştur. Ekoturizmin ekonomik olarak doğrudan yararı ziyaretçilerin bıraktığı maddi değerlerle; dolaylı yararı ise çarpan etkisi ile tüm pazarı etkileme süreci ile ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan nokta, doğrudan ya da dolaylı olarak parasal döngünün bölgede kalmasının sağlanmasıdır. Eğer, ekonomik anlamda kazanılan para bölgeden dışarı sızıyorsa, çevresel yönetim ve sürdürülebilirlik için ayrılan kaynak miktarında da azalma söz konusu olacaktır. Bu nedenle, ekoturizmde gıda, rehber, konaklama, ulaşım etkinlikleri ve etkinliklerdeki iş gücünün alanda yaşayan yerel halktan sağlanmasına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir (Taşdemir, 2016). Bu gösterge C6 ölçütünde uzlaşma sağlanan göstergelerden biri olmasına rağmen önem düzeyi açısından son sıralarda yer alsa da çalışmaya sağlayacağı katkılar açısından diğer göstergeler kadar önemlidir. Nitekim, yurt dışındaki bazı çalışmalarda turizm gelirlerindeki sızıntı oranının %75’in üzerinde olduğu ve bunun üzerinde hassasiyetle durulması gerektiği ifade edilmektedir (Miller, 2000; Mitchell ve Ashley, 2007; Sandbrook, 2010; Chirenje, 2013). Varnacı Uzun (2012) benzer durumun Ihlara Vadisi’ndeki ziyaretçiler için de söz konusu olduğunu belirtmiştir. Bu noktada YERELKISIGELIR göstergesi ekoturizmle meydana getirilen ekonomik değerin alan içi ve alan dışı girişimciler arasında paylaşımını izlemeye yardımcı olacaktır.

3.1.3.7 Ziyaretçi Memnuniyeti (C7)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C7-Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C7 kapsamındaki 8 göstergeden 7 tanesinde yani %87.5'lik bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 75).

Tablo 75. C7 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
ZIYARETCOZUM	4.30	0.59	0.76	4	93.5	1	UV
ZIYARETAV	4.26	0.62	0.49	4	97.9	1	UV
GUVTEDBIR	4.26	0.56	0.77	4	91.3	1	UV
KONUTEKRAR	4.19	0.78	0.83	4	89.2	1	UV
HIZMET	4.13	0.63	0.78	4	86.9	1	UV
YILDONEM	4.00	0.73	0.67	4	87.0	--	UV
ORTAZIYARET	3.98	0.72	0.71	4	87.0	--	UV
ONCEZIYARET	*3.56*	*0.84*	*0.86*	*4*	*63.0*	*1*	*UY*

Tablo 75'e göre, ZIYARETCOZUM yani "Ziyaretçilerin şikayetlerinin çözüm oranı" göstergesinin 4.30 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C7 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.26 ortalamaları ile ZIYARETAV yani "Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı" ve GUVTEDBIR yani "Güvenlik tedbirlerinin varlığı" göstergeleri ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadırlar. Demirbulat (2018) ve Kaymaz (2018)'ın yapmış olduğu doktora tezi çalışmalarında katılımcıların ekoturizme yönelik bilgi kaynaklarının başında arkadaş ve dost tavsiyesinin yer aldığına ilişkin bulgular, C7 ölçütü altındaki ZIYARETAV ve GUVTEDBIR göstergelerinin önem sıralamasındaki önceliklerini desteklemektedir.

Göstergeler arasında 4.19 ortalama ile öne çıkan KONUTEKRAR yani "Şikayet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı" göstergesi şikayet ya da sorunların çözüme kavuşturulmasının izlenmesi açısından önemlidir. Nitekim turizm sektöründeki bir işletme yönetimi için temel amaç kâr elde etmek ve bu kârlılığın sürdürülebilirliğini sağlamak olduğu kadar bu amaca destek olacak şekilde korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında

pansiyonlarda konaklayan ziyaretçi memnuniyeti de önceliklenmek durumundadır. Bu noktada, memnuniyetin belirleyicisi olan şikâyet, kişilerin beklentileri ile alınan ya da algılanan hizmet arasındaki farkın nitel bir çıktısı olmaktadır. Yani, ziyaretçi memnuniyetinin belirlenebilmesi için pansiyona ya da alana gelecek ziyaretçinin şikayetleri ve bu şikayetlere çözüm oranı önemlidir. Bu bağlamda ekoturizmdeki memnuniyetin ölçümlenmesi, hizmetlerin iyileştirilmesi ve rekabet fırsatlarının keşfedilmesinde şikayetler, korunan alanların sürdürülebilir yönetiminde hayati önem taşımaktadır. Abidin (1999) ve Fallah ve Ocampo (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda da bu gösterge "Ziyaretçi memnnuniyeti" adı altında bir gösterge olarak ele alınmıştır.

ONCEZIYARET yani "Ziyaretçilerin alanı daha önceden ziyaret etmiş olması" göstergesi 3.56 ortalama ile en düşük ortalamaya sahip olması yanında özellikle en düşük katılım yüzdesine sahip olması nedeniyle üzerinde uzlaşma sağlanamayan bir gösterge olmuştur.

Uzmanların ORTAZIYARET yani "Ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi" göstergesi C7 ölçütü kapsamında en düşük ortalamaya sahip olan ikinci göstergedir.

Ayrıca çalışma kapsamındaki 4.13 ortalamaya sahip HIZMET yani "Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi" göstergesi bağlamındaki çalışmalar incelendiğinde; Yıldız (2019) tarafından hazırlanan doktora tezi çalışmasında ifade edildiği üzere, turizm konusunda ziyaretçilerle yaşanan çatışmaların en önemli nedenleri genellikle ilgili alanlardaki hizmet ve tesis yetersizliği ile iletişimsizlikten kaynaklı sorunlardan kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde Çalık (2014) tarafından yapılan çalışmada da araştırma bölgesinde etkinlik gösteren konaklama işletmelerindeki personel ve işletme sahiplerinin kurumsallaşma, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve misafir memnuniyetinin sağlanması ile ilgili yeterli bilgi ve donanıma sahip olmamalarından dolayı ziyaretçilerin beklentilerinin karşılanamadığı ve ziyaretçilerin memnuniyetlerinin düşük olmasına sebebiyet verdiği tespit edilmiştir.

Ekoturizm faaliyetlerinde yerel halkın memnuniyeti kadar ziyaretçilerin memnuniyeti de önemlidir. Konaklama yapılan işletmedeki hizmetin kalitesi ziyaretçinin menuniyetini arttırmakta ve bunun neticesinde ziyaretçinin alana yeniden gelme ve başkasına tavsiye etme oranlarında artışlar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda,

konaklama işletmelerinin sürdürülebilir olmaları açısından da ziyaretçilerin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak kaliteli hizmet sunmaları önem arz etmektedir (Bora, 2018).

3.1.3.8 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (C8)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C8- Kurumsal kapasite/çerçeve" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C8 kapsamındaki 17 göstergeden 16 tanesinde yaklaşık %94'lük bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 76).

Tablo 76. C8 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
KATILIMYAKLASIM	4.72	0.58	0.50	5	97.8	1	UV
YONPLAN	*4.69*	*0.49*	*0.63*	*5*	*95.7*	*0.25*	*UY*
AHLAKMESLEK	4.52	0.61	0.55	5	97.8	1	UV
KORUYUCUKANUN	4.50	0.79	0.69	5	93.5	1	UV
KONTYON	4.50	0.78	0.66	5	95.6	1	UV
PAYKORU	4.41	0.52	0.72	5	91.3	1	UV
SEKTORIZIN	4.39	0.63	0.80	5	89.1	1	UV
KURUMPERS	4.39	0.66	0.65	4	95.7	1	UV
ORGUTVAR	4.39	0.77	0.65	4	95.7	1	UV
YASACEZA	4.35	0.71	0.71	4	91.4	1	UV
AKTIFPROJE	4.30	0.77	0.59	4	93.5	1	UV
PERDENETIM	4.26	0.63	0.68	4	86.9	1	UV
MUDAHALE	4.24	0.93	0.67	4	95.6	1	UV
SERTIFIKA	4.17	0.68	0.74	4	84.8	1	UV
ICHIZMETKAPASITE	4.04	0.81	0.59	4	89.1	--	UV
DEGISKENPERS	4.02	--	0.71	4	80.4	0.25	UV
PAYDASYETKI	3.76	--	0.82	4	69.5	1	UV

Tablo 76'ya göre 4.72 ortalama ile en yüksek öneme sahip KATILIMYAKLASIM yani "Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı" göstergesi ile 4.39 ortalamaya sahip ORGUTVAR yani "Paydaşların aktif katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)" göstergeleri katılımcılık odaklı benzer nitelikli iki gösterge olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda katılımcılık ve yerel örgütlenmeye dönük çalışmalar incelendiğinde; yerel yönetimlerin sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin fiili olarak geliştirilmesinde sorumlulukları olduğu, özellikle Annapurna Koruma Alanı Projesi (ACAP) kapsamında korunan alanlardaki gerçekleştirilen etkinliklerde yerel halka ve yerel yönetime dayalı yenilikçi bir yaklaşım ile ekoturizm yönetimine müdahalalelerde

bulunulduğunda, ziyaretçiler ile yerel halkın etkinliklerinde ve ilişkilerinde değişimin arzu edilebilir bir düzeye geldiğine (Steven, 1993) yönelik tespitler söz konusudur. Dönmez (2013) tarafından Seyfe Gölü'nün biyosfer rezervi olarak planlanmasında örgütlenme, izleme ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durularak, bu mekanizmaların doğru geliştirilmesi ile ekoturizm planlamaların başarısı ve sürdürülebilirliğinin sağlanabileceği vurgulanmıştır. Yine benzer çalışmalarda (Tekeli, 1983; Atik 2010; Bhattacharya ve Kumari 2004; Ocampo ve ark. 2018; Karakaya, 2019; Asadpourian, 2020) alan yönetiminde etkinliğin sağlanabilmesinde yerel örgütlenme ve STK'ların gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla C8 ölçütü altında uzlaşılan KATILIMYAKLASIM ve ORGUTVAR göstergeleri sayesinde, korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin kurumsal yapı ve katılımcılık bağlamında izlenmesi mümkün olabilecektir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında üçüncü sırada 4.52 ortalama ile AHLAKMESLEK yani "Kurumsal yapıda görevli çalışanların meslek ahlakı ilke ve kurallarının olup olmaması" göstergesi yer almaktadır. İnsanın hem çevre sorunlarına sebep olan hem de bu sorunlardan etkilenen ve çözümünde rol alan en önemli taraf olmasından dolayı insanın çevreye yönelik davranışlarına yön veren ve çevre-insan ilişkisini düzenleyen etik kurallara ihtiyaç duyulmaktadır (Gül, 2013). Nitekim, Yılmaz (2017) tarafından gerçekleştirilen ülkemizdeki orman mühendislerine yönelik meslek ahlakı ilke ve kurallarının belirlenmesi ve bunların orman mühendisleri tarafından algılanma seviyelerinin tespit edilmesini amaçlayan çalışmada, meslek ahlakı ilke ve kurallarının gerekliliğinin orman mühendislerince yüksek seviyede kabul gördüğü tespit edilmiştir. Bu bağlamda orman mühendisliği mesleği özelinde önemli ve gerekli görülen meslek ahlakı ilke ve kurallarının, büyük ölçüde ormanlardan müteşekkil korunan alanlarda yürütülecek ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini izleme açısından da gerekli olduğu ve bu anlamda AHLAKMESLEK göstergesinin önemli bir işlev göreceği ifade edilebilir.

Ölçüt bünyesinde en düşük ortalamaya sahip olan gösterge 3.76 ortalama ile PAYDASYETKI yani "Ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri" göstergesi olmuştur. Ülkemizde gerek merkezi idari yapılanma ve gerekse kanuni düzenlemeler çerçevesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkan çok başlılık, zaman zaman yerelde ekoturizm etkinliklerinin yönetimindeki başlıca

paydaşlar olan Valilik ve Belediyeler arasında da görülebilmektedir (Arda, 2003). Bu bağlamda, geliştirilen ve üzerinde uzlaşı sağlanan PAYDASYETKİ göstergesi korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin etkin ve sürdürülebilir yönetimi noktasında, paydaşların yetkilerinin tespiti ve izlenmesi açısından önemli bir işlev görebilecektir.

DEGISKENPERS yani "Personel değişkenliği (birim zamanda kuruma gelen/kurumdan ayrılan toplam personel sayısının başlangıçtaki personel sayısına oranı)" göstergesi Delphi 2 anketinde yer alan göstergelerden biri olmamasına rağmen; Delphi 3 anketinde uzmanların birkaçı tarafından önerilmesiyle araştırma amacına hizmet edeceği düşünülerek araştırmacı tarafından Delphi 3 anketinde yer almasına karar verilmiş ve 4.02 ortalama ile C8 ölçütüne ilişkin göstergeler açısından en düşük ortalamaya sahip olan ikinci gösterge olmuştur. Ayrıca, YONPLAN yani "Yönetim planlarının varlığı" göstergesi 4.69 ortalama ile yüksek ortalamaya ve %95.7 ile yüksek katılım yüzdesine sahip olmasına rağmen; C5 ölçütü içerisinde bu amaca hizmet edecek başka göstergenin de var olmasından dolayı (TURIZMPOL), çalışma kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

3.1.3.9 Finansal Yapı (C9)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C9-Finansal yapı" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C9 kapsamındaki 6 göstergeden 6 tanesinde de %100'lük bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 77).

Tablo 77. C9 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
BUTCE	4.17	0.55	0.68	4	89.1	1	UV
FINANSMAN	4.11	0.67	0.74	4	87.0	1	UV
KAMUYILLIKYAT	4.11	0.76	0.66	4	84.7	1	UV
TESISFAIZ	4.09	0.70	0.69	4	89.1	0.25	UV
YILLIKGELIR	4.02	1.12	0.83	4	78.3	1	UV
BAGIS	3.41	1.11	0.88	3.5	50.0	1	UV

Tablo 77'ye bakıldığında BUTCE yani "Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi" göstergesinin 4.17 ortalama ile en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C9 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan gösterge olduğu söylenebilir. En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.11 ortalamalar ile FINANSMAN yani "Ekoturizm işletmeleri için kurumdışı finansman imkânlarının (kalkınma ajansları vb.) varlığı" ve KAMUYILLIKYAT yani " Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü" göstergeleri ikinci ve üçüncü sırada; 4.09 ortalama ile TESISFAIZ yani "Yerel halka tesislerin rehabilitasyonu için verilen faizsiz kredi imkânlarının varlığı" göstergesi dördüncü sırada, 4.02 ortalama ile YILLIKGELIR yani "Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb.)" göstergesi beşinci sırada yer almaktadır. C9 ölçütüne ilişkin göstergeler açısından en düşük ortalamaya sahip gösterge ise, 3.41 ortalama ile BAGIS yani "Korunan alana yapılan yıllık bağış miktarı" göstergesi olmuştur. Ancak, katılım oranı düşüklüğüne bağlı olarak bu göstergede uzlaşmaya varılamasa da standart sapmasındaki olumlu değişim ve araştırma amacına hizmet edecek nitelikte olmasından dolayı, bu göstergenin C9 ölçütü kapsamında yer almasına karar verilmiştir.

İşletmeciliğin gelişme süreci içinde, özellikle Büyük Ekonomik Kriz (1929-1933) ile işletmelerde daha fazla önem kazanan finansın işletmeler açısından önemi giderek artmaktadır. Özellikle ekonomik gelişme, teknoloji ve piyasalardaki hızlı değişmelerle birlikte artan rekabet baskıları, sermaye fonlarının alternatif kullanım yerleri arasında daha dikkatli ve sistemli bir biçimde dağıtılmasını gerektirmektedir. Bu durum korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde ihtiyaç duyulan doğrudan ve dolaylı maliyetlerin karşılanması yani finansal kaynakların temini için de söz konusudur.

Ayrıca, ülkemizdeki ormanların yaklaşık %99.99 oranında devlet mülkiyeti ve işletmeciliği düzeninde olması, orman kaynaklarının kamu hizmeti ağırlıklı yönetilmesi ve özellikle odun dışı bitkisel ürün üretimleri ile rekreasyon alanlarının kayıt dışı gerçekleştirilmesinden dolayı, ormancılık sektörünün finansman yönetiminde ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır (Yeşilyurt ve Türker, 2019). Bu bağlamda C9 ölçütünde uzlaşılan göstergeler sayesinde başta biyolojik çeşitliliğin korunmasına hizmet ederek, korunan alanda gerçekleştirilen ekoturizm etkinlikleriyle yerel halkın

kalkınma imkânlarının ölçülmesine, yerel halkın sosyo-ekonomik yapısının mevcut durumunun iyi çözümleme edilmesine, bölgeye yapılacak yatırımların ve hibelerin ekoturizm etkinliklerine dahil edilmesine ve ilgili korunan alanın pazarlanma sürecini kolaylaştırmaya hizmet edecektir. Bunun için yerel işletmeler, bütçe düzeyleri, finansman imkanlarının varlığı, orman teşkilatı vb. gibi kamu kaynaklarından ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü ve ilgili korunan alandan elde edilen yıllık gelirlerin tanımlanması gerekmektedir. Ekoturizmde pansiyonlardaki hizmetlerin üretiminin büyük oranda işgücüne bağımlı olması TESİSFAİZ göstergesini pansiyoncular için çok önemli bir gösterge haline getirmektedir. Finansal yönetimin amacı ilgili korunan alandaki sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede uygun finansal yapıyı oluşturmak, öz sermayenin güvenirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak, ekoturizm işletmeleri için kurum dışı finansman imkânlarını devreye sokmak, elde edilen yıllık gelirden kâr sağlamak ve ekoturizm işletmelerinin likiditesini korumaktır. Bu anlamda yazında korunan alanların sürdürülebilir ekotuizm yönetimini izlemede finansal yapı (C9) ölçütünden istifade edildiği görülmektedir (Abidin, 1999; Gürer, 2009; Çalık, 2014; Fallah ve Ocampo, 2020).

C9 ölçütünde önem sıralamasında son sırada yer alan BAGIS göstergesi ise, dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelerde korunan alanlara fon sağlamada kullanılan önemli bir araçtır. Yazın taramalarında korunan alanların sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede finansal yapı boyutu altında bağış göstergesinden istifade edildiği görülmüştür (Abidin, 1999; Modinos, 2000; Farsari ve Prastacos, 2001; Miller, 2001; Bender, 2008; Azpillaga ve ark., 2013; Fallah ve Ocampo, 2020).

3.1.3.10 Taşıma Kapasitesi (C10)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C10-Taşıma kapasitesi" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C10 kapsamındaki 7 göstergenin tamamında (%100) uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 78).

Tablo 78. C10 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
ZIYARETSINIR	4.76	0.6	0.56	5	97.8	--	UV
KULTURELTASIMA	4.72	0.47	0.54	5	95.7	0.25	UV
ZONLAMA	4.61	0.48	0.65	5	95.7	1	UV
YOGUNKULLANIM	4.61	0.50	0.54	5	97.8	1	UV
KOMPAKT	4.35	--	0.90	5	91.3	1	UV
KRITIKALAN	4.26	0.87	0.88	4	91.3	1	UV
YAYA	4.02	0.70	0.83	4	80.5	1	UV

Tablo 78'e bakıldığında 4.76 ortalama ile ZIYARETSINIR yani "Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü" göstergesi ile 4.72 ortalama ile KULTURELTASIMA yani "Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi" göstergesi en yüksek önemlere sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C10 ölçütüne en fazla olumlu katkılar yapan göstergeler olduğu söylenebilir. Taşıma kapasitesi, ilgili alanda insan faaliyetlerinin bir eşik seviyesinin olduğunu ve bu eşik seviyesi aşıldığında korunan alanın kullanım yoğunluğundaki artışa bağlı olarak kaynak tabanında bozulmalar ve tahribatların meydana geleceğini ifade eden bir kavramdır. Hatta, ilgili alanda insan etkinliklerinin eşik seviyesi aşıldığında; yerel halkın ekonomisinde ve kültüründe olumsuz etkiler oluşturabilmesi ve ziyaretçilerin memnuniyet derecelerinde düşüşler yaşanabilmesi de söz konusudur (McIntyre ve Hetherington, 1991). Bu bağlamda, sürdürülebilir ekoturizm planlaması yapılırken, belirli bir alan veya alanlar için taşıma kapasitesini dikkate alan yaklaşımlardan yararlanılması gerekmektedir. Bu yaklaşımlar, ekoturizm gelişiminin sınırları ve sınırlamalarının neler olabileceğine dair yol gösterici harita niteliğinde olacaklardır. Böylelikle, bir alanda ziyaretçi memnuniyetinin sabit bir seviyede kalması istendiği takdirde; ziyaret edilen çevrenin kalitesinin korunması hususunun da gözden kaçırılmamasına dikkat edilmiş olunabilecektir (Ceballos-Lascurain, 1996). Varnacı Uzun (2012) Ihlara Vadisi'nde yaptığı doktora tezi çalışmasında da alana ilişkin tanımlanmış bir taşıma kapasitesi ölçüm sisteminin geliştirilmediğini ve neticesinde alanın yoğun kullanımı zamanlarında kültürel peyzaj değerlerinin korunmasının güçleştiği ve doğa tahribatın da artış gözlemlendiğini ifade etmiştir. Bu anlamda ZIYARETSINIR ve KULTURELTASIMA göstergeleri korunan alanlardaki taşıma kapasitesi aşımına bağlı sürdürülebilirlik sorunlarını tespit ve izlemede katkı sağlayabilecektir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında yer alan ZONLAMA yani "Zonlama sistemi ve yönetimi" ile YOGUNKULLANIM yani "Korunan alanın kullanım yoğunluğu" göstergeleri 4.61 ortalama ile üçüncü sırada yeralmaktadır. Başar (2007) tarafından Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda günübirlik kullanım alanlarının toplam taşıma kapasitesinin yaz döneminde oldukça fazla artış göstermesiyle alanı tercih eden ziyaretçilerin yararlanma düzeylerinde düşüşlerin yaşandığı, alanda çevresel ve görsel bozulmaların meydana geldiğine yönelik tespitler yapılmıştır.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan göstergeler; 4.26 ortalama ile KRITIKALAN yani "Kritik alanların (çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanların) toplam korunan alana oranı", 4.35 ortalama ile KOMPAKT yani "Rekreasyon alanlarındaki kompaktlaşma ve kelleşme (bitki örtüsünün ölümü) alanının miktarı" ve 4.02 ortalama ile YAYA yani "Yaya yolu, tesis, bina, yol vb. alanların toplam korunan alana oranı" göstergeleri olduğu tespit edilmiştir. Bir korunan alandaki ekoturizm faaliyetleri için yoğun talep olması durumunda, ilgili alanın kaynaklarının aşırı kullanımı sonucunda bitki ve hayvan türlerine ve çeşitliliğine yani ekolojik dengesine zarar verme potansiyeli yüksek bulunmaktadır. Ülkemiz açısından bakıldığında konaklama tesisi, yaya yolu vb. alanları inşa etmek amacıyla doğal çevrenin tahrip edildiği birçok örneğe rastlanmakta ve fazla ziyaretçinin alanı ziyaret etmesi amacıyla da kritik alanların (çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanların) aşırı kullanımı sözkonusu olmaktadır. Bu bağlamda, C10 ölçütü içerisinde değerlendirilen ve bahsi geçen göstergeler, ekoturizm faaliyetlerinin doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitliliğe yönelik zararın sınırlarının belirlenmesinde yardımcı olabilecek göstergelerdir. Ayrıca, C10 ölçütü ve bu ölçüte bağlı göstergelerin aynılarının ya da benzerlerinin farklı çalışmalarda (Abidin, 1999; Farsari ve Prastacos, 2001; Miller, 2001; Bender, 2008; Barzekar ve ark., 2011; Azpillaga ve ark., 2013; Fallah ve Ocampo, 2020) sürdürülebilirlik izlenmesinde kullanıldığı da tespit edilmiştir.

3.1.3.11 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (C11)

Anket çalışmasına katılan uzmanların "C11-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütündeki göstergelerle ilgili görüşlerine bağlı olarak uzlaşma sağlanmaya yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; C11 kapsamındaki 9 göstergeden 7 tanesinde yani %78'lik bir uzlaşma sağlanmıştır (Tablo 79).

Tablo 79. C11 ölçütüne ilişkin göstergelerin uzlaşma durumları

GÖSTERGELER	Ort.	Standart sapma		Medyan	Katılım oranı (%)	ÇAG	Uzlaşma
		Delphi 2	Delphi 3				
YONETBILINC	4.74	0.67	0.44	5	100	1	UV
IKAMETFARKART	4.74	0.60	0.53	5	95.7	--	UV
YONETFARKI	*4.72*	*0.54*	*0.50*	*5*	*97.8*	*1*	*UY*
YERELDOGALDEGER	4.67	0.71	0.52	5	97.9	1	UV
YERELBILINC	4.59	0.48	0.54	5	97.9	1	UV
MUHTARBILINC	*4.50*	*0.51*	*0.50*	*4.5*	*100*	*1*	*UY*
ZIYAREBILINC	4.41	0.73	0.58	4	95.7	1	UV
DISALGI	4.35	0.76	0.71	4	91.4	1	UV
PANSIYONBILINC	4.30	0.52	0.55	4	95.7	1	UV

Tablo 79'a bakıldığında 4.79 ortalamaları ile "Kamu/yerel yöneticilerin bilinç ve algı düzeyi"ne yönelik YONETBILINC ve "Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi"ne yönelik IKAMETFARKART göstergelerinin en yüksek öneme sahip ve ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi setindeki C11 ölçütüne en fazla olumlu katkı yapan göstergeler olduğu söylenebilir. Ayrıca, en yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında bir diğeri de 4.67 ortalama ile YERELDOGALDEGER yani "Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi" göstergesi olmuştur. Korunan alan yönetiminde farklı öbeklerdeki insanların farklı düşüncelerinin olmasından dolayı, korunan bir alanın sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede korunan alan yöneticileri tarafından; alanın sahibi, alanı koruyanlar ve alanı kullananlar ile yerel halk, yerel yöneticiler vb. öbek temsilcilerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarını arttırmaya dönük faaliyetlerde bulunulmalıdır. Bu bağlamda çeşitli çalışmalarda (Abidin, 1999; Farsari ve Prastacos, 2001; Miller, 2001; Bender, 2008; Barzekar ve ark., 2011; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Gürer, 2012; Azpillaga ve ark., 2013; Koca ve ark., 2016; Mendoza ve ark., 1999; Ocampoa ve ark., 2018; Fallah ve Ocampo, 2020) ulusal, bölgesel ve yerel olarak korunan alanlarda ekoturizm yönetiminin sürdürülebilirliğine yönelik olarak yukarıda bahsi geçen göstergeler; "çevresel yönetim ve yerel farkındalık" ve "çevresel eğitim ve

farkındalık" vb. isimlerle adlandırılan ölçütler içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, sıralanan göstergelerin korunan bir alanın sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede etkin bir araçlar olarak kullanılabilecekleri düşünülmektedir.

En yüksek ortalamaya sahip göstergeler arasında 4.72 ortalama ile YONETFARKI yani "Vali/Belediye Başkanı gibi yerel yöneticilerin alandaki turizm etkinlikleri konusundaki farkındalığı" göstergesi ile 4.50 ortalama ile "Muhtarlıklar seviyesinde turizm konusunda bilinç ve algı düzeyi" yani MUHTARBILINC göstergelerinin C11 ölçütü içerisinde aynı amaca hizmet edecek başka göstergelerin (YÖNETBILINC, İKAMETFARKART) de var olmasından dolayı çalışma kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan gösterge 4.30 ortalama ile PANSIYONBILINC yani "Pansiyoncuların bilinç ve algı düzeyi" göstergesi olmuştur. Bu anlamda Atasayan (2010), Riva'da doğal çevreyi korumada yerel katılımın algılarına yönelik çalışmasında elde edilen bulgular bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ancak, kimi çalışmalarda (Yoon ve ark., 2001; Dyer ve ark., 2003; Andereck ve ark., 2005; Brida ve ark., 2011) turizm/ekoturizmin ekonomik etkileri sayesinde pansiyonculardaki bilinç ve algı düzeyinin olumlu yönde değişim gösterdiği ve bu araştırmanın bulgularını desteklemediği de tespit edilmiştir.

Uzmanlar açısından en düşük ortalamaya sahip olan ikinci gösterge 4.35 ortalama ile DISALGI yani "Alanın dış paydaşlarının (STK vb.) bilinç ve algı düzeyi", üçüncü göstergesi ise 4.41 ortalama ile ZIYARETBILINC yani "Ziyaretçilerin bilinç ve algı düzeyi" göstergesi olmuştur. Her ne kadar ilgili göstergeler C11 ölçütü içerisinde düşük ortalamalara sahip olsalar da, korunan alanların sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemede kullanılabilecek gösterge özelliğine sahiptirler. Katel ve Schmidt-Vogt (2011) tarafından ziyaretçilere yönelik yapılan araştırmada da dış paydaşların ve ziyaretçilerini bilinç ve algı düzeylerinin ilgili korunan alanın sürdürülebilir turizm yönetiminin başarısında etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, benzer başka çalışmalarda da (Bhattacharya ve Kumari 2004; Öztura, 2010; Roberts ve Kabile 2008; Ocampo ve ark. 2018) bir korunan alanda ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir olabilmesi için ziyaretçilerin ve dış paydaşların bilinç düzeyini arttırmaya yönelik eğitimlerin verilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Çalışma kapsamındaki 4.59 ortalamaya sahip YERELBILINC yani "Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi" göstergesi de üzerinde uzlaşılan bir başka göstergedir. Allen ve ark. (1993), Türker ve Aydın (2010) ve Katel ve Schmidt-Vogt (2011) tarafından ekoturizm faaliyetlerinin yerel halktaki etkilerini ve yerel halkın turizme yönelik tutumlarını incelemek amacıyla ele alınan çalışmalarda milli park ve biyosfer rezervi çevresinde yaşayan kişilerin ekoturizm etkinliklerinden gelir sağlamaları durumunda ekoturizme yönelik tutumlarında olumlu yönde bir değişim olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla üzerinde uzlaşılan YERELBILINC göstergesi bir korunan alandaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini yerel halkın faaliyetlere ilişkin bilinç ve algısı bağlamında izlemeye yardımcı olabilecektir.

3.1.3.12 Delphi Yöntemi Üçüncü Aşama Nihai Ölçüt ve Gösterge Setinin Değerlendirilmesi

Delphi yöntemi üçüncü aşamada 46 uzmanın katılımı ile nihai setin oluşturularak 11 adet ölçütün uzmanlarca puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Tablo 80'de sunulmuştur. Genel olarak, tüm ölçütler önemli olmakla birlikte, uzmanların ölçütlere verdikleri puanlara göre ilk sırada, "*Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.85)*" ölçütü yer almaktadır. Bu ölçütü takiben sırasıyla 4.63 ortalama ile "*Taşıma kapasitesi", 4.54 ortalama ie "Yerel katılım, 4.52 ortalama ile "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar", 4.43 ortalamalar ile* "*Çevresel yönetim ve uygulamaları"* ve "*Çevresel eğitim ve uygulamaları ve 4.43 ortalamalar ile* "*Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu*" ve "*Finansal yapı (4.37*)" ölçütleri yer almaktadır. En düşük ortalamaya sahip ölçütler ise 4.28 ortalamalar ile "*Ziyaretçi memnuniyeti*", "*Kurumsal kapasite/çerçeve*" ve "*Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi*" ölçütleri yer almaktadır.

«*Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması"* ölçütü olumlu dışsallıklar içerisinde yer almasına rağmen, çoğunlukla fiyatlandırılamama ve pazarda ticarete konu edilememe sorunu ile karşı karşıya kaldığı da bir gerçektir (Türker, 2020).

Tablo 80. Delphi üçüncü aşama nihai set ölçütlerin önemliliğine göre sıralanması

C Delphi İkinci Aşama Nihai Set Ölçütler		D Delphi Üçüncü Aşama Nihai Set Ölçütler		N	Ort.	Standart Sapma
Kod	**Ölçüt**	**Kod**	**Ölçüt**			
C1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	D1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	46	4.85	0.36
C2	Çevresel yönetim ve uygulamaları	D2	Taşıma kapasitesi	46	4.63	0.53
C3	Çevresel eğitim ve uygulamaları	D3	Yerel katılım	46	4.54	0.50
C4	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	D4	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	46	4.52	0.50
C5	Yerel katılım	D5	Çevresel yönetim ve uygulamaları	46	4.43	0.54
C6	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	D6	Çevresel eğitim ve uygulamaları	46	4.43	0.54
C7	Ziyaretçi memnuniyeti	D7	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	46	4.37	0.53
C8	Kurumsal kapasite/çerçeve	D8	Finansal yapı	46	4.37	0.57
C9	Finansal yapı	D9	Ziyaretçi memnuniyeti	46	4.28	0.54
C10	Taşıma kapasitesi	D10	Kurumsal kapasite/çerçeve	46	4.28	0.62
C11	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	D11	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	46	4.28	0.54

Söz konusu ölçütlerin 5'li Likert ölçeğinden istifade edilerek değerlendirilmesinde uzman öbekleri görüşleri arasındaki farklılığı belirlemede Kruskall Wallis testinden yararlanılmıştır. Kruskall Wallis testi sonuçlarına göre, uzman öbeklerinin ölçütlere verdikleri puanlar arasında %95 güven düzeyinde hiçbir ölçüt için anlamlı farklılıklar bulunmamıştır (Tablo 81). Başka bir ifadeyle, uzman öbeklerinin, ölçütlerin önemlilikleri hakkındaki görüşleri birbirine benzediği ve cevaplar arasında uzlaşma sağlandığının da bir göstergesidir.

Tablo 81. Uzman öbeklerine göre ölçütlere ilişkin görüş farklılıkları

Ölçütler	Uzman Öbekleri								P (Kruskall Wallis)
	A		O		KÇ		T		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	4.75	0.45	4.80	0.40	5.00	0.00	5.00	0.00	0.336
Taşıma kapasitesi	4.83	0.39	4.43	0.60	5.00	0.00	4.62	0.52	0.063
Yerel katılım	4.67	0.49	4.33	0.48	5.00	0.00	4.38	0.52	0.054
Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	4.67	0.49	4.38	0.50	5.00	0.00	4.38	0.52	0.051

Çevresel yönetim ve uygulamaları	4.50	0.52	4.28	0.56	4.80	0.45	4.50	0.53	0.260
Çevresel eğitim ve uygulamaları	4.50	0.52	4.28	0.56	5.00	0.00	4.37	0.52	0.060
Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	4.50	0.52	4.33	0.40	5.00	0.00	4.62	0.71	0.061
Finansal yapı	4.50	0.52	4.19	0.51	4.80	0.45	4.37	0.74	0.118
Ziyaretçi memnuniyeti	4.33	0.49	4.19	0.60	4.60	0.55	4.25	0.46	0.506
Kurumsal kapasite/çerçeve	4.42	0.51	4.14	0.48	4.80	0.45	4.37	0.99	0.084
Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	4.17	0.58	4.28	0.46	4.80	0.45	4.12	0.64	0.121

x̄: Ortalama, s: Standart Sapma

Uzman öbekleri itibariyle öne çıkan ölçütler değerlendirildiğinde, akademisyenlerden oluşan uzmanların; "Taşıma kapasitesi (4.83)", "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.75)", "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (4.67)" ve "Yerel katılım (4.67)" ölçütlerinin ön planda olduğu ve "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi (4.17)" ölçütünün ise, en düşük önem atfedilen ölçüt olduğu tespit edilmiştir (Tablo 81).

Ormancılık teşkilatındaki uzmanlar tarafından ise; "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (4.80)", "Taşıma kapasitesi (4.43)" ve "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (4.38)" ölçütleri ön plana çıkarken, "Kurumsal kapasite/çerçeve (4.14)" ölçütünün en son sırada yer aldığı görülmüştür (Tablo 81).

İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı)'daki uzmanlar tarafından; "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması", "Çevresel eğitim ve uygulamaları", "Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu", "Yerel katılım", "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Taşıma kapasitesi" ölçütlerine ilk sırada aynı düzeyde (5.00) önem verilirken, "Çevresel yönetim ve uygulamaları", "Kurumsal kapasite/çerçeve", "Finansal yapı" ve "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütlerine ise, ikinci sırada aynı düzeyde (4.80) önem verilmiştir. Bu öbek tarafından en düşük önem düzeyi ise, "Ziyaretçi memnuniyeti (4.60)" ölçütüne atfedilmiştir (Tablo 81).

Turizm sektörü STK'ları ve diğer kuruluşlardaki uzmanların görüşlerine bakıldığında; "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (5.00)", "Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu (4.62)" ile "Taşıma kapasitesi (4.62)" ölçütleri

öne çıkarken, “Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi (4.12)” ölçütünün ise, en son sırada yer aldığı görülmüştür (Tablo 81).

Öte yandan, Delphi sürecinde yapılan çözümleme ve değerlendirmeler sonucunda; Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması ölçütünde 11 gösterge, Çevresel yönetim ve uygulamaları ölçütünde 9 gösterge, Çevresel eğitim ve uygulamaları ölçütünde 14 gösterge, Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu ölçütünde 7 gösterge, Yerel katılım ölçütünde 6 gösterge, Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar ölçütünde 11 gösterge, Ziyaretçi memnuniyeti ölçütünde 7 gösterge, Kurumsal kapasite/çerçeve ölçütünde 16 gösterge, Finansal yapı ölçütünde 6 gösterge, Taşıma kapasitesi ölçütünde 7 gösterge ve Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi ölçütünde 7 gösterge olmak üzere, süreç içerisinde bazı göstergelerin birleştirilmeleri ve elenmeleri ile toplamda 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan bir ulusal set oluşturulmuştur (Şekil 28).

A		B		C		
Başlangıç Ölçüt ve Gösterge Seti		Delphi İkinci Aşama		Delphi Üçüncü Aşama		Nihai Sonuç
Ölçüt	Sayı	Ölçüt	Sayı	Ölçüt	Sayı	
A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	7	B1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	↑ 32	C1-Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	↓ 12	↓ 11
A2-Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	7	B2-Çevresel yönetim ve uygulamaları	↑ 44	C2-Çevresel yönetim ve uygulamaları	↓ 9	→ 9
A3-Çevresel yönetim uygulamaları	10	B3-Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme	↑ 41	C3-Çevresel eğitim ve uygulamaları	↓ 16	↓ 14
A4-Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini	4	B4-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	↑ 31	C4-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	↓ 7	→ 7
A5-Kültürel kaynakların korunması	4	B5-Yerel katılım	↑ 16	C5-Yerel katılım	↓ 6	→ 6
A6-Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	3	B6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	↑ 33	C6-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	↓ 12	↓ 11
A7-Yerel katılım	5	B7-Ziyaretçi memnuniyeti	↑ 27	C7-Ziyaretçi memnuniyeti	↓ 8	↓ 7
A8-Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar	5	B8-Kurumsal çerçeve/kapasite	↑ 22	C8-Kurumsal kapasite/çerçeve	↓ 17	↓ 16
A9-Toplumu bilinçlendirme	4	B9-Finansal yapı ve yönetim	↑ 12	C9-Finansal yapı	↓ 6	→ 6
A10-Tüketici/turist memnuniyeti	5	B10-Planlama ve yönetim/yönetişim	↑ 25	C10-Taşıma kapasitesi	↓ 7	→ 7
A11-Ekoturizm deneyiminin yönetimi	8	B11-Taşıma kapasitesi	↑ 9	C11-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	→ 9	↓ 7
A12-Kurumsal çerçeve/kapasite	6	B12-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	↑ 25			
Toplam	*68*		*↑317*		*↓109*	*↓101*

Şekil 28. Delphi yöntemi aşamalarındaki ölçütlerin isim ve sayı olarak değişimleri

Araştırma kapsamında ele alınan ölçüt ve göstergeler çok farklı disiplinlerin çalışma konularını içermektedir. Bu nedenle katılımcı yaklaşımları esas alan Delphi yöntemi sayesinde farklı uzmanların katılımı ile 3 aşamalı gerçekleştirilen anketlerin

sonucunda 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge seti elde edilmiştir. Bahse konu setin elde edilmesinde kullanılan Delphi yönteminde uzmanların seçimi ve sayısı yöntemin başarılı şekilde uygulanması açısından son derece önemlidir. Ancak Delphi yönteminde asıl önemli olan çalışmaya katılan uzman kişi sayısının çokluğundan ziyade son aşama değerlendirmelerine gelindiğinde, çalışmada devam eden uzman sayısıdır (Dalkey ve Helmer, 1969). Daha önce ifade edildiği üzere, yazında en son aşamaya gelindiğinde çalışmada en az 10 uzmanın olması gerektiğine ilişkin tespitler söz konusudur. Bu çalışmada, Delphi yöntemi birinci aşama anketine katılan 58 uzmandan 48'inin (%82.76) ikinci aşama anket çalışmasından geri dönüş yapmış olması, akabinde Delphi yöntemi ikinci aşama anketine katılan 48 uzmandan 46'sının (%95.83) üçüncü aşama anket çalışmasından geri dönüş yapmış olması yapılan bu değerlendirmelerin ve elde edilen ölçüt ve gösterge setinin güvenirliliğini arttıran önemli bir etken olmuştur.

Bu çalışmada ortaya konulan sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergeleri benzer amaçlarla geliştirilen çeşitli ölçüt ve gösterge setleriyle de benzerliklere sahiptir. Nitekim, bu araştırmada Delphi süreci için başlangıç seti olarak esas alınan Bender (2008) çalışmasındaki "Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği", "Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği", "Toplumu bilinçlendirme", "Ekoturizm deneyiminin yönetimi" ve "Kurumsal çerçeve/kapasite" ölçütlerinin elendiği; aynı zamanda "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünde "Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması", "Tehlike altındaki türlerin (bitki /hayvan) korunması" ve "Ekolojik bütünlük" göstergeleri, "Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütünde "Kaynakların tesislerin iyileştirilmesi (rehabilitasyonu) ve bakımı" göstergesi, "Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini" ölçütünde "Ziyaretçi bilgilendirme merkezi" ve "Bilgilendirici/açıklayıcı personel" göstergeleri, "Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar" ölçütünde "Profesyonel tur rehberlerinin sayısı" ve "Yerel halkla yaşanan çatışmalar" göstergeleri ve "Tüketici/turist memnuniyeti" ölçütünde "Yeniden gelen ziyaretçiler", "Ziyaretçilerin başkalarına tavsiyeleri" ile "Turizm deneyimleri" göstergelerinin bu araştırmada önemsiz bulunarak elenmiştir. Ayrıca, "Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütünde yer alan "Kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü", "Çevresel etkiyi azaltma uygulamaları" ve

“Zonlama sistemi ve yönetimi” göstergelerinin “Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması” ölçütünde yer aldığı ve “Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini” ölçütündeki “Yön işaretleri” ve “Broşür/kitapçık” göstergelerinin ise isim değişikliğine uğradığı görülmüştür.

Ancak, çalışma konusunun kapsamı nedeniyle sürecin zaman alıcı olması, bu çalışmada önemli bir kısıt teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra, uzmanların bileşiminin de oldukça farklı kesimlerden ve sektörlerden, farklı bilgi ve uzmanlık alanlarından kişilerin seçilmesi çok çeşitli gösterge önerilerinin türetilebilmesini mümkün kılmıştır.

Elde edilen ölçüt ve gösterge setindeki ölçütler genel olarak ele alındığında akademisyenler öbeği hariç diğer ilgili tüm uzman öbekleri açısından “Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması” ölçütü en önemli ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Bu ölçütün en yüksek ortalamaya sahip olması şaşırtıcı değildir. Zira, insanoğlu varlığını sürdürebilmek için doğaya muhtaç olsa da doğayı yok etmek adına her türlü faaliyette bulunmaktan da geri durmamaktadır. Dolayısıyla, “Doğanın korunması, doğamızın var olması için elzemdir” sözünden hareketle, ekoturizm etkinlikleri sadece doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin varlığını değil, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını da içeren bir tanıma sahip olmaktadır. Nitekim Quebec Deklasyonunda da bu konuya çokça vurgu yapılmıştır (UNEP WTO, 2002).

Öte yandan, ortaya çıkan ulusal sette; doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması ölçütü yanı sıra; taşıma kapasitesi, yerel katılım, yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar, çevresel yönetim ve uygulamaları ile çevresel eğitim ve uygulamaları ölçütlerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Abidin (1999), Bender (2008), Barzekar ve ark. (2011), Aziz ve ark. (2015) ve Gutierrez ve ark. (2020) tarafından korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemeye yönelik ölçütlerin ele alındığı çalışmalarda ilk sıralarda yer alan doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve çevresel kaynakların sürdürülebilir gelişiminin sağlanması ölçütleri bu araştırmadaki D1 ve D5 ölçütleri ile tamamen ya da kısmen isim ve içerik olarak örtüşmektedir.

Ayrıca Barzekar ve ark., (2011) ve (Aziz ve ark., 2015) tarafından yapılan çalışmalarda korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimini izlemeye yönelik önerilen diğer ölçütlerin eğitim farkındalığı, toprak ve su kaynaklarının korunması, ziyaretçi ve yöre halkı memnuniyeti, yöre halkına ekonomik faydalar, kültürel miras ve çeşitliliğin korunması, hijyen ve turistik güvenliğinin korunması, kurumsal kapasite ile finansal yapı ölçütleri olarak sıralandıkları tespit edilmiştir. Sıralanan bu ölçütler de bu çalışmadaki D3, D5, D8, D9, D10 ve D11 ölçütleriyle kısmen ya da tamamen örtüşmektedir. Bununla birlikte ilgili çalışmalarda yer alan kültürel miras ve çeşitliliğin korunması ölçütü ile hijyen ve turistik güvenliğinin korunması ölçütü, bu araştırmadaki sırasıyla D7 ve D9 ölçütleri içerisinde birer gösterge olarak yer almıştır.

Fallah ve Ocampo (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, yukarıda bahsi geçen çalışmadaki ölçütlere ilâveten; ziyaretçinin güvenliği, çevre eğitimi ve farkındalığı, çevre yönetimi ve uygulamaları, kurumsal işbirliği, yerel katılım ve parkurların ve rotaların işlevselliği ölçütleri yer almaktadır. Sıralanan bu ölçütler de bu çalışmadaki D3, D5 ve D6 ölçütleriyle kısmen ya da tamamen örtüşmektedir. Bu ölçütlerden parkurların ve rotaların işlevselliği ölçütü D2 ölçütü içerisinde ve ziyaretçinin güvenliği ölçütü de D9 ölçütü içerisinde birer gösterge olarak değerlendirilmiştir.

3.2 Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setinin Camili Biyosfer Rezervine Uyarlanması

Bu başlık altında, araştırmanın ilk aşamasında elde edilen ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinden (11 ölçüt 101 gösterge) hareketle Camili Biyosfer Rezervi özelinde AHS yönteminden istifade edilerek ulusal set ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

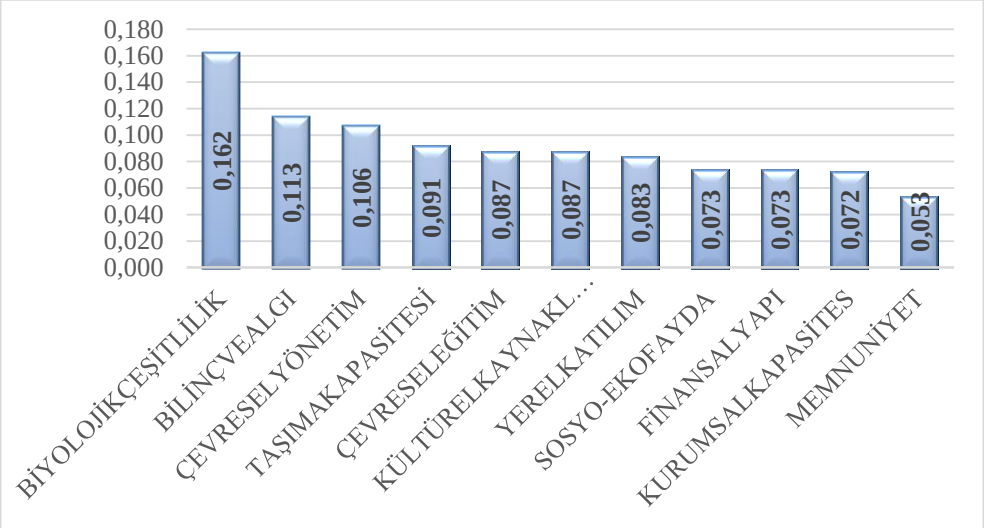
3.2.1 Ölçütlerin Camili Biyosfer Rezervi Özelinde Önceliklendirilmesi

Ölçütlerin AHS yönteminden istifade edilerek CBR özelinde önceliklendirilmesine ilişkin istatistiki çözümleme sonuçları Tablo 82'de yer almaktadır. Buna göre ölçütlerin her biri için tutarlılık oranı (CR) değerleri hesaplanmış olup, tüm ölçütler için hesaplanan bu değerler %10'un altında kaldığından ölçütlerin ikili karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğu anlaşılmıştır (Ek-17).

Tablo 82. Camili Biyosfer Rezervi için öncelikli ölçütlerin istatistiki çözümlemeleri

No	Ölçütler	W	λ_{max}	RG	CI	CR
1	Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	0.162	11.012	1.51	0.0012	0.00012
2	Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi	0.113	9.038	1.32	0.0047	0.0035
3	Çevresel Yönetim ve Uygulamaları	0.106	9.038	1.45	0.0047	0.0033
4	Taşıma Kapasitesi	0.091	6.126	1.24	0.0250	0.0200
5	Çevresel Eğitim ve Uygulamaları	0.087	15.07	1.59	0.0053	0.0033
6	Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu	0.087	7.064	1.32	0.0110	0.0081
7	Yerel Katılım	0.083	5.063	1.12	0.0160	0.0142
8	Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar	0.073	11.38	1.51	0.0380	0.0253
9	Finansal Yapı	0.073	6.018	1.24	0.0040	0.0029
10	Kurumsal Kapasite/Çerçeve	0.072	16.18	1.59	0.0120	0.0076
11	Ziyaretçi Memnuniyeti	0.053	7.132	1.32	0.0219	0.0166

Böylelikle, ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setindeki ölçütlerin Camili Biyosfer Rezervi özelinde önceliklendirilmesi sonucunda her bir ölçütün satır aralığı değerleri Şekil 29'daki gibi elde edilmiştir.

Şekil 29. Camili Biyosfer Rezervi özelindeki ölçütlerin satır aralığı değerlerine göre dağılımları

Şekil 29'a göre CBR'deki en önemli ölçütün 0.162 ağırlık değeri ile "*Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması*" ölçütü olduğu görülmüştür. Bu ölçütü sırasıyla; 0.113 ağırlık değeri ile "*Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi*", 0.106 ağırlık değeri ile "*Çevresel Yönetim ve Uygulamaları*", 0.091 ağırlık değeri ile "*Taşıma Kapasitesi*", 0.087 ağırlık değerleri ile "*Çevresel Eğitim ve Uygulamaları*", "*Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu*", 0.083 ağırlık değeri ile "*Yerel Katılım*", 0.073 ağırlık değerleri ile "*Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar",*

"*Finansal Yapı*", 0.072 ağırlık değeri ile "*Kurumsal Kapasite/Çerçeve*" ve 0.053 ağırlık değeri ile "*Ziyaretçi Memnuniyeti*" ölçütlerinin takip ettiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, yereldeki 17 uzmanın katılımıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda ulusal sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setindeki 11 ölçütün Camili Biyosfer Rezervi özelinde önceliklendirilmesi sonucunda ölçütlerin sıralamasında meydana gelen değişim Tablo 83'te sunulmuştur.

Tablo 83. Camili Biyosfer Rezervi özelinde önceliklendirilen ölçütlerin sıralanması

D Ulusal Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçütler		**E Camili Biyosfer Rezervi'ndeki Öncelikli Ölçütler**		**Ölçütlerdeki Değişimler**	
Kod	**Ölçüt**	**Kod**	**Ölçüt**	**Kod**	**Değişim**
D1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	E1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	D1	-
D2	Taşıma kapasitesi	E2	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	D2	⬇
D3	Yerel katılım	E3	Çevresel yönetim ve uygulamaları	D3	⬇
D4	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	E4	Taşıma kapasitesi	D4	⬇
D5	Çevresel yönetim ve uygulamaları	E5	Çevresel eğitim ve uygulamaları	D5	⬆
D6	Çevresel eğitim ve uygulamaları	E6	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	D6	⬆
D7	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	E7	Yerel katılım	D7	⬆
D8	Finansal yapı	E8	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	D8	⬇
D9	Ziyaretçi memnuniyeti	E9	Finansal yapı	D9	⬇
D10	Kurumsal kapasite/çerçeve	E10	Kurumsal kapasite/çerçeve	D10	-
D11	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	E11	Ziyaretçi memnuniyeti	D11	⬆

Ulusal ölçüt ve gösterge setinde olduğu gibi ilk sıralarda yer alan "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması", "Taşıma kapasitesi" ve "Çevresel yönetim ve uygulamaları " ölçütlerinin Camili Biyosfer Rezervi özelinde de öncelikli ölçütler olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Nitekim Camili Biyosfer Rezervi'nde ilgili uzmanlarca en öncelikli ölçüt olan "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütü benzer çalışmalardaki (Demir, 2010; Talay ve ark., 2010; Varnacı Uzun, 2012) araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Bu ölçütün CBR özelinde de en yüksek ortalamaya sahip olması şaşırtıcı değildir. Korunan alanlarda ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetiminin gerçekleştirilebilmesi için; uluslararası

antlaşmalarda önemli bir paya sahip olan, ziyaretçilerin dikkatini çekecek bitki ve hayvan türlerini kapsayan ve ekoturizmin temel bileşeni niteliğindeki doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması öne çıkmaktadır. Bu nedenle, yereldeki uzmanlar da biyosfer rezerv özelliğini dikkate alarak, Camili özelinde bu ölçütü en önemli ölçüt olarak görmüşlerdir.

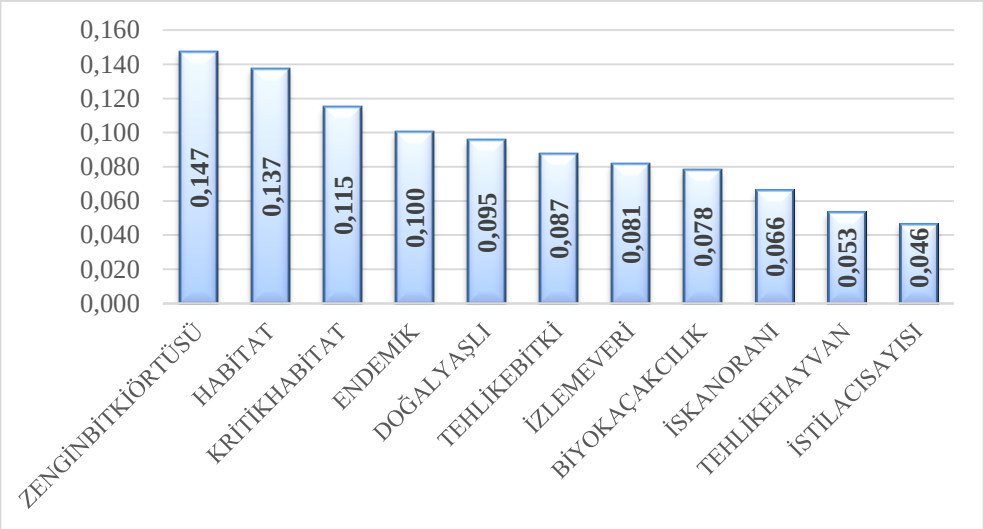
Ayrıca, bu ölçütlere ilâveten ulusal ölçüt ve gösterge setinde en son sırada yer alan "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütünün CBR'de ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Camili Biyosfer Rezervi özelinde yerel halkın eğitim ve bilinç düzeylerinin yüksek olmasına rağmen; yerel halk başta olmak üzere yerel paydaşlar tarafından hala ekoturizm etkinliklerine uygun alanlara yönelik bir farkındalığın oluşmamış olması ve buna müteakip ekoturizm etkinliklerine yönelik deneyim eksikliklerinin yaşanması, Camili özelinde bu ölçütün öne çıkarılmış olmasında etkili olması muhtemeldir.

3.2.2 Göstergelerin Camili Biyosfer Rezervi Özelinde Önceliklendirilmesi

Camili Biyosfer Rezervi'nde AHS yönteminden istifade edilerek ulusal setteki önceliklendirilmesinde yöntem bölümünde ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere, 11 ölçütün her biri için ayrı ayrı açıklanan işlemler gerçekleştirilmiştir (Ek-17). Bu şekilde CBR özelinde elde edilen gösterge önceliklerine ilişkin bulgular aşağıdaki alt başlıklarda ölçütler itibariyle sunulmuştur.

3.2.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (D1) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D1-Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 30'daki gibi elde edilmiştir.

Şekil 30. D1 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

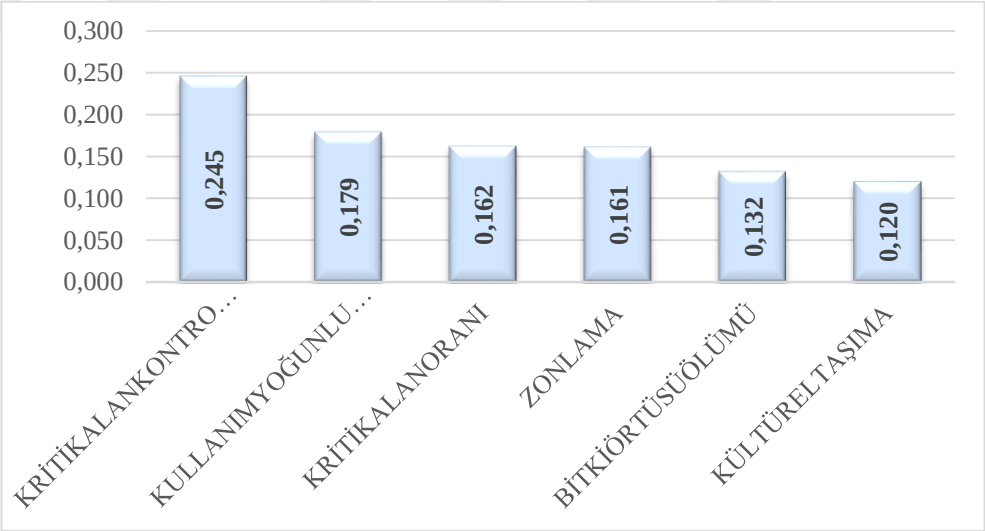
Şekil 30'a bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D1 ölçütü için CBR'deki ZENGİNBİTKİÖRTÜSÜ yani "Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği" göstergesinin 0.147 ağırlık değeri ile, en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergeyi takiben sırasıyla CBR'de önemli olan göstergeler 0.137 ağırlık değeri ile HABİTAT yani "Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı" göstergesi ve 0.115 ağırlık değeri ile, KRİTİKHABİTAT yani "Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan" göstergesi tespit edilmiştir. Ekoturizm etkinliklerinin doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin en yoğun ve hassas olduğu yerlerde gerçekleştirilmesi sürecinde sürdürülebilirliğin sağlanamaması durumunda bitki örtüsünün ve özellikle de kritik habitatların zarar görmesi kaçınılmazdır.

CBR'nin sahip olduğu ZENGİNBİTKİÖRTÜSÜ, türlerin çeşitliliği açısından önemli bir göstergedir. KRİTİKHABİTAT ise, CBR'ye koruma statüsü kazandıran temel unsurlardan biridir. Nitekim CBR bünyesinde birçok koruma statüsü bulunmaktadır. Özellikle, bitki türleri ve yaban hayatı bakımından sahip olduğu biyolojik zenginlik, alan için ayrı bir cazibe oluşturmaktadır. Bununla birlikte CBR'de ekoturizmden daha fazla gelir sağlamak için yapılan yollar neticesinde parçalanmış habitatların mevcudiyeti de söz konusudur. Albayrak (2010) tarafından yapılan çalışmada da CBR'de ekosistemlerin bozulması, yaşam alanı bozulması, genetik kirlilik, plansız yol yapımlarının alan içinde tehdit oluşturan unsurlar olduğu dile getirilmiştir. Bu nedenle, yereldeki uzmanların biyosfer rezerv özelliğini de dikkate alarak Camili özelinde bu göstergeleri daha önemli görmüş olmaları muhtemeldir.

Yereldeki uzmanlara göre, D1 ölçütü için CBR'de en az önem verilen göstergeler ise 0.066 ağırlık değeri ile İSKANORANI yani "Korunan alan içerisindeki iskân/tarım/mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı", 0.053 ağırlık değeri ile TEHLİKEHAYVAN yani "Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı" ve 0.046 ağırlık değeri ile İSTİLÂCISAYISI yani "Korunan alandaki istilâcı yabancı türlerin sayısı" göstergeleridir.

3.2.2.2 Taşıma Kapasitesi (D2) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D2-Taşıma kapasitesi" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları Şekil 31'deki gibi elde edilmiştir.

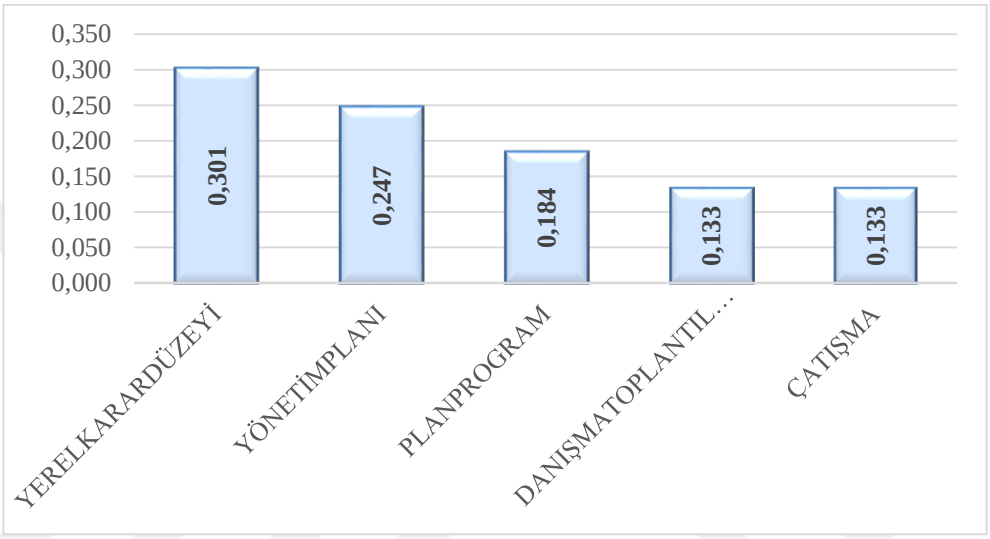
Şekil 31. D2 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 31'e bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D2 ölçütü için CBR'deki KRİTİKALANKONTROLÜ yani "Kritik alanlarda (Çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanlar) bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü" göstergesinin 0.245 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergeyi takiben sırasıyla; 0.179 ağırlık değeri ile, "Korunan alanın kullanım yoğunluğu" göstergesi ve 0.162 ağırlık değeri ile, KRİTİKALANORANI yani "Kritik alanların toplam korunan alana oranı" göstergesi gelmektedir.

Yereldeki uzmanlara göre D2 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge ise 0.120 ağırlık değeri ile, KÜLTÜRELTAŞIMA yani "Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi" göstergesinin olduğu belirlenmiştir.

3.2.2.3 Yerel Katılım (D3) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D3-Yerel katılım" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları Şekil 32'deki gibi elde edilmiştir.

Şekil 32. D3 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 32'ye bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D3 ölçütü için CBR'deki YERELKARARDÜZEYİ yani "Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi" göstergesinin 0.301 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Akın (2006) tarafından Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda gerçekleştirilen çalışmada, yerel halkın yarıdan fazlasının alandaki ekoturizm etkinlikleri ile ilgili bilgilendirilmediği ve görüşlerinin alınmadığı, bu nedenle ilgili alanda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin yerel halkın iradesi ve bilgisi dışında gelişim göstermesi neticesinde, ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinde sorunlar yaşanmaya başladığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Türker ve Aydın (2010) tarafından CBR özelinde gerçekleştirilen çalışmada da, yerel halkın yarıdan fazlasının alandaki ekoturizm etkinlikleri ile ilgili bilgilendirilmediği ve görüşlerinin alınmadığı için ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinde olumsuz değişimlerin yaşandığını belirtmişlerdir.

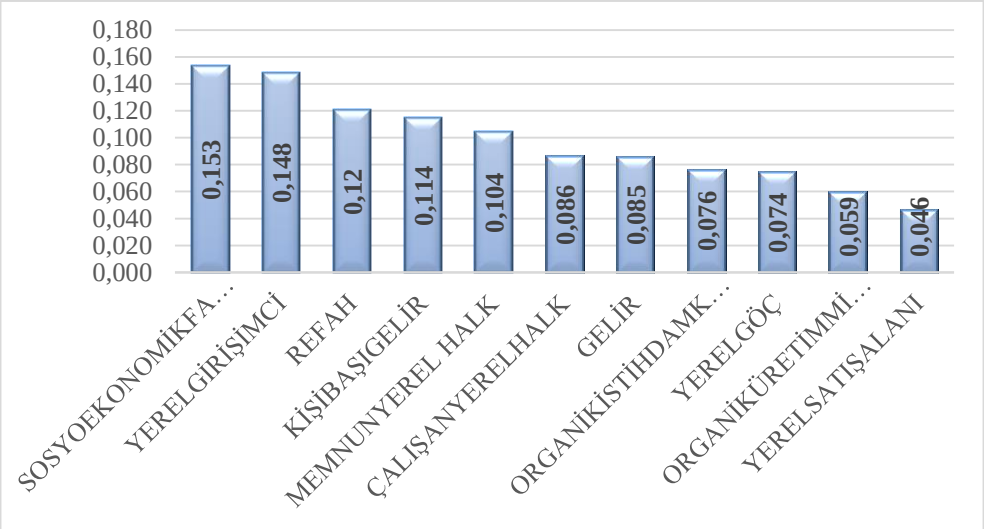
Camili Biyosfer Rezervi için YÖNETİMPLANI yani "Hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı" göstergesi 0.247 ağırlık değeri ile ikinci, PLANPROGRAM yani "Yerel katılımla yapılan plan ve programların (şenlik, kurs, çalıştay vb.) varlığı" göstergesi de 0.184 ağırlık değeri ile üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Bu anlamda CBR'nin yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi ve hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı göstergeleri öncelik taşıması gereken göstergeler olmaktadır. Ayrıca, özellikle festival, şenlik gibi etkinlikler CBR'nin de içinde yer aldığı Artvin destinasyonu için önemli kültürel ve tarihi değerlerdir. Yöre halkı ile farklı coğrafyalardan gelen insanların tanışmasına ve kaynaşmasına vesile olan bu etkinlikler destinasyonun ulusal ve ulusararası alanda tanınmasını sağlamaktadır. 2018 yılı verilerine göre, Artvin-Borçka'da 6 ulusal festival ve şenlik düzenlenmiş olsa da bu sayı yeterli bulunmamaktadır. Bahsi geçen faydaların sağlanabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığınca da desteklenen bu etkinliklerin diğer ilgili kurum ve kuruluşlarca da desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Akyol, 2020).

Yereldeki uzmanlara göre D3 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge ise 0.133 ağırlık değeri ile DANIŞMATOPLANTILARI yani "Yerel halkın karar verme yetkisinin olduğu ekoturizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı" göstergesidir.

Bender (2008) tarafından ormana dayalı ekoturizm destinasyonlarına yönelik geliştirilen ölçüt ve gösterge setinde yer alan göstergelerle bu araştırmadaki yerel katılım ölçütünde yer alan; YERELKARARDÜZEYİ, YÖNETİMPLANI ve PLANPROGRAM göstergeleri benzerlik göstermektedir.

3.2.2.4 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (D4) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D4-Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 33'deki gibi elde edilmiştir.

Şekil 33. D4 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 33'e bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D4 ölçütü için CBR'deki SOSYOEKONOMİK FAYDA yani "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği" göstergesinin 0.153 ağırlık değeri ile, en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Genel olarak yerel halkın turizm ve ekoturizm etkinliklerine katılmadaki temel amaçları sosyo-ekonomik kazanç elde etmeye yöneliktir (Türker ve Öztürk, 2001; Gürsoy ve Rutherford, 2004; Lepp, 2007; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Varnacı Uzun, 2012). Demirci (2017) tarafından CBR özelinde gerçekleştirilen çalışmada da yerel halkın ekoturizm etkinliklerine katılmasındaki temel hareket noktasının ekonomik amaçlı faydalar olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda SOSYOEKONOMİKFAYDA göstergesi yerel halkın ekoturizme ilişkin temel beklentilerinin karşılanması ve sürdürülebilirliğini izleme açısından önem arz etmektedir.

Camili Biyosfer Rezervi için YERELGİRİŞİMCİ yani "Yerel girişimci sayısı" göstergesi 0.148 ağırlık değeri ile ikinci, REFAH göstergesi yani "Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi" göstergesi de 0.120 ağırlık değeri ile üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Yazın taramalarındaki benzer çalışmalarda (Tosun, 1998; Altınkaya Özmen, 2007; Çalışkan, 2009; Türker ve Aydın, 2010) da yerel halkın turizme katılımı ile girişimci sayısında bir artış gözlemlendiği, yerel ekonomik kalkınma ve yerel halkın refah düzeyinde artış olduğu ve bir yandan da ziyaretçi memnuniyetinin sağlanabildiği tespit edilmiştir.

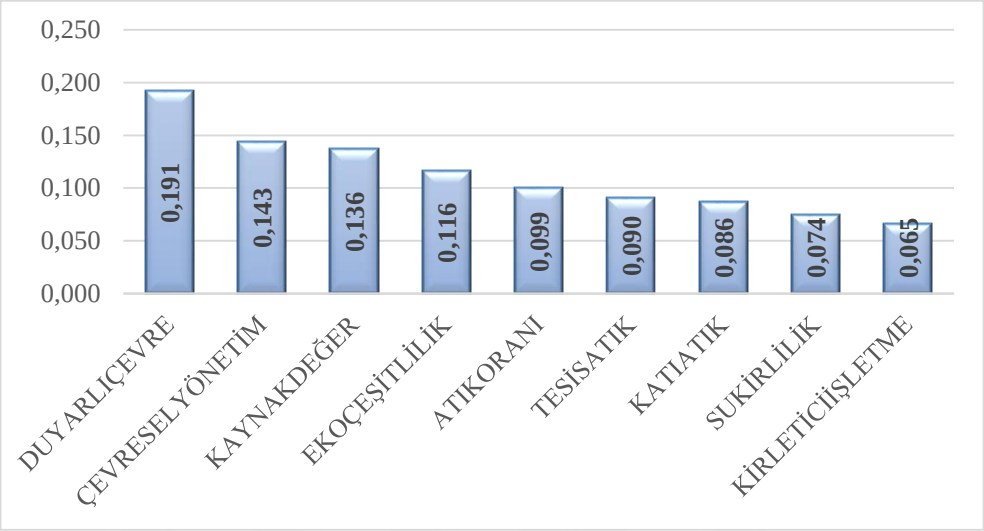
Yereldeki uzmanlara göre D4 ölçütü için CBR'de en az önem verilen göstergenin 0.046 ağırlık değeri ile, YERELSATIŞALANI yani "Yerel ürün satışı yapılabilecek alanların varlığı" göstergesi olduğu belirlenmiştir. Bu göstergenin son sırada yer alması Gürer (2009)'in çalışmasındaki yerel ürünlerin satış alanına yönelik bulgularla benzerlik göstermektedir. Nitekim bahse konu çalışmada Erzurum ilinde işletmelerin %85'inin böyle bir hizmet sunmadığı ve sadece turizm işletme belgeli otellerin %30'unda bu hizmetin verildiği, Erzincan ilindeki otellerin %38'inde yerel ürünlerin (yöresel peynir türleri, yöreye özgü tatlı, yemek vb.) satışı yapılırken; Bayburt ilinde ise, yöresel ürün sunumunun satışına yönelik etkinlikler olmadığı tespit edilmiştir.

CBR'de son sıralarda (dokuzuncu sırada) YERELGÖÇ yani "Yerel halkın göç oranı" göstergesi yer almaktadır. CBR'deki ekoturizm etkinlikleri ekonomik gelir üzerinde bir artışa vesile olmasıyla birlikte, alandaki göç olgusu üzerinde de olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim, Aydın ve ark. (2017)'nin yaptığı araştırmada, CBR'de ekoturizm etkinlikleri öncesinde alanda sürekli ikamet gösteren hanehalkı oranı %59 iken; ekoturizm etkinlikleri sonrasında bu oranın %65.6'ya yükseldiği tespit edilmiştir. Yine Demirbaş (2019) tarafından CBR'de yapılan bir araştırmada alanda sürekli ikâmet gösterenlerin sayısında geçmiş yıllara oranla bir artış gözlemlendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, yereldeki uzmanlar alan özelinde D4 ölçütü kapsamında yerel halkın göç oranının da izlenmesinin ekoturizm yönetiminde sürdürülebilirliği izleme noktasında gerekli ve faydalı bir bir gösterge olabileceğini dile getirmişlerdir.

Yine CBR'de son sıralarda (onuncu sırada) yer alan bir diğer gösterge ise, ORGANİKÜRETİMMİKTARI yani "Yerel/Organik ürünlerin üretim miktarı" göstergesidir. Aydın ve ark. (2017) tarafından yapılan çalışmada da tespit edildiği üzere, CBR'deki ürünlerde genel olarak yapay gübre kullanılmamakta dolayısıyla alanda organik tarım yapılmaktadır. Ancak, bu ürünlerin sertifikalandırması ile ilgili CBR özelinde çalışmaların gerçekleştirilmemiş olmasından dolayı, yereldeki uzmanlar CBR özelinde ORGANİKÜRETİMMİKTARI göstergesini nisbeten daha az öncelikli olarak değerlendirme ihtimalleri söz konusudur.

3.2.2.5 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (D5) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D5-Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 34'teki gibi elde edilmiştir.

Şekil 34. D5 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 34'e bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D5 ölçütü için CBR'deki DUYARLIÇEVRE yani "Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı" göstergesinin 0.191 ağırlık değeri ile, en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergeyi takiben sırasıyla 0.143 ağırlık değeri ile, ÇEVRESELYÖNETİM yani "Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu" göstergesi ve 0.136 ağırlık değeri ile KAYNAKDEĞER yani "Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri" göstergesi gelmektedir.

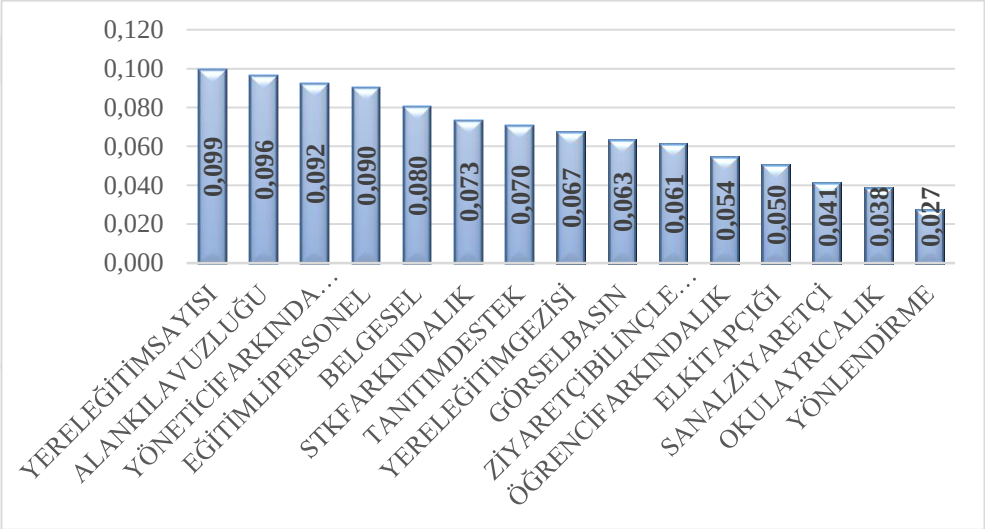
Yereldeki uzmanlara göre D5 ölçütü için CBR'de en az önem verilen göstergenin 0.065 ağırlık değeri ile, KİRLETİCİİŞLETME yani "Kirletici işletmeler, kirlenmenin sosyal ve mekânsal yoğunlaşması" göstergesi olduğu belirlenmiştir.

Konaklama işletmeleri ancak çevre dostu yönetim anlayışla sürdürülebilir ekoturizm yönetimine katkıda bulunabilirler. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kullanımı, atıkların azaltılması, su kirlilik düzeyinin tespiti, çevresel yönetim ilkeleri/esasları ve çevre duyarlılığı uygulamaları ile bu sorunlar aşılabilir. Türker ve Aydın (2010) tarafından CBR özelinde gerçekleştirilen çalışmada, CBR'deki ekoturizm

etkinliklerinin çevre üzerindeki en önemli olumsuz etkilerinin derelerin kirlenmesi ve derelerdeki atık madde sorunu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca genel olarak turistik bölgelerde su kaynaklarının kalitesinin azalması sorunu ile karşı karşıya kalındığı da çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır (Altanlar, 2007; Atik 2010; Blancas ve ark., 2015; Ocampo ve ark. 2018).

3.2.2.6 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (D6) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D6-Çevresel eğitim ve uygulamaları" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 35'deki gibi elde edilmiştir.

Şekil 35. D6 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 35'e bakıldığında yereldeki uzmanlar tarafından D6 ölçütü için CBR'deki YERELEĞİTİMSAYISI yani "Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi" göstergesinin 0.099 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Türker ve Aydın (2010) tarafından CBR'de gerçekleştirilen çalışmada alanın biyosfer rezervi ilân edilmesini müteakip ilk yıllarda yerel halkın ekoturizm etkinlikleriyle ilgili yoğun bir şekilde eğitim ve bilgilendirmelere tabi tutulmasına rağmen, zaman içerisinde bu eğitim ve bilgilendirmelerin sayısında bir düşüş yaşandığı ifade edilmektedir. Öte yandan, Yıldız (2019) tarafından yapılan çalışmada da ankete katılan kişilerin büyük bir çoğunluğunun yaşadığı yerin milli park sınırına yakın olduğunu bilmedikleri, bazı

köylerde muhtarların bile milli park hakkında çok fazla bilgilerinin olmadığı ve milli parktaki kaynak değerlerinin önemine yönelik algılarının oluşmadığına ilişkin tespitler yapılmıştır. Bu noktada uzmanlarca öne çıkarılan YERELEĞİTİMSAYISI göstergesinin ekoturizme konu edilen CBR'nin sürdürülebilirliğini izlemede önemli bir gösterge olduğu, ancak sürdürülebilirliği sağlamada eğitimlerin sayısı kadar muhteviyatının ve etkilerinin de önemli olduğu belirtilmelidir.

Camili Biyosfer Rezervi için ALANKILAVUZLUĞU yani "Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi" göstergesi 0.096 ağırlık değeri ile ikinci, YÖNETİCİFARKINDALIK yani "Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi" göstergesi de 0.092 ağırlık değeri ile üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. "ALANKILAVUZLUĞU" göstergesinin öne çıkmış olması, Şahin (2013) ve Aydın ve Türker (2010) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Nitekim Şahin (2013) tarafından Zamantı Çayı Havza'sında gerçekleştirilen çalışmada doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması konusunda yerel halka yönelik yapılan alan kılavuzluğu eğitimleri ile Aydın ve Türker (2010)'in CBR özelinde gerçekleştirdikleri çalışmasında da; alan özelinde biyosfer rezervi ilan edilmesini müteakip alan kılavuzlarının ekoturizm konusunda bilgilendirilmeli ve eğitimleri sayesinde alan özelindeki sorunların azaltılmasına katkı sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yereldeki uzmanlara göre D6 ölçütü için CBR'de en az önem verilen göstergenin 0.027 ağırlık değeri ile, YÖNLENDİRME yani "Yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığı" göstergesi olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında CBR'de bu göstergenin son sıralarda yer almasının nedeni, alan özelinde çevresel eğitim konusunda daha başka sorunların öncelikli olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, ekoturizm etkinlikleri kapsamında yönlendirmeye yönelik uygulamalar oldukça önemli olup, önemi her geçen gün artmaktadır.

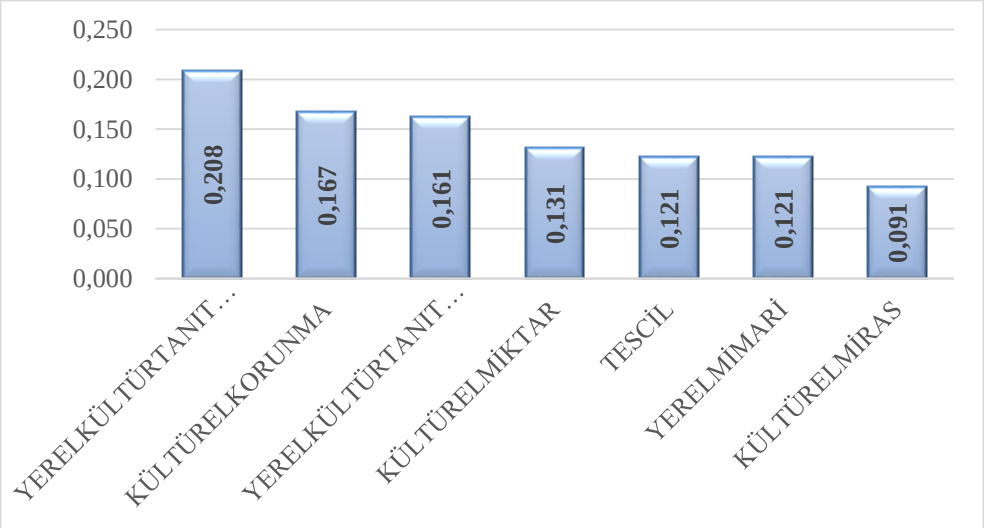
Ayrıca yereldeki uzmanlara göre BELGESEL yani "Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı", TANITIMDESTEK yani "Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi", GÖRSELBASIN yani "Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı" ve ELKİTAPÇIĞI yani "Alana özgü el kitapçığı sayısı" göstergeleri öncelik sıralamasında orta sıralarda

yer almaktadır. Bu göstergeler ülkemizde yürütülen ekoturizm etkinlikleri kapsamında çevresel eğitime yönelik uygulamalardaki sorunların varlığına işaret etmektedir. Nitekim Varnacı Uzun (2012) tarafından yapılan çalışmada ziyaretçilerin Ihlara Vadisi'ndeki ziyaretçi merkezi, harita, broşür gibi bilgilendirme araçları ile tanıtım ve pazarlamaya yönelik hizmetlerin yetersiz olduğu görüşünde olduğu ifade edilmektedir.

Öte yandan, "Çevresel eğitim ve uygulamaları" ölçütü altında yukarıda değinilen YERELEĞİTİMSAYISI, ALANKILAVUZLUĞU, TANITIMDESTEK ve YÖNLENDİRME göstergeleri yazında korunan alanların sürdürülebilir ekotuizm yönetimini izlemede kullanılan aynı ya da benzer ölçütler altında yer almaktadır (Abidin, 1999; Farsari ve Prastacos, 2001; Tolunay, 2005; Bender, 2008; Barzekar ve ark., 2011; Azpillaga ve ark., 2013; Mercan ve Özkök, 2013; Çalık, 2014; Asadpourian ve ark., 2020; Fallah ve Ocampo, 2020).

3.2.2.7 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (D7) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D7-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 36'daki gibi elde edilmiştir.

Şekil 36. D7 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 36'ya bakıldığında yereldeki uzmanlar tarafından D7 ölçütü için CBR'deki YERELKÜLTÜRTANITICI HANE yani "Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/ hanelerin sayısı" göstergesinin 0.208 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu tespit edilmiştir. Bu göstergeyi takiben KÜLTÜRELKORUNMA yani "Kültürel varlıkların korunma durumu" göstergesi 0.167 ağırlık değeri ile ikinci, YERELKÜLTÜR yani "Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı" göstergesi de 0.161 değeri ile üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Kaymaz (2018) tarafından yapılan araştırma bulguları da Artvin iline gelen ziyaretçilerin kırsal alanlardaki sosyo-kültürel, tarihsel ve diğer turistik değerlere karşı ilgi düzeylerinin yüksek olduğunu ve ziyaretçilerin doğal ve ekolojik alanlarla ilgilendikleri kadar sosyo-kültürel, tarihsel ve diğer turistik değerlerle de ilgilendiklerini göstermektedir. Nitekim, CBR'de yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı, kültürel varlıkların korunma durumu, yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı ve ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların miktarı göstergelerinin en yüksek seviyede olması ve bu göstergelerin öncelik taşıması bu sonucu destekler niteliktedir.

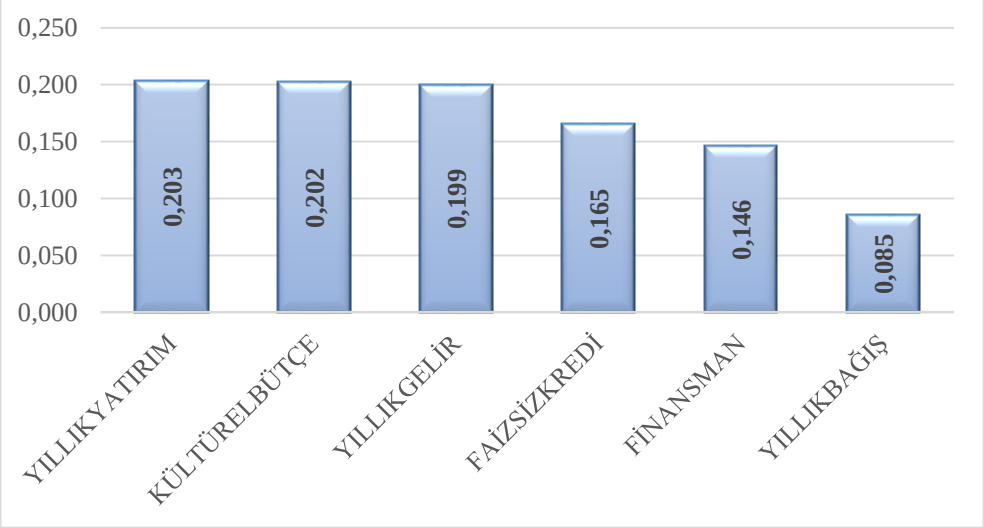
Yereldeki uzmanlara göre D7 ölçütü için CBR'de sondan ikinci öncelik sırasında yer alan gösterge 0.121 ağırlık değeri ile, YERELMİMARİ yani "Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanım oranı" göstergesi olmuştur. Ekoturizme yönelik bilinçsizce yapılan teşvik ve yatırımlar neticesinde doğal alanlarda aşırı yapılaşma sorunu ile karşı karşıya kalınması söz konusu olduğundan (Nayir, 2009), bu gösterge Camili Biyosfer Rezervi'ndeki kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumunun izlenmesi açısından gerekli ve de faydalı bir gösterge olarak görülmektedir.

Yereldeki uzmanlar tarafından D7 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge 0.091 ağırlık değeri ile KÜLTÜRELMİRAS yani "Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu" göstergesi olmuştur.

Mercan ve Özkök (2013) tarafından Bozcaada'da yürütülen çalışmada sürdürülebilir turizm bağlamında "Kültürel mirasın korunması" göstergesi en yüksek öneme sahip gösterge olarak değerlendirilmiştir. Camili Biyosfer Rezervi'ne ait kültürel miras değeri ve bilgileri, alanın sahip olduğu değişik özellikleri (biyolojik çeşitlilik, beşeri, ekonomik ve sosyal yapı vb.) arasında nisbeten öne çıkan ve hatta biyosfer rezervi unvanının alınmasında da etkili olan başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Nitekim, alanda kültürel miras bilgileri benzer pek çok alana oranla daha fazla korunmuş ve geçmişten bugüne taşınabilmiştir. Örneğin kaybolmaya yüz tutan geleneksel çoksesli halk şarkılarını yaşatmak üzere kurulmuş olan ve 2015 yılında UNESCO tarafından Yaşayan İnsan Hazinesi olarak tescil edilen Macahel Yaşlılar Korosu bunlardan bir tanesidir (URL-16). Dolayısıyla Camili Biyosfer Rezervi'nde sürdürülebilir ekoturizmi destekleyen ve güçlendiren unsurlar bağlamında D7 ölçütü altında yer alan kültürel mirasa ilişkin bilgi ve birikimlerin izlenmesinde bu göstergenin önemli bir işlev göreceği düşünülmektedir.

3.2.2.8 Finansal Yapı (D8) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D8-Finansal yapı" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 37'deki gibi elde edilmiştir.

Şekil 37. D8 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 37'ye bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D8 ölçütü için CBR'deki YILLIKYATIRIM yani "Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.)

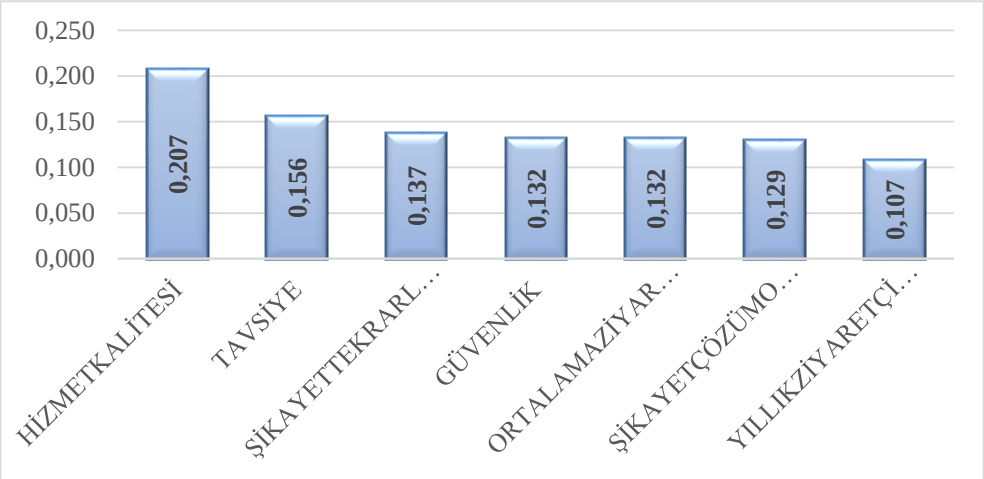
ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü" göstergesinin 0.203 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergenin CBR'de öncelikli olmasının nedenleri olarak, alandaki ekoturizm faaliyetlerinin etkin ve sürdürülebilir olmasında alana yapılan/yapılacak yatırımların etkili olması ile birlikte alanın yönetiminin ve sorumluluğunun kamuya ait olmasından dolayı alana yönelik kamusal yatırım/finansman temininde yönetimde etkin rol oynayan orman teşkilatı gibi kamu kurum ve kuruluşlarının yıllık yatırımlarının belirleyici olması sıralanabilir.

Camili Biyosfer Rezervi için KÜLTÜRELBÜTÇE yani "Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi" göstergesi 0.202 ağırlık değeri ile ikinci, YILLIKGELİR yani "Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)" göstergesi de 0.199 ağırlık değeri ile üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Yılmaz ve ark., (2009) tarafından ekoturizme ilişkin bir mevzuatın olmaması yanında finansal kaynakların da yetersiz oluşu ülkemizde ekoturizmin gelişimini engelleyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, ormancılık sektöründeki faaliyetlerinin üretim süresinin uzun olmasına bağlı olarak maliyet ve gelirlerde düzensiz dağılımlar ve fiyatlandırılmaya konu edilemeyen hizmetlerin pazar değerinin saptanmasının güç olması nedenleriyle ormancılık ve ormancılığa bağlı faaliyetlerin finansmanında sıkıntılar yaşanmaktadır (Türker, 2013). Bu anlamda CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini izleme noktasında finansal yapı açısından KÜLTÜRELBÜTÇE ve YILLIKGELİR göstergeleri önem arz etmektedir.

Yereldeki uzmanlara göre D8 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge 0.085 ağırlık değeri ile, YILLIKBAĞIŞ yani "Korunan alana yapılan yıllık bağış tutarı" göstergesi olduğu tespit edilmiştir. Genellikle uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan ve korunan alanların oluşturulması ve yönetiminin güçlendirilmesi amacına yönelik yatırımlara verilen bu bağış desteklerinin miktarı giderek azalma eğilimindedir (Emerton ve ark., 2006). Yine de CBR gibi uluslararası koruma statüsüne sahip bir alan için YILLIKBAĞIŞ alanının sürdürülebilir yönetimi açısından önemli bir gösterge özelliğindedir.

3.2.2.9 Ziyaretçi Memnuniyeti (D9) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D9-Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 38'deki gibi elde edilmiştir.

Şekil 38. D9 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 38'e bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D9 ölçütü için CBR'deki HİZMETKALİTESİ yani "Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi" göstergesinin 0.207 ağırlık değeri ile, en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Günümüzde ekoturizmin bozulmamış doğaya ve insanlara olan katkısı tartışılmaz bir gerçektir. Haliyle, ziyaretçiler ekoturizm pazarının önemli paydaşları arasında yer almaktadır. Ekoturizm ziyaretçileri; ekoturizmin özelliklerine uygun seyahat eden, eğitim seviyesi yüksek, çevre bilincine sahip, risk almayı seven ve biraz da maceraperest yönü ağır basan kişilerden oluşmaktadır (Erkut, 2005). Bu nedenle, ziyaretçilerin gezindikleri bölge kadar gezindikleri bölgeden satın almış oldukları ürün ve hizmetlerin kalitesi sayesinde hizmetlerden memnuniyet duymaları da ekoturizmin sürdürülebilirliği açısından son derece önem teşkil etmektedir (Choi ve ark., 2017). Kaymaz (2018) tarafından gerçekleştirilen doktora tezi çalışmasında ziyaretçilerin yararlandığı veya kullandığı turistik hizmetlerin (konaklama, restoran, kır lokantası, alınan ürünler vb.) kalitesi değerlendirilmiş olup, bu değerlendirmeler sonucunda ziyaretçilerin yarısı (%48.9) hizmetlerin kalitesinin orta düzeyde olduğu ve genelde ulaşım, konaklama, yiyecek-içecek bulamama, yol koşulları ve bilgilendirici levha ve işaretlerinin ise yetersizliği konularında görüş belirtmişlerdir. Benzer şekilde Şahin (2013) tarafından yapılan araştırmada da ziyaretçiler konaklama işletmelerinin kalitesi ve sayılarının

oldukça düşük olduğunu belirterek, alan içerisindeki tesislerde konaklama ve geceleme sayılarının düzensiz bir yapıya sahip olduğunu ve neticesinde, hizmet kalitesinde düşüşlerin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde çeşitli alanlarda yapılan benzer birçok çalışmada da ziyaretçilerin turizm altyapı hizmetlerine ve hizmet kalitesine ilişkin memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Çakıcı ve Aksu, 2006; Akten, 2009; Belkayalı ve Akpınar, 2009; Yılmaz ve ark., 2009; Varnacı Uzun, 2012).

Bu göstergeyi sırasıyla 0.156 ağırlık değeri ile TAVSİYE yani "Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı" göstergesi ve 0.137 ağırlık değeri ile ŞİKAYETTEKRARLANMAORANI yani "Şikâyet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı" göstergesi izlemiştir.

Yereldeki uzmanlara göre D9 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge 0.107 ağırlık değeri ile YILLIKZİYARETÇİSAYISI yani "Yıllık/dönemlik ziyaretçi sayısı" göstergesi olduğu belirlenmiştir. Korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerindeki temel amaçlar, başta doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliğin korunması, yerel ekonomilerin canlanması ile birlikte bu etkinliklere izin verilirken doğaya verilebilecek zararı en alt düzeyde tutmaktır. Dolayısıyla, ekoturizm alanlarındaki etkinlikler diğer turizm şekillerinde olduğu gibi ziyaretçilerin memnuniyetine ve beklentilerine göre şekillenirken, bu süreçte ancak doğanın izin verdiği ölçüde etkinlikler gerçekleşebilmektedir.

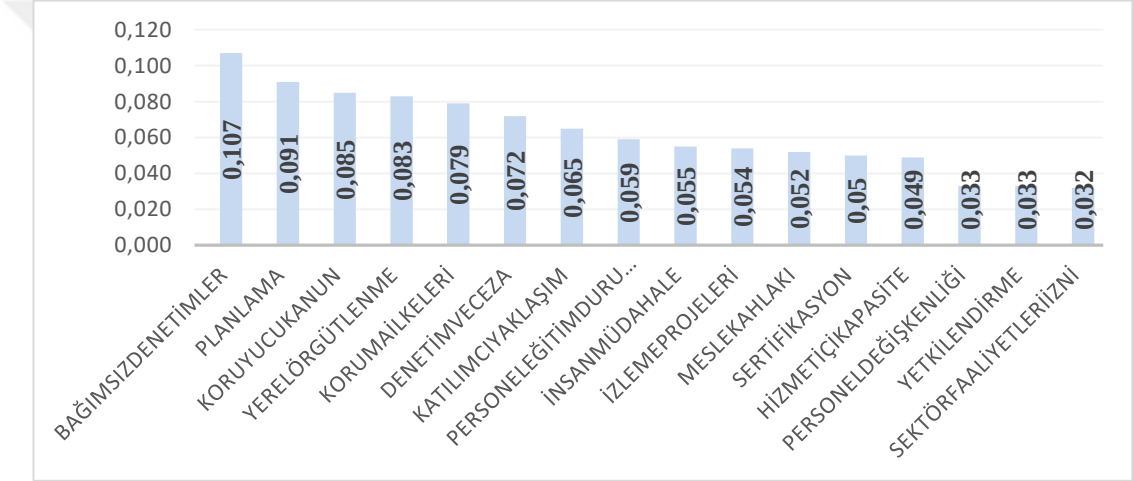
Öztürk ve Türker (2005) tarafından farklı ilgi öbeklerinin orman kaynaklarına ve orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine ilişkin görüşlerinin belirlendiği bir çalışmada, ilgi öbekleri tarafından odun üretiminden ziyade %77 oranıyla odun dışı faydaların ön plana çıktığı tespit edildiği gibi, ülkemiz genelinde orman kaynaklarından sağlanan pozitif dışsallıklarının tahmin etmek amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmada da odun dışı faydalarının oranı daha yüksek hesaplanmıştır (Bann ve Clemens, 1999).

YILLIKZİYARETÇİSAYISI göstergesi aynı zamanda taşıma kapasitesiyle de ilişkili olduğundan ziyaretçi sayısının artması bir taraftan memnuniyetin doğurduğu ve ilgili alanda ekonomik değer üretmesi olumlu bir dışsallık iken; diğer taraftan aşırı ziyaret sayısının alanda neden olacağı negatif dışsallıklar (taşıma kapasitesini aşma) sonucu

memnuniyetsizlik doğurması da mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, bu gösterge ormancılık ve ekoturizm faaliyetlerinden olumlu dışsallık sonucu elde edilecek faydanın ya da olumsuz dışsallıktan dolayı katlanılacak zararın miktarının değerlendirilmesi sayesinde alanın sürdürülebilirliğini izlemede kolaylık sağlayacak bir gösterge niteliğindedir (Türker ve ark., 2001).

3.2.2.10 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (D10) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D10-Kurumsal kapasite/çerçeve" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 39'daki gibi elde edilmiştir.

Şekil 39. D10 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

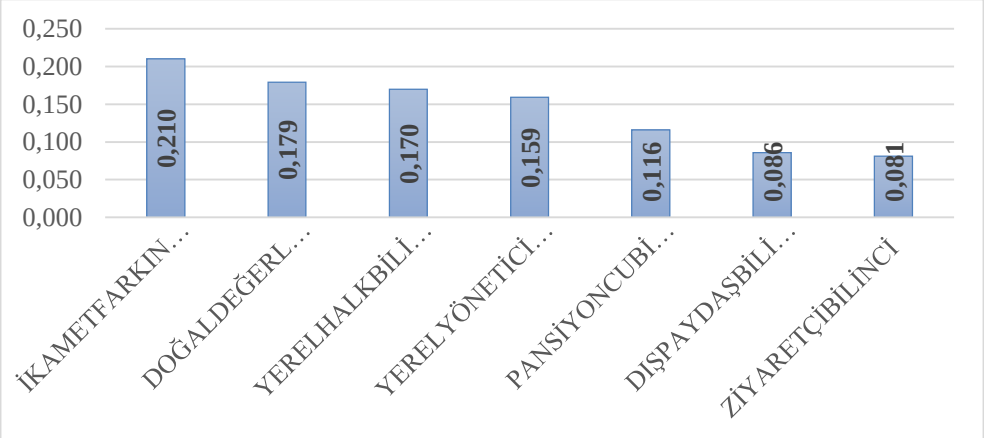
Şekil 39'a bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D10 ölçütü için CBR'deki BAĞIMSIZDENETİMLER yani "Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler" göstergesinin 0.107 ağırlık değeri ile en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergeyi sırasıyla; 0.091 ağırlık değeri ile PLANLAMA yani "Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği" göstergesi takip ederek ikinci, 0.085 ağırlık değeri ile KORUYUCUKANUN yani "Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri" göstergesi takip ederek üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Ürgüp'te (Tosun, 1998), Gölcük Tabiat Parkı'nda (Akten, 2009) ve Ihlara Vadisi'nde (Varnacı Uzun, 2012) yapılan çalışmalarda da ilgili alanlardaki kurumsal kapasiteye ilişkin yukarıda bahsedilen öncelikli göstergeleri içeren sonuçlar öne çıkmıştır.

Yereldeki uzmanlara göre D10 ölçütünde 0.050 ağırlık değeri ile SERTİFİKASYON yani "Ekoturizm sertifikasyon sistemleri" göstergesinin on ikinci sırada ve sonlara doğru yer aldığı tespit edilmiştir. Sertifikalandırma ve onun tabanı olan ölçüt ve gösterge setinin ortaya çıkmasındaki asıl neden, ekoturizm etkinliklerinin doğal ve kültürel kaynaklarda tahribat oluşturmadan ve yerel halkın sosyo-ekonomik etkinliklerini zedelemeden denetim altına alınmasını sağlamaktır. Örneğin, Sumava biyosfer rezervinde yerel paydaşlar ve Bölgesel Çevre Merkezi (Regional Environmental Center-REC)'nin işbirliği ile yerel ürünler için sertifikasyon ve etiketleme sistemi oluşturulmuş ve oluşturulan ürünler el yapımı ve geleneksel bir şekilde yerel malzemelerden üretilerek yerel halka ekonomik olarak faydaların arttırılması sağlanmıştır (Gebhard ve ark., 2009). Haliyle, bu gösterge sürdürülebilirliğe oldukça fazla fayda sağlayabilen göstergelerden birisidir. Ancak, tanım olarak öneminin ilgili kesimlerce tam olarak anlaşılmaması ve/veya ekoturizm ya da diğer sertifikasyon sistemlerinin ülkemizde yeterince yaygın olmamasından kaynaklı bilgi/algı eksikliğinden dolayı son sıralarda yer almaktadır.

Yereldeki uzmanlara göre D10 ölçütü için CBR'de en az önem verilen göstergeler 0.033 ağırlık değeri ile YETKİLENDİRME yani "Ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri" ile 0.032 ağırlık değeri ile SEKTÖRETKİNLİKLERİİZNİ yani "Korunan alanda diğer sektör etkinliklerine verilen izinlerin kapsamı" göstergesi olduğu belirlenmiştir. Yereldeki uzmanlarca ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri göstergesinin son sıralarda yer alması CBR'nin ekoturizm açısından sahip olduğu olanakların nasıl değerlendirildiği ve değerlendirilebileceğine dair bilgilerin yetersiz oluşu ve ekoturizm sektörünü oluşturan paydaşlar arasında eşgüdüm eksikliği ile ilişkili olabilir. Chandoll (2007) tarafından yapılan araştırmada, yerel toplumların yönetim kararlarında devlet kurumlarıyla birlikte ortak kararlar almayı benimsedikleri ve ilgili kurumlar arasında otoritenin paylaşılabilmesi için devlet kurumlarından topluma önemli ölçüde yetki devrinin verilmesi gerektiğine dair bulgular tespit edilmiştir.

3.2.2.11 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (D11) Göstergeleri

Camili Biyosfer Rezervi özelinde "D11-Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütünde yer alan göstergelerin öncelik değerlerinin dağılımları, Şekil 40'taki gibi elde edilmiştir.

Şekil 40. D11 ölçütüne ait göstergelerin öncelik değerlerine göre dağılımları

Şekil 40'a bakıldığında, yereldeki uzmanlar tarafından D11 ölçütü için CBR'deki İKAMETFARKINDALIK yani "Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi" göstergesinin 0.210 ağırlık değeri ile, en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir.

Camili Biyosfer Rezervi için 0.179 ağırlık değeri ile DOĞALDEĞERLERFARKINDALIK yani "Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi" göstergesi ikinci, 0.170 ağırlık değeri ile YERELHALKBİLİNCİ yani "Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi" göstergesi üçüncü sırada yer alan önemli göstergelerden olmuşlardır. Bu araştırmada öne çıkan göstergelere benzer sonuçlar Yılmaz ve ark. (2009) tarafından Cehennemdere Vadisi ve Köprülü Kanyon Milli Parkı'nda gerçekleştirilen çalışmada da elde edilmiştir. Nitekim bahse konu çalışmada yerel halkın ilgili alanlarda ekoturizm etkinliklerine yönelik bir farkındalıklarının oluşmadığı ve ekoturizme yönelik deneyim eksikliklerinin yaşandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla ülkemizde ekoturizm etkinliklerinde alana yönelik bilinç ve algı düzeyi sorunlarından söz etmek mümkündür. Öte yandan bu çalışmada korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerini izlemede kullanılan ve ilgili alanda yaşayan kişilerin bilinç ve algı düzeyine hitap eden benzer ya da aynı göstergeler

(YERELHALKBİLİNCİ,DIŞPAYDAŞBİLİNCİ,YERELYÖNETİCİLERİNFARKINDALIĞI) çeşitli çalışmalarda yer almaktadır (Abidin, 1999; Bender, 2008; Barzekar ve ark., 2011; Mercan ve Özkök, 2013).

Yereldeki uzmanlar D11 ölçütü için CBR'de en az önem verilen gösterge olarak 0.081 ağırlık değeri ile ZİYARETÇİBİLİNCİ yani "Ziyaretçilerin bilinç ve algı düzeyi" göstergesini belirlemiştir. Yereldeki uzmanlarca ziyaretçilerin bilinç ve algı düzeyi göstergesinin son sıralarda yer alması, CBR'ye gelen ziyaretçilerin eğitim düzeylerinin yüksekliği ile ilişkili olarak ekoturizm faaliyetlerine yönelik bilinç ve algı düzeylerinin de yüksek oluşu ile ilişkili olabilir.

3.3 Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Etkinliklerinin Sürdürülebilirliğinin Belirlenmesine İlişkin Bulgular ve İrdeleme

3.3.1 Ölçütler Temelinde Sürdürülebilirlik

Yöntem bölümünde tanımlanan 5 farklı ilgi öbeği temsilcilerince 2015-2019 dönemi için önceden tanımlanan toplam 46 göstergeye bağlı 11 ölçüt için yapılan puanlandırma sonuçları, Tablo 84'te sunulmuştur.

Tablo 84. Camili Biyosfer Rezervi'nin ilgi öbeği temsilcilerine göre sürdürülebilirlik değerlendirmesi

	Ölçütler	Gösterge Sayısı	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	İlgili Öbekleri											
					YY		ST		GÇ		DP		DU		Genel	
					TGP	OGP	TGP	OGP	TGP	OGP	TGP	OGP	TGP	OGP	TGP	OGP
E1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	5	5	15	11	*2.2*	9	*1.8*	9	*1.8*	8	*1.6*	5	*1*	8.4	*1.7*
E2	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	4	4	12	12	*3*	10	*2.5*	10	*2.5*	9	*2.3*	12	*3*	11	*2.7*
E3	Çevresel yönetim ve uygulamaları	4	4	12	9	*2.3*	6	*1.5*	7	*1.8*	7	*1.8*	11	*2.8*	8	*2*
E4	Taşıma kapasitesi	2	2	6	4	*2*	3	*1.5*	3	*1.5*	3	*1.5*	2	*1*	3	*1.5*
E5	Çevresel eğitim ve uygulamaları	9	9	27	23	*2.6*	14	*1.6*	18	*2*	15	*1.7*	26	*2.9*	19	*2.1*
E6	Kültürel kaynakların/ varlıkların mevcut durumu	3	3	9	8	*2.7*	6	*2*	6	*2*	5	*1.7*	7	*2.3*	6.4	*2.1*
E7	Yerel katılım	2	2	6	4	*2*	3	*1.5*	4	*2*	3	*1.5*	4	*2*	3.6	*1.8*
E8	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	5	5	15	15	*3*	13	*2.6*	15	*3*	14	*2.8*	15	*3*	14	*2.9*
E9	Finansal yapı	3	3	9	7	*2.3*	4	*1.3*	6	*2*	3	*1*	7	*2.3*	5.4	*1.8*
E10	Kurumsal kapasite/çerçeve	7	7	21	12	*1.7*	9	*1.3*	11	*1.6*	9	*1.3*	15	*2.1*	11	*1.6*
E11	Ziyaretçi memnuniyeti	2	2	6	6	*3*	4	*2*	5	*2.5*	5	*2.5*	6	*3*	5.2	*2.6*
	Genel	**46**	**46**	**138**	**111**	***2.4***	**81**	***1.8***	**94**	***2***	**81**	***1.8***	**110**	***2.4***	**95,4**	***2.1***
	Başarı Oranı* (%)			***100***	***80.43***	***-***	***58.7***	***-***	***68.12***	***-***	***58.7***	***-***	***79.71***	***-***	***69,1***	***-***

YY :Yerel yönetici
ST : STK temsilcisi
GÇ : GEF Projesi çalışanı
DP : Doğrudan gelir elde eden pansiyon işletmecileri

DU : DOKA Uzmanı
TGP : Toplam gösterge puanı (İlgili ölçüt/ölçütlerdekigöstergelere verilen puanların toplamı)
OGP : Ortalama gösterge puanı (TGP'nin ilgili ölçüt/ölçütlerdeki göstergelerin sayısına oranı)
*Başarı oranı, genel toplam gösterge puanının genel en yüksek başarı puanına (138) yüzde oranını ifade eder.

YY öbeğindeki kişilerin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 3'er ortalama puan ile "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi", "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 2'şer ortalama puan ile "Yerel katılım" ve "Taşıma kapasitesi" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. YY öbeği tarafından 11 gösterge altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 111 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde %80.43'lük bir başarı oranına karşılık gelmektedir. Bu oran YY öbeği tarafından, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde olumlu değişimler olduğu ve alanın sürdürülebilir yönetiminin olumlu olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84).

ST öbeğindeki kişilerin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 2.6 ortalama puan ile "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve 2.5 ortalama puan ile "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 1.3'er ortalama puan ile "Finansal yapı" ve "Kurumsal kapasite/çerçeve" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. ST öbeği tarafından 11 gösterge altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 81 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde, %58.7'lik bir başarı oranına karşılık gelmektedir. Bu oran ST öbeği tarafından, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde herhangi bir değişim olmadığı ve alanın sürdürülebilir yönetiminin nötr olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84). ST öbeği tarafından CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinde "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütlerindeki olumlu değişimlere rağmen; "Finansal yapı" ve "Kurumsal kapasite/çerçeve" ölçütlerine ilişkin de olumsuz değişimlerin yaşandığı tespit edilmiştir.

İlgi öbekleri itibariyle GÇ öbeğindeki kişilerin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre, alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 2.5'ar ortalama puan ile "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ve "Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 1.6 ortalama puan ile "Kurumsal kapasite/çerçeve" ve 1.5 ortalama puan ile "Taşıma kapasitesi" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. GÇ öbeği tarafından 11 gösterge altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 94 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde %68.12'lik bir başarı oranına karşılık gelmektedir. Bu oran GÇ öbeği tarafından, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde olumlu değişimler olduğu ve alanın sürdürülebilir yönetiminin olumlu olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84). Bu öbek tarafından öne çıkarılan en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin bulguları ile ST ve YY öbeği bulguları da örtüşmektedir.

Yine ilgi öbekleri itibariyle DP öbeğindeki kişilerin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre, alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 2.8 ortalama puan ile "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve 2.5 ortalama puan ile "Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 1.3 ortalama puan ile "Kurumsal kapasite/çerçeve" ve 1 ortalama puan ile "Finansal yapı" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. DP öbeği tarafından 11 gösterge altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 81 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde %58.7'lik bir başarı oranına karşılık gelmektedir. Bu oran DP öbeği tarafından, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde herhangi bir değişim olmadığı ve alanın sürdürülebilir yönetiminin nötr olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84). Bu bağlamda, CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından önemli olan göstergeler bağlamında genel olarak alanın sürdürülebilirliği olumlu ya da olumsuz bir değişim olmamakla birlikte özellikle "Kurumsal kapasite/çerçeve" ve "Finansal yapı" ölçütlerinde olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen ölçüt ve ölçütlere bağlı göstergelere dönük faaliyetler konusunda daha hassas davranılması, bu olumsuz

değişimlerdeki ölçüt ve göstergelerin olumlu hale getirilmesine dönük çalışmaların yürütülmesi önem arz etmektedir.

DU öbeğinin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre, alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 3'er ortalama puan ile "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 1'er ortalama puan ile "Taşıma kapasitesi" ve "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. DU öbeği tarafından 11 gösterge altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 110 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde %79.71'lik bir başarı oranına karşılık gelmektedir. Bu oran DU öbeği tarafından, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde olumlu değişimler olduğu ve alanın sürdürülebilir yönetiminin olumlu olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84). DU öbeği tarafından CBR'de ekosistemlerin ve yaşam alanlarının bozulması ve genetik kirlilik gibi tehdit oluşturan unsurların varlığı ile "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünde en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığının belirtilmesi muhtemeldir.

Sonuç olarak, ilgi öbeklerin ilgili ölçütlere verdikleri ortalama puanlamalara göre alanda en fazla olumlu sürdürülebilir değişimlerin 2.9 ortalama puan ile "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve 2.7 ortalama puan ile "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütlerinde yaşandığı tespit edilmiştir. Buna karşın; alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerin ise, 1.6 ortalama puan ile "Kurumsal kapasite/çerçeve" ve 1.5 ortalama puan ile "Taşıma kapasitesi" ölçütlerinin olduğu tespit edilmiştir. CBR özelinde en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin yaşandığı ölçütlerdeki genel değişimlerin olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın (ortalama 1.6 ve 1.7 puanlar) olmaları, bu değişimin yeterince olumlu olmadığına işaret etmektedir. Bahsi geçen ölçütler, CBR'nin sürdürülebilir yönetimi için beşeri ve fiziki imkân ve varlıkların sürdürülebilir bir şekilde korunması, geliştirilmesi ve faydalanılmasında önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, bir korunan alanda kurumsal etkinliğin niteliği ne kadar iyiyse, sürekliliği de o oranda iyi olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, CBR özelindeki ilgili sorumlu kurumlar arasında eşgüdüm ve iletişimin yetersizliği, yerel halk ile iletişim ve irtibatın ihmal edilmesi ve kritik

alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması ile ilgili çalışmaların yeterli düzeyde gerçekleştirilmemiş olması muhtemeldir.

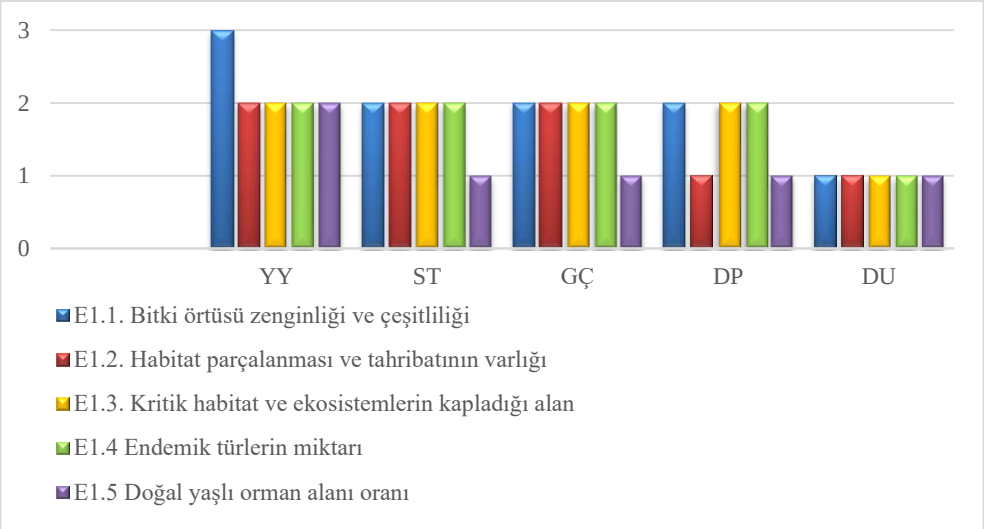
Ayrıca, ilgi öbeği temsilcileri tarafından 11 ölçüt altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyesi 95.4 olup, alınabilecek en yüksek genel puanla ilişkilendirildiğinde %69.1'lik bir başarı oranı ve 2.1'lik ortalama puana karşılık gelmektedir. Bu oran, genel itibariyle alandaki ekoturizm etkinliklerinde olumlu değişimler olduğu ve alanın sürdürülebilir yönetiminin olumlu olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilebilir (Tablo 84). Ancak, CBR özelinde ele alınan göstergeler de 2.1'lik sürdürülebilirlik değişimi, alandaki değişimlerin nötre yakın, bu değişimin her ne kadar olumlu olsa da sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri kapsamında da yeterince olumlu bir seyir içerisinde olmadığı ifade edilebilir. Dolayısıyla bu sonuç CBR'de yürütülen ekoturizm etkinliklerinde nötr ya da olmusuz değişim gösteren ölçütlere ilişkin çalışmaların daha etkin ve işlevsel hale getirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

3.3.2 Göstergeler Temelinde Sürdürülebilirlik

Camili Biyosfer Rezervi için öncelik sıralaması belirlenen 101 göstergeden 46 tanesi dikkate alınarak alanda yürütülen ekoturizm etkinliklerine ilişkin sürdürülebilirlik değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bağlamda 5 başlık altında yer alan YY, ST, GÇ, DP ve DU ilgi öbeği temsilcilerinin puanlandırmalarından istifade edilerek, CBR'deki ekoturizm etkinliklerinin 2015-2019 dönemi içerisindeki değişimleri göstergeler temelinde değerlendirilmiştir.

3.3.2.1 Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması (E1) Göstergeleri

Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması ölçütüne ilişkin belirlenen 5 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 41'de sunulmuştur.

Şekil 41. E1 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği" (E1.1) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden YY tarafından olumlu (3 puan) değerlendirilirken, DU tarafından olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir. Diğer öbek temsilcileri ise, göstergede herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı" (E1.2) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; YY, ST ve GÇ alanda herhangi bir değişim olmadığını belirtirken (2 puan), DU ve DP alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmiştir.

"Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan" (E1.3) ve "Endemik türlerin miktarı" (E1.4) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde her iki gösterge için de DU alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) belirtirken; diğer temsilciler alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

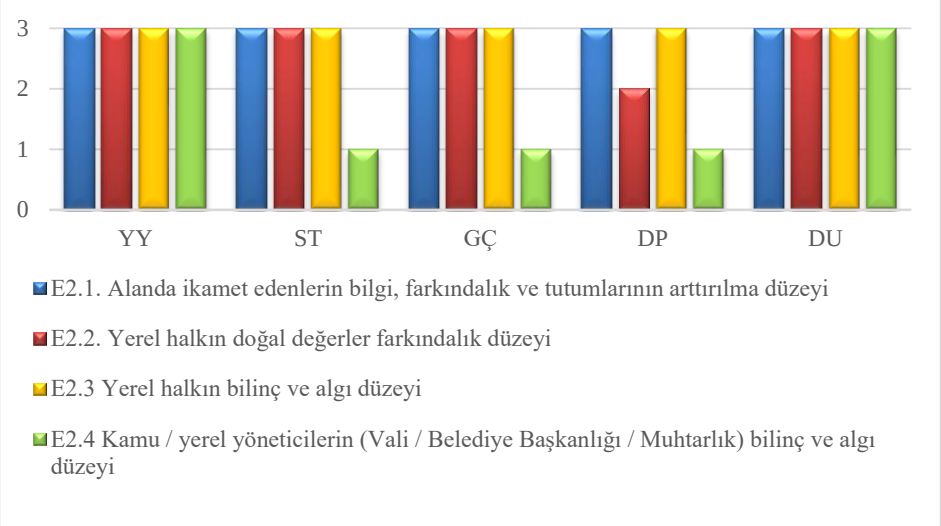
"Doğal yaşlı orman alanı oranı" (E1.5) göstergesinde; YY alanda herhangi bir değişim olmadığını belirtirken (2 puan), diğer grup temsilcileri alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmişlerdir

Sonuç olarak, E1 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşlerin YY öbeğine (ort. 2.2 puan), en olumsuz görüşün ise DU öbeğine (ort. 1 puan) ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E1 ölçütündeki 5 adet göstergeye ait genel değişimin olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın (ortalama 1.7 puan) olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya'da korunan alanlar kavramının çıkışı, biyolojik çeşitliliğin daha iyi korunabilmesi gerekliliğiyle yakından ilişkilidir. Haliyle, korunan alanlar, biyolojik çeşitliliğin korunması ve devamlılığının sağlanması açısından oldukça önemlidir. Niemela ve ark. (2001) korunan alanlarda; kritik habitatlar, hayvan, bitki sayısı (özellikle tehlike altında olanlar), endemik türler ve doğal yaşlı orman alanlarının varlığı ile bu alanların korunan alanlara etkisinin belirlenmesinin güvenilir bir şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. CBR özelinde Albayrak (2010) tarafından yürütülen çalışmada da yerel halk ve ziyaretçilerin büyük çoğunluğu tarafından ekoturizme konu olabilecek kaynak değerleri olarak; dağlar, ormanlar, şelale/çağlayan, göller ve yaban hayatının zenginliğinin öne çıkarıldığı vurgulanmaktadır. Bu anlamda E1 ölçütü içindeki göstergeler için ortalama 1.7'lik sürdürülebilirlik değişimi, alandaki doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından olumsuz ve nötr arasında bir değişimin olduğu, bu değişimin her ne kadar nötre yakın olsa da sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri kapsamında yeterince olumlu bir seyir içerisinde olmadığı ifade edilebilir.

3.3.2.2 Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi (E2) Göstergeleri

Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi ölçütüne ilişkin belirlenen 4 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 42'de sunulmuştur.

Şekil 42. E2 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

“Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi” (E2.1) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinin hepsi tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilmiştir. Alanda ikamet edenlerin ekoturizme olumlu yaklaşımı, CBR’de ortaya çıkan değişimlerin ya da etkilerin takip edilebilmesi ve sürdürülebilirliğin ölçülebilmesinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, Camili’nin UNESCO tarafından ülkemizin ilk ve tek biyosfer rezervi özelliğine sahip olmasıyla biyosfer rezervi olarak ilân edilmesinden itibaren Camili de bir çok yönetim toplantıları düzenlenmiş, “Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi Projesi”, GEF-II destekli projeler vb. birçok projeler gerçekleştirilmiş, bu projeler kapsamında Camili’de politikadan planlamaya, eğitimden bilinçlenmeye, uygulamadan izlemeye çok sayıda bileşeni içeren faaliyetler geçekleştirilmiş, CBR özelinde katılımcı yönetim planı hazırlanmış, özellikle alanda ikamet edenler ve öğrenciler için eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiş, yerel halk alternatif geçim kaynakları konusunda finansal ve teknik olarak desteklenmiş ve UNESCO öncülüğünde CBR’nin resmi bir yönetim yapısının tesis edilmesi için alan özelindeki ekoturizm paydaşlarının işbirliğiyle doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma dengesini dikkate alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlara ilâveten, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından desteklenerek “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Biyosfer Rezervleri: Camili’de Yaşam” projesi kapsamında bir kitap hazırlanmış ve bu kitapta CBR’deki geçmişten bugüne arazi kullanımları, geleneksel, kültürel ve sosyo-ekonomik yaşantılar anlatılmıştır. Bu bağlamda, alanda gerçekleştirilen çalışmaların sayıca fazlalığı ve içeriği alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının olumlu olmasında etkendir.

“Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi” (E2.2) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; DP bu gösterge bağlamında alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtirken; diğer öbek temsilcileri alandaki değişimi olumlu olarak (3 puan) değerlendirmişlerdir.

“Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi” (E2.3) göstergesine ilişkin ilgi öbeği temsilcilerinin görüşleri ile “Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi” (E2.1) göstergesine ilişkin görüşler aynı şekildedir. Genel olarak GEF-II destekli projeler, “Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi

Projesi" vb. benzeri projeler kapsamında yapılan toplantı, sempozyum,çalıştay vb. toplantıların etkisinin olması muhtemeldir. Ayrıca, E2.1 ve E2.3 göstergelerinde yaşanan bu olumlu değişimlerin bir benzeri Mrosek (2000) tarafından yapılan çalışmada da ortaya konulmuş ve çalışmada sürdürülebilir turizm/ekoturizm faaliyetleri kapsamında yürütülen toplantı, çalıştay, sempozyum vb. çalışmalar sonucunda yerel halkın bilinç ve algı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

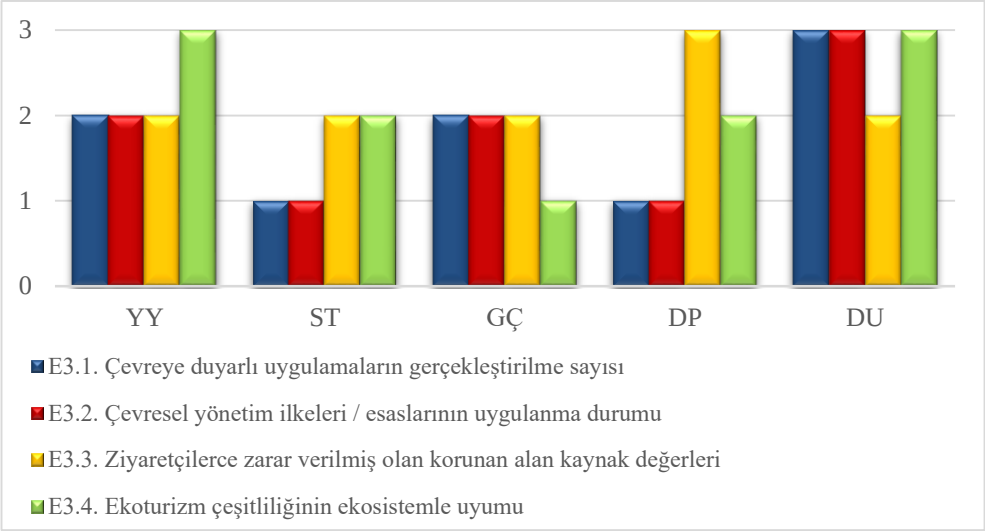
"Kamu/yerel yöneticilerin (Vali/Belediye Başkanlığı/Muhtarlık) bilinç ve algı düzeyi" (E2.4) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; YY ve DU alandaki değişimi olumlu olarak (3 puan) belirtirken; ST, GÇ ve DP alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmişlerdir. Bu anlamda E2.4 göstergesi için YY ve DU tarafından ortalama 3'lük olumlu sürdürülebilirlik değişimin nedeni, kurumsal yapıda görevli çalışanların meslek ahlakı ilke ve kurallarına uymasından kaynaklı olması muhtemeldir.

Sonuç olarak, E2 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşleri YY ve DU öbekleri (ort. 3 puan) ve en olumsuz görüşü de DP öbeğine (ort. 2.3) ait olduğu görülmüştür. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E2 ölçütündeki 5 adet göstergeye ait genel değişim nötr ile olumlu ancak olumluya daha yakın (ort. 2.7) gerçekleşmiştir.

Sürdürülebilir ekoturizm planlama çalışmalarında ekoturizmin gelişimine katkıda bulunmasını sağlayabilmek için, ekoturizme karşı algı, tutum ve bu tutumları etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. E2 ölçütü içindeki göstergeler için ortalama 2.7'lik sürdürülebilirlik değişim düzeyi ve dolayısıyla alanda sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri bağlamında olumluya yakın bir değişim olduğu sonuçlarıyla örtüşmektedir.

3.3.2.3 Çevresel Yönetim ve Uygulamaları (E3) Göstergeleri

Çevresel yönetim ve uygulamaları ölçütüne ilişkin belirlenen 4 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçları, Şekil 43'te sunulmuştur.

Şekil 43. E 3 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı" (E3.1) ile "Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu" (E3.2) göstergelerindeki değişimler ilgi öbeği temsilcilerinden DU tarafından olumlu (3 puan), ST ve DP tarafından olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir. YY ve GÇ ise her iki göstergede de herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) görüşüne sahiptirler.

"Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri" (E3.3) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; DP alandaki değişimi olumlu (3 puan) olarak değerlendirirken, diğer üç öbek temsilcileri ise alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

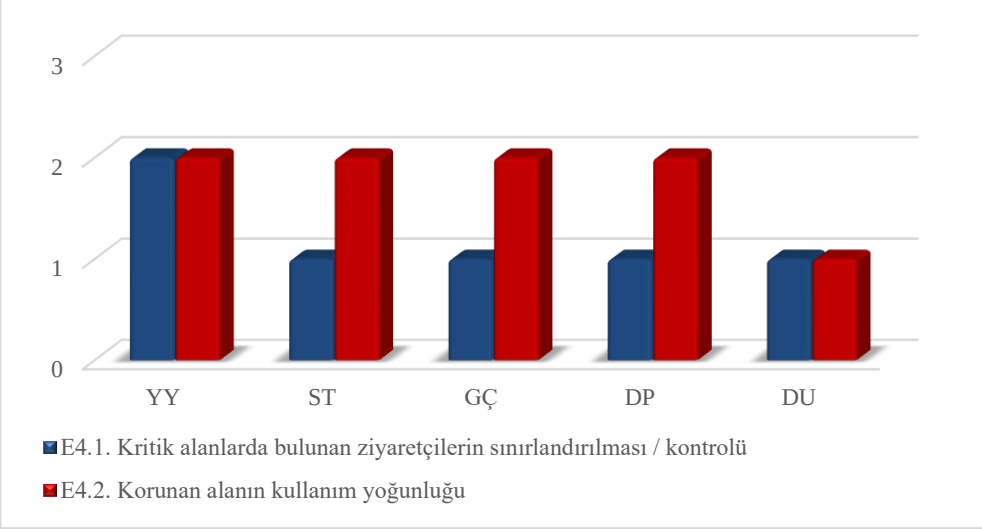
"Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu" (E3.4) göstergesindeki ilgi öbeği temsilcilerinden YY ve DU öbekleri tarafından alandaki değişimler olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüşün (1 puan) GÇ öbeğine ait olduğu görülmüştür. ST ve DP ise göstergede alana yönelik herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, E3 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüş DU (ort. 2.8) en olumsuz görüş de ST öbeğine (ort. 1.5) aittir. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E3 ölçütündeki 4 adet göstergeye ait genel değişim ne olumlu/ne olumsuz (ort. 2 puan) olarak değerlendirilmiştir.

Bir alanda kirliliğe neden olan atıklar ve çevresel yönetime yönelik etkinliklerde yaşanan sıkıntılar ilgili alanın sürdürülebilirliğini çevresel açıdan sekteye uğratabilmekte (Bora, 2018) ve uzun vadede de ekoturizm etkinliklerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Nitekim bir korunan alanda katı atıkların çevreye atılması, çevreye duyarlı uygulamaların olmayışı, ziyaretçilerce zarar verilmiş kaynak değerlerinin varlığı o alandaki ekoturizm faaliyetleri açısından binilen dalın kesilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından önemli olan göstergeler bağlamında genel olarak alanın sürdürülebilirliği olumlu ya da olumsuz bir değişim olmamakla birlikte özellikle bazı öbekler tarafından olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen (E3.1, E3.2 ve E3.4) gösterglere dönük faaliyetler konusunda daha hassas olunması, bu olumsuz değişimlerin de olumlu ya da en azından nötr hale getirilmesine dönük çalışmaların yürütülmesi önem arz etmektedir.

3.3.2.4 Taşıma Kapasitesi (E4) Göstergeleri

Taşıma kapasitesi ölçütüne ilişkin belirlenen 2 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 44'te sunulmuştur.

Şekil 44. E4 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü" (E4.1) göstergesindeki değişim YY öbeği tarafından ne olumlu/ne olumsuz (2 puan); ST, GÇ, DP ve DU tarafından ise olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmişlerdir.

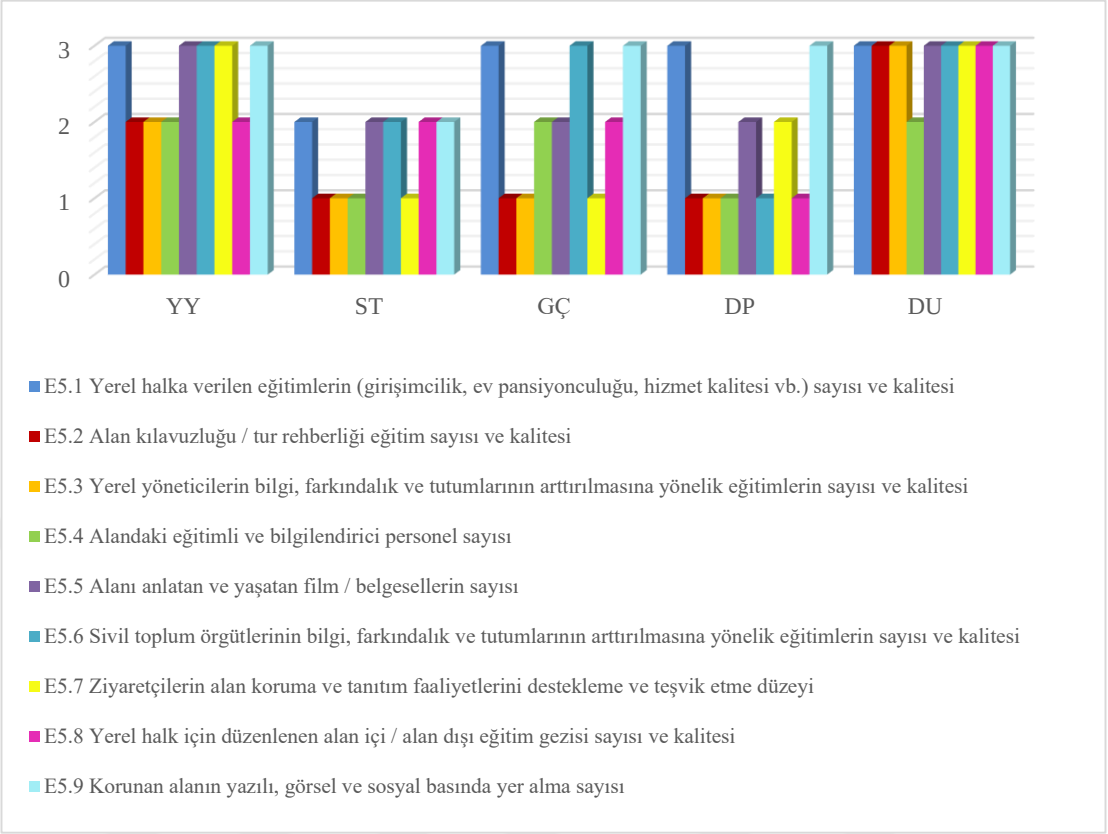
“Korunan alanın kullanım yoğunluğu” (E4.2) göstergesi açısından alandaki değişim DU öbeği tarafından olumsuz (1 puan); YY, ST, GÇ ve DP öbekleri ise, herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) şeklinde değerlendirmişlerdir.

Sonuç olarak, “Taşıma kapasitesi” ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşler YY öbeğine (ort. 2 puan), en olumsuz görüşün de DU öbeğine (ort. 1 puan) ait olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E4 ölçütündeki bahse konu edinilen göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan görüşün olumsuz ile nötrün tam ortasında (ort. 1.5 puan) olduğu anlaşılmaktadır.

Taşıma kapasitesi kavramı ülkemizde son zamanlarda birçok korunan alana (*Troya Tarihi Milli Parkı gibi*) yönelik hazırlanan Uzun Devreli Gelişme Planlarında kullanılmaktadır. Öte yandan, bu çalışmanın birinci ayağını teşkil eden ulusal düzeyde korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi sürecinde uzmanlarca taşıma kapasitesinin yeni bir ölçüt olarak tanımlanmış olması da ölçütün ülkemiz korunan alanları açısından önemine ve gerekliliğine işaret etmektedir. CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinde E4 ölçütüne ilişkin yaşanan olumsuz değişimin alan yönetiminde ziyaretçi sınırlandırılması ya da kullanım yoğunluğunun düşürülmesine yönelik stratejiler gerekliliğine de işaret etmektedir.

3.3.2.5 Çevresel Eğitim ve Uygulamaları (E5) Göstergeleri

Çevresel eğitim ve uygulamaları ölçütüne ilişkin belirlenen 9 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 45’te sunulmuştur.

Şekil 45. E5 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi" (E5.1) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; ST öbeği alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan), diğer öbek temsilcileri ise alandaki değişimin olumlu (3 puan) yönde olduğu görüşündedirler.

"Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi" (E5.2) göstergesindeki değişim DU tarafından olumlu (3 puan); ST, GÇ ve DP öbekleri tarafından olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, YY öbeği ise alanda bu göstergeye yönelik herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi" (E5.3) göstergesine ilişkin ilgili öbek temsilcilerinin görüşleri ile "Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi" (E5.2) göstergesine ilişkin görüşler aynı şekildedir.

“Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı” (E5.4) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; YY, GÇ ve DU alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtirken, ST ve DP alandaki değişimi olumsuz (1 puan) olarak değerlendirmişlerdir.

“Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı” (E5.5) göstergesi ile ilgili olarak; YY ve DU alandaki değişimi olumlu olarak (3 puan) belirtirken; ST, GÇ ve DP alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

“Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi” (E5.6) göstergesindeki ilgi öbeği temsilcilerinden YY, GÇ ve DU tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken; ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüş (1 puan) DP öbeğine aittir. ST ise bahsi geçen gösterge ile ilgili alanda herhangi bir değişim olmadığını belirtmiştir.

“Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi” (E5.7) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden YY ve DU tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüş (1 puan) ST ve GÇ’ye aittir. DP ise göstergeye ilişkin alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmiştir.

“Yerel halk için düzenlenen alan içi/alan dışı eğitim gezisi sayısı ve kalitesi” (E5.8) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden DU tarafından değişim olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken; ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüş (1 puan) DP öeğine aittir. Diğer öbek temsilcilerinden ST ve GÇ ise göstergeye yönelik alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) görüşünü savunmuşlardır.

“Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı” (E5.9) göstergesi ile ilgili olarak; ST alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtirken; diğer öbek temsilcileri alandaki değişimi olumlu olarak (3 puan) değerlendirmişlerdir.

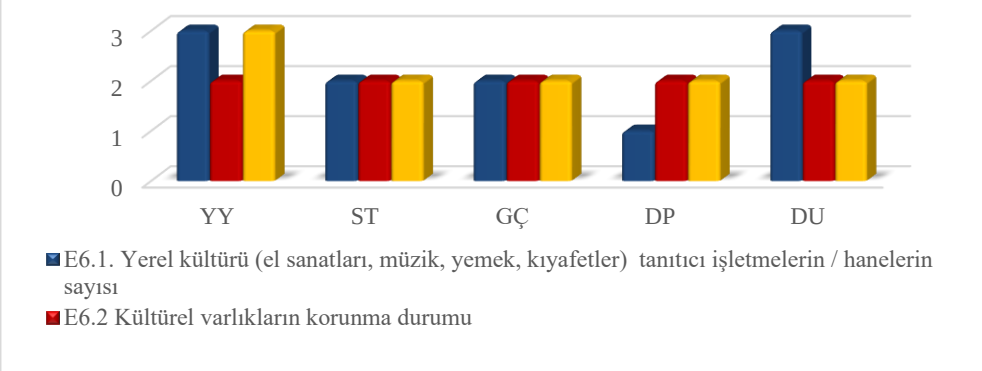
Sonuç olarak, E5 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşe DU (ort. 2.9) en olumsuz görüşü de ST öbeğinin (ort. 1.6) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E5 ölçütündeki bahse

konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan görüşün nötr ile olumlu arasında ancak nötre daha yakın (ort. 2.1) olduğu anlaşılmaktadır.

Camili Biyosfer Rezervi'nde ekoturizm etkinliklerinde yerel halkın eğitim seviyesinin yüksek olması (Albayrak, 2010; Aydın, 2010; Demirci, 2017; Demirbaş, 2019) yerel halkın alanla ilgili kararlarda bilinçli olmalarını ve bu doğrultuda hareket etmelerini sağlamaktadır. CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından önemli olan göstergeler bağlamında genel olarak alanın sürdürülebilirliği nötre/yansıza daha yakın bir değişim olmakla birlikte, özellikle bazı öbekler tarafından olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen (E5.2, E5.3, E5.4, E5.6, E5.7 ve E5.8) göstergelerine dönük faaliyetler konusunda daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmesi, eğitimlerin sayısı ve kalitesinin arttırılması, reklam ve tanıtımın yaygınlaştırılması, bu olumsuz değişimlerin de olumlu ya da en azından nötr/yansız hale getirilmesine dönük çalışmalara ağırlık verilmesi önem arz etmektedir.

3.3.2.6 Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu (E6) Göstergeleri

Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu ölçütüne ilişkin belirlenen 3 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu, elde edilen sonuçları Şekil 46'da sunulmuştur.

Şekil 46. E6 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı" (E6.1) göstergesindeki değişim YY ve DU öbeği tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken; ilgili göstergeye ilişkin alandaki değişim DP öbeği tarafından olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir. ST ve GÇ öbekleri ise bahsi

geçen göstergeye yönelik alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Kültürel varlıkların korunma durumu düzeyi" (E6.2) göstergesi tüm ilgili öbek temsilcileri tarafından alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) şeklinde değerlendirilmiştir.

"Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı düzeyi" (E6.3) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; YY alandaki değişimi olumlu olarak (3 puan) değerlendirirken; ST, GÇ, DP ve DU öbekleri alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) görüşünde birleşmişlerdir.

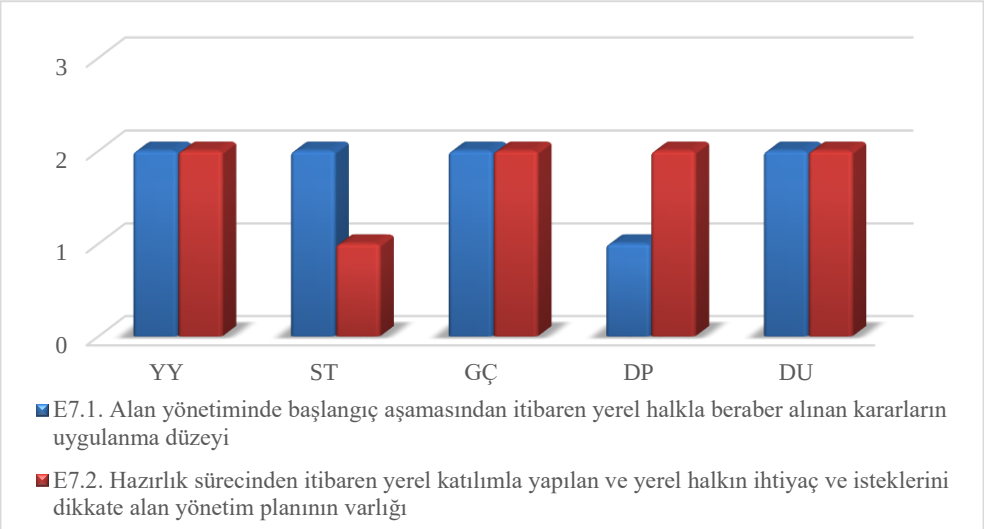
Sonuç olarak, E6 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşler YY (ort. 2.7 puan) en olumsuz görüşe de DP öbeğinin (ort. 1.7 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E6 ölçütündeki bahse konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 2.1 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde nötr ile olumlu arasında ancak nötre yakın bir değişimden söz etmek mümkündür.

CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından önemli olan göstergeler bağlamında genel olarak alanın sürdürülebilirliğinde nötre daha yakın bir değişim olmakla birlikte, özellikle bazı öbekler tarafından olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen (E6.1) göstergeye de rastlanılmaktadır.

Bu bağlamda, yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısını arttırmaya dönük faaliyetler konusunda yöresel evlerin mimarisindeki yapılaşmalarda CBR dokusuna uygun yapılaşmaya ve yerel kültürü anlatan ahşap el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler ve şenlik vb. etkinliklerde daha hassas davranılmasına dönük çalışmaların yürütülmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

3.3.2.7 Yerel Katılım (E7) Göstergeleri

Yerel katılım ölçütüne ilişkin belirlenen 2 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 47'de sunulmuştur.

Şekil 47. E7 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi" (E7.1) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; DP alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) belirtirken; YY, ST, GÇ ve DU alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı" (E7.2) göstergesi ile ilgili olarak; ST alandaki değişimi olumsuz (1 puan) olarak belirtirken; YY, GÇ, DP ve DU alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

Sürdürülebilir ekoturizmin gelişiminde yerel katılım ve özellikle yerel yönetimlerin rolü büyüktür. Demirbaş (2019) tarafından CBR'de yürütülen çalışmada, yerel halkın alan ile ilgili her türlü çalışma için gönüllü yani katılım konusunda istekli ve alanın yönetiminde sorumlu kuruluş olarak başta OGM olmak üzere yerel yönetimler ve DKMPGM'nin sorumluluğundaki her türlü etkinliği destekleme eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Kimi çalışmalarda (Cameron ve ark., 2001; Brokaj, 2014), yerel yönetimlerin varlığı sayesinde yerel yöneticilerin ilgili alandaki tüm taraflarda özellikle belediyeler ve yerel halk başta olmak üzere bahsi geçen kişilere rehberlik

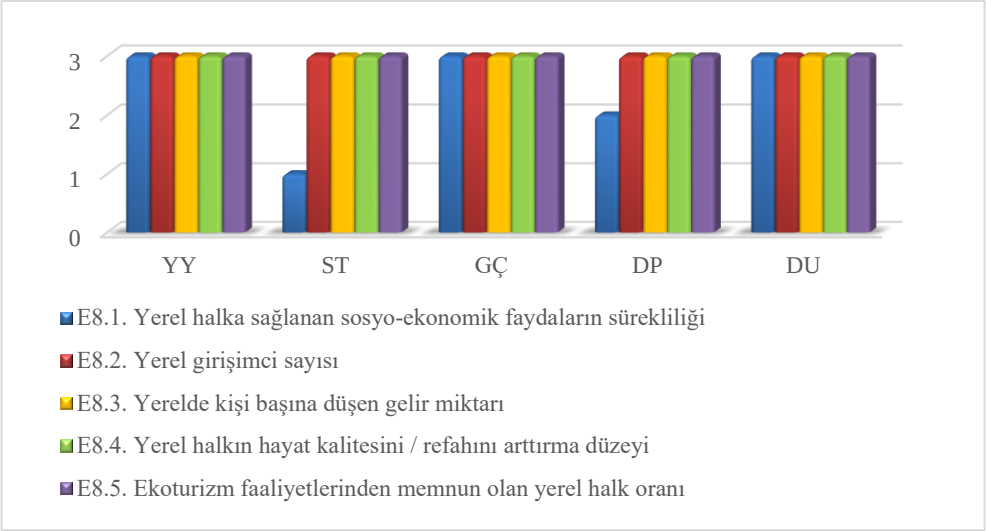
etmesi ve bu amaçla geliştirdikleri gösterge sistemleri sayesinde sürdürülebilir turizm/ekoturizm etkinliklerinde olumlu değişimlerin yaşandığını tespit etmişlerdir. Bu nedenle, yerel halkla beraber kararların alınmasının ve yerel yönetimler gibi birliklerin daha faal hale getirilmesi gerekmektedir.

Aydın (2010) tarafından CBR'de yürütülen yüksek lisans tezi çalışmasında, alanda paydaşlar arası dayanışmanın olmamasından dolayı çatışmaların yaşandığını dile getirmiştir. Benzer şekilde Demirbaş (2019) tarafından CBR özelinde gerçekleştirilen bir çalışmada da; yerel halka söz hakkı verilmemesi, alan bazlı projelerin ve çalışmaların yetersizliği, yerel halka verilen sözlerin yerine getirilmemesi ve köyler arası yetki sorunundan kaynaklı iletişimsizliklerden dolayı çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, yerel halk ile alan yöneticileri arasında yaşanan iletişim sorunlarının daha da artış yapması kaçınılmazdır.

Sonuç olarak, E7 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde; göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşlere YY, GÇ ve DU öbeklerinin (ort. 2 puan) ve en olumsuz görüşlere de ST ve DP öbeklerinin (ort. 1.5 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E7 ölçütündeki bahse konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 1.8 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2.8 Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar (E8) Göstergeleri

Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar ölçütüne ilişkin belirlen 5 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 48'de sunulmuştur.

Şekil 48. E8 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği" (E8.1) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden YY, GÇ ve DU tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüşün (1 puan) ST öbeğine ait olduğu tespit edilmiştir. İlgi öbeği temsilcilerinden DP ise göstergeye ilişkin alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) görüşüne sahiptir.

"Yerel girişimci sayısı" (E8.2) göstergesi ile ilgili olarak; tüm öbek temsilcileri tarafından alandaki değişim olumlu olarak (3 puan) değerlendirilmiştir. Ayrıca, "Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı" (E8.3), "Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi" (E8.4) ve "Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı" (E8.5) göstergelerine ilişkin ilgili öbek temsilcilerinin görüşleri de aynı şekildedir. Şahin (2013) tarafından Zamantı Çayı'nda yapılan araştırmada yerel halkın ekoturizme yönelik olumlu görüşlerinin olduğu ve ekoturizmi ekonomik gelişmeye sebep olan faktör olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Albayrak (2010) CBR'de yaptığı araştırmasında, yerel halkın alanda öne çıkan ekonomik faaliyetlerin başında tarım ve arıcılıktan elde ettikleri doğa tabanlı ekolojik ürünlerin üretiminin yer aldığı, yıllık ortalama 2.500.000 TL'nin üzerinde gelir elde ettiklerini ve bal-arı ürünlerindeki değişimle üretim ve fiyat artışlarının yaşandığını da belirtmiştir. Örneğin, 2000'li yıllara kadar CBR'de karakovan arıcılığı hâkimken, 2000'li yıllardan sonra yürütülen projeler ve ekoturizm etkinlikleriyle birlikte fenni kovan arıcılığına geçildiği, karakovan arıcılığı döneminde yılda 8–15 ton bal üretilirken, fenni kovan arıcılığı ile birlikte bu rakamın 20–25 tona çıktığı tespit edilmiştir. Demirci (2017) ve Demirbaş

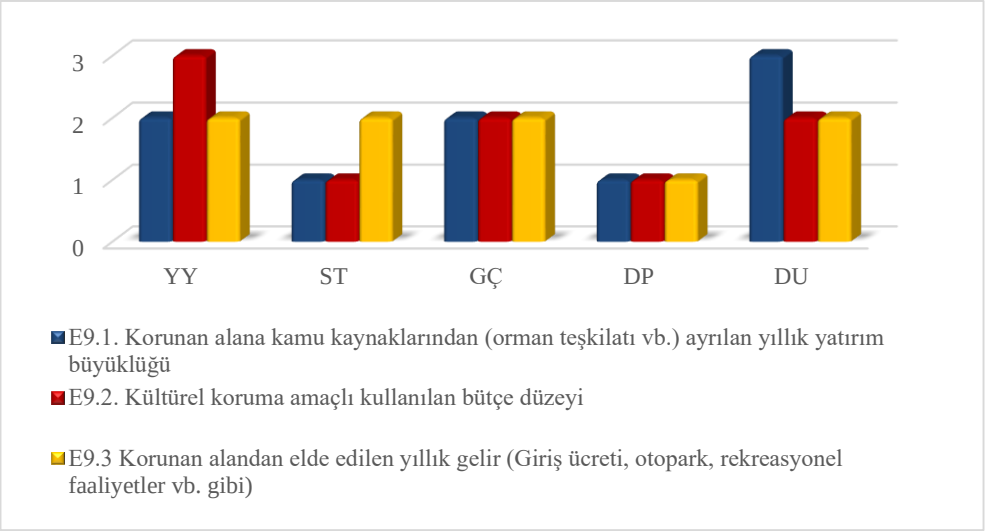
(2019) tarafından Camili özelinde gerçekleştirilen çalışmalarda ise ekoturizm etkinlikleri sayesinde arıcılık faaliyetlerinin önemli gelir kalemlerinden biri haline geldiğini ve köylülerin ekonomilerinde süreklilik arz eden bir iyileşme oluştuğunu belirtmişlerdir.

Yerel halkın ekoturizmden en öncelikli beklentisi, ekonomik kaynaklı olacağı aşikardır. Dolayısıyla, ekoturizmin oluşabilecek olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkileri en başta fark edilemeyecektir. Bu nedenle, yerel halkın beklentileri ile ekoturizmden elde edilen gelir ve memnuniyet düzeyleri arasında bir denge olmalıdır (Ödemiş ve Çalık, 2019). E8 ölçütüne ilişkin bulgularla yazın taramaları sonucu elde edilen sonuçların (Altınkaya Özmen, 2007; Varnacı Uzun, 2012) örtüştüğü, bu bağlamda turizm/ekoturizm sayesinde yerel halkın beklentilerinin yerel ekonomik kalkınma odaklı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu dengeyi sağlayacak unsurun da korunan alanda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturulmasıyla mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, E8 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin en olumlu görüşler YY, GÇ ve DU öbeklerinin (ort. 3 puan), en olumsuz görüşe ise ST öbeğinin (ort. 2.6 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E8 ölçütündeki bahse konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan görüşün nötr ile olumlu arasında ancak olumlu görüşe daha yakın (ort. 2.9) olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2.9 Finansal Yapı (E9) Göstergeleri

Finansal yapı ölçütüne ilişkin belirlenen 3 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 49'da sunulmuştur.

Şekil 49. E9 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü" (E9.1) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden DU tarafından alandaki değişim olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ST ve DP tarafından alandaki değişim olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir. Diğer öbek temsilcileri YY ve GÇ tarafından alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) belirtilmiştir.

"Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi" (E9.2) göstergesindeki değişim ile ilgili olarak, YY tarafından alandaki değişim olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüş (1 puan) ST ve DP öbekleri tarafından belirtilmiştir. GÇ ve DU ise alanda göstergeye yönelik herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) belirtilmiştir.

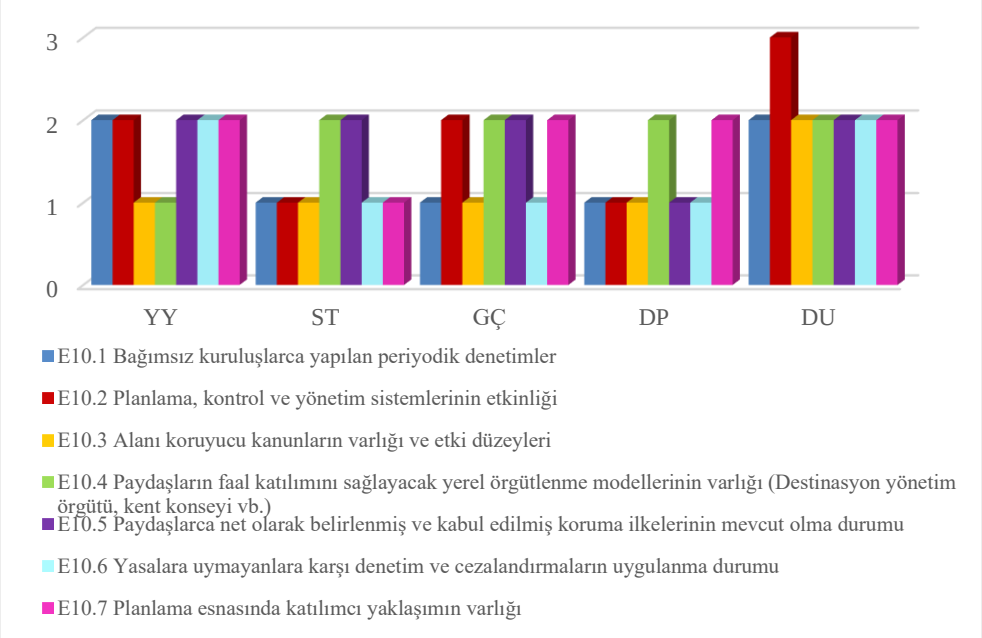
"Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)" (E9.3) göstergesine verilen puanlarda; DP tarafından alandaki değişim olumsuz (1 puan) olarak değerlendirirken; YY, ST, GÇ ve DU tarafından alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) belirtilmiştir.

Sonuç olarak, E9 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşlere YY ve DU öbeklerinin (ort. 2.3 puan), en olumsuz görüşü de DP öbeğinin (ort. 1 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E9 ölçütündeki bahse konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 1.8 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın bir değişim olduğu anlaşılmaktadır.

Bu anlamda, E9 ölçütü içindeki göstergeler için alanda finansal anlamda olumsuz ile nötr arasında bir değişimin olduğu, bu değişimin her ne kadar nötre yakın olsa da sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri kapsamında yeterince olumlu bir seyir içerisinde olmadığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, CBR özelinde bazı öbekler tarafından olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen (E9.1 ve E9.2) göstergelerine dönük faaliyetler konusunda CBR'ye yıllık ayrılan yatırım büyüklüğü ve bütçe miktarlarının miktarının arttırılması konusunda daha hassas olunması önem arz etmektedir.

3.3.2.10 Kurumsal Kapasite/Çerçeve (E10) Göstergeleri

Kurumsal kapasite/çerçeve ölçütüne ilişkin belirlenen 7 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçları, Şekil 50'de sunulmuştur.

Şekil 50. E10 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler" (E10.1) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; YY ve DU tarafından alanda herhangi bir değişim olmadığı (2 puan) belirtilirken; ST, GÇ ve DP tarafından alandaki değişim olumsuz (1 puan) olarak değerlendirilmiştir.

"Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği" (E10.2) göstergesindeki değişim ilgi öbeği temsilcilerinden DU öbeği tarafından olumlu (3 puan) olarak değerlendirilirken, ilgili göstergeye ilişkin en olumsuz görüş (1 puan) ST ve DP

öbeklerine aittir. Diğer öbek temsilcileri YY ve GÇ ise alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri" (E10.3) göstergesi ile ilgili olarak; DU alanda herhangi bir değişim olmadığını belirtirken (2 puan), diğer öbek temsilcileri alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmişlerdir.

"Paydaşların faal katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)" (E10.4) göstergesi ile ilgili olarak; YY alandaki değişimi olumsuz (1 puan) olarak belirtirken, diğer öbek temsilcileri alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu" (E10.5) göstergesi ile ilgili olarak; DP alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) belirtirken; diğer öbek temsilcileri alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu" (E10.6) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde YY ve DU alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtirken; ST, GÇ ve DP alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) değerlendirmişlerdir.

"Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı" (E10.7) göstergesine verilen puanlar incelendiğinde; ST alandaki değişimi olumsuz olarak (1 puan) belirtirken; diğer öbek temsilcileri alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

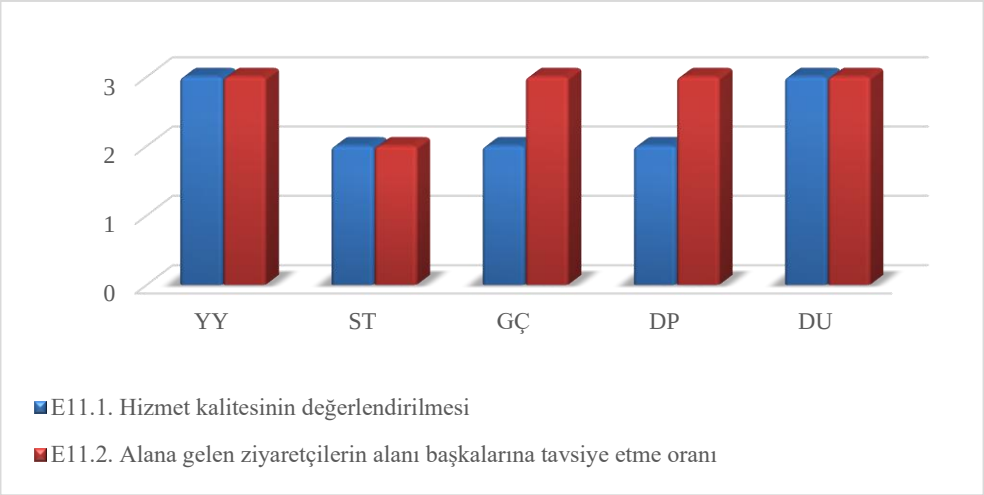
Sonuç olarak, E10 ölçütüne ilişkin 7 adet gösterge ilgi öbekleri itibariyle genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşe DU öbeğinin (ort. 2.1 puan) ve en olumsuz görüşe de ST ve DP öbeklerinin (ort. 1.3 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E10 ölçütündeki bahse göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 1.6 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerindeki değişimin olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Bu anlamda, E10 ölçütü içindeki göstergeler için ortalama 1.6'lık sürdürülebilirlik değişim, alanın kurumsal kapasite/çerçeve anlamında olumsuz ile nötr arasında bir değişimin olduğu, bu değişimin her ne kadar nötre yakın olsa da sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri kapsamında yeterince olumlu bir seyir içerisinde olmadığına işaret etmektedir. CBR özelinde bazı öbekler tarafından olumsuz değişim olduğu yönünde görüş bildirilen (E10.1, E10.2, E10.3, E10.5 ve E10.6) göstergelerine dönük faaliyetler konusunda CBR'de bağımsız kuruluşlar tarafından dönemlik periyodik denetimlerin yapılmaması, korunan alanlarla ilgili mevzuat sorunu, kurumsal kuruluşlar arasındaki yetki çeşitliliği, alanı koruyucu kanunların yokluğu, paydaşlarca alanı korumaya dönük ilkelerin belirlenmemesi ve CBR'ye özel bir yerel yönetim planınının gerçekleştirilmemiş olması neticesinde alanda sorunların yaşanacağı aşikardır. Bu nedenle, bu olumsuz değişimlerin olumlu ya da en azından nötr hale getirilmesine dönük çalışmalara ağırlık verilmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde 2005 yılında UNESCO tarafından Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı'na eklenerek, ülkemizin ilk ve tek biyosfer rezervi olan Camili de yerel yönetim yapısının oluşturulmasının gerekliliği ile ilgili toplantıların dahi 2019 yılında gerçekleştirilmiş olması (*Artvin Valiliği başta olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarındaki yetkili kişiler, ilgili belediyeler, akademisyen ve UNESCO temsilcileri, yerel halk ve muhtarlardan oluşan geniş bir paydaş katılımı ile resmi bir yerel yönetim yapısı oluşturulmasına yönelik toplantı*) ve Camili'nin yasal statüsünün bile tam olarak belirlenememiş olması düşündürücüdür. Her ne kadar, 2019 yılında gerçekleştirilen toplantı da UNESCO 30. MAB Uluslararası Eşgüdüm Konseyi kararı uyarınca CBR'nin resmi bir yönetim yapısının tesis edilmesi konusu ülkemizin resmi makamlarına iletilse ve bu doğrultuda UNESCO tarafından da CBR'ye yönelik bir yönetmelik taslağı oluşturulsa da bu yönetmelik henüz sonuçlandırılamamıştır.

3.3.2.11 Ziyaretçi Memnuniyeti (E11) Göstergeleri

Ziyaretçi memnuniyeti ölçütüne ilişkin belirlenen 2 adet göstergenin ilgi öbeği temsilcilerince puanlanması sonucu elde edilen sonuçlar, Şekil 51'de sunulmuştur.

Şekil 51. E11 ölçütünün sürdürülebilirlik değerlendirmesi

"Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi" (E11.1) göstergesi ile ilgili olarak; YY ve DU alandaki değişimi olumlu (3 puan) olarak belirtirken; ST, GÇ ve DP öbekleri ise alanda herhangi bir değişim olmadığını (2 puan) belirtmişlerdir.

"Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı" (E11.2) göstergesi ile ilgili olarak; ST alanda herhangi bir değişim olmadığını belirtirken (2 puan), diğer öbek temsilcileri alanda olumlu (3 puan) değişim olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, E11 ölçütü genel olarak değerlendirildiğinde, göstergelere ilişkin nisbeten en olumlu görüşler YY ve DU öbeklerinin (ort. 3 puan) en olumsuz görüşe de ST öbeğinin (ort. 2 puan) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince E11 ölçütündeki bahse konu göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan görüşün nötr ile olumlu arasında ancak olumlu görüşe daha yakın (ort. 2.6) olduğu anlaşılmaktadır.

Varnacı Uzun (2012) Ihlara Vadisi'ni ziyaret eden ziyaretçilerin alandan memnuniyet düzeylerini incelediği çalışmasında, Ihlara Vadisi'ne ulaşım, alanda konaklama, yeme-içme mekânları, hediyelik eşya dükkanları gibi turizm alt yapısına ilişkin konularda memnuniyet düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Ülkemizde farklı çalışmalarda da (Çakıcı ve Aksu, 2006; Belkayalı ve Akpınar, 2009) benzer şekillerde ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin ekoturizm altyapı hizmetlerinden etkilendiği ve bunların ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinde düşürücü etkisi olduğu belirtilmektedir. Özellikle, konaklama işletmelerindeki (pansiyonlar) hizmet kalitesi;

ziyaretçi memnuniyetini, tekrar satın almayı ve tavsiye isteğini etkilediğinden ziyaretçilerin beklentilerinin karşılanması önemlidir. Bora (2018) Alaçatı'yı sürdürülebilir turizm ölçüt ve göstergeleri bağlamında değerlendirdiği çalışmasında, hizmet kalitesinin ziyaretçi memnuniyetiyle ilişkili olduğunu ve bu sayede alanın sürdürülebilirliğinin sağlanabildiğini gözlemlemiştir. Bu nedenle, pansiyonların ve korunan alandaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ziyaretçi memnuniyetine ve hizmet kalitesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

4 SONUÇLAR ve ÖNERİLER

İnsanoğlu yaradılışından beri doğa ile ilişki içerisindedir. Bu ilişki zamanla doğa tahribatı ve doğal değerlerin bozulması gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar ise özellikle korunanlar ve bu alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin belirlenmesi, izlenmesi ve yaşanan değişimlerin takip edilebilmesini gerekli kılmıştır. Bu noktada her ne kadar bazı ülkelerde korunan alanlarda yürütülen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini takip etmeye yönelik ölçüt ve gösterge setleri oluşturulmuş olsa da ülkemizde benzer amaçlarla ölçüt ve gösterge seti geliştirmeye yönelik bütüncül yaklaşımla ele alınmış bilimsel çalışmalar oldukça yetersizdir.

Bu araştırmada ülkemizdeki korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimini sağlamaya dönük ölçüt ve gösterge setinin ulusal düzeyde geliştirilmesi, geliştirilen bu ölçüt ve gösterge setinin ülkemizin ilk ve tek biyosfer rezervi olan CBR'ye uyarlanması amacıyla alan özelinde önceliklendirilmesi ve CBR'deki ekoturizm yönetim sürecinin sürdürülebilirliğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Belirlenen amaçlara ulaşmaya yönelik temel veri toplama aracı olarak anketlerden istifade edilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında Delphi yöntemi kullanılmıştır. Üç aşamalı Delphi yöntemi kapsamında uygulanan tekrarlı anketler ile 4 öbekte toplanan uzmanların (ormancılık teşkilatı, akademisyenler, turizm sektörü sivil toplum kuruluşları ve ilgili bakanlıklar) önerilerine dayalı ve uzlaşmayla sonuçlanan 11 ölçüt 101 göstergeden oluşan ulusal ölçüt ve gösterge setine ulaşılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında AHS yönteminden istifade edilmiştir. Bu aşamada ulusal setin CBR'ye uyarlanmasında 4 öbekte toplanan yerel uzmanların (yerel yöneticiler ve GEF projesi çalışanları, STK ve tur operatörleri, doğrudan gelir elde eden Camili halkı ve akademisyenler) görüşleri AHS ile toplanarak ölçüt ve gösterge setinin alan için önceliklendirilmesi yapılmıştır. Önceliklendirilen ölçüt ve gösterge setinden hareketle Camili Biyosfer Rezervi'ndeki ekoturizm faaliyetleri yerel ilgi öbeği temsilcilerinin görüşlerine bağlı olarak sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın sonuç ve önerileri ulusal düzeyde ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi ve ilgili setin CBR'de yürütülen ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin belirlenmesinde kullanımı olmak üzere iki ana başlık altında sunulmuştur.

4.1 Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerine İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Araştırma amacı doğrultusunda ulusal ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi için üç aşamalı Delphi yöntemi aracılığıyla anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Delphi yönteminin birinci aşamasında 148 uzmanla iletişime geçilmiş ve bunların 148'i (%39.19'u) çalışmaya katılım göstermiştir. Bu aşamada başlangıç setinde yer alan 68 göstergede kısmi bazı değişiklikler yapılarak başlangıç setinde elenen, yer değiştiren ve eklenen göstergeler neticesinde 65 gösterge belirlenmiş ve akabinde uzmanların başlangıç setinde yer alan her bir ölçüte ilişkin önerdikleri toplamda 256 gösterge içerisinde de; elenenler, yer değiştirenler ve eklenen göstergeler neticesinde 181 gösterge belirlenerek başlangıç setine dayalı birinci aşama nihai gösterge sayısı 246'ya ulaşmıştır. Ayrıca, başlangıç setinden elde edilen 8 ölçüte ilâveten, uzmanlarca önerilen 4 ölçüte *("Finansal yapı ve yönetim", "Planlama ve yönetim/yönetişim", "Taşıma kapasitesi" ve "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi*") ilişkin 71 göstergenin de araştırmaya dahil edilmesiyle, Delphi yönteminin birinci aşaması sonucunda toplamda *12 ölçüt ve 317 göstergeden* oluşan bir set elde edilmiş ve Delphi yönteminin ikinci aşamasına geçilmiştir. Her ne kadar uluslararası ölçüt ve göstergelerden hareketle ülkemiz koşullarına uygun nitelikte birçok yeni gösterge (317 gösterge) geliştirilmiş olsa da bazı göstergelere ilişkin veri temini ve ölçüm zorlukları ilgili göstergelerin elenmesine neden olmuştur.

Delphi yönteminin ikinci aşamasında uzmanlardan birinci aşama anket sonuçlarını değerlendirmeleri ve ilâve edilmesini düşündükleri gösterge ve ölçütleri önermeleri talep edilmiştir. Delphi yöntemi ikinci aşama anket çalışmasına katılım gösteren 58 uzmandan 48'inin (%82.76) ikinci aşama anket çalışmasından geri dönüş yapmasıyla 11 ölçüt ve 109 göstergeden oluşan ölçüt ve gösterge seti ile Delphi yönteminin üçüncü aşamasına geçilmiştir.

Delphi yönteminin üçüncü aşamasında ise çalışmaya katılım gösteren 48 uzmandan 46'sının (%96) geri dönüş yapmasıyla, 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan ulusal ölçüt ve gösterge seti oluşturulmuştur. Ulusal düzeyde ortaya konulan ölçüt ve gösterge setinin uluslararası alandaki bölgesel veya yerel düzeylerde geliştirilmiş olan ölçüt ve göstergelerle büyük oranda örtüştüğü de tespit edilmiştir. Üçüncü aşamanın sonucunda ulusal düzeyde geliştirilen 11 ölçütün 5 tanesinde (%45'i) (*Çevresel yönetim ve uygulamaları-Taşıma kapasitesi-Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu-Yerel katılım-Finansal yapı*) %100 oranında uzlaşma sağlanmıştır. Buna ilaveten, Kruskall Wallis testi sonuçlarına göre, uzmanların ölçütlere verdikleri puanlar arasında %95 güven düzeyi bakımından ($p>0.05$) görüşlerinin birbirine benzediği ve cevaplar arasında uzlaşma sağlandığı görülmüştür. Yine, Delphi yöntemi ikinci aşama anket çalışmasının sonunda 12 ölçütün tamamına ilişkin olarak uzmanlara yöneltilen "*Türkiye'de korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde sürdürülebilirlik boyutlarını yeterli düzeyde temsil etmekted*ir" yargısında %83.3'lük bir görüş birliğine varılmıştır.

Hali hazırda ülkemizdeki korunan alanların sürdürülebilir ekoturizm yönetimi sürecinde ulusal ölçüt ve gösterge seti; sürdürülebilirliğin belirlenmesi, izlenmesi ve değişimlerin takip edilmesinde kullanılabilecek *yol gösterici bir altlık* niteliğine sahiptir. Nitekim, 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan ulusal ölçüt ve gösterge seti sayesinde; göstergelerin hangi düzeylerde ölçümleneceği, korunan alanlarda nasıl kullanılacağı, ulusal ormancılık politikaları ve stratejileri ile korunan alanlar iş programına nasıl entegre edileceği hususları tespit edilebileceği gibi bu set sayesinde karar vericiler için güvenilir plan ve program hazırlığı ve uygulanmasına da katkı sağlanmış olacaktır.

Uygulanan Delphi anketleri sonucunda uzman görüşlerine bağlı olarak şekillenen ulusal ölçüt ve gösterge setinde yer alan ölçütler ve her bir ölçüte ait gösterge sayıları şu şekildedir:

- Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması (11 gösterge)
- Taşıma kapasitesi (7 gösterge)
- Yerel katılım (5 gösterge)
- Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar (11 gösterge)
- Çevresel yönetim ve uygulamaları (9 gösterge)

- Çevresel eğitim ve uygulamaları (15 gösterge)
- Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu (7 gösterge)
- Finansal yapı (6 gösterge)
- Ziyaretçi memnuniyeti (7 gösterge)
- Kurumsal kapasite/çerçeve (16 gösterge)
- Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi (7 gösterge)

Araştırmada ulusal düzeyde ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi sürecinde Delphi yönteminin uygulanması aşamasındaki zorluklardan en önemlisi anket çalışmasına katılım gösteren uzmanların her birinin ayrı ve uzak mekânlarda olmaları, anket çalışmasının doldurulmasının yoğun bir çaba ve zamanı gerektirmesidir. Dolayısıyla, üç aşamalı gerçekleştirilen Delphi yönteminin birinci aşamasında gönderilen anketlerin geri dönüşlerinde çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Bu bağlamda, Delphi yönteminin diğer aşamalarında aynı sorunların yaşanmaması adına uzmanların yaşamış oldukları yerlere ve çalıştıkları kurumlara gidilerek görüşmeler yüzyüze gerçekleştirilmek suretiyle bu sorun aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmaya katılacak uzmanların konuyla ilgili bilgi birikimlerinin fazla olmasının yanısıra, katılımda istekli olmalarına da dikkat edilmiştir.

Ulusal ölçüt setinde yer alan ölçütler içerisinde "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütüne, akademisyen öbeği hariç tüm öbekler tarafından ilk sırada yer verilirken; "Taşıma kapasitesi", "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Yerel katılım" ölçütlerine ise dört öbeğin tamamı tarafından ön sıralarda yer verilmiştir.

Gerek "*Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması*" ölçütü ve gerekse de bu ölçüt kapsamındaki göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, bir korunan alandaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimini sağlamada ve ziyaretçilerce daha fazla tercih edilmesinde alana ait doğal kaynak değerlerinin varlığı ve zenginliğinin çok önemli olduğu tespit edilmiş olup, bu özelliklere hitap eden göstergelere yönelik gerekli koruma tedbirlerinin alınması bir gerekliliktir.

WTO verilerine göre, 2018 yılında 1.4 milyar insan dünya genelinde turizm hareketlerine katılmış ve bu hareketlerden 1.7 trilyon dolar gelir elde edilmiştir. Haliyle, turizm gelirlerinin ülke ekonomisinde oluşturduğu katma değer inkâr edilemeyecek kadar fazladır. Dolayısıyla, ülkemizde de korunan alanlarda

gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinden bu katma değer etkisinin kazanılması için ekoturizm faaliyetlerinin planlanması, yatırım ve finansman kaynaklarının nasıl olacğına dair konulara önem verilmeli ve bu konulara yönelik yapılacak her türlü ekonomik etkinlikte korunan alanların tespitinden yönetimine kadar tüm aşamalarında gerek yerel halka gerekse alan yöneticilerine belli disiplin altında eğitimler verilerek ve katılımcı bir yaklaşımla yönetim sağlanmalı, kaynak değerlerin korunup korunamadığına yönelik belirli aralıklarla denetlemeler gerçekleştirilmeli, gözlem planları oluşturulmalı ve ilgili korunan alan ölçüt ve gösterge setleri ile izlenmelidir.

Bazen bir korunan alanda gerçekleştirilecek ekoturizm faaliyetlerinde en öncelikli amaç, ilgili faaliyetlerin korunan alanda kontrollü bir şekilde gelişimini sağlamaktır. Bunun için yapılması gereken en önemli ve başlangıç adımlarından birisi de ekoturizm planlamalarının gerçekleştirilmesi ve bölgesel bir yaklaşımla yerel halkı kapsayan ekoturizm politikalarına ve yönetim planlarına ağırlık verilmesidir. Yönetim planları, korunan alan yöneticilerinin alandaki doğal ve kültürel kaynakları tanımasına söz konusu kaynaklar için tehdit unsurlarının belirlenmesine ve ilgili korunan alan için uzun vadeli korumaya yönelik stratejiler geliştirmesine imkân sağlamaktadır (UNDP, 2010). Bu nedenle, bir korunan alanda ekoturizm faaliyetlerinin gelişimine karar verildiğinde öncelikle alanda zamanla çıkabilecek altyapı, ulaşım, çevre vb. sorunlar belirlenmeli, sonrasında belirtilen sorunlar gerçekleşmeden sorunların engellenebilmesi adına projeler hazırlanmalı ve ilgili korunan alana aktarılması gereken yatırım miktarları önceden kararlaştırılmalıdır.

Ayrıca, korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin izlenmesi ve değerlendirilmesinde istifade edilecek olan göstergelere yönelik gerek merkezi idari yapılanma ve gerekse kanuni düzenlemeler çerçevesinde önemli bir sorun olarak yönetim süreçlerinde ortaya çıkan çok başlılık, ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde görülebilmektedir. Bu bağlamda, "Ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri" (PAYDASYETKI) göstergesine önem verilerek ekoturizm etkinliklerini oluşturan tüm ekoturizm paydaşları ile eşgüdüm ve iletişim eksikliğinin giderilmesi ve belirlenmiş olan ölçüt ve gösterge setinin gerçekte uygulanabilmesi adına ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının öncülüğünde disiplinlerarası bir "*merkezi yönetim otoritesi*" kurulu oluşturulmalıdır. Bu yönetim otoritesinin üst yönetiminde ormancılık ve turizm

sektörü temsilcileri yer almalı, bu kişiler alandaki eğitimli ve bilgilendirici personellerden oluşmalı ve belirli aralıklarla tüm paydaşların yer alacağı disiplinlerarası toplantılar da düzenlenmelidir. Ayrıca, bu kurul da yerel paydaşlar arasında ilişkiyi güçlendirmeye yönelik çalışmalar kısa, orta ve uzun vadeli olacak şekilde planlanmalı, bu kuruldaki çalışmalara finansal destek sağlanarak "alanı sahiplenme" bilinci oluşturulmalı ve çalışmaların yürütülmesinde korunan alanlarda alanın asıl sahibi, koruyanı ve kullanan kişileri olan yerel halkın desteği muhakkak sağlanmalıdır.

Yerel halka sürdürülebilir ekoturizm etkinlklerinin yönetiminde gerekli bilgi, farkındalık ve işbirliği yönetimi için orman yönetiminin çalışmalarındaki yetersizliğe bağlı olarak ekoturizm planlama çalışmalarına da davet edilmemesi ya da davet edilse de yeterli iletişim sağlanamamasından dolayı çatışmaların yaşanması söz konusudur. Özellikle, yerel halkın yetersiz gelir düzeyi, yerel yoksulluk ve devletle etkisiz işbirliği yapılma nedenleri başlıca çatışma nedenleri arasında yer almaktadır (Barli ve ark., 2006). Bu bağlamda, yerel halkın ekonomik ihtiyaçları ve talepleri arasındaki çıkar çatışmaları çözülmediği ve işbirliği ile iletişim mekanizması kurulamadığı sürece korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinde çatışmalar her zaman devam etme potansiyeline sahip olacaktır. Bu nedenle, korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetiminin başarılı olması için *yerel halkla hasım değil hısım olmanın yolları aranmalı*, ormancılık teşkilatının güvenirliliği ve yerel halkla olan işbirliliği arttırılmalı, korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin planlama çalışmalarında taşıma kapasitesini dikkate alan yaklaşımlardan ve bu yaklaşımlarda özellikle ziyaretçi sınırlandırılması ve kullanım yoğunluğunu dikkate alan göstergelerden yararlanılmalıdır.

Korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinde "*ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan değeri"* göstergesi, ekoturizm alanlarının sürdürülebilirliğini tehlikeye atan olumsuz çevre faktörlerinin etkilerine işaret eden ve bu nedenle bilhassa dikkat edilmesi gereken göstergelerden biri niteliğindedir. Korunan alanlardaki konaklama işletmelerinin ancak çevre dostu yönetim anlayışına sahip olmaları durumunda sürdürülebilir ekoturizme olumlu katkı vermeleri mümkündür. Haliyle, konaklama işletmelerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına, atıkların azaltılmasına, su verimliliği ve su tasarrufunun sağlanmasına, çevre bilinci eğitimi ile çevre

duyarlılığının oluşturulmasına ve çevre dostu ürünlerin kullanımına özel önem verilmesi gerekmektedir.

Korunan alanlardaki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde doğal kaynaklar kadar kültürel boyutta kültürel varlıkların korunma durumu, yerel mimari ve yerel malzemenin kullanım oranı ve kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu göstergelerinin yüksek önem atfedilen göstergeler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, korunan alanlardaki koruma önlemlerinde ekolojik boyutta korunan alanın sahip olduğu doğanın korunmasına yönelik tedbirler kadar kültürel mirasa yönelik tedbirler de alınarak, kültürel mirasa verilen zararın mümkün olduğunca en düşük seviyede tutulabilmesine dikkat etmek gerekmektedir. Bu nedenle, ziyaretçilere doğanın sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikler ile bu zenginliklerin korunması gerekliliği ile ilgili eğitimler sürekli bir şekilde verilmelidir. Çünkü, korunan alanlarda yürütülen bilinçsiz ekoturizm etkinlikleri ve gerekli yönetim sistemlerinin tesis edilmemiş olması, bu alanların daha fazla tahribine ve ilgili alanın sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahip olacaktır.

Ülkemizdeki korunan alanlardan elde edilen giriş ücretleri, otopark ücreti, kamp ücreti, fotoğraf ve film çekme ücretleri ile turistik tesislerden elde edilen yıllık konaklama bedelleri gibi gelirler 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 17. maddesi gereğince uygulamaya konulan Döner Sermaye İşletmelerine gelir olarak kaydedilmektedir. Bu gelirler, kanun gereği ihtiyaç duyulan mal, hizmet ve yatırımların finansmanında kullanılmaktadır (Resmi Gazete, 2014). Ancak döner sermaye gelirlerinden aktarılan ödenekler, *bakanlığın onayından sonra* kullanılabilen bir kaynak niteliğinde olduğundan bu tür alanlarda yeterince hizmet verilememesine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda, ülkemizde korunan alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinde elde edilen giriş ücretlerinin ilgili alan için kullanımında bir sorun söz konusu olup, bu madde hükmü ile ilgili yönetmelikte değişiklikler yapılmalı, ilgili giriş ücretlerinin alan özelinde kalmasını sağlayan düzenlemeler hayata geçirilmeli ve bu düzenlemeler de planlayıcılar ve uygulayıcılar göz önünde bulundurularak çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan ekoturizm etkinliklerinde, yerel halkın memnuniyeti kadar "ziyaretçilerin memnuniyeti" de önemlidir. Özellikle konaklama yapılan işletmedeki hizmetin kalitesi ziyaretçinin memnuniyetini arttırmakta ve bunun neticesinde ziyaretçinin alana yeniden gelme ve başkasına tavsiye etme düzeylerinde artışlar yaşanabilmektedir. Farklı bir ifadeyle, bir ziyaretçinin bir alana tekrardan gelmesi ya da başkalarına tavsiye etmesinin nedeni, kişinin ilgili alanı çok sevmesi veya alanda daha fazla vakit geçirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlama adına konaklama işletmelerinde ziyaretçilerin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak kaliteli hizmet sunulmalı ve ziyaretçilerin sorun, şikâyet ve beklentilerinde alanın doğal ve kültürel kaynaklardaki özellikleri gözönüne alınarak çözümler üretilmeli, ziyaretçilerin alanda bulundukları süre içerisindeki güvenliğine yönelik tedbilrler alınmalı, yıllık/dönemlik ziyaretçi sayısı göstergelerinde olumlu değişimlere dönük müdahalelerde bulunulmalı ve ziyaretçilerin ilgili alana dönük memnuniyet derecelerindeki değişimler takip edilerek iyileştirme önlemleri alınmalıdır. Ayrıca, bu çalışmalarda ziyaretçilere koruma eğitimi, ekosistemin korunması ve yerel halkın ekoturizm ekonomisine katılımını içeren konularda bilgilendirmeler de yapılmalıdır. Bu sayede farkında olmadan ekosisteme, yerel kültüre, ekoturizm ekonomisine ve türlerin yok olmasına da zarar verebilme ihtimallerine karşın önlemler alınabilecektir.

Ülkemizde korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimine yönelik ekoturizm alanları belirlenirken ve alana ilişkin alınan kararlar uygulanırken; özellikle planlama ve altyapı düzenlemelerinde Tarım ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve hatta Hazine ve Maliye Bakanlığı gibi kamu kurumlarıyla birlikte hareket edilerek ortak bir payda da buluşulmalı ve merkezi yönetim otoritesi muhakkak sağlanmalıdır.

Örneğin, Tarım ve Orman Bakanlığı öncülüğünde ekoturizme yönelik planlamalarda ekoturizmin geliştirileceği ve yasaklanacağı alanların sınırları çizilmeli, bölgelemeler yapılmalı, korunan alana giriş ücretlerini toplamak amacıyla hizmet binalarının yapılması yaygınlaştırılmalı, korunan alanlarla ilgili mevzuatta ekoturizm gerekliliklerini içerecek şekilde değiştirilmeli, çevresel etki ve taşıma kapasitesi çalışmalarının yapılması sağlanmalı, alanda yeterli personel sağlanmalı, ekoturizmin

gerçekleştiği bölgelerdeki okullarda çevre eğitimi sağlamak için Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak yönetim planlamaları gerçekleştirilmelidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın etkinlikleri kapsamında ekoturizme yönelik etkinliklerin ulusal turizm politikalarına dahil edilmeli, turizm yasalarına ilişkin mevzuatın doğal alanlar için çevre koruma hükümlerini de içerecek şekilde değiştirilmeli, ziyaretçiler hakkında istatistiksel bilgiler kayıt altına alınmalı,ekoturizm gelirinin belli bir yüzdesinin korunan alanın bakım ve korunmasına yönlendirecek mekanizmaların geliştirilmesine ayrılmalı ve ekoturizme dayalı hizmet ve tesislerinin kalitesinin izlenmesi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı temelinde, çevresel etki değerlendirme çalışmalarında ekoturizm ile ilgili kararlara yer verilmeli; Milli Eğitim Bakanlığı temelinde, genel eğitim müfredatında çevre eğitimine yüksek öncelik verilmeli ve okullarda ve korunan alanlarda çevre eğitim malzemelerinin tasarım ve finanse edilmesi şeklinde kararlar dikkate alınarak planlamalar gerçekleştirilmelidir. Hazine ve Maliye Bakanlığı temelinde, ziyaretçiler tarafından yoğun talep ve ilgi gören korunan alanlara yönelik bütçelerin arttırılması ve ekoturizm gelirlerine dayalı milli parklar ve rezervler için kendi kendini finanse etme mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik kararların alınması sağlanmalıdır.

Ayrıca, korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin önem kazandıkça korunan alanların birer rant aracına dönüşme riski bulunmaktadır. Bu bağlamda, "Paydaşların aktif katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)" (ORGUTVAR) göstergesine ilişkin olarak başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere; ilgili belediye, doğa koruma ve çevre konusunda etkinlik gösteren yerel yönetimlere, yerel girişimcilere ve yerel halka da büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle, günümüzde yerel yönetimler görev ve yetkileri bakımından kamu kurum ve kuruluşları içerisindeki önemi giderek artan birimler olmaktadır. Bunun nedeni de, yerel yönetimlerin diğer kamu kuruluşlarına göre daha fazla "vatandaş" ve daha fazla "hizmet" odaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, yerel yönetimlerin yetkinliğinin daha da fazla arttırılması, ziyaretçi gereksinimlerini karşılayan bir yaklaşımın kısa dönemde benimsenmesi ve doğal-

kültürel kaynakların sürdürülebilirliğini dikkate alan bir yaklaşımın uzun dönemde benimsenmesi gerekmektedir.

Özellikle "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütünde kamu/yerel yöneticilerin ve alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumları oldukça önemli bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, bir bölgede ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir olması gerekiyorsa özellikle bahsi geçen kişilerin, ekoturizmin yol açacağı olumlu/olumsuz etkiler konusunda önceden bilgilendirilmeli, kendi kişisel gelişmelerine imkân tanınmalı ve çevre-eğitim-sağlık vb. toplumsal konularda yaşanan sorunlara karşı duyarlı olmasını teşvik edici nitelikteki bilinç düzeyini arttırmaya yönelik eğitimler sıklıkla verilmelidir. Hatta, alandaki bu eğitimler (*uygulamalı doğa eğitimleri, festivaller, şenlikler, yarışmalar ve TÜBİTAK vb. kuruluşlarla ortak projeler*) her seviyedeki kişilere hitap edecek şekilde planlanmalıdır.

Bu doktora tezi çalışması göstermiştir ki ulusal düzeyde korunan alanlarda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setine katkı sağlayacak ve sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştiği alanlarla ilgili ekoturizm envanteri noktasında oldukça zayıflıklar bulunduğu ve korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi çalışmalarında göstergelerin veri temininin ve ölçülebilirliğinin zor oluşundan kaynaklı yüksek önem atfedilen göstergelerin elenme riskiyle karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, ülkemizdeki korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm yönetimine ilişkin ölçüt ve gösterge setindeki göstergelere ilişkin bir veri tabanı (bilgi havuzu) oluşturulmalı ve envanter çalışmaları yapılmalıdır. Bu kapsamda, veri tabanındaki bütün göstergelerle ilgili veriler devamlı güncellenmeli ve tüm paydaşlara değişiklik olduğunu anında bildiren bir sisteme sahip olmalıdır. Bu veri tabanları tüm bilimsel çevrelerce ve diğer ilgili tüm paydaşlarca paylaşımın sağlanması amacıyla, ilgili alanın ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel verilerini içermesinin yanı sıra alanın yönetimi ve uygulamaya yönelik önerilerini de içermelidir. Yani, envanter çalışmaları sadece ilgili alanın içerdiği tüm bitki ve hayvan türlerini kapsayan ya da ilgili alandaki tarihi dokuların ve diğer kültürel eserlerin eksiksiz bir listesi olarak düşünülmemelidir. Aksine, bu liste ziyaretçilerin dikkatini çeken ve ilgili alanın bir cazibe merkezi haline gelmesinde etkili olan unsurları tanıtan ve açıklayan bir muhteviyata sahip olmalıdır.

Örneğin, bu listede korunan alanın adı ve sınıflandırmadaki yeri, coğrafi konumu, hektar olarak büyüklüğü, erişim ve girişim noktaları, yaya yürüyüş yolları, rotalar, genel görsel kaynakların kısaca iklim özellikleri, jeolojik/jeomorfolojik özellikleri, mağaralar vb., kültürel miras unsurları, ziyaretçi merkezi binası gibi bilgilerin de yer alması gerekmektedir. Bu envanterler bir nevi, korunan alanın bütün özelliklerini çok ayrıntılı bir şekilde içermelidir.

Ayrıca, ulusal ölçekte geliştirilen ölçüt ve gösterge setinin işletme düzeyine indirgenmesini ve ilgili işletme şefliğinin elde ettiği tecrübelerle kendi görev sahasındaki korunan alanda gerçekleştirilen ekoturizm etkinlerinin sürdürülebilir yönetiminde farklılaşan ve öne çıkan özelliklerine göre 'kendine özgü' bir ölçüt ve gösterge düzeneği geliştirilmeli ve bu ölçüt ve gösterge setinde korunan alanlara, ekoturizme ilişkin tüm ilgi öbeklerinin görüşleri ve talepleri dikkate alınarak çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

4.2 Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Camili Biyosfer Rezervinde Önceliklendirilmesine ve Sürdürülebilirlik Değerlendirmesinde Kullanımına İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Bu araştırmanın birinci aşamasında ulusal düzeyde geliştirilen ölçüt ve gösterge setinin CBR'ye uyarlanarak alanda öne çıkan ölçüt ve göstergelerin belirlenmesinde araştırma amacı ve alanının özellikleri de dikkate alınarak, AHS yöntemi yardımıyla yereldeki uzmanlar (yöneticiler ve GEF projesi çalışanları, STK ve tur operatörleri, doğrudan gelir elde eden Camili halkı ve akademisyenlerden oluşan) görüşlerine başvurmak üzere toplam 19 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

AHS yönteminin başlangıcında istifade edilen 11 ölçüt ve 101 göstergeye göre oluşturulan ikili karşılaştırmalar karar matrisi sonucunda, ölçütlerin CBR özelindeki öncelik sıralaması şu şekilde oluşmuştur:

- Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması
- Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi
- Çevresel yönetim ve uygulamaları
- Taşıma kapasitesi
- Çevresel eğitim ve uygulamaları
- Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu
- Yerel katılım

- Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar
- Finansal yapı
- Kurumsal kapasite/çerçeve
- Ziyaretçi memnuniyeti

Ayrıca, CBR özelinde önceliklendirilen 11 ölçüt ve 101 göstergeden oluşan ölçüt ve gösterge setinden istifade edilerek, zaman unsurunu da dikkate alarak ilgi öbeği temsilcilerinin (YY, ST, GÇ, DP ve DU) görüşlerine göre izlemeler yapılmış ve belirlenmiş olan en önemli 46 göstergeye göre CBR'deki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir. Ancak, ekoturizmle ilgili korunan alanların sürdürülebilirliğini izlemede hali hazırda alan özeline uyarlanma çalışmalarının olmamasından kaynaklı sorunların neticesinde, belirlenmiş olan bu çalışmanın uygulayıcılara yol gösterici bir niteliğe sahip olması için ilgili göstergelerin birim, oran vb. olarak sayısal hale getirilmesi ve yazındaki bu boşluklara yönelik çalışmaların ivedilikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde beş öbekte toplanan ilgi öbeği temsilcilerinden CBR'deki ekoturizm etkinliklerini, son beş yıllık (2015-2019) süreç içerisindeki değişimlerine göre değerlendirmeleri istenmiştir. Her ne kadar bu çalışmada ilgili öbeklerin görev süreleri dikkate alınarak ve izlenimleri ile gözlemlerinden istifade edilerek alanın 5 yıllık süreç içerisindeki sürdürülebilir değişimleri değerlendirilse de, daha kısa ve uzun vadedeki değişimlere göre de CBR'nin sürdürülebilirliğin izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmaları yapılmalıdır. Hatta, bu çalışmadan farklı olarak farklı öbeklere göre de değerlendirmeler yapılmalı ve böylelikle daha farklı sonuçların ortaya çıkması sağlanmalıdır.

Camili Biyosfer Rezervi özelinde önceliklendirilen ölçütlerin sıralanması ve sıralamadaki değişimlere yönelik yapılan çözümlemeler sonucunda; D1 ve D10 ölçütlerinin sırasının değişmediği; D2, D3, D4, D8 ve D9 ölçütlerinin sıralamada geriye düştüğü ve D5, D6, D7 ve D11 ölçütlerinin sıralamada daha üst sıralara çıktığı tespit edilmiştir.

Camili Biyosfer Rezervi özelinde yer alan ölçütler içerisinde, "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi", "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar" ve "Ziyaretçi memnuniyeti" ölçütlerinin beş ilgi öbeğinin tamamı tarafından alanda en fazla olumlu

sürdürülebilir değişimlerin olduğu ölçütler olarak ön sıralarda yer aldığına rastlanılmıştır.

Buna karşın Camili Biyosfer Rezervi özelinde yer alan ölçütlerden "Yerel katılım" ölçütünün YY öbeğinde ve "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünün de DU tarafından alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin olduğu ölçütler olarak yer almasına ilâveten, "Taşıma kapasitesi", "Kurumsal kapasite/çerçeve" ve "Finansal yapı" ölçütlerinin de diğer öbeklerin tamamı tarafından alanda en az olumlu sürdürülebilir değişimlerin olduğu ölçütler olarak yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda, CBR özelinde sürdürülebilirliğin ölçülmesi ve izlenmesini sağlayacak olan bu ölçütlerdeki değişimler dikkate alındığında, CBR'ye özel finansal gelir kalemlerinin oluşturulmasına, alana özel bütçe oluşturulmasına ve kurumlar arası ortak kararlar almanın benimsenerek ilgili kurumlar arasında yetki devrinin dağılımına dikkat edilmesine ve kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmesine *yönelik stratejilere ihtiyaç* duyulduğu anlaşılmaktadır.

İlgi öbeği temsilcileri tarafından 11 ölçüt altındaki 46 göstergenin sürdürülebilirlik açısından puanlandırılması sonucu ulaşılan puan seviyeleri; YY öbeğinde 111 puan (%80.43), ST öbeğinde 81 puan (%58.7), GÇ öbeğinde 94 puan (%68.12), DP öbeğinde 81 puan (%58.7) ve DU öbeğinde 110 puan (%79.71) ile beş ilgi öbeğinin tamamı tarafından da toplamda 95.4 puan alarak %69.1'lik ortalama ile, CBR özelindeki ekoturizm etkinliklerinin olumlu sürdürülebilir nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak, CBR özelinde ele alınan göstergeler de 2.1'lik sürdürülebilirlik değişiminin nötre yakın olması ve bu değişimin her ne kadar olumlu olsa da sürdürülebilir ekoturizm faaliyetleri kapsamında da yeterince olumlu bir seyir içerisinde olmamasından dolayı, CBR özelinde de yürütülen ekoturizm etkinliklerinde ölçüt ve gösterge setinden istifade edilerek alanda olumsuz ya da nötr değişim gösteren göstergelere ilişkin (*kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması ile ilgili yönetmeliklerin hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi, alan kılavuzluğu/tur rehberliği/yerel yöneticilere yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesinin arttırılması, başta ormancılık teşkilatı olmak üzere ilgili kurumlarda CBR'ye ayrılan yıllık yatırım büyüklüğünün her yılın başında ya da belirli periyotlarla yasalar çerçevesinde belirlenerek çalışmaların gerçekleştirilmesi ve denetimler sonucunda yasalara*

uymayanlara karşı cezaların yasal bir dayanağa dayandırılması) çalışmaların etkinliği ve işlevselliği daha da arttırılmalıdır.

CBR'ye koruma statüsü kazandıran temel göstergelerden birisi, KRİTİKHABİTAT göstergesidir. Nitekim CBR ile ilgili alanda birçok koruma statüsü bulunmaktadır. Özellikle, bitkisel ve yaban hayatı bakımından sahip olduğu biyolojik zenginlik, havza için ayrı bir cazibe oluşturmaktadır. CBR'de ekoturizmden daha fazla gelir sağlamak için yapılan yollar neticesinde parçalanmış alanların mevcut olduğu da gözlemlenmiştir. Ekoturizm etkinlikleri, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin en zengin ve hassas olduğu yerlerde gerçekleştirildiğinden, bu alanlarda sürdürülebilirlik sağlanamadığı takdirde habitatların ve özellikle kritik habitatların zarara uğraması kaçınılmazdır. Bu nedenle, doğal kaynaklardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetiminde ve planlanmasında ekolojik, sosyal ve ekonomik boyut bir arada ve bir bütün olarak düşünülmelidir. Bunun sağlanması için de CBR'nin hem planlama aşamasında hem de yönetim-uygulama aşamasında konuyla ilgili personellerin eşgüdüm içinde bir yaklaşımla çalışmaları sağlanmalıdır.

CBR'de "Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi" ölçütünde için en öncelikli gösterge İKAMETFARKINDALIK yani "*Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi*" göstergesi olmuştur. Yine, bu ölçüt altında diğer en yüksek ağırlık değerine sahip göstergeler sırasıyla DOĞALDEĞERLERFARKINDALIK yani "Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi" ve YERELHALKBİLİNCİ yani "Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi" göstergeleri olmak üzere, CBR'deki genel değişimin nötr ile olumlu arasında ancak olumluya daha yakın (ort. 2.7) olduğu anlaşılmıştır.

Ülkemizde oldukça yeni bir kavram olan ve felsefesi hala tartışılmakta olan ekoturizm etkinliklerinin ne olduğuna dair henüz bir farkındalığın oluşamadığı CBR özelinde de ortaya konulmuştur. "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütünün önemi de yaşanılan çevre sorunlarına karşı felsefenin bakışını ortaya koyarak, başka bir deyişle felsefi bir bilinç oluşturarak, doğayı ve doğal çevreyi kavrama ve bu kavramları daha anlamlı bir hale getirmeye çalışmaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam ve tüketim için doğal kaynaklara aşırı yüklenmeden ve çevreyi tahrip etmeden gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak, kısaca "ekolojik yurttaşlık" görevinin layıkıyla

gerçekleştirilebilmesi için korunan alanlarda bilinç ve algı düzeyinin sağlanmış olması gerekmektedir. Özellikle, CBR özelinde alanda ikamet edenler ve yerel yöneticiler tarafından bunun eksikliği daha da fazla anlaşılmaktadır. Maalesef, insanoğlunun etkileşimde bulunduğu ortama yönelik sorunlar her zaman tüm toplumları hem fiziki hem biyolojik hem sosyo/kültürel hem de ekonomik açıdan tehdit etmekte ve sürdürülebilirlik kavramı da daha önemli bir kavram haline gelmektedir. Bu bağlamda, korunmuş doğal alanlara yapılan ve çevreyi koruma yönüyle sorumlu seyahatler olarak bilinen ekoturizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında da öncelikle bütün paydaşların bilinç düzeyinin yüksek olmasını dikkate alan ölçüt ve göstergelerden istifade edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle STK'lar, yerel yönetimler ve üniversiteler tarafından belediyeler, köy kahveleri, okullar ve muhtarlıklarda eğitim seminerleri vb. etkinlikler düzenlenmeli, yerel halkla olan iletişimler arttırılmalı ve ekoturizm sayesinde elde edilecek katkılar anlatılmalıdır.

"Çevresel Yönetim ve Uygulamaları" ölçütünde CBR için DUYARLIÇEVRE yani "Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı" göstergesi en öncelikli gösterge olmuş ve göstergeleri sırasıyla takiben ÇEVRESELYÖNETİM yani "Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu" ve KAYNAKDEĞER yani "Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri" göstergeleri takip etmiştir. Ayrıca, "Çevresel Yönetim ve Uygulamaları" ölçütüne ilişkin genel değişimin ne olumlu/ne olumsuz (ort. 2 puan) olduğu anlaşılmıştır.

Ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştiği alanlarda da ormanlık alanlara yapılan müdahalelerin yetersiz yapılması ya da hiç yapılmması sonucunda atık sorunu, toprak aşınımı, taşıma kapasitesininin aşınımı ile peyzaj ve rekreasyon değerinde oluşabilecek kayıplar söz konusu olabilmekte (Türker, 2020), kısa vadede çevreye ve uzun vadede de ekoturizm etkinliklerinde negatif dışsallıklara sebebiyet verebilecektir. Bir korunan alanda katı atıkların çevreye atılması, çevreye duyarlı uygulamaların olmayışı ve ziyaretçilerce zarar verilmiş kaynak değerlerinin varlığı neticesinde, ilgili korunan alandaki ekoturizm etkinliklerinin olumlu etkilerinin sekteye uğramasına da sebebiyet verebilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, ormancılık sektöründeki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetiminde hem işletme faaliyetlerinin planlanması ve uygulanmasında hem de ormanların sağladığı pazarı olmayan

faydaların ve orman kaynaklarında meydana gelen zararların ortaya konulmasında dışsallıkların belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Türker ve ark., 2001).

"Taşıma Kapasitesi" ölçütünde CBR için "Kritik alanlarda (Çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanlar) bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü" (KRİTİKALANKONTROLÜ) göstergesi en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu ölçüt altında diğer en yüksek öneme sahip göstergeler sırasıyla "Korunan alanın kullanım yoğunluğu" (KULLANIMYOĞUNLUĞU) ve "Kritik alanların toplam korunan alana oranı" (KRİTİKALANORANI) göstergeleri olmuştur. Ayrıca, ilgi öbeği temsilcilerince ilgili göstergelerin genel ortalaması 1.5 olarak hesaplanarak genel görüşün olumsuz ile nötrün tam ortasında olduğu anlaşılmıştır.

Bu çalışmanın birinci ayağını teşkil eden ulusal düzeyde korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesi sürecinde uzmanlarca taşıma kapasitesi yeni bir ölçüt olarak tanımlanmış olmakla birlikte bu ölçütün ülkemiz korunan alanları açısından ne denli önemli ve gerekli olduğuna işaret etmektedir. Taşıma kapasitesinin belirlenmesinde temel amaç, alanı ziyaret edenlerin alanda olumsuz etki oluşturmadan gezinmelerini sağlamaktır. Özellikle, bir alana gelen ziyaretçi sayısının çok fazla olması halinde alanın kapasitesinin aşınımı nedeniyle alandaki kaynak değerleri ve biyoçeşitliliğin zarara uğrayabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir ekoturizm alanında genel politika daha çok ziyaretçiyi alana çekmek değil, ziyaretçinin daha uzun süre alanda konaklamasını sağlamak olmalıdır. Bunun için, CBR özelinde de amaç; daha çok pansiyon açmak yerine, yatak sayısı ile ziyaretçi sayısına düzenlemeler ve sınırlamalar getirilmeli, alan yönetiminde kullanım yoğunluğunun düşürülmesine yönelik girişimlere öncelik verilmelidir.

"Çevresel Eğitim ve Uygulamaları" ölçütünde CBR için YERELEĞİTİMSAYISI yani "Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi" göstergesi en öncelikli gösterge olarak belirlenmiştir. CBR'nin sürdürülebilirliğini izlemede eğitimlerin sayısı kadar muhteviyatının ve etkilerinin de önemli olduğundan hareketle, eğitimlerin sayısı kadar kalitesinin de üzerinde durulmalıdır. Ayrıca, "Çevresel Eğitim ve Uygulamaları" ölçütüne ilişkin genel

değişimin nötr ile olumlu arasında ancak nötre daha yakın (ort. 2.1) olduğu anlaşılmıştır.

Bu bağlamda, CBR özelinde doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi adına yerel halk ve yerel yöneticilerin yanı sıra, alan kılavuzlarına da daha fazla eğitimler verilmelidir. Bu süreçte paydaşlara verilen eğitimlerin sayı ile birlikte eğitimlerin kaliteli olup olmadığına da dikkat edilmelidir. Camili Biyosfer Rezervi özelinde alan kılavuzluğu ve rehberlik noktasında mevcut yerel ve bölgesel yetersizlikler süreğen bir seviyede olduğu göze çarpmıştır. Dolayısıyla, nitelikli bir alan kılavuzluğu ve rehberlik hizmeti için öncelikle alanda ciddi bir envanter eksikliği (doğal ve kültürel kaynaklar, tarihi geçmiş vb.) mevcuttur. Bu çalışmanın gereçekleştirilmesini takiben yerel rehber eğitim modulü üretilerek, ilgili kişilerin eğitimleri sağlanmalıdır.

"Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu" ölçütünde CBR için YERELKÜLTÜRTANITICIHANE yani "Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı" göstergesi en öncelikli gösterge olduğu tespit edilmiştir. Bu ölçüt altında diğer en yüksek öneme sahip göstergeler KÜLTÜRELKORUNMA yani "Kültürel varlıkların korunma durumu" ve YERELKÜLTÜR yani "Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı" göstergeleri yer almıştır. Bu göstergeler CBR'de sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin yönetimi açısından olduğu kadar, alandaki sürdürülebilirliğin gelişimi ve değişimlerin izlenmesine yardımcı olması açısından da önemlidir. Ayrıca, "Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu" ölçütüne ilişkin göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 2.1 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde nötr ile olumlu arasında ancak nötre yakın bir değişimden söz etmek mümkündür.

Camili Biyosfer Rezervi'ne gelen ziyaretçilerin alan özelindeki sosyo-kültürel, tarihsel ve diğer turistik değerlere karşı ilgi düzeyleri yüksektir. Dolayısıyla, ziyaretçileri gezmeye cezbeden nedenler arasında doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik zenginliğinin ardından kültürel kaynaklar/varlıklar da etkili olmaktadır. Yani, ziyaretçileri bir alana çeken kültürel kaynakların başında yöresel evlerin mimarisi, ahşap el sanatları, yemek, müzik ve şenlik vb. etkinlikler bulunmaktadır. Bu bağlamda,

CBR özelinde ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından yöresel evlerin mimarisindeki yapılaşmalarda CBR dokusuna uygun yapılaşmaya ve yerel kültürü anlatan ahşap el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler, şenlik vb. etkinliklerde yerel halkın inançlarına, davranışlarına, hayat şekillerine ve geleneklerine uygun yaklaşımlara dikkat edilmelidir. Bu nedenle, mevcut yapıların doğayla uyumlu hale gelecek şekilde dış cephesine ahşap giydirme yapılması, alandaki tüm uygulamaların bir kurala bağlanması ve kurallara mutlak suretle uyulması gerektiğine dair bilgilendirmelerin de yapılması gerekmektedir.

"Yerel Katılım" ölçütü altında CBR için en öncelikli göstergenin YERELKARARDÜZEYİ yani "Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi" göstergesi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, "Yerel Katılım" ölçütüne ilişkin göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 1.8 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda, CBR'deki yerel halkın alan ile ilgili her türlü çalışmasında gönüllü katılım konusunda istekli olmaları ve alanın sürdürülebilir ekoturizm yönetiminde sorumlu kuruluş olarak başta OGM olmak üzere yerel yönetimler ve DKMPGM'nin sorumluluğundaki her türlü faaliyet desteklenmelidir.

"Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar" ölçütünde CBR için SOSYOEKONOMİKFAYDA yani "Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği" göstergesi en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu ölçütü takiben sırasıyla YERELGİRİŞİMCİ yani "Yerel girişimci sayısı" ve REFAH göstergesi yani "Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi" göstergeleri takip etmiştir. Ayrıca, "Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar" ölçütüne ilişkin sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde ortaya çıkan görüşün nötr ile olumlu arasında ancak olumlu görüşe daha yakın (ort. 2.9) olduğu anlaşılmaktadır.

Yerel halkın ekoturizmden en öncelikli beklentisinin ekonomik kaynaklı olması beklenen bir durumdur. Yazın taramalarında da yerel halkın turizme/ekoturizme katılımı ile girişimci sayısının artması neticesinde, doğrudan yerel halkın yerel ekonomik kalkınmasında ve refah düzeyinde artışlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, yerel halkın beklentileri ile ekoturizmden elde edilen gelir ve memnuniyet

düzeyleri arasında bir denge sağlanarak, CBR özelinde yerel ekonomik kalkınma odaklı faaliyetler gerçekleştirilmelidir. Gerek ulusal düzeyde gerekse CBR özelindeki korunan alanlarda gerçekleştirilen sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde elde edilen gelir ve memnuniyet düzeyleri arasında bir denge sağlanmalı, yerel ekonomik kalkınma odaklı faaliyetler gerçekleştirilmeli, ortaklaşa katılımcı bir yaklaşımla çalışmalar gerçekleştirilirken ölçüt ve göstergeler sadece bir raporlama aracı olarak görülmeyip, 'Stratejik Yönetim Yaklaşımı' olarak benimsenmesi sağlanmalıdır. DKMPGM'nin sorumluluğunda oluşturulacak uzman kurulunda bütün ilgili kurumların genel müdürlüklerinden temsilciler yer almalı ve bu kişiler bakanlık bünyesinde oluşturulmalıdır. Ayrıca bu kurul da akademisyenler de ve ilgili tüm öbek temsilcileri de yer almalıdır. Bu kurul, sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin uygulanması bağlamında çalışmaları sahiplenmeli ve örnek alanlarda uygulamalı sürdürülebilirlik değerlendirme çalışmaları yürütülmelidir. Ulusal ölçekteki sürdürülebilirlik değerlendirmelerinin, her yıla ilişkin verilerine dayalı olarak hangi çalışmaların hangi devrelerde yapılması gerektiğine de karar verilmelidir.

"Finansal Yapı" ölçütünde CBR için YILLIKYATIRIM yani "Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü" göstergesi en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu göstergenin CBR'de öncelikli olma nedenleri, CBR'nin yönetim/sorumluluğunun kamuya ait olmasından ileri gelmekte ve bundan dolayı kamusal yatırım/finansman vb. yatırımlarda orman teşkilatı vb. kurum kuruluşlarının yıllık yatırımlara ait gelir kalemlerini arttırmaları gerekmektedir. Ayrıca, "Finansal Yapı" ölçütüne ilişkin göstergelerin sürdürülebilirliği genel olarak değerlendirildiğinde 1.8 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde Camili Biyosfer Rezervi'nde de olduğu gibi diğer bütün ekoturizm alanlarında da ekoturizm konusunda bir mevzuatın bulunmamasından kaynaklı finansal anlamda sıkıntılar yaşanmakta, doğa ve insanın geleceği riske girmektedir. Bu nedenle, CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamada CBR'ye ayrılan yıllık yatırımların büyüklüğü arttırılmalı, alana özel bütçe oluşturulmalı ve kurumlar arası ortak kararlar alma benimsenerek ilgili kurumlar arasında merkezi otoritenin paylaşılabilmesi adına kamu kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki çeşitliliği çözülmeli, merkezi otoritenin bu konuda duyarlı olmasına önem verilmeli ve gerekli

kaynak ve destek tahsisi sağlanmalıdır. Bu bağlamda, başarılı koruma ve kullanma dengesi için elzem olan bu eksikliklerin tamamlanması, izlenmesi ve değişimlerin takip edilmesinde ölçüt ve göstergelerden muhakkak istifade edilmelidir.

"Kurumsal Kapasite/Çerçeve" ölçütünde CBR için BAĞIMSIZDENETİMLER yani "Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler" göstergesinin 0.107 ağırlık değeri ile CBR için en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Bu ölçüt altında diğer en yüksek ağırlık değerine sahip göstergeler sırasıyla PLANLAMA yani "Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği" ve KORUYUCUKANUN yani "Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri" göstergeleri yer almaktadır. Ayrıca, "Kurumsal Kapasite/Çerçeve" ölçütüne ilişkin göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde 1.6 ortalama ile CBR'deki ekoturizm faaliyetlerinde olumsuz ile nötr arasında ancak nötre daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Camili Biyosfer Rezervi'nde alan yönetimi devlete bağlı kamu kurum ve kuruluşlarına aittir. CBR özelinde her yılın sonunda, yıllık çalışmalar irdelenerek yeni önerilerin oluşturulması adına dönemsel çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmaya ait denetimler bağımsız birimler tarafından gerçekleştirilmeli, paydaşlarca alanı korumaya dönük ilkeler belirlenmeli ve CBR'ye özel "*yerel yönetim planı"* hazırlanmalıdır.

CBR özelinde ORGANİKÜRETİMMİKTARI göstergesi nisbeten az öncelikli bir gösterge olarak değerlendirilse de; sertifikalandırma, yerel halk ve alan yöneticilleriyle herkesi ortak bir payda da buluşturarak, ilgili kişilerin planlama sürecine faal katılımını sağlama, işletme amaçlarını saptama, usulsüz ve bilimdışı üretim ve kullanımı engelleme faydalarına sahip bir kavramdır (Başkent ve Türker, 2002). Bu anlamda, korunan alanların sürdürülebilir ekoturizm yönetimi için ölçüt ve gösterge seti çalışmalarına ağırlık verildiği kadar korunan alanlarda sertifikalandırma çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. Ayrıca, sertifikasyon ile ilgili bilgi/algı eksikliğine dair eğitimlerin sayıca arttırılmalı ve organik tarım konusunda belgelendirme (sertifikalandırma) yoluna gidilmelidir.

"Ziyaretçi Memnuniyeti" ölçütü altında CBR için HİZMETKALİTESİ yani "Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi" göstergesi en öncelikli gösterge olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, "Ziyaretçi Memnuniyeti" ölçütüne ilişkin göstergelerin sürdürülebilirliği

genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan görüşün nötr ile olumlu arasında ancak olumlu görüşe daha yakın (ort. 2.6) olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmalarda ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin genelde ekoturizm altyapı hizmetlerinden kaynaklandığı fark edilmiştir. Özellikle, konaklama işletmelerindeki (pansiyonlar) hizmet kalitesi; ziyaretçi memnuniyetini, tekrar satın almayı ve tavsiye isteğini etkilediğinden, CBR'de pansiyonların ve ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ziyaretçi memnuniyetinde hizmet kalitesine dikkat edilmeli ve ziyaretçilerin beklentileri azami ölçüde kaynak değerlere zarar vermeden karşılanmalıdır.

Özet olarak, CBR özelindeki çalışmada genellikle ST, GÇ ve DP tarafından alandaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin değişimleri olumsuz olarak (1 puan) değerlendirilen göstergeler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- "Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması" ölçütünde 1 gösterge (Doğal yaşlı orman alanı oranı),
- "Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi" ölçütünde 1 gösterge (Kamu/yerel yöneticilerin (Vali/Belediye Başkanlığı/Muhtarlık) bilinç ve algı düzeyi),
- "Çevresel yönetim ve uygulamaları" ölçütünde 2 gösterge (Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı-Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu),
- "Taşıma kapasitesi" ölçütünde 1 gösterge (Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü),
- "Çevresel eğitim ve uygulamaları" ölçütünde 3 gösterge (Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi-Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi-Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi),
- "Finansal yapı" ölçütünde 2 gösterge (Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü-Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi),

- “Kurumsal kapasite/çerçeve” ölçütünde 4 gösterge (Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler-Planlama kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği-Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri-Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu).

Bu bağlamda, CBR’de olumsuz değişim gösteren göstergelere yönelik iyileştirici önlemler ivedilikle alınmalı, gerek kamu gerekse yerel yönetimlerin işbirliği ile GZFT çözümlemeleri aracılığıyla, “Risk ve Fırsat Yönetimi” odaklı uygulamalar hayata geçirilmelidir.

5 KAYNAKLAR

Abidin, Z.Z., 1999. The Identification of Criteria and Indicators for The Sustainable Management of Ecotourism in Taman Negara National Park, Malaysia: An Delphi Consensus. (Doctorate Thesis), Collage of Agriculture, Forestry and Consumer Sciences at West Virginia University, Morgantown, West Virginia.

Adem, Ç., 2003. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Toplum Kalkınma Uzmanı Çalışma Raporu.

Adem, Ç., ve Gürsan, E., 2006. Camili Biyosfer Rezervi. Yeşil Türkiye Dergisi, Sayı: 596, ss:10-11.

Adıgüzel, O.C., 2019. Eğitim Programlarının Geliştirilmesinde İhtiyaç Çözümlemei El Kitabı. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.

Akgün, B., 2009. Kazdağı Ulusal Parkı (Balıkesir) ve Yakın Çevresinde Ekoturizm Modeli Üzerine Araştırmalar. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Ormancılık Politikası ve Yönetimi Programı, İstanbul.

Akın, H.M., 2006. Türkiye'de Sürdürülebilir Ekoturizmin Gelişimi; Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Akpınar, H., 2018. Şehit Şerife Bacı Tabiat Parkının Sürdürülebilir Ekoturizm Potansiyelinin Peyzaj Yönetimi ve Planlama Açısından Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sürdürülebilir Tarım ve Tabii Bitki Kaynakları Anabilim Dalı, Kastamonu.

Aktan, C.C., 1999. 2000'li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri. Stratejik Yönetim ve SWOT Çözümlemei, TÜGİAD Yayını, (2), İstanbul.

Akten, S., 2009. Korunan Doğal Alanlarda Ziyaretçi Etki Yönetim Yaklaşımı (Gölcük Tabiat Parkı Örneği). (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Akyol, A., 2010. Sürdürülebilir Orman Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Türkiye Modeli. (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Akyol, C., 2020. Doğu Karadeniz Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Artvin Destinasyon Örneği. (Doktora Tezi), Sakarya Uygulamalı Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Albayrak, F.F., 2010. Korunan Alanların Ekoturizm Gelişimine Etkileri: Camili Biyosfer Rezervi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.

Alçıtepe, E., 2002. Spil Milli Parkı (Manisa)'nın Ekoturizm Açısından Önemi. II.Turizm Şurası Bildirileri, II. Cilt, Ankara.

Alkan, H., ve Korkmaz, M., 2009. Korunan Alanların Yönetiminde Yaşanan Sosyo Ekonomik Odaklı Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme. II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi, 19-21 Şubat, ss: 13-22, Isparta.

Allen, L.R., Hafer, H.R., Long, P.T., ve Perdue, R.R., 1993. Rural Residents' Attitudes Toward Recreation and Tourism Development. Journal of Tourism Research, 31(4), ss. 27-33.

Alpkan, L., 2002. Kocaeli Sanayi Uzgörü Çalışması. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü – Kocaeli Sanayi Odası Ortak Projesi, Proje Koordinatörü, Kocaeli.

Altan, T., 1998. Ülkemizde Biyosfer Koruma Alanları Programı Başlatılmalıdır. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız Sempozyumu, 21-23 Ekim 1998, İstanbul.

Altan, T., Artar, M., Atik, M. ve Çetinkaya, G., 2004. Çukurova Deltası Biyosfer Rezervi Yönetim Planı. LIFE – Çukurova Deltası Biyosfer Rezervi Planlama Projesi, Çukurova Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Adana.

Altanlar, A., 2007. Akçakoca Alternatif Turizm Olanaklarının Araştırılması. (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Altınkaya Özmen, C., 2007. Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimi ve Etkileri Beypazarı Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Amelung, B., ve Viner, D., 20006. Mediterranean Tourism: Exploring the Future with the Tourism Climatic Index. Journal of Sustainable Tourism, 14 (4), ss: 349-366.

Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C. ve Vogt, C.A., 2005. Residents Perceptions of Community Tourism Impacts. Annals of Tourism Research, 32 (4), ss:1056–1076.

Anonim, 2006. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi (GEF-II) Projesi. Camili Proje Yönetim Birimi, Sürdürülebilir Doğal Kaynak Yönetimi Planı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Kasım, Ankara.

Anonim, 2007a. Türkiye'deki Korunan Alanlar ve Çevresinde Sürdürülebilir Turizm Gelişim Stratejisi Rehberi. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Deneyimi, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2007b. Camili Biyosfer Rezervi Yönetim Planı 2007-2011 Nihai Taslak. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2007c. Köprülü Kanyon Milli Parkı Taslak Sürdürülebilir Turizm Gelişim Stratejisi ve Yönetim Planı. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2008. Camili Proje Yönetim Birimi Brifing Dosyası. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2009. Camili Biyosfer Rezervi Yerel Ürünleri için Sertifikasyon Sisteminin Geliştirilmesi. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu MAB İhtisas Komitesi, Ankara.

Anonim, 2017a. Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Kayıtları, Artvin.

Anonim, 2017b. Macahel Dergisi, Sayı:23, ISSN: 1307-8357.

Anonim, 2019. Borçka Orman İşletme Müdürlüğü Çalışmaları, Artvin.

Anonim, 2020. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4041, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2823, Turizm Ekonomisi, E-ISBN: 978-975-06-3844-2, Eskişehir.

Arda, S.S., 2003. Türkiye'de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Çevre Anabilim Dalı, Ankara.

Arı, Y., 2003. Kuş Cenneti Milli Parkı'nda Park Yönetimi-Yöre Halkı İlişkisi. Doğu Coğrafya Dergisi, 8 (9), ss: 7-37.

Arıbaş, M., ve Özcan, U., 2016. Akademik Araştırma Projelerinin AHP ve TOPSİS Yöntemleri Kullanılarak Değerlendirilmesi. Politeknik Dergisi, 19 (2), ss: 163-173.

Arias, C.H., Valery, A.F., ve Faria, H.H., 2000. Measuring Protected Area Management Effectiveness. Forest Innovations Project, WWF/GTZ/IUCN Technical Series, No: 2, 128 s.

Arslan, E.S., 2010. Kültürel Peyzaj Kavramı Kapsamında Bir Değerlendirme: Ulus-TBMM Tarihi Aksı (Ankara). (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Arslaner, E., ve Erol, G., 2017. Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme. Journal of Tourism Gastronomy Studies, 5(4), ss: 422-438.

Asadpourian, Z., Rahimian, M., ve Gholamrezai, S., 2020. SWOT-AHP-TOWS Analysis for Sustainable Ecotourism Development in the Best Area in Lorestan Province, Iran, Social Indıcators Research, 152, ss:289-315.

Atalay, İ. ve Efe, R., 2015. Türkiye Biyocoğrafyası, İzmir: META Basım Maatbacılık.

Atasayan, Ö., 2010. Doğal Çevre Korumada Yerel Katılımın Sağlanması Amacıyla Delfi Metodunun İrdelenmesi: Riva Örneği. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Atasoy, M., Reis, S., ve Sancar, C., 2009. Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11-15 Mayıs, Ankara.

Atik, M., 2010. Environmental Protection in Coastal Recreation Sites in Antalya, Turkey. Coastal Management, 38(6), ss: 598–616.

Ayaz, N., 2015. Kırsal Turizm Geliştirme Sürecinde Belediye Başkanlarının Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi Dergisi, 1, ss:1-26.

Aydın, C.H., 1999. Eğitim İletişimi Alanında Delfi Tekniğinin Uygulanışı. Kurgu Dergisi, 16, ss: 225-241.

Aydın, İ.Z., 2010. Ekoturizmin Türkiye Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Ölçümü (Artvin-Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği). (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.

Aydın, İ.Z., ve Türker, M.F., 2010. Artvin-Borçka Camili Biyosfer Rezerv Alanındaki Ekoturizm Potansiyeli ile Orman Köyleri Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin İrdelenmesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 1(11), ss:43-51.

Aydın, İ.Z., Öztürk, A., Demirci, U., 2017. Ülkemizin Korunan Alanları için Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi, Turizm ve Araştırma Dergisi, 6 (2), ss:73- 94.

Aziz, A., Barzekar, G., Ajuhari, Z., ve Idris, N.H., 2015. Criteria & Indıcators for Monitoring Ecotourism Sustainability in a Protected Watershed: A Delphi Consensus. IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology, 9(3), ss: 1-9.

Azpillaga, L.G., Forondo-Rebles, C., ve Garcia Lopez, A., 2013. Territorial Sustainability in Protected Areas in Spain. Ecological Indicators, 24, ss: 403–411.

BAKA, 2012. Ekoturizm Sektör Raporu, 11 Eylül.

Banerjee, U.K., Kumari, S., Paul, S.K., ve Sudhakar, S., 2003. Remote Sensing and GIS Based Ecotourism Planning: A Case Study for Western Midnapore. West Bengal, India, Map Asia.

Bann, C., ve Clemens, M., 1999. Türkiye'de Orman Kaynaklarının Yönetimi ve Ormandan Faydalanma ile İlgili Dışsallıklarda Alt Sınır (Minimum) Değerlerin Tahmini ve Bu Bilgilerden Yararlanılması Konusunda İlgili Öneriler. Ormancılık Sektör İncelemesi Küresel Örtüşme Programı Çalışması Final Raporu, Nisan, Ankara.

Baran, N., ve Sat, N.A., 2015. Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Teoriden ve Uygulamadan Örnekler. 2nd Internatıonal Sustainable Buildings Symposıum, 28-30 May, Ankara, ss: 600-606.

Baran, T., 2017. AHP ve 0-1 Hedef Programlama ile Depo Konumlarının Belirlenmesi ve Bir Uygulama. (Yüksek Lisans Tezi), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Barli, Ö., Başkent, E.Z., Türker, M.F., ve Gedik, T., 2006. Analytical Approach for Analyzing and Providing Solutions for the Conflicts Among Forest Stakeholders Across Turkey. Forest Policy and Economics, 9 (3), ss: 219-236.

Barzekar, G., Aziz, A., Mariapan, M., Ismail, M.H., ve Hosseni, S.M., 2011. Delphi Technique for Generating Criteria and Indicators in Monitoring Ecotourism Sustainability in Northern Forests of Iran: Case Study on Dohezar and Sehezar Watersheds. Folia Forestalia Polonica, Series A, Vol. 53 (2), ss:130-141.

Başar, H., 2007. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkının Rekreasyon Amacıyla Kullanımının Ekonomik Değerinin Saptanması: Bir Seyahat Maliyeti Yöntemi Uygulaması. (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir.

Başkent, E.Z., ve Türker, M.F., 2002. Ormancılıkta Sertifikalandırma ile İlgili Değerlendirmeler. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt:52-53, Sayı: 2 (1-2), ss: 41-54.

Battise, M., 1997. Biosphere Reserves, A Challenge for Biodiversity Conservation and Regional Development. Environment Magazine, 30 (5), ss: 15-18.

Belkayalı, N., ve Akpınar, N., 2009. Yalova Termal Kaplıcaları'nın Rekreasyon ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Seyahat Maliyeti Yöntemiyle Tespit Edilmesi, Ankara Üniversitesi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 7(2), ss:177-184.

Belton, V., 1986. A Comparison of the Analytic Hierarchy Process and a Simple Multi-Attribute Value Function. European Journal of Operational Research, 26, ss: 7-21.

Bender, M., 2008. Development of Criteria and Indicators for Evaluating Forest-Based Ecotourism Destination: A Delphi Study. (Doctorate Thesis), West Virginia University, Morgantown.

Beresford, M., ve Phillips, A., 2000. Protected Landscapes: A Conservation Model for The 21st Century. The George Wright Forum, 17 (1), ss: 15-26.

Bhattacharya, P., ve Kumari, S., 2004. Application of Criteria and Indicator for Sustainable Ecotourism: Scenario under Globalization. Abstract and Paper Submitted for the IASCP Bi-Annual Conference on " The Commons in an Age of Global Transition: Challenges, Risk and Opportunities" at Oaxaca, Mexico from 9-14 August, 2004.

Bioret, F., 2001. Biosphere Reserve Manager or Coordinator?. IUCN Protected Area Programme, PARKS Review Vol 11, No 1, Gland, Swıtzerland.

Björk, P., 2000. Ecotourism from a Conceptual Perspective an Extended Definition of a Unique Tourism Form. International Journal of Tourism Research, 2, ss: 189-202.

Blancas, F. J., Lozano-Oyola, M., ve González, M., 2015. A European Sustainable Tourism Labels Proposal Using A Composite Indicator. Environmental Impact Assessment Review, 54, ss: 39–54.

Bora, Ö., 2018. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri ve Göstergeleri Açısından Alaçatı (Çeşme/İzmir) Turizminin Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.

Borchers, H., 2002. Ecotourism as a Conservation Strategy in Komodo National Park, Indonesia. 3rd Biennial Conference of the International Development Studies Network of Aotearoa, December 5th-7th 2002, Massey University, New Zealand.

Bossel, H., 1999. Indicators for Sustainable Development: Theory, Method, Applications, a Report to the Balaton Group. International Institute for Sustainable Development (IISD), Manitoba, Canada, ISBN: 1-895536-13-8.

Brida, J.G., Osti, L., ve Faccioli, M., 2011. Resident's Perception and Attitudes Towards Tourism Impacts. Benchmarking: An İnternational Journal, 18(3): ss: 359-385.

Brilha, J., Grayb, M., Pereiraa, D.I., ve Pereiraa, P., 2018. Geodiversity: An Integrative Review as a Contribution to the Sustainable Management of Thewhole of Nature. Environmental Science and Policy, Vol 86, ss: 19–28.

Brokaj, R., 2014. Local Governments Role in the Sustainable Tourism Development of a Destination. European Scientific Journal, 10 (31), ss: 103-117.

Brown, B.J., Hanson, M.E., Liverman, D.M., ve Merideth, R.W., 1987. Global Sustainability: Toward Definition. Environmental Management, 11(6), ss: 713-719.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F., 2014. Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Yayınları, 17. Baskı, Ankara.

Büyüköztürk, Ş., 2019. Sosyal Bilimler İçin Veri Çözümlemei El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum. Pegem A Yayıncılık, Geliştirilmiş 26. Baskı, Ankara.

Cameron, A.M., Simmon, D.G., ve Fairweather, J.R., 2011. Evolving Role of Local Government Inpromoting Sustainable Tourısm Development on the West Coast. Tourism Recreation Research And Education Centre-TREEC, Report No: 28, Lincoln University.

Castaneda, F., 2009. Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management: International Processes, Current Status and the way ahead. Unasylva, 51(203), ss: 34-40.

Cater, E., ve Lowman, G., 1994. Ecotourism: A Sustainable Opinion. John Wiley and Sons, England.

Cave, J., Ryan, C., ve Penakara, C., 2003. Residents' Perceptions, Migrant Groups and Culture as an Attraction-The Case of a Proposed Pacific Island Cultural Centre in New Zealand. Tourism Management, 24, ss:371-385.

Ceballos-Lascurain, H., 1996. Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for its Development. IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge, UK, 301 s.

Ceron, J.P., ve Dubois, G., 2003. Tourism and Sustainable Development Indicators: The Gap between Theoretical Demands and Practical Achievements. Current Issues in Tourism, 6(1), ss: 54-75.

Cespedes-Lorente, J., ve Burgos-Jimenez J., 2004. Un Análisis De Las Dimensiones De La Gestión Ambiental En Los Servicios Hoteleros, Direccion y Organizacion, January, ss:5-15.

Chandool, C., 2007. Households Resource use, Conservatıon Attıtude and Perceıved Socıoeconomıc Impact of the Protected Areas Polıcy in The Narıva Swamp, Trınıdad and Tobago. (Doctorate Thesis), Florida University, Florida.

Chape, S., Blyth, S., Fish, L., Fox, P., ve Spalding, M., 2003. 2003 United Nations List of Protected Areas. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK and UNEP-WCMC, Cambridge, UK.

Chirenje, L. I., Chitotombe, J., Gukurume, S., Chazovachii, B., & Chitongo, L. (2013). The Impact of Tourism Leakages on Local Economies: A Case Study of Nyanga District, Zimbabwe. J Hum Ecol, 42(1).

Choi, C.H., ve Murray, I., 2010. Resident Attitudes Toward Sustainable Community Tourism. Journal of Sustainable Tourism, 18(4), ss: 575-594.

Choi, C.H., ve Sirakaya, E., 2005. Measuring Residents Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. Journal of Travel Research, 43, ss: 380-394.

Choi, C.H., ve Sirakaya, E., 2006. Sustainability Indicators for Managing Community Tourism. Tourism Managament, 27, ss: 1274-1289.

Choi, E.Y., Doh, M., Park, S., ve Chon, J,. 2017. Transformation Planning of Ecotourism Systems to Invigorate Responsible Tourism. Sustainability, (9), ss: 1-24.

CIFOR, 1999. The CIFOR Criteria and Indicators Generic Template. The Criteria & Indicators Toolbox Series 2, ISBN: 979-8764-29-3, CIFOR, Bogor, Indonesia.

Cırık, U., 2007. Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planları. Planlama Dergisi, ss: 45-50.

Cinnioğlu, H., 2015. Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Çevre Üzerindeki Etkilerinin Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Metinleri, No:3, ISSN: 1308-4895.

Clayton, M.J., 1997. Delphi: A Technique to Harness Expert Opinion gor Critical Decisionmaking Tasks in Education. Educational Psychology, 17(4), ss: 373-386.

Coşkun, B., Ak, D., Pank Yıldırım, Ç., 2018. Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açıdan Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (4), ss: 29-44.

Çağlar, Y., 2009. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Özel Amaçlarla Korunan Orman Ekosistemleri. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayınları, Ankara.

Çakıcı, A.C., ve Aksu, M., 2006. Gökçeada'ya Gelen Turistlerin Beklenti ve Tatmin Düzeylerinin Karşılaştırılması, İşletme Fakültesi Dergisi, 7(1), ss: 1-17.

Çalık, İ., 2014. Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Çözümlemei. (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Sakarya.

Çalışkan S., 2009. Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi Beypazarı Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çavdar, B., 2012. Sertifikalandırma Sürecinde Artvin Orman İşletme Müdürlüğü'nün Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Artvin.

Çepel, N., 1995. Orman Ekolojisi. 4.Baskı, İ.Ü. Basımevi, İstanbul.

Çıracı, H., Turgut, S., ve Kerimoğlu, E., 2008. Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi: Frig Vadisi Örneği. İTÜ Mimarlık – Planlama, Tasarım Dergisi, 7 (2), ss: 89-102.

Çimen, F., 2002. Delphi yöntemi. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Gebze.

ÇOB, 2004. Türkiye Ulusal Ormancılık Programı, Ekim.

ÇOB, 2005. 1. Çevre ve Ormancılık Şurası Kararları, 22-24 Mart, Antalya.

ÇOB, 2006. Türkiye Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Nisan, Ankara.

Çoğalmış, İ., 2019. Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Algılarının Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi Tutumları Üzerine Etkisi: Ayder Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Kırklareli.

Çolakkadıoğlu, D. 2012. Korunan Alan Yönetiminde Katılımcılık: Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği. (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana.

Dağdeviren, M., ve Eren, T., 2001. Tedarikçi Firma Seçiminde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve 0-1 Hedef Programlama Yöntemlerinin Kullanılması. Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Vol 16 (2), s: 43.

Dağdeviren, M., Akay, D., ve Kurt, M., 2004. İş Değerlendirme Sürecinde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Uygulaması, Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19 (2), ss: 131-138.

Dalkey N., ve Helmer, O., 1969. An Experimental Application of The Delphi Method to the use of Experts. Management Science, 9(3), ss: 458-467.

Daşdemir, İ., 1996. Orman İşletmelerinin Başarı Düzeyinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). Doğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No:1, ISSN: 1300-9478, Erzurum.

Delbecq, A.L., Van de Ven, A.H., ve Gustafson, D.H., 1975. Group Techniques for Program Planning: A Guide to Nominal Groups and Delphi Processes. Scott Foresman Company Glenview, Illinois.

Demir, C., ve Çevirgen, A., 2006a. Ekoturizm Yönetimi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ISBN 975-591-844-2.

Demir, C., ve Çevirgen, A., 2006b. Turizm ve Çevre Yönetimi. Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara.

Demir, Ş.Ş., 2010. Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisi: Dalyan Örneği‖, Ege Akademik Bakış, 10(3), ss: 1041-1054.

Demirayak, F., 2006. Türkiye'de Korunan Alanlar İçin Yeni Bir Yaklaşım Ortaklaşa Yönetim. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Demirbaş, A. 2019. Korunan Alanların orman köylüsünün kalkınmasına etkisi ve yönetime katılımı (Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği). (Yüksek Lisans Tezi), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Artvin.

Demirbulat, Ö., 2018. Türkiye Turizm Stratejisi'nde (2023) Teşvik Edilen Ekoturizme Katılan Yerli Turistlerin Destinasyon Hizmet Kalitesine Yönelik Değerlendirilmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). (Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.

Demirci, U., 2017. Orman Kaynaklarının Toplam Ekonomik Değerinin Tahmini: Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği. (Doktora Tezi), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.

Dezendorf, M.A., 2009. Sustaınable Tourısm as a Workıng Model of New Conservatıon in the Monteverde Zone, Costa Rıca. (Master Thesis), Texas Christian University, College of Science and Engineering, Texas.

Diamantis, D., 1999. The Concept of Ecotourism:Evolution and Trends. Current Issues in Tourism, 2 (2-3), ss: 93-122.

Doğan, B., 2004. Karar Vermede Çok Kriterli Bir Yaklaşım Modeli Olarak Analitik Hiyerarşi Süreci ve Mayın Avlama Gemisi Seçiminde Analitik Hiyerarşi Yönteminin Uygulanması. (Yüksek Lisans Tezi), Deniz Harp Okulu, Deniz Bilimleri ve Mühendisliği Enstitüsü, İstanbul.

Dönmez, Y., 2013. Seyfe Gölü Tabiatı Koruma Alanının Biyosfer Rezervi Olarak Planlanması. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

DPT, 2000. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara.

DPT, 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Nisan, Ankara.

DPT, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara.

DPT, 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın NO: DPT: 2727, ÖİK: 679, Ankara.

Dudley, N., 2008. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Page Bros, UK, ISBN 978-2-8317-1636-7.

Duran, E., 2013. Yerel Halkın Sürdürebilir Turizm Gelişimine Yönelik Tutumları: Bozcaada Örneği. Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, 3(2), ss: 76-94.

Durusoy, İ., Türker, M.F., ve Öztürk, A., 2005. Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Korunan Alanların Yeri: Ulusal Planlar ve Uluslararası Süreçler Kapsamında Değerlendirmeler. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, 8-10 Eylül, ss: 61-69, Isparta.

Durusoy, İ., 2009. Türkiye Ormancılığında Sürdürülebilir Orman Kaynakları Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Ülke Ölçeğinde Belirlenmesi. (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.

Dyer, P., Aberdeen, L., ve Schuler, S., 2003. Tourism Impacts on an Australian Indigenous Community: A Djabugay Case Study. Tourism Management, (24): ss: 83-95.

Dymond, J.S., 1997. Indicators of Sustainable Tourism in New Zealand: A Local Government Perspective. Journal of Sustainable Tourism, 5(4), ss: 279-293.

Eagles, P.F.J., McCool, S.F., ve Haynes, C.D., 2002. Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Emerton, L., Bishop, J. ve Th omas, L. (2006). Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı: Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme. IUCN, Gland, İsviçre ve Cambridge, UK. x + 97 pp

Eminağaoğlu, Ö., 2004. Kafkasya Karışık Ilıman Yağmur Ormanı ve Yüksek Alpin Çayırları Flora Surveyi Kesin Sonuç Raporu. Borçka: Camili Orman İşletme Şefliği Amenajman Planı.

Eminağaoğlu, Ö., Kutbay, H.G., Özkan, Z.C., ve Ergül, A., 2008. Flora of the Camili Biosphere Reserve Area (Borçka-Artvin-Turkey). Turkish Journal of Botany, 32 (1), 90 s.

Eminağaoğlu, Ö., 2012. Artvin'de Doğa Mirası Camili'nin Doğal Bitkileri, Borçka Kaymakamlığı Yayınları, Yayın No: 1, Birinci Basım, ISBN: 978-605-359-936-4, İstanbul.

Eraydın, S., 2010. Camili Biyosfer Rezerv Alanının Tıbbi Bitkileri. (Yüksek Lisans Tezi), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.

Erdoğan, N., ve Yağcı, Ö., 2002. Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bağlamında Değerlendirilmesi. First Tourism Congress of Mediterranean Countries, 17-21 April, Antalya.

Erkut, F.Ç., 2005. Ekoturizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Mardan Dağı'nın Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Erol, İ., ve Özmen, A., 2008. Çevresel Düzeyde Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama. İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 23 (266), ss: 70-94.

Erol, Ö., ve Kılkış, B., 2012. An Energy Source Policy Assessment Using Analytical Hierarchy Process. Energy Conversion and Management, 63, ss: 245-252.

Ersoy, İ., ve Daşdemir, İ., 2016. Korunan Alanlarda Yönetimin Etkinlik Düzeyinin Belirlenmesi (Soğuksu ve Yozgat Çamlığı Milli Parkları Örneği). Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18 (1), ss: 32-46.

Ertürk, E., 2015. Camili Biyosfer Rezervi ve Kırsal Kalkınmadaki Önemi. 2023'e Doğru 3. Doğa ve Ormancılık Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Kasım, Antalya, ss: 235-250.

Fallah, M., ve Ocampo, L., 2020. The use of the Delphi Method with Non-Parametric Analysis for Identifying Sustainability Criteria and Indicators in Evaluating Ecotourism Management: The Case of Penang National Park (Malaysia), Environment Systems and Decisions, 2 November.

FAO, 1996. FAO/UNEP Expert Meeting on Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management in the Near East. October 15-17, Cairo, Egypt.

FAO, 2003a. Report of the International Conference on the Contribution of Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management: The Way Forward. Volume 2, February 3–7, Guatemala City, Guatemala.

FAO, 2003b. Practical Guidelines for the Assessment, Monitoring and Reporting on National Level Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management in Dry Forests in Asia. Food and Agriculture Organization of the United Nations Regional Office for Asia and The Pacific Bangkok, Thailand.

FAO, 2017. Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management. http://www.fao.org/forestry/ci/16609/en/, Erişim Tarihi: 12.11.2017.

Farsari, Y., ve Prastacos, P., 2001. Sustainable Tourism Indicators: Pilot Estimation for the Municipality of Hersonissos, Crete. Regional Analysis Division, Institute of Applied and Computational Mathematics (IACM), Foundation for the Research and the Technology Hellas (FORTH), P.O. Box: 1526, 711 10, Heraklion, Greece.

Fennell, D., 2001. A Content Analysis of Ecotourism Definitions. Current Issues in Tourism, 4 (5), ss: 403-421.

Franklin, K. K. ve Hart, J.K., 2007. Idea Generationand Exploration: Benefits and Limitations of the Policy Delphi Research Method. Innovative Higher Education, 31, ss: 237–246.

Gallaher, J.E., 2010. Ecotourısm as a Socıal-Ecologıcal System: A Case Study in Guanacaste, Costa Rıca. (Doctorate Thesis), Arizona University, Arizona.

Garrod, B., ve Fyall, A., 1998. Beyond the Rhetoric of Sustainable Tourism?. Tourism Management, 19 (3), ss: 199-212.

Gebhard, K., Meyer, M., ve Roth, S., 2009. Crıterıa for Sustaınable Tourısm for the Three Biosphere Reserves: Aggtelek, Babia Góra and Šumava. Ecological Tourism in Europe (ETE), Germany.

Geray, U., 1982. Ormancılıkta Planlamanın Hazırlık Aşamasında Çok Boyutlu Çözümlemeler (Akdeniz Bölgesi Örneği). İÜ Yayın No: 2910, Yayın No: 315, Vı +108, İstanbul.

Geray, U., 1998. Ulusal Çevre Eylem Planı-Orman Kaynaklarının Yönetimi. DPT Yayını, ISBN 975-19-1917-7, 115 s. Ankara.

Gordon, K., 2005. Evaluation of Tools for Sustainability Assessment in Tourism. (Master's Thesis), University of Calgary Faculty of the Graduate College of the Oklahoma State University, United States.

Gough, A., Innes, J., ve Allen, D., 2008. Development of Common Indicators of Sustainable Forest Management. Ecological Indicators, 8, ss: 425–430.

Goushegir, S., Feghhi, J., Marvi Mohajer, M., ve Makhdoum, M., 2009. Criteria and Indicators of Monitoring the Sustainable Wood Production and Forest Conservation using AHP (Case Study: Kheyrud Educational And Research Forest). Ajar Research, 4 (10), ss: 1041– 1048.

Görmüş, S., 2012. Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Çözümlemei: Kastamonu – Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Gössling, S., ve Mattsson, S., 2002. Farm Tourism in Sweden: Structure, Growth and Characteristics. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2(1), ss: 17-30.

Grisham, T., 2009. The Delphi Technique: A method for Testing Complex and Multifaceted Topics. International Journal of Managing Projects in Business, January, 2(1), ss: 112-130.

Green, A.R., 2014. The Delphi Technique in Educational Research. SAGE Open, April-June, ss: 1-8.

Gutierrez, E.L.M., Rivera, J.P.R., ve Soler, A.C.D., 2020. Creating Local Sustainability Indicators Towards Evidence-Based Policymaking for Tourism in Developing Economies: Evidence from the Philippines, Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, ss:1-30.

Gül, F., 2013. İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, ss:17-21.

Güneş, G., ve Hens, L., 2007. Ecotourism in Old-growth Forests in Turkey: The Kure Mountains Experience. Mountain Research and Development, 27 (3), ss: 281-283.

Güneş, G., 2011. Korunan Alanların Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(1), ss: 47-57.

Güngör, S,. 2017. Buca Kaynaklar Ekoturizm Potansiyeli. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ekoturizm Anabilim Dalı, İzmir.

Gürer, N., 2009. Dağlık Alanların Kalkınmasında Turizmin Katkısı: Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesi Örnek Alanı. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gürer, N., ve Eke, F., 2012. Dağlık Alanlarda Turizm ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Sürdürülebilirlik Göstergeleri ile İrdelenmesinde Bir Yöntem Önerisi: Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örneği. Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 27 (1), ss: 125-133.

Gürsoy, D., ve Rutherford, D.G., 2004. Host Attitudes Toward Tourism an Improved Structural Model, Annals of Tourism Research, 31 (3), ss: 495–516.

Güryeli, M., 2016. Ar-Ge Projeleri Seçim Probleminin AHP Yöntemi ile İncelenmesi: Kamu Destekli Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı Üzerine Bir Uygulama. (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Aydın.

Hassan, S., 2000. Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry. Journal of Travel Research, Vol. 38, February, ss: 239-245.

Hasson, F., Keeney, S., ve Mckenna, H., 2000. Research Guidelines for the Delphi Survey Technique. Journal of Advanced Nursing, 32(4), ss: 1008-1015.

Hatcher, T., ve Colton, S., 2007. Using the Internet to Improve HRD Research: The case of the Web-Based Delphi Research Technique to Achieve Content Validity of an HRD-Oriented Measurement. Journal of European Industrial Training, 31(7), ss: 570-587.

Heiko, A., 2012. Consensus Measurement in Delphi Studies: Review and Implications for Future Quality Assurance. Technological Forecasting and Social Change, 79(8), ss: 1525-1536.

Heyman, E., 2010. Overcoming Student Retention Issues in Higher Education Online Programs. Online Journal of Distance Learning Administration, 13(4), 11 s.

Hidinger, L.A., 1996. Measuring the Impact of Ecotourism on Animal Populations: A Case Study of Tikal National Park, Guatemala. Yale Forestry and Environment Bulletin, 99, ss: 49–59.

Hickey, G., ve Innes, J.L., 2008. Indicators for Demonstrating Sustainable Forest Management in British Columbia, Canada. Ecological Indicators, 8 (2), ss: 131– 140.

Hinch, T.D., 1996. Urban Tourism: Perspectives on Sustainability. Journal of Sustainable Tourism, 4(2), ss: 95-110.

Hollenhorst, S., ve L., Gardner., 1994. The Indicator Performance Estimate Approach to Determining Acceptable Wilderness Conditions. Environmental Management, 18(6), ss: 901-906.

Honey, M., 1999. Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?. Island Press, Washington, USA, 405 s.

Hoşcan, N., 2008. Orman Köylerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesi'nde Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Howard, K., 2015. Educating Cultural Heritage Information Professionals for Australia's Galleries, Libraries, Archives and Museums: A Grounded Delphi Study. (Doctorate Thesis), Queensland University of Technology, Australia.

Huayhuaca, C., Cottrell, S., Raadik, J., ve Gradl, S., 2010. Resident Perceptions of Sustainable Tourism Development:Frankenwald Nature Park, Germany. International Journal of Tourism Policy, 3(2), ss: 125-141.

Hughes, G., 2002. Environmental Indicators. Annals of Tourism Research, 29(2), ss: 457-477.

Hung, H. L., Altschuld, J.W., ve Lee, Y.F., 2008. Methodological and Conceptual Issues Confronting a Cross-Country Delphi Study of Educational Program Evaluation. Evaluation and Program Planning, 31(2), ss: 191-198.

Hunter, C., ve Shaw, J., 2007. The Ecological Footprint as a Key Indicator of Sustainable Tourism. Tourism Management, (28), ss: 46-57.

ITTO, 2014. https://www.itto.int/sustainable_forest_management/criteria_indicators/. International Tropical Timber Organization, Erişim Tarihi: 20.02.2014.

IUCN, 1994. Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA, with the Assistance of WMCM, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, ss: x+261.

IUCN, 1997. United Nations List of Protected Areas. Gland- Switzerland.

IUCN ve UNEP-WCMC, 2016. The World Database on Protected Areas (WDPA). Online, April, Cambridge, UK.

İzgi, M.T., 2007. Osmaniye İlinin Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınma Politikaları Açısından Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi İçin Bir Model Önerisi. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Jamal, T., ve Getz, D., 1999. Community Roundtables for Tourismrelated Conflicts: The Dialectics of Consensus and Process Structures. Journal of Sustainable Tourism, 7(3), ss: 356–378.

Jamieson, D., 1998. Sustainability and Beyond. Ecological Economics, 24, ss: 183–192.

Kahraman, N., ve Türkay, O., 2014. Turizm ve Çevre. 6.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, ISBN: 978-975-8326-90-7.

Kalaycı, Ş., 2006. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 2.Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, 2013. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, 2014. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Kaplan, S., 2003. Doğa Koruma Çalışmaları ve Yasalarımız. Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Yıl 4, Sayı 16.

Karasar, N., 2020. Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler. 35.Basım, Nobel Yayınları, Ankara.

Karacaoğlu, C.Ö., 2008. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Öğretmen Yeterlilikleri. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karakaya, G., 2019. Yerel Yönetimlerde Risk Yönetimi Uygulamalarının Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) Modeli ile İncelenmesi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Örneği. (Doktora Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Anabilim Dalı, İstanbul.

Katel, O.N., Schmidt-Vogt, D., 2011. Forest Resource use by Local Residents in Jigme Singye Wangchuk National Park, Bhutan: Practices and Perceptions of Constraint. Mountain Research and Development, 31(4), ss: 325–333.

Kaymaz, Ç.K., 2012. Camili (Macahel)'nin Coğrafi Etüdü (Artvin –Borçka). (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum.

Kaymaz, Ç.K., 2018. Artvin İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum.

Kaypak, 2012. Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22), ss: 11-29.

Khadka, C., ve Vacik, H., 2013. Comparing a Top-Down and Bottom-Upon Approach in the Identification of Criteria and Indicators for Sustainable Community Forest Management in Nepal. Forestry, 85(1), ss: 145-158.

Kılıçözlü, A., 1995. Alternatif Turizm ve Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bİlimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı, İstanbul.

Kırdağlı, M., 2010. Tersanelerde Verimliliği Etkileyen Parametrelerin Fuzzy AHP Yöntemi ile Çözümlemei. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Deniz Teknolojisi Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Kirk, D., 1995. Environmental Management in Hotels. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 7(6), ss:3-8.

Koca, R., Güney, İ., Öncü Altundal, M., ve Somuncu, M., 2016. Korunan Alanlarda Etkili Planlama ve Sürdürülebilir Alan Yönetimi Üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın İncelenmesi. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, International Geography Symposium, 13-14 Ekim, Ankara, ss: 771-778.

Koçdar, S., ve Aydın, H., 2013. Açık ve Uzaktan Öğrenme Araştırmalarında Delfi Tekniğinin Kullanımı. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 13(3), ss: 31-44.

Korkmaz, H.E., ve Erden, M., 2013. Demokratik Bir Eğitim Ortamında Eğitim Programının Özellikleri. NWSA-Education Sciences, 8(2), ss: 209-224.

Kurtilla, M., Pesonen, M., Kangas, J., ve Kajanus, M., 2000. Utilizing the Analytic Hierarchy Process AHP in SWOT Analysis: A Hybrid Method and its Application to a Forest-Certification Case. Forest Policy and Economics, 1, ss: 41-52.

Kurubacak, G., 2011. E-Learning for Pluralism: The Culture of e-Learning in Building a Knowledge Society. International Journal on E-Learning, 10 (2), ss: 145-167.

Kuruüzüm, A., ve Atsan, N., 2001. Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (1), ss. 83-105.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007. Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013), Ankara.

Lass, W,. ve Reusswig, F,. 2002. Social Monitoring; Meaning and Methods for an Integrated Management in Biosphere Reserves. Report of an International Workshop, Rome, 2-3 September, ISBN: 92-95028-00-7, 34 s.

Lee, T.H., 2013. Influence Analysis of Community Resident Support for Sustainable Tourism Development. Tourism Management, 34, ss: 37-46.

Lepp, A., 2007. Residents' Attitudes Towards Tourism in Bigodi Village Uganda, Tourism Management, 28, ss: 876-885.

Linstone, H.A., 1978. The Delphi Technique: Handbook of Future Research. Westport, Greenwood, ss: 271-300.

Linstone, H.A., Turoff, M., ve Helmer, O., 2002. The Delphi Method: Techniques and Applications, 618 s.

Lourens, M., 2007. Route Tourism: A Roadmap for Successful Destinations and Local Economic Development. Development Southern Africa, 24 (3), ss: 475-489.

McIntyre, G., ve Hetherington, A., 1991. Sustainable Tourism Development: Guidelines for Local Planners. WTO Publishing, Madrid.

Mendoza, G., Prabhu, R., ve Purnomo, H., 1999. Guidelines for Applying Multi-Criteria Analysis to the Assessment of Criteria and Indicators. Criteria and Indicators Toolbox Series No 9, CIFOR, Bogor, Indonesia.

Mendoza, G., ve Prabhu, R., 2000 a. Development of a Methodology for Selecting Criteria and Indicators of Sustainable Forest Management: A Case Study on Participatory Assessment. Environmental Management, 26 (6), ss: 659–673.

Mendoza, G., ve Prabhu, R., 2000b. Multiple Criteria Decision Making Approaches to Assessing Forest Sustainability Using Criteria and Indicators: A case Study. Forest Ecology and Management, 131, ss: 107-126.

Mensah, I. 2004. Environmental Hotel Practices Among Hotels in the Greater Accra Region. International Journal of Hospitality Management, 25, ss:414-431.

Mercan, Ş.O., ve Özkök, F., 2013. Sürdürülebilir Turizmde Yerel Yönetimlerin Önemi: Bozcaada Örneği. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), ss: 409-418.

Miller, G., 2001. The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of a Delphi Survey of Tourism Researchers. Tourism Management, 22 (4), ss: 351-362.

Miller, G., ve Twining-Ward, L., 2005. Monitoring for a Sustainable Tourism Transition: The Challenge of Developing and Using Indıcators. CABI Publishing, ISBN: 0 85199 051 7.

Mitchell, J., ve Ashley, C., 2007. Leakage Claims: Muddled Thinking and Bad for Policy? Opinion, ss: 81-82.

Mitchell, B.A., Stolton, S., Bezaury-Creel, J., Bingham, H.C., Cumming, T.L., Dudley, N., Fitzsimons, J.A., Malleret-King, D., Redford, K.H., ve Solano, P., 2018. Guidelines for Privately Protected Areas. Best Practice Protected Area Guidelines, Series No: 29, Gland, Switzerland: IUCN, Xxi + 100pp.

Modinos, M., 2000. Sustainability and Regional Development: The Case of the Tourism Sector in Southern Europe. Global Network for Environmental Science and Technology Journal, 2 (3), ss: 301-310.

Mrosek, T., 2002. Development and Testing of a Criteria and Indıcators System for Sustainable Forest Mangement at the Local Level, Case Study at the Halıburton Forest and Wıld Life Reserve Ltd., Canada. (Doctorate Thesis), University of Toronto, Department of Forestry.

Mrosek, T., Balsillie, D., ve Schleifenbaum, P., 2006. Field Testing of a Criteria and Indicators System for Sustainable Forest Management at the Local Level, Case Study Results Concerning the Sustainability of the Private Forest Haliburton Forest and Wild Life Reserve in Ontario, Canada. Forest Policy and Economics, 8, ss: 5.

Murphy, P.E. ve Price, G.G., 2005. Tourism and Sustainable Development. W.F. Theobald (Ed) Global Tourism. Burlington: Elsevies-Heinemann Pulishing, ss: 167-193.

Nayir, O., 2009. Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Ekoturizm Talep ve Eğilimlerinin Belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Isparta.

Nelson, A.J., 2002. Using a Modified Delphi Methodology to Develop a Competency Model for Vet Practitioners. RM 502E, Advanced Study in Research Methods, 24 December, 21 s.

Niemela, J., Larsson, S., ve Simberloff, D., 2001. Concluding Remarks: Finding Ways to Integrate Timber Production and Biodiversity in Fennoscandian Forestry. Scandinavian Journal of Forest Research Suppl., (3), ss:119-123.

Ocampoa, L., Ebisa, J.A., Ombe, J,. ve Escoto, M.G., 2018. Sustainable Ecotourism Indicators with Fuzzy Delphi Method – A Philippine Perspective. Ecological Indicators, 93, ss: 874-888.

OGM, 2004. Camili Orman İşletme Şefliği Amenajman Planı. Orman İşletme Müdürlüğü, Borçka.

Ok, K., 2006. Multiple Criteria Activity Selection for Ecotourism Planning in Igneada. Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 30, ss:153-164.

Okoli, C., ve Pawlowski, S.D., 2004. The Delphi Method as a Research Tool: An Example, Design Considerations and Applications. Journal of Information and Management, 42, ss: 15-29.

Ödemiş, M., ve Çalık, İ., 2019. Sürdürülebilir Turizm Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Göstergeler Yoluyla İncelenmesi. Detay Yayıncılık, Birinci Bölüm, ss:2-38, Ankara.

Ömürbek, N., Makas, Y., ve Ömürbek, V., 2015. AHP ve TOPSİS Yöntemleri ile Kurumsal Proje Yönetim Yazılımı Seçimi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (1), ss:59-83.

Özdemir, M.A., ve Kervankıran, İ., 2011. Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği, Marmara Coğrafya Dergisi, 24, ss: 1-25.

Öztura, E., 2010. Truva Tarihi Milli Parkı, Kaz Dağı Milli Parkı ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye'de Milli Park Kavramı ve Eğitimi Üzerine Görüşlerinin Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale.

Öztürk, Y., ve Yazıcıoğlu, İ., 2002. Gelişmekte Olan Ülkeler için Alternatif Turizm Etkinlikleri Üzerine Teorik Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, ss:183-195.

Öztürk, A., Türker, M.F. ve Karagöl, N., 2003. Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Katılımcılık. Türkiye Ormancılar Derneği.

Öztürk, A., ve Türker, M.F., 2005. Farklı İlgi Gruplarının Orman Kaynaklarına ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi: Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 6 (1-2), ss: 135-145.

Özyavuz, M., 2008. Yıldız Dağları'nın İğneada-Demirköy Arasında Yer Alan Bölümünün Biyosfer Rezervi Olarak Planlanması. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Page, S.J., ve Dowling, R.K., 2002. Ecotourism. Prentice Hall, England, ISBN 0-582-3565X.

Peng, C.H., Liu, J., Dan, Q., Zhou, X., ve Apps, M. 2002. Developing Carbon Based Ecological Indicators to Monitor Sustainability of Ontario's Forests. Ecological Indicators, 1, ss: 235–246.

Polat, A.T., 2006. Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Konya.

Powell, C., 2003. The Delphi Technique: Myths and Realities. Journal of Advanced Nursing, 41(4), ss: 376–382.

Pratiwi, S., 2000. Understanding Local Community Participation in Ecotourism Development: A Critical Analysis of Select Published Literature. (Master Thesis), Michigan State University, Department of Park, Recreation and Tourism Resources, USA.

Resmi Gazete, 2014. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu. 11/8/1983, Sayı: 18132, Yeniden Düzenleme: 26/2/2014-6527/7 md.

Rice, K., 2009. Priorities in K-12 Distance Education: A Delphi Study Examining Multiple Perspectives on Policy, Practice, and Research. Educational Technology & Society, 12 (3), ss: 163–177.

Roberts, S., ve Tribe, J., 2008. Sustainability Indicators for small Tourism Enterprises-An Exploratory Perspective. Journal of Sustainable Tourism, 16(5), ss: 575–594.

Ross, S., ve Wall, G., 1999. Ecotourism: Towards Congruence Between Theory and Practice. Tourism Management, 20 (1), ss: 123-132.

Rowe, G., ve Wright, G., 1999. The Delphi Technique as a Forecasting Tool: Issues and Analysis. International Journal of Forecasting, 15(4), ss: 353-375.

Saaty, T.L., 1987. The Analytic Hierarchy Process-What it is and how it is used?. Math Modelling, Vol.9, No. 3-5, ss: 161-176.

Saaty, T.L., 1990. How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process. European Journal of Operational Research, 48, ss: 9-26.

Saaty, T.L., 2000. Fundamentals of Decision Making and Priority Theory. 2nd Edition, RWS Publications, Pittsburgh.

Saaty, T.L., 2008. Decision Making with The Analytic Hierarchy Process. International Services Sciences, 1(1), ss: 83-98.

Saaty, T.L., ve Peniwati, K., 2008. Group Decision Making: Drawing out and Reconciling Differences. RWS Publications, Pittsburgh.

Sackman, H., 1974. Delphi Assesment: Expert Opinion, Forecasting, and Group Process. A Report Prepared for United States Air Force Project RAND, R-1283-PR, April.

Sağır Özdemir, M., 2002. Bir İşletmede Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Performans Değerleme Sistemi Tasarımı. Endüstri Mühendisliği Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran 2002.

Sandbrook, C. G., 2010. Putting Leakage in its Place: The Significance of Retained Tourism Revenue in the Local Context in Rural Uganda. Journal of International Development, ss: 124–136.

Sapari, M.S., Shuib, A., Ramachandran, S., ve Herman, S., 2012. Analysis of Tourist Satisfaction Models. The First Annual PSU Phuket International Conference 2012, 10-12 January, Prince of Songkla University, Phuket Campus, ss: 1-10.

Sarı, Y., 2001. Amasra İlçesinin Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Sürdürülebilir Turizm Bağlamında İrdelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Sarkım, M., 2008. Değişen Seyahat Eğilimleri Kapsamında Sürdürülebilir Turizm Anlayışının Turizm Politikaları Üzerine Etkileri. 2. Ulusal İktisat Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, İzmir, ss:1-11.

Satılmış, E., 2015. Korunan Alanlarda Yönetim Planının Gelişimi: Patara Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Schianetz, K., ve Kavanagh, L., 2008. Sustainability Indicators for Tourism Destinations: A Complex Adaptive Systems Approach Using Systemic Indicator Systems. Journal of Sustainable Tourism, 16 (6), ss: 601-628.

Schmoldt, D., Peterson, D.L., ve Silsbee, D.G., 1994. Developing Inventory and Monitoring Programs Based on Multiple Objectives. Environment Management, 18, ss: 707–727.

Schuster, E.G., Frissell, S.S., Baker, E.E., ve Loveless, R.S., 1985. The Delphi Method: Application to Elk Habitat Quality. Wildlife Conservation and Management, Research Paper INT: 353, United States Department of Agriculture: Forest Service.

Schweinsberg, S., 2009. Sustainable Tourism Development and Rural Community Values in Australia's Forest Regions. (Doctorate Thesis), Sdney University of Technology, The School of Leisure Sport and Tourism, Sydney.

Seyhan, G., ve Yılmaz, B.S., 2010. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calısta Luxury Resort Hotel, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 11(1), ss: 51-74.

Sharpley, R., 2000. Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. Journal of Sustainable Tourism, 8(1), ss: 1-19.

Shelton, K., 2010. A Quality Scorecard for the Administration of Online Education Programs: A Delphi Study. Journal of Asynchronous Learning Networks, 14(4), ss: 36-62.

Sirakaya, E., Jamal, T., ve Choi, H.S., 2001. Developing Indicators for Destination Sustainability. The Encyclopedia of Ecotourism, New York: CABI Publishing, in D.B. Weaver (Eds.), Chapter: 5(26), ss: 411-432.

Sivrikaya, F., Çakır, G., Terzioğlu, S., Başkent, E.Z., Sönmez, T., ve Kadıoğulları, A.İ., 2005. Ekosistem Tabanlı Çok Amaçlı Planlama (Camili Planlama Birimi Örneği). Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, 8-10 Eylül, Isparta, ss: 281-294.

Skulmoski, G.J., Hartman, F., ve Krahn, J., 2007. The Delphi Method for Graduate Research. Journal of Information Technology Education, Volume: 6, ss: 1-21.

Sonuç, N., 2016. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Sosyal Turizm- İzmir Örneği. (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.

State, O., ve Bulin, D., 2016. Aspects of Responsible Tourism - A Quantitative Approach. The Amfiteatru Economıc Journal, 18(10), SS: 781 – 797.

Steven, S.F., 1993. Tourism, Change, and Continuity in the Mount Everest Region, Nepal. Geographical Review, 83 (4), October, ss: 410-427.

Strauss, S.Y., 2006. Sustainable Development, Social Resilience and Migration with in Natural Protected Areas of the Trans-Mexican Volcanic Belt, Central Mexico. (Master of Thesis), Mc Gill University, Montréal.

Swarbrooke, J., 1999. Sustainable Tourism Management. 2. Edition, Newyork: CABI Publishing.

Şahin, A.E., 2001. Eğitim Araştırmalarında Delphi Tekniği ve Kullanımı. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, ss: 215-220.

Şahin, A.E., 2009. Türkiye'de İlköğretim Okulu Müdürlüğünün Bir Meslek Olarak Mevcut Durumu: Bir Delphi Çalışması. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 26, ss: 125-136.

Şahin, A.E., 2010. Professional Status of Elementary Teaching in Turkey: A Delphi Study. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 16(4), ss:437-459.

Şahin, S.H., 2013. Zamantı Çayı Havzası Ekoturizm Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Şahin, G., 2017. Artvin'de Yaşayan Yerel Halkın Turizme Yönelik Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Şenferah, S., 2015. 2010 Seviye Belirleme Sınavı Matematik Alt Testi için Değişen Madde Fonksiyonlarının ve Madde Yanlılığının İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Ankara.,

Şener, F.N., 2009. Türkiye'de Sürdürülebilir Ormancılık Uygulamalarının Sertifikasyon ve Akreditasyonunda Sivil ve İdari Yapılanma (Andırın Devlet Orman İşletme Müdürlüğü ve Göksun Devlet Orman İşletme Müdürlüğü Örneği (2003–2007)). (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.

Tabachnick, B.G., ve Fidell, L.S., 2007. Using Multivariate Statistics. Fifth Edition: Harber Collins Publications.

Talay, İ., Akpınar, N., Belkayalı, N., 2010. Doğal Kaynakların Rekreasyonel ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Tespiti: Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği, Ankara Üniversitesi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 8(2), ss: 137-146.

Tali, M. G., Sadough, S.H., Nezammahalleh, M.A., ve Nezammahalleh, S.K., 2012. Multi-Criteria Evaluation to Select Sites for Ecotourism Facilities: A Case Study Miankaleh Peninsula. Anatolia– an International Journal of Tourism and Hospitality Research, Vol. 23, No. 3, ss: 373–394.

Tam, M.C.Y., ve Tummala, V.M.R., 2001. An Application of the AHP in Vendor Selection of a Telecommunications System. Omega, 29, ss: 171-182.

Tanaş, R., 2013. Teknik Eğitim Fakültelerinin Teknoloji Fakültelerine Dönüştürülmesi Uygulamasının Delphi Tekniğine Göre Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Elazığ.

Taşdemir, S., 2016. Sürdürülebilir Ekoturizm Uygulamaları ve Potansiyel Belirlemeye Yönelik Geri Dönüşüm ve Çevre Yönetim Stratejileri: İzmir Karaburun Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ekoturizm Anabilim Dalı, İzmir.

Tayyar, N., Akcanlı, F., Genç, E., ve Erem, I., 2014. BİST'e Kayıtlı Bilişim ve Teknoloji Alanında Etkinlik Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Gri İlişkisel Çözümleme (GİA) Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (61), Ocak, ss:19-40.

Taze, F., 2008. Korunan Alanların Hukuksal Statüsü. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Tekeli, İ., 1983. Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi. Amme İdaresi Dergisi, 16 (2), ss: 3-22.

Thomas, C., ve Middleton, J., 2003. Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, U.K.

Thomas, L., 2006. Türkiye Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Nisan, Ankara, 34s.

TIES, 2018. https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/, Erişim Tarihi: 19.08.2018.

Timor, M., 2001. Yöneylem Araştırması ve İşletmecilik Uygulamaları. İstanbul Üniversitesi Rektörlük No:4271, İşletme Fakültesi yayın No: 280, İstanbul.

Tokmak, C., 2008. Sürdürülebilir Turizm Açısından Taşıma Kapasitesi: Topkapı Sarayı Örneği. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Tosun, C., 1998. Roots of Unsustainable Tourism Development at the Local Level: The Case of Urgup in Turkey. Tourism Management, 19 (6), ss: 595-610.

Tsaur, S.H., Lin, Y.C., ve Lin, J.H., 2006. Evaluating Ecotourism Sustainability from the Integrated Perspective of the Resource, Community and Tourism. Tourism Management, 27, ss: 640-653.

Turoff, M., 1971. Delphi and its Potential Impact on Information Systems. Reprint from Afips Conference, Proceedings Fall Joint Computer Conference, 39, ss:317-326.

TÜİK, 2019. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr, Erişim Tarihi: 30.12.2019.

Türker, M.F., ve Öztürk, A., 2001. Artvin İli Ekonomisinde Ormancılık Sektörünün Yeri ve Önemi. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 1 (1), ss: 1-15.

Türker, M.F., Öztürk, A., ve Pak, M., 2001. Dışsallık Kavramının Türkiye Orman Kaynakları ve Orman İşletmeciliği Açısından İrdelenmesi. Türkiye Ormancılar Derneği 1. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart, ss: 154-170, Ankara.

Türker, M.F., ve Aydın, İ.Z., 2010. Ekoturizmin Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Ölçümü (Camili Biyosfer Alanı Örneği). III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs, Cilt:1, ss: 115-129.

Türker, M.F., 2013. Ormancılık İşletme Ekonomisi. Celepler Matbaası, 2.Baskı, 287s, Trabzon.

Türker, M.F., Aydın, İ. Z., ve Aydın, T., 2014. Ecotourism Activities for Sustainability and Management of Forest Protected Areas: A Case of Camili Biosphere Reserve Area, Turkey. Nakagoshi, N, Mabuhay, J.A.(Eds.). Designing Low carbon Societies in Landscapes (s. 253-269). Springer Japonya.

Türker, M.F., 2020. Ormancılık İşletme Ekonomisi. Ormancılık ve Tabiatı Koruma Vakfı Yayın Nu:6, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, ISBN: 978-605-2099-44-5, Trabzon.

TÜSİAD, 2012. Sürdürülebilir Turizm. Yayın No: TÜSİAD-T/2012-09/531, Eylül, ISBN: 978-9944-405-85-0.

Ulaş, D., 2019. Korunan Alanların Yönetiminde Yaşanan Problemler ve Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Çözüm Önerileri: Kızılcahamam- Çamlıdere Jeoparkı Örneği. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (15), ss: 131-149.

UN, 2006. Global Trends and Status of Indicators of Sustainable Development. Background Paper No.2, United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, Commission on Sustainable Development, New York, 14.

UNCED, 1992. Agenda 21 – An Action Plan for the next Century. Endorsed at the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Rio De Janeiro, Brazil, United Nations Association.

UNDP, 2010. Protected Areas for the 21st Century: Lessons from UNDP/GEF's Portfolio. New York: United Nations Development Programme and The Convention on Biological Diversity, ISBN: 92-9225-274-7.

UNEP ve WTO, 2002. Quebec Declaration on Ecotourism. Retrieved November 20, 2007 fromwww.uneptie.org//pc/tourism/documents/ecotourism/WESoutcomes/Quebec-Declar-eng.pdf.

UNEP ve UNWTO, 2005. Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers. ISBN: 92-807-2507-6 (UNEP), ISBN: 92-844-0821-0 (UNWTO).

UNESCO MaB, 1985. International Co-ordinating Council of the Programme on Man and the Biosphere (MAB). MAB Report Series, Final Report, Eight Session, No:58, Paris.

UNESCO, 1996. Biosphere Reserves. The Sevile Strategy and the Statuory Framework of the World Network, Paris. 22s.

UNESCO, 2000. Biosphere Reserves Special Places for People and Nature. Illustrated Synthetic Report, 171 s.

UNESCO MaB, 2002. Ecotourism and Sustainable Development in Biosphere Reserves: Experiences and Prospects. Workshop Summary Report, Quebec City, Canada, May 24-25.

UNESCO, 2017. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SC/pdf/Lima_ Action_Plan_en_final.pdf,

UNESCO, 2018. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 2016-2017 Etkinlik Raporları, Ankara.

UNESCO,2020.Man and the Biosphere Programme, http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/, Erişim Tarihi: 05.03.2020.

UNESCO,2021.https://www.unesco.org.tr/Pages/128/125/UNESCO-DünyaBiyosfer-Rezervleri-Ağı-, Erişim Tarihi. 22.06.2021.

UNWCED, 1987. Our Common Future (Brundlant Report). 42. Baskı, https://en.wikisource.org/wiki/Brundtland_Report, Erişim Tarihi: 11.03.18.

UNWTO, 2016. http://sdt.unwto.org/content/about-us-5, Erişim Tarihi: 30.01.2016.

UNWTO, 2021. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex (English Version), January, Vol:19, No:1.

Urieste-Stone, S., Mclaughlin, W.J., ve Sanyal, N., 2006. Using the Delphi Technique to Identify Topics for a Protected Area Co-Management Capacity Building Programme. International Journal of Rural Management, (2), ss: 191- 211.

URL-1. http://www.ekoturizmdernegi.org/, Erişim Tarihi: 26.02.2015.

URL-2.https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about, Erişim Tarihi: 04.03.2020.

URL-3. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Korunan Alanlar Listesi/1 Milli Parklar.pdf, Erişim Tarihi: 31.07.2021.

URL-4.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Tabiat KorumaDurum Raporu/.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2020.

URL-5.https://wdpa.s3.amazonaws.com/Files_pp_net/Figure_4.2_Final, Erişim Tarihi: 04.03.2020.

URL-6.https://www.iklimhaber.org/yeni-rapor-turkiyede-karasal-ve- denizel ekosistemlerin-en-az-ucte-biri-koruma-altina-alinmali/, Erişim Tarihi: 31.05.2021.

URL-7. https://en.unesco.org/biosphere, Erişim Tarihi: 14.06.2021.

URL-8. http://www.ekoturizmdernegi.org/, Erişim Tarihi: 03.06.2018.

URL-9.https://www.yesilaski.com/surdurulebilir-ekoturizm.html, Erişim Tarihi: 04.09.2017.

URL-10.http://habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/47-gundem-21.html, Erişim Tarihi: 03.05.2020.

URL-11, https://sdgs.un.org/goals, Erişim Tarihi: 02.01.2019.

URL-12. http://www.unesco.org/new/en/naturalsciences /environment ecologicalsciences/biosphereresерves/europe-north-america/turkey/camili/, Erişim Tarihi: 02.03.2015.

URL-13. http://camili.gov.tr/index2.html, Erişim Tarihi: 19.07.2019.

URL-14. https://macahelas.com/isletmelerimiz/, Erişim Tarihi: 27.07.2021.

URL-15. https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5155/, Erişim Tarihi: 22.12.2019.

URL-16.http://www.artvin.gov.tr/vali-doganay-unesconun-tescilledigi- macahel-yaslilar-cok-sesli-korosunu-kabul-etti, Erişim Tarihi: 05.09.2021.

Uslu, A., ve Kiper, T., 2006. Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı / Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3 (3), ss: 305-314.

Varnacı Uzun, F., 2012. Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.

Weaver, D.B., 1998. Ecotourism in the Less Developed World. CAB International, UK, ISBN: 0-85199-223-4, 258s.

Wicklein, R.C., 1993. Identifying Critical Issues and Problems in Technology Education using a Modified-Delphi Technique. Journal of Technology Education, 5(1), ss: 54-71.

Wight, P., 1993. Ecotourism: Ethics or Eco-Sell?. Journal of Travel Research, 31(3), ss: 3-9.

Wight, P., 1995. Sustainable Ecotourism: Balancing Economic, Environmental and Social Goals within an Ethical Framework. Tourism Recreation Research, 20 (1), ss: 5-13.

Wijewardana, D., 2008. Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management: The Road Traveled and the Way Ahead. Ecological Indicators, 8 (2), ss: 115-122.

Woudenberg, F., 1991. An Evaluation of Delphi. Technological Forecasting and Social Change, 40 (2), ss: 131-150.

Wolfslehner, B., Vacik, H., ve Lexer, M.J., 2005. Application of the Analytic Network Process in Multi-Criteria Analysis of Sustainable Forest Management. Forest Ecology and Management, 207, ss:157-170.

Wood, M.E., 2002. Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability. UNEP, ISBN: 92-807-2064-3, Paris.

WTO, 1996. What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and use of Indicators of Sustainable Tourism. WTO Publishing, Madrid.

WTO ve UNEP, 2002. The World Ecotourism Summit Final Report. Quebec City, Canada, 19-22 May, ISBN: 92-844-0550-5.

WTO, 2004. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guide Book. WTO Publishing, Madrid, ISBN: 92-844-0726-5, ss: 7-26.

WWF, 2003. State of Europe's Forest Protection: WWF European Forest Programme. 4 Th Ministrial Conferance on the Protection of Forest in Europe, Vienna.

Yakar, H., 2019. Ortaokul Düzeyinde İklim Okuryazarlığı Yeterliklerinin Delphi Tekniğiyle Belirlenmesi. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Yalçınalp, E., 2005. Trabzon'da Bazı Turizm Merkezleri Ölçeğinde Yayla Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yaralıoğlu, K., 2001. Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Proses. Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:16, Sayı:1, ss: 129-142.

Yenginol, F. 2000. Kalite Fonksiyon Göçerimi Süreci, http://www.yenginol.com/uzmanlik/ahp/ahp.doc.

Yeşil, P., 2009. Kelkit Havzası Tokat Kesiminin Biyosfer Rezervi Olarak Planlanması. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.

Yeşilyurt, E.N., ve Türker, M.F., 2019. Türkiye Ormancılık Sektörünün Finansmanında Kullanılan Bütçelerin Orman Genel Müdürlüğü Özelinde İrdelenmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 20 (2), ss: 254-261.

Yıldız, O., 2019. Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Muğla İlinin Ekonomik Kalkınmasına Etkileri. (Doktora Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Muğla.

Yıldız, D., 2019. Korunan Alanlarda Çatışma Yönetimi: Küre Dağları Milli Parkı Örneği. (Doktora Tezi), Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Bartın.

Yılmaz, E., Ok, K., ve Okan, T., 2004. Ekoturizm Planlamasında Katılımcı Yaklaşımla Etkinlik Seçimi: Cehennemdere Vadisi Örneği: Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 237, DOA Yayın No: 30, Teknik Bülten No: 21, 64 s.

Yılmaz, E., 2005. Analitik Hiyerarşi Süreci Tekniği ve Orman Kaynakları Planlamasına Uygulanması Örnekleri. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, DOA Dergisi, (11), ss: 1 – 33.

Yılmaz, E., Çoşgun, U., Koçak, Z., Ay, Z., ve Orhan, K.H., 2009. Katılımcı Yaklaşımla Ekoturizm Stratejilerinin Belirlenmesi ve Önceliklendirilmesi: Cehennemdere Vadisi ve Köprülü Kanyon Milli Parkı Örnekleri, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 386, DOA Yayın No:51, Teknik Bülten No: 29, 97 s.

Yılmaz, H., ve Surat, H., 2015. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak En Uygun Ekoturizm Etkinliğinin Belirlenmesi, Turkısh Journal of Forestry, 16 (2), ss: 164-176.

Yılmaz, C., 2017. Türkiye'de Orman Mühendisliği Meslek Ahlakı İlke ve Kurallarının Belirlenmesi ve Algılanma Seviyelerinin Ölçülmesi. (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yoon, Y., Gürsoy, D., ve Chen, J.S., 2001. Validating a Tourism Development Theory with Structural Equating Modeling. Tourism Management, (22), ss: 363-372.

Yu, S., Chancellor, C., ve Cole, S.T., 2011. Measuring Residents' Attitudes Toward Sustainable Tourism: A Re-examination of the Sustainable Tourism Attitude Scale. Journal of Travel Research, (50), 5 s.

Yücel, M., ve Babuş, D., 2005. Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü DOA Dergisi, Sayı: 11, ss: 151-175.

Yürik, Ö., 2003. Turizmin Geleceği: Ekoturizm. Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, Çankırı.

Zahedi, F., 1986. The Analytic Hierarchy Process: A Survey of the Method and Its Applications. Interfaces, 16 (4), July-August, ss: 96-108.

Zal, N., 2006. Aşağı Meriç Taşkın Ovası'nın Biyosfer Rezervi Olarak Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Zawacki-Richter, O., 2009. Research Areas in Distance Education: A Delphi Study. International Review of Research in Open and Distance Learning, 10(3), ss: 1-1.

EKLER

Ek -1. UNWTO gösterge seti

KOD	EKONOMİK GÖSTERGELER
IC1.1	Yerel üretimin önemi ve aracısız satış noktasına başvuranlar
IC1.2	İşlenmemiş maddelerin alınmasının önemi ve yerel işletmelerde üretimler
IC1.3	Yabancı mülkiyetin % si ve mülkiyetin değeri
IC1.4	Mevcut turistik işletmelerin % si ve yerel aktörler tarafından yönetilmesi
IC1.5	İşletmelerin yaratılmasına yardım sistemi ve işletme sahiplerine krediler
IC1.6	Diğer gidilen yerlere göre alandaki turistik etkinliklerin verimlilik göstergesi
IC1.7	Otellerin verimlilik düzeyi
IC1.8	Kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ekonomik varlığı ve yatırımın geri dönüş yüzdesi
IC1. 9	Turistik yatırımların gelişme yüzdesi
IC1.10	Yerel ekonomiye turizmin katılması
IC1.11	Turistlerin döviz olarak harcama oranı
IC1.12	Toplam turistik gelire göre kaçan döviz % si
IC1.13	Verginin ekonomik etkinlik üzerine etkisi
IC1.14	Elde edilen tüm gelirlere göre turistik gelirin oranı
IC1.15	Konaklama biçimlerinin çeşitliliği ve bölgede sunulanların önemi
IC1.16	Gecelemenin gelişmesi ve mevsimlik dağılımı
IC1.17	Demiryolu ve havayolu ile gelişlerin gelişmesi
IC1.18	Etkinliklerin sürdürülebilir gelişmesi
IC1.19	Ortak eylem ve danışmanın dağılım düzeyi
IC1.20	Etkinliklerin promosyonu, satışı, donatımı için ortak yapıların işlevlik derecesi
IC1.21	İhracatta yarışma
IC1.22	Donatı mallarının ithalatı
IC1.23	İhracatın ulusal zenginlik üzerine yansıması
IC1.24	Yabancı yatırımlar, teknik işbirliği ve teknoloji devri
IC1.25	Gelişmeye yardım kapsamında finansman yardımlarının etkisi
IC1.26	Sürdürülebilir turizmin geliğmesine katkıda bulunan yasaların çıkarılma ve kullanımı düzeyi
IC1.27	Uluslararası anlaşmaların onayı ve uygulanması
IC1.28	Ülke düzenleme süreçleri: turistik gidilecek yerler için stratejik bölgesel bir planın varlığı ve onun uygulanma derecesi
IC1.29	Ekonomik devletin taahhütleri
IC1.30	Sürdürülebilir tescilli donatılar ve sitlerin oranı
IC1.31	Bilgi ağı ve yapısı – yayılma derecesi
IC1.32	Ekonomik etkinliğin gelişmesini içeren öngörülerin kalitesi
IC1.33	Yerel toplumun ve turistlerin genel hareketliliği ve iletişim araçları
IC1.34	Yerel ücretlerde gıdaya ayrılan ortalama ücret payı
IC1.35	Diğer ülkelere göre mal ve hizmet sunuşlarının yerel fiyat göstergeleri
IC1.36	Yerel halkın turizmden elde ettiği gelirin diğer etkinliklerden elde ettiği gelire oranı
IC1.37	Turistik geliri olan çiftçi yüzdesi
IC1.38	Duyarlı bölgelerde sürdürülebilir üretimin çeşitlilik derecesi

Ek-1 (Devam). UNWTO gösterge seti

KOD	SOSYAL GÖSTERGELER
IC9.39	Geleneksel ustalık hizmeti karşılığının ölçülmesi
IC9.40	İşlenen tarım alanlarının sayısı ve gelişimi, ağı ve bağlı hizmetler
IC9.41	İmalathanelerin katma değerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı
IC9.42	Kayıtsız ekonomiden gelen gelirlerin oranı
IC9.43	İstihdam üzerine turizmin sosyal etkisi
IC9.44	Turizmde kadınların istihdamı
IC9.45	Ülkede hizmetler, ticaret ve istihdamın dağılımı
IC9.46	Nüfusun genel eğitim seviyesi
IC9.47	Sanayide çalışanların eğitim seviyesi ve uygulayıcıların bütünü
IC9.48	Eğitim ve araştırma projelerinde nicelik ve nitelik
IC9.49	Sektörün sürdürülebilirliğinde niteliğin %si ve niteliği sağlayan staj sistemi
IC9.50	Nüfus artmasında göçün önemi
IC9.51	Kentsel nüfus
IC9.52	Nüfus üzerine etki
IC9.53	Sosyal yarar/turizm maliyeti oranı
IC9.54	Baskı göstergesi
IC9.55	Tüm nüfus için konut stoğunun gelişmesi ve durumu
IC9.56	Yasal olan ve olmayan işletmelerin nüfusu ve yüzeyleri arasındaki ilişkiler
IC9.57	Gelire oranla işletmelerin genel giderleri
IC9.58	Turistik sitlere ve plajlara erişebilirlik
IC9.59	Engelliler ve gençler için erişme araçları
IC9.60	Yerel toplumun katılım seviyesi ve toplum örgütleri
IC9.61	Sürdürülebilir gelişme promosyonu için olan organizasyonlarda yerli nüfusun ve etnik azınlığın temsil edilmesi
IC9.62	Kültürel ortamların niteliği, çeğitliliği, sayısı
IC9.63	Yerel kültür üzerine bilgiler ve somut olmayan kültürel mirasın korunması
IC9.64	Yerel tekniklerin kullanılması ve toplanması yüzdesi oranı
IC9.65	Komşuluk ilişkileri : sorunların varlığı ve önemi
IC9.66	Çocuklara tecavüz olaylarının varlığı
IC9.67	Yerel etkinliklere karşı şikayet ve toplu dilekçe sayısı
IC9.68	Önemli suç tipleri ve cinayet oranı
IC9.69	Turistlerin ve turistik sitlerin güvenliği
IC9.70	Temel arıtma ve kentsel temizlik
IC9.71	Belgelendirme ve konaklama donatılarında temizlik
IC9.72	İçilebilir suya erişme
IC9.73	Sağlığın genel durumu
IC9.74	Bulaşıcı hastalıkların tipi ve oranı
IC9.75	Doğal afetlere bağlı ekonomik ve insan kaybı
IC9.76	Kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği
IC9.77	Uluslararası araçların uygulanma kapasitesi ve ülkeler arasında anlaşmalar
IC9.78	Sürdürülebilir gelişme kapsamında sivil toplum ile devlet kuruluşlarının farklı düzeylerinde yasal ve eşgüdümlü gayret ve politikaların çerçevesi
IC9.79	Kurumlar ve sektörler arasında eşgüdüm ve kurumsallaşmanın niceliği ve niteliği
IC9.80	Ülkede mevcut yasaların promosyonu ve uyumlaştırılması
IC9.81	Katı atık yönetiminde, iletişimde, temiz su ve elektrik dağıtımında konutlar ve kamunun görev derecesi
IC9.82	Kurumsal danışma ve iletişim gayretleri
IC9.83	Mesleki odalarda ve yerel örgütlerde eylem birliği
IC9.84	Halk sağlığı için ulusal harcamaların oranı
IC9.85	Eğitim için ulusal harcamaların oranı
IC9.86	Gayrisafi yurtiçi hasılada gelişme ve araştırma harcamalarının % si

Ek-1 (Devam). UNWTO gösterge seti

KOD	ÇEVRESEL GÖSTERGELER
IC9.88	Kirletici işletmeler: kirlenmenin sosyal ve mekansal yoğunlaşması
IC9.89	Emisyon seviyesi ve atmosferi kirletenlerin yığılması
IC9.90	Akustik (ses) kirlenme seviyesi
IC9.91	Otel bölgelerinde izin verilen desibel seviyesi ve turistlerin gürültüyle ilişkili şikayet sayısı
IC9.92	Plajların ve kayalıkların yakınındaki suların kirlenme seviyesi
IC9.93	Kullanılmış su arıtma sistemi olan otel % si
IC9.94	İçilebilir su kalitesi
IC9.95	Arıtma sistemlerinin etkililiği
IC9.96	Arıtılan suyu tekrar kullanan otel % si
IC9.97	Erozyon hızı ve seviyesi
IC9.98	Turizmden kaynaklanan erozyonun önemi
IC9.99	Çölleşmeye başlayan topraklar
IC9.100	Aşırı su çekme ve tuzlu su sızmasına uğrayan topraklar
IC9.101	Sürdürülebilir yönetilen ağaçlandırma alanları % si
IC9.102	Üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması
IC9.103	Katı atıkların toplanma, yeniden kullanma, dönüştürme sistemlerine sahip otellerin % si
IC9.104	Duyarlı ve korunan bölgelerde insan varlığının görülebilirliği
IC9.105	Çevre güvenliği ve korunması için ölçme araçları, tedbirler ve yönetmeliklerin kullanılması
IC9.106	Yasalara uymayanlara karşı kontrol ve cezalandırma sayısı
IC9.107	Çevrenin sürdürülebilir yönetim sistemlerinin ve yararlılığının etkinliği
IC9.108	Çevrenin korunması için gider seviyesi
IC9.109	Turistlerin sayısında değişim
IC9.110	Kullanım yoğunluğu
IC9.111	Turistik akımın yönetiminde etkililik, alarm sistemi, gelişmemiş kapasite kaynaklarının kullanımı
IC9.112	Oturan yerel nüfusa göre turistin temiz su kullanım oranı
IC9.113	Nüfusun etkinliklerine göre turizm tarafından kullanılan suyun oranı
IC9.114	Hidrolojik rezervlerin ve şebekenin bulunabilirliği
IC9.115	Yerel oturana göre turistin kullandığı enerji miktarı
IC9.116	Toplumun etkinliklerine göre turizm tarafından kullanılan enerji oranı
IC9.117	Enerji rezervlerinin ve ağının kapasite ve kullanılabilirliği
IC9.118	Sosyal ve kültürel değerlerin korunma yönetimini uygulayan duyarlı bölgelerin % si
IC9.119	Tüm duyarlı bölgelere göre turizm ve boş zaman etkinliklerinin yönetimi altında duyarlı bölgelerin oranı
IE4.120	Yerel mimari ve malzemenin kullanılması
IE6.121	Kara, deniz, hava trafiğinin yoğunluğu ve artma yüzdesi ve atmosfer kirlenmesi
IE6.122	İlgi çeken başlıca odaklara akım ve şebekenin kullanım yoğunluğu
IE6.123	Bütün yıl boyunca toplu taşım kalitesi ve varlığı
IE8.124	Çağdaş, geleneksel, anıtsal mirasın genel durumu
IE8.125	Sitlerin ve etkinliklerin çekim kapasitesi ve ünü
IE9.126	İnşaat ve kentleşme açısından sınırlamaların seviyesi
IE9.127	Turistik girişimciler tarafından imar kurallarına saygı
IE9.128	Çevresel olarak yetkili yönlendirmelere ve kalite sözleşmelerine üyelik
IE10.129	Turizme yönelik endemik flora ve faunanın korunması için programların sayısı ve etkililiği
IE10.130	Etkinliğin geliri üzerine çevrede yatırımlar ve duyarlı bölgelerde yönetim için gelirin kullanılma oranı
IE9.131	Çevre düzenlemesi için yasal ve politik çerçevelerin ekonomik ve ekolojik sınırlamalar içinde ele alınması
IE9.132	Altyapının peyzajla bütünleşmesi
IE9.133	Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve peyzaj özelliklerinin gelişmesi
IE10.134	Turizmin olduğu yerlerde doğal kaynakların kullanımı ve geleneksel yaşam etkinlikleri ile yararlanılabilir kaynakların oranı
IE10.135	Duyarlı bölgelerde yaşayan nüfusun gelişmesi ve yoğunluğu
IE10.136	İnsan ve hayvan arasında çatışma seviyesi
IE10.137	Ekosistemlerin hassaslığı
IE10.138	Fauna'da düzensizlik ve ekolojik bozulma %si
IE10.139	Doğal yeniden canlanma ve biyolojik çeşitlilik sayısı yüzdesi
IE10.140	Tehlike altındaki çeşitlerin korunması ve genetik kaynakların muhafazasında tedbirler

Kaynak: Kuntay, O., "Sürdürülebilir Turizm Planlaması", ***Alp Yayınevi,*** Ankara, 11-19 (cd) (2004).

Ek - 2. GSTC sürdürülebilir turizm yönetimine ait ölçüt ve göstergeler

TOPLUMSAL REFAH	
Alt Ölçütler	**Göstergeler**
Kazanç ve gelirler	Toplumun turizmden gelir oranı
	Turizmden gelir elde eden aile sayısı
	Gelir tipi
İstihdam	Turizm dışı sezonda işsizlik oranı
	Turizm ile ilgili işlerde çalışanların oranı
	Turizmde yarı ve tam zamanlı çalışanların oranı
	Turizm ile ilgili işlerde halk ile halk dışından çalışanların oranı
	İş amaçlı eğitim fırsatları
Yerel ekonominin güçlenmesi ve uzun vadeli olma durumu	Turizm sektöründe etkinlik gösteren yerel halkın oranı
	Alanda, turizm ile ilgili küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayısı
	Yerel kaynaklardan gelen malların oranı
	Küçük işletme teşvikleri, kredi programları gibi yerel ekonomiye maksimum fayda sağlayacak önlemler
	Turizmin mevsimsellik göstergeleri (turist/ay sayısı)
	Yıl boyunca alt yapının sağlanması
Yaşam koşullarının iyileşmesi	Teşvik edilen altyapı etkinlikleri
	Yerel halkın turizm altyapısından faydalanma oranı
	Kamu kuruluşları tarafından yeniden kullanılan turizm gelirlerinin oranı
	Turizm işletmelerinin doğrudan katıldığı programlar
Katılım ve yerel kontrol	Turizmin gelişimi konusunda bilgi içeren alanların sayısı
	Bu bilgilere ulaşabilenlerin sayısı
	Sürdürülebilir turizmin rolünü algılayabilmiş kişilerin oranı
	Planlamalara katılan kişi sayısı
	Planlama ve uygulamalara paydaş katılımı
	Planlama sürecine katılım olanaklarından halkın memnuniyet düzey
Turizmden memnuniyet	Turistlere karşı tutum
	Turizmin gelişiminden memnun olan kişilerin oranı
	Turizmin fayda getirdiğine inanan kişilerin oranı
Sosyal ve kültürel kalıpların güçlenmesi	Kültürel etkinlik ve geleneksel etkinliklerin azalması-artması
	Yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi
	Toplum ve kültüründen gurur duyan yerel halkın oranı
	Yerel yaşam şekillerinde genel değişim

Ek – 2 (Devam). GSTC sürdürülebilir turizm yönetimine ait ölçüt ve göstergeler

DOĞAL VE KÜLTÜREL ÇEVRENİN KORUNMASI	
Alt Ölçütler	**Göstergeler**
Doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımı	Uygun kaynak yönetimine sahip işletmelerin oranı
	Turist başına günlük atık ve tüketilen su
	Turizm altyapısının yarattığı etkiler- erozyon, toprak kaybı
	Turistlerin ulaşım tipinin oranları
Doğal mirasın korunması	Korumaya turizmin finansal katkısı
	Koruma önlemleri ile ilgili harcamalar
	Korunan alanların ve çevrenin kullanım seviyesi ve yoğunluğu
	Ekosistemin kalitesi
	Bölgedeki korunan alanların türü
	Koruma alanlarında yerel halkın istihdam oranı
Kültürel mirasın korunması	Kültürel öğelerin korunmasında turizmin katkısı
	Kültürel ve tarihi özellikleri koruma amaçlı yapılan harcamalar
	Kültürel değerlerin tanıtımının sayı, tür ve kalite anlamında değerlendirilmesi
	Yerel kültür ile ilgili yerel işletmelerin sayısı (el sanatları, müzik, yemek vb.)
	Geleneksel etkinliklerin varlığı ve katılım oranı
Çevre bilincinin artması	Koruma etkinliklerine yerel halkın katılımını sağlamak için yapılan girişimlerin türü ve sayısı (toplantılar, eğitim programları ve harcamalar)
ÜRÜN KALİTESİ VE ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ	
Alt Ölçütler	**Göstergeler**
Hizmetler ve deneyimin kalitesi	Turistik ürünler, çekicilikler ve altyapının türü ve sayısı
	Konaklama, yeme-içme, ulaşım ve diğer hizmetlerin kalitesi
	Misafirperverliğin değerlendirilmesi
	Güvenliğin değerlendirilmesi
	Engelli ve yaşlılar için önlemlerin alınmış olması
Ziyaretçi memnuniyeti	Alandan memnun olan turistlerin oranı
	Ziyaret beklentilerinin karşılanma oranı
	Yeniden gelen ziyaretçilerin oranı
Turizm ürün kalitesi ve ekonomik uygulanabilirlik	Ürün kalite yönetiminin varlığı ve başarısının değerlendirilmesi
	Yeniden gelen ziyaretçilerin oranı
	Toplam turist sayısında artış
	Ziyaretçi harcamalarında artış
	Turizm sezonunun süresi
Ziyaretçilerle sürdürülebilir iletişim	Eğitim ve bilgilendirmenin varlığı ve kalitesinin değerlendirilmesi
	Ziyaretçi davranışlarının değerlendirilmesi
	Ziyaretçi bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi
Barış için kültürel değişimi güç olarak kullanmak	Ziyaretçi deneyimlerinin değerlendirilmesi
	Yerel halkın turizme ilişkin tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi
	Tur rehberlerinin ve ziyaretçilerin yerel halka karşı tutumu

Ek – 2 (Devam). GSTC sürdürülebilir turizm yönetimine ait ölçüt ve göstergeler

YÖNETİM VE İZLEME	
Alt Ölçütler	**Göstergeler**
Planlama ve yönetim	İzleme ve yönetim planlarının varlığı
	Turistik kullanım ile ilgili zonlamanın varlığı
	Yönetim ve ziyaretçi hizmetlerinde personel sayısı (personel başına düşen ziyaretçi miktarı)
	Eğitim düzeyi (korumalar, rehberler)
	Temel ziyaretçi tesisleri (WC, ikram, otopark vb.)
	Ziyaretçi bilgilendirme merkezlerinin varlığı ve kalitesi, açıklama ürünleri (broşür, harita vb.), yollar, bisiklet yolları, rehberli turlar ve işaret tabelaları (dil çeşitliliği ve sayısı)
Taşıma kapasitesi	Tanımlanmış bir taşıma kapasitesi varlığı
	Ziyaretçi kayıt sisteminin varlığı
	Turizmi de içeren, arazi kullanım ve gelişim planı süreçlerinin varlığı
	Turizm için belirlenmiş alanın oranı
	Planlamalarda turizmin gelişimini kontrol altına almak için belirlenmiş kriterlerin varlığı (en yüksek yatak/otel sayısı, yoğunluk kriterleri vb.)
	Ziyaretçi sayılarının düzenlenmesine ilişkin kurallar

Kaynak: Gebhard vd., 2009

Ek-3. Delphi yöntemi aşamalarına katılım gösteren uzmanlar

Kişi Bilgileri				I.Aşama			II.Aşama			III.Aşama		
No	Kod	Cinsiyet	Şehir	Anket Gönderme Tarihi	Anket Geliş Tarihi	Görüşme	Anket Gönderme Tarihi	Anket Geliş Tarihi	Görüşme	Anket Gönderme Tarihi	Anket Geliş Tarihi	Görüşme
U1	A	E	Alanya	25.12.15	21.02.16	EM	05.05.17	16.06.17	Y	16.11.17	24.11.17	EM
U2	A	E	Isparta	26.01.16	11.02.16	EM	05.05.17	24.05.17	EM	16.11.17	17.11.17	EM
U3	A	K	Aksaray	28.01.16	19.02.16	EM	05.05.17	21.06.17	EM	16.11.17	20.11.17	EM
U4	A	K	Çanakkale	28.01.16	05.02.16	EM						
U5	A	K	Ardahan	27.01.16	24.02.16	EM						
U6	A	E	Trabzon	25.12.15	28.12.15	Y	23.05.17	13.06.17	Y	16.11.17	01.12.17	EM
U7	A	K	Ankara	28.01.16	29.01.16	EM						
U8	A	K	Bursa	28.01.16	09.02.16	EM						
U9	A	K	Artvin	11.02.16	01.03.16	Y	25.04.17	20.05.17	Y	16.11.17	17.11.17	Y
U10	A	E	Düzce	26.01.16	01.03.16	Y	11.05.17	16.06.17	Y	16.11.17	20.11.17	Y
U11	A	E	Gümüşhane	27.01.16	07.03.16	EM	28.04.17	02.05.17	Y	16.11.17	30.11.17	EM
U12	A	K	Isparta	11.02.16	01.03.16	Y	25.04.17	25.05.17	EM	16.11.17	20.12.17	EM
U13	A	E	İstanbul	26.01.16	14.03.16	EM	05.05.17	14.07.17	EM	16.11.17	22.11.17	EM
U14	A	E	Gümüşhane	27.01.16	14.03.16	EM						
U15	A	K	Ankara	27.01.16	11.03.16	EM						
U16	A	E	İstanbul	26.01.16	01.02.16	EM	05.05.17	09.05.17	EM	16.11.17	17.11.17	EM
U17	A	E	Kayseri	27.01.16	01.03.16	Y						
U18	A	E	Ankara	14.12.15	01.02.16	Y	03.05.17	09.05.17	Y	16.11.17	28.11.17	Y
U19	O	E	Ankara	14.12.15	24.12.15	Y	03.05.17	04.05.17	Y	--	--	--
U20	O	E	Ankara	04.04.16	04.04.16	Y	03.05.17	04.05.17	Y	27.11.17	28.11.17	Y
U21	O	K	Ankara	04.04.16	05.04.16	YEM	03.05.17	09.05.17	Y/EM	27.11.17	28.11.17	Y
U22	O	E	Ankara	08.03.16	04.04.16	EM/Y	09.05.17	17.06.17	EM/Y	16.11.17	28.11.17	EM/Y
U23	O	K	Ankara	01.03.16	04.04.16	Y	04.05.17	09.05.17	Y	27.11.17	28.11.17	Y
U24	O	E	Ankara	01.03.16	04.04.16	EM/Y	03.05.17	09.05.17	EM/Y	27.11.17	28.11.17	Y
U25	O	K	Ankara	04.04.16	04.04.16	Y	03.05.17	04.05.17	Y	27.11.17	28.11.17	Y
U26	O	E	Ankara	05.04.16	07.04.16	Y	03.05.17	04.05.17	Y	27.11.17	27.11.17	Y
U27	O	E	Ankara	04.04.16	05.04.16	Y/EM	09.05.17	17.05.17	Y/EM	27.11.17	27.11.17	Y
U28	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U29	O	K	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U30	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	11.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U31	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y/EM	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U32	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U33	O	E	Ankara	01.04.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	24.11.17	24.11.17	Y
U34	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U35	O	K	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U36	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U37	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U38	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y						
U39	O	E	Ankara	01.04.16	01.04.16	Y						
U40	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U41	O	E	Ankara	31.03.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U42	O	E	Ankara	01.04.16	01.04.16	Y	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U43	O	E	Ankara	01.04.16	05.04.16	Y/EM	08.05.17	10.05.17	Y	22.11.17	24.11.17	Y
U44	KÇ	K	Ankara	30.03.16	06.04.16	EM/Y	05.05.17	14.06.17	Y	23.11.17	23.11.17	Y
U45	KÇ	K	Ankara	30.03.16	06.04.16	EM/Y	05.05.17	15.06.17	Y	23.11.17	23.11.17	Y
U46	KÇ	K	Ankara	30.03.16	07.04.16	EM/Y	02.05.17	15.06.17	Y	23.11.17	23.11.17	Y
U47	KÇ	E	Ankara	30.03.16	07.04.16	EM/Y	02.05.17	15.06.17	Y	23.11.17	24.11.17	EM
U48	KÇ	E	Ankara	30.03.16	07.04.16	EM/Y	02.05.17	15.06.17	Y	23.11.17	24.11.17	EM
U49	T	E	Mersin	14.12.15	04.01.16	EM	05.05.17	17.05.17	EM	16.11.17	01.12.17	EM
U50	T	E	Ankara	15.01.16	02.02.16	Y	09.05.17	21.05.17	Y	27.11.17	14.12.17	Y
U51	T	E	Ankara	18.12.15	24.12.15	EM						
U52	T	E	Ankara	14.12.15	22.12.15	EM	05.05.17	24.05.17	Y	27.11.17	11.12.17	Y EM
U53	T	E	Ankara	20.01.16	20.01.16	EM	05.05.17	07.05.17	EM			

Ek-3 (Devam). Delphi yöntemi aşamalarına katılım gösteren uzmanlar

U54	T	E	Ankara	19.01.16	11.03.16	EM	05.05.17	13.06.17	EM	16.11.17	30.11.17	EM
U55	T	E	Ankara	15.01.16	13.03.16	EM	05.05.17	23.06.17	EM	16.11.17	20.12.17	EM
U56	T	E	Ankara	04.04.16	04.04.16	Y						
U57	T	E	Ankara	01.03.16	06.04.16	EM/Y	05.05.17	10.05.17	EM Y	27.11.17	05.12.17	Y/EM
U58	T	E	Artvin	17.12.15	02.03.16	EM	11.05.17	04.07.17	EM	16.11.17	17.11.17	EM
İlave Kişiler												
UİK-1	A	K	Konya				05.05.17	19.06.17	Y	16.11.17	01.12.17	EM
Toplam kişi sayısı					***58***			***48***			***46***	

UİK: Uzman ilâve kişiler,
A: Akademisyenler,
O: Ormancılık teşkilatı,
T: Turizm Sektörü STK'ları ile Diğer Kuruluşlar,
KÇ: İlgili Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı).,
E: Erkek,
K: Kadın,
EM: E-mail,
Y: Yüzyüze görüşme

Ek -4. Delphi yöntemi birinci aşama anketi

T.C.

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI

DELPHİ YÖNTEMİ BİRİNCİ AŞAMA ANKETİ

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN BELİRLENMESİ

(CAMİLİ BİYOSFER REZERV ALANI ÖRNEĞİ)

HAZIRLAYAN

İnci Zeynep AYDIN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK

Aralık 2015-ARTVİN

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

DELPHİ SÜRECİ

SORUN ALANI

Ulusal ve uluslararası öneme sahip doğal ve kültürel kaynaklar ile biyolojik çeşitliliği bir servet olarak muhafaza edip geleceğe taşıyabilecek önemli araçlar olan korunan alanlar günümüzde yoğun şekilde ekoturizm etkinliklerine konu edilmektedir. Korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin doğal kaynaklara zarar vermeksizin yürütülmesi ve doğal kaynakların ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanması, söz konusu ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Bu nedenle, ekoturizm etkinlikleri sonucu korunan alanlarda ortaya çıkan değişim ve gelişmelerin takip edilebilmesi için sürdürülebilirliğin ölçülmesi ve izlenmesini sağlayacak ölçüt ve göstergelerden istifade edilebilmektedir. Bu sayede ilgili korunan alanların ekoturizm amaçlı yönetimlerine ilişkin gerekli düzeltmelerin ya da iyileştirmelerin yapılması mümkün olabilecektir.

Her ne kadar bazı ülkelerde korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerine ilişkin ölçüt ve gösterge setleri oluşturulmuş olsa da, ülkemizde hâlihazırda böyle bir çalışma mevcut değildir. Bu nedenle ülkemiz korunan alanlarının sürdürülebilir şekilde yönetilip yönetilmediğinin izlenmesi ve buna bağlı olarak gerekli önlemlerin alınabilmesi için, korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir biçimde yürütülmesine yardımcı olacak ölçüt ve gösterge setlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Ülkemizde başlıca korunan alanları; biyosfer rezerv alanları, milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları, tabiat anıtları, muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, tohum meşcereleri, orman içi dinlenme yerleri, özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları vb. şekilde sıralamak mümkündür. Gerek yazın taraması ve gerekse bugüne kadar korunan alanlara yönelik hazırlanan uluslararası sözleşmeler ve bu konuda etkinlik gösteren kurumların etkinlikleri incelendiğinde, tüm dünya da ekoturizm etkinliklerinin en yoğun şekilde gerçekleştirildiği korunan alanların milli parklar ve biyosfer rezerv alanları olduğu görülmüştür. Bu çalışma kapsamında 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yer alan korunan alan sınıflarından milli parklar ile UNESCO tarafından belirlenen Biyosfer Rezerv Alanları esas alınmış ve bu iki korunan alan çeşidine yönelik ulusal ölçekte sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve gösterge setinin belirlenmesine karar verilmiştir.

Bu noktadan hareketle, doktora çalışmasının temel amacı, öncelikle korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirlik temeline dayandırılmasına katkı sağlayacak ulusal ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi ve ardından söz konusu ölçüt ve gösterge setinin ülkemizin ilk ve tek biyosfer rezerv alanı olan Camili Biyosfer Rezerv Alanına uyarlanmasıdır. Dolayısıyla doktora çalışmasının iki aşamada tamamlanması planlanmış olup, birinci aşama ulusal düzeyde ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesi, ikinci aşama ise birinci aşamada geliştirilen ulusal setin bir korunan alana uyarlanmasından oluşmaktadır.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Bu çalışma sadece doktora tezinin birinci aşamasına yönelik olup, Delphi yöntemi yardımıyla uzman görüşlerinden istifade edilerek ulusal ölçekteki ölçüt ve gösterge seti belirlenmeye çalışılacaktır. Setin Camili Biyosfer Rezerv Alanına uyarlanmasına dönük ikinci aşama için ayrıca müstakil bir çalışma yürütülecektir.

Burada belirlenecek olan ölçütler, kavramsal seviyede biyosfer rezerv alanı ve milli parklardan oluşan korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğini farklı açılardan tanımlayan soyut araçlar olarak ifade edilebilir. Her bir ölçüt için ayrı ayrı tanımlanan göstergeler ise, yine söz konusu korunan alanlar için ölçütlere somutluk kazandıran, ileri düzeyde betimleme işlevi gören ve nicel değerlerle ölçütlerde meydana gelebilecek değişimleri saptamaya katkı sağlayan araçlar olarak tanımlanabilir (Wijewardana vd., 1997). Dolayısıyla ölçütler korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinde sürdürülebilirlik değerlendirmesinin neye göre yapılacağını belirten ve ölçülemeyen genel kurallar iken, göstergeler ise her bir ölçütün ne olduğunu, ne anlama geldiğini, her bir ölçüte ilişkin ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmek, izlemek ve değerlendirmek için kullanılan ve sayısal olarak ifade edilen araçlardır.

Korunan alanlara özgü ulusal sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve gösterge setinin geliştirilmesine altlık teşkil etmesi amacıyla, uluslararası süreçler ve kuruluşlar tarafından benzer amaçlarla (turizm alanlarının ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini) ölçmek amacıyla geliştirilen çeşitli ölçüt ve gösterge setleri incelenmiştir. Yurt dışında korunan alanlarda ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirlik ilkelerine göre yürütülmesini konu edinen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Blamey, 1997; Abidin, 1999; Morgan, 1999; Deng vd., 2002; Ceron and Dubois, 2003; Choi and Sirakaya, 2005; Hunter and Shaw, 2007; Konecnik and Gartner, 2007; Bender, 2008; Gebhard vd., 2009; Gallaher, 2010; Barzekar vd., 2011; Tali vd., 2012; Navalpotro vd., 2012; Azpillaga, 2013; Leung vd., 2014). Ülkemizde ise korunan alanların da içinde yer aldığı orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine ilişkin ölçüt ve göstergeleri ulusal düzeyde belirlemeyi amaç edinen (Durusoy, 2009; Akyol, 2010) çalışmaların yanı sıra turizm sektöründe sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergeleri konu edinen (Gürer, 2009; Varnacı Uzun, 2012; Çalık, 2014) sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Tüm bu çalışmalar incelendiğinde genel olarak sürdürülebilir turizm ve özelde korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve göstergelerini belirlemeye yönelik çalışmaların temel dayanağının Sürdürülebilir Turizm Konseyi ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından belirlenmiş olan ölçüt ve gösterge setleri olduğu anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün seti esas alınarak ormana ve milli parklara dayalı ekoturizm etkinlikleri kapsamında Bender (2008) tarafından gerçekleştirilmiş sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve gösterge setinin, bu çalışma için başlangıç noktası ya da altlık olarak alınması kararlaştırılmıştır.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

KAYNAKLAR

Abidin, Z.Z. 1999. The Identification of Criteria And Indicators For The Sustainable Management of Ecotourism In Taman Negara National Park, Malaysia: A Delphi Consensus, Phd Thesis in Department of Recreation, Parks And Tourism Resources, Morgantown, West Virginia.

Akyol, A., 2010. Sürdürülebilir Orman Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Türkiye Modeli, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta.

Azpillaga, L. G., Forondo-Rebles, C., Garcia Lopez, A. 2013. Territorial Sustainability in Protected Areas in Spain, Ecological Indicators, 24, pp.403–411.

Barzekar, G., Aziz, A., Mariapan, M, Hosseni, S.M., 2011. Delphi Technique For Generating Criteria and Indicators in Monitoring Ecotourism Sustainability In Northern Forests of Iran: Case Study on Dohezar And Sehezar Watersheds, Folia Forestalia Polonica, Series A, 2011, 53 (2), pp: 130–141.

Bender, M. 2008. Development of Criteria & Indicators For Evaluating Forest-Based Ecotourism Destination: A Delphi Study. Ph.D. Thesis, West Virginia University, Morgantown, West Virginia.

Blamey, R.K., 1997. Ecotourism: The Search For an Operational Definition,Journal of Sustainable Tourism, 5(2), 109-130.

Ceron, J.P. and Dubois, G., 2003. Tourism and Sustainable Development Indicators: The Gap Between Theoretical Demands and Practical Achievements, Current Issues in Tourism, 6(1), 54-75.

Choi, H.C., Sırakaya, E., 2005. Measuring Residents' Attitude Toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude, Journal of Travel Research, 43, pp: 380 394.

Çalık, İ. 2014. Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Çözümlemei, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Durusoy, İ., 2009. Türkiye Ormancılığında Sürdürülebilir Orman Kaynakları Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Ülke Ölçeğinde Belirlenmesi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, XI+267s, Trabzon.

Deng, J., King, B., Bauer, T., 2002. Evaluatıng Natural Attractıons For Tourısm, Annals of Tourism Research, 29(2), pp. 422–438.

Gallaher, J. E., 2010. Ecotourısm as a Socıal-Ecologıcal System: A Case Study in Guanacaste, Costa Rıca , Ph.D. Thesis,. Arizona University.

Gebhard, K., Meyer, M., Roth, S. 2009. Crıterıa For Sustaınable Tourısm For The Three Biosphere Reserves Aggtelek, Babia Góra And Šumava, Ecological Tourism İn Europe (ETE), Bonn, Germany.

Gürer, N., 2009. Dağlık Alanların Kalkınmasında Turizmin Katkısı, Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesi Örnek Alanı, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Hunter, C., Shaw, J., 2005. The Ecological Footprint as a Key Indicator of Sustainable Tourism, Tourism Management 28, 46–57.

Konecnik, M., and Gartner, W.C., 2007. Customer-Based Brand Equity For a Destination, Annals of Tourism Research, 34(2), 400-421.

Leung,Y.,Spenceley,A.,Hvenegaard,G.,Buckley,R.,2014.Tourism and Visitor Management in Protecte d Areas Guidelines for Sustainability,IUCNWorldParksCongress,Developing Capacity for a Protected Planet Best Practice Protected Area Guidelines Series No. XX .

Morgan, R.,1999. A Novel, User-Based Rating System For Tourist Beaches. Tourism Management, 20(4), 393-410.

Navalpotro, A.S., Quiroga, F.G., Perez, M.S., 2012. Evaluation of Tourism Development in the National Parks of Spain,International Journal of Business and Social Science, 3(14), pp: 1-7.

Tali, M. G., Sadough, S.H., Nezammahalleh, M. A., Nezammahalleh, S.K., 2012. Multi-Criteria Evaluation to Select Sites for Ecotourism Facilities: A Case Study Miankaleh Peninsula, Anatolia– an International Journal of Tourism and Hospitality Research Vol. 23, No. 3, pp: 373–394.

Varnacı Uzun, F. 2012. Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Wijewardana, D., Caswell, S., Lerche, C.P., 1997. Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Kriter ve Göstergeler, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Antalya, 6,pp:3–17.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

DELPHİ SÜRECİNİN AŞAMALARI

Delphi yöntemi, belirli bir konuda, yüzyüze görüşmeler ve bir arada tartışmalar yapmadan uzman bir grup arasında karar verme ve uzlaşma sağlanması için tasarlanmış bir süreçtir. Delphi yönteminde, birden çok gözlemin daha yararlı olacağını öngörerek, konu ile ilgili farklı bilgi, beceri ve deneyimleri olan uzman kişilerin görüşlerine başvurulmaktadır. Bu çalışmada, alanında uzman kişiler olarak belirlenen siz değerli katılımcılarımız sayesinde her bir ölçüt ve her bir ölçüte ilişkin göstergelerin değerlendirilmesinde, sorunlara karşı farklı yaklaşımlarınızla çalışmamıza katkıda bulunmanızı istiyoruz. Bu çalışmada, Delphi süreci 3 aşamadan oluşacaktır:

Birinci aşamada, siz değerli uzmanlarımızdan hem sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergelerine ilişkin önerilerinizi ve hem de açık uçlu sorular yardımıyla konu ile ilgili düşüncelerinizi talep ediyoruz. Bu amaçla, çalışmanın başlangıç noktası olan 12 ölçüt ve her bir ölçüte uygun olarak belirlenmiş olan göstergelere yönelik iki anketi cevaplandırmanızı bekliyoruz.

İkinci aşamada, birinci aşama anket çıktılarının özeti, diğer uzmanların görüşünü de dikkate alarak birinci aşamadaki cevaplarınızı gözden geçirmenize imkân sağlamak ve tepkilerinizi öğrenmek üzere sizlere sunulacaktır.

Son aşama olarak planlanan aşamada, daha önceki aşamalarda ortaya konulmuş ölçüt ve göstergelerden elde edilen bulgulara bağlı olarak, göstergeler ve ölçütler yeniden değerlendirilerek, bu bilgiler özet istatistikî bilgilerle birlikte siz uzmanlarımıza bildirilecektir. Yani üçüncü aşamada, ölçüt ve gösterge setinde uzlaşma sağlanmasına çalışılmaktadır. Böylece ölçüt ve göstergelerin seçilmesi ve önceliklendirilmesi noktasında genel uzlaşıya ulaşılması beklenmektedir.

Siz değerli uzmanlarımızın ölçüt ve göstergeleri puanlandırmanız, neden önemli bulduğunuza dair açıklamalarınız, size sunulan her bir ölçütün ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütlerin ölçümü ve her bir ölçütü ölçmek için kullanılabilecek göstergeleri önerme girişiminiz, araştırmamızın daha sonraki aşamalarında ölçütler ve her bir ölçüte ilişkin göstergelerin uygulanması ve ölçülmesinde oldukça önemlidir. Bireysel cevaplar, her zaman gizliliğini koruyacaktır. Yani delphi sürecinin ileri aşamalarındaki geri beslemelerde, ölçüt ve gösterge önerilerinin kimler tarafından yapıldığı belirtilmeyecektir.

BİRİNCİ AŞAMA ANKET UYGULAMALARI

Bu aşamada yürütülen anket çalışması ile, ülkemizde korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğini sağlamaya dönük ölçüt ve göstergelerin neler olabileceği belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada temel ölçüt ve gösterge seti olarak, Bender (2008) tarafından ormana ve milli parklara dayalı ekoturizm etkinliklerinde farklı doğal özellikleri veya çekicilikleri ile ekoturistlerin ilgisini çeken yerlerin değerlendirilebilmesi için geliştirilen ölçüt ve göstergeler temel olarak ele alınmaktadır. Aşağıdaki anket formlarında, Bender (2008) tarafından geliştirilen ölçüt ve gösterge setine göre, ülkemizin korunan alanlarına uyarlanabilecek 12 adet ölçütü yazılı olarak bulacaksınız. Bu durumda bu 12 ölçütün yanı sıra önemli olduğunu düşündüğünüz mümkünse 2 adet ölçüt daha (sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütlere ilişkin, önerdiğiniz her bir ölçüte ilişkin göstergeleri de) belirtmenizi istiyoruz. Ayrıca aşağıdaki hususları göz önünde bulundurunuz:

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt Anketinin doldurulmasında dikkat edilecek hususlar;

Puanlama: Her bir ölçütü (size sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütler) 1'den 10'a kadar değişen bir ölçek üzerinde puanlandırınız (Puanlandırmada; 1 puan en az önem, 10 puan ise en fazla önem verilmesini istediğinizi göstermektedir).

Önem: Her bir ölçütün (size sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütler) korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm yönetiminde ölçümü/değerlendirilmesi açısından neden önemli olduğunu belirtiniz.

Gösterge Anketinin doldurulmasında dikkat edilecek hususlar;

Puanlama: Her bir ölçüte (size sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütler) ilişkin *mümkünse* ilâve göstergeler öneriniz ve tüm göstergeleri 1'den 10'a kadar değişen bir ölçek üzerinde puanlandırınız (Puanlandırmada; 1 puan *en az önem*, 10 puan ise *en fazla önem* verilmesini istediğinizi göstermektedir.

Önem: Her bir göstergenin korunan alanlardaki sürdürülebilir ekoturizm yönetiminde ölçümü/değerlendirilmesi açısından neden önemli olduğunu belirtiniz.

Bu aşamalarda, 12 ölçüt ve önereceğiniz ilâve ölçütler ile her bir ölçüte ilişkin göstergelerin seçilmesi ve önemli bulunmasına ilişkin gerekçelerin belirtilmesinin zor bir süreç olacağı aşikârdır. Ülkemizin korunan alanlarında sürdürülebilir ekoturizm yönetimi sürecinin sağlanmasına en büyük katkıyı sağlayabilmek açısından, mümkün olduğunca sabırlı, titiz ve özverili bir çalışmayı siz değerli katılımcılarımızdan istirham ediyoruz.

ÖRNEK

Sürdürülebilirliğin farklı yönlerini/boyutlarını temsil eden ölçütlerin zaman içerisindeki değişimin izlenmesinde göstergelerden istifade edilmektedir. Örneğin, korunan alanların sürdürülebilirliğini değerlendirme de kullanılabilecek boyutlardan biri biyolojik çeşitlilik olup, bu durumda biyolojik çeşitlilik bir ölçüt olarak alınabilir. Bu ölçüte göre, sürdürülebilirliği ölçme ve izlemede ise; "*tür çeşitliliği*" ve/veya "*nesli tehdit altında olan türler*" ve/veya "*endemik türlerin varlığı*" şeklinde göstergeler belirlenebilir.

Yine korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerini sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirmede dikkate alınması gereken boyutlardan biri de yerel halka dönük sosyo-ekonomik faydalar olarak öne çıkmaktadır. Buna göre yerel halka dönük sosyo-ekonomik faydalar bir ölçüt olarak alındığında, söz konusu ölçütün göstergeleri olarak "*ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı*" ve "*yörede yaşayan profesyonel tur rehberi sayısı*" örnek olarak verilebilir.

Benzer şekilde ekoturizmin sürdürülebilirliğine ilişkin olarak, yerel halkın katılımı bir ölçüt olarak alındığında, bu ölçüte uygun göstergeler olarak, " *yerel halkın memnuniyet seviyesi*" ve "*yerel halkın alan yönetiminde söz sahibi olması*" şeklinde göstergeler belirlenebilir.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt Anketi

Ülkemizdeki korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir şekilde yönetimini sağlamak açısından, size sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve edebileceğiniz mümkünse 2 ölçüt ile önemli ölçütleri aşağıda belirtildiği şekilde değerlendiriniz:

"Puan" sütununda, ölçütleri (sizlere sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütler), 1'den 10'a kadar değişen bir ölçek üzerinde puanlandırınız (Puanlandırmada; 1 puan *en az önem*, 10 puan ise *en fazla önem* verilmesini istediğinizi göstermektedir).

"Neden Önemli?" sütununda, her bir ölçütün (sizlere sunulan 12 ölçüt ve sizin ilâve ettiğiniz ölçüt/ölçütler) önem derecesine ilişkin çok özlü olarak, kısa cümlelerle gerekçelerinizi belirtiniz.

No	Ölçütler*	Puan	Neden önemli?
1.	Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması		
2.	Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği		
3.	Çevresel yönetim uygulamaları		
4.	Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini		
5.	Kültürel kaynakların korunması		
6.	Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği		
7.	Yerel katılım		
8.	Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar		
9.	Toplumu bilinçlendirme		
10.	Tüketici / turist memnuniyeti		
11.	Ekoturizm deneyiminin yönetimi		
12.	Kurumsal çerçeve/ kapasite		
13.			
14.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz ölçütleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Gösterge Anketi

Ülkemizdeki korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir şekilde yönetimini sağlamak açısından, Ölçüt Anketindeki değerlendirmelerinizi de dikkate alarak, her bir ölçüte ilişkin göstergeler aşağıdaki formlarda verilmiştir. Her bir ölçüte ait formda mümkünse ilâve göstergeler öneriniz ve göstergeleri aşağıda belirtildiği şekilde değerlendiriniz:

"Puan" sütununda, göstergeleri (sizlere sunulan göstergeler ve sizin ilâve ettiğiniz gösterge/göstergeler) 1'den 10'a kadar değişen bir ölçek üzerinde puanlandırınız (Puanlandırmada; 1 puan *en az önem*, 10 puan ise *en fazla önem* verilmesini istediğinizi göstermektedir).

"Neden Önemli?" sütununda, her bir göstergenin (sizlere sunulan göstergeler ve sizin ilâve ettiğiniz gösterge/göstergeler) önem derecesini, yani ilgili ölçütü ölçmek açısından neden önemli gördüğünüzü önem derecesine ilişkin çok özlü olarak, kısa cümlelerle gerekçelerinizi belirtiniz.

Ölçüt 1: Doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması		
2.	Tehlike altındaki türlerin (bitki /hayvan) korunması		
3.	Koruma programlarının eylem planı ve uygulanması		
4.	İzleme veritabanı ve envanter kaydı		
5.	Orman yönetim uygulamaları		
6.	Ekolojik bütünlük		
7.	Ekoturizmin ekosistemle uyumu		
8.			
9.			
10.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt 2: Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Alanın doğal güzelliği		
2.	Çevresel nitelik (su, hava vb.)		
3.	Hayvan populasyonunun miktarı (kuş, balık, memeliler)		
4.	Habitat ve tür çeşitliliği		
5.	Bitki ve hayvan türlerinin önemi		
6.	Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği		
7.	Destinasyon alanlarının doğallığı		
8.			
9.			
10.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız

Ölçüt 3: Çevresel yönetim ve uygulamaları

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Katı atık yönetimi		
2.	Su, hava ve gürültü kirliliğinin kontrolü		
3.	Kaynakların tesislerin iyileştirilmesi (rehabilitasyonu) ve bakımı		
4.	Kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü		
5.	Çevresel yönetimin ilkeleri/esasları		
6.	Çevresel etkiyi azaltma uygulamaları		
7.	Çevresel planlama ve etki değerlendirmesi		
8.	Zonlama sistemi ve yönetimi		
9.	Yapıların fiziksel ve kültürel peyzajla uyumu		
10.	Vandalizmin kontrolü		
11.			

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt 4: Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Yön işaretleri		
2.	Ziyaretçi bilgilendirme merkezi		
3.	Broşür/kitapçık		
4.	Bilgilendirici/açıklayıcı personel		
5.			
6.			
7.			
8			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız

Ölçüt 5: Kültürel kaynakların korunması

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınması ve kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanması		
2.	Ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalığının arttırılması		
3.	Uzman çalıştaylarda ve yerel toplantılarda kültürel korumanın desteklenmesi ve teşvik edilmesi		
4.	Koruma önlemleri ve eylemler		
5.			
6.			
7.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt 6: Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Kültürel varlıkların miktarı		
2.	Kültürel varlıkların önemi		
3.	Kültürel varlıkların çeşitliliği		
4.			
5.			
6.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız

Ölçüt 7: Yerel katılım

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Yerel halkın yer aldığı katılımcı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı		
2.	Yerel katılımla yapılan programların (festival, kurs, çalıştay vb.) sayısı		
3.	Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planı		
4.	Alan yönetimi ve yerel halk arasında açık iletişim		
5.	Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği		
6.			
7.			
8.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ölçüt 8: Yerel halka sağladığı sosyo-ekonomik faydalar

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı (%)		
2.	İstihdam yapısı (mevsimsel, tam zamanlı vb.)		
3.	Profesyonel tur rehberlerinin sayısı		
4.	Yerel ürünlerin üretim miktarı		
5.	Yerel halkla yaşanan çatışmalar		
6.			
7.			
8.			

Ek-4. (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt 9: Toplumu bilinçlendirme

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Eğitim yoluyla öğrenciler arasında koruma farkındalığının arttırılması		
2.	Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması		
3.	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması		
4.	Tur operatörlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması		
5.			
6			
7.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ölçüt 10: Tüketici/Turist memnuniyeti

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Şikâyetlerin yapısı		
2.	Şikâyetlerin sayısı ve gruplandırılarak çözümleme edilmesi		
3.	Yeniden gelen ziyaretçiler		
4.	Ziyaretçilerin başkalarına tavsiyeleri		
5.	Turizm deneyimleri		
6.			
7.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ölçüt 11: Ekoturizm deneyiminin yönetimi

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Çevresel bilgilendirmelerin/açıklamaların mahiyeti ve sürekliliği		
2.	Doğa ile etkileşim		
3.	Turistler ile etkileşim		
4.	Olumlu öğrenme deneyimlerinin teşvik edilmesi		
5.	Ekoturizm bilgisi		
6.	Yolların ulaşılabilirliği		
7.	Hizmet kalitesi		
8.	Ziyaretçi güvenliği		

Ek-4 (Devam). Delphi yöntemi birinci aşama anketi

Ölçüt 12: Kurumsal çerçeve/kapasite

No	Göstergeler*	Puan	Neden önemli?
1.	Personel performansı ve teknik becerisi		
2.	Hizmet içi eğitim ve kapasite geliştirme		
3.	Turistlerin ahlak ilkeleri		
4.	Politika, mevzuat ve yasaların uygulanması		
5.	Yönetim planı ve uygulanması		
6.	Acenteler ve yerel halkın katılım süreci		
7.			
8.			
9.			
10.			

* Lütfen sizin ilâve edebileceğiniz göstergeleri ilgili boş hücrelere yazınız.

Ek -5. Davet mektubu

DAVET MEKTUBU

Sayın, ……,

Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı'nda, Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK'ün danışmanlığında, "*Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi (Camili Biyosfer Rezerv Alanı Örneği)*" başlıklı bir doktora tez çalışması yürütülmektedir.

Bu doktora tez çalışmasının iki temel konusu bulunmaktadır. Birincisi, ulusal düzeyde korunan alanlarda ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirlik temeline dayandırılması için gerekli ölçüt ve göstergeleri ortaya koymak ve bu sayede sürdürülebilir ekoturizm yönetim anlayışının ülkemizde benimsenmesini sağlamaktır. İkincisi, ulusal düzeyde ortaya konacak olan ölçüt ve göstergelerin yerel düzeyde etkinliğini değerlendirmek için, Türkiye'nin tek biyosfer rezerv alanı olan Camili Biyosfer Rezerv Alanı örneğinden hareketle alana özgü sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve göstergeler seti geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda çeşitli korunan alan sınıflarının hepsine hitap edecek türden değil, ağırlıklı olarak sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerine konu edilen korunan alanların seçimi önem kazanmıştır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, tüm dünya da ekoturizm etkinliklerinin en yoğun şekilde gerçekleştirildiği korunan alanların milli parklar ve biyosfer rezerv alanları olduğu görülmüştür. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yer alan korunan alan sınıflarından milli parklar ile UNESCO tarafından belirlenen Biyosfer Rezerv Alanı olan korunan alanlara yönelik sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve göstergelerinin belirlenmesine karar verilmiştir. Ulusal düzeyde ölçüt ve göstergelerin belirlenmesinde Delphi yönteminden istifade edilecektir. Bu yöntemde, ekoturizm, korunan alanlar, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm alanlarında etkinlikte bulunan akademisyenler, ormancılık teşkilatı personeli, sivil toplum kuruluşları ve turizm teşkilatından oluşan siz değerli uzmanlarımızla görüşmeler yapılacaktır. Siz değerli uzmanlarımızın görüşleri neticesinde gerekli değişiklikler yapılarak ülkemizde ulusal düzeyde korunan alanlar için gerekli sürdürülebilir ekoturizm ölçüt ve göstergeler seti belirlenecektir.

Delphi yöntemi ile belirlenecek olan ölçüt ve göstergeler setinde sürecimiz 3 aşamadan oluşacaktır. Delphi sürecinin her bir aşamasında yer alan anketleri tamamlamanız, yaklaşık olarak 25-30 dakika sürecektir. Bu davet mektubuyla, ülkemizin korunan alanlarında gerçekleştirilecek olan sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin yönetimi için gerekli ölçüt ve göstergelerin belirlenmesinde en büyük katkıyı sağlayabilmeniz için bizimle bu çalışmaya katılmanızı istirham ediyoruz ve şimdiden teşekkürlerimizi iletiyoruz. Sizin vereceğiniz bireysel cevaplar, her zaman anonimliğini koruyacaktır. Yani delphi sürecinin ileri aşamalarındaki geri beslemelerde, ölçüt ve gösterge önerilerinin kimler tarafından yapıldığı belirtilmeyecektir.

Selam ve saygılarımızla…

Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN

AÇÜ Orman Fakültesi

Orman Mühendisliği Bölümü

Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

E-mail : iza_5561@hotmail.com

Cep Tel No : 0543 458 76 14

Ek-6. Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

T.C.

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI

DELPHİ YÖNTEMİ İKİNCİ AYAK ANKETİ

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN BELİRLENMESİ

HAZIRLAYAN

İnci Zeynep AYDIN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRk

Nisan 2017- ARTVİN

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

DELFİ SÜRECİ İKİNCİ AYAK ANKETİ

Öncelikle, Delfi sürecinin birinci ayağındaki anket çalışmamıza katılarak değerli görüş ve önerilerinizi paylaştığınız için teşekkür ederiz.

Hatırlayacağınız üzere Delfi süreci birinci ayak anketinde "*Korunan alanlardaki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir yönetimine*" ilişkin sizlere sunduğumuz 12 adet ölçüt ve 68 adet göstergeden oluşan başlangıç setini değerlendirmenizi ve ayrıca ilâve (yeni) ölçüt ve gösterge önerilerinizi de paylaşmanızı istemiştik.

Böylece, siz değerli uzmanlarımızın değerlendirme ve önerilerinden hareketle birinci ayak anket sonuçlarının gözden geçirilmesiyle 12 adet ölçüt ve 317 adet göstergeden oluşan bir set ortaya çıkmıştır. Bu setin yapısı birinci ayak anketinde size sunulan başlangıç ölçüt ve gösterge setinden farklı bir hal almıştır. Buna göre farklılaşan ölçütler şu şekilde belirlenmiştir:

Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması
Çevresel yönetim ve uygulamaları
Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme
Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu
Yerel katılım
Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar
Ziyaretçi memnuniyeti
Kurumsal çerçeve/kapasite
Finansal yapı ve yönetim
Planlama ve yönetim/yönetişim
Taşıma kapasitesi
Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi

Delfi sürecinin bu ikinci ayak anketinde, sizlerden birinci ayak anket sonuçlarını incelemenizi ve bu kapsamda her bir ölçüt ve göstergenin önemini ve ölçülebilirliğini belirlemeye dönük yeni bir değerlendirme yapmanızı istemekteyiz. Bu amaçla doldurmanızı istediğimiz anket iki ana bölümden oluşmaktadır Bunlar;

BÖLÜM 1: Göstergelerin Değerlendirilmesi (Sayfa 3 - 16)

BÖLÜM 2: Ölçütlerin Değerlendirilmesi (Sayfa 17)

Anket formunun doldurulmasında dikkat edilmesi gereken hususlar ilgili anket bölümlerinin başlangıcında sunulmuştur.Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Selam ve saygılarımızla…

Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK

İletişim:
AÇÜ Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü
Orman Ekonomisi Anabilim Dalı- Artvin
E- mail : iza@artvin.edu.tr
iza_5561@hotmail.com
Cep Tel No : 0 543 458 76 14
Fax No : 0 466 215 10 34

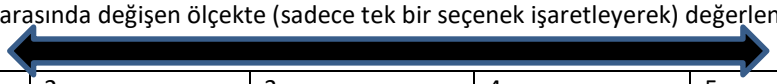
Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

BÖLÜM 1

Göstergelerin Değerlendirilmesi (Sayfa 3 - 16)

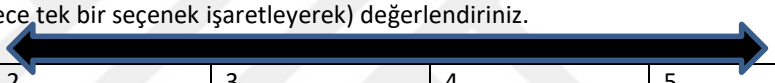
Her bir ölçütle ilgili göstergeler aşağıda çizelgeler halinde verilmiştir. Her göstergenin yanındaki satırda, göstergeleri değerlendirmek için "Önemli mi?" ve "Ölçülebilir mi?" sorularını cevaplamaya yönelik iki farklı ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeklere ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

"*Önemli mi?"* : Bu ölçek her bir göstergenin, ilgili olduğu ölçütün sürdürülebilirliğinin değişim seyri hakkında fikir verme yeteneğini sorgulamaktadır. Siz değerli uzmanlarımızdan korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerine ilişkin belirlenmiş olan göstergelerin değerlendirilmesinde, her bir göstergeyi ne kadar önemli gördüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Her bir göstergeyi 1 ile 5 arasında değişen ölçekte (sadece tek bir seçenek işaretleyerek) değerlendiriniz.

1	2	3	4	5
Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok önemli

"Ölçülebilir mi? : Bu ölçekte her bir göstergenin bilimsel olarak geçerli, zaman içerisindeki değişimleri yansıtabilen ve kolaylıkla elde edilebilir verilere dayanıp dayanmadığı sorgulanmaktadır. Siz değerli uzmanlarımızdan bu aşamada, her bir göstergenin ölçümünün ne kadar kolay ve mali külfet oluşturmaksızın elde edilebileceğini değerlendirmenizi istiyoruz. Her bir göstergeyi 1 ile 5 arasında değişen ölçekte (sadece tek bir seçenek işaretleyerek) değerlendiriniz.

1	2	3	4	5
Çok zor	Zor	Kararsızım	Kolay	Çok kolay

Not: İtalik ve koyu renkte belirtilen göstergeler, başlangıç setinde sizlere sunulmuş olan göstergelerdir

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

	ÖLÇÜT 1: DOĞAL KAYNAKLAR VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI													
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan***	***KHEKA***												
2	***Tehlike altındaki bitki türlerinin sayısı***	***TABTS***												
3	***Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı***	***TAHTS***												
4	***Koruma programlarına ait eylem planı sayısı***	***KPEPS***												
5	***İzleme veritabanı ve envanter kaydının varlığı***	***IVEKV***												
6	***Ekolojik bütünlüğün sağlanma düzeyi***	***EKOSD***												
7	***Alanın doğal güzelliği***	***ADG***												
8	***Habitat ve tür zenginliği düzeyi***	***HABTUR***												
9	***Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği***	***BITZD***												
10	***Destinasyon alanların doğallığı***	***DAD***												
11	Anıtsal özellikteki tür sayısı	AOTUR												
12	Endemik türlerin miktarı	ENDEMIK												
13	Alanda relik/endemik bitki türlerinin varlığı	AEBTV												
14	Alanda relik/endemik hayvan türlerinin varlığı	AEHTV												
15	Bitki türlerinin yoğunluğu	BITYOG												
16	Hayvan türlerinin yoğunluğu	HAYYOG												
17	Mutlak korunan türe ait populasyon yoğunluğu	MUTKORPOP												
18	Mutlak korunan türe ait yayılış alanı	MUTKORYAY												
19	Korunan ve devamlılığını sağlayabilen tür sayısı	KDSTS												
20	Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin sayısı	KORISTSAY												
21	Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin artış oranı	KORISTART												
22	İstilacı türlerin varlığı	ISTART												
23	Biyo-kaçakcılığın varlığı	BIYKAC												
24	Hayvan populasyon büyüklüğünün envanteri	HAYPOPEN												
25	Bitki örtüsü olmayan alanların oranı	NOBITKI												
26	Orman alanı oranı	ORMAN												
27	Doğal yaşlı orman alanı oranı	DOGORMAN												
28	Sosyolojik bitki toplumlarının varlığı	SOSBITVAR												
29	Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı	HABPTVAR												
30	Korunan alan içeriksindeki iskân/tarım/mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı	KORITM												
31	Ekoturizm destinasyonlarında mera alanı varlığı	EDESMERA												
32	Korunan alanlardaki ormanlarda gençleştirme başarısı	KORGENC												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz *(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).*														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

No	Göstergeler	Kısaltmalar	Önemli mi?						Ölçülebilir mi?					
			Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli		Çok zor	Zor	Kararsızım	Kolay	Çok kolay	
			1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
1	***Katı atık yönetimi sisteminin varlığı***	***KATIYON***												
2	***Su kirliliği***	***SUKIR***												
3	***Hava kirliliği***	***HAVAKIR***												
4	***Gürültü kirliliği***	***GURKIR***												
5	***Mekan ve tesislerin iyileştirilerek doğal yapıya, yöresel ve kültürel dokuya/mimariye uygun hale getirilmesi***	***MEKAN***												
6	***Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu***	***CEVYON***												
7	***Çevresel planlama ve etki değerlendirmesi***	***CPED***												
8	***Doğal yapıya uyumsuz yapılaşma düzeyi***	***DOGUYUM***												
9	***Ekoturizmin ekosistemle uyumu***	***EEU***												
10	***Vandalizmin yani alana dönük zarar verici eylemlerin kontrolü***	***VANDAL***												
11	***Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan değer ve tesis düzeyi***	***ZARARDEGER***												
12	***Sudaki siltasyon oranı***	***SUSILORAN***												
13	***Hava kalite düzeyi***	***HAVAKAL***												
14	Su kirlilik düzeyi	SUKIRDUZ												
15	Sudaki tuzluluk oranı	SUTUZ												
16	Çözünmüş oksijen/azot ve fosfor oranının değeri	COOD												
17	Tesis başına günlük ortalama atık su miktarı	TBGOASM												
18	Tesis başına günlük ortalama tüketilen su miktarı	TBGOTSM												
19	Ekoturist başına günlük atık su miktarı	EBGASM												
20	Ekoturist başına günlük tüketilen su miktarı	EBGTSM												
21	Alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranı	UREATIK												
22	Arıtılan atık su düzeyi	ATIKSU												
23	Atık su yönetim sistemlerine sahip pansiyonların oranı	ATIKSUYON												
24	Kirletici işletmeler, kirlenmenin sosyal ve mekansal yoğunlaşması	KIRISLETME												
25	Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı	CEVDUYAR												
26	Çevre ile uyumlu altyapının varlığı	CEVUYUM												
27	Kçözümlemeasyon sistemi varlığı	KSV												
28	Yol ve enerji hattı yapımı	YOLENERJI												
29	Yeraltı kaynaklarının varlığı	YERKAY												
30	İlginç jeolojik oluşumların varlığı	JEOLUS												
31	Sürdürülebilir şekilde yönetilen ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları	SURAGAC												

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

No	Göstergeler	Kısaltmalar	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
32	Erozyon Oranı	EROZYON											
33	Topografyanın özgünlüğü	TOPOZ											
34	Arazi kullanım/gelişim planı ve süreçlerinin varlığı	ARAZISUR											
35	Geri dönüşüm sisteminin varlığı	GERIDON											
36	Doğal afetlere karşı alınan önlemlerin varlığı	DOGALAFET											
37	Çevre kirliliğine karşı alınan önlemlerin varlığı	CEVREON											
38	Hidrolojik rezervler ve şebekenin varlığı	HIDROREZERV											
39	Akarsu olan alanlarda debi miktarı	AKARDEBI											
40	Nehir ekosistem çeşitliliği	NEHIREKO											
41	Göl sayısı	GOLS											
42	Korunan alanın etrafını saran arazi kullanım etkinliklerinin uygun biçimleri	KOREARAZI											
43	Korunan alanda arazi kullanım etkinliklerinin uygun biçimleri	KORFARAZI											
44	Bakımı yapılan patika uzunluğu	PATIKA											

Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz *(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).*

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 3: ÇEVRESEL EĞİTİM VE TOPLUMU BİLİNÇLENDİRME															
No	***Göstergeler***	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**						
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**		
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**		
1	***Yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığı***	***YONVAR***													
2	***Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin varlığı***	***ZIYARETBILGI LENDIRME***													
3	***Alana özgü broşür/kitapçık sayısı***	***BROSUR***													
4	***Alandaki eğitimli bilgilendirici personel sayısı***	***BILGILIPERSONEL***													
5	***Eğitim yoluyla öğrenciler arasında koruma farkındalığının arttırılma düzeyi***	***OGRENCIFARKART***													
6	***Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi***	***ZIYARETFARKART***													
7	***Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi***	***IKAMETFARKART***													
8	***Tur operatörlerinin/yerel rehberlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi***	***TURFARKART***													
9	***Çevresel bilgilendirmelerin/açıklamaların mahiyeti ve sürekliliğinin değerlendirilmesi***	***CEVRESELBILGI***													
10	***Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi***	***TANITDESTEK***													
11	Ziyaretçileri bilinçlendirme toplantıları/eğitimleri	BILINCTOPLA													
12	Alanda bulunan korunan türler (özellikleri, biyolojileri vb.) hakkında bilgilendirilme düzeyi	BILGILENDIRME													
13	Gelen ziyaretçiler için ekoturizme yönelik endemik flora ve faunanın korunması için düzenlenen programların sayısı	GELENDUZEN													
14	Kritik bilgilendirme noktaları ağı	KRITIKBILGI													
15	Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı/sürekliliği	ZIYARETSAYSUR													
16	Yerel halka alandaki endemik flora/faunanın korunması konusunda verilen eğitimlerin sayısı	YERELENDEGITIM													
17	Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi	YERELDOGALDEGR													
18	Yerel halk için düzenlenen eğitim gezisi sayısı	YERELGEZI													
19	Yerel halka girişimcilik/ev pansiyonculuğu/hizmet kalitesi konusunda verilen toplam eğitimlerin sayısı (yıllık)/sürekliliği	YERELGIRSAYSUR													
20	Alan kılavuzluğu sisteminin varlığı	KILAVUZSISTEM													

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

No	Göstergeler	Kısaltmalar	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
21	Alan kılavuzluğu eğitim sayısı	KILAVUZEGITIM											
22	Tur operatörleri/yerel rehberlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik programların sayısı	TURTUTUM											
23	Eğitim kurumlarında yapılan bilgilendirme, eğitim, tanıtım toplantılarının sayısı	EGITKURUM TOPLA											
24	Eğitim yoluyla koruma farkındalığı eğitimi verilen ziyaretçi öğrenci sayısı	KOREGITIM											
25	Okullara/öğrencilere saha ziyaretlerinde sağlanan ayrıcalıkların varlığı	SAHA											
26	Alanı ziyarete gelen öğrenci sayısı	ZIYARETEDENOR											
27	Alanı tanıtıcı haritalarının varlığı ve sayısı	HARITAVAR											
28	Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı	BELGESEL											
29	Kamu tarafından ulusal düzeyde yayınların ve kısa tanıtımcıkların yapılması	TANITIMCIK											
30	Koruma alanına ilişkin düzenlenen fotoğraf sergileri	FOTOGRAF											
31	İnternet üzerinden yönlendirmenin etkinlik düzeyi	ETKINTERNET											
32	Ziyaretçi paylaşımları ve online ziyaretçi sayısı	PAYLASIM											
33	Tanıtım veya reklam vasıtasıyla alana gelen ziyaretçi sayısı	REKLAMGELEN											
34	Teknolojik unsurların kullanımı (Ziyaretçilerin alanı ziyaret ederken teknolojik unsurlarla yapılan bilgilendirmeler)	TEKNOLOJIK											
35	Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal medya da yer alma sayısı	MEDYA											
36	Ziyaretçi merkezi içindeki kütüphane ve herbaryumun varlığı	HERBARYUM											
37	Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı/sürekliliği	YONETSAYSUR											
38	Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı/sürekliliği	SIVILSAYSUR											
39	Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin aktif olarak hizmet verdiği süre	AKTIFMERKEZ											
40	İzleme, değerlendirme ve uygulamalar	IZLEME											
41	Teorikten ziyade pratiğe yönelik koruyucu farkındalık uygulamalı eğitimlerin sayısı	TEORIKFARK											
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz *(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).*													

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 4: KÜLTÜREL KAYNAKLARIN / VARLIKLARIN MEVCUT DURUMU														
			Önemli mi?						Ölçülebilir mi?					
No	*Göstergeler*	Kısaltmalar	Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli		Çok zor	Zor	Kararsızım	Kolay	Çok kolay	
			1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
1	***Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu***	***KULSAK***												
2	***Ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalığının arttırılma çalışmaları***	***ZIYFARK***												
3	***Çalıştaylarda ve yerel toplantılarda kültürel korumanın desteklenme ve teşvik edilme düzeyi***	***CALDESTEK***												
4	***Kültürel kaynaklara/varlıklara ilişkin koruma önlemleri ve eylemlerin değerlendirilmesi***	***KULKORUMA***												
5	***Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların miktarı***	***ZIYKULMIKTAR***												
6	***Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların önemi***	***ZIYKULONEM***												
7	***Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların çeşitliliği***	***ZIYKULCESIT***												
8	Alandaki kültürel varlıkların kültürel miras listesine alınarak tescillenme durumu	TESCIL												
9	Bölgeye ait somut olmayan kültürel miras unsurları ve sürdürülebilir turizm arasındaki ilişki düzeyi	BOLGESUR												
10	Anıtsal özellikteki yer sayısı	ANITYER												
11	Kültürel varlıkların korunma durumu	KULKORUNMA												
12	Yerel kültürün (örf, gelenekler vb.) korunma durumu	YEREL KORUNMA												
13	Manevi- tarihi- dini özellikleri nedeniyle korunan mekan ve yerlerin varlığı	MANEVIYER												
14	Kültürel varlıkların tanınırlığı	KULTANI												
15	Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin / hanelerin sayısı	YERELKULTUR												
16	Yerel festival etkinliklerinin sayısı	YEREL FESTIVAL												
17	Kültürel taleplere hizmet eden tesislerin aktif çalışma süresi	KULTESIS												
18	Kültürel varlıkların restorasyon durumu	KULRESTORE												
19	Kültürel varlıkların restorasyonu için ayrılan / harcanan bütçe miktarı	KULBUTCE												
20	Yerel kültürü (Yerel ozanlar, türküler ve edebiyat tanıtımları) yaşatan uygulamaların varlığı	YERELOZAN												
21	Yerel halkın geleneksel yaşantılarındaki değişim oranı	GELENEK YASANTI												
22	Restore edilmiş geleneksel ahşap ev ya da ev planı sayısı	EVPLANI												
23	Restore edilmiş geleneksel samanlık sayısı	SAMANLIK												
24	Geleneksel el sanatları sergi sayısı	SERGI												
25	Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanılma oranı	YEREL MALZEME												

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

No	Göstergeler	Kısaltmalar	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
26	Mevcut geleneksel yapıları koruma ve bakım çalışmaları	MEVCUT GELENEK											
27	Kötü restorasyon örneklerinin varlığı	KOTURESTORE											
28	Kültürel restorasyon örneklerinin varlığı	KULTUR ESTORE											
29	Kültürel varlıklarla bütünleşen doğal kaynaklar	DOGAL KAYNAK											
30	Kültürel destinasyon alanlarının varlığı ve yakınlık durumu	DESTINASYON											
31	Yerel ürünlerin ve çekiciliklerinin türü ve sayısı	YEREL URUNCEK											
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge göstergeler varsa, lütfen belirtiniz *(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).*													

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 5: YEREL KATILIM														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Yerel halkın katıldığı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı***	***DANISMA***												
2	***Yerel katılımla yapılan programların (festival, kurs, çalıştay vb.) varlığı***	***PROGRAM***												
3	***Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planlarının sayısı***	***TURIZMPOL***												
4	***Birim zamanda korunan alan yönetiminde işbirliği yapılan yerel kişi sayısı***	***İSBİRLİK***												
5	***Alan yönetiminde yerel halka devredilen yetki sayısı***	***YERELYETKI***												
6	***Alan yönetimindeki kişilerle yerel halk arasında yaşanan çatışmaların sayısı***	***YEREL CATISMA***												
7	Alan yönetiminin her aşamasında yerel halkla beraber ortaklaşa kararlar almanın oranı	ORTAKARAR												
8	Alan yönetiminde yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi	KARAR UYGULA												
9	Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği	SOZHAKKI												
10	Korunan alan yönetiminde kadın katılımının varlığı	KADINKAT												
11	Rehberlik hizmetlerinin yerel halk tarafından yapılma oranı	REHBERYAP												
12	Taraflara temsilde sağlanan adalet	ADALET												
13	Yerel halka verilen çeşitli konulardaki sertifika sayısı	YEREL SERTIFIKA												
14	Kaynak değerleri-ziyaretçi etkileşim düzeyi	KAYNAKETKI												
15	Birim zamanda korunan alanda çalışan gönüllü sayısı	GONULLUSAY												
16	Yerel halkla yaşanan çatışmaların giderilme oranı	CATISMA												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 6: YEREL HALKA SAĞLANAN SOSYO-EKONOMİK FAYDALAR														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı***	EKOYEREL												
2	***Mevsimsel ya da geçici çalışan istihdam durumu***	MEVİST												
3	***Tam zamanlı ya da sürekli çalışan istihdam durumu***	TAMİST												
4	***Profesyonel tur rehberlerinin sayısı ve niteliği***	PROSAY												
5	***Yerel/ organik ürünlerin üretim yoğunluğu***	YERELURETİM												
6	Yerel girişim sayısı	YERELGİR												
7	Yerel halkın turizm kaynaklı etkinliklerinden elde ettiği gelir	YERELTURGEL												
8	Yerel halkın yaşam kalitesini arttırma düzeyi	YERELYASKAL												
9	Genç nüfusun istihdam oranı	GENC												
10	Yerel halkın turizm bölümlerinde okuyan öğrenci sayısı	YERELOGRENCI												
11	Yerel halkın ekoturizmden faydalanma oranı	YERELFAYOR												
12	Pansiyonlarda çalışan yerel halkın oranı	PANSIYON YEREL												
13	Ulaşım işinde çalışan yerel halkın oranı	ULASYEREL												
14	Yerel ürünlerin üretiminin istihdama katkısı	YERELURUNIST												
15	Alan kılavuzluğunun istihdama katkısı	ALANKILAVUZ												
16	Ekoturizmden gelir elde eden aile sayısı	GELİRAİLE												
17	Yerel ürün satışı yapılabilecek alanların varlığı	SATISALAN												
18	Yerel halkın hediyelik eşya satışından elde etttiği gelir	HEDIYESAT												
19	Ziyaretçilerin satın alabileceği hediyelik eşya çeşidi ve sayısı	ZIYHEDIYE												
20	Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı	FAALMEMNUN												
21	Ekoturizm pazarının toplam büyüklüğü	TOPLAMPAZAR												
22	Ekoturizm yatırımları ile altyapısı gelişen yerleşim birimi (köy, mahalle) nüfus büyüklüğü	ALTYAPIHANE												
23	Yerel halkın göç oranı	YERELGOC												
24	Turizm yoluyla yerel halkın bazı sosyal imkânlara kavuşması (yol, sinema, tiyatro vb.)	YERELSOSYAL												
25	Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı	YERELKISIGELIR												
26	Ekoturizm sezonu dışındaki işsizlik oranı	DISSEZONIS												
27	Birim zamanda / yılda yerel ürünlerden korunan alanda satılanların toplam değeri	BIRYEREL												
28	Yerel ürünlerin satışından elde edilen gelir	YERELURUN SATIS												

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

No	Göstergeler	Kısaltmalar	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
29	Yerel ürünlerin tüketim oranı	YEREL URUNTUKET											
30	Konaklama süresince tüketilen yerel gıda miktarı (süt, yumurta vb.)	KONAKSUT											
31	Konaklama süresince tüketilen et/meyve/tahıl sebze miktarı	KONAKET											
32	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği	YERELSOSE											
33	Ekoturizm gelirlerinin bölüşümünde adalet	EKOGELIR ADIL											

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 7: ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Şikayetlerin sayısı***	***SIKAYET***												
2	***Alanı önceden ziyaret etmiş olan ekoturistin olup olmaması***	***ONCEDEN ZIYARETCI***												
3	***Alana gelen ziyaretçilerin başkalarına tavsiye etme oranı***	***ZIYARETAV***												
4	***Turizm deneyimleri***	***DENEYIM***												
5	***Ziyaretçilerin doğa ile etkileşimi***	***ZIYARET DOGA***												
6	***Ziyaretçilerin ziyaretçiler ile etkileşimi***	***ZIYARET KILESIM***												
7	***Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi***	***HIZMET***												
8	***Güvenlik tedbirlerinin varlığı***	***GUVTEDBIR***												
9	***Ziyaretçilerin ekoturizm bilgisi***	***BILGI ZIYARET***												
10	Yaşanan güvenlik sorunu sayısı	GUVSORUN												
11	Güvenli hizmet verme süresi	GUVHIZMET												
12	Güvenlik önlemi sayısı	GUVONLEM												
13	Ziyaretçilerin şikayetlerinin çözüm oranı	ZIYARET COZUM												
14	Şikayet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı	KONU TEKRAR												
15	Yıllık/sezonluk ziyaretçi sayısı (turist/ekoturist dağılımı)	YILTURIST												
16	Ekoturizmin mevsimsellik göstergeleri (turist/ay sayısı)	MEVSIMSEL TUR												
17	Ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi	ORTA ZIYARET												
18	Ziyaretçi harcamalarında artış miktarı	ZIYARET HARCAMA												
19	Alana gelen ziyaretçilerin belli sürede edindiği bilgilerin oranı	ZIYARET BILGI												
20	Hizmet pazarlaması memnuniyet ölçümleri	HIZMET MEMNUN												
21	Ziyaretçilerin korunan alana yol ağı olarak varış süresi	YOLVARIS												
22	Ziyaretçi maliyetlerine ilişkin alınan geri dönüşler	ZIYARET MALIYET												
23	Ziyaretçilerin eğitim durumu	ZIYARET EGITIM												
24	Ziyaretçilerin gelir seviyesi	ZIYARET GELIR												
25	Ziyaretçi sayısının ekoturizm etkinliklerine göre dağılımı	ZIYARET ETKINLIK												
26	Yerel yerleşim alanlarında konaklama imkânları	YERLESIM KONAK												
27	Alanda kullanılan ulaşım araçlarının sayısı	ULASARAC												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/ göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 8: KURUMSAL ÇERÇEVE/KAPASİTE														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1	***Alandaki yöneticilerin/personelin performansı ve teknik beceri düzeyi***	YON PERFORMANS												
2	***Hizmet içi eğitim sayısı***	ICHIZMETEGIT												
3	***Hizmet içi kapasite geliştirme etkinliklerinin sayısı***	ICHIZMET KAPASITE												
4	***Ziyaretçilerin ahlak ilkeleri***	AHLAK												
5	***Politika, mevzuat ve yasaların etkinlik düzeyi***	POLITIKETKIN												
6	***Yönetim planı ve yönetim planının uygulanması***	YONPLAN												
7	Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri	KORUYUCU KANUN												
8	Kurumsal yapının dönemsel çalışmaları	KURUMDONEM												
9	Koruma alanında diğer sektör etkinliklerine verilen izinlerin kapsamı	SEKTORIZIN												
10	Kullanım kapasitesinin tek merkezden yönetimi	KULKAPASITE												
11	Katılımcılık konusunda mevzuatta yazılı düzenlemelerin varlığı	KATILI MEVZUAT												
12	Paydaşların aktif katılımını sağlayacak örgütlerin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)	ORGUTVAR												
13	Paydaşların aktif katılımını sağlayacak örgüt sayısı	ORGUTSAY												
14	Kurumsal yapıyı oluşturan personelin eğitim durumu	KURUMPERS												
15	Yerel halkın örgütlenmesi	ORGUTYEREL												
16	İnşaat ve yapılaşma açısından sınırlamaların seviyesi	YAPINSAAT												
17	Yerel halkın ahlak ilkelerinin uygulanabilirliği	YERELAHLAK												
18	Seyahat acentaları ve rehberler için etik ilkelerin varlığı	ETIKREHBER												
19	Kurumsal yapıda görevli çalışanların meslek ahlakı ilke ve kurallarının olup olmaması	AHLAKMESLEK												
20	Kurumsal yapıda yer alan ekoturizm paydaşlarının sayısı	PAYDASAY												
21	Ekoturizm platformunun varlığı	PLATFORM												
22	Ekoturizm sertifikasyon sistemleri	SERTIFIKA												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 9: FİNANSAL YAPI VE YÖNETİM														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)***	YILLIKGELİR												
2	***Korunan alandaki odun dışı orman ürünlerinin yıllık üretim miktarı***	YILODOU												
3	***Korunan alandaki odun dışı orman ürünlerinin yıllık satış miktarı***	YILSATISODOU												
4	***Yerel halka tesislerin rehabilitasyonu için verilen faizsiz kredi imkânlarının varlığı***	TESISFAIZ												
5	***Kalkınma ajansları tarafından bölgede desteklenen proje sayıları ve fon büyüklükleri***	PROJEFON												
6	***Ekoturizm işletmeleri için finansman imkânlarının varlığı***	FINANSMAN												
7	***Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü***	KAMUYILLIKYAT												
8	***Korunan alana yapılan yıllık bağış tutarı***	BAGIS												
9	***Yerel halkın ekoturizm etkinliklerinin devamlılığı için sağlanan teşviklerin mali değeri***	TESVIK												
10	Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi	BUTCE												
11	Korunan alanlardaki yıllık odun üretimi değeri	YILODUN												
12	Geleneksel ekonomik etkinliklerin sürdürülmesi	GELENEKSEL												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 10: PLANLAMA VE YÖNETİM / YÖNETİŞİM														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Alan yönetimine acentalar ve yerel halkın katılımı***	***YEREL ACENTA***												
2	Korunan alan yönetimine katılan acenta sayısı	ACENTA												
3	Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu	PAYKORU												
4	paydaşların katılımıyla yapılan değerlendirme toplantılarının sayısı	PAYDEGER												
5	Kritik konularda paydaşlarca oluşturulan çalışma grupları ve raporların paylaşımı	PAYGRUP												
6	Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler	PERDENETIM												
7	Uzlaşmazlıkların çözümü için bağımsız hakemlerden oluşan komisyonların oluşturulma sıklığı	UZHAKEM												
8	Yasalara uymayanlara karşı kontrol ve cezalandırmaların uygulanma durumu	YASACEZA												
9	Yasalardan kaynaklanan engellerin kaldırılmasına ilişkin girişimlerin varlığı	YASAENGEL												
10	Yönetim planının yıllık olarak değerlendirilmesi	YILYON												
11	Üst düzey planlarda ekoturizm ve korunan alanlarla ilgili hükümlerin varlığı	USTPLAN												
12	Koruma programlarında kamu varlığının etkisi	KAMU VARLIK												
13	Ülkedeki siyasi yapılanmaların korunan alanlara yaklaşımları ve ilgileri	SIYASI												
14	İnsan müdahalelerini en aza indiren önlemlerin varlığı	MUDAHALE												
15	Aktif ve süregelen izleme projelerinin gerçekleştirilme düzeyi	AKTIFPROJE												
16	Tür habitat izleme değerleri ile zonların gözden geçirilmesi	TURHABITAT												
17	Gönüllü etkinliklerin alan yönetimine kontrollü olarak dahil edilme düzeyi	GONULLU FAAL												
18	Korunan alanlarda izin verilen diğer arazi faydalanma şekillerinin (maden, enerji, taş ocağı vb.) varlığı	ARAZI FAYDA												
19	Yerel mimariyi koruma tedbirlerinin varlığı	YEREL MIMARI												
20	Alana geliş ve gidişlerde bagaj kontrol çalışmaları	BAGAJ												
21	Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği	KONTYON												
22	Planlara altlık teşkil edecek olan biyolojik çeşitlilik araştırmalarının varlığı	ALTBIO												
23	Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı	KATILIM YAKLASIM												
24	Bölgesel toplantılarının sayısı	BOLGESEL												
25	Uluslararası örnek medeni mevzuata göre yasalardaki durumu	ULUSLAR ARASI												

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 11: TAŞIMA KAPASİTESİ														
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**					
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**	
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	
1	***Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması kontrolü***	***ZIYARET SINIR***												
2	***Zonlama sistemi ve yönetimi***	ZONLAMA												
3	Kritik alanların ekoturist taşıma kapasitesi	KRITIK TASIMA												
4	Kritik alanların genel alana oranı	KRITIKALAN												
5	Yaya yolu, tesis, bina, yol vb. alanların toplam korunan alana oranı	YAYA												
6	Aktüel ziyaretçi/taşıma kapasitesi oranı	AKTUEL												
7	Korunan alanın kullanım yoğunluğu	YOGUN KULLANIM												
8	Birim alana (m^2) düşen ziyaretçi sayısı	BIRIM ZIYARET												
9	Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi	KULTUREL TASIMA												
Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

ÖLÇÜT 12: ALANA YÖNELİK BİLİNÇ VE ALGI DÜZEYİ															
No	**Göstergeler**	**Kısaltmalar**	**Önemli mi?**						**Ölçülebilir mi?**						
			Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**		**Çok zor**	**Zor**	**Kararsızım**	**Kolay**	**Çok kolay**		
			1	**2**	**3**	**4**	**5**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**		
1	Pansiyoncuların tutumlarının ölçülmesi	PANSIYON TUTUM													
2	Yerel halkın tutumlarının ölçülmesİ	YERELTUTUM													
3	Pansiyoncuların bilinç düzeyi	PANSIYON BILINC													
4	Minibüsçülerin bilinç düzeyi	MINIBILINC													
5	Ziyaretçilerin bilinç düzeyi	ZIYARETBILINC													
6	Yerel halkın bilinç düzeyi	YERELBILINC													
7	Kamu personelinin bilinç düzeyi	PERSONEL BILINC													
8	Kamu / yerel yöneticilerinin bilinç düzeyi	YONETBILINC													
9	Kamu yöneticilerinin ilgi düzeyi	YONETILGI													
10	Yerel halkın ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	YERELDEGER													
11	Yöneticilerin ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	YONETDEGER													
12	Çalışanların ahlak ilkeleri ve yerel değerlere ilişkin bilinç düzeyi	CALISDEGER													
13	Sivil toplum örgütlerinin bilinç düzeyi	SIVILBILINC													
14	Sivil toplum kuruluşlarının alandaki turizmin sürdürülebilirliği konusundaki çalışmaları	SIVILSURDUR													
15	Vali / Belediye Başkanlığı gibi yerel yöneticilerin alandaki turizm etkinlikleri konusunda farkındalığı	YONETFARKI													
16	Muhtarlıklar seviyesinde turizm konusunda bilinç düzeyi	MUHTARBILINC													
17	Muhtarlıkların yerel halkın turizme katılımı konusundaki teşvikleri	MUHTARTESVIK													
18	Bakanlık seviyesinde alandaki turizmin değerlendirme kapsamında olması	BAKANLIK													
19	Alanın yöre halkı tarafından algısı	YOREALGI													
20	Alanın dış paydaşlar tarafından algısı	DISALGI													
21	Alanın STK'lar tarafından algısı	STKALGI													
22	Alanın kamu kurum ve kuruluşları tarafından algısı	KAMUALGI													
23	Alanın uluslararası perspektifler tarafından algısı	ULUSLAR ARASIALGI													
24	Alanın yönetim/koruma statüsü durumu	STATU													
25	Ziyaretçileri bilinçlendirme çalışmalarının varlığı	ZIYARET BILINCLENIRME													
	Bu ölçüte eklenmesini düşündüğünüz gösterge/göstergeler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave gösterge önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***														

Ek-6 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama anketi

BÖLÜM 2

Ölçütlerin Değerlendirilmesi

Değerlendirmeler sonucunda oluşan 12 ölçüt aşağıda çizelge halinde verilmiştir. Her ölçütün yanındaki satırda, "*Önemli m*i?" sorusunu cevaplamaya yönelik bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğe ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

"Önemli mi?" : Siz değerli uzmanlarımızdan bu aşamada, her ölçütü korunan alanlarda yürütülecek sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerinin değerlendirilmesi açısından ne kadar önemli gördüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Her bir ölçütü 1 ile 5 arasında değişen ölçekte (*sadece tek bir seçenek işaretleyerek*) değerlendiriniz.

1	2	3	4	5
Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok önemli

Genel Görüş: Çizelgenin sonunda 12 ölçütün tamamına ilişkin bir yargı bulunmaktadır. Siz değerli uzmanlarımızdan, belirtilen bu yargıya ne derecede katıldığınızı öğrenmek istiyoruz.

Ölçüt çizelgesinin sonunda, belirtilen ölçütlere eklenmesini düşündüğünüz ilâve ölçütler varsa belirtebilirsiniz. *Ancak ilâve ölçüt önerme zorunluluğu bulunmamaktadır.*

ÖLÇÜTLER						
No	**Ölçütler**	**Önemli mi?**				
		Çok önemsiz	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması					
2	Çevresel yönetim ve uygulamaları					
3	Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme					
4	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu					
5	Yerel katılım					
6	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar					
7	Ziyaretçi memnuniyeti					
8	Kurumsal çerçeve/kapasite					
9	Finansal yapı ve yönetim					
10	Planlama ve yönetim/yönetişim					
11	Taşıma kapasitesi					
12	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi					
Bu ölçütlere eklenmesini düşündüğünüz ölçütler varsa, lütfen belirtiniz ***(İlave ölçüt önerme zorunluluğu bulunmamaktadır).***						
GENEL GÖRÜŞ						
Yapılan değerlendirmeler sonucunda oluşturulan yukarıdaki 12 ölçüt, "*Türkiye'de korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinin yönetiminde sürdürülebilirlik boyutlarını*" yeterli düzeyde temsil etmektedir *(İlgili kutucuğu işaretleyiniz).*						
Kesinlikle katılmıyorum	**Katılmıyorum**	**Orta düzeyde katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**		

Ek-7. Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

T.C.

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI

DELPHİ YÖNTEMİ ÜÇÜNCÜ AYAK ANKETİ

KORUNAN ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN BELİRLENMESİ

HAZIRLAYAN

İnci Zeynep AYDIN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK

Kasım 2017- ARTVİN

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

DELFİ SÜRECİ ÜÇÜNCÜ AYAK ANKETİ

Öncelikle, *"Korunan alanlarda sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin belirlenmesi*" amacıyla yürütülen doktora tez çalışması kapsamındaki Delfi sürecinin birinci ve ikinci ayak anketlerine katılarak değerli görüş ve önerilerinizi paylaştığınız için teşekkür ederiz.

Hatırlayacağınız üzere Delfi süreci birinci ayak anketinde sizlere sunduğumuz 12 adet ölçüt ve 68 adet göstergeden oluşan başlangıç setini değerlendirmenizi ve ayrıca ilâve (yeni) ölçüt ve gösterge önerilerinizi de paylaşmanızı istemiştik. Birinci ayak anketi sonuçlarından harketle ikinci ayak anketinde ise sizlerden 12 adet ölçüt altında toplanan 317 adet göstergenin önem ve ölçülebilirlik düzeylerini likert tipi ölçek yardımıyla değerlendirmenizi istemiştik.

İkinci ayak anketine vermiş olduğu cevaplara ilişkin; aritmetik ortalama, standart sapma, katılım yüzdesi ve faktör yükleri ile yeni ölçüt ve göstergelere ilişkin görüşleri dikkate alınarak yapılan çözümlemeler sonucunda 11 adet ölçüt ve 109 adet göstergeden oluşan bir set ortaya çıkmıştır. Bu setin yapısı ikinci ayak anketinde size sunulan ölçüt ve gösterge setinden nisbeten farklı bir hal almıştır. Buna göre farklılaşan ölçütler şu şekildedir:

Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	(12 gösterge)
Çevresel yönetim ve uygulamaları	(9 gösterge)
Çevresel eğitim ve uygulamaları	(16 gösterge)
Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	(7gösterge)
Yerel katılım	(6 gösterge)
Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	(12 gösterge)
Ziyaretçi memnuniyeti	(8 gösterge)
Kurumsal kapasite/çerçeve	(17 gösterge)
Finansal yapı	(6 gösterge)
Taşıma kapasitesi	(7 gösterge)
Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	(9 gösterge)

Siz değerli uzmanlarımızdan Delfi sürecinin bu üçüncü ayak anketinde, istatistiki çözümlemelerle oluşturulmuş olan 11 adet ölçüt altında yer alan 109 adet gösterge setini **son kez** incelemenizi ve değerlendirmenizi talep ediyoruz. Önem düzeyine dönük yapacağınız bu değerlendirmelerle ölçüt ve göstergelerle ilgili genel bir uzlaşı sağlamayı amaçlıyoruz. Bugüne kadar bizimle paylaştığınız değerli görüş ve katkılarınız için tekrar teşekkür ederiz. Selam ve saygılarımızla…

Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN **Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK**

İletişim:
AÇÜ Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü
Orman Ekonomisi Anabilim Dalı- Artvin
E- mail : iza@artvin.edu.tr
iza_5561@hotmail.com
Cep Tel No : 0 543 458 76 14
Fax No : 0 466 215 10 34

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

Gösterge Anketi

Her bir ölçütle ilgili göstergeler aşağıda çizelgeler halinde verilmiştir. Her göstergenin yanındaki satırda, göstergeleri değerlendirmek için "*Önemli mi*?" sorularını cevaplamaya yönelik ölçek kullanılmıştır. Siz değerli uzmanlarımızdan korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerine ilişkin belirlenmiş olan göstergelerin değerlendirilmesinde, her bir göstergeyi ne kadar önemli gördüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Her bir göstergeyi 1 ile 5 arasında değişen ölçekte (*sadece tek bir seçenek işaretleyerek)* değerlendiriniz.

1	2	3	4	5
Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok önemli

ÖLÇÜT 1: DOĞAL KAYNAKLAR VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI											
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**					
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Çok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan	4.56	.65	95.8	.888					
2	Tehlike altındaki bitki türlerinin sayısı	4.54	.65	95.8	.933					
3	Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı	4.54	.62	97.9	.891					
4	Endemik türlerin miktarı	4.44	.71	75.9	.767					
5	Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği	4.46	.58	95.8	.617					
6	Doğal yaşlı orman alanı oranı	4.10	.80	81.2	.613					
7	Bitki örtüsü olmayan alanların oranı	3.64	.86	68.7	.817					
8	Korunan alan içerisindeki iskân /tarım/mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı	4.04	.99	81.2	.785					
9	Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin sayısı	4.12	.84	79.2	.837					
10	Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı	4.37	.81	73.0	.812					
11	Biyo-kaçakcılığın varlığı	4.35	.78	89.6	.835					
12	İzleme veri tabanı ve envanter kaydının varlığı	4.56	.62	95.8	.602					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 2: ÇEVRESEL YÖNETİM VE UYGULAMALARI											
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**					
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Çok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu	4.52	.65	95.8	.780					
2	Katı atık yönetimi sisteminin varlığı	4.33	.63	95.9	.738					
3	Su kirlilik düzeyi	4.39	.57	95.9	.662					
4	Tesis başına günlük ortalama atık su miktarı	4.04	.71	85.4	.766					
5	Alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranı	3.96	.82	85.4	.680					
6	Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu	4.17	.81	87.5	.685					
7	Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı	4.21	.65	87.5	.751					
8	Kirletici işletmeler, kirlenmenin sosyal ve mekansal yoğunlaşması	3.98	.96	85.4	.711					
9	Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan değeri	4.02	.93	81.3	.773					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 3: ÇEVRESEL EĞİTİM VE UYGULAMALARI											
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**					
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Çok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı	4.50	.50	100	.544					
2	Yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığı	4.46	.54	97.9	.817					
3	Alana özgü broşür/kitapçık sayısı	4.39	.53	98.0	.652					
4	Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı	4.17	.72	89.6	.430					
5	Yerel halk için düzenlenen alan içi/alan dışı eğitim gezisi sayısı	4.12	.91	83.3	.802					
6	Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı	4.37	.67	93.8	.786					
7	Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı	4.27	.79	87.6	.830					
8	Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı	4.20	.80	89.6	.824					
9	Ziyaretçileri bilinçlendirme çalışmalarının varlığı	4.33	.81	93.7	.738					
10	Ziyaretçi bilgilendirme merkezinin faal olarak hizmet verdiği süre	4.06	.88	75.5	.733					
11	Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi	4.17	.72	91.7	.857					
12	Ziyaretçi paylaşımları ve sanal ziyaretçi sayısı	4.04	.68	83.3	.851					
13	Okullara/öğrencilere saha ziyaretlerinde sağlanan ayrıcalıkların varlığı	3.98	.86	79.2	.733					
14	Koruma farkındalığı eğitimi verilen ziyaretçi öğrenci sayısı	4.23	.75	89.6	.679					
15	Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı	4.31	.65	93.8	.769					
16	Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı	4.29	.62	95.8	.863					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 4: KÜLTÜREL KAYNAKLARIN / VARLIKLARIN MEVCUT DURUMU											
No	Göstergeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Katılım % Si	Faktör Yükü	Önemli mi?					
						Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli	
						1	2	3	4	5	
1	Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı	4.23	.80	89.6	.537						
2	Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı	4.21	.68	89.6	.697						
3	Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların/varlıkların miktarı	4.02	.78	83.3	.612						
4	Alandaki kültürel varlıkların kültürel miras listesine alınarak tescillenme durumu	4.27	.84	87.5	.463						
5	Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanım oranı	4.29	.50	98	.548						
6	Kültürel varlıkların korunma durumu	4.54	.50	100	.485						
7	Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu	4.46	.62	93.8	.669						

ÖLÇÜT 5: YEREL KATILIM											
No	Göstergeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Katılım % Si	Faktör Yükü	Önemli mi?					
						Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli	
						1	2	3	4	5	
1	Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planlarının sayısı	4.21	.68	93.8	.740						
2	Yerel katılımla yapılan programların (şenlik, kurs, çalıştay vb.) varlığı	4.21	.54	93.8	.859						
3	Yerel halkın katıldığı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı	4.07	.73	85.4	.532						
4	Alan yönetiminin her aşamasında yerel halkla beraber ortaklaşa kararlar almanın oranı	4.37	.70	91.7	.663						
5	Alan yönetiminde yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi	4.35	.70	95.9	.887						
6	Yerel halkla yaşanan çatışmaların giderilme oranı	4.57	.54	97.9	.659						

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 6: YEREL HALKA SAĞLANAN SOSYO-EKONOMİK FAYDALAR										
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**				
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Çok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı	4.39	.71	91.7	.821					
2	Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı	4.31	.55	95.8	.765					
3	Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi	4.25	.70	89.6	.611					
4	Yerel ürünlerin üretiminin istihdama katkısı	4.27	.68	91.7	.624					
5	Yerel/organik ürünlerin üretim miktarı	4.25	.76	85.5	.724					
6	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği	4.23	.75	89.6	.534					
7	Yerel halkın turizm kaynaklı etkinliklerden (pansiyon, ulaşım, hediyelik eşya satışı vb.) elde ettiği gelir	4.17	.59	97.9	.883					
8	Yerel ürün satışı yapılabilecek alanların varlığı	4.12	.60	91.7	.766					
9	Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı	4.10	.75	91.7	.834					
10	Yerel girişimci sayısı	4.06	.93	81.2	.646					
11	Yerel halkın göç oranı	3.94	.88	77.1	.623					
12	Ekoturizm yatırımları ile altyapısı gelişen yerleşim birimi (köy, mahalle) nüfus büyüklüğü	3.71	.80	72.9	.783					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 7: ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ											
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**					
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Cok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Yıllık/dönemlik ziyaretçi sayısı	4.06	.73	85.4	.603					
2	Ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi	3.83	.72	81.2	.769					
3	Ziyaretçilerin alanı daha önceden ziyaret etmiş olması	3.75	.84	75.0	.788					
4	Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı	4.31	.62	95.8	.703					
5	Güvenlik tedbirlerinin varlığı	4.35	.56	95.9	.777					
6	Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi	4.23	.63	89.6	.838					
7	Ziyaretçilerin şikayetlerinin çözüm oranı	4.31	.59	93.8	.569					
8	Şikayet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı	4.10	.78	89.6	.848					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 8: KURUMSAL KAPASİTE / ÇERÇEVE											
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**					
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Çok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Hizmet içi kapasite geliştirme etkinliklerinin sayısı	4.06	.81	83.4	.721					
2	Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri	4.37	.79	95.8	.727					
3	Korunan alanda diğer sektör etkinliklerine verilen izinlerin kapsamı	4.17	.63	91.7	.752					
4	Kurumsal yapıda görevli çalışanların meslek ahlakı ilke ve kurallarının olup olmaması	4.42	.61	93.7	.741					
5	Yönetim planı ve yönetim planının uygulanması	4.60	.49	100	.709					
6	Aktif ve süregelen izleme projelerinin gerçekleştirilme düzeyi	4.14	.77	87.6	.617					
7	İnsan müdahalelerini en aza indiren önlemlerin varlığı	4.17	.93	85.4	.847					
8	Kurumsal yapıyı oluşturan personelin eğitim durumu	4.31	.66	93.8	.678					
9	Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği	4.17	.78	89.6	.829					
10	Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı	4.44	.58	95.8	.749					
11	Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu	4.35	.52	97.9	.790					
12	Paydaşların aktif katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)	4.21	.77	87.5	.821					
13	Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler	4.10	.63	85.4	.623					
14	Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu	4.27	.71	89.6	.608					
15	Ekoturizm sertifikasyon sistemleri	4.29	.68	87.5	.628					
16	Personel değişkenliği (Birim zamanda kuruma gelen/kurumdan ayrılan toplam personel sayısının başlangıçtaki personel sayısına oranı)	--	--	--	--					
17	Ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri	--	--	--	--					

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 9: FİNANSAL YAPI											
No	Göstergeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Katılım % Si	Faktör Yükü	Önemli mi?					
						Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli	
						1	2	3	4	5	
1	Ekoturizm işletmeleri için kurumdışı finansman imkânlarının (kalkınma ajansları vb.) varlığı	4.25	.67	95.8	.825						
2	Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü	4.19	.76	91.6	.765						
3	Yerel halka tesislerin rehabilitasyonu için verilen faizsiz kredi imkânlarının varlığı	4.12	.70	89.6	.707						
4	Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi	4.10	.55	93.8	.822						
5	Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)	3.81	1.12	75.0	.702						
6	Korunan alana yapılan yıllık bağış tutarı	3.44	1.11	58.4	.530						

ÖLÇÜT 10: TAŞIMA KAPASİTESİ											
No	Göstergeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Katılım % Si	Faktör Yükü	Önemli mi?					
						Çok önemsiz	Önemsiz	Kararsızım	Önemli	Çok Önemli	
						1	2	3	4	5	
1	Zonlama sistemi ve yönetimi	4.67	.48	100	.639						
2	Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü	4.62	.60	98.0	.640						
3	Korunan alanın kullanım yoğunluğu	4.44	.50	100	.828						
4	Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi	4.31	.47	100	.662						
5	Yaya yolu, tesis, bina, yol vb. alanların toplam korunan alana oranı	4.12	.70	85.5	.817						
6	Kritik alanların (Çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanların) toplam korunan alana oranı	4.00	.87	79.2	.861						
7	Rekreasyon alanlarındaki kompaktlaşma ve kelleşme (bitki örtüsünün ölümü) alanının miktarı	--	--	--	--						

Ek-7 (Devam). Delphi yöntemi üçüncü aşama anketi

ÖLÇÜT 11: ALANA YÖNELİK BİLİNÇ VE ALGI DÜZEYİ										
No	**Göstergeler**					**Önemli mi?**				
		Aritmetik Ortalama	**Standart Sapma**	**Katılım % Si**	**Faktör Yükü**	**Cok önemsiz**	**Önemsiz**	**Kararsızım**	**Önemli**	**Çok Önemli**
						1	**2**	**3**	**4**	**5**
1	Pansiyoncuların bilinç ve algı düzeyi	4.25	.52	95.9	.699					
2	Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi	4.25	.48	97.9	.629					
3	Kamu/yerel yöneticilerin bilinç ve algı düzeyi	4.25	.67	98.0	.629					
4	Muhtarlıklar seviyesinde turizm konusunda bilinç ve algı düzeyi	4.31	.51	97.9	.660					
5	Ziyaretçilerin bilinç ve algı düzeyi	4.12	.73	93.8	.687					
6	Alanın dış paydaşlarının (STK vb.) bilinç ve algı düzeyi	4.02	.76	85.5	.841					
7	Vali/Belediye Başkanı gibi yerel yöneticilerin alandaki turizm etkinlikleri konusunda farkındalığı	4.48	.54	97.9	.770					
8	Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi	4.29	.71	93.8	.670					
9	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi	4.35	.60	97.9	.724					

Ek-8. Delphi yöntemi ikinci aşama anketlerinin güvenirlik çözümleme sonuçları

No	Ölçütler	Cronbach Alfa	KMO	Barlett
1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	.919	.637	.000
2	Çevresel yönetim ve uygulamaları	.886	.497	.000
3	Çevresel eğitim ve toplumu bilinçlendirme	.939	.760	.000
4	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	.886	.620	.000
5	Yerel katılım	.842	.581	.000
6	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	.920	.555	.000
7	Ziyaretçi memnuniyeti	.885	.542	.000
8	Kurumsal çerçeve/kapasite	.819	.748	.000
9	Finansal yapı ve yönetim	.795	.729	.000
10	Planlama ve yönetim/yönetişim	.814	.640	.000
11	Taşıma kapasitesi	.835	.776	.000
12	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	.905	.603	.000

Ek-9. Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 1						
	1	2	3	4	5	6	7
KHEKA					.888		
TABTS					.933		
TAHTS					.891		
EKOSD	.615						
HABTUR			.617				
BITZD							
DAD			.617				
ENDEMIK			.767				
AEBTV			.836				
AEHTV			.815				
BITYOG				.760			
HAYYOG				.723			
MUTKORPOP				.723			
MUTKORYAY							
KDSTS	.788						
KORISTSAY		.837					
KORISTART		.923					
ISTART		.835					
BIYKAC							
HAYPOPEN	.759						
NOBITKI	.817						
ORMAN	.749						
DOGORMAN	.613					.645	
SOSBITVAR							
HABPTVAR							.812
KORITM	.785						
EDESMERA	.728						

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 2												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
KATIYON													
SUKIR											.738		
HAVAKIR													
GURKIR											.680		
MEKAN						.614							
CEVYON					.856								
CPED					.786								
DOGUYUM						.722							
EEU							.780						
VANDAL							.806						
ZARARDEGER	.773												
SUSILORAN		.731											
HAVAKAL		.757											
SUKIRDUZ													
SUTUZ		.662											
COOD												.766	
TBGOASM													
TBGOTSM													
EBGASM			.920										
EBGTSM			.841										
UREATIK	.680												
ATIKSU	.864												
ATIKSUYON								.620					
KIRISLETME	.711												
CEVDUYAR									.751				
CEVUYUM	.685												
KSV													
YOLENERJI													.910
YERKAY										.798			
JEOLUS													
SURAGAC	.723												
EROZYON	.706												
TOPOZ										.625			
ARAZISUR									.826				
GERIDON								.821					
DOGALAFET		.802											
CEVREON				.770									
HIDROREZERV				.811									
AKARDEBI													
NEHIREKO													

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 3									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
YONVAR					.817					
BROSUR					.652					
BILGILIPERSONEL										
OGRENCIFARKART		.679								
ZIYARETFARKART								.712		
IKAMETFARKART			.724							
TURFARKART								.746		
CEVRESELBILGI										
TANITDESTEK		.857								
BILINCTOPLA		.873								
BILGILENDIRME										
GELENDUZEN						.634				
KRITIKBILGI										
ZIYARETSAYSUR	.642									
YERELENDEGITIM	.802									
YERELDOGALDEGER			.670							
YERELGEZI			.635							
YERELGIRSAYSUR						.786				
KILAVUZSISTEM										
KILAVUZEGITIM									.830	
TURTUTUM			.640							
EGITKURUMTOPLA		.689								
KOREGITIM										
SAHA										.733
ZIYARETEDENOGR										
HARITAVAR							.670			
TANITIMCIK										
FOTOGRAF										.642
ETKINTERNET										
PAYLASIM							.851			
REKLAMGELEN										
TEKNOLOJIK				.615						
MEDYA				.824						
HERBARYUM										
YONETSAYSUR			.769							
SIVILSAYSUR			.863							
AKTIFMERKEZ	.733									
IZLEME	.861									
TEORIKFARK	.886									

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 4		
	1	2	3
KULSAK			
ZIYFARK			
CALDESTEK			
KULKORUMA			
ZIYKULMIKTAR			
ZIYKULONEM		-.656	
ZIYKULCESIT			
TESCIL			
BOLGESUR			
ANITYER			
KULKORUNMA			
YERELKORUNMA			
MANEVIYER			
KULTANI			
YERELKULTUR			
YERELFESTIVAL			
KULTESIS			
KULRESTORE	.689		
KULBUTCE			
YERELOZAN			
GELENEKYASANTI	.676		
EVPLANI			
SAMANLIK			
SERGI			
YERELMALZEME			
MEVCUTGELENEK			
KOTURESTORE			.651
KULTURESTORE			
DOGALKAYNAK		-.697	
DESTINASYON			
YERELURUNCEK			

	ÖLÇÜT 5			
	1	2	3	4
PROGRAM			.859	
TURIZMPOL	.740			
ÝSBÝRLÝK	.887			
KARARUYGULA		.887		
KAYNAKETKI				.878
DANISMA				
YERELYETKI				
YERELCATISMA				
ORTAKARAR		.653		
SOZHAKKI	.655			
KADINKAT		.649		
REHBERYAP				
CATISMA			.659	

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 6							
	1	2	3	4	5	6	7	8
EKOYEREL				.747				
MEVIST				.621				
PROSAY								
YERELURETIM								
YERELGIR		.603						
YERELTURGEL								
YERELYASKAL					.779			
GENC								
YERELOGRENCI								
YERELFAYOR								
PANSIYONYEREL		.726						
ULASYEREL		.801						
YERELURUNIST		.730						
ALANKILAVUZ			.626					
GELIRAILE								
HEDIYESAT			.800					
FAALMEMNUN					.820			
TOPLAMPAZAR								
YERELGOC								.697
YERELKISIGELIR				.855				
DISSEZONIS								
YERELURUNSATIS								
YERELURUNTUKET	.734							
KONAKSUT	.906							
KONAKET	.850							
TAMIST							-.614	
SATISALAN			.862					
ZIYHEDIYE	.678							
ALTYAPIHANE						.819		
YERELSOSYAL				.664				
BIRYEREL							.797	

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 7							
	1	2	3	4	5	6	7	8
SIKAYET								
ONCEDENZIYARETCI								.788
ZIYARETAV						.703		
DENEYIM	.673							
ZIYARETDOGA			.709					
ZIYARETKILESIM			.853					
HIZMET				.838				
GUVTEDBIR								
BILGIZIYARET			.702					
GUVSORUN							.630	
GUVHIZMET								
GUVONLEM						.777		
ZIYARETCOZUM								
KONUTEKRAR							.848	
YILTURIST					.603			
MEVSIMSELTUR					.872			
ORTAZIYARET	.769							
ZIYARETHARCAMA	.669							
ZIYARETBILGI								
HIZMETMEMNUN				.756				
YOLVARIS		.672						
ZIYARETMALIYET		.838						
ZIYARETEGITIM	.713							
ZIYARETGELIR	.797							
ZIYARETETKINLIK	.703							
YERLESIMKONAK								
ULASARAC		.797						

	ÖLÇÜT 8					
	1	2	3	4	5	6
YONPERFORMANS						
ICHIZMETEGIT						
ICHIZMETKAPASITE	.721					
AHLAK		.861				
POLITIKETKIN	.627					
YONPLAN	.709					
KORUYUCUKANUN	.727					
SEKTORIZIN			.752			
KULKAPASITE						.840
KATILIMEVZUAT						
ORGUTVAR			.821			
ORGUTSAY				.676		
KURUMPERS	.678					
ORGUTYEREL					.680	
YERELAHLAK		.749				
ETIKREHBER		.883				
AHLAKMESLEK		.641				
PAYDASAY				.872		
SERTIFIKA					.628	

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 9		
	1	2	3
YILLIKGELIR		.692	
YILODOU		.896	
YILSATISODOU		.781	
TESISFAIZ			.707
PROJEFON	.618		
FINANSMAN	.825		
KAMUYILLIKYAT	.765		
BAGIS			
TESVIK	.698		
BUTCE	.822		
YILODUN		.708	
GELENEKSEL			-.722

	ÖLÇÜT 10					
	1	2	3	4	5	6
KAMUVARLIK					.860	
SIYASI					.607	
MUDAHALE		.847				
AKTIFPROJE	.617					
TURHABITAT			.694			
GONULLUFAAL	.637					
ARAZIFAYDA						
YERELMIMARI						
BAGAJ				.798		
KONTYON		.829				
ALTBIO			.825			
KATILIMYAKLASIM			.749			
BOLGESEL						
PAYKORU						.790
PAYDEGER	.794					
PAYGRUP	.863					
YASACEZA			.608			
YILYON	.798					

	ÖLÇÜT 11	
	1	2
ZIYARETSINIR		.640
ZONLAMA		.639
KRITIKTASIMA	.621	
KRITIKALAN	.861	
YAYA	.817	
AKTUEL		
YOGUNKULLANIM		.828
KULTURELTASIMA		.662

Ek-9 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşama faktör çözümlemei sonuçları

	ÖLÇÜT 12					
	1	2	3	4	5	6
PANSIYONTUTUM		.776				
YERELTUTUM	.859					
PANSIYONBILINC		.799				
ZIYARETBILINC		.687				
YERELBILINC		.629				
PERSONELBILINC		.611				
YONETBILINC	.923					
YONETILGI	.785					
YERELDEGER				.795		
YONETDEGER				.837		
CALISDEGER				.842		
SIVILBILINC			.605			
SIVILSURDUR			.673			
YONETFARKI			.770			
MUHTARBILINC			.760			
MUHTARTESVIK			.658			
BAKANLIK						.902
YOREALGI	.690					
DISALGI					.841	
STKALGI					.867	
KAMUALGI						.621
ULUSLARARASIALGI						
STATU	.763					
ZIYARETBILINCLENDIRME	.738					

Ek-10. Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

T.C.

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI İKİNCİ AŞAMASI

AHP YÖNTEMİNİN UYGULANMASI

CAMİLİ BİYOSFER REZERV ALANINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM YÖNETİMİ ÖLÇÜT VE GÖSTERGELERİNİN ÖNCELİKLENDİRİLMESİ

HAZIRLAYAN

İnci Zeynep AYDIN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK

Mart 2018-ARTVİN

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

Sayın Katılımcımız

Bu doktora çalışmasının birinci aşamasında ulusal düzeyde korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir nitelik taşıması için gerekli olan 11 adet ölçüt ile 101 adet göstergeden oluşan bir set Delphi yöntemi yardımıyla oluşturulmuştur. Bu sette yer alan ölçütler, korunan alanlarda yürütülen ekoturizm etkinliklerinde sürdürülebilirlik değerlendirmesinin neye göre yapılacağını belirten ve ölçülemeyen genel kurallar iken; göstergeler her bir ölçütün ne olduğunu, ne anlama geldiğini, her bir ölçüte ilişkin ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmek, izlemek ve değerlendirmek için kullanılan ve sayısal olarak ifade edilen araçlardır.

Ulusal düzeyde belirlenen ölçüt ve gösterge setinin Camili Biyosfer Rezerv Alanı'na uyarlanmasında, ölçüt ve göstergelerin hiyerarşik bir ağırlıklandırma süreci içinde önceliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada önceliklendirmeyi sağlamak ve bu amaçla kullanılacak ölçüt ve göstergelerin ağırlıklarını belirlemek amacıyla AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) yönteminden yararlanılacaktır. AHP, karmaşık problemlerinin çözümünde sıkça kullanılan, karar verme sürecinde objektif ve sübjektif faktörleri birleştirme olanağı sağlayan güçlü ve kolay anlaşılır, çok kriterli karar verme tekniğidir. Asıl olarak elemanların ikili karşılaştırılmasından elde edilen önceliklere dayalı bir ölçüm teorisidir. Siz değerli anket katılımcılarından isteğimiz, ulusal ölçekli ölçüt ve gösterge setinin Camili Biyosfer Rezerv Alanı Ölçeğinde Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Açısından Önceliklendirmesine katkı sağlamak üzere aşağıdaki anketi doldurarak görüşlerinizi bizimle paylaşmanızdır.

Doldurmanızı istediğimiz anket iki ana bölümden oluşacaktır. Her bir bölümün nasıl değerlendirileceği ilgili bölümün başlangıcında açıklanacaktır.

BÖLÜM 1: Göstergelerin değerlendirilmesi (Sayfa 3-16)

BÖLÜM 2: Ölçütlerin değerlendirilmesi (Sayfa 17-18)

Bölüm 1 ve Bölüm 2'de gösterge ve ölçütlerin karşılaştırılmasında Saaty (1977) tarafından geliştirilmiş önem skalası (ölçeği) kullanılacaktır.

1	3	5	7	9
Eşit önemli	Biraz önemli	Önemli	Fazla önemli	Çok fazla önemli

2-4-6-8	Ara Değerler	Uzlaşma Gerektiğinde Kullanılmak Üzere İki Ardışık Yargı Arasına Düşen Değerler

Şimdiden çalışmaya göstermiş olduğunuz ilgi ve ayırdığınız vakit için teşekkür ederiz. Selam ve saygılarımızla….

Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK

İletişim:
AÇÜ Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü
Orman Ekonomisi Anabilim Dalı- Artvin
E- mail : iza@artvin.edu.tr
iza_5561@hotmail.com
Cep Tel No : 0 543 458 76 14

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

BÖLÜM 1

Göstergelerin Değerlendirilmesi (Sayfa 3-16)

Her bir ölçütle ilgili göstergeler aşağıda çizelgeler halinde verilmiştir. Söz konusu göstergelerin birbirlerine karşı göreli önemlerini tespit etmek üzere ikili karşılaştırma yapılacaktır. İkili karşılaştırmaları yapılacak göstergeleri değerlendirmek için "*Hangisi Daha Önemli*?" ve "*Ne Kadar Önemli*?" sorularını cevaplamaya yönelik ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçeklere ve anketin doldurulmasına ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

Hangisi önemli?: A ve B sütununda yer alan göstergeleri karşılıklı olarak değerlendirdiğimizde, hangi sütundaki gösterge diğerine nazaran daha önemli ise önemli olan göstergenin bulunduğu taraftaki puanlama yapılacaktır.

Ne kadar önemli ?: A veya B sütununda bulunan göstergelerden daha önemli olan göstergenin diğer göstergeye göre ne derece önemli olduğu belirlenecektir ve buna göre 1-9 arasında değişen puanlardan uygun kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

ÖRNEK UYGULAMALAR

Örnek 1: "*TEHLİKE HAYVAN (Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı)*" göstergesi ile *"TEHLİKE BİTKİ (Tehlike altındaki bitki türlerinin sayısı)*" göstergesi karşılaştırıldığında; "*TEHLİKE HAYVAN*" göstergesi daha önemli ise, TEHLİKELİ HAYVAN göstergesinin yer aldığı taraftaki puanlandırma (*sol taraf)* dikkate alınacaktır. Ayrıca, "*TEHLİKE HAYVAN*" göstergesi, "*TEHLİKE BİTKİ*" göstergesinden "*Fazla önemli"* ise, 7 rakamı ile ifade edilen kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

Örnek 2: "*ENDEMİK (Endemik türlerin miktarı*)" göstergesi ile *"ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ (Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği)"* göstergesi karşılaştırıldığında; "*ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ*" göstergesi daha önemli ise, ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ göstergesinin yer aldığı taraftaki puanlandırma (*sağ taraf)* dikkate alınacaktır. Ayrıca, "*ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ*" göstergesi, "*ENDEMİK*" göstergesi ile karşılaştırıldığında "*Önemli mi*? yoksa "*Biraz mı önemli?*" yargıları arasında uzlaşma sağlayamıyorsa, ara değer olan 4 rakamı ile ifade edilen kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

SOL TARAF										***SAĞ TARAF***								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
TEHLİKE HAYVAN			X															**TEHLİKE BİTKİ**
ENDEMİK												X						**ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 1: DOĞAL KAYNAKLAR VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINA İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
TEHLİKE HAYVAN	Tehlike altındaki hayvan türlerinin sayısı	**ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ**	Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği
TEHLİKE BİTKİ	Tehlike altındaki bitki türlerinin sayısı	**DOĞAL YAŞLI**	Doğal yaşlı orman alanı oranı
KRİTİK HABİTAT	Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan	**İSTİLACI SAYISI**	Korunan alandaki istilacı yabancı türlerin sayısı
ENDEMİK	Endemik türlerin miktarı	**BİYO KAÇAKCILIK**	Biyo-kaçakcılığın varlığı
İZLEME VERİ	İzleme veri tabanı ve envanter kaydının varlığı	**İSKAN ORANI**	Korunan alan içerisindeki iskân/ tarım mera vb. arazi kullanım şekillerinin oranı
HABİTAT	Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı		

ÖLÇÜT 1: DOĞAL KAYNAKLAR VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI																		
	SOL TARAF									***SAĞ TARAF***								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
TEHLİKE HAYVAN																		**TEHLİKE BİTKİ**
TEHLİKE HAYVAN																		**KRİTİK HABİTAT**
TEHLİKE HAYVAN																		**ENDEMİK**
TEHLİKE HAYVAN																		**İZLEME VERİ**
TEHLİKE HAYVAN																		**HABİTAT**
TEHLİKE HAYVAN																		**ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ**
TEHLİKE HAYVAN																		**DOĞAL YAŞLI**
TEHLİKE HAYVAN																		**İSTİLACI SAYISI**
TEHLİKE HAYVAN																		**BİYOKAÇAKCILIK**
TEHLİKE HAYVAN																		**İSKAN ORANI**
TEHLIKE BITKI																		**KRİTİK HABİTAT**
TEHLIKE BITKI																		**ENDEMİK**
TEHLIKE BITKI																		**İZLEME VERİ**
TEHLIKE BITKI																		**HABİTAT**
TEHLIKE BITKI																		**ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ**
TEHLIKE BITKI																		**DOĞAL YAŞLI**
TEHLIKE BITKI																		**İSTİLACI SAYISI**
TEHLIKE BITKI																		**BİYOKAÇAKCILIK**
TEHLIKE BITKI																		**İSKAN ORANI**
KRİTİK HABİTAT																		**ENDEMİK**
KRİTİK HABİTAT																		**İZLEME VERİ**
KRİTİK HABİTAT																		**HABİTAT**
KRİTİK HABİTAT																		**ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ**
KRİTİK HABİTAT																		**DOĞAL YAŞLI**
KRİTİK HABİTAT																		**İSTİLACI SAYISI**
KRİTİK HABİTAT																		**BİYOKAÇAKCILIK**
KRİTİK HABİTAT																		**İSKAN ORANI**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ENDEMİK																		İZLEME VERİ
ENDEMİK																		HABİTAT
ENDEMİK																		ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ
ENDEMİK																		DOĞAL YAŞLI
ENDEMİK																		İSTİLACI SAYISI
ENDEMİK																		BİYOKAÇAKCILIK
ENDEMİK																		İSKAN ORANI
İZLEME VERİ																		HABİTAT
İZLEME VERİ																		ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ
İZLEME VERİ																		DOĞAL YAŞLI
İZLEME VERİ																		İSTİLACI SAYISI
İZLEME VERİ																		BİYOKAÇAKCILIK
İZLEME VERİ																		İSKAN ORANI
HABİTAT																		ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ
HABİTAT																		DOĞAL YAŞLI
HABİTAT																		İSTİLACI SAYISI
HABİTAT																		BİYOKAÇAKCILIK
HABİTAT																		İSKAN ORANI
ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ																		DOĞAL YAŞLI
ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ																		İSTİLACI SAYISI
GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ																		BİYOKAÇAKCILIK
ZENGİN BİTKİ ÖRTÜSÜ																		İSKAN ORANI
DOĞAL YAŞLI																		İSTİLACI SAYISI
DOĞAL YAŞLI																		BİYOKAÇAKCILIK
DOĞAL YAŞLI																		İSKAN ORANI
İSTİLACI SAYISI																		BİYOKAÇAKCILIK
İSTİLACI SAYISI																		İSKAN ORANI
BİYOKAÇAKCILIK																		İSKAN ORANI

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 2: ÇEVRESEL YÖNETİM VE UYGULAMALARI'NA İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
SU KİRLİLİK	Su kirlilik düzeyi	**DUYARLI ÇEVRE**	Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı
EKO ÇEŞİTLİLİK	Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu	**ATIK ORANI**	Alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranı
ÇEVRESEL YÖNETİM	Çevresel yönetim ilkeleri / esaslarının uygulanma durumu	**KAYNAK DEĞER**	Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri
KİRLETİCİ İŞLETME	Kirletici işletmeler, kirlenmenin sosyal ve mekansal yoğunlaşması	**TESİS ATIK**	Tesis başına günlük ortalama atık su miktarı
KATI ATIK	Katı atık yönetimi sisteminin varlığı		

ÖLÇÜT 2: ÇEVRESEL YÖNETİM VE UYGULAMALARI																		
	SOL TARAF									*SAĞ TARAF*								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**	**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**		**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
SU KİRLİLİK																		**EKO ÇEŞİTLİLİK**
SU KİRLİLİK																		**ÇEVRESEL YÖNETİM**
SU KİRLİLİK																		**KİRLETİCİ İŞLETME**
SU KİRLİLİK																		**KATI ATIK**
SU KİRLİLİK																		**DUYARLI ÇEVRE**
SU KİRLİLİK																		**ATIK ORANI**
SU KİRLİLİK																		**KAYNAK DEĞER**
SU KİRLİLİK																		**TESİS ATIK**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**ÇEVRESEL YÖNETİM**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**KİRLETİCİ İŞLETME**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**KATI ATIK**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**DUYARLI ÇEVRE**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**ATIK ORANI**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**KAYNAK DEĞER**
EKO ÇEŞİTLİLİK																		**TESİS ATIK**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**KİRLETİCİ İŞLETME**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**KATI ATIK**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**DUYARLI ÇEVRE**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**ATIK ORANI**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**KAYNAK DEĞER**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**TESİS ATIK**
KİRLETİCİ İŞLETME																		**KATI ATIK**
KİRLETİCİ İŞLETME																		**DUYARLI ÇEVRE**
KİRLETİCİ İŞLETME																		**ATIK ORANI**
KİRLETİCİ İŞLETME																		**KAYNAK DEĞER**
KİRLETİCİ İŞLETME																		**TESİS ATIK**
KATI ATIK																		**DUYARLI ÇEVRE**
KATI ATIK																		**ATIK ORANI**
KATI ATIK																		**KAYNAK DEĞER**
KATI ATIK																		**TESİS ATIK**
DUYARLI ÇEVRE																		**ATIK ORANI**
DUYARLI ÇEVRE																		**KAYNAK DEĞER**
DUYARLI ÇEVRE																		**TESİS ATIK**
ATIK ORANI																		**KAYNAK DEĞER**
ATIK ORANI																		**TESİS ATIK**
KAYNAK DEĞER																		**TESİS ATIK**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 3: ÇEVRESEL EĞİTİM VE UYGULAMALARI' NA İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
EĞİTİMLİ PERSONEL	Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı	**YEREL EĞİTİM GEZİSİ**	Yerel halk için düzenlenen alan içi / alan dışı eğitim gezisi sayısı ve kalitesi
YÖNLENDİRME	Yönlendirme ve uyarı levhalarının varlığı	**EL KİTAPÇIĞI**	Alana özgü el kitapçığı sayısı
YÖNETİCİ FARKINDALIK	Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi	**TANITIM DESTEK**	Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi
ALAN KILAVUZLUĞU	Alan kılavuzluğu / tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi	**OKUL AYRICALIK**	Okullara / öğrencilere saha ziyaretlerinde sağlanan ayrıcalıkların varlığı
ZİYARETÇİ BİLİNÇLENDİRME	Ziyaretçileri bilinçlendirme çalışmalarının varlığı	**BELGESEL**	Alanı anlatan ve yaşatan film / belgesellerin sayısı
STK FARKINDALIK	Sivil toplum kuruluşlarının bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi	**GÖRSEL BASIN**	Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı
YEREL EĞİTİM SAYISI	Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi	**SANAL ZİYARETÇİ**	Ziyaretçi paylaşımları ve sanal ziyaretçi sayısı
ÖĞRENCİ FARKINDALIK	Koruma farkındalığı eğitimi verilen ziyaretçi öğrenci sayısı		

ÖLÇÜT 3: ÇEVRESEL EĞİTİM VE UYGULAMALARI																		
	SOL TARAF									*SAĞ TARAF*								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**YÖNLENDİRME**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**YÖNETİCİ FARKINDALIK**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**ALAN KILAVUZLUĞU**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**ZİYARETÇİ BİLİNÇ**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**STK FARKINDALIK**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**YEREL EĞİTİM SAYISI**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**ÖĞRENCİ FARKINDALIK**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**YEREL EĞİTİM GEZİSİ**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**EL KİTAPÇIĞI**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**TANITIM DESTEK**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**OKUL AYRICALIK**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**BELGESEL**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**GÖRSEL BASIN**
EĞİTİMLİ PERSONEL																		**SANAL ZİYARETÇİ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
YÖNLENDİRME																		YÖNETİCİ FARKINDALIK
YÖNLENDİRME																		ALAN KILAVUZLUĞU
YÖNLENDİRME																		ZİYARETÇİ BİLİNÇ
YÖNLENDİRME																		STK FARKINDALIK
YÖNLENDİRME																		YEREL EĞİTİM SAYISI
YÖNLENDİRME																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
YÖNLENDİRME																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
YÖNLENDİRME																		EL KİTAPÇIĞI
YÖNLENDİRME																		TANITIM DESTEK
YÖNLENDİRME																		OKUL AYRICALIK
YÖNLENDİRME																		BELGESEL
YÖNLENDİRME																		GÖRSEL BASIN
YÖNLENDİRME																		SANAL ZİYARETÇİ
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		ALAN KILAVUZLUĞU
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		ZİYARETÇİ BİLİNÇ
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		STK FARKINDALIK
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		YEREL EĞİTİM SAYISI
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		EL KİTAPÇIĞI
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		TANITIM DESTEK
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		OKUL AYRICALIK
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		BELGESEL
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		GÖRSEL BASIN
YÖNETİCİ FARKINDALIK																		SANAL ZİYARETÇİ
ALAN KILAVUZLUĞU																		ZİYARETÇİ BİLİNÇ
ALAN KILAVUZLUĞU																		STK FARKINDALIK

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ALAN KILAVUZLUĞU																		YEREL EĞİTİM SAYISI
ALAN KILAVUZLUĞU																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
ALAN KILAVUZLUĞU																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
ALAN KILAVUZLUĞU																		EL KİTAPÇIĞI
ALAN KILAVUZLUĞU																		TANITIM DESTEK
ALAN KILAVUZLUĞU																		OKUL AYRICALIK
ALAN KILAVUZLUĞU																		BELGESEL
ALAN KILAVUZLUĞU																		GÖRSEL BASIN
ALAN KILAVUZLUĞU																		SANAL ZİYARETÇİ
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		STK FARKINDALIK
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		YEREL EĞİTİM SAYISI
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		EL KİTAPÇIĞI
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		TANITIM DESTEK
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		OKUL AYRICALIK
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		BELGESEL
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		GÖRSEL BASIN
ZİYARETÇİ BİLİNÇ																		SANAL ZİYARETÇİ
STK FARKINDALIK																		YEREL EĞİTİM SAYISI
STK FARKINDALIK																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
STK FARKINDALIK																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
STK FARKINDALIK																		EL KİTAPÇIĞI
STK FARKINDALIK																		TANITIM DESTEK
STK FARKINDALIK																		OKUL AYRICALIK
STK FARKINDALIK																		BELGESEL
STK FARKINDALIK																		GÖRSEL BASIN
STK FARKINDALIK																		SANAL ZİYARETÇİ
YEREL EĞİTİM SAYISI																		ÖĞRENCİ FARKINDALIK
YEREL EĞİTİM SAYISI																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
YEREL EĞİTİM SAYISI																		EL KİTAPÇIĞI
YEREL EĞİTİM SAYISI																		TANITIM DESTEK
YEREL EĞİTİM SAYISI																		OKUL AYRICALIK
YEREL EĞİTİM SAYISI																		BELGESEL
YEREL EĞİTİM SAYISI																		GÖRSEL BASIN
YEREL EĞİTİM SAYISI																		SANAL ZİYARETÇİ

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		YEREL EĞİTİM GEZİSİ
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		EL KİTAPÇIĞI
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		TANITIM DESTEK
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		OKUL AYRICALIK
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		BELGESEL
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		GÖRSEL BASIN
ÖĞRENCİ FARKINDALIK																		SANAL ZİYARETÇİ
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		EL KİTAPÇIĞI
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		TANITIM DESTEK
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		OKUL AYRICALIK
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		BELGESEL
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		GÖRSEL BASIN
YEREL EĞİTİM GEZİSİ																		SANAL ZİYARETÇİ
EL KİTAPÇIĞI																		TANITIM DESTEK
EL KİTAPÇIĞI																		OKUL AYRICALIK
EL KİTAPÇIĞI																		BELGESEL
EL KİTAPÇIĞI																		GÖRSEL BASIN
EL KİTAPÇIĞI																		SANAL ZİYARETÇİ
TANITIM DESTEK																		OKUL AYRICALIK
TANITIM DESTEK																		BELGESEL
TANITIM DESTEK																		GÖRSEL BASIN
TANITIM DESTEK																		SANAL ZİYARETÇİ
OKUL AYRICALIK																		BELGESEL
OKUL AYRICALIK																		GÖRSEL BASIN
OKUL AYRICALIK																		SANAL ZİYARETÇİ
BELGESEL																		GÖRSEL BASIN
BELGESEL																		SANAL ZİYARETÇİ
GÖRSEL BASIN																		SANAL ZİYARETÇİ

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 4: KÜLTÜREL KAYNAKLARIN / VARLIKLARIN MEVCUT DURUMU'NA İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
KÜLTÜREL KORUNMA	Kültürel varlıkların korunma durumu	**YEREL KÜLTÜR**	Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı
YEREL MİMARİ	Yerel mimari ve yerel malzemenin kullanım oranı	**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**	Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin / hanelerin sayısı
KÜLTÜREL MİRAS	Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınarak kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanma durumu	**KÜLTÜREL MİKTAR**	Ziyaretçilerin dikkatini çekecek nitelikteki kültürel kaynakların / varlıkların miktarı
TESCİL	Alandaki kültürel varlıkların kültürel miras listesine alınarak tescillenme durumu		

ÖLÇÜT 4: KÜLTÜREL KAYNAKLARIN/VARLIKLARIN MEVCUT DURUMU																		
SOL TARAF										***SAĞ TARAF***								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
KÜLTÜREL KORUNMA																		**YEREL MİMARİ**
KÜLTÜREL KORUNMA																		**KÜLTÜREL MİRAS**
KÜLTÜREL KORUNMA																		**TESCİL**
KÜLTÜREL KORUNMA																		**YEREL KÜLTÜR**
KÜLTÜREL KORUNMA																		**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**
KÜLTÜREL KORUNMA																		**KÜLTÜREL MİKTAR**
YEREL MİMARİ																		**KÜLTÜREL MİRAS**
YEREL MİMARİ																		**TESCİL**
YEREL MİMARİ																		**YEREL KÜLTÜR**
YEREL MİMARİ																		**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**
YEREL MİMARİ																		**KÜLTÜREL MİKTAR**
KÜLTÜREL MİRAS																		**TESCİL**
KÜLTÜREL MİRAS																		**YEREL KÜLTÜR**
KÜLTÜREL MİRAS																		**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**
KÜLTÜRELMİRAS																		**KÜLTÜREL MİKTAR**
TESCİL																		**YEREL KÜLTÜR**
TESCİL																		**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**
TESCİL																		**KÜLTÜREL MİKTAR**
YEREL KÜLTÜR																		**YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE**
YEREL KÜLTÜR																		**KÜLTÜREL MİKTAR**
YEREL KÜLTÜR TANITICI HANE																		**KÜLTÜREL MİKTAR**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 5: YEREL KATILIM'A İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
ÇATIŞMA	Yerel halkla yaşanan çatışmaların giderilme oranı	**PLAN PROGRAM**	Yerel katılımla yapılan plan ve programların (şenlik, kurs, çalıştay vb.) varlığı
YEREL KARAR DÜZEYİ	Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi	**DANIŞMA TOPLANTILARI**	Yerel halkın karar verme yetkisinin olduğu ekoturizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı
YÖNETİM PLANI	Hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı		

ÖLÇÜT 5: YEREL KATILIM																		
SOL TARAF										***SAĞ TARAF***								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
ÇATIŞMA																		**YEREL KARAR DÜZEYİ**
ÇATIŞMA																		**YÖNETİM PLANI**
ÇATIŞMA																		**PLAN PROGRAM**
ÇATIŞMA																		**DANIŞMA TOPLANTILARI**
YEREL KARAR DÜZEYİ																		**YÖNETİM PLANI**
YEREL KARAR DÜZEYİ																		**PLAN PROGRAM**
YEREL KARAR DÜZEYİ																		**DANIŞMA TOPLANTILARI**
YÖNETİM PLANI																		**PLAN PROGRAM**
YÖNETİM PLANI																		**DANIŞMA TOPLANTILARI**
PLAN PROGRAM																		**DANIŞMA TOPLANTILARI**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 6: YEREL HALKA SAĞLANAN SOSYO-EKONOMİK FAYDALAR'A İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
GELİR	Yerel halkın ekoturizm kaynaklı etkinliklerden (pansiyon, ulaşım, hediyelik eşya satışı vb.) elde ettiği gelir	**ORGANİK ÜRETİM MİKTARI**	Yerel/Organik ürünlerin üretim miktarı
SOSYO EKONOMİK FAYDA	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği	**YEREL SATIŞ ALANI**	Yerel ürün satışı yapılabilecek alanların varlığı
ÇALIŞAN YEREL HALK	Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı	**YEREL GİRİŞİMCİ**	Yerel girişimci sayısı
REFAH	Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi	**KİŞİ BAŞI GELİR**	Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI	Yerel/Organik ürünlerin üretiminin istihdama katkısı	**YEREL GÖÇ**	Yerel halkın göç oranı
MEMNUN YEREL HALK	Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı		

ÖLÇÜT 6: YEREL HALKA SAĞLANAN SOSYO-EKONOMİK FAYDALAR																		
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
GELİR																		**SOSYO EKONOMİK FAYDA**
GELİR																		**ÇALIŞAN YEREL HALK**
GELİR																		**REFAH**
GELİR																		**ORGANİK İSTİHDAM KATKISI**
GELİR																		**MEMNUN YEREL HALK**
GELİR																		**ORGANİK ÜRETİM MİKTARI**
GELİR																		**YEREL SATIŞ ALANI**
GELİR																		**YEREL GİRİŞİMCİ**
GELİR																		**KİŞİBAŞI GELİR**
GELİR																		**YEREL GÖÇ**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**ÇALIŞAN YEREL HALK**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**REFAH**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**ORGANİK İSTİHDAM KATKISI**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**MEMNUN YEREL HALK**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**ORGANİK ÜRETİM MİKTARI**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**YEREL SATIŞ ALANI**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**YEREL GİRİŞİMCİ**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**KİŞİBAŞI GELİR**
SOSYO EKONOMİK FAYDA																		**YEREL GÖÇ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ÇALIŞAN YEREL HALK																		REFAH
ÇALIŞAN YEREL HALK																		ORGANİK İSTİHDAM KATKISI
ÇALIŞAN YEREL HALK																		MEMNUN YEREL HALK
ÇALIŞAN YEREL HALK																		ORGANİK ÜRETİM MİKTARI
ÇALIŞAN YEREL HALK																		YEREL SATIŞ ALANI
ÇALIŞAN YEREL HALK																		YEREL GİRİŞİMCİ
ÇALIŞAN YEREL HALK																		KİŞİBAŞI GELİR
ÇALIŞAN YEREL HALK																		YEREL GÖÇ
REFAH																		ORGANİK İSTİHDAM KATKISI
REFAH																		MEMNUN YEREL HALK
REFAH																		ORGANİK ÜRETİM MİKTARI
REFAH																		YEREL SATIŞ ALANI
REFAH																		YEREL GİRİŞİMCİ
REFAH																		KİŞİBAŞI GELİR
REFAH																		YEREL GÖÇ
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		MEMNUN YEREL HALK
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		ORGANİK ÜRETİM MİKTARI
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		YEREL SATIŞ ALANI
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		YEREL GİRİŞİMCİ
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		KİŞİBAŞI GELİR
ORGANİK İSTİHDAM KATKISI																		YEREL GÖÇ
MEMNUN YEREL HALK																		ORGANİK ÜRETİM MİKTARI
MEMNUN YEREL HALK																		YEREL SATIŞ ALANI
MEMNUN YEREL HALK																		YEREL GİRİŞİMCİ

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
MEMNUN YEREL HALK																		KİŞİBAŞI GELİR
MEMNUN YEREL HALK																		YEREL GÖÇ
ORGANİK ÜRETİM MİKTARI																		YEREL SATIŞ ALANI
ORGANİK ÜRETİM MİKTARI																		YEREL GİRİŞİMCİ
ORGANİK ÜRETİM MİKTARI																		KİŞİBAŞI GELİR
ORGANİK ÜRETİM MİKTARI																		YEREL GÖÇ
YEREL SATIŞ ALANI																		YEREL GİRİŞİMCİ
YEREL SATIŞ ALANI																		KİŞİBAŞI GELİR
YEREL SATIŞ ALANI																		YEREL GÖÇ
YEREL GİRİŞİMCİ																		KİŞİBAŞI GELİR
YEREL GİRİŞİMCİ																		YEREL GÖÇ
KİŞİBAŞI GELİR																		YEREL GÖÇ

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 7: ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ'NE İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI	Ziyaretçilerin şikâyetlerinin çözüm oranı	**HİZMET KALİTESİ**	Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi
TAVSİYE	Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı	**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**	Yıllık / dönemlik ziyaretçi sayısı
GÜVENLİK	Güvenlik tedbirlerinin varlığı	**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**	Ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi
ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI	Şikâyet nedeni olan konunun tekrarlanma oranı		

ÖLÇÜT 7: ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ																	
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*							
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**TAVSİYE**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**GÜVENLİK**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**HİZMET KALİTESİ**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**
ŞİKÂYET ÇÖZÜM ORANI																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**
TAVSİYE																		**GÜVENLİK**
TAVSİYE																		**ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI**
TAVSİYE																		**HİZMET KALİTESİ**
TAVSİYE																		**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**
TAVSİYE																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**
GÜVENLİK																		**ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI**
GÜVENLİK																		**HİZMET KALİTESİ**
GÜVENLİK																		**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**
GÜVENLİK																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**
ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI																		**HİZMET KALİTESİ**
ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI																		**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**
ŞİKÂYET TEKRARLANMA ORANI																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**
HİZMET KALİTESİ																		**YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI**
HİZMET KALİTESİ																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**
YILLIK ZİYARETÇİ SAYISI																		**ORTALAMA ZİYARET SÜRESİ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 8: KURUMSAL KAPASİTE / ÇERÇEVE'YE İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
KATILIMCI YAKLAŞIM	Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı	**DENETİM CEZA**	Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu
MESLEK AHLAKI	Kurumsal yapıda görevli çalışanların meslek ahlakı ilke ve kurallarının olup olmaması	**İZLEME PROJELERİ**	Faal ve süregelen izleme projelerinin gerçekleştirilme düzeyi
PLANLAMA	Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği	**BAĞIMSIZ DENETİMLER**	Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler
KORUYUCU KANUN	Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri	**İNSAN MÜDAHALE**	İnsan müdahalelerini en aza indiren önlemlerin varlığı
KORUMA İLKELERİ	Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu	**SERTİFİKASYON**	Ekoturizm sertifikasyon sistemleri
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ	Korunan alanda diğer sektör etkinliklerine verilen izinlerin kapsamı	**HİZMET İÇİ KAPASİTE**	Hizmet içi kapasite geliştirme etkinliklerinin sayısı ve kalitesi
PERSONEL EĞİTİM DURUMU	Kurumsal yapıyı oluşturan personelin eğitim durumu	**PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ**	Personel değişkenliği (Birim zamanda kuruma gelen/kurumdan ayrılan toplam personel sayısının başlangıçtaki personel sayısına oranı)
YEREL ÖRGÜTLENME	Paydaşların faal katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)	**YETKİLENDİRME**	Ekoturizm paydaşlarına yönelik yetkilendirme/denklik düzenekleri

ÖLÇÜT 8: KURUMSAL KAPASİTE / ÇERÇEVE																	
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*							
GÖSTERGE A	Çok fazla önemli		Fazla önemli		Önemli		Biraz önemli		Eşit önemli	Biraz önemli		Önemli		Fazla önemli		Çok fazla önemli	**GÖSTERGE B**
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**MESLEK AHLAKI**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**PLANLAMA**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**KORUYUCU KANUN**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**KORUMA İLKELERİ**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**PERSONEL EĞİTİM DURUMU**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**YEREL ÖRGÜTLENME**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**DENETİM CEZA**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**İZLEME PROJELERİ**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**BAĞIMSIZ DENETİMLER**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**İNSAN MÜDAHALE**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**SERTİFİKASYON**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**HİZMET İÇİ KAPASİTE**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ**
KATILIMCI YAKLAŞIM																	**YETKİLENDİRME**
MESLEK AHLAKI																	**PLANLAMA**
MESLEK AHLAKI																	**KORUYUCU KANUN**
MESLEK AHLAKI																	**KORUMA İLKELERİ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
MESLEK AHLAKI																		SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ
MESLEK AHLAKI																		PERSONEL EĞİTİM DURUMU
MESLEK AHLAKI																		YEREL ÖRGÜTLENME
MESLEK AHLAKI																		DENETİM CEZA
MESLEK AHLAKI																		İZLEME PROJELERİ
MESLEK AHLAKI																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
MESLEK AHLAKI																		İNSAN MÜDAHALE
MESLEK AHLAKI																		SERTİFİKASYON
MESLEK AHLAKI																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
MESLEK AHLAKI																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
MESLEK AHLAKI																		YETKİLENDİRME
PLANLAMA																		KORUYUCU KANUN
PLANLAMA																		KORUMA İLKELERİ
PLANLAMA																		SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ
PLANLAMA																		PERSONEL EĞİTİM DURUMU
PLANLAMA																		YEREL ÖRGÜTLENME
PLANLAMA																		DENETİM CEZA
PLANLAMA																		İZLEME PROJELERİ
PLANLAMA																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
PLANLAMA																		İNSAN MÜDAHALE
GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
PLANLAMA																		SERTİFİKASYON
PLANLAMA																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
PLANLAMA																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
PLANLAMA																		YETKİLENDİRME
KORUYUCU KANUN																		KORUMA İLKELERİ
KORUYUCU KANUN																		SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ
KORUYUCU KANUN																		PERSONEL EĞİTİM DURUMU
KORUYUCU KANUN																		YEREL ÖRGÜTLENME
KORUYUCU KANUN																		DENETİM CEZA
KORUYUCU KANUN																		İZLEME PROJELERİ
KORUYUCU KANUN																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
KORUYUCU KANUN																		İNSAN MÜDAHALE
KORUYUCU KANUN																		SERTİFİKASYON
KORUYUCU KANUN																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
KORUYUCU KANUN																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
KORUYUCU KANUN																		YETKİLENDİRME

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
KORUMA İLKELERİ																		SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ
KORUMA İLKELERİ																		PERSONEL EĞİTİM DURUMU
KORUMA İLKELERİ																		YEREL ÖRGÜTLENME
KORUMA İLKELERİ																		DENETİM CEZA
KORUMA İLKELERİ																		İZLEME PROJELERİ
KORUMA İLKELERİ																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
KORUMA İLKELERİ																		İNSAN MÜDAHALE
KORUMA İLKELERİ																		SERTİFİKASYON
KORUMA İLKELERİ																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
KORUMA İLKELERİ																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
KORUMA İLKELERİ																		YETKİLENDİRME
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		PERSONEL EĞİTİM DURUMU
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		YEREL ÖRGÜTLENME
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		DENETİM CEZA
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		İZLEME PROJELERİ
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		İNSAN MÜDAHALE
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		SERTİFİKASYON
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
SEKTÖR FAALİYETLERİ İZNİ																		YETKİLENDİRME
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		YEREL ÖRGÜTLENME
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		DENETİM CEZA
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		İZLEME PROJELERİ
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		İNSAN MÜDAHALE
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		SERTİFİKASYON
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
PERSONEL EĞİTİM DURUMU																		YETKİLENDİRME
YEREL ÖRGÜTLENME																		DENETİM CEZA
YEREL ÖRGÜTLENME																		İZLEME PROJELERİ
YEREL ÖRGÜTLENME																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
YEREL ÖRGÜTLENME																		İNSAN MÜDAHALE
YEREL ÖRGÜTLENME																		SERTİFİKASYON
YEREL ÖRGÜTLENME																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
YEREL ÖRGÜTLENME																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
YEREL ÖRGÜTLENME																		YETKİLENDİRME

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
DENETİM CEZA																		İZLEME PROJELERİ
DENETİM CEZA																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
DENETİM CEZA																		İNSAN MÜDAHALE
DENETİM CEZA																		SERTİFİKASYON
DENETİM CEZA																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
DENETİM CEZA																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
DENETİM CEZA																		YETKİLENDİRME
İZLEME PROJELERİ																		BAĞIMSIZ DENETİMLER
İZLEME PROJELERİ																		İNSAN MÜDAHALE
İZLEME PROJELERİ																		SERTİFİKASYON
İZLEME PROJELERİ																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
İZLEME PROJELERİ																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
İZLEME PROJELERİ																		YETKİLENDİRM
BAĞIMSIZ DENETİMLER																		İNSAN MÜDAHALE
BAĞIMSIZ DENETİMLER																		SERTİFİKASYON
BAĞIMSIZ DENETİMLER																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
BAĞIMSIZ DENETİMLER																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
BAĞIMSIZ DENETİMLER																		YETKİLENDİRME
İNSAN MÜDAHALE																		SERTİFİKASYON
İNSAN MÜDAHALE																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
İNSAN MÜDAHALE																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
İNSAN MÜDAHALE																		YETKİLENDİRME
SERTİFİKASYON																		HİZMET İÇİ KAPASİTE
SERTİFİKASYON																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
SERTİFİKASYON																		YETKİLENDİRME
HİZMET İÇİ KAPASİTE																		PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ
HİZMETİÇİ KAPASİTE																		YETKİLENDİRME
PERSONEL DEĞİŞKENLİĞİ																		YETKİLENDİRME

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 9: FİNANSAL YAPI'YA İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
KÜLTÜREL BÜTÇE	Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi	**FAİZSİZ KREDİ**	Yerel halka tesislerin iyileştirilmesi için verilen faizsiz kredi imkânlarının varlığı
FİNANSMAN	Ekoturizm işletmeleri için kurum dışı finansman imkânlarının (kalkınma ajansları vb.) varlığı	**YILLIK GELİR**	Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)
YILLIK YATIRIM	Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü	**YILLIK BAĞIŞ**	Korunan alana yapılan yıllık bağış tutarı

ÖLÇÜT 9: FİNANSAL YAPI																	
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*							
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
KÜLTÜREL BÜTÇE																		**FİNANSMAN**
KÜLTÜREL BÜTÇE																		**YILLIK YATIRIM**
KÜLTÜREL BÜTÇE																		**FAİZSİZ KREDİ**
KÜLTÜREL BÜTÇE																		**YILLIK GELİR**
KÜLTÜREL BÜTÇE																		**YILLIK BAĞIŞ**
FİNANSMAN																		**YILLIK YATIRIM**
FİNANSMAN																		**FAİZSİZ KREDİ**
FİNANSMAN																		**YILLIK GELİR**
FİNANSMAN																		**YILLIK BAĞIŞ**
YILLIK YATIRIM																		**FAİZSİZ KREDİ**
YILLIK YATIRIM																		**YILLIK GELİR**
YILLIK YATIRIM																		**YILLIK BAĞIŞ**
FAİZSİZ KREDİ																		**YILLIK GELİR**
FAİZSİZ KREDİ																		**YILLIK BAĞIŞ**
YILLIK GELİR																		**YILLIK BAĞIŞ**

ÖLÇÜT 10: TAŞIMA KAPASİTESİ'NE İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
KRİTİK ALAN KONTROLÜ	Kritik alanlarda (*Çevresel yönden hassas ya da tehlikede olan alanlar*) bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü	**KULLANIM YOĞUNLUĞU**	Korunan alanın kullanım yoğunluğu
KÜLTÜREL TAŞIMA	Kültürel varlıkların taşıma kapasitesi	**BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ**	Rekreasyon alanlarındaki kompaktlaşma ve kelleşme (*Bitki örtüsünün ölümü ve ağaç köklerinin ortaya çıkışı*) alanının miktarı
ZONLAMA	Zonlama sistemi ve yönetimi	**KRİTİK ALAN ORANI**	Kritik alanların toplam korunan alana oranı

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 10: TAŞIMA KAPASİTESİ																		
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
KRİTİK ALAN KONTROLÜ																		**KÜLTÜREL TAŞIMA**
KRİTİK ALAN KONTROLÜ																		**ZONLAMA**
KRİTİK ALAN KONTROLÜ																		**KULLANIM YOĞUNLUĞU**
KRİTİK ALAN KONTROLÜ																		**BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ**
KRİTİK ALAN KONTROLÜ																		**KRİTİK ALAN ORANI**
KÜLTÜREL TAŞIMA																		**ZONLAMA**
KÜLTÜREL TAŞIMA																		**KULLANIM YOĞUNLUĞU**
KÜLTÜREL TAŞIMA																		**BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ**
KÜLTÜREL TAŞIMA																		**KRİTİK ALAN ORANI**
ZONLAMA																		**KULLANIM YOĞUNLUĞU**
ZONLAMA																		**BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ**
ZONLAMA																		**KRİTİK ALAN ORANI**
KULLANIM YOĞUNLUĞU																		**BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ**
KULLANIM YOĞUNLUĞU																		**KRİTİK ALAN ORANI**
BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖLÜMÜ																		**KRİTİK ALAN ORANI**

ÖLÇÜT 11: ALANA YÖNELİK BİLİNÇ VE ALGI DÜZEYİ'NE İLİŞKİN GÖSTERGELER			
KISALTMASI	**GÖSTERGE**	**KISALTMASI**	**GÖSTERGE**
İKAMET FARKINDALIK	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi	**ZİYARETÇİ BİLİNCİ**	Ziyaretçilerin bilinç ve algı düzeyi
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ	Kamu/yerel yöneticilerin (Vali/Belediye Başkanlığı/Muhtarlık) bilinç ve algı düzeyi	**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**	Alanın dış paydaşlarının (STK vb.) bilinç ve algı düzeyi
DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK	Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi	**PANSİYONCU BİLİNCİ**	Pansiyoncuların bilinç ve algı düzeyi
YEREL HALK BİLİNCİ	Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi		

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜT 11: ALANA YÖNELİK BİLİNÇ VE ALGI DÜZEYİ																		
SOL TARAF										*SAĞ TARAF*								
GÖSTERGE A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**GÖSTERGE B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
İKAMET FARKINDALIK																		**YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ**
İKAMET FARKINDALIK																		**DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK**
İKAMET FARKINDALIK																		**YEREL HALK BİLİNCİ**
İKAMET FARKINDALIK																		**ZİYARETÇİ BİLİNCİ**
İKAMET FARKINDALIK																		**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**
İKAMET FARKINDALIK																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ																		**DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK**
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ																		**YEREL HALK BİLİNCİ**
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ																		**ZİYARETÇİ BİLİNCİ**
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ																		**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**
YEREL YÖNETİCİ BİLİNCİ																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**
DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK																		**YEREL HALK BİLİNCİ**
DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK																		**ZİYARETÇİ BİLİNCİ**
DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK																		**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**
DOĞAL DEĞERLER FARKINDALIK																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**
YEREL HALK BİLİNCİ																		**ZİYARETÇİ BİLİNCİ**
YEREL HALK BİLİNCİ																		**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**
YEREL HALK BİLİNCİ																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**
ZİYARETÇİ BİLİNCİ																		**DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ**
ZİYARETÇİ BİLİNCİ																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**
DIŞPAYDAŞ BİLİNCİ																		**PANSİYONCU BİLİNCİ**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

BÖLÜM 2

Ölçütlerin Değerlendirilmesi (Sayfa 17-18)

11 adet ölçüt aşağıda çizelge halinde verilmiştir. Söz konusu ölçütlerin birbirlerine karşı göreli önemlerini tespit etmek üzere ikili karşılaştırma yapılacaktır. İkili karşılaştırmaları yapılacak ölçütleri değerlendirmek için "*Hangisi Daha Önemli*?" ve "*Ne kadar Önemli*?" sorularını cevaplamaya yönelik ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçeklere ve anketin doldurulmasına ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

Hangisi önemli?: A ve B sütununda yer alan ölçütleri karşılıklı olarak değerlendirdiğimizde, hangi sütundaki ölçüt diğerine nazaran daha önemli ise önemli olan ölçütün bulunduğu taraftaki puanlama yapılacaktır.

Ne kadar önemli?: A ve B sütununda bulunan ölçütlerden daha önemli olan ölçütün diğer ölçüte göre ne derece önemli olduğu belirlenecektir ve uygun kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

ÖRNEK UYGULAMALAR

Örnek 1: "*ÇEVRESEL YÖNETİM (Çevresel yönetim ve uygulamaları)*" ölçütü ile *"MEMNUNİYET (Ziyaretçi memnuniyeti)"* ölçütü karşılaştırıldığında; "*MEMNUNİYET*" ölçütü daha önemli ise, MEMNUNİYET ölçütünün yer aldığı taraftaki puanlandırma (*sağ taraf)* dikkate alınacaktır. Ayrıca, "*MEMNUNİYET*" ölçütü "*ÇEVRESEL YÖNETİM*" ölçütünden "*Biraz önemli"* ise, 3 rakamı ile ifade edilen kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

Örnek 2: "*KURUMSAL KAPASİTE (Kurumsal kapasite/çerçeve*)" ölçütü ile "*FİNANSAL YAPI (Finansal yapı*)" ölçütü karşılaştırıldığında, "*KURUMSAL KAPASİTE*" ölçütü daha önemli ise, KURUMSAL KAPASİTE ölçütünün yer aldığı taraftaki puanlandırma (*sol taraf*) dikkate alınacaktır. Ayrıca, "*KURUMSAL KAPASİTE*" ölçütü "*FİNANSAL YAPI* " ölçütü ile karşılaştırıldığında "*Biraz mı önemli*?" yoksa "*Eşit derecede mi önemli*?" yargıları arasında uzlaşma sağlayamıyorsa, ara değer olan 2 rakamı ile ifade edilen kutucuğa "X" işareti konulacaktır.

SOL TARAF										*SAĞ TARAF*								
ÖLÇÜT A	Çok fazla önemli		Fazla önemli		Önemli		Biraz önemli		Eşit önemli		Biraz önemli		Önemli		Fazla önemli		Çok fazla önemli	**ÖLÇÜT B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
ÇEVRESEL YÖNETİM											X							**MEMNUNİYET**
KURUMSAL KAPASİTE								X										**FİNANSAL YAPI**

NOT:

Her bir ölçüt ile ilgili yazım ve değerlendirme kolaylığı sağlamak için, ilgili ölçütler için kısaltmalar kullanılmıştır. Bu kısaltmaları dikkate alarak değerlendirmelerde bulununuz.

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

ÖLÇÜTLER			
KISALTMASI	**ÖLÇÜT**	**KISALTMASI**	**ÖLÇÜT**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	**MEMNUNİYET**	Ziyaretçi memnuniyeti
ÇEVRESEL YÖNETİM	Çevresel yönetim ve uygulamaları	**KURUMSAL KAPASİTE**	Kurumsal kapasite/çerçeve
ÇEVRESEL EĞİTİM	Çevresel eğitim ve uygulamaları	**FİNANSAL YAPI**	Finansal yapı
KÜLTÜREL KAYNAKLAR	Kültürel kaynakların/varlıkların mevcut durumu	**TAŞIMA KAPASİTESİ**	Taşıma kapasitesi
YEREL KATILIM	Yerel katılım	**BİLİNÇ VE ALGI**	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi
SOSYO-EKONOMİK FAYDA	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar		

ÖLÇÜTLER																		
SOL TARAF										***SAĞ TARAF***								
ÖLÇÜT A	**Çok fazla önemli**		**Fazla önemli**		**Önemli**		**Biraz önemli**		**Eşit önemli**		**Biraz önemli**		**Önemli**		**Fazla önemli**		**Çok fazla önemli**	**ÖLÇÜT B**
	9	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**ÇEVRESEL YÖNETİM**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**ÇEVRESEL EĞİTİM**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**KÜLTÜREL KAYNAKLAR**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**YEREL KATILIM**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**SOSYO-EKONOMİK FAYDA**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**MEMNUNİYET**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**KURUMSAL KAPASİTE**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**FİNANSAL YAPI**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**TAŞIMA KAPASİTESİ**
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK																		**BİLİNÇ VE ALGI**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**ÇEVRESEL EĞİTİM**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**KÜLTÜREL KAYNAKLAR**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**YEREL KATILIM**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**SOSYO-EKONOMİK FAYDA**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**MEMNUNİYET**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**KURUMSAL KAPASİTE**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**FİNANSAL YAPI**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**TAŞIMA KAPASİTESİ**
ÇEVRESEL YÖNETİM																		**BİLİNÇ VE ALGI**

Ek-10 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilir ekoturizm yönetimi ölçüt ve göstergelerinin önceliklendirilmesi anketi

GÖSTERGE A	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	GÖSTERGE B
ÇEVRESEL EĞİTİM																		KÜLTÜREL KAYNAKLAR
ÇEVRESEL EĞİTİM																		YEREL KATILIM
ÇEVRESEL EĞİTİM																		SOSYO-EKONOMİK FAYDA
ÇEVRESEL EĞİTİM																		MEMNUNİYET
ÇEVRESEL EĞİTİM																		KURUMSAL KAPASİTE
ÇEVRESEL EĞİTİM																		FİNANSAL YAPI
ÇEVRESEL EĞİTİM																		TAŞIMA KAPASİTESİ
ÇEVRESEL EĞİTİM																		BİLİNÇ VE ALGI
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		YEREL KATILIM
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		SOSYO-EKONOMİK FAYDA
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		MEMNUNİYET
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		KURUMSAL KAPASİTE
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		FİNANSAL YAPI
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		TAŞIMA KAPASİTESİ
KÜLTÜREL KAYNAKLAR																		BİLİNÇ VE ALGI
YEREL KATILIM																		SOSYO-EKONOMİK FAYDA
YEREL KATILIM																		MEMNUNİYET
YEREL KATILIM																		KURUMSAL KAPASİTE
YEREL KATILIM																		FİNANSAL YAPI
YEREL KATILIM																		TAŞIMA KAPASİTESİ
YEREL KATILIM																		BİLİNÇ VE ALGI
SOSYO-EKONOMİK FAYDA																		MEMNUNİYET
SOSYO-EKONOMİK FAYDA																		KURUMSAL KAPASİTE
SOSYO-EKONOMİK FAYDA																		FİNANSAL YAPI
SOSYO-EKONOMİK FAYDA																		TAŞIMA KAPASİTESİ
SOSYO-EKONOMİK FAYDA																		BİLİNÇ VE ALGI
MEMNUNİYET																		KURUMSAL KAPASİTE
MEMNUNİYET																		FİNANSAL YAPI
MEMNUNİYET																		TAŞIMA KAPASİTESİ
MEMNUNİYET																		BİLİNÇ VE ALGI
KURUMSAL KAPASİTE																		FİNANSAL YAPI
KURUMSAL KAPASİTE																		TAŞIMA KAPASİTESİ
KURUMSAL KAPASİTE																		BİLİNÇ VE ALGI
FİNANSAL YAPI																		TAŞIMA KAPASİTESİ
FİNANSAL YAPI																		BİLİNÇ VE ALGI
TAŞIMA KAPASİTESİ																		BİLİNÇ VE ALGI

Ek-11. Camili Biyosfer Rezervi'ndeki uzman öbekleri ve uzman öbeklerinin anket tutarlılık oranları

Uzman Öbekleri	Kodu	Tutarlılık Oranları (%)
Yerel Yöneticiler ve GEF Projesi Çalışanları	YYG1	5
	YYG2	5
	YYG3	56
	YYG4	9.4
	YYG5	9.4
	YYGY	6.9
	YYG7	9.6
	YYG8	8.1
	YYG9	9.8
STK ve Tur Operatörleri	STO1	7.6
	STO2	9.4
	STO3	9.3
Doğrudan Gelir Elde Eden Camili Halkı	DGH1	9
	DGH2	9.5
	DGH3	62
	DGH4	9.5
Akademisyenler	AKD1	9.3
	AKD2	9.6
	AKD3	9.2

Ek-12. Camili Biyosfer Rezervi'nde sürdürülebilirlik değerlendirmesinde kullanılan göstergeler listesi

No	Ölçütler	Göstergeler
E1	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	E1.1. Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği E1.2. Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı E.1.3. Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan E.1.4. Endemik türlerin miktarı E.1.5. Doğal yaşlı orman alanı oranı
E2	Alana yönelik bilinç ve algı düzeyi	E2.1. Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi E2.2. Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi E2.3. Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi E2.4.Kamu/yerel yöneticilerin (vali/belediye başkanlığı/muhtarlık) bilinç ve algı
E3	Çevresel yönetim ve uygulamaları	E3.1. Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı E3.2. Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu E3.3. Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri E3.4. Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu
E4	Taşıma kapasitesi	E4.1. Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü E4.2. Korunan alanın kullanım yoğunluğu
E5	Çevresel eğitim ve uygulamaları	E5.1. Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi E5.2. Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi E5.3. Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi E5.4. Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı E5.5. Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı E5.6. Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi E5.7. Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi E5.8. Yerel halk için düzenlenen alan içi/alan dışı eğitim gezisi sayısı ve kalitesi E5.9. Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı
E6	Kültürel kaynakların / varlıkların mevcut durumu	E6.1. Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayıs E6.2. Kültürel varlıkların korunma durumu E6.3. Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı

Ek-12 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi'nde sürdürülebilirlik değerlendirmesinde kullanılan göstergeler listesi

E7	Yerel katılım	E7.1. Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi E7.2. Hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı
E8	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydalar	E8.1. Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği E8.2. Yerel girişimci sayısı E8.3. Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı E8.4. Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi E8.5. Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı
E9	Finansal yapı	E9.1. Kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü E9.2. Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi E9.3. Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)
E10	Kurumsal kapasite / çerçeve	E10.1. Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler E10.2. Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği E10.3. Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri E10.4.Paydaşların faal katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.) E10.5. Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu E10.6. Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu E10.7 Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı
E11	Ziyaretçi memnuniyeti	E11.1. Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi E11.2 Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı
Toplam		***46 gösterge***

Ek-13. Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilirlik değerlendirme anketi

T.C.

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI

CAMİLİ BİYOSFER REZERV ALANI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DEĞERLENDİRMESİ

HAZIRLAYAN

İnci Zeynep AYDIN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK

Eylül 2019- ARTVİN

Ek-13 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilirlik değerlendirme anketi

Camili Biyosfer Rezerv Alanı'nın Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi

Öncelikle, Camili Biyosfer Rezerv Alanı sürdürülebilir ekoturizm etkinlikleri için belirlenen ölçüt ve gösterge setinin (11 ölçüt ve 101 gösterge) oluşmasındaki anket çalışmalarımıza katılarak değerli görüş ve önerilerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederiz. Bu anket çalışmasında, sizlerden alanda gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilir nitelikte olup olmadığını belirlemeniz istenmektedir. Bunun için 101 adet göstergenin içerisinden seçilen 46 göstergeler ile ilgili son beş yıl için (2015-2019) CBR'deki ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliği ile ilgili değerlendirmeler yapmanızı istiyoruz. Anket formunun doldurulmasında dikkat edilmesi gereken hususlar ilgili anket bölümünün başlangıcında sunulmuştur.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz. Selam ve saygılarımızla…

Arş. Gör. İnci Zeynep AYDIN
Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK

İletişim:
AÇÜ Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü
Orman Ekonomisi Anabilim Dalı- Artvin
E- mail : iza@artvin.edu.tr
iza_5561@hotmail.com
Cep Tel No : 0 543 458 76 14
Fax No : 0 466 215 10 34

Göstergelerin Değerlendirilmesi

Her bir ölçütle ilgili göstergeler aşağıda çizelgeler halinde verilmiştir. Siz değerli uzmanlarımızdan Camili Biyosfer Rezerv Alanı'nda gerçekleştirilecek olan sürdürülebilir ekoturizm etkinliklerine ilişkin belirlenmiş olan göstergelerin değerlendirilmesinde, her bir göstergeyi 1 ile 3 arasında değişen ölçekte (*sadece tek bir seçenek işaretleyerek)* puanlandırınız.

1	2	3
Negatif (Olumsuz) Sürdürülebilir Değişim	Nötr Sürdürülebilir Değişim	Pozitif (Olumlu) Sürdürülebilir Değişim

Ek-13 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilirlik değerlendirme anketi

ÖLÇÜT 1: DOĞAL KAYNAKLAR VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI (A)				
Kod	**Göstergeler**	**Olumsuz Değişim**	**Değişim yok**	**Olumlu Değişim**
		1	**2**	**3**
A1	Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği			
A2	Habitat parçalanması ve tahribatının varlığı			
A3	Kritik habitat ve ekosistemlerin kapladığı alan			
A4	Endemik türlerin miktarı			
A5	Doğal yaşlı orman alanı oranı			
ÖLÇÜT 2: ALANA YÖNELİK BİLİNÇ VE ALGI DÜZEYİ (B)				
B1	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılma düzeyi			
B2	Yerel halkın doğal değerler farkındalık düzeyi			
B3	Yerel halkın bilinç ve algı düzeyi			
B4	Kamu/yerel yöneticilerin (Vali/Belediye Başkanlığı/Muhtarlık) bilinç ve algı düzeyi			
ÖLÇÜT 3: ÇEVRESEL YÖNETİM VE UYGULAMALARI (C)				
C1	Çevreye duyarlı uygulamaların gerçekleştirilme sayısı			
C2	Çevresel yönetim ilkeleri/esaslarının uygulanma durumu			
C3	Ziyaretçilerce zarar verilmiş olan korunan alan kaynak değerleri			
C4	Ekoturizm çeşitliliğinin ekosistemle uyumu			
ÖLÇÜT 4: TAŞIMA KAPASİTESİ (D)				
D1	Kritik alanlarda bulunan ziyaretçilerin sınırlandırılması / kontrolü			
D2	Korunan alanın kullanım yoğunluğu			
ÖLÇÜT 5: ÇEVRESEL EĞİTİM VE UYGULAMALARI (E)				
E1	Yerel halka verilen eğitimlerin (girişimcilik, ev pansiyonculuğu, hizmet kalitesi vb.) sayısı ve kalitesi			
E2	Alan kılavuzluğu/tur rehberliği eğitim sayısı ve kalitesi			
E3	Yerel yöneticilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi			
E4	Alandaki eğitimli ve bilgilendirici personel sayısı			
E5	Alanı anlatan ve yaşatan film/belgesellerin sayısı			
E6	Sivil toplum örgütlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılmasına yönelik eğitimlerin sayısı ve kalitesi			
E7	Ziyaretçilerin alan koruma ve tanıtım etkinliklerini destekleme ve teşvik etme düzeyi			
E8	Yerel halk için düzenlenen alan içi/alan dışı eğitim gezisi sayısı ve kalitesi			
E9	Korunan alanın yazılı, görsel ve sosyal basında yer alma sayısı			
ÖLÇÜT 6: KÜLTÜREL KAYNAKLARIN/VARLIKLARIN MEVCUT DURUMU (F)				
F1	Yerel kültürü (el sanatları, müzik, yemek, kıyafetler) tanıtıcı işletmelerin/hanelerin sayısı			
F2	Kültürel varlıkların korunma durumu			
F3	Yerel kültürü yaşatan uygulamaların (Ozanlar, türküler, diğer halk edebiyatı örnekleri) varlığı			
ÖLÇÜT 7: YEREL KATILIM (G)				
G1	Alan yönetiminde başlangıç aşamasından itibaren yerel halkla beraber alınan kararların uygulanma düzeyi			
G2	Hazırlık sürecinden itibaren yerel katılımla yapılan ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alan yönetim planının varlığı			

Ek-13 (Devam). Camili Biyosfer Rezervi sürdürülebilirlik değerlendirme anketi

Kod	Göstergeler	Olumsuz Değişim	Değişim yok	Olumlu Değişim
		1	2	3
ÖLÇÜT 8: YEREL HALKA SAĞLANAN SOSYO-EKONOMİK FAYDALAR (H)				
H1	Yerel halka sağlanan sosyo-ekonomik faydaların sürekliliği			
H2	Yerel girişimci sayısı			
H3	Yerelde kişi başına düşen gelir miktarı			
H4	Yerel halkın hayat kalitesini/refahını arttırma düzeyi			
H5	Ekoturizm etkinliklerinden memnun olan yerel halk oranı			
ÖLÇÜT 9: FİNANSAL YAPI (I)				
I1	Korunan alana kamu kaynaklarından (orman teşkilatı vb.) ayrılan yıllık yatırım büyüklüğü			
I2	Kültürel koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi			
I3	Korunan alandan elde edilen yıllık gelir (Giriş ücreti, otopark, rekreasyonel etkinlikler vb. gibi)			
ÖLÇÜT 10: KURUMSAL KAPASİTE/ÇERÇEVE (J)				
J1	Bağımsız kuruluşlarca yapılan periyodik denetimler			
J2	Planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği			
J3	Alanı koruyucu kanunların varlığı ve etki düzeyleri			
J4	Paydaşların faal katılımını sağlayacak yerel örgütlenme modellerinin varlığı (Destinasyon yönetim örgütü, kent konseyi vb.)			
J5	Paydaşlarca net olarak belirlenmiş ve kabul edilmiş koruma ilkelerinin mevcut olma durumu			
J6	Yasalara uymayanlara karşı denetim ve cezalandırmaların uygulanma durumu			
J7	Planlama esnasında katılımcı yaklaşımın varlığı			
ÖLÇÜT 11: ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİ (K)				
K1	Hizmet kalitesinin değerlendirilmesi			
K2	Alana gelen ziyaretçilerin alanı başkalarına tavsiye etme oranı			

Ek-14. Başlangıç setindeki ölçütlerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

No	Ölçütler	Açıklamalar
1	A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	Uzmanlar, uluslararası antlaşmalarda önemli bir paya sahip olan, ziyaretçilerin dikkatini çekecek bitki ve hayvan türlerini kapsayan ve ekoturizmin temel bileşeni niteliğindeki doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, uzmanlar bu ölçütün ekoturizm etkinlikleri sayesinde özellikle doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasında ve doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınmasında oldukça önemli bir ölçüt olacağını da savunmuşlardır. Ancak, uzmanlar ekoturizmin iyi kontrol edilememesi ve doğal yaşamda tahribat gözlemlenmeye başlaması durumunda tahribatlara çözüm bulunabilmesinin oldukça zor ve maliyetli olacağını da dile getirmişlerdir.
2	A8-Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar	Uzmanlar, ekoturizmin kısa sürede gelir getirmeyen bir turizm çeşidi olmasına rağmen, alanda yaşayan yerel halkın ekonomisine ve hayat kalitesine katkı ve istihdam sağlaması açısından önemli bir ölçüt olduğunu belirtmişlerdir. Uzmanlara göre aynı zamanda ekolojik olarak hassas alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm etkinlikleri, bu alanlara yakın yerlerde yaşayan halkın sosyo-ekonomik açıdan gelişmesini de sağlamaktadır. Özellikle göçün yoğun olduğu bölgelerdeki ekoturizm etkinlikleri sayesinde, yerel halkın toprağını sahiplenmesi ve yaşadıkları işsizlik problemine çözüm olabilmesinde oldukça önemli bir ölçüt niteliğindedir.
3	A5-Kültürel kaynakların korunması	Uzmanlara göre, kültürel kaynaklar korunan alan yönetiminde kültür hafızası, toplumsal belleği taze tutma aracı olması ve geleneklerin korunması noktasında oldukça önem taşımaktadır. Kültürel kaynaklar (bölgelerin geleneksel yapıları, adet, görenek, dini yapı gibi unsurları) geçmişten günümüze uzanan köprüler niteliğindedir. Bu köprüler sayesinde kültürel kaynaklar, bu bağın gelecek nesillere aktarılmasında, korunmasında ve sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında da oldukça önemli bir ölçüt haline gelmektedir. Bu bağlamda, uzmanlara göre yöneticiler ekoturizm etkinlikinin gerçekleştiği alanda yaşayan insanların hayat biçimlerini kökten değiştirecek uygulamalara hiçbir surette izin vermemeleri gerekmektedir. Bu durumun ihlali söz konusu olduğunda, yöneticilerin kendi elleriyle ekoturizm alanlarını ve nedenlerini ortadan kaldıracakları ve alanın kendiliğinden işlevini yitireceği ifade edilmektedir.
4	A7-Yerel katılım	Uzmanlar, korunan alanlarda ve ekoturizm etkinliklerinde çevre insanıyla bütünleşmeyen uygulamaların devamlılığının sağlanmasının güç olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, bir alanda ekoturizm etkinliklerinin amacına uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yerel halkın alandaki ekoturizm etkinliklerine yönelik desteğinin sağlanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Hatta, uzmanlar yerel halka toplantı ve bilgilendirmelerin sadece alandaki ekoturizm etkinliklerinin başladığı zamanda değil, düzenli aralıklarla yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.
5	A9-Toplumu bilinçlendirme	Uzmanlara göre, toplumun bilinçlendirilmesi uzun vadede doğal ve kültürel kaynakların korunması ve korumanın gerekçeleri açısından önemli bir unsurdur. Uzmanlar ekoturizm yönetiminde yerel halkın alanın neden önemli olduğunu bilmediği durumda, alanda gerçekleştirilen koruma etkinliklerinde aksaklıklar yaşanmakta olup, aksaklıkların en az zararla atlatılabilmesi için doğa ile ilgili bilgi edinme, yerel kültürleri öğrenme ve çevre koruma bilincinin sadece yerel halk tarafından değil konu ile ilişkili tüm paydaşlar tarafından (ziyaretçiler, yerel halk, seyahat acentaları, diğer turizm işletmeleri vb.) bilinmesinin son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir.
6	A2-Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	Uzmanlar, korunan alandaki çevresel kaynakları bir bütün olarak düşündüklerinde ekoturizm etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için çevresel kaynaklardaki insan baskısı ve çevresel kirliliğin yok denecek kadar az, doğallığın yüksek ve bitki ile hayvan türlerinin eşsiz özellikler barındırmalarıyla sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, ekoturizm açısından bu ölçüt bir destinasyonu diğer destinasyonlardan ayıran ve üstün kılan çekici özellikleri barındıran son derece önemli bir ölçüt olmaktadır. Bu bağlamda, çevresel kaynakların niteliği ve niceliğinin belirlenmesi sayesinde korunan alanın kullanım şeklinin belirlenmesi, değişimlerin izlenmesi, zamana bağlı olarak alandaki olumlu ve olumsuz değişimlerin irdelenmesi ve ekosistem süreçleri ile işlevlerin devamlılığının takip edilmesi sağlanabilmiş olacaktır.

Ek-14 (Devam). Başlangıç setindeki ölçütlerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

7	A3-Çevresel yönetim uygulamaları	Uzmanlar, bir alanı korurken alanın sürdürülebilirliğini sağlamanın ilgili alana yönelik çevresel yönetim planlarının var olmasıyla mümkün olabileceğini dile getirmişlerdir. Ayrıca, çevresel yönetim uygulamalarında ilgili alanın mevcut durumunun en iyi şekilde tespit edilmesinin yanı sıra kaynakların nasıl kullanılacağına dair bilgilendirmelerin yapıldığı, çevresel kirliliğin önlenmesinde atıkların nasıl bertaraf edileceğinin belirlendiği, taşıma kapasitesine göre etkinliklerin planlandığı ve halkın bilinçlendirilmesine yönelik bilgilendirmelerin yapıldığı ve planlı ve kontrollü bir gelişim yaklaşımının benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yine uzman kişilere göre çevresel yönetim uygulamaları kurumlar, sektörler ve paydaşlar arası eşgüdüm, bilgi ve deneyim aktarımını kolaylaştırmakta ve yönetime ilişkin zaman, bütçe vb. konularda oluşabilecek kayıpların azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, uzman kişiler çevresel yönetim uygulamalarında planla, uygula, kontrol et ve önlem al döngüsünü esas alan bir yönetim anlayışının benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
8	A6-Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	Uzmanlar, doğal kaynaklar gibi kültürel kaynakların niteliği ve niceliğinin de bir alanın ve bölgenin ekoturizm değerini ortaya koyan, insanların dikkatini çeken ve kültürel kaynakların korunmasında bir araç niteliğinde olduğu görüşündedirler.
9	A12-Kurumsal çerçeve/ kapasite	Kurumsal çerçeve/kapasite, korunan alan yönetimi için beşeri ve fiziki imkân ve varlıkların sürdürülebilir bir şekilde korunması, geliştirilmesi ve faydalanılmasında önem taşıyan bir ölçüttür. uzmanlara göre, bir kurumsal etkinlikin niteliği ne kadar iyiyse, sürekliliği de o oranda iyi olduğu anlamına gelmektedir. Yani, korunan alan yönetimi ile ilgili sorumlu kurumlar olmazsa, ilgili korunan alana yönelik izleme ve değerlendirme çalışmaları yapılamayacak ve paralelinde korunan alana yönelik sıkıntılara ilişkin de iyileştirici önlemler alınamayacaktır. Aynı zamanda, uzman kişiler ekoturizm etkinliklerinde plansız devam eden çalışmaların bir noktada kitle turizmine dönüşme riski de bulunduğunu belirtmişlerdir. Özellikle, her kurum ve kuruluşun sürece farklı düzeyde yaklaşımı ve motivasyonu halinde yönetimde çok başlılığa sebebiyet verebilerek kitle turizm türüne ait yıkıcı etkilerin ortaya çıkabileceğini belirtmişlerdir.
10	A4-Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini	Uzmanlar, çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini ölçütünün korunan alanlarla ve korunan alanlarda gerçekleştirilecek olan ekoturizm etkinlikleriyle ilgili farkındalık ve bilinci arttırmada başarılı bir araç işlevi konumunda olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, yerel halkı bilinçlendirmenin mecburi ve önemli olduğunu bir kez daha vurgulamışlardır. Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini, uzmanlara göre doğadan hoşlanmasına zemin hazırlamakta ve doğanın değerini daha iyi anlayarak çevresel konuların öğrenilmesine teşvik etmektedir.
11	A11-Ekoturizm deneyiminin yönetimi	Uzmanlar, ekoturizm etkinliklerinin nerede ve nasıl yapılacağının bilinmesinin korunan alanın yönetiminde kolaylaştırıcı bir etki sağlayacağını belirtmişlerdir. Aynı zamanda, uzmanlar ekoturizmden elde edilecek deneyimler sayesinde ilgili alandaki ekoturizm etkinliklerinin kontrolü sağlanabilecek ve verilecek olası zararlar önceden tespit edilerek gerekli önlemlerin alınabilmesinin mümkün olacağını belirtmişlerdir. Bu bağlamda ekoturizm deneyimleri sayesinde hem ziyaretçilerin memnuniyet derecelerinin arttırılabilmesi hem de alanla ilgili uyarıcı/önleyici güvenlik önlemlerin daha dikkatli alınması mümkün olabilecektir.
12	A10-Tüketici/turist memnuniyeti	Uzmanlara göre, tüketici/turist memnuniyetinin ekoturizmin temel paydaşlarından birisi tüketici/turistler açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Tüketiciler/turistlerin gördükleri ve etkilendikleri alanları ve bu alanda yaşadıkları deneyimleri başka kişiler ile paylaşmaları sonucunda alanla ilgili bir bilgi alışverişinin gerçekleşeceğini bunun da alana yönelik farkındalığın artmasına vesile olacağını belirtmişlerdir. Ancak, tüketici/turist memnuniyetinin hiçbir zaman korunan alanın değerlerinin önüne geçmemesi hususuna da dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu anlamda ölçüt, en düşük puan alan ölçüt olarak öne çıkmaktadır.

Ek-15. Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

No	Ölçütler	Göstergeler	Açıklamalar
1	A1-Doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması	Kritik habitat ve ekosistemlerin korunması	Uzmanlar, ülkemizin taraf olduğu BERN ve BÇS hükümleri gereğince de kritik türlerin ve habitatların korunmasına özellikle dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Böylelikle, bölgeye özgü çok özel değerlerin ve kritik türlerin yaşadıkları ortamların da korunabileceğini ve bu sayede de biyolojik çeşitliliğin koruma altına alınabileceğini düşünen uzmanlar, habitat ve ekosistem bileşenlerinin kırılgan yapıya sahip olduğunun unutulmaması gerektiğini de belirtmişlerdir. Tüm bunlara bağlı olarak bu gösterge uzmanlarca en fazla önem atfedilen gösterge olmuştur. Bununla birlikte, göstergenin daha anlaşılabilir hale getirilmesi için ifade tarzının yeniden ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.
		Tehlike altındaki türlerin (bitki/hayvan) korunması	Önem düzeyi açısından ikinci sırada yer alan bu gösterge bağlamında uzmanlar, tehlike altındaki türlerin (bitki/hayvan) korunmadığı takdirde, ilgili alandaki biyolojik çeşitliliğin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini belirtmişlerdir. Bunun için bu tür alanlarda mutlaka en üst düzeyde korumanın sağlanmasına ve bölgenin korunmasında insan faktörünü en aza indirecek önlemlerin alınmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hatta, uzmanlarca bu amaç uğruna turizm hareketlerinin kısıtlanmasına dahi gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun için, milli park ve biyogenetik rezerv alanlarında tehlike altındaki türlerin daha etkin bir şekilde korunabilmesi adına, ilgili alanlarda sadece tehlike altındaki türlerin tespitinin yapılması, tehlike altındaki türlerin habitatlarının ayrılması ve bunların mutlak koruma zonuna dahil edilmesi hususlarında uzmanlar tarafından önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca, uzmanlar bu göstergenin ifade ediliş tarzının yeterince açıklayıcı olmadığı, bu nedenle yazım biçiminin yeniden ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.
		İzleme veritabanı ve envanter kaydı	Göstergeler arasında üçüncü en yüksek puana sahip bu göstergenin doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunmasında sürecin nasıl işlediğinin izlenmesine katkı sağlayacağını ve yapılan etkinliklerin türler üzerindeki etkilerinin zaman içerisinde karşılaştırılabilmesi için önemli bir altlık oluşturacağını belirtmişlerdir. Ayrıca, izleme veritabanı ile doğal alanlarda ve hassas ekosistemlerde doğal hayatın ve yaşanan gelişmelerin izlenmesininin sağlanabileceğini; envanter kayıtlarının tutulması ile de alanda haritalama ve periyodik aralıklarla kontrollerin yapılmasına fırsatlar verebileceğini belirtmişlerdir. Böylelikle, bir alanda gerçekleştirilen uygulamaların meydana getirdiği olumlu ya da olumsuz etkiler izleme veritabanı ve envanter kayıtlarıyla ortaya konulabilecek hale gelecektir.
		Ekoturizmin ekosistemle uyumu	Uzmanlar, ilgili alandaki ekosisteme uygun bir turizm türü geliştirilemediği takdirde, ilgili ekoturizm alanı ve alandaki doğal kaynakların yeterli ölçüde korunamama tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, bir alanda gerçekleştirilen tüm hizmetler gelir kaygısı nedeniyle yapılır ve yapılmaya devam ederse, alanda kontrolsüz ve bilinçsiz şekilde yapılan hizmetlerin sayısında ve neticesinde doğaya verilen tahribatta da günden güne artış yaşanabileceğinden ekoturizm derken alanda ekoterörizm ikilemi yaşamamak gerektiği uzmanlarca vurgulanmıştır. Bununla birlikte uzmanlar, her ne kadar göstergenin önemli olduğu konusunda mutabık olsalar da ülke ölçeğinde dikkate alınarak izlenebilir bir gösterge olmadığını belirtmişlerdir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

		Koruma programlarının eylem planı ve uygulanması	Uzmanlar, bu göstergenin doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması adına doğru adımların atılmasında zemin hazırladığını ve bu adımların sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir gösterge olacağını belirtmişlerdir. Uzmanlardan birisi bu göstergeye yönelik görüşünü "ilgili ekoturizm alanının koruma programı ve eylem planı olmazsa, yönü olmayan bir gemide hareket eder misali çalışmalar gerçekleşecek" şekline ifade etmiştir. Dolayısıyla, uzmanlar koruma programlarının eylem planı uygulanmaması sonucu alanın bozulmasını hızlandıran bir sürecin yaşanacağını söylemişlerdir. Ayrıca, uzmanlar göstergenin mevcut ifade ediliş tarzının yeterince anlaşılabilir olmadığından yazım şeklinin değiştirilmesini önermiştir.
		Ekolojik bütünlük	Uzmanlar, ekolojik bütünlüğün ölçek ekonomisi sunması bakımından öne çıktığını ve neticede bir alanda ekolojik bütünlüğü korumadan diğer aşamaları gerçekleştirmenin verimli ve uygulanabilir sonuçlar veremeyeceğini belirtmişlerdir. Ancak, mevcut ifade ediliş tarzıyla anlaşılması güç olan bu göstergenin yazım biçiminin değiştirilmesini önermişlerdir.
		Orman yönetim uygulamaları	Uzmanlar, orman yönetim uygulamaları sayesinde orman kaynaklarından kamu malı ve olumlu dışsallıkların sağlanabilmesinin mümkün hale gelebileceğini, orman yönetimi uygulamalarının gerçekleştirildiği alanlardaki etkilerin izlenebileceğini ve alandaki olumlu dışsallıklardan bölge kaynaklarının korunmasında istifade edilebileceğini belirtmişlerdir. Ancak, göstergenin bu ifade ediliş tarzının da yeterince izlenebilir ve anlaşılabilir olmadığını ve bu yüzden yazım biçimini değiştirmeyi önermişlerdir.
2	A8-Yerel halka sosyo-ekonomik faydalar	Ekoturizmde çalışan yerel halkın oranı	Uzmanlar, tarım ve hayvancılığın azaldığı günümüzde ekoturizm etkinliklerinin yerel halk için alternatif bir gelir kapısı haline geldiğini ve yerel halkın refah düzeyinde bir artışa vesile olduğunu belirtmişlerdir. Uzmanlara göre bu gösterge, aslında ekoturizm felsefesinin temelini de oluşturan göstergelerden biri niteliğindedir ve oldukça önemli bir göstergedir. Ayrıca, uzmanlar bu ölçüt altında "ekoturizm alanlarında yerel halkın eşit düzeyde fayda elde edip edemediğine" ilişkin bir göstergenin de yer alabileceğini önermişlerdir.
		Yerel halkla yaşanan çatışmalar	Uzmanlar, ekoturizm alanında alan yöneticileri ile yerel halk arasında özellikle yaşanan çatışmaların, yönetim planlarının uygulanabilirliğine gölge düşürebilme potansiyeline sahip olabildiğini ve neticede ekoturizm etkinliklerinin sekteye uğratabileceğini dile getirmişlerdir. Bu nedenle göstergenin oldukça önemli olduğu, ancak daha anlaşılır hale getirilmesi için uzmanlar ifade tarzının değiştirilmesini önermiştir.
		Yerel ürünlerin üretim miktarı	Uzmanlar ekoturizm kapsamında yerel ürünlerin üretiminin ve tüketiminin yerel halka doğrudan ekonomik katkı sağlayabildiği gibi yerel ürünlerin üretiminin aynı zamanda alanda oluşabilecek muhtemel çatışmaları engellemede etkili bir araç olabileceğini ve bu nedenle göstergenin önemli olduğunu belirtmişlerdir.
		İstihdam yapısı (mevsimsel, tam zamanlı vb.)	Uzmanlar, ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştiği alanlarda iklim koşulları nedeniyle yıl boyu istihdam sağlanması zor olsa da geleneksel ekonomik etkinliklerin yanında halka gelir kaynağı sağlaması bakımından oldukça önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir.
		Profesyonel tur rehberlerinin sayısı	Uzmanlar ekoturizm alanlarında profesyonel tur rehberlerinin var olması gerektiğini ve alanda rehberlik hizmetlerindeki kişilerin yerel halktan da seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
3	A5-Kültürel kaynakların korunması	Koruma önlemleri ve eylemler	Uzmanlar, koruma önlemleri ve eylemlerinin kültürel kaynakların sürdürülebilirliğine olumlu katkılar sağladığını ve özellikle kısa dönemde kültürel kaynakların korunmasında oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu süreçte yerel halkın katılımı önemli görülse de koruma önlemleri alınırken insan etkisinin en düşük seviyede tutulması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, uzmanlar ölçüt açısından önemli olan bu göstergenin mevcut ifade ediliş tarzıyla izlenebilir ve anlaşılabilir olmaması yüzünden ifade tarzının "koruma amaçlı kullanılan bütçe düzeyi" biçiminde değiştirilmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

		Ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalığının arttırılması	Uzmanlar; ziyaretçiler, çalışanlar ve yerel halkın kültürel değerler farkındalıklarının arttırılmasına dair uygulamaların korunan alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ve uzun vadede koruna çalışmalarının etkinliğini arttırmada gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bu ifade tarzının, daha anlaşılabilir ve izlenebilir olacak şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmiştir.
		Kültürel miras bilgilerinin kayıt altına alınması ve kütüphaneler, arşivler ve müzelerde saklanması	Uzmanlar; kültürel kaynakların korunarak bu kaynakların geleceğe aktarılmasını garanti altına alınması bakımından bu göstergenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, gösterge mevcut haliyle izlenebilir olmadığından ifade tarzının değiştirilmesi önerilmiştir.
		Uzman çalıştaylarda ve yerel toplantılarda kültürel korumanın desteklenmesi ve teşvik edilmesi	Uzmanlar bu göstergeye ait etkinliklerin ilgili alana dair koruma bilincinin artırılmasında önemli etkinlikler niteliğinde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için ilgili tüm paydaşlara özellikle de yerel yönetimlere büyük roller ve sorumluluklar düşmektedir. Yerel toplantılarda katılımcılara önem verilerek yöre halkının da anlayabileceği düzeyde etkinlikler gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
4	A7-Yerel katılım	Yerel halkı kapsayan turizm politikası ve yönetim planı	Uzmanlar bu göstergenin alana ilişkin turizm politikası ve yönetim planlarına yerel halkın faal katılımının sağlanmasında önemli bir gösterge olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak, bu gösterge kapsamındaki turizm politikası ve yönetim planlarındaki bazı kararlar, bazı kişilere kazanç kapısı oluşturucak bir konuma sahip olursa asıl paydaş olan yerel halk ile bu kişiler arasında anlaşmazlıklar çıkmasına neden olabileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, uzmanlar bir alana yönelik turizm politikaları ve yönetim planlarında emek ve kooperatif eksenli kararların alınması gerektiğini dikkate almaktadır.
		Alan yönetimi ve yerel halk arasında açık iletişim	Uzmanlar yerel halk ile alan yöneticileri arasında sürekli bir iletişimin sağlanmasının zorunlu ve gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, uzmanlar yeterince izlenebilir ve anlaşılabilir görmedikleri bu gösterge yerine "Birim zamanda işbirliği yapılan kişi sayısı"na yönelik bir göstergenin daha uygun olunacağı görüşündedirler.
		Yerel katılımla yapılan programların (festival, kurs, çalıştay vb.) sayısı	Yerel katılımla yapılan programlar (festival, kurs, çalıştay vb.), yerel halkın turizm etkinliklerine daha fazla katılım gerçekleştirmesine imkân sağladığından, uzmanlar bu göstergenin önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir.
		Yerel halka ve girişimcilere alan yönetiminde sağlanan söz hakkının niteliği	Uzmanlar, bu göstergenin varlığı ile yerel halkın haklarını koruyabilmesinde geleceklerini kendilerinin belirlemesinde ve ekoturizm etkinliklerinin başlangıç aşamasından itibaren kabullenmelerini sağlayabilmesinde yerel halk için önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir. Uzmanlar, bir ekoturizm alanında yerel halkın alan yönetiminde söz sahibi olmaması durumunda; yerel halkın kendini dışlanmış hissederek alanda yapılan etkinlikleri benimsemeyerek ekoturizme karşı karşıt düşünceler oluşturabilerek çatışmalara zemin hazırlayabileceğini belirtmişlerdir. Ancak, uzmanlar göstergenin mevcut ifade tarzının yeterince anlaşılabilir olmadığından değiştirilmesini önermişlerdir.
		Yerel halkın yer aldığı katılımcı turizm ile ilgili danışma toplantılarının sayısı	Bu göstergenin önemliliği konusunda uzmanların görüşleri farklılık göstermiştir. Uzmanların bir bölümü, korunan alanların kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirmesinde en etkin faktörlerden birisinin korunan alanlar içerisinde ve civarında yaşayan yerel halkın alandaki etkinliklere katılım göstermesi ve danışma toplantılarının gerçekleştirilmesi görüşünde iken, diğer bir bölümü ise yerel halkın yer aldığı toplantıların çoğu zaman işlevsiz kalabildiğini belirterek toplantılarının sayısından çok yerel halkın alan yöneticileriyle birlikte karar almasının daha önemli olduğu görüşünü savunmuşlardır.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

5	A9-Toplumu bilinçlendirme	Alanda ikamet edenlerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	Uzmanlar, yerel halkın ekoturizme yönelik bilgi, farkındalık ve tutumlarının artması sayesinde, yerel halkın yaşadığı yere daha çok sahip çıkmasına, yaşadığı yerden gurur duymasına ve alanındaki koruma farkındalığı ile ilgili çalışmalara destek vermesine vesile olunacağını belirtmişlerdir. Bu bağlamda bu göstergenin yerel halkın alana ilişkin savunuculuğunu arttırması bakımından önemli bir gösterge olduğu uzmanlarca ifade edilmiştir. Ancak, uzmanlar yeterince anlaşılır olmayan göstergenin ifade ediliş tarzının değiştirilmesini önermişlerdir.
		Tur operatörlerinin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	Uzmanlar, çevreye duyarlı etkinliklerin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında ekoturizme yönelik bilgi, farkındalık ve tutumları yüksek olan tur operatörlerine büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmişlerdir. Ancak, göstergenin mevcut haliyle anlaşılabilir ve izlenebilir olmadığını belirten uzmanlar, göstergenin "farkındalık eğitimi verilen tur operatörü sayısı" şeklinde değiştirilmesini önermişlerdir.
		Ziyaretçilerin bilgi, farkındalık ve tutumlarının arttırılması	Uzmanlar, ziyaretçilerin geleneksel turistik bir alanın dışında bir ekoturizm alanını gezdiklerinin bilincinde olmalarının, koruma ve ekoturizm uygulamaların sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bununla birlikte uzmanlarca sayısal olarak izlenebilir olmayan bu göstergenin, "ziyaretçiler için alanda uygulanan farkındalık programı veya etkinliklerinin sayısı" şeklinde değiştirilmesinin amaca daha çok hizmet edeceği belirtilmiştir.
		Eğitim yoluyla öğrenciler arasında koruma farkındalığının arttırılması	Uzmanlar, doğa sevgisi ve doğa koruma çabalarının sosyal sorumluluk ve koruma bilincine sahip bireylerce sağlanabildiğini belirtmişlerdir. Hatta uzmanlar "ağaç, yaş iken eğilir" atasözünden hareketle, kişilerin mutlaka küçük yaşta bu bilinçle eğitilmeleri gerektiği görüşündedirler. Uzmanlar okul çağındaki çocuklara farkındalık arttırma eğitimlerinin verilmesinin uzun vadede tüm bireylere farkındalık kazandırması açısından etkili olacağını belirtmişlerdir. Ancak, gösterge izlenebilir olmadığından uzmanlar "farkındalık eğitimi verilen öğrenci sayısı" şeklinde değiştirilmesini önermişlerdir.
6	A2-Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği	Destinasyon alanlarının doğallığı	Uzmanlara göre, doğal alanlar destinasyonların ekoturizm çekicilikleri açısından önemli unsurlardan biri olup, bu husus ziyaretçilerin alanı tercih etme nedenlerinin başında gelmektedir. Ancak, uzmanlar söz konusu göstergenin daha anlaşılır olması açısından ifade ediliş tarzının yeniden ele alınması gerektiğini belirtmiştir.
		Bitki örtüsü zenginliği ve çeşitliliği	Uzmanlar bu göstergenin ilgili alanın çekiciliği ve doğal ortamın kalitesini arttırdığını ve alana statü kazandırma için gerekli unsurlara sahip özellikleri barındırdığını belirtmişlerdir.
		Habitat ve tür çeşitliliği	Uzmanlara göre, habitat ve tür çeşitliliği (kuş gözlemciliği vb.) birçok ziyaretçi için seyahatte ana motivasyonu oluşturmakta ve alanın daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, alandaki habitat ve tür çeşitliliğinin mevcut durumu kendi doğal dengesi ya da dengesizliği içerisinde muhafazasının sağlanması gerekmektedir.
		Çevresel nitelik (su, hava vb.)	Uzmanlar, nitelikli bir çevrenin (topografya, iklim, bitki örtüsü ve debisi yüksek olan temiz bir akarsu) ekoturizmin ana kaynağı olduğu ve ekoturizm planlanmasında seçenekleri çeşitlendirmede önemlilik arz ettiği görüşündedirler. Uzmanlara göre tüketicilerin alanı tercih etmesinde "nitelikli bir çevre" etkin bir rol oynamaktadır. Ancak, mevcut haliyle çevresel kaynakların nitelik ve niceliğine dönük ölçülebilir ve izlenebilir bir gösterge olamayacağı, o nedenle siltasyon oranı, hava kalite düzeyi gibi ifadelerle değiştirilmesi gerektiği görüşü uzmanlarca öne sürülmüştür.
		Bitki ve hayvan türlerinin önemi	Uzmanlara göre, bu gösterge ziyaretçilerin bir alana başlıca gelme nedenlerinden biri olması ve ekoturizm yönünden çekici özellikleri barındırması nedenleriyle oldukça önemli bir göstergedir. Bilindiği gibi, bir alanda bir canlı türünün kaybolması dahi besin zincirinin kırılmasına neden olabilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, özellikle her bölgede görülemeyen endemik ve nadir türlere her zaman daha hassas davranmak gerekmektedir. Ancak, uzmanlardan bir kısmı göstergenin mevcut ifade ediliş tarzıyla anlaşılabilir ve izlenebilir olmadığından yazım biçiminin değiştirilmesi gerektiğini belirtirken, bir başka kısmı ise "Çevresel kaynakların niteliği ve niceliği" ölçütü altında aynı mahiyetle başka göstergeler olduğundan bu göstergenin elenebileceğini ifade etmiştir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

		Alanın doğal güzelliği	Uzmanlar, bir alanın doğal güzelliğinin ziyaretçilerin alana başlıca gelme nedenlerinden biri olduğunu ve ekoturizm yönünden çekici özellikleri barındırdığı için oldukça önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte uzmanlar ziyaretçilerin alanın doğal güzelliğinden ziyade alanın "doğal" olma özelliğiyle de ilgilendikleri hususunun gözardı edilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Uzmanlar ayrıca göstergenin bu ifade ediliş tarzıyla izlenebilir ve anlaşılabilir olmadığından yeniden ifade edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
		Hayvan populasyonunun miktarı (kuş, balık, memeliler)	Uzmanlar, hayvan populasyonunun bolluğunun bir bölge için önemli bir zenginlik göstergesi ve özellikle ziyaretçilerin görmeyi umdukları çok önemli ekosistem bileşenlerinden biri olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, göstergedeki populasyon miktarları dışında hayvan populasyon miktarındaki değişime yönelik de bir gösterge önerilmiştir.
7	A3-Çevresel yönetim uygulamaları	Kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması/kontrolü	Uzmanlar kritik alana her gün gelebilecek kişi sayısına alanın taşıma kapasitesi de gözönünde bulundurularak bir sınırlama getirilmesi ve alanda gerçekleştirilen her etkinlike para getirecek etkinlik olarak bakılmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, uzmanlar kritik alanlardaki ziyaretçilerin sınırlandırılması ve takibe alınması ile dolaylı yoldan alandaki her türlü atık ve kirlilik probleminin de çözülebilir hale geleceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, uzmanlar göstergenin A3 ölçütü içinde yer alması gerekse de, mevcut ifade ediliş tarzını anlaşılır olmadığından ifade şeklinin değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
		Zonlama sistemi ve yönetimi	Uzmanlar zonlama sisteminin doğal alanlar içindeki kritik ekosistemlerin korunmasında oldukça önemli olduğunu ve yerel halkın geleneksel yaşamında uygulanan bir kaynak yönetim tarzı olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak, zonlamayla ilgili yönetim planları kağıt üzerinde kaldığından, göstergenin amaca hizmet adına daha anlaşılır hale getirilmesi uzmnalarca tavsiye edilmiştir.
		Katı atık yönetimi	Uzmanlar çöp vb. katı atıkların doğal alanlarda doğallığı bozan en önemli çevresel sorunlardan biri olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, alan içerisinde katı atıkların kontrolünün sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin, alandaki ambalaj atıkları için geri dönüşüm projelerinin yapılması, alandaki yöre halkına katı atık yönetimi ile ilgili eğitimlerin verilmesi ve ilgili alana poşet, su şişesi vb. ambalaj atıklarının girmesini engellemek amacıyla çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak, oldukça önemli olan bu göstergenin daha anlaşılır ve işlevsel olması adına yeniden ele alarak alanda üretilen ve bertaraf edilen atıkları da içerecek şekilde yeniden ifade edilmesinin daha uygun olacağı uzmanlarca belirtilmiştir.
		Yapıların fiziksel ve kültürel peyzajla uyumu	Uzmanlar, yapıların fiziksel ve kültürel peyzajla uyumunun doğal-kültürel dokunun ve manzaranın bozulmaması için gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Böylelikle, bu uyumun dolaylı yoldan alana gelen ziyaretçilerin alandaki yaşamı anlamaları için de önem teşkil edeceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, uzmanlar yerel mimariye vurgu yapan turizm amaçlı yapılaşma kurallarının benimsenmesi, yapıların fiziksel ve kültürel peyzajla uyumu sağlamak amacıyla öncelikle yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik tedbirlerin alınması, sonrasında yerel yönetimlere yaptırımlar uygulanmasını ve teşvik sistemlerinin geliştirilmesini önermişlerdir. Uzmanlar, A3 ölçütü içinde önemli olan bu göstergenin mevcut ifade ediliş tarzıyla izlenebilir ve anlaşılabilir nitelikte olmadığını belirtmişlerdir.
		Çevresel planlama ve etki değerlendirmesi	Uzmanlar, çevresel planlama ve etki değerlendirmesi ile, alanda gerçekleştirilecek etkinliklerin daha projelendirme aşamasındayken muhtemelen tüm etkilerinin belirlenerek gerekli önlemlerin önceden alınmasına vesile olacağından bu göstergenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, uzmanlar ilgili alanlarda büyük ve küçük ölçekte bölgesel bazda çevresel planlamaların yapılması ve çevresel planlamalarda uygulama kısmına oldukça dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

		Çevresel etkiyi azaltma uygulamaları	Çevresel etkiyi azaltma uygulamaları, çevrenin korunması ve alanda gerçekleştirilen olumsuz dışsallık oluşturan çevresel etkilerin giderilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlarında önemli katkıları bulunacağını belirtmişlerdir.
		Çevresel yönetimin ilkeleri /esasları	Uzmanlar yönetimsel ilkelerin hem yönetimi güçlü kıldığını hem de yönetimin sürekliliğini sağlayarak yönetimin kurumsal karaktere dönüşmesine zemin hazırladığını dile getirmişlerdir. Bu nedenle, çevresel yönetimde etkin bir koruma sağlamada paydaşlarla birlikte çevresel yönetim ilkelerinin belirlenmesi ve hazırlanması elzemdir. Ancak, uzmanlar bu göstergenin A3 ölçütü içinde yer alması için ifade ediliş tarzının değiştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.
		Su, hava ve gürültü kirliliğinin kontrolü	Uzmanlara göre bir alanda yapılan yol çalışmaları neticesinde araç gürültüsü ve araç egzos gazı emisyonları da artarak hava ve gürültü kirliğinde artış gözükmekte ve özellikle suların çok kontrolsüzce kirletildiği günümüzde, bu gösterge oldukça önemli bir gösterge niteliğine sahip olmaktadır. Bu nedenle, uzmanlar bir alanda temiz su kaynaklarının kirlenmesini önlemek, hava ve gürültü kirliliğine neden olan engelleri azaltmak oldukça önemli bir husus olarak görülmektedir. Bu nedenle, uzmanlarca bu olumsuz çevresel etkilerin önlenmesi adına alanda sorunların takibine yönelik etkili bir kontrol mekanizmasının sağlanması gerektiği dile getirilmiştir. Uzmanlar, göstergenin mevcut ifade ediliş tarzıyla yeterince anlaşılabilir ve izlenebilir olmadığından yeniden ifade edilmesi ve bu süreçte alanda üretilen ve bertaraf edilen atık oranlarını içerecek şekilde geliştirilmesini önermiştir.
		Vandalizmin kontrolü	Uzmanlar, genellikle ziyaretçiler tarafından alanda bir vandalizmin (eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkan, bunların değerini bilmeyen kimse veya topluluk yanlısı) söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, doğal ve kültürel kaynaklara insanlar tarafından bilerek zarar verilmemesi adına çevre koruma yasalarına uyulmasının bir zorunluluk haline getirilmesi, yaptırım gücü fazla olan yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, gösterge ifadesi yeniden ele alınarak "ziyaretçilerce zarar verilmiş korunan alan değer ve tesis düzeyi" şeklinde değiştirilmesi önerilmiştir.
		Kaynakların tesislerin iyileştirilmesi (rehabilitasyonu) ve bakımı	Uzmanlar, ekoturizmi diğer doğa turizmi türlerinden farklı kılan yönünün sadece doğal kaynakların korunmasına katkı sağlaması değil, doğal kaynakların iyileştirilmesi ve bakımı için de faal bir katkı sağlama aracı niteliğinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, bu gösterge bir ekoturizm alanının çekiciliğini ve ziyaretçilerin memnuniyetini arttıran, yatırımların devamlılığını sağlayan özel bir göstergedir. Uzmanlarca, alanda kaynakların ve tesislerin iyileştirilmesi ve bakımı yapılırken kaynak değerlerine zarar vermemeye de oldukça dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, uzmanlar bu göstergenin mevcut ifade tarzının daha izlenebilir olması için değiştirilmesini önermiştir.
8	A6-Kültürel kaynakların niteliği ve niceliği	Kültürel varlıkların önemi	Uzmanlar kültürel varlıkların tarihe ışık tutan varlıklar olmaları ve aynı zamanda ziyaretçilerin deneyim kalitesinde ve tercihlerinde etkili olmalarından dolayı bu göstergeyi önemli görmektedirler. Ancak, bu haliyle izlenebilir ve anlaşılabilir olmadığından ifade tarzının değiştirilmesi uzmanlarca önerilmiştir.
		Kültürel varlıkların çeşitliliği	Kültürel varlıkların çeşitliliği, bir toplumun kültürel zenginliğinin göstergesi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda uzman kişiler, bir alanın kültürel varlıkları ne kadar çeşitlilik arz ediyorsa, alanın kültürel kaynaklar açısından da o kadar zengin ve ziyaretçilerce daha fazla talep ve ilgi göreceğini belirtmişlerdir. Uzmanlar, A6 ölçütü için uygun gördükleri bu göstergenin yeterince anlaşılabilir olmaması nedeniyle ifade şeklinin değiştirilmesini önermiştir.
		Kültürel varlıkların miktarı	Uzmanlar, kültürel varlıkların çeşitliliği gibi kültürel varlıkların miktarının da bir toplumun kültürel zenginliğinin önemli bir göstergesi olduğunu, ilgili alanın ekoturizm açısından çekiciliğini arttırarak pazarlanma şansını arttırdığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte kültürel varlıkların nadir bulunurluk oranında ziyaretçi tercihlerinde etkili olduğu uzmanlarca vurgulanmıştır.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

9	A12-Kurumsal çerçeve/ kapasite	Yönetim planı ve uygulanması	Uzmanlar, yönetim planlarının alan yöneticilerinin gelecekte ulaşmak veya gerçekleştirmek istediği amaçlar için çizdiği yol haritasını belirleyen, plan yaparken, hangi işi, ne zaman, nerede ve kiminle yapacağını teker teker karar vermesinde etkili olan çok önemli yazılı araçları olarak tabir etmişlerdir. Bu nedenle, uzmanlar yönetim planlarının alanla ilgili bütün paydaşların katılımıyla gerçekleştirilmesine ve planların delinmeyen ve esnetilmeyen uygulamaları içermesine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak uzmanlar göstergenin daha izlenebilir olması için yeniden ifade edilmesini önermişlerdir.
		Politika, mevzuat ve yasaların uygulanması	Uzmanlar politika mevzuat ve yasaların uygulanmasının kurumsal kapasiteye güç verici bir özellik barındırdığını belirtmişlerdir. Bu nedenle, sürdürülebilir gelişme prensipleri temelinde ekoturizme yönelik politikalar belirlenmeli, hukuksal alt yapı sağlanmalı ve korunan alanlardaki mevzuata uygun bir gelişme süreci izlenmelidir. Ancak göstergenin amaca hizmet edebilmesi için izlenebilir olması noktasında yeniden ifade edilmesi gerektiği uzmanlarca ifade edilmiştir.
		Acenteler ve yerel halkın katılım süreci	Uzmanlar, alanla ilgili tüm paydaşların ekoturizm gelişim sürecine faal katılımları sonucunda ekoturizm etkinliklerinde korumacı mantığın yaygınlaşması, yerel ekonominin kalkınması ve ekoturizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi sağlanmış olacağını belirtmişlerdir. Özellikle, uzmanlar ilgili paydaşlardan acenteler ve yerel halkın katılımı ile kurumsal kapasitede zafiyetin önlenebileceği şeklinde bir görüşe sahiptirler. Ancak, bazı uzmanlar ise alan yönetiminde acentelerin yeri olmadığını düşünmektedir.
		Personel performansı ve teknik becerisi	Uzmanlar ekoturizmin alternatif turizm ve bazı özel ilgi turizm türlerini (kuş gözlemciliği vb.) kapsadığından, ekoturizm etkinliklerinde hizmet kalitesinin arttırılması ve başarılı uygulamaların çoğaltılmasına dair çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun ise, bilgili ve nitelikli personelin sağlanmasıyla mümkün olabileceğini söylemişlerdir. Ancak uzmanlar daha anlaşılır ve izlenebilir olması için göstergenin ifade şeklinin değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.
		Hizmet içi eğitim ve kapasite geliştirme	Uzmanlar bir alanda personelin bilgi ve becerisinin geliştirilmesinin hizmetin sürekliliği ve kalitesini arttırabilmesinde önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için de, hizmet içi eğitim olanaklarının arttırılması gerektiğini vurgulamışlardır.
		Turistlerin ahlak ilkeleri	Uzmanlar ziyaretçilerin doğal alanlarda uyması gereken zorunlu ahlaki ilkelerin ve kuralların olması ve bu ilke ile kurallara yönelik gerekli kurumsal altyapının oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır. Uzmanlar söz konusu ilke ve kurallar sayesinde ziyaretçilerin korunan alan içerisindeki ve civarındaki yerel halkın ahlaki ve kültürel yapılarını anlayarak alanda nasıl hareket etmeleri gerektiğini algılamasında ve sürecin işlerlik kazanmasında katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Ancak uzmanlar göstergenin daha somut hale getirilmesi için ifade tarzının değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.
10	A4-Çevresel öğrenim ve eğitim fırsatlarının temini	Ziyaretçi bilgilendirme merkezi	Uzmanlar ziyaretçilerin daha geziye başlamadan alanda uyulacak kurallar, davranış şekilleri ve etik ilkeleri gibi konularda eğitim imkanı elde etmeleri bakımından ziyaretçi bilgilendirme merkezlerinin oldukça önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Diğer bir deyişle, ziyaretçi bilgilendirme merkezleri, halkla ilişkiler noktasında ziyaretçilere bir "kapı" olma işlevi sunmakla birlikte, burada iyi yetişmiş ve yeterli sayıda çalışan bulunması da elzemdir. Ancak, uzmanlar bu merkezlerin varlığı kadar, faal olup olmamasının da önemli olduğundan hareketle göstergenin ilgili merkezin faal olarak hizmet verdiği süreyi içerecek şekilde ifade edilmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir.
		Yön işaretleri	Uzmanlar bir alanda yön işaretlerinin bulunmasının alana ilk defa gelen ziyaretçileri bilgilendirerek ziyaretçilerin alanda hata yapmalarını önlemesiyle olumlu bir etki doğuracağı ve alanda geçirecekleri zamanları daha etkin bir şekilde kullanmalarına katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Ancak, alandaki yön işaretlemelerinin alanın özellikleri ve doğallığı ile bütünleşen ve alanın işaret çöplüğüne dönüşmesine sebep olmayacak uygulamalar olması da son derece önemlidir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

		Bilgilendirici/açıklayıcı personel	Uzmanlar bilgilendirici/açıklayıcı personelin ziyaretçi memnuniyeti açısından çok önemli bir gösterge olacağını ve özellikle ilgili alanlarda bitki ve hayvan türleri konusunda kendini yetiştirmiş personellere çok ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir.
		Broşür/kitapçık	Uzmanlar broşür/kitapçıkların bir alanda eğitim ve bilgilendirme yapabilmede önemli materyaller olduklarını belirtmişlerdir. Bu materyaller, ziyaretçilerin alanla ilgili daha kapsamlı bilgi ve yazılı veriye ulaşmasına, ziyaretçilerde alanla ilgili farkındalık oluşturmasına zemin hazırlamaktadır.
11	A11-Ekoturizm deneyiminin yönetimi	Hizmet kalitesi	Uzmanlar, hizmet kalitesinin ziyaretçi tercihleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ancak ziyaretçi tercihleri bağlamında da tamamen müşteri odaklı yaklaşımlarda bulunulmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle, bu nokta da doğa ile uyumlu ve küçük ölçekli tesislerin esas alınması önerilmiştir.
		Doğa ile etkileşim	Uzmanlar ekoturizmin doğa ile doğrudan etkileşim sağlayan bir turizm türü olduğunu ve doğanın da ekoturizmin en önemli girdisi ya da öznesi konumunda olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla, uzmanlara göre bu gösterge ekoturizm etkinliklerinin temel çıkış noktası özelliğini barındırmaktadır. Ancak uzmanlar bu haliyle yeterince izlenebilir ve anlaşılabilir olmadığı için daha somut şekilde ifade edilmesinin gerektiğini belirtmişlerdir.
		Ziyaretçi güvenliği	Uzmanlar, bir alanda ziyaretçi güvenliğinin sağlanması yoluyla ziyaretçilerin alanda tedirgin olmadan rahatça gezebilmelerinin sağlandığını ve ekoturizmin gelişimini olumlu yönde etkilediğini söylemişlerdir. Özellikle etkinliklerin doğal alanlarda yürütülmekte oluşu ziyaretçi güvenliğini daha da önemli kılmaktadır. Bununla birlikte uzmanlar göstergenin mevcut haliyle izlenebilir olmaktan uzak olduğunu, bu nedenle "güvenlik önlem sayısı", "güvenli hizmet verme süresi" ve "yaşanan güvenlik sorunu sayısı" gibi göstergelerin bu ölçüt altında yer almasının amaca daha fazla hizmet edeceğini belirtmişlerdir.
		Çevresel bilgilendirmelerin /açıklamaların mahiyeti ve sürekliliği	Uzmanlar bir alanla ilgili çevresel bilgilendirmeler ve açıklamalar yapılmasının, eğitimde sürekliliğin sağlanmasında ve ilgili alanın bir kimliğinin oluşturulmasında önemli bir gösterge olarak nitelendirilebileceğini belirtmişlerdir. Ancak mevcut haliyle yeterince anlaşılabilir ve izlenebilir olmayışı bu göstergenin, uzmanlarca daha somut şekilde ifade edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
		Turistler ile etkileşim	Uzmanlar, ziyaretçiler ile yerel halk arasındaki ikili ilişkiler sonucunda kültürel olarak bir etkileşimin meydana geldiğini ve bu etkileşimin de ziyaretçilerin memnuniyetlerini ve tercihlerinin belirlenmesinde oldukça etkili olacağı görüşünü savunmuşlardır. Ancak uzmanlar göstergenin mevcut haliyle yeterince anlaşılabilir ve izlenebilir olmadığını, ya ifadenin değiştirilmesi ya da ekoturizm deneyiminin yönetimi ölçütü altına alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.
		Olumlu öğrenme deneyimlerinin teşvik edilmesi	Uzmanlar, bu göstergenin ziyaretçilerin memnuniyet ve farkındalıklarının arttırılması hususlarında olumlu etkileri olacağını belirtmiştir. Bu nedenle uzmanlar, ekoturizm yapılan bölgelerde olumlu öğrenme örneklerinin çoğaltılması gerektiği görüşünü savunmakla birlikte, mevcut ifade ediliş tarzıyla izlenebilir ve anlaşılabilir olmayan bu göstergenin ifade şeklinin değiştirilmesini önermişlerdir.
		Ekoturizm bilgisi	Uzmanlar, doğal alanlarda gerçekleştirilen her turizm çeşidinin ekoturizm olmaması nedeniyle ziyaretçilerin öncelikle ilgili alandaki ekoturizm etkinliklerinin ne anlama geldiğini bilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Böylelikle, hem ziyaretçilerin farkındalığının arttırılması hem de alan yöneticileri tarafından ilgili alanın korunması ve alandaki etkinliklerin ekoturizm kavramının özüne daha uygun şekilde geliştirilmesine zemin hazırlaması mümkün olacaktır. Ancak uzmanlar bu göstergenin de yeterince anlaşılabilir ve izlenebilir olmadığından ifadesinin değiştirilmesini önermişlerdir.
		Yolların ulaşılabilirliği	Uzmanlar, ekoturizm etkinliklerinde yolların ulaşılabilirliğinin önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, yapılacak yol çalışmalarında çevreye uygun en düşük alt yapı olanaklarıyla yolların yapılması ve özellikle hassas ekosistemlerde doğal dokunun bozulmamasına oldukça dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu nedenle alana kolay ulaşım imkanlarının arttırılmasında dikkatli olunması uzmanlarca önerilmiştir.

Ek-15 (Devam). Başlangıç setindeki göstergelerin önemliliğine ilişkin açıklamalar

12	A10-Tüketici / turist memnuniyeti	Ziyaretçilerin başkalarına tavsiyeleri	Uzmanlar, gittikleri alanları başkalarına tavsiye eden ziyaretçileri ilgili alanın tanıtımını ve reklamını gönüllü yapan elçiler olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla, bu kişiler ekoturizmin ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ve alanda yapılan etkinliklerin kalitesinin arttırılmasında son derece önemli kişiler olmaktadır. Ziyaretçiler, hem alanı ziyaret edip alanda yapmış olduğu harcamalarla kendileri bir çarpan etkisi oluşturduğu gibi hem de başkalarına alanı tavsiye etmeleri sonucu yeni gelen ziyaretçilerin sayesinde de alanda ekonomik açıdan en sağlıklı büyüme şeklinin ortaya çıkışını sağlamış olacaklardır. Bu nedenle, uzmanlar alanla ilgili olarak hediyelik yerel ürünler ve kişilerin deneyimlerini anılaştırma gibi maddi unsurların öne çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte uzmanlar göstergenin anlaşılabilirliğini arttırmak amacıyla ifade ediliş tarzının yeniden ele alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.
		Yeniden gelen ziyaretçiler	Uzmanlara göre ziyaretçilerin bir alana yeniden gelmesi demek ziyaretçilerin ilgili alandan daha önce memnun olarak ayrıldıkları ve alanla ilgili bağlarının güçlü olmasıyla bu bağın gelecekte de gitgide güçlenerek süreceği anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, uzmanlar bu göstergenin ekoturizm etkinliklerinin planlanmasında ve çeşitlendirilmesinde yol gösterici bir gösterge olarak kullanılması gerektiği ancak anlaşılabilir nitelikte olmadığından yeniden farklı şekilde ifade edilmesinin faydalı olacağı görüşündedirler.
		Turizm deneyimleri	Uzmanlar bu göstergeyi alan için düşünülen etkinliklerin her bir aşamasında hata yapma payını azaltmada ve yaşanabilecek problemlerin en az seviyede tutulmasında fayda sağlayacak bir gösterge olarak tanımlamışlardır. Uzmanlar, doğa ve kültür arasında doğrudan temas kurma imkanı sunabilen gerçek bir ekoturizm deneyiminin ziyaretçilerin memnuniyetlerinde önemli bir rol oynayacağını belirtmişlerdir.
		Şikâyetlerin yapısı	Uzmanlar, ziyaretçilerin şikâyet ettikleri konuların bilinmesinin ve şikâyete neden olan konuların çözümlenmesinin bir alandaki ekoturim etkinliklerine olumlu katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir. Uzman kişiler, bir ziyaretçinin şikayetine yönelik olumlu yanıt alması durumunda, bu ziyaretçinin aynı alana tekrar gelme ve alanı başkalarına tavsiye etmesinde artışlar yaşanacağı fikrini savunmuşlardır. Şikayetine olumlu bir yanıt alamayan ziyaretçilerin ise, alan hakkında olumsuz reklam çabalarında bulunma eğilimlerinin yüksek olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak, uzmanlar göstergenin bu haliyle yeterince anlaşılır olmadığını ve ifade şeklinin değiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.
		Şikâyetlerin sayısı	Bu göstergeye ilişkin uzmanların görüşleri farklılık göstermiştir. Uzmanların bir bölümü bu göstergenin korunan alanların daha iyi yönetiminde geri besleme özelliğini barındırmasından dolayı önemli bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, alan yöneticilerinin alandaki şikâyet konuları ve şikâyet konularının sıklığı ile ilgili bilgilere sahip olmasının şikâyet konularında mevcut durumun tespit edilerek öncelikli sorunların belirlenip çözüm üretilmesi konularında bir araç niteliğinde olacağını belirtmişlerdir. Ancak, uzmanların diğer bir bölümü bir alanda şikâyetlerin çok olmasının alanda önemli sorunların da var olduğunun bir göstergesi olarak alanın iyi yönetilemediği ile ilgili sonuçlara da işaret ettiğini belirtmişlerdir.

Ek-16. Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Doğal Kaynaklar ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
ADG	48	4.06	1	5	48	3.17	1	5
AEBTV	48	4.39	2	5	48	3.42	1	5
AEHTV	48	4.35	2	5	48	3.56	1	5
AOTUR	48	3.98	2	5	48	4.06	1	5
BITYOG	48	3.89	2	5	48	3.35	2	5
BITZD	48	4.46	3	5	48	3.6	1	5
BIYKAC	48	4.35	2	5	48	3.19	1	5
DAD	48	4.29	2	5	48	3.39	1	5
DOGORMAN	48	4.1	2	5	48	**4.23**	3	5
EDESMERA	48	**3.54**	1	5	48	4.17	2	5
EKOSD	48	4.25	2	5	48	**2.73**	1	5
ENDEMIK	48	4.44	2	5	48	3.63	1	5
HABPTVAR	48	4.37	1	5	48	3.37	1	5
HABTUR	48	**4.58**	3	5	48	3.58	2	5
HAYPOPEN	48	3.89	1	5	48	3	1	5
HAYYOG	48	3,87	2	5	48	3.35	2	5
ISTART	48	3,96	1	5	48	3.33	1	5
IVEKV	48	**4.56**	3	5	48	3.27	1	5
KDSTS	48	4.19	1	5	48	3.23	1	5
KHEKA	48	**4.56**	2	5	48	3.46	2	5
KORGENC	48	**3.17**	1	5	48	3.73	1	5
KORISTART	48	4.12	1	5	48	**2.98**	1	5
KORISTSAY	48	4.12	2	5	48	3.25	1	5
KORITM	48	4.04	1	5	48	**4.23**	3	5
KPEPS	48	3.87	2	5	48	4.02	2	5
MUTKORPOP	48	4.19	2	5	48	3.37	2	5
MUTKORYAY	48	4.14	2	5	48	3.46	2	5
NOBITKI	48	**3.64**	2	5	48	4.14	2	5
ORMAN	48	3.75	2	5	48	**4.37**	4	5
SOSBITVAR	48	3.79	1	5	48	**2.98**	1	5
TABTS	48	4.54	2	5	48	3.39	2	5
TAHTS	48	4.54	2	5	48	3.31	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Çevresel Yönetim ve Uygulamaları								
GÖSTERGELER	N	Önemlilik Puanı			N	Ölçülebilirlik Puanı		
		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
AKARDEBI	48	3.60	1	5	48	3.89	2	5
ARAZISUR	48	4.23	3	5	48	3.35	1	5
ATIKSU	48	3.83	2	5	48	3.50	1	5
ATIKSUYON	48	4.10	2	5	48	3.79	1	5
CEVDUYAR	48	4.21	3	5	48	3.50	1	5
CEVREON	48	4.19	2	5	48	3.62	1	5
CEVUYUM	48	4.23	1	5	48	3.48	1	5
CEVYON	48	4.17	2	5	48	3.10	1	5
COOD	48	3.63	2	5	48	3.31	1	5
CPED	48	4.27	1	5	48	3.12	1	5
DOGALAFET	48	3.65	1	5	48	3.54	1	5
DOGUYUM	48	4.29	3	5	48	3.81	1	5
EBGASM	48	3.73	1	5	48	2.92	1	5
EBGTSM	48	3.54	1	5	48	3.10	1	5
EEU	48	4.52	2	5	48	2.81	1	5
EROZYON	48	3.94	1	5	48	3.44	1	5
GERIDON	48	4.17	2	5	48	3.56	1	5
GOLS	48	3.50	1	5	48	4.35	2	5
GURKIR	48	4.35	1	5	48	3.31	1	5
HAVAKAL	48	4.08	1	5	48	3.42	1	5
HAVAKIR	48	4.52	2	5	48	3.42	1	5
HIDROREZERV	48	3.75	2	5	48	3.48	1	5
JEOLUS	48	4.21	2	5	48	4.04	2	5
KATIYON	48	4.33	2	5	48	4.06	1	5
KIRISLETME	48	3.98	1	5	48	3.37	1	5
KOREARAZI	48	3.60	1	5	48	3.60	1	5
KORFARAZI	48	3.92	1	5	48	3.56	1	5
KSV	48	4.46	3	5	48	4.12	1	5
MEKAN	48	4.25	3	5	48	3.27	1	5
NEHIREKO	48	3.96	2	5	48	3.42	1	5
PATIKA	48	3.48	1	5	48	4.04	1	5
SUKIR	48	4.77	4	5	48	3.46	1	5
SUKIRDUZ	48	4.40	3	5	48	3.64	2	5
SURAGAC	48	3.69	1	5	48	3.83	1	5
SUSILORAN	48	3.58	1	5	48	3.29	2	5
SUTUZ	48	3.42	1	5	48	3.56	1	5
TBGOASM	48	4.04	2	5	48	3.50	1	5
TBGOTSM	48	3.90	2	5	48	3.77	1	5
TOPOZ	48	3.90	1	5	48	3.39	1	5
UREATIK	48	3.96	2	5	48	3.29	1	5
VANDAL	48	4.52	2	5	48	2.79	1	5
YERKAY	48	3.44	1	5	48	3.44	1	5
YOLENERJI	48	3.75	1	5	48	3.75	1	5
ZARARDEGER	48	4.02	1	5	48	3.29	2	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Çevresel Eğitim ve Toplumu Bilinçlendirme								
GÖSTERGELER	N	Önemlilik Puanı			N	Ölçülebilirlik Puanı		
		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
AKTIFMERKEZ	48	4.06	2	5	48	4.29	2	5
BELGESEL	48	4.17	2	5	48	4.27	1	5
BILGILENDIRME	48	4.31	3	5	48	3.23	1	5
BILGILIPERSONEL	48	4.50	4	5	48	4.19	1	5
BILINCTOPLA	48	4.00	1	5	48	3.58	1	5
BROSUR	48	4.40	3	5	48	4.39	1	5
CEVRESELBILGI	48	4.19	3	5	48	2.85	1	4
EGITKURUMTOPLA	48	3.92	1	5	48	3.85	1	5
ETKINTERNET	48	4.10	2	5	48	3.42	1	5
FOTOGRAF	48	3.65	1	5	48	3.98	2	5
GELENDUZEN	48	4.04	2	5	48	3.79	1	5
HARITAVAR	48	4.38	2	5	48	4.39	2	5
HERBARYUM	48	3.90	1	5	48	4.12	1	5
IKAMETFARKART	48	4.35	2	5	48	2.87	1	4
IZLEME	48	4.27	1	5	48	3.52	1	5
KILAVUZEGITIM	48	4.27	2	5	48	4.25	1	5
KILAVUZSISTEM	48	4.46	3	5	48	3.89	1	5
KOREGITIM	48	3.92	1	5	48	3.69	1	5
KRITIKBILGI	48	3.98	2	5	48	3.48	1	5
MEDYA	48	4.21	2	5	48	3.69	1	5
OGRENCIFARKART	48	4.23	2	5	48	3.19	1	5
PAYLASIM	48	4.04	2	5	48	3.62	1	5
REKLAMGELEN	48	3.88	1	5	48	3.46	1	5
SAHA	48	3.98	2	5	48	3.92	1	5
SIVILSAYSUR	48	4.29	2	5	48	4.00	2	5
TANITDESTEK	48	4.17	1	5	48	2.81	1	5
TANITIMCIK	48	4.04	1	5	48	3.98	1	5
TEKNOLOJIK	48	3.88	2	5	48	3.71	1	5
TEORIKFARK	48	4.21	1	5	48	3.73	1	5
TURFARKART	48	4.44	3	5	48	3.02	1	5
TURTUTUM	48	4.15	1	5	48	4.12	1	5
YERELDOGAL	48	4.29	2	5	48	2.98	1	5
YERELENDEGITIM	48	4.08	2	5	48	3.71	1	5
YERELGEZI	48	4.13	1	5	48	3.92	1	5
YERELGIRSAYSUR	48	4.38	2	5	48	4.00	1	5
YONETSAYSUR	48	4.31	2	5	48	3.96	2	5
YONVAR	48	4.46	3	5	48	4.31	1	5
ZIYARETBİLGİLEN DİRME	48	4.52	2	5	48	4.44	1	5
ZIYARETEDENOGR	48	3.73	1	5	48	4.31	3	5
ZIYARETFARKART	48	4.31	3	5	48	2.56	1	4
ZIYARETSAYSUR	48	3.94	1	5	48	3.73	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Kültürel Kaynakların/Varlıkların Mevcut Durumu								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
ANITYER	48	4.15	2	5	48	3.98	1	5
BOLGESUR	48	3.81	2	5	48	3.98	1	5
CALDESTEK	48	3.96	2	5	48	2.81	1	5
DESTINASYON	48	3.77	1	5	48	3.42	1	5
DOGALKAYNAK	48	3.98	1	5	48	3.5	1	5
EVPLANI	48	3.9	1	5	48	3.87	1	5
GELENEKYASANTI	48	3.96	2	5	48	2.48	1	5
KOTURESTORE	48	3.58	1	5	48	3.96	1	5
KULBUTCE	48	3.9	2	5	48	3.5	1	5
KULKORUMA	48	4.17	2	5	48	2.89	1	5
KULKORUNMA	48	4.54	4	5	48	3.06	1	5
KULRESTORE	48	4.25	2	5	48	3.52	1	5
KULSAK	48	4.46	3	5	48	3.56	1	5
KULTANI	48	4.25	2	5	48	3.12	1	5
KULTESIS	48	3.83	2	5	48	3.85	1	5
KULTURESTORE	48	3.98	1	5	48	3.79	1	5
MANEVIYER	48	4.25	2	5	48	3.71	1	5
MEVCUTGELENEK	48	4.27	3	5	48	3.42	1	5
SAMANLIK	48	3.19	1	5	48	3.85	1	5
SERGI	48	3.4	1	5	48	3.96	1	5
TESCIL	48	4.27	2	5	48	2.56	1	5
YERELFESTIVAL	48	3.85	1	5	48	4.31	2	5
YERELKORUNMA	48	4.38	3	5	48	2.6	1	5
YERELKULTUR	48	4.23	2	5	48	4.12	2	5
YERELMALZEME	48	4.29	3	5	48	3.44	1	5
YERELOZAN	48	4.21	2	5	48	3.5	1	5
YERELURUNCEK	48	3.67	1	5	48	3.35	1	5
ZIYFARK	48	4.33	3	5	48	3.17	2	5
ZIYKULCESIT	48	4.17	2	5	48	3.5	1	5
ZIYKULMIKTAR	48	4.02	2	5	48	3.62	1	5
ZIYKULONEM	48	3.94	1	5	48	3.21	1	5

Yerel Katılım								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
ADALET	48	4.23	3	5	48	2.52	1	5
CATISMA	48	4.56	3	5	48	3.02	1	5
DANISMA	48	4.06	2	5	48	4.17	2	5
GONULLUSAY	48	3.88	1	5	48	3.77	1	5
İSBİRLİK	48	3.92	1	5	48	3.46	1	5
KADINKAT	48	4.42	3	5	48	3.77	1	5
KARARUYGULA	48	4.35	2	5	48	2.92	1	5
KAYNAKETKI	48	3.96	2	5	48	2.52	1	5
ORTAKARAR	48	4.38	2	5	48	3.29	1	5
PROGRAM	48	4.21	3	5	48	4.17	2	5
REHBERYAP	48	4.40	2	5	48	3.79	1	5
SOZHAKKI	48	4.19	1	5	48	2.44	1	4
TURIZMPOL	48	4.21	2	5	48	3.77	1	5
YERELCATISMA	48	4.23	2	5	48	3.67	1	5
YERELSERTİFİKA	48	3.77	1	5	48	3.87	1	5
YERELYETKI	48	3.90	2	5	48	3.58	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Yerel Halka Sağlanan Sosyo-Ekonomik Faydalar								
GÖSTERGELER	N	Önemlilik Puanı			N	Ölçülebilirlik Puanı		
		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
ALANKILAVUZ	48	4.06	2	5	N	3.62	1	5
ALTYAPIHANE	48	3.71	1	5		3.57	1	5
BIRYEREL	48	3.73	2	5	48	2.98	1	5
DISSEZONIS	48	3.92	2	5	48	3.44	1	5
EKOGELIRADIL	48	4.10	1	5	48	2.31	1	5
EKOYEREL	48	4.4	2	5	48	3.98	1	5
FAALMEMNUN	48	4.31	3	5	48	3.27	1	5
GELİRAİLE	48	4.29	2	5	48	3.98	1	5
GENC	48	4.25	2	5	48	3.92	2	5
HEDIYESAT	48	4.02	2	5	48	3.42	1	5
KONAKET	48	3.63	1	5	48	3.14	1	5
KONAKSUT	48	3.69	1	5	48	3.14	1	5
MEVİST	48	3.92	1	5	48	3.87	1	5
PANSIYONYEREL	48	4.17	3	5	48	4.02	2	5
PROSAY	48	4.13	2	5	48	4.12	1	5
SATISALAN	48	4.13	2	5	48	4.04	1	5
TAMİST	48	4.08	2	5	48	3.96	1	5
TOPLAMPAZAR	48	3.85	1	5	48	2.96	1	5
ULASYEREL	48	3.85	2	5	48	4.04	2	5
YERELFAYOR	48	4.21	2	5	48	3.23	1	5
YERELGİR	48	4.06	2	5	48	4.02	2	5
YERELGOC	48	3.94	1	5	48	3.62	1	5
YERELKISIGELIR	48	4.10	1	5	48	3.33	1	5
YERELOGRENCI	48	3.52	1	5	48	4.92	2	4
YERELSOSE	48	4.23	2	5	48	2.77	1	5
YERELSOSYAL	48	3.77	1	5	48	3.60	1	5
YERELTURGEL	48	4.48	2	5	48	3.42	1	5
YERELURETİM	48	4.25	2	5	48	3.52	1	5
YERELURUNIST	48	4.27	2	5	48	3.35	1	5
YERELURUNSATIS	48	3.96	2	5	48	3.17	1	5
YERELURUNTUKET	48	3.73	1	5	48	3.06	1	5
YERELYASKAL	48	4.25	2	5	48	2.81	1	5
ZIYHEDİYE	48	3.81	1	5	48	3.56	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Ziyaretçi Memnuniyeti								
GÖSTERGELER	N	Önemlilik Puanı			N	Ölçülebilirlik Puanı		
		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
BILGIZIYARET	48	4,00	2	5	48	2,56	1	5
DENEYIM	48	3,75	1	5	48	2,67	1	5
GUVHIZMET	48	4,00	2	5	48	3,60	1	5
GUVONLEM	48	3,81	2	5	48	3,71	2	5
GUVSORUN	48	4,04	2	5	48	3,87	2	5
GUVTEDBIR	48	4,35	3	5	48	3,85	1	5
HIZMET	48	4,23	3	5	48	3,37	2	5
HIZMETMEMNUN	48	3,88	2	5	48	2,83	1	5
KONUTEKRAR	48	4,10	1	5	48	3,52	1	5
MEVSIMSELTUR	48	3,90	2	5	48	3,75	2	5
ONCEDENZIYARETCI	48	3,75	2	5	48	3,23	1	5
ORTAZIYARET	48	3,83	2	5	48	3,62	2	5
SIKAYET	48	3,83	1	5	48	4,21	1	5
ULASARAC	48	3,63	1	5	48	4,04	1	5
YERLESIMKONAK	48	3,94	1	5	48	4,06	1	5
YILTURIST	48	4,06	2	5	48	3,98	2	5
YOLVARIS	48	3,35	1	5	48	3,56	1	5
ZIYARETAV	48	4,31	2	5	48	2,67	1	5
ZIYARETBILGI	48	3,85	2	5	48	2,25	1	4
ZIYARETCOZUM	48	4,31	3	5	48	3,35	2	5
ZIYARETDOGA	48	4,10	2	5	48	2,60	1	5
ZIYARETEGITIM	48	3,40	1	5	48	3,87	1	5
ZIYARETETKINLIK	48	3,65	1	5	48	3,10	1	5
ZIYARETGELIR	48	3,25	1	5	48	3,35	1	5
ZIYARETHARCAMA	48	3,81	2	5	48	3,25	1	5
ZIYARETKILESIM	48	3,65	1	5	48	2,39	1	4
ZIYARETMALIYET	48	3,52	1	5	48	2,81	1	5

Kurumsal Çerçeve/Kapasite								
GÖSTERGELER	N	Önemlilik Puanı			N	Ölçülebilirlik Puanı		
		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan		Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
AHLAK	48	3,88	1	5	48	2,23	1	4
AHLAKMESLEK	48	4,42	3	5	48	2,89	1	5
ETIKREHBER	48	4,17	1	5	48	2,94	1	5
ICHIZMETEGIT	48	4,08	2	5	48	4,14	1	5
ICHIZMETKAPASITE	48	4,06	2	5	48	4,06	1	5
KATILIMEVZUAT	48	3,79	2	5	48	3,31	1	5
KORUYUCUKANUN	48	4,38	1	5	48	2,85	1	5
KULKAPASITE	48	3,52	1	5	48	3,02	1	5
KURUMDONEM	48	3,69	1	5	48	3,12	1	5
KURUMPERS	48	4,31	2	5	48	3,92	1	5
ORGUTSAY	48	3,94	1	5	48	3,85	1	5
ORGUTVAR	48	4,21	2	5	48	3,75	1	5
ORGUTYEREL	48	4,29	2	5	48	3,17	1	5
PAYDASAY	48	3,83	1	5	48	3,77	1	5
PLATFORM	48	3,92	1	5	48	3,52	1	5
POLITIKETKIN	48	4,42	3	5	48	2,56	1	5
SEKTORIZIN	48	4,17	2	5	48	3,54	1	5
SERTIFIKA	48	4,29	3	5	48	3,64	1	5
YAPINSAAT	48	3,96	1	5	48	3,23	1	5
YERELAHLAK	48	3,63	1	5	48	2,35	1	5
YONPERFORMANS	48	4,56	3	5	48	2,89	1	5
YONPLAN	48	4,60	4	5	48	3,17	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Finansal Yapı ve Yönetim								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
BAGIS	48	3,44	1	5	48	3,69	1	5
BUTCE	48	4,10	2	5	48	3,64	1	5
FINANSMAN	48	4,25	2	5	48	3,87	1	5
GELENEKSEL	48	3,92	1	5	48	3,23	1	5
KAMUYILLIKYAT	48	4,19	2	5	48	3,96	1	5
PROJEFON	48	4,13	2	5	48	4,08	2	5
TESISFAIZ	48	4,13	2	5	48	4,04	1	5
TESVIK	48	4,00	1	5	48	3,58	1	5
YILLIKGELİR	48	3,81	1	5	48	4,02	1	5
YILODOU	48	3,71	1	5	48	3,44	1	5
YILODUN	48	2,71	1	5	48	3,85	1	5
YILSATISODOU	48	3,67	1	5	48	3,39	1	5

Planlama ve Yönetim/Yönetişim								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
ACENTA	48	3,38	2	5	48	3,87	1	5
AKTIFPROJE	48	4,15	1	5	48	2,92	1	5
ALTBIO	48	4,48	3	5	48	3,27	1	5
ARAZIFAYDA	48	4,35	1	5	48	3,92	1	5
BAGAJ	48	3,38	1	5	48	3,10	1	5
BOLGESEL	48	3,75	1	5	48	3,94	1	5
GONULLUFAAL	48	3,85	1	5	48	2,94	1	5
KAMUVARLIK	48	4,04	2	5	48	3,29	1	5
KATILIMYAKLASIM	48	4,44	3	5	48	3,19	1	5
KONTYON	48	4,17	2	5	48	2,56	1	5
MUDAHALE	48	4,17	1	5	48	2,89	1	5
PAYDEGER	48	3,85	1	5	48	4,00	1	5
PAYGRUP	48	3,96	1	5	48	3,73	2	5
PAYKORU	48	4,35	3	5	48	3,27	1	5
PERDENETIM	48	4,10	3	5	48	3,62	1	5
SIYASI	48	4,38	1	5	48	2,89	1	5
TURHABITAT	48	4,21	2	5	48	2,92	2	5
ULUSLARARASI	48	3,65	1	5	48	3,39	1	5
USTPLAN	48	4,38	2	5	48	3,77	1	5
UZHAKEM	48	3,33	1	5	48	3,39	1	5
YASACEZA	48	4,27	2	5	48	3,33	1	5
YASAENGEL	48	3,69	1	5	48	2,96	1	5
YERELACENTA	48	4,08	1	5	48	3,58	1	5
YERELMIMARI	48	4,52	4	5	48	3,60	1	5
YILYON	48	4,15	1	5	48	3,64	1	5

Ek-16 (Devam). Delphi yöntemi ikinci aşamadaki ölçütlere ilişkin göstergelerin önemlilik ve ölçülebilirlik durumları

Taşıma Kapasitesi								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
AKTUEL	48	4,42	2	5	48	3,42	1	5
BIRIMZIYARET	48	4,29	1	5	48	2,98	1	5
KRITIKALAN	48	4,00	2	5	48	3,67	1	5
KRITIKTASIMA	48	4,48	4	5	48	3,21	1	5
KULTURELTASIMA	48	4,31	4	5	48	2,87	1	5
YAYA	48	4,13	2	5	48	3,89	1	5
YOGUNKULLANIM	48	4,44	4	5	48	3,21	1	5
ZIYARETSINIR	48	4,63	2	5	48	3,46	1	5
ZONLAMA	48	4,67	4	5	48	3,35	1	5

Alana Yönelik Bilinç ve Algı Düzeyi								
GÖSTERGELER	Önemlilik Puanı				Ölçülebilirlik Puanı			
	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan	N	Ort.	En düşük puan	En yüksek puan
BAKANLIK	48	**3,94**	1	5	48	3,21	1	5
CALISDEGER	48	4,02	1	5	48	**2,71**	1	5
DISALGI	48	4,02	2	5	48	2,92	1	5
KAMUALGI	48	**3,94**	1	5	48	2,89	1	5
MINIBILINC	48	**3,98**	1	5	48	2,96	1	5
MUHTARBILINC	48	4,31	3	5	48	3,00	1	5
MUHTARTESVIK	48	4,13	2	5	48	2,94	1	5
PANSIYONBILINC	48	4,25	3	5	48	2,96	1	5
PANSIYONTUTUM	48	4,08	3	5	48	2,87	1	5
PERSONELBILINC	48	4,21	2	5	48	3,10	1	5
SIVILBILINC	48	4,21	3	5	48	3,02	1	5
SIVILSURDUR	48	4,10	3	5	48	**3,48**	1	5
STATU	48	**4,46**	1	5	48	**3,96**	1	5
STKALGI	48	4,13	2	5	48	3,14	1	5
ULUSLAR ARASI	48	**3,92**	1	5	48	2,89	1	5
YERELBILINC	48	4,25	3	5	48	2,87	1	5
YERELDEGER	48	**3,94**	1	5	48	**2,75**	1	5
YERELTUTUM	48	4,17	1	5	48	3,04	1	5
YONETBILINC	48	4,25	1	5	48	3,17	1	5
YONETDEGER	48	**3,94**	1	5	48	**2,71**	1	5
YONETFARKI	48	**4,48**	3	5	48	3,12	1	5
YONETILGI	48	4,19	1	5	48	3,08	1	5
YOREALGI	48	4,15	1	5	48	2,98	1	5
ZIYARETBILINC	48	**4,33**	1	5	48	3,06	1	5
ZIYARETBILINC	48	4,13	1	5	48	**3,71**	1	5

Ek-17. Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

Ölçütlerin İkili Karşılaştırmalar Matrisi											
	Biyolojik Çeşitlilik	Çevresel Yönetim	Çevresel Eğitim	Kültürel Kaynaklar	Yerel Katılım	Sosyo Ekonomik Fayda	Memnuniyet	Kurumsal Kapasite	Finansal Yapı	Taşıma Kapasitesi	Bilinç ve Algı
Biyolojik Çeşitlilik	1.000	1.838	1.679	1.426	1.523	2.291	3.171	2.286	2.256	2.278	1.476
Çevresel Yönetim	0.543	1.000	1.136	1.542	1.221	1.302	1.840	1.546	1.564	1.420	0.909
Çevresel Eğitim	0.595	0.879	1.000	1.219	0.918	1.133	1.816	1.215	1.074	0.944	0.613
Kültürel Kaynaklar	0.699	0.649	0.820	1.000	1.012	1.259	1.713	1.110	1.190	1.144	0.779
YerelKatılım	0.654	0.829	1.085	0.983	1.000	1.410	1.485	1.055	0.883	0.709	0.654
Sosyo-Eko Fayda	0.433	0.767	0.881	0.765	0.705	1.000	1.423	1.223	1.060	0.709	0.682
Memnuniyet	0.315	0.542	0.548	0.545	0.671	0.697	1.000	0.704	0.752	0.617	0.553
Kurumsal Kapasite	0.434	0.646	0.820	0.776	0.944	0.814	1.414	1.000	1.349	0.636	0.664
FinansalYapı	0.442	0.635	0.928	0.871	1.128	0.941	1.325	0.740	1.000	0.837	0.650
Taşıma Kapasitesi	0.435	0.702	1.058	0.928	1.406	1.426	1.616	1.590	1.218	1.000	0.795
Bilinç ve Algı	0.675	1.097	1.629	1.276	1.529	1.459	1.805	1.506	1.532	1.255	1.000
Toplam	***6.225***	***9.585***	***11.584***	***11.331***	***12.057***	***13.732***	***18.608***	***13.975***	***13.878***	***11.550***	***8.776***

D1ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

Geometrik Ort.	Tehlike Hayvan	Tehlike Bitki	Kritik Habitat	Endemik	İzleme Veri	Habitat	Zengin Bitki Örtüsü	Doğal Yaşlı	İstilacı Sayısı	Biyokaçakcılık	İskan Oranı
Tehlike Hayvan	1.000	0.600	0.484	0.582	0.606	0.363	0.369	0.514	1.162	0.806	0.819
Tehlike Bitki	1.668	1.000	0.722	0.962	0.935	0.555	0.574	1.018	1.829	0.980	1.681
Kritik Habitat	2.054	1.382	1.000	1.249	1.094	0.772	0.906	1.404	2.224	1.655	1.696
Endemik	1.706	1.034	0.797	1.000	0.970	0.659	0.576	1.194	2.791	1.633	1.648
İzleme Veri	1.643	1.066	0.906	1.021	1.000	0.529	0.526	0.731	1.631	0.848	1.003
Habitat	2.819	1.787	1.290	1.512	1.602	1.000	1.041	1.455	2.386	1.625	1.747
Zengin Bitki Örtüsü	2.694	1.741	1.095	1.735	1.890	0.953	1.000	1.557	3.120	2.187	2.064
Doğal Yaşlı	1.775	1.042	0.712	0.796	1.216	0.761	0.639	1.000	2.133	1.194	1.135
İstilacı Sayısı	0.825	0.544	0.447	0.357	0.612	0.418	0.318	0.452	1.000	0.604	0.632
Biyokaçakcılık	1.230	1.017	0.603	0.609	1.174	0.609	0.455	0.806	1.646	1.000	1.460
İskan Oranı	1.212	0.589	0.588	0.607	0.995	0.570	0.480	0.914	1.108	0.684	1.000
Toplam	***18.626***	***11.801***	***8.643***	***10.430***	***12.094***	***7.190***	***6.884***	***11.045***	***21.029***	***13.216***	***14.885***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D2 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Kritik Alan Kontrolü	Kültürel Taşıma	Zonlama	Kullanım Yoğunluğu	Bitki Örtüsü Ölümü	Kritik Alan Oranı
Kritik Alan Kontrolü	1.000	1.921	1.510	1.600	1.742	1.657
Kültürel Taşıma	0.560	1.000	0.754	0.646	0.776	0.857
Zonlama	0.718	1.320	1.000	0.936	1.286	0.960
Kullanım Yoğunluğu	0.692	1.540	1.224	1.000	1.506	1.042
Bitki Örtüsü Ölümü	0.648	1.284	0.808	0.662	1.000	0.728
Kritik Alan Oranı	0.686	1.166	1.040	0.960	1.373	1.000
Toplam	***4.304***	***8.230***	***6.335***	***5.804***	***7.683***	***6.243***

D3 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

Geometrik Ort.	Çatışma	Yerel Karar Düzeyi	Yönetim Planı	Plan Program	Danışma Toplantıları
Çatışma	1.000	0.504	0.680	0.603	0.802
Yerel Karar Düzeyi	1.982	1.000	1.279	1.919	2.173
Yönetim Planı	1.610	0.778	1.000	1.526	2.065
Plan Program	1.658	0.521	0.653	1.000	1.571
Danışma Toplantıları	1.246	0.458	0.482	0.635	1.000

D4 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Gelir	Sosyo Ekonomik	Çalışan Yerel Halk	Refah	Organik İstihdam	Memnun Yerel Halk	Organik Üretim	Yerel Satış Alanı	Yerel Girişimci	Kişi Başı Gelir	Yerel Göç
Gelir	0.066	0.061	0.079	0.061	0.072	0.080	0.054	0.060	0.057	0.086	0.256
Sosyoekonomik Fayda	0.166	0.153	0.112	0.155	0.171	0.145	0.143	0.135	0.155	0.186	0.165
Çalışan Yerel Halk	0.072	0.116	0.086	0.069	0.091	0.092	0.090	0.096	0.081	0.078	0.078
Refah	0.129	0.117	0.149	0.120	0.119	0.114	0.103	0.112	0.115	0.108	0.137
Organik İstihdam Katkısı	0.070	0.072	0.079	0.077	0.084	0.070	0.075	0.070	0.089	0.083	0.074
Memnun Yerel Halk	0.087	0.110	0.098	0.110	0.113	0.104	0.138	0.088	0.112	0.106	0.082
Organik Üretim Miktarı	0.075	0.065	0.057	0.045	0.063	0.046	0.061	0.068	0.047	0.062	0.066
Yerel Satış Alanı	0.049	0.051	0.040	0.048	0.048	0.053	0.040	0.045	0.030	0.046	0.051
Yerel Girişimci	0.664	0.098	0.100	0.103	0.068	0.094	0.123	0.123	0.086	0.070	0.100
Kişi Başı Gelir	0.087	0.092	0.123	0.125	0.090	0.111	0.109	0.126	0.151	0.113	0.127
Yerel Göç	0.086	0.065	0.077	0.062	0.082	0.090	0.065	0.077	0.078	0.062	0.071
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D5 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

Geometrik Ort	Su Kirlilik	Ekoçeşitlilik	Çevresel Yönetim	Kirletici İşletme	Katı Atık	Duyarlı Çevre	Atık Oranı	Kaynak Değer	Tesis Atık
Su Kirlilik	1.000	0.693	0.556	1.026	0.906	0.470	0.731	0.518	0.672
Eko Çeşitlilik	1.439	1.000	0.935	1.713	1.204	0.637	1.403	0.799	1.214
Çevresel Yönetim	1.795	1.068	1.000	2.316	1.613	0.955	1.818	0.843	1.439
Kirletici İşletme	0.995	0.580	0.429	1.000	0.697	0.354	0.617	0.520	0.631
Katı Atık	1.099	0.803	0.569	1.376	1.000	0.448	0.882	0.613	1.028
Duyarlı Çevre	2.122	1.576	1.046	2.815	2.217	1.000	2.448	1.680	2.248
Atık Oranı	1.363	0.709	0.713	1.616	1.160	0.407	1.000	0.818	1.328
Kaynak Değer	1.921	1.249	1.183	1.914	1.546	0.593	1.219	1.000	1.584
Tesis Atık	1.486	0.745	0.700	1.579	0.921	0.426	0.754	0.630	1.000
Toplam	***13.220***	***8.423***	***7.133***	***15.356***	***11.264***	***5.289***	***10.872***	***7.421***	***11.145***

D6 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

Geometrik Ort.	Eğitimli Personel	Yönlendirme	Yönetici Fark.ındalık	Alan Kılavuzluğu	Ziyaretçi Bilinclendirme	STK Farkındalık	Yerel Eğitim Savısı	Öğrenci Fark.ındalık	Yerel Eğitim Gezisi	El Kitapçığı	Tanıtım Destek	Okul Ayrıcalık	Belgesel	Görsel Basın	Sanal Ziyaretçi
Eğitimli Personel	1.000	3.714	0.754	0.748	1.879	1.505	0.940	1.691	1.446	1.811	1.252	2.182	0.946	1.537	2.380
Yönlendirme	0.269	1.000	0.256	0.244	0.436	0.319	0.331	0.465	0.346	0.559	0.443	0.614	0.420	0.560	0.600
Yönetici Farkındalık	1.323	3.890	1.000	1.033	1.589	1.026	1.233	1.490	1.705	1.831	1.271	1.961	1.206	1.197	1.652
Alan Kılavuzluğu	0.794	3.874	1.063	1.000	1.698	1.174	1.451	1.828	1.858	1.786	1.322	2.044	1.126	1.403	2.441
Ziyaretçi Bilinçlendirme	0.532	2.294	0.625	0.588	1.000	0.835	0.577	1.159	0.926	1.287	0.935	1.421	0.951	1.185	1.622
STK Farkındalık	0.665	3.117	0.973	0.771	1.193	1.000	0.794	1.565	0.979	1.501	0.911	1.716	0.965	1.168	1.743
Yerel Eğitim Sayısı	1.062	3.016	0.812	0.757	1.727	1.457	1.000	2.189	1.852	2.260	1.377	2.867	1.047	1.760	2.777
Öğrenci Farkındalık	0.589	2.147	0.671	0.496	0.861	0.597	0.457	1.000	0.690	1.189	0.789	1.698	0.774	0.838	1.353
Yerel Eğitim Gezisi	0.680	2.822	0.590	0.558	1.137	0.939	0.586	1.400	1.000	1.379	0.943	2.014	0.861	1.290	1.761
El Kitapçığı	0.552	1.789	0.542	0.559	0.773	0.665	0.442	0.854	0.804	1.000	0.796	1.461	0.577	0.874	1.219
Tanıtım Destek	0.796	2.256	0.782	0.755	1.064	1.096	0.722	1.264	1.058	1.252	1.000	2.083	0.881	1.094	1.868
Okul Ayrıcalık	0.457	1.451	0.511	0.489	0.702	0.583	0.349	0.586	0.494	0.684	0.478	1.000	0.460	0.533	0.904
Belgesel	1.056	2.368	0.828	0.881	1.048	1.034	0.951	1.289	1.124	1.731	1.135	2.166	1.000	1.256	2.540
Görsel Basın	0.645	1.770	0.835	0.711	0.839	0.856	0.565	1.188	0.761	1.141	0.913	1.869	0.794	1.000	1.528
Sanal Ziyaretçi	0.421	1.659	0.603	0.408	0.613	0.573	0.359	0.734	0.592	0.716	0.533	1.099	0.392	0.653	1.000
Toplam	***10.840***	***37.168***	***10.847***	***10.000***	***16.557***	***13.659***	***10.757***	***18.702***	***15.634***	***20.127***	***14.100***	***26.197***	***12.399***	***16.348***	***25.388***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D7 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Kültürel Korunma	Yerel Mimari	Kültürel Miras	Tescil	Yerel Kültür	Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	Kültürel Miktar
Kültürel Korunma	1.000	1.724	1.921	1.094	0.807	0.812	1.493
Yerel Mimari	0.579	1.000	1.175	0.969	0.803	0.775	0.950
Kültürel Miras	0.518	0.850	1.000	0.697	0.637	0.427	0.632
Tescil	0.906	1.025	1.245	1.000	0.703	0.521	0.958
Yerel Kültür	1.236	1.239	1.565	1.416	1.000	0.795	1.041
Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	1.228	1.549	2.328	1.912	1.255	1.000	1.677
Kültürel Miktar	0.666	1.050	1.710	0.972	0.957	0.595	1.000
Toplam	***6.132***	***8.438***	***10.944***	***8.061***	***6.161***	***4.925***	***7.751***

D8 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Kültürel Bütçe	Finansman	Yıllık Yatırım	Faizsiz Kredi	Yıllık Gelir	Yıllık Bağış
Kültürel Bütçe	1.000	1.571	1.112	1.271	1.020	1.710
Finansman	0.634	1.000	0.788	0.853	0.719	1.872
Yıllık Yatırım	0.899	1.267	1.000	1.354	1.084	2.525
Faizsiz Kredi	0.783	1.165	0.735	1.000	1.002	1.782
Yıllık Gelir	0.977	1.392	0.919	0.995	1.000	2.945
Yıllık Bağış	0.581	0.465	0.394	0.560	0.339	1.000
Toplam	***4.874***	***6.859***	***4.947***	***6.033***	***5.164***	***11.835***

D9 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Şikayet Çözüm Oranı	Tavsiye	Güvenlik	Şikayet Tekrarlanma Oranı	Hizmet Kalitesi	Yıllık Ziyaretçi Sayısı	Ortalama Ziyaret Süresi
Şikayet Çözüm Oranı	1.000	1.018	1.100	0.833	0.681	1.033	0.912
Tavsiye	1.017	1.000	1.131	1.061	1.070	1.372	1.218
Güvenlik	0.964	0.877	1.000	0.838	0.858	1.131	1.040
Şikayet Tekrarlanma Oranı	1.276	0.935	1.187	1.000	0.615	1.062	1.003
Hizmet Kalitesi	1.566	0.927	1.243	1.488	1.000	2.664	2.077
Yıllık Ziyaretçi Sayısı	1.066	0.725	0.882	0.888	0.382	1.000	0.623
Ortalama Ziyaret Süresi	1.206	0.800	0.960	0.905	0.509	1.601	1.000
Toplam	***8.094***	***6.281***	***7.503***	***7.011***	***5.114***	***9.862***	***7.872***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D10 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	Katılımcı Yaklaşım	Meslek Ahlakı	Planlama	Koruyucu Kanun	Koruma İlkeleri	Sektör Faa.liyetlerinin İzni	Personel Eğitim Durumu	Yerel Örgütlenme	Denetim Ve Ceza	İzleme Projeleri	Bağımsız Denetimler	İnsan Müdahale	Sertifikasyon	Hizmet İçi Kapasite	Personel Değişkenliği	Yetkilendirme
Katılımcı Yaklaşım	1.000	1.737	0.940	0.939	0.832	1.951	1.010	0.811	1.059	1.424	0.593	0.860	1.111	0.994	1.550	1.693
Meslek Ahlakı	0.574	1.000	0.560	0.576	0.727	1.322	0.921	0.777	0.782	0.866	0.547	0.872	1.022	1.133	1.523	1.888
Planlama	1.062	1.780	1.000	1.209	1.407	2.682	1.688	1.255	1.181	2.291	0.709	1.888	2.061	1.500	2.690	1.947
Koruyucu Kanun	1.061	1.734	0.828	1.000	1.142	2.257	1.110	1.218	1.123	1.714	0.897	1.544	2.057	2.024	2.875	2.354
Koruma İlkeleri	1.201	1.368	0.711	0.873	1.000	2.340	1.359	1.201	0.959	1.753	0.930	1.685	1.340	1.684	2.288	2.339
Sektör Faaliyetleri İzni	0.511	0.755	0.370	0.443	0.425	1.000	0.435	0.424	0.386	0.578	0.287	0.601	0.819	0.624	0.806	0.860
Personel Eğitim Durumu	0.986	1.084	0.591	0.899	0.738	2.293	1.000	0.850	0.847	1.031	0.452	1.140	0.886	0.964	2.085	1.899
Yerel Örgütlenme	1.233	1.283	0.798	0.821	0.830	2.358	1.177	1.000	1.737	2.105	0.892	1.839	1.464	1.697	2.398	2.662
Denetim Ve Ceza	0.944	1.276	0.844	0.888	1.039	2.584	1.130	0.575	1.000	1.490	0.749	1.524	1.237	1.422	2.165	2.472
İzleme Projeleri	0.701	1.153	0.435	0.529	0.570	1.727	0.860	0.473	0.669	1.000	0.490	1.183	1.230	1.248	1.928	2.367
Bağımsız Denetimler	1.687	1.829	1.408	1.222	1.074	3.479	2.049	1.116	1.353	2.031	1.000	2.598	2.069	2.618	2.800	3.242
İnsan Müdahale	1.167	1.142	0.528	0.557	0.598	1.801	0.950	0.589	0.729	0.774	0.422	1.000	1.275	1.200	1.823	1.974

Sertifikasyon	0.899	0.974	0.465	0.539	0.671	1.219	1.124	0.679	0.803	0.807	0.482	0.856	1.000	1.080	1.588	1.308
Hizmet İçi Kapasite	1.007	0.968	0.665	0.493	0.590	1.604	1.034	0.588	0.684	0.803	0.380	0.916	0.923	1.000	1.439	1.522
Personel Değişkenliği	0.645	0.595	0.369	0.348	0.441	1.235	0.479	0.416	0.442	0.516	0.357	0.608	0.629	0.692	1.000	1.047
Yetkilendirme	0.592	0.529	0.510	0.425	0.425	1.160	0.524	0.374	0.403	0.445	0.309	0.559	0.766	0.656	0.954	1.000
Toplam	***15.271***	***19.206***	***11.023***	***11.762***	***12.509***	***31.014***	***16.851***	***12.345***	***14.157***	***19.629***	***9.495***	***19.671***	***19.890***	***20.537***	***29.911***	***30.572***

D11 ölçütüne ait göstergelerin ikili karşılaştırmalar matrisi

	İkamet Farkındalık	Yerel Yönetici Bilinci	Doğal Değerler Farkındalık	Yerel Halk Bilinci	Ziyaretçi Bilinci	Dış Paydaş Bilinci	Pansiyoncu Bilinci
İkamet Farkındalık	1.000	1.622	1.408	1.373	2.407	1.904	1.611
Yerel Yönetici Bilinci	0.655	1.000	1.009	1.049	2.064	1.877	1.300
Doğal Değerler Farkındalık	0.768	0.988	1.000	1.206	2.589	2.241	1.488
Yerel Halk Bilinci	0.797	0.950	0.829	1.000	2.391	2.280	1.613
Ziyaretçi Bilinci	0.475	0.482	0.384	0.417	1.000	1.078	0.745
Dış Paydaş Bilinci	0.599	0.530	0.444	0.438	0.924	1.000	0.780
Pansiyoncu Bilinci	0.708	0.766	0.670	0.619	1.334	1.280	1.000
Toplam	***5.003***	***6.338***	***5.745***	***6.102***	***12.710***	***11.660***	***8.536***

Ölçütlerin normlanmış matrisi

	Biyolojik Çeşitlilik	Çevresel Yönetim	Çevresel Eğitim	Kültürel Kaynaklar	Yerel Katılım	Sosyo Ekonomik Fayda	Memnuniyet	Kurumsal Kapasite	Finansal Yapı	Taşıma Kapasitesi	Bilinç ve Algı
Biyolojik Çeşitlilik	0.161	0.192	0.145	0.126	0.126	0.167	0.170	0.164	0.163	0.197	0.168
Çevresel Yönetim	0.087	0.104	0.098	0.136	0.101	0.095	0.099	0.111	0.113	0.123	0.104
Çevresel Eğitim	0.096	0.092	0.086	0.108	0.076	0.083	0.098	0.087	0.077	0.082	0.070
Kültürel Kaynaklar	0.112	0.068	0.071	0.088	0.084	0.092	0.092	0.079	0.086	0.099	0.089
YerelKatılım	0.105	0.086	0.094	0.087	0.083	0.103	0.080	0.076	0.064	0.061	0.075
Sosyo-Eko Fayda	0.070	0.080	0.076	0.068	0.058	0.073	0.076	0.088	0.076	0.061	0.078
Memnuniyet	0.051	0.057	0.047	0.048	0.056	0.051	0.054	0.050	0.054	0.053	0.063
Kurumsal Kapasite	0.070	0.067	0.071	0.068	0.078	0.059	0.076	0.072	0.097	0.055	0.076
FinansalYapı	0.071	0.066	0.080	0.077	0.094	0.069	0.071	0.053	0.072	0.073	0.074
Taşıma Kapasitesi	0.070	0.073	0.091	0.082	0.117	0.104	0.087	0.114	0.088	0.087	0.091
Bilinç ve Algı	0.108	0.114	0.141	0.113	0.127	0.106	0.097	0.108	0.110	0.109	0.114
TOPLAM	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***	***1.000***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D1 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Tehlike Hayvan	Tehlike Bitki	Kritik Habitat	Endemik	İzleme Veri	Habitat	Zengin Bitki Örtüsü	Doğal Yaşlı	İstilacı Sayısı	Biyokaçakcılık	İskan Oranı
Tehlike Hayvan	0.054	0.051	0.056	0.056	0.050	0.051	0.054	0.047	0.055	0.061	0.055
Tehlike Bitki	0.090	0.085	0.084	0.092	0.077	0.077	0.083	0.092	0.087	0.074	0.113
Kritik Habitat	0.110	0.117	0.116	0.120	0.090	0.107	0.132	0.127	0.106	0.125	0.114
Endemik	0.092	0.088	0.092	0.096	0.080	0.092	0.084	0.108	0.133	0.124	0.111
İzleme Veri	0.088	0.090	0.105	0.098	0.083	0.074	0.076	0.066	0.078	0.064	0.067
Habitat	0.151	0.151	0.149	0.145	0.132	0.139	0.151	0.132	0.113	0.123	0.117
Zengin Bitki Örtüsü	0.145	0.148	0.127	0.166	0.156	0.133	0.145	0.141	0.148	0.165	0.139
Doğal Yaşlı	0.095	0.088	0.127	0.076	0.101	0.106	0.093	0.091	0.101	0.090	0.076
İstilacı Sayısı	0.044	0.046	0.052	0.034	0.051	0.058	0.046	0.041	0.048	0.046	0.042
Biyokaçakcılık	0.066	0.086	0.070	0.058	0.097	0.085	0.066	0.073	0.078	0.076	0.098
İskan Oranı	0.065	0.050	0.068	0.058	0.082	0.079	0.070	0.083	0.053	0.052	0.067
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***

D2 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Kritik Alan Kontrolü	Kültürel Taşıma	Zonlama	Kullanım Yoğunluğu	Bitki Örtüsü Ölümü	Kritik Alan Oranı	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
Kritik Alan Kontrolü	0.232	0.233	0.238	0.276	0.227	0.265	***1.472***	***0.245***
Kültürel Taşıma	0.130	0.122	0.119	0.111	0.101	0.137	***0.720***	***0.120***
Zonlama	0.167	0.160	0.158	0.161	0.167	0.154	***0.968***	***0.161***
Kullanım Yoğunluğu	0.161	0.187	0.193	0.172	0.196	0.167	***1.076***	***0.179***
Bitki Örtüsü Ölümü	0.150	0.156	0.127	0.114	0.130	0.117	***0.795***	***0.132***
Kritik Alan Oranı	0.159	0.142	0.164	0.165	0.179	0.160	***0.969***	***0.162***
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***		

D3 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Çatışma	Yerel Karar Düzeyi	Yönetim Planı	Plan Program	Danışma Toplantıları	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
Çatışma	0.133	0.155	0.166	0.106	0.105	***0.666***	***0.133***
Yerel Karar Düzeyi	0.264	0.307	0.312	0.338	0.286	***1.506***	***0.301***
Yönetim Planı	0.215	0.239	0.244	0.269	0.271	***1.238***	***0.248***
Plan Program	0.221	0.160	0.160	0.176	0.206	***0.923***	***0.185***
Danışma Toplantıları	0.166	0.140	0.118	0.112	0.131	***0.668***	***0.134***
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***		

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D4 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Gelir	Sosyo Ekonomik Fayda	Çalışan Yerel Halk	Refah	Organik İstihdam Katkısı	Memnun Yerel Halk	Organik Üretim Miktarı	Yerel Satış Alanı	Yerel Girişimci	Kişi Başı Gelir	Yerel Göç
Gelir	0.066	0.061	0.079	0.061	0.072	0.080	0.054	0.060	0.057	0.086	0.256
Sosyoekonomik Fayda	0.166	0.153	0.112	0.155	0.171	0.145	0.143	0.135	0.155	0.186	0.165
Çalışan Yerel Halk	0.072	0.116	0.086	0.069	0.091	0.092	0.090	0.096	0.081	0.078	0.078
Refah	0.129	0.117	0.149	0.120	0.119	0.114	0.103	0.112	0.115	0.108	0.137
Organik İstihdam Katkısı	0.070	0.072	0.079	0.077	0.084	0.070	0.075	0.070	0.089	0.083	0.074
Memnun Yerel Halk	0.087	0.110	0.098	0.110	0.113	0.104	0.138	0.088	0.112	0.106	0.082
Organik Üretim Miktarı	0.075	0.065	0.057	0.045	0.063	0.046	0.061	0.068	0.047	0.062	0.066
Yerel Satış Alanı	0.049	0.051	0.040	0.048	0.048	0.053	0.040	0.045	0.030	0.046	0.051
Yerel Girişimci	0.664	0.098	0.100	0.103	0.068	0.094	0.123	0.123	0.086	0.070	0.100
Kişi Başı Gelir	0.087	0.092	0.123	0.125	0.090	0.111	0.109	0.126	0.151	0.113	0.127
Yerel Göç	0.086	0.065	0.077	0.062	0.082	0.090	0.065	0.077	0.078	0.062	0.071
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D5 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Su Kirlilik	Ekoçeşitlilik	Çevresel Yönetim	Kirletici İşletme	Katı Atık	Duyarlı Çevre	Atık Oranı	Kaynak Değer	Tesis Atık
Su Kirlilik	0.076	0.082	0.078	0.067	0.080	0.089	0.067	0.070	0.060
Eko Çeşitlilik	0.109	0.119	0.131	0.112	0.107	0.120	0.129	0.108	0.109
Çevresel Yönetim	0.136	0.127	0.140	0.151	0.143	0.181	0.167	0.114	0.129
Kirletici İşletme	0.075	0.069	0.060	0.065	0.062	0.067	0.057	0.070	0.057
Katı Atık	0.083	0.095	0.080	0.090	0.089	0.085	0.081	0.083	0.092
Duyarlı Çevre	0.161	0.187	0.147	0.183	0.197	0.189	0.225	0.226	0.202
Atık Oranı	0.103	0.084	0.100	0.105	0.103	0.077	0.092	0.110	0.119
Kaynak Değer	0.145	0.148	0.166	0.125	0.137	0.112	0.112	0.135	0.142
Tesis Atık	0.112	0.088	0.098	0.103	0.082	0.080	0.069	0.085	0.090
Toplam	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*	*1*

D6 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Eğitimli Personel	Yönlendirme	Yönetici Fark.ındalık	Alan Kılavuzluğu	Ziyaretçi Bilinçlendirme	STK Farkındalık	Yerel Eğitim Sayısı	Öğrenci Fark.ındalık	Yerel Eğitim Gezisi	El Kitapçığı	Tanıtım Destek	Okul Ayrıcalık	Belgesel	Görsel Basın	Sanal Ziyaretçi
Eğitimli Personel	0.092	0.100	0.070	0.075	0.113	0.110	0.087	0.090	0.093	0.090	0.089	0.083	0.076	0.094	0.094
Yönlendirme	0.025	0.027	0.024	0.024	0.026	0.023	0.031	0.025	0.022	0.028	0.031	0.023	0.034	0.034	0.024
Yönetici Farkındalık	0.122	0.105	0.092	0.103	0.096	0.075	0.115	0.080	0.109	0.091	0.090	0.075	0.097	0.073	0.065
Alan Kılavuzluğu	0.073	0.104	0.098	0.100	0.103	0.086	0.135	0.098	0.119	0.089	0.094	0.078	0.091	0.086	0.096
Ziyaretçi Bilinçlendirme	0.049	0.062	0.058	0.059	0.060	0.061	0.054	0.062	0.059	0.064	0.066	0.054	0.077	0.072	0.064
STK Farkındalık	0.061	0.084	0.090	0.077	0.072	0.073	0.074	0.084	0.063	0.075	0.065	0.066	0.078	0.071	0.069
Yerel Eğitim Sayısı	0.098	0.081	0.075	0.076	0.104	0.107	0.093	0.117	0.118	0.112	0.098	0.109	0.084	0.108	0.109
Öğrenci Farkındalık	0.054	0.058	0.062	0.050	0.052	0.044	0.043	0.053	0.044	0.059	0.056	0.065	0.062	0.051	0.053
Yerel Eğitim Gezisi	0.063	0.076	0.054	0.056	0.069	0.069	0.054	0.075	0.064	0.068	0.067	0.077	0.069	0.079	0.069
El Kitapçığı	0.051	0.048	0.050	0.056	0.047	0.049	0.041	0.046	0.051	0.050	0.056	0.056	0.047	0.053	0.048
Tanıtım Destek	0.073	0.061	0.072	0.075	0.064	0.080	0.067	0.068	0.068	0.062	0.071	0.080	0.071	0.067	0.074
Okul Ayrıcalık	0.042	0.039	0.047	0.049	0.042	0.043	0.032	0.031	0.032	0.034	0.034	0.038	0.037	0.033	0.036
Belgesel	0.097	0.064	0.076	0.088	0.063	0.076	0.088	0.069	0.072	0.086	0.080	0.083	0.081	0.077	0.100
Görsel Basın	0.059	0.048	0.077	0.100	0.051	0.063	0.053	0.064	0.049	0.057	0.065	0.071	0.064	0.061	0.060
Sanal Ziyaretçi	0.039	0.045	0.056	0.059	0.037	0.042	0.033	0.039	0.038	0.036	0.038	0.042	0.032	0.040	0.039
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D7 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Kültürel Korunma	Yerel Mimari	Kültürel Miras	Tescil	Yerel Kültür	Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	Kültürel Miktar	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
Kültürel Korunma	0.163	0.204	0.176	0.136	0.131	0.165	0.193	***1.167***	***0.167***
Yerel Mimari	0.094	0.119	0.107	0.120	0.130	0.157	0.123	***0.851***	***0.122***
Kültürel Miras	0.085	0.101	0.091	0.087	0.103	0.087	0.082	***0.635***	***0.091***
Tescil	0.148	0.122	0.114	0.124	0.114	0.106	0.124	***0.851***	***0.122***
Yerel Kültür	0.202	0.147	0.143	0.176	0.162	0.161	0.134	***1.125***	***0.161***
Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	0.200	0.184	0.213	0.237	0.204	0.203	0.216	***1.457***	***0.208***
Kültürel Miktar	0.109	0.124	0.156	0.121	0.155	0.121	0.129	***0.915***	***0.131***
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***		

D8 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Kültürel Bütçe	Finansman	Yıllık Yatırım	Faizsiz Kredi	Yıllık Gelir	Yıllık Bağış	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
Kültürel Bütçe	0.205	0.229	0.225	0.211	0.198	0.144	***1.212***	***0.202***
Finansman	0.130	0.146	0.159	0.141	0.139	0.158	***0.874***	***0.146***
Yıllık Yatırım	0.184	0.185	0.202	0.224	0.210	0.213	***1.219***	***0.203***
Faizsiz Kredi	0.161	0.170	0.148	0.166	0.194	0.151	***0.989***	***0.165***
Yıllık Gelir	0.201	0.203	0.186	0.165	0.194	0.249	***1.197***	***0.199***
Yıllık Bağış	0.119	0.068	0.080	0.093	0.066	0.084	***0.509***	***0.085***
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***		

D9 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Şikayet Çözüm Oranı	Tavsiye	Güvenlik	Şikayet Tekrarlanma Oranı	Hizmet Kalitesi	Yıllık Ziyaretçi Sayısı	Ortalama Ziyaret Süresi	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
Şikayet Çözüm Oranı	0.124	0.162	0.147	0.119	0.133	0.105	0.116	***0.905***	***0.129***
Tavsiye	0.126	0.159	0.151	0.151	0.209	0.139	0.155	***1.090***	***0.156***
Güvenlik	0.119	0.140	0.133	0.120	0.168	0.115	0.132	***0.926***	***0.132***
Şikayet Tekrarlanma Oranı	0.158	0.149	0.158	0.143	0.120	0.108	0.127	***0.963***	***0.138***
Hizmet Kalitesi	0.193	0.148	0.166	0.212	0.196	0.270	0.264	***1.448***	***0.207***
Yıllık Ziyaretçi Sayısı	0.132	0.115	0.118	0.127	0.075	0.101	0.079	***0.746***	***0.107***
Ortalama Ziyaret Süresi	0.149	0.127	0.128	0.129	0.100	0.162	0.127	***0.922***	***0.132***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D10 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	Katılımcı Yaklaşım	Meslek Ahlakı	Planlama	Koruyucu Kanun	Koruma İlkeleri	Sektör Faaliyetleri	Personel Eğitim	Yerel Örgütlenme	Denetim ve Ceza	İzleme Projeleri	Bağımsız Denetimler	İnsan Müdahale	Sertifikasyon	Hizmet İçi Kapasite	Personel Değişkenliği	Yetkilendirme
Katılımcı Yaklaşım	0.065	0.090	0.085	0.080	0.067	0.063	0.060	0.066	0.075	0.073	0.062	0.044	0.056	0.048	0.052	0.055
Meslek Ahlakı	0.038	0.052	0.051	0.049	0.058	0.043	0.055	0.063	0.055	0.044	0.058	0.044	0.051	0.055	0.051	0.062
Planlama	0.070	0.093	0.091	0.103	0.112	0.086	0.100	0.102	0.083	0.117	0.075	0.096	0.104	0.073	0.090	0.064
Koruyucu Kanun	0.069	0.090	0.075	0.085	0.091	0.073	0.066	0.099	0.079	0.087	0.094	0.079	0.103	0.099	0.096	0.077
Koruma İlkeleri	0.079	0.071	0.064	0.074	0.080	0.075	0.081	0.097	0.068	0.089	0.098	0.086	0.067	0.082	0.076	0.076
Sektör Faaliyetleri İzni	0.033	0.039	0.034	0.038	0.034	0.032	0.026	0.034	0.027	0.029	0.030	0.031	0.041	0.030	0.027	0.028
Personel Eğitim Durumu	0.065	0.056	0.054	0.076	0.059	0.074	0.059	0.069	0.060	0.052	0.048	0.058	0.045	0.047	0.070	0.062
Yerel Örgütlenme	0.081	0.067	0.072	0.070	0.066	0.076	0.070	0.081	0.123	0.107	0.094	0.093	0.074	0.083	0.080	0.087
Denetim Ve Ceza	0.062	0.066	0.077	0.076	0.083	0.083	0.067	0.047	0.071	0.076	0.079	0.077	0.062	0.069	0.072	0.081
İzleme Projeleri	0.046	0.060	0.039	0.045	0.046	0.056	0.051	0.038	0.047	0.051	0.052	0.060	0.062	0.061	0.064	0.077
Bağımsız Denetimler	0.110	0.095	0.128	0.104	0.086	0.112	0.122	0.090	0.096	0.103	0.105	0.132	0.104	0.127	0.094	0.106
İnsan Müdahale	0.076	0.059	0.048	0.047	0.048	0.058	0.056	0.048	0.051	0.039	0.044	0.051	0.064	0.058	0.061	0.065
Sertifikasyon	0.059	0.051	0.042	0.046	0.054	0.039	0.067	0.055	0.057	0.041	0.051	0.043	0.050	0.053	0.053	0.043
Hizmet İçi Kapasite	0.066	0.050	0.060	0.042	0.047	0.052	0.061	0.048	0.048	0.041	0.040	0.047	0.046	0.049	0.048	0.050
Personel Değişkenliği	0.042	0.031	0.034	0.030	0.035	0.040	0.028	0.034	0.031	0.026	0.038	0.031	0.032	0.034	0.033	0.034
Yetkilendirme	0.039	0.028	0.046	0.036	0.034	0.037	0.031	0.030	0.028	0.023	0.033	0.028	0.039	0.032	0.032	0.033

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D11 ölçütündeki göstergelerin normlanmış matrisi

	İkamet Farkındalık	Yerel Yönetici Bilinci	Doğal Değerler Farkındalık	Yerel Halk Bilinci	Ziyaretçi Bilinci	Dış Paydaş Bilinci	Pansiyoncu Bilinci	***Satır Toplamı***	***Satır Aralığı (W)***
İkamet Farkındalık	0.200	0.256	0.245	0.225	0.189	0.163	0.189	***1.467***	***0.210***
Yerel Yönetici Bilinci	0.131	0.158	0.176	0.172	0.162	0.161	0.152	***1.112***	***0.159***
Doğal Değerler Farkındalık	0.154	0.156	0.174	0.198	0.204	0.192	0.174	***1.251***	***0.179***
Yerel Halk Bilinci	0.159	0.150	0.144	0.164	0.188	0.196	0.189	***1.190***	***0.170***
Ziyaretçi Bilinci	0.095	0.076	0.067	0.068	0.079	0.092	0.087	***0.565***	***0.081***
Dış Paydaş Bilinci	0.120	0.084	0.077	0.072	0.073	0.086	0.091	***0.602***	***0.086***
Pansiyoncu Bilinci	0.142	0.121	0.117	0.102	0.105	0.110	0.117	***0.812***	***0.116***
Toplam	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***	***1***		

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

Ölçütlerin tutarlılık çözümlemeleri

	Biyolojik Çeşitlilik	Çevresel Yönetim	Çevresel Eğitim	Kültürel Kaynaklar	Yerel Katılım	Sosyo Ekonomik -	Memnuniyet	Kurumsal Kapasite	Finansal Yapı	Taşıma Kapasitesi	Bilinç ve Algı	Satır Toplamı (V)	Tutarlılık Vektörü (V/W)
Biyolojik Çeşitlilik	0.162	0.195	0.146	0.124	0.126	0.167	0.168	0.165	0.165	0.207	0.167	1.792	11.085
Çevresel Yönetim	0.088	0.106	0.099	0.134	0.101	0.095	0.098	0.111	0.114	0.129	0.103	1.178	11.073
Çevresel Eğitim	0.096	0.093	0.087	0.106	0.076	0.083	0.096	0.087	0.078	0.086	0.069	0.959	11.063
Kültürel Kaynaklar	0.113	0.069	0.071	0.087	0.084	0.092	0.091	0.080	0.087	0.104	0.088	0.966	11.072
YerelKatılım	0.106	0.088	0.094	0.086	0.083	0.103	0.079	0.076	0.064	0.065	0.074	0.917	11.058
Sosyo-Eko Fayda	0.070	0.081	0.077	0.067	0.059	0.073	0.075	0.088	0.077	0.065	0.077	0.809	11.064
Memnuniyet	0.051	0.057	0.048	0.047	0.056	0.051	0.053	0.051	0.055	0.056	0.062	0.587	11.069
Kurumsal Kapasite	0.070	0.068	0.071	0.068	0.078	0.059	0.075	0.072	0.098	0.058	0.075	0.794	11.060
FinansalYapı	0.072	0.067	0.081	0.076	0.094	0.069	0.070	0.053	0.073	0.076	0.073	0.804	11.066
Taşıma Kapasitesi	0.071	0.074	0.092	0.081	0.117	0.104	0.086	0.115	0.089	0.091	0.090	1.008	11.065
Bilinç ve Algı	0.109	0.116	0.142	0.111	0.127	0.106	0.096	0.108	0.112	0.114	0.113	1.255	11.070

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D1 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Tehlike Hayvan	Tehlike Bitki	Kritik habitat	Endemik	İzleme Veri	Habitat	Zengin Bitki Örtüsü	Doğal Yaşlı	İstilacı Sayısı	Biyokaçakcılık	İskan Oranı
TehlikeHayvan	0.053	0.052	0.056	0.058	0.049	0.050	0.054	0.049	0.053	0.063	0.054
Tehlike Bitki	0.088	0.087	0.083	0.096	0.076	0.076	0.084	0.097	0.084	0.076	0.111
Kritik Habitat	0.109	0.120	0.115	0.125	0.089	0.106	0.133	0.133	0.102	0.129	0.112
Endemik	0.090	0.090	0.092	0.100	0.079	0.090	0.085	0.113	0.128	0.127	0.109
İzleme Veri	0.087	0.093	0.104	0.102	0.081	0.072	0.077	0.069	0.075	0.066	0.066
Habitat	0.149	0.156	0.148	0.151	0.130	0.137	0.153	0.138	0.110	0.127	0.115
ZenginBitki Örtüsü	0.143	0.151	0.126	0.173	0.153	0.131	0.147	0.148	0.144	0.171	0.136
Doğal Yaşlı	0.094	0.091	0.082	0.080	0.098	0.104	0.094	0.095	0.098	0.093	0.075
İstilacı Sayısı	0.044	0.047	0.051	0.036	0.050	0.057	0.047	0.043	0.046	0.047	0.042
Biyokaçakcılık	0.065	0.088	0.069	0.061	0.095	0.083	0.067	0.077	0.076	0.078	0.096
İskan Oranı	0.064	0.051	0.068	0.061	0.081	0.078	0.071	0.087	0.051	0.053	0.066

D2 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Kritik Alan Kontrolü	Kültürel Taşıma	Zonlama	Kullanım Yoğunluğu	Bitki Örtüsü Ölümü	Kritik Alan Oranı	***Satır Toplamı (V)***	***Tutarlılık Vektörü (V/W)***
Kritik Alan Kontrolü	0.245	0.231	0.243	0.286	0.230	0.268	***1.503***	***6.128***
Kültürel Taşıma	0.137	0.120	0.121	0.116	0.102	0.139	***0.735***	***6.127***
Zonlama	0.176	0.158	0.161	0.168	0.170	0.156	***0.988***	***6.128***
KullanımYoğunluğu	0.170	0.185	0.197	0.179	0.199	0.169	***1.098***	***6.121***
Bitki Örtüsü Ölümü	0.159	0.154	0.130	0.118	0.132	0.118	***0.811***	***6.124***
Kritik Alan Oranı	0.168	0.140	0.167	0.172	0.181	0.162	***0.990***	***6.130***

D3 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Çatışma	Yerel Karar Düzeyi	Yönetim Planı	Plan Program	Danışma Toplantıları	***Satır Toplami (V)***	***Tutarlılık Vektörü (V/W)***
Çatışma	0.133	0.152	0.169	0.112	0.107	***0.672***	***5.052***
Yerel Karar Düzeyi	0.264	0.301	0.317	0.355	0.291	***1.528***	***5.071***
Yönetim Planı	0.214	0.234	0.248	0.282	0.277	***1.255***	***5.072***
Plan Program	0.220	0.157	0.162	0.185	0.210	***0.935***	***5.065***
Danışma Toplantıları	0.166	0.138	0.119	0.118	0.134	***0.675***	***5.053***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D4 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Gelir	Sosyo	Çalışan Yerel Halk	Refah	Organik İstihdam	Memnun Yerel Halk	Organik Üretim	Yerel Satış Alanı	Yerel Girişimci	Kişi Başı Gelir	Yerel Göç
Gelir	0.085	0.061	0.079	0.062	0.066	0.079	0.052	0.061	0.098	0.087	0.057
Sosyoekonomik Fayda	0.213	0.153	0.113	0.155	0.157	0.144	0.139	0.138	0.267	0.188	0.173
Çalışan Yerel Halk	0.092	0.116	0.086	0.069	0.083	0.091	0.088	0.098	0.139	0.079	0.082
Refah	0.165	0.118	0.149	0.120	0.109	0.114	0.100	0.114	0.198	0.109	0.143
Organik İstihdam Katkısı	0.090	0.072	0.079	0.077	0.077	0.070	0.073	0.071	0.153	0.084	0.077
Memnun Yerel Halk	0.111	0.110	0.098	0.110	0.103	0.104	0.134	0.089	0.193	0.107	0.086
Organik Üretim Miktarı	0.096	0.065	0.058	0.071	0.057	0.046	0.059	0.069	0.081	0.063	0.069
Yerel Satış Alanı	0.063	0.051	0.040	0.048	0.044	0.053	0.039	0.046	0.052	0.046	0.049
Yerel Girişimci	0.143	0.098	0.100	0.104	0.062	0.093	0.119	0.125	0.148	0.071	0.104
Kişi Başı Gelir	0.111	0.093	0.124	0.125	0.082	0.111	0.106	0.129	0.259	0.114	0.133
Yerel Göç	0.110	0.065	0.078	0.062	0.075	0.089	0.063	0.078	0.133	0.063	0.074

D5 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Su Kirlilik	Ekoçeşitlilik	Çevresel.Yöneti	Kirletici İşletme	Katı Atık	Duyarlı çevre	Atık Oranı	Kaynak Değer	Tesis Atık
Su Kirlilik	0.074	0.080	0.080	0.067	0.078	0.090	0.072	0.071	0.060
Eko Çeşitlilik	0.106	0.116	0.134	0.111	0.104	0.122	0.139	0.109	0.109
Çevresel Yönetim	0.133	0.124	0.143	0.151	0.139	0.182	0.180	0.115	0.130
Kirletici İşletme	0.074	0.067	0.061	0.065	0.060	0.068	0.061	0.071	0.057
Katı Atık	0.081	0.093	0.081	0.089	0.086	0.086	0.087	0.083	0.093
Duyarlı Çevre	0.157	0.183	0.150	0.183	0.191	0.191	0.242	0.228	0.202
Atık Oranı	0.101	0.082	0.102	0.105	0.100	0.078	0.099	0.111	0.120
Kaynak Değer	0.142	0.145	0.169	0.124	0.133	0.113	0.121	0.136	0.143
Tesis Atık	0.110	0.086	0.100	0.103	0.079	0.081	0.075	0.086	0.090

D6 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Eğitimli Personel	Yönlendirme	Yönetici Farkındalık	Alan Kılavuzluğu	Ziyaretçi Bilinclendirme	STK Farkındalık	Yerel Eğitim Savısı	Öğrenci Farkındalık	Yerel Eğitim Gezisi	El Kitapçığı	Tanıtım Destek	Okul Ayrıcalık	Belgesel	Görsel Basın	Sanal Ziyaretçi
Eğitimli Personel	0.090	0.100	0.070	0.073	0.115	0.110	0.093	0.091	0.097	0.091	0.088	0.083	0.076	0.097	0.098

Yönlendirme	0.024	0.027	0.024	0.024	0.027	0.023	0.033	0.025	0.023	0.028	0.031	0.023	0.034	0.035	0.025
Yönetici Farkındalık	0.119	0.105	0.093	0.100	0.097	0.075	0.122	0.080	0.114	0.092	0.089	0.075	0.096	0.075	0.068
Alan Kılavuzluğu	0.071	0.105	0.099	0.097	0.104	0.086	0.144	0.099	0.124	0.089	0.093	0.078	0.090	0.088	0.100
Ziyaretçi Bilinçlendirme	0.048	0.062	0.058	0.057	0.061	0.061	0.057	0.063	0.062	0.064	0.065	0.054	0.076	0.075	0.066
STK Farkındalık	0.060	0.084	0.090	0.075	0.073	0.073	0.079	0.085	0.066	0.075	0.064	0.065	0.077	0.074	0.071
Yerel Eğitim Sayısı	0.096	0.081	0.075	0.073	0.105	0.106	0.099	0.118	0.124	0.113	0.096	0.109	0.084	0.111	0.114
Öğrenci Farkındalık	0.053	0.058	0.062	0.048	0.053	0.044	0.045	0.054	0.046	0.059	0.055	0.065	0.062	0.053	0.055
Yerel Eğitim Gezisi	0.061	0.076	0.055	0.054	0.069	0.069	0.058	0.076	0.067	0.069	0.066	0.077	0.069	0.081	0.072
El Kitapçığı	0.050	0.048	0.050	0.054	0.047	0.049	0.044	0.046	0.054	0.050	0.056	0.056	0.046	0.055	0.050
Tanıtım Destek	0.072	0.061	0.073	0.073	0.065	0.080	0.071	0.068	0.071	0.063	0.070	0.079	0.070	0.069	0.077
Okul Ayrıcalık	0.041	0.039	0.047	0.047	0.043	0.043	0.035	0.032	0.033	0.034	0.033	0.038	0.037	0.034	0.037
Belgesel	0.095	0.064	0.077	0.085	0.064	0.075	0.094	0.070	0.075	0.087	0.079	0.082	0.080	0.079	0.104
Görsel Basın	0.058	0.048	0.078	0.069	0.051	0.063	0.056	0.064	0.051	0.057	0.064	0.071	0.064	0.063	0.063
Sanal Ziyaretçi	0.038	0.045	0.056	0.040	0.037	0.042	0.036	0.040	0.040	0.036	0.037	0.042	0.031	0.041	0.041

D7 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Kültürel Korunma	Yerel Mimari	Kültürel Miras	Tescil	Yerel Kültür	Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	Kültürel Miktar	***Satır Toplamı (v)***	***Tutarlılık Vektörü (v/w)***
Kültürel Korunma	0.167	0.210	0.175	0.133	0.130	0.169	0.196	***1.180***	***7.077***
Yerel Mimari	0.097	0.122	0.107	0.118	0.129	0.161	0.124	***0.859***	***7.066***
Kültürel Miras	0.087	0.104	0.091	0.085	0.102	0.089	0.083	***0.640***	***7.063***
Tescil	0.151	0.125	0.113	0.122	0.113	0.108	0.125	***0.859***	***7.067***
Yerel Kültür	0.206	0.151	0.142	0.173	0.161	0.165	0.136	***1.135***	***7.064***
Yerel Kültür Tanıtıcı Hane	0.205	0.189	0.212	0.233	0.202	0.208	0.220	***1.469***	***7.058***
Kültürel Miktar	0.111	0.128	0.156	0.119	0.154	0.124	0.131	***0.922***	***7.056***

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D8 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Kültürel Bütçe	Finansman	Yıllık Yatırım	Faizsiz Kredi	Yıllık Gelir	Yıllık Bağış	***Satır Toplamı (V)***	***Tutarlılık Vektörü (V/W)***
Kültürel Bütçe	0.202	0.229	0.226	0.210	0.203	0.145	***1.215***	***6.017***
Finansman	0.128	0.146	0.160	0.141	0.143	0.159	***0.877***	***6.021***
Yıllık Yatırım	0.182	0.185	0.203	0.223	0.216	0.215	***1.223***	***6.021***
Faizsiz Kredi	0.158	0.170	0.149	0.165	0.199	0.151	***0.993***	***6.024***
Yıllık Gelir	0.197	0.203	0.186	0.164	0.199	0.250	***1.201***	***6.020***
Yıllık Bağış	0.117	0.068	0.080	0.092	0.067	0.085	***0.510***	***6.006***

D9 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Şikayet Çözüm Oranı	Tavsiye	Güvenlik	Şikayet Tekrarlanma Oranı	Hizmet Kalitesi	Yıllık Ziyaretçi Sayısı	Ortalama Ziyaret Süresi	***Satir Toplami (V)***	***Tutarlilik Vektörü (V/W)***
Şikayet Çözüm Oranı	0.129	0.159	0.145	0.115	0.141	0.111	0.120	***0.920***	***7.117***
Tavsiye	0.131	0.156	0.149	0.146	0.221	0.147	0.161	***1.112***	***7.141***
Güvenlik	0.124	0.137	0.132	0.116	0.178	0.121	0.137	***0.945***	***7.141***
Şikayet Tekrarlanma Oranı	0.165	0.146	0.157	0.138	0.127	0.114	0.132	***0.978***	***7.115***
Hizmet Kalitesi	0.202	0.145	0.164	0.205	0.207	0.285	0.274	***1.482***	***7.163***
Yıllık Ziyaretçi Sayısı	0.137	0.113	0.116	0.122	0.079	0.107	0.082	***0.758***	***7.106***
Ortalama Ziyaret Süresi	0.156	0.125	0.127	0.125	0.105	0.171	0.132	***0.941***	***7.140***

D10 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	Katılımcı Yaklaşım	Meslek Ahlakı	Planlama	Koruyucu Kanun	Koruma İlkeleri	Sektör Faa.liyetlerinin İzni	Personel Eğitim Durumu	Yerel Örgütlenme	Denetim Ve Ceza	İzleme Projeleri	Bağımsız Denetimler	İnsan Müdahale	Sertifikasyon	Hizmet İçi Kapasite	Personel Değişkenliği	Yetkilendirme
Katılımcı Yaklaşım	0.065	0.090	0.086	0.080	0.066	0.062	0.061	0.067	0.076	0.075	0.063	0.047	0.056	0.050	0.051	0.056
Meslek Ahlakı	0.037	0.052	0.051	0.049	0.057	0.042	0.055	0.065	0.056	0.046	0.059	0.048	0.051	0.057	0.050	0.062
Planlama	0.069	0.093	0.091	0.103	0.111	0.086	0.101	0.104	0.085	0.121	0.076	0.104	0.103	0.075	0.089	0.064
Koruyucu Kanun	0.069	0.090	0.075	0.085	0.090	0.072	0.067	0.101	0.081	0.091	0.096	0.085	0.103	0.101	0.095	0.078
Koruma İlkeleri	0.078	0.071	0.065	0.074	0.079	0.075	0.082	0.100	0.069	0.093	0.099	0.093	0.067	0.084	0.076	0.077
Sektör Faaliyetleri İzni	0.033	0.039	0.034	0.038	0.034	0.032	0.026	0.035	0.028	0.031	0.031	0.033	0.041	0.031	0.027	0.028
Personel Eğitim Durumu	0.064	0.056	0.054	0.076	0.058	0.073	0.060	0.071	0.061	0.055	0.048	0.063	0.044	0.048	0.069	0.063
Yerel Örgütlenme	0.080	0.067	0.073	0.070	0.066	0.075	0.071	0.083	0.125	0.112	0.095	0.101	0.073	0.085	0.079	0.088
Denetim ve Ceza	0.061	0.066	0.077	0.075	0.082	0.083	0.068	0.048	0.072	0.079	0.080	0.084	0.062	0.071	0.071	0.082
İzleme Projeleri	0.046	0.060	0.040	0.045	0.045	0.055	0.052	0.039	0.048	0.053	0.052	0.065	0.062	0.062	0.064	0.078
Bağımsız Denetimler	0.110	0.095	0.128	0.104	0.085	0.111	0.123	0.093	0.097	0.108	0.107	0.143	0.103	0.131	0.092	0.107
İnsan Müdahale	0.076	0.059	0.048	0.047	0.047	0.058	0.057	0.049	0.052	0.041	0.045	0.055	0.064	0.060	0.060	0.065
Sertifikasyon	0.058	0.051	0.042	0.046	0.053	0.039	0.067	0.056	0.058	0.043	0.052	0.047	0.050	0.054	0.052	0.043
Hizmet İçi Kapasite	0.065	0.050	0.061	0.042	0.047	0.051	0.062	0.049	0.049	0.043	0.041	0.050	0.046	0.050	0.047	0.050
Personel Değişkenliği	0.042	0.031	0.034	0.030	0.035	0.040	0.029	0.035	0.032	0.027	0.038	0.033	0.031	0.035	0.033	0.035
Yetkilendirme	0.038	0.027	0.046	0.036	0.034	0.037	0.031	0.031	0.029	0.024	0.033	0.031	0.038	0.033	0.031	0.033

Ek-17 (Devam). Ulusal Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Gösterge Setindeki Ölçüt ve Göstergelere İlişkin AHS Adımları

D11 ölçütündeki göstergelerin tutarlılık çözümlemeleri

	İkamet Farkındalık	Yerel Yönetici Bilinci	Doğal Değerler Farkındalık	Yerel Halk Bilinci	Ziyaretçi Bilinci	Dış Paydaş Bilinci	Pansiyoncu Bilinci	***Satir Toplami (V)***	***Tutarlilik Vektörü (V/W)***
İkamet Farkındalık	0.210	0.258	0.252	0.233	0.195	0.164	0.187	***1.499***	***7.151***
Yerel Yönetici Bilinci	0.138	0.159	0.181	0.178	0.167	0.161	0.151	***1.135***	***7.145***
Doğal Değerler Farkındalık	0.161	0.157	0.179	0.205	0.210	0.193	0.173	***1.277***	***7.146***
Yerel Halk Bilinci	0.167	0.151	0.148	0.170	0.194	0.196	0.187	***1.214***	***7.139***
Ziyaretçi Bilinci	0.100	0.077	0.069	0.071	0.081	0.093	0.086	***0.576***	***7.143***
Dış Paydaş Bilinci	0.126	0.084	0.080	0.074	0.075	0.086	0.090	***0.615***	***7.152***
Pansiyoncu Bilinci	0.149	0.122	0.120	0.105	0.108	0.086	0.116	***0.806***	***6.943***

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AYDIN, İnci Zeynep

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri :

Medeni hali :

Yabancı dili :

Telefon :

Faks :

e-posta :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	KTÜ/Orman Mühendisliği ABD	09/02/2010
Lisans	KTÜ/Orman Mühendisliği Bölümü	17/02/2006
Lisans	Anadolu Üniversitesi/İşletme Bölümü	10/09/2020

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-…	Artvin Çoruh Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yayınlar

1. MAKALELER

1.1. ISI-Web of Science (SCI, SCI-Exp, SSCI ve AHCI) Kapsamındaki Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1.2. ISI-Web of Science (ESCI) Kapsamındaki Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1. Yolasığmaz, H.A., Çavdar, B., Yılmaz, R., Demirci, U., **Aydın, İ.Z.,** 2016. Artvin Orman Bölge Müdürlüğü'nde Orman İşletme Şeflerinin Orman Amenajman Planlarının Hazırlanması ve Uygulanması Süreçlerine İlişkin Görüşleri, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17 (2): 163-176.

2. Yolasığmaz, H.A., Çavdar, B., Demirci, U., **Aydın, İ.Z.,** 2016. İki Farklı Yönteme Göre Karbon Birikiminin Tahmin Edilmesi: Artvin Orman İşletme Şefliği Örneği, Turkish Journal of Forestry, 17 (1): 43-51.

1.3. ISI-Web of Science (SCI, SCI-Exp, SSCI, AHCI ve ESCI) Kapsamı Dışındaki Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1.Öztürk, A., **Aydın, İ.Z.,** 2021. Assessments of Certification Systems in Forestry and Sustainable Ecotourism, Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 7(9), ss: 1-13.

1.4. Ulusal Hakemli, Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1. **Aydın, İ.Z.,** Türker, M. F., 2010. Artvin- Borçka Camili Biyosfer Rezerv Alanındaki Ekoturizm Potansiyeli ile Orman Köyleri Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin İrdelenmesi, AÇÜ Orman Fakültesi Dergisi, 1(11), ss. 43-51.

2. **Aydın, İ.Z.,** Öztürk, A., Demirci, U., 2017. Ülkemiz Korunan Alanları İçin Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Belirlenmesi, Turizm ve Araştırma Dergisi, 6 (2): 73-94.

2. BİLDİRİLER

2.1. Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan (Proceedings) Bildiriler

1. **Aydın, İ.Z.,** Türker, M. F., 2011. Conceptual Framework of Environmental Values Importance in Sustainable Tourism and Ecotourism: Case of Camili Biosphere Reserve Area, Advances in Hospitaly and Tourism Marketing and Management, 19-24 June 2011, Boğaziçi University, ss. 493-498, İstanbul- Turkey.

2. Türker, M.F**., Aydın, İ.Z**., Aydın, T., 2011. Ecotourism Activities for Sustainability and Management of Forest Protected Areas: Case of Camili Biosphere Reserve Area in Turkey, 8 Th IALE World Congress, 18-22 August 2011, Landscape Ecology For Sustainable Environment and Culture, Abstract Book, 34 p, Beijing-China.

3. Öztürk, A., **Aydın, İ.Z**., Demirci, U., 2013. Sustainable Ecotourism Mangement in Protected Areas, Internatıonal Caucasıan Forestry Symposıum, 24-26 October 2013, ss. 527-530, Artvin- Turkey.

4. Demirci, U., Öztürk, A., **Aydın, İ.Z**. 2013. The Usability of Voluntary Carbon Markets as a Financial Instrument in Turkish Forestry Sector, Internatıonal Caucasıan Forestry Symposıum, 24-26 October 2013, Ss. 617-623, Artvin- Turkey.

5. Türker, M. F., **Aydın, İ.Z**., 2010. The Place and Importance of Ecotourism in Accomplishing of Living Trouble in to be Developed of Forest Villagers in Turkey Forestrry Sector (Case of Camili Biosphere Reserve Area in Turkey, 1st International Symposium on Turkish&Japanese Environment and Forestry, 04-06 November 2010, Karadeniz Technical University, ss. 238-251, Volume I, Trabzon- Turkey.

6. **Aydın, İ.Z**., Öztürk, A., Türker, M.F., Demirci, U., 2016. Examination of Protected Areas in Turkey in the Context of National Forestry Program, International Forestry Symposium (IFS 2016), ss: 335-345.

7. Demirci, U., Öztürk, A., **Aydın, İ.Z.,** 2016. PES Mechanisms as Financing Source for Forest Resource Management and Their Applicability in Turkey, International Forestry Symposium (IFS 2016), ss: 248-256.

8. **Aydın, İ.Z.,** Öztürk, A., 2018. Determination of Sustainable Ecotourism Management Criteria in Protected Areas Accordıng to Different Interest Groups in Turkey, II. International Sustainable Tourism Congress, ss: 291-299, 20-22.09.2018, Gümüşhane, ISBN: 978-605-63476-6-5.

9. Öztürk, A., **Aydın, İ.Z.,** 2020. Examination of Certification Systems in Terms of Sustainable Ecotourism. 1st International Forestry and Nature Tourism Congress, 25-27 December 2020, Kastamonu University, Turkey.

10. **Aydın, İ.Z.,** Öztürk, A., 2020. Evaluation of Sustainability in Ecotourism (Camili Biosphere Reserve), 10. International Ecology Symposium, 26-28 December 2020, Bursa, Turkey.

2.2. Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

1. Türker, M. F., Öztürk, A., **Aydın, İ.Z.,** Demirci, U., 2011. Orman Köylülerinin Kalkındırılması İçin Yapılan Çalışmalar ve Yapılan Çalışmalara Bir Çözüm Olarak Ekoturizm Etkinliklerinin İrdelenmesi, II. Ulusal Toprak ve Su Kaynakları Kongresi, 22-25 Kasım 2011, Cilt (II), ss. 735-741, Ankara- Türkiye.

2. Türker, M. F., **Aydın, İ.Z**., 2010. Ekoturizmin Türkiye Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Etkilerinin Ölçümü, III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs 2010, Artvin Çoruh Üniversitesi, ss. 115-129, Cilt: I, Artvin- Türkiye.

3. **Aydın, İ.Z**., 2010. Artvin-Camili Biyosfer Rezerv Alanında Ekoturizm, V. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi, 27-30 Mayıs 2010, Muğla Üniversitesi, ss. 277-294, Nevşehir- Türkiye.

4. **Aydın, İ.Z.,** Öztürk, A., Demirci, U., 2016. Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Ülkemiz Açısından İrdelenmesi, II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi, 28-30 Nisan 2016, ss: 391-405.

5. Öztürk, A., **Aydın, İ.Z**., Demirci, U., 2015. Korunan Alanlarda Yürütülen Ekoturizm Etkinliklerinin Sürdürülebilirlik Açısından İrdelenmesi, XII. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, 14-17 Eylül 2015, Muğla, ss. 25.

3. PROJELER

1. Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın Panparks (Korunan Alanlar Ağı) Sertifikası Açısından Değerlendirilmesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü Araştırma Projesi, Proje No: 2012.F10.02.08, ***Proje Araştırmacısı***, 2012-2016.

4. YAZILAN KİTAPLAR VEYA KİTAPLARDA BÖLÜMLER

4.1. Kitap İçinde Yayınlanan Bölüm

1. Türker, M.F., **Aydın, İ. Z.,** Aydın, T., 2014. Ecotourism Activities for Sustainability and Management of Forest Protected Areas: A Case of Camili Biosphere Reserve Area, Turkey. Nakagoshi, N, Mabuhay, J.A.(Eds.). Designing Low carbon Societies in Landscapes (s. 253-269). Springer Japonya.

2. **Aydın, İ.Z., 2019**. Sürdürülebilir Turizmde Paydaş Yönetimi Rehberliğinde Gösterge Geliştirme Süreci, Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı, Detay Yayıncılık, 1. Basım, 17 s., ISBN: 978-605-254-125-8, ss: 40-57.

5.SERTİFİKALAR

1. UNESCO MAB Youth Forum Workshop, Po Delta Biosphere Reserve Area, Italy, 18-22 Eylül 2017.

2. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 10. Bölge Müdürlüğü, Kastamonu üniversitesi Turizm Fakültesi, Kastamonu İli Tabiat Turizmi Kapsamında Alternatif Gelir Kaynakları Çalıştayı, Kastamonu- Daday, 11-13 Nisan 2016.